CHRISTIANI THOMASII

JCti, Consil. Regii Borussici in Universit. Frideric. P.P.
& dictæ Univers. ac Facultat. ibid. Juridicæ
Senioris

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ

LIBRI TRES,

In qvibus Fundamenta Juris Naturalis secundum Hypotheses Illustris Pufendorffii perspicuè demonstrantur, & ab objectionibus dissentientium, potissimum D. Valentini Alberti, Professoris Lipsiensis, liberantur, fundamenta itidem Juris Divini positivi universalis primùm à Jure Naturali distinctè secernuntur & explicantur.

Editio tertia prioribus multò auctior & correctior,

In qva præter scholia perpetua accesserunt: 1. Programma Germanicum hypotheses Albertinas expendens, 2. Qvæstio de definitione favorabilium & odiosorum cum Clariss. Placcio ventilata, 3. Programma, definitionem substantiæ hactenus qvæsitam sistens, cum Thesibus excerptis ex his libris, ad disputandum publicè propositis.

CUM PRIVILEGIO
SERENISSIMI AC POTENTISSIMI
REGIS BORUSSICI, &c.

HALÆ, SUMPTIBUS CHRISTOPHORI SALFELDII,
Regiminis Reg. Boruss. Typographi, 1702.

KÖNIGL. KREISB-BLIOTHEK IN AUGSBURG

DISSERTATIO PROOEMIALIS
AD
AUDITORES.

§. I.

MOris est, ut autores librorum, ipsis tractatibus, qvos emittunt, præmittant discursum, in qvo vel commendant opus, vel de aliis qvibuscunqve rebus ad lectores differunt, de qvorum discursuum utilitate, aut impertinentiâ hôc locô non disqviram, neqve de eorum inscriptione sollicitus sum, utrum rectius procemii, an præfationis, an, qvod non nemini vidi placuisse, antefationis titulo insigniantur, rem privati arbitrii esse arbitratus, & hic maximè valere illud vulgare: *Suum cuique pulchrum.*

§. 2. Mihi verò causæ variæ fuerunt dissertationem procemialem præmittere Institutionibus meis, tùm ut de scopo & intentione mea vobis constet distinctius, tùm ut à plagii literarii vitio me liberem, & Autoribus, qvorum operâ ea in re usus fui, suum qvod ipsis debeo tribuam, tum ut qvædam obscurius dicta, qvæ

qvibusdam calumniandi occasionem suppeditarunt, exponam, ac contra objectiones firmem, tum deniqve ut demandandis nonnullis locis pauca moneam.

§. 3. Ad Vos verò, AUDITORES svavissimi, verba mea dirigam, non solùm, quia Vestra potissimùm gratia Institutiones has publici juris feci, adeoqve Vestra maximè interest, ea quæ ad intellectum earum pertinent præcognoscere, sed &, qvia meum interesse non parum subesse videbatur, ut meam doctrinam atqve studia Vobis purgarem; Vobis, quorum salariis & amore per Dei gratiam hactenus vivo, & ad diligentiam atqve veræ Philosophiæ indagationem fui excitatus, omni videlicet occasione destitutus publicis stipendiis vel ad ignaviam vel ad profitendam falsam sapientiam autoritate magis qvàm ratione subnixam abutendi.

§. 4. Ergo uti oleum perdidissem & operam, si eorum gratia, qvi scripta mea, non doctrinæ gratiâ, sed animo, honestos meos conatus impediendi, & verba captandi insidiosè & anxie evolvunt, calumum arripuissem, ita nihilominus iis obstrictus vivo, qvi affectibus vacui institutiones meas aut dissertationem præsentem perlustrabunt, eam de me opinionem foventes, quod & à me quædam proficisci possint, quæ, si non semper & directò veritatem detegant, tamen ad eam inqvirendam & inveniendam ansam qvandoqve suppeditent, & reputantes, non videndum esse, quis dicat, sed qvid dicatur, & qvòd sæpè etiam sit olitor verba opportuna locutus.

§. 5. Postquam igitur ex scholis trivialibus Academiam salutavi, non statim, qvod commune juventutis vitium est, animum applicui ad aliqvam ex superioribus facultatibus, sed prius in philosophiæ studium aliquot annorum spatium impendi, ibique occasionem nactus audiendi B. Patrem meum HUGONIS GROTII de jure belli & pacis libros exponentem, etsi tum temporis multa non intelligerem, cepit me tamen doctrinæ dignitas & elegantia, ut præ reliquis ei percipiendæ & in succum, qvod ajunt, & sangvinem redigendæ, mox seriò incumberem. Cumqve meminissem Patrem meum sæpè in expositionibus suis Auditores remisisse modo ad Dominos Theologos, errores Grotii in religione notantes, sæpè ad JCtos, ut ad quod potissimum opus Grotii pertinet, cum ipse in prolegomenis profiteatur, se tractationem istam succepisse, ut Jurisprudentiæ nobilissimam partem adjuvaret; necessarium duxi, in privata lucubratione lectioni Grotii jungere commentatores ejus duos, unum JCtum, divinarum pariter & humanarum rerum scientiâ instructissimũ, & Wittebergens. Academiæ decus CASPARUM ZIEGLERUM, alterum Tubingensium Theologum, ex pluribus scriptis notissimum, JOHANNEM ADAMUM OSIANDRUM, qvorum ille brevibus, sed succinctis in Grotium observationibus, in multis nebulas obscuritatis dispellebat, hic pleraqve Ziegleri etiam cum non nominat, repetens, in istis quidem, memoriam meam confirmabat, in reliquis cautiones mihi suppeditabat, ab heterodoxis Grotii opinio-

nibus, simul verò Scholasticorum philosophiam moralem hinc inde pandebat.

§. 6. Prodibant tum Illustris Viri & omni præconiô meô majoris SAMUELIS PUFENDORFFII libri de Jure Naturæ & Gentium, quos avidè legebam, non solùm quia prægustum aliquem mihi dederant ejusdem Elementa, qvamvis obiter inspecta, sed & qvod me caperet nimium qvantum stylus nitidus & perspicuus. Ac deprehendebam qvidem hic plurima, qvæ Grotius neglexerat, plenè exposita, non pauciora, quæ ipsum Grotium obscurè loqventem illustrarent, sed non placebant tamen aliqva, qvæ communem doctrinam de lege Dei æternâ, de convenientia cum sanctitate divina, de moralitate divinam voluntatem antecedente, & similibus impugnabant. Qvoniam enim non noveram, qvæstiones Theologicas à Philosophicis discernere, nec aliqvis erat, qvi me ista doceret, & verò in commentatione Osiandrina, ac maximè in alio Viri laudati scripto, qvod inscripsit: *Typum legis naturæ*, istas doctrinas magno conatu defensas cognoveram, putabam, æternæ damnationis reum esse, qvi saltem de earum veritate dubitare auderet, & qvamvis non appareret, qvo pacto objectionibus Pufendorffii posset satisfieri, neqve responsiones eruditorum, cum qvibus datâ occasione eâ de re conferebam, satisfacerent ex asse, prævalebat tamen autoritas tot Virorum Venerandorum, ut stupiditatem potius ingenii mei accusarem, qvàm sinistri aliqvid de doctrina communi suspicarer.

§. 7. Per-

§. 7. Perduxerat me interea amor Jſtris naturalis, ut conſenſu Patris ex tribus facultatibus ſuperioribus, Jurisprudentiam eligerem, ea magis intentione, ut defectum philoſophiæ hac parte ſupplerem, cum præter memorata vel Doctiſſimi BOECLERI Commentarius in Grotium oſtenderet, hærere aquam iis, qui Jurisprudentia deſtituti ex ſola philoſophia, quæ in Academiis docetur, Jus naturale pro dignitate eruere & explicare aggrediuntur. Jaciebam ergò ejus fundamenta quædam utcunque, & cum nullum ductorem haberem, qui methodum præſcriberet, ſequebar tritam viam, & modò hunc modò iſtum audiendo, comparabam notitiam potius aliquam confuſam & laceram, ac malè cohærentem, quam prudentiam genuinam, nec melius res ſuccedebat, cùm à meis in Academiam Viadrinam mitterer perficiendi ibi juris ſtudii causâ, non culpa quidem præceptorum meorum, Virorum optimorum & ſingulorum ſua laude fruentium, ſed potius, quod vulgata diſcendi methodus, ſecundum quam à plurium Doctorum inter ſe non raro diſſidentium & diverſis hypotheſibus ſubnixorum ore ſimul pendere conſvevit juventus, ad ſolidam doctrinam parum eſſet apta, qvodque ut fieri ſolet, multas horas, quæ ſtudiis & auſcultationi impendendæ fuiſſent, perderent ſodales, & converſatio cum paribus.

§. 8. Sentiebam tamen iſta citò, & vulgatum proverbium: *docendo diſcimus*, expendens, tentabam, an lacunas ſupplere, & ſtudia ſæpius interrupta concatenare valerem. Quare conceſſa à ſuperioribus benigni-

ter venia, prælegam minimum commilitionibus qvibusdam institutiones Justinianeas, aliis verò exponebam Jani Klenckii quæstiones ad libros Grotii, uti nimirum & in nobilissimo illo studio tentarem, quid valerent humeri, quidqve legendo Grotium & Pufendorffium profecissem.

§. 9. Eram adhnc dum industrius miles pro defendendis Moralistarum doctrinis, & quamvis in reliquis valdè placeret Pufendorffius, seponebam tamen ista, ut heterodoxa, in qua opinione me maximè firmabat fatalis ille auctoribus suis *novitatum index*, præprimis cum is à non paucis cum applausu exciperetur. Accedebant aliorum scripta, Pufendorffium tanqvam communem hostem oppugnantia. Gaudebam valdè, sperans fore, ut ex horum lectione discerem, quid reponendum esset rationibus Pufendorffii, & quanquam multa deprehenderem, quæ petebant id, quod est in principio, aut in circulum resolverentur, seligebam tamen aliqua mihi, quibus instructus putabam ipse sufficere ictibus pro communi causa & inferendis & avertendis adeoqve maximas agebam gratias scriptoribus istis, quod amore orthodoxæ veritatis perciti arma sumpserint, quin & multitudo syllogismorum prolixorum sæpissimè & intellectu difficilium, me trahebant simul in eorem admirationem, credebamque fore, ut istis obrutus Puffendorffius, tanquam sub gravissimo onere succumberet, & adversus tantos Viros ne hiscere quidem auderet.

§. 10. Sed fallebat me mea opinio, cum mox ad nos perferretur *Apologia Pufendorffii*, qvam cum perlegerem, sentiebam, arma mea non esse sufficientia, ut ejus impetum sustinerent. Incipiebam ferè eodem tempore dispellere nebulas qvasdam, qvæ hactenus intellectum meum obfuscaverant. Cùm enim hucusqve putassem omnia, qvæ a Theologis communi sententia defenderentur, esse Theologica, & viro bono omnibus modis cavendum esse, ne ulli homini hæreticus aut novator, qvæ tum pro synonymis habebam, audiret; meditatio tamen profundior de differentia Theologiæ & Philosophiæ, tum & diligentior evolutio scriptorum politicorum & Juris publici docuerant, multa à Theologis solere unanimi sententia defendi, qvæ Theologica non essent, sed ad Philosophiam Moralem, aut Jurisprudentiam pertinerent, pro Theologicis verò vulgo haberentur, qvod Philosophi Catalogo undecim virtutum Aristotelico, & jCti Glossatoribus suis contenti, Theologis, Pontificiis primum, tum & nostris ansam dederint nobilem sapientiæ partem neglectam & à Domino vacuam occupandi; tum & potestatem, hæreticum declarandi non pertinere ad privatos, etsi multæ autoritatis Viros, sed ad principem; Deniqve Novatoris convitium non correspondere crimini hæreseos, vel certè ejus æqvè ut Hæretici maximum esse abusum. Videbam autem Pufendorffium easdem sententias demonstrare Adversariis suis, videbam hos in falsis istis hypothesibus non minimam collocare spem victoriæ suæ.

§.11. Er-

§. 11. Ergo incipiebam dubitare de doctrinis moralibus Scholasticorum. Neqve enim unqvam in animo habueram ita præconceptis opinionibus adhærere, ut ab iis divelli non possem, si monstraretur veritas, qvin potius videbam, laudabili exemplo mihi plus unâ vice præivisse patrem à prioribus suis opinionibus, si veriora ipsum docuisset dies superveniens, recedentem, qvæ verò mihi hactenus in prosecutione veritatis moram injecerant, potissimùm fuerant educatio in philosophia sectaria, & metus vanus atqve injustus malæ famæ, si qvis à communibus doctrinis recederet. Qvare cum insuper deprehenderem, maturescere aliqvatenus judicium, & cogitarem, me tamen esse animal ratione præditum æqve ac alios homines, animadvertebam simul, peccare me contra benignitatem Creatoris, si ulterius paterer instar pecudis capistro injecto duci me, qvò aliis lubitum esset. Igitur claudebam mentis oculos, ne fulgur autoritatis humanæ illos debilitaret, & non amplius pensitando, qvalis vel qvantus ille sit, qvem legebam, ponderabam solùm rationes utrinqve, & considerabam, qvid hic assereret, ille impugnaret, probaret alter, alter regereret, præprimis verò imprimebam mihi firmiter controversiæ statum, & notabam, qvantum unus ejus tenax esset, alter instar angvillæ se torqveret, ut adversarium eluderet ac seduceret aliunde, donec concludebam multa mihi fore dediscenda, & sentiebam, me nihil scivisse, sed scientiam meam nihil fuisse aliud, quàm confusum chaos & acervum multarum rerum sine ordine inter se mixtarum.

§.12. Post-

§.12. Postqvam verò aliqvot meditationibus chaos istud paulisper in ordinem redegissem, præter intentionem factus eram transfuga, sed qualis ille est, qvi deserto tyranno libertatem Reipublicæ invadenti, pro libertatis denfensione pugnare incipit; vicerant enim rationes perspicuæ contra subtilitates otiosas Philosophiæ moralis Scholasticæ. Adde qvod puderet, eorum vexilla ulterius seqvi, qvi, postqvam hoste absente multa jactassent, & penè classicum primi vel inter primos certè cecinissent, posteà, triariis qvibusdam ipsorum hortatu hostem aggredientibus, ac misere pereuntibus, cum honestè ad pugnam vocati ac aliquoties provocati essent, se post signa condebant, & ita vel timoris sui intempestivi, vel injustitiæ causæ dabant indicia. Deniqve horrebat animus, qvod viderem à qvibusdam, ad pascendas oves constitutis, sub schemate Christianæ Benedictionis virulentas injurias tegi, & cum anteà non vocati nec armis decentibus instructi prælio se immiscuissent, ac andabatarum more, qvicqvid in buccam venerat, evomuissent, ferre eos non posse, si vel minimum verbulum ipsis fuisset repositum, quasi minister Verbi privilegium injuriandi haberet, & quasi character sanctus immunitatem præstaret contra hostes, sine causa & cum ipsius characteris prostitutione, lacessitos. veniebat tum in mentem, qvod olim nescio ubi legeram, mendicum aliqvem ab Episcopo iter faciente petiisse eleemosynas majores initio, tum his denegatis minores, & his qvoqve non obtentis minimas. Frustratus omni petitô petiit benedictonem. Dedit Episcopus,

Reddidit ille, causatus, quod benedictio ipsa non valeret obulum qvia obulum anteà licet effusis precibus conseqvi ab Eqiscopo non poterat.

§. 13. Ex isto tempore, excussô jugô philosophiæ sectario cavi sedulo, ut libertatem semel obtentam conservarem. Itaque etsi non indecorum existimavi hactenus, sub Duce Illustri etiam in extremis ordinibus pro veritate militare, semper tamen Ducem agnovi, non Imperatorem; qvamvis bonus Dux ab Imperatore parum differat, qvatenus nempe à veritate rarissimé, & non nisi præter intentionem recedit. Qvid, quod, etsi putassem initio, ordine doctrinæ semel constitutô facile eum retineri posse in perpetuum, sensi tamen mihi contigisse, quod regulariter accidere solet, qui res plures summâ confusione turbatas in aliquem ordinem redigunt; ut nempe sæpius priorem ordinem corrigere & emendare habeant opus. Etenim pedetentim novos errores inveni emendandos, & adhuc novos subinde detego, qvoniam aliter non sinit humana imbecillitas.

§. 14. Percipiebam intereà fructus uberes excultæ tam nobilis doctrinæ. Etsi enim, quam primùm sentiebam, non cohærere, quæ antea credideram verius qvàm sciveram, cessarem aliqvo tempore aliis eandem exponere tamen in patriam rediens, & ibi corpore pristino parumper excusso simul diligentius operam dans Jurisprudentiæ Civili, idque docendo potissimum, deprehendebam, me Jurisprudentiæ naturalis ope non ineptum adeò esse ad expediendam sine dedecore Pan-

decta-

dectarum etiam explicationem, etsi easdem nunqvam antea integras audiendo percepissem. Etenim, ut alia taceam, cum forte leges obstantes occurrerent, tentabam in præparatione ante omnia, an ex regulilis bonæ interpretationis ex Grotio & Pufendorffio haustis, ipse medium conciliandi reperire possem, tum consulebam alios, & si ipsos mecum convenientes deprehenderem, confirmabar; si dissentientes, comparabam cum meâ expositione, vel ipsos etiam inter se, iterum easdem interpretationis regulas applicando, & semper præjudicium autoritatis seqvestrando, sic ut nonnunqvam rejicerem conciliationem etsi a Bachovio profectam, & approbarem aliam etsi Manzii.

§. 15. Neqve in theoretica saltem legum interpretatione adjuvabar à jurisprudentia naturali, sed &, cum ad forum transtulissem pedem, ut tentarem jus ad facta singularia applicare, (sine qvo tentamine theoria cadaver est anima destitutum,) majorem adhuc usum eius esse erperiebar, cùm sane tot infinitæ circumstantiarum varietates, qvibus negotia hominum civilia vestiuntur, sæpissimè casum formant & facti speciem, qvi vel plane non legibus civilibus est definitus, vel ubi plures leges diversa disponentes concurrunt, unde si principiis communibus qvis destituatur, & regulis extendendi & restringendi leges latas, maximo sudore, non raro etiam frustrà opus habet tot myriades Consulentium, Respondentium, Decidentium ex Germania, Gallia, Italia, Hispania & toto pene terrarum orbe evolvere, donec casum inveniat, qvod ajunt, in ter-

minis, & periculum tamen ſubeſt ſi maximè fuerit inventus, an collegium, ad qvod definitio cauſæ pertinet, eandem cum Decidente iſto foveat ſententiam, quo labore plusquam Herculeo ſuperſedere facilè pọteſt, qui generalia illa & gentium cordibus inſcripta fundamenta benejecit, ſimul verò periculum iſtud non difficulter aliis mediis, de quibus jam diſſerendi locus non eſt, evitare.

§. 16. Retraxi tamen pedem poſt paucorum annorum ſpatium à ſtrepitu forenſi, cum putarem me ſufficienter luſtraſſe doctrinam, Jus Civile ad negotia hominum applicandi, & qvicqvid præterea praxis commodi habet & incommodi. Et quanquam noſſem, Hominem magis ad vitam civilem eſſe conditum, quàm ad vitam ſolitariam, præprimis autem Juris Cultoribus præmii loco, propoſitam eſſe ſpem, ut legitimo opere perfecto Reſpublica in partibus ipſis credendis gubernari poſſit, cujusmodi gubernationis præludium qvaſi & palæſtra eſſe forum vulgò creditur; ſenſi tamen, inter forum & aulam tantam eſſe differentiam, qvantum diſtant æra lupinis. Etenim ut infinita taceam, quæ hujus rei gratiâ in medium poſſem afferre, oportet eſſe ingenium ochlocratiæ aptiſſimum, qvod fori tædia patienter ferre poteſt; tale verò cum in me non deprehenderem (vtpote qvi onera omnia lubentiſſimè fero, quæ à principe imponuntur, DEO in his terris, in reliquis diſſimulandis pauluium fui impatientior,) otium quærebam iterum in induſtria domeſtica, tranquillitatem, quam exoptabam, ſecum ferente, & cum

cum crederem, ita ordinatas esse cogitationes meas, ut earum communicatio studiosæ Juventuti commodum aliqvod afferre posset, & essent, qvi hâc parte operam desiderarent meam, incipiebam, me penè totum, Vobis, Comilitiones Svavissimi, tradere.

§. 17. Præprimis autem operam dabam, ut fundamenta juris universi ex jure naturali haurienda & satis diu à Vobis in hac Academia neglecta restaurarem. Neque, DEO secundante, successu caruit intentio mea. Ante septennium primum prælegebam utilissimam eam doctrinam ex opere Hugonis Grotii. Alacrioremque me reddebat frequentia Vestra, quam tum quidem non expectaveram, sed vix tamen librô primo absoluto, cum præcedente die Corona Vestra circumdatus docueram, subito me solum relinqvebatis cum Grotio. Ita videlicet terror Panicus ingruentis pestis Vos expulerat à Tilietis nostris. Desperaveram ferê, (ita malé fidentes sunt hominnm animi erga Divinam Clementiam, (me talem occasionem iterum adepturum esse; sed restituta per Dei benignitatem, patria, cum iterum metu omni vacui ad nos accederetis, telam per biennium interruptam retexebam, Vestro aurium favore & diligentia ad finem continuata adjutus. Conferebam tum cum Grotio præter Pufendorffium, omnes ejus commentatores, judicium meum semper subnectens in controversiis, secundum ductum libertatis philosophandi. Potissimum vero studebam, ut ambiguitatem textus Grotiani tollerem, & ne verbulum præteriret, quod obscuritati ansam dare posset.

§. 18. Non displicuerat Vobis doctrina mea, qvemadmodum diligentia Vestra mihi non poterat non placere; Ergo absoluto Grotio non deerant, qvi repetitionem desiderarunt. Assurgebam petito, sed loco operis Grotiani proponebam elegantissimum Pufendorffii libellum de officio hominis & civis. Agnoscebatis enim ex parte ipsi, ut alias rationes jam taceam, qvot horæ anteà impensæ fuissent in investigatione mentis Grotianæ, qvod tempus in Autore perspicuo lucrari, & ad utiliora impendere poteramus. Qvoniam tamen de hypothesibus, de qvibus Viro Illustri motæ erant, & adhuc moventur, controversiæ, pleniorem historiam & notitiam scire cupiebatis, præmittebam fusiorem meditationem per aliqvot menses continuatam de iisdem, eamque doctrinæ causa includebam considerationi jurisprudentiæ in genere. Agebam libere Vobiscum, & sincere: proponebam argumenta utriusq; partis, & anteqvuam ἐπίκρισιν meam subjungerem, modò ab his, modò ab illis stabam partibus, ut adsvescerem Vos magis ad rationes attendere, quàm autores sententiarum. Ostendebam fontes & originem vel occasionem doctrinarum, nexumqve conclusionum cum primis principiis, ex diversitate hypothesium variantibus, & incumbebam sedulò, ut in ipsis hypothesibus meis, meæ vero erant, qvibus disciplinam suam superstruxerat Ipse Pufendorffius, assertiones semper probarem per necessarias illationes ex primo principio practico, anteà secundùm regulas analyticas demonstrato. Tum textum Pufendorffii aggressus, & ipsius

& ipsius methodũ κατὰ πόδα secutus non desinebam, & in controversiis specialibus semper Vobis in mentem revocare hypotheses utriusque partis, & monstrare nexum conclusionum etiam remotarum cum iisdem aliquando etiam, sed rarius, indicabam, quomodo vel aliâ viâ difficultates adversarum sententiarum evitari possint, vel qvænam major dubitandi ratio impelleret, ut libertate mea usus & communibus hypothesibus innixus, inclinarem in aliam opinionem.

§. 19. Cæterum, quæ tum differebam, non conjeceram in chartam, sed prout memoria singulis lectionibus præmissæ meditationis alicujus mihi suppeditabat, Vobis communicabam. Et sperebam fore, ut à Vobis repetere possem, unde in posterum qvoqve memoriam meam sublevare valerem, præprimis cum viderem, aliqvod ex vestro ordine discursum meum a vide excipere calamo. Sed vix id perficere licuit; Observabam enim collatis inter se tribus vel quatuor diligentiæ Vestræ exemplis, paucos ex asse doctrinam meam retinuisse, aliquos quorum conditionem & judicii defectum maxime deplorabam, alienissimas mihi affinxisse sententias, & sæpius in uno periodo opiniones contradictorias combinasse. Ergo cogitabam, qvomodo & hunc defectum in posterum emendare, ac ingenio Vestro suppetias ferre possem.

§. 20. Præterea observaveram Jam notabili tempore, in divisione vulgata legum divinarum in morales, ceremoniales & forenses, sub legum moralium termino communiter misceri legem divinam naturalem

cum

cum lege divina positiva universali, quasi lex moralis & jus naturale sint Synonyma, & qvasi nulla alia species legum divinarum positivarum detur, qvàm ceremonialis & forensis, cum tamen sine ope legis cujusdam universalis, qvæ simul positiva sit, necesse esset, orthodoxas sententias de turpitudine polygamiæ, prohibitione incestus &c. vel miserando more contra adversarios earundem prostituere, vel abstinere à decisione gravissimarum atqve utilissimarum controversiarum. Et qvamvis Hugo Grotius distinctionem istam legis divinæ satis perspicuè proposuerit, non solùm tamen in legis positivæ universalis declaratione non paucos errores heterodoxos admiscuit, sed & non semper confusionem istius legis cum lege naturali evitavit. Ex nostris verò, qvantum Dominos Theologos concernit, neminem deprehendi, qvi de distinctione illa inter legem naturalem & positivam universalem ex professo, qvod dicunt, tractaverit, aut legem positivam universalem, quantum par erat, exposuerit, & qvænam præcepta eò pertineant, explicaverit, etsi plures, ex modernis potissimum, qvi Theologiam Moralem ediderunt, evolverim. Qvod Jure Consultos attinet, altum apud eos etiam eâ de re est silentium, nisi qvod Consultissimus Kulpisius in collegio Grotiano, ubi qvæstionem de polygamia resolvit, promiserit, se peculiari tractatu demonstraturum esse, dari ejusmodi legem positivam universalem, qvem avidè qvidem expectabam, multa erudita hanc in partem ex lectione accurati istius Collegii Grotiani à Viro laudato mihi promittens,

tens, quæ lucem mihi accendere, aut me in meditationibus super illo jure positivo multum adjuvare potuissent. Qvoniam verò Vir Nobilissimus promissum expedire urgentibus haud dubie aliis negotiis differret, putabam, piaculum me neqvaqvam esse commissurum, si ego, etsi nec Theologus nec JureConsultus, legum divinarum tamen & jurisprdentiæ amantissimus, in gratiam Vestram primus legem positivam universalem si non ex tenebris, ex crepusculo tamen eruere auderem, sperans fore, ut si non omnia accuratissimè propositurus essem, alii tamen æqui boniqve conatum meum consulturi & ansam arrepturi sint materiam difficilem, & Theologis pariter & Jureconsultis dignissimam accuratius evolvendi.

§. 21. Quare cum ex Vestro ordine qvidam præcedente anno à me desiderarent, ut doctrinam juris naturalis repeterem, & quæ anteà per discursum de confirmatione hypothesium Pufendorffianarum, de observationibus itidem meis ad libellum de Officio hominis & civis aliis tradideram, ipsis per positiones in chartam conjectas communicarem, oportunitatem arripiens, cœpi præsentes jurisprudentiæ divinæ institutiones elaborare, qvarum adeò duplex potissimum scopus fuit. *Primo*, ut præmissa doctrinâ generali controversias circa hypotheses Pufendorffianas, methodo, qvam Vobis aptissimum esse judicabam, exponerem, & istas hypotheses tanqvam & meas defenderem, tum ut conclusionum secundum Pufendorffii, rarò secundum meam sententiam in singulis juris naturalis capitibus

nexum cum hypothesibus & primis principiis practicis perspicuè demonstrarem, & ita introductionem qvandam Vobis exhiberem, ad absolutissimum & multa sapientia refertum illustris Viri opus de jure Naturæ & Gentium cum fructu legendum, sic ut ejus adversarii & eorum scripta circulos vestros turbare amplius non possent. *Secundo*, ut distinctissimé ostenderem differentias juris positivi universalis à jure naturali, ac præcepta illius, quatenus eorum explicatio ad Jurisprudentiam qvoqve pertinet, in doctrina de conjugio & capite de pœnis illustrarem.

§. 22. Ante omnia verò opus esse mihi videbatur, ut perpetua ratiocinatione hic uterer, & nullos autores præprimis ex modernis in textu allegarem, & ne ipsum quidem τὸν πάνυ Pufendorffium. Qvoniam enim probè noveram, quam soleant præconceptæ opiniones impedire consecutionem veritatis, & verò inter eas nulla magis noceat, qvàm autoritatis præjudicium, putabam, Vobis esse utilissimum si hoc præjudicium removerem, ne si fortè Pufendorffii autoritas in ejus partes jam inclinasset, non attenderetis debitâ diligentiâ ad argumenta adversariorum; aut si horum illecebræ Vobis placuissent magis viam præcluderetis ponderibus responsionum & rationibus ab ipsamet Vestra essentia desumptis. Accedebat, quod Vestram industriam excitare volebam, ut ipsi magna diligentia perlegeretis opus Pufendorffianum, credens fore, ut si loca non citarem, Vos eo majori cura ipsi perlustraturi idẽ, & cum meis institutionibus collaturi essetis. Porrò cum sæpius à sententia

com-

communi virorum magnorum, aut à ſententia etiam peculiari Viri autoritate pollentis mihi recedendum foret, & tamen intentio mea eſſet, ſine reſpectu perſonarum in nudam veritatem inqvirere, & cum ſententiis pugnare, non cum hominibus, nolebam per allegationem eorum, à qvibus diſſentiebam, reverentiæ ipſis debitæ qvicqvam detrahere.

§. 23. Reliqvam methodum qvod concernit, ſcio eqvidem multa in ſcholis diſputari de methodo ſynthetica & analytica, otiosè magis qvàm utiliter, ſiqvidem unam tantum arbitror eſſe methodum bonam, à facilioribus progredi ad difficiliora, à notioribus ad ignota, reliqva dependere à cujuslibet arbitrio, & hactenus rectè dici, methodum debere eſſe arbitrariam. Deinde nec id videtur deffitendum eſſe, cum omnis eruditio noſtra conſiſtat in notitia demonſtrandi veras propoſitiones & nexum earum inter ſe oſtendendi, propoſitionum autem veritas præſupponat cognitionem terminorum naturaliſſimam methodum videri, quæ mathematice dicitur à definitionibus progrediens ad axiomata, & ex his obſervationes colligens, ſecundum qvam etiam elementa ſua olim ordinavit Pufendorffius. Qvopiam verò ad ſingulas propoſitiones ſaltem duo termini pertinent, adeoqve aliqvod tædium parere ſolet, ſi omnium terminorum definitiones continua ſerie tradantur, ac porrò propoſitionum connexio non ita bene videatur oſtendi poſſe, ſi plura axiomata in una linea proponantur, putavi, iſta duo incommoda commodiſſimè me evitare poſſe, ſi definitiones & axiomata miſce-

rem, & singulis propositionibus subjecti & prædicati definitiones præmitterem vel mox subjungerem, ipsa autem axiomata perspicue connecterem, incipiendo à primo aliqvo principio, ac inde deducendo reliqva per modum conclusionum.

§. 24. In *tres* verò *libros* Institutiones has divisi, in qvarum PRIMO proposui definitionem Jurisprudentiæ divinæ & doctrinam de primo principio practico, ut & primum principium Juris naturalis & positivi divini universalis, cui per modum corollarii quasi subjunxi demonstrationem, qvod officium hominis erga Deum ad Jurisprudentiam divinam non pertineat. In SECUNDO libro trado præcepta juris naturalis respicientia homines quoscunque in quacunque societate viventes; In TERTIO verò præcepta illa juris naturalis, quæ dirigunt officia hominis intuitu specialium societatum, puta conjugalis, paternæ, herilis, civilis, fœderatorum & gentium. *Connexionem capitum* ostendent fere eorum initia, & in libro secundo & tertio maximam partem secutus sum ordinem Puffendorffii in libro de officio hominis & civis. Dico maximam partem, nam quæ mutaverim qvandoqve, docebit ocularis inspectio.

§. 25. Uti autem in totis Institutionibus præ oculis habui opus PUFENDORFFII, & ejus scripta reliqva pro ejus defensione edita, ita non mirabimini, si sæpius integras positiones, ne verbulo quidem mutatas, ab ipso mutuatas, hic deprehenderitis. Reqvirebat enim id instituti mei ratio, qvam modò Vobis explicui. Sunt verò & aliqva in his institutionibus MEA, qvæ, cum alienis

con-

continuò miſcuerim, neceſſe eſt, ut Vir Incomparabilis citra ſuam voluntatem etiam mecum in communionem inciderit, quam tamen neſcio, an æquô animô ſuſcepturus ſit, & annon potius jure ſuo communi dividundo judicium ſit deſideraturus. Sed hoc qvidem ipſi non erit opus, cùm paratus ſim ſine judice, æquis ex partibus inſtitutiones meas herciſcere, ſic ut ipſi ſoli relinquam, qvæ bene in iis dicta ſunt, etiamſi mea ſint, qvoniam ejus ſcripta & hypotheſes ad eorum inveſtigationem me duxerunt, qvæ vero inconvenienter & minus apté poſita ibidem deprehenduntur, ea ſola mihi reſervabo.

§. 26. Non diffiteor tamen, & aliorum Eruditorum cogitationibus me quandoqve fuiſſe uſum, qvibus & ipſis reſtituendum eſt, quod illis debetur, & vobis indicandum quos hinc inde lectioni inſtitutionum mearum inſuper adjungere debeatis. In *libr. 2. cap. 6. 7. & 8.* evolvi diligenter *Uffelmanni tractatum eruditum de obligatione hominis, quæ ex ſermone oritur*, ante non ita multos annos in Academia Julia editum, atqve ex eo *in cap. 6. de officia paciſcentium §. 64.* tranſtuli argumenta, quibus ſententiam Pufendorffi, de defectu obligationis in pacto cum latrone inito, impugnat, & in ſequentibus oſtendi, qvàm facile ad eadem pro ſententia illuſtris Pufendorffii, reſponderi queat, *in capite 7.* vero *de officio hominis circa ſermonem*, it. *in 8. de officio jurantium*, multa ex dicto Uffelm. libro, libertate tamen aliter diſponendi ac ſentiendi reſervatâ, in horrea mea tranſtuli. In *ejusdem libri capite ultimo de Interpretatione voluntatis divinæ*

& humanæ multum me adjuvit etiam disputatio accuratè elaborata *de interpretatione juris obscuri*, *& sub præsidio Consultissimi Rebhahnii in Academia Argentoratensi anno 1671. publicè ventilata. In libro tertio capite secundo de officiis conjugalibus* sæpius ansam multa profundius meditandi suppeditavit lectio *Lamberti Velthuysii de naturali pudore & dignitate hominis, item de principiis justi & decori, qvi tractatus in ejus operibus Roterod. 1680. editis extant*, qviq; potissimum cum iis, quæ dissero *d. c. 2.* §. *153. seqq.* sunt conferendi. *Caput tertium ejusdem libri* mihi natum fuit ex recordatione lectionis controversiarum illustrium per varia variorum scripta circa sensum legis divinæ in officiis conjugalibus agitatarum, de *Polygamia qvidem Sinceri Watenbergii. Theophili Alethæi, Athanasii Vincentii, Daphnæi Arcuarii* pro polygamia militantibus; contra eandem *Musæi, Christiani Vigilis, Slüteri, Feltmanni, Brunsmanni, Diecmanni &c. de Conjugio Eunuchorum; responsorum* variorum, qvæ hanc in rem *Hieronymus Delphinus* ante biennium collegit; de *divortiis*; *Seldeni de Uxore Hebraica lib. 3. cap. 18. & mult. seqq. & Strauchii in fragmento Inst. Jur. publ. tit. 35. de incestu cum defunctæ uxoris sorore*; *Havemanni, Taboris, Strauchii, Bucholzii, & Actorum Oettingensium editoris, de incestu comprivignorum*; *Samuelis Bohlii & ejus adversariorum &c. Cum qvarto capite d. libri tertii* §. *14. seqq.* conjugenda est *disputatio B. Patris de potestate patria*, qvoniam ibidem intendi defendere sententiam Patris, societatem paternam ex consensu deduci non posse. *In capite 9. & 10. de officiis erga legatos & mortuos*

con-

conferri debent *Grotii lib. 2. c. 18. & 19. cum commentatoribus, & omnino B. Patris alia disputatio de inviolabilitate legatorum.*

§ 37. Quamvis autem putabam initio, fore, ut intentio mea optima, quam Vobis hoc usque exposui, æqui bonique consuleretur ab omnibus, qvi studia & bonas literas amant, & inqvisitionem veritatis prosequuntur, deprehendi tamē, me vivere in seculo, in qvo non pauci deprehenduntur, qui sui officii esse arbitrantur; libertati philosophandi obviam ire, obices ponere, impedimenta objicere, cancellos circumdare; quibus effringendis nulla par fuerit humana prudentia, qvoniam videlicet sentiunt probe, libertate ista philosophandi nimium qvantum detrahi autoritati sectariorum, cum olim qvidem cathedræ philosophorum adversus molimina, cum ratione liberè philosophantium, ut cunq; munita fuerint autoritate Aristotelis aut similis cujuspiam priscorum sapientum nominis, puta Alberti, Thomæ, Scoti &c. hodie verò istud propugnaculum Aristotelicum penitus expugnatum sit, adeoqve novo aliquo glaucomate ad defendendam Regiam Veterum Magistrorum doctrinam opus esse videatur. *Vide omnino D. V. al. Alb. Epist. præmissam Disp. de Philosophia Christ.* Atq; cum rationibus destituantur, qvibus propugnaculum istud exornent, rem non melius procedere posse putant, quam si sub specie religionis se quæcunque faciunt, Deo duce, facere & pro defensione pietatis militare popolo persvadeant, adversariosq; suos ut atheos, hæreticos, impios & Novatores traducant, non recordati, videlicet quod *Apologia Augustanæ Confessionis ad*

art. 4.

art. 4. p. m. 286. de Hypocritis profitetur, eos magis ſectari impietatem & vitia cujuscunqve generis, qvam illos, qvos impios eſſe diffamant.

§. 28. Qvare non adeò miratus ſum, cum audirem, eo tempore, qvo liber primus Inſtitutionum harum in publicum prodiret, varias de iis cenſuras in populum ſpargi, qvas inter illa, ut noſtis, maximam partem divulgabatur, me in iis fundamenti loco ponere principia, qvæ vobis ad *Atheiſmum*, *heterodoxiam*, & neſcio, qvam *impietatem* viam ſternant, qvæqve omnia *Philoſophiam* aliqvam *Novaturientem* cum non parvo Reipublicæ damno ſapiant, quæ calumnia tam latè ſe iffundebat, ut in plurimis fœminarum, puerperas viſitantium, conventibus pro more, ſermones de ea haberentur. Ego verò generoſo contemptu calumniam hanc apertiſſimam ridebam, & qvamvis aliqvis ex Vobis mihi hinc inde narraret, eſſe qvosdam, qvi inſidias mihi hac parte ſtruerent, tamen in mediis illorum turbis qvietus ego & conſcientiâ vitæ parriter & doctrinæ tutus vivebam, probè gnarus, me ſub Principe Juſto degere, qvi innocentibus ſecuritatem præſtare & poſſet & vellet; ac ne qvidem curioſitas me impellebat, ut autorem ſatis horrendæ iſtius calumniæ ſcire cuperem, uti neqve nunc ſcire aveo, ſed potius, qvisqvis ſit, omnia fauſta atqve felicia ipſi animitus exopto; ita enim me non ſolum Chriſtianiſmus facere jubet, ſed & ſtudium ſanæ philoſophiæ aliqvatenus inculcat, atqve exempla aliorum moderatè & absque impetu philoſophantium docent, qvos inter præcipuum nomino *Renatum des*

Car-

Cartes, quem ipse primarum objectionum adversus Meditationes ejusdem Autor virum ingenii maximi, *summæq; modestiæ* appellat. Et sane quoties *Gisberti Voetii*, Viri aliàs multæ eruditionis, libros, quos adversus Cartesium scripsit, evolvo & iterum *Epistolam Cartesii ad Voetium responsoriam* cum illis confero, toties (de modo tractandi loquor, non de re) ideam concipio duorum virorum maxime disparium, unam Theologi, sed fastuosissimi, & maxime maledici, Politici alteram, sed placidissimi, & maledicta pleraqve generose concoqventis.

§. 29. Uti verò communiter in præfationibus ZOILUS vel MOMUS impugnari consvevit etiam, ubi nullus Momus adest, ita ego egregiam occasionem nactus, possem multam evomere bilem in Zoilos, nisi semper illius fuissem opinionis, ejusmodi invectivas esse indicia animi parum sani, certe impotentis. Accedit, quod calumnia ista in me jacta mox evanuerit; neqve enim mendacia diu durare possunt, similia globis niveis, volutatione hominum nimium qvantum crescentibus, sed Solis radiis accedentibus facile redactis in nihilum. Denique nec opus videbatur invectivâ, cum institutiones meæ prostent, & calumniam istam ipsæ refutent, qvas adeo omnium eruditorum censuræ subjicio, sed verè talium, reliquorum enim qvi doctrina sunt vacui, vel ultra scholam & artem liberales non sapiunt, censuram sperno, etsi opinione simulatæ philosophiæ ad ora usque repleti sint & turgidi.

§. 30. Vestrâ tamen, Auditores, interesse arbitror, ut tanquam medio inter utrosqve loco positi, sciatis

tis, qvid in culpationibus istis responderi velim, sicubi contingat eâ de re in conversationibus familiaribus, ut fieri solet, mentionem injici, qvanqvam velim, ut occasiones istas, qvantum possibile est, evitetis, & ipsimet ejusmodi altercationum ansam non suppeditetis, cum nihil sit magis pedanticum, & qvod hominem ad vitam civilem reddat ineptum, quam si sit animal disputax in qvotidiana conversatione, neque ferre possit dissentientes, uti ex adverso ejusdem pedantismi vitio laborat, qvi in cathedra publica disputandi gratia erecta ægré fert objectiones ex lege artis propositas, ad quas respondere nequit, & tamen errorem admissum fateri erubescit. Sed quoniam tamen non semper in nostra potestate est, etiam inter familiares omninò evitare altercationes, vel certe non audire, quæ forte unus & alter garrit, minimum interesse Vestrum, & ne turbentur circuli vestri in doctrina à me hausta, poscit, ut fusius paulo ea de re disseram.

§. 31. Quod igitur *atheismi* vitium attinet, nihil aliud vellem reponi, qvàm ocularem inspectionem eorum, qvæ trado *libro primo cap. 3. §. 85. seqq.* ubi ostendo, atheismum repugnare directé principiis à me demonstratis. *Hæresin* verò qvod concernit, ut illi quidem maximé obstrictus vivam, qui thesin aliquam mihi demonstrabit ex his institutionibus, qvæ scripturæ sacræ & fidei, quam profitemur, articulis repugnet; Insuper ad Vos provoco, qui me quotidie Jurisprudentiam & Philosophiam exponere auditis, an unquam aliquam sententiam professus fuerim, qvæ sacris fidei nostræ

my-

mysteriis adversetur, annon potius in id omnibus incumbam viribus, ut exactè limites, qvæ Sacrosanctam Theologiam & Sapientiam humanam discernunt, custodiantur, Vobisqve ex historia philosophica omnium seculorum demonstrem, quantas turbas dederit in Ecclesia Philosophiæ cum Theologia commixtio. Sed qvid verbis opus? An putatis Reverendos Acad. nostræ Theologos, vel quoscunq; alios, quibus inspectio doctrinarum s. privatarum s. publicarum est commissa, admissuros esse, ut doctrina heterodoxa divulgetur, & animos Vestros corrumpat? Absit. Id tamen non diffiteor, & Vobis sæpius demonstravi, multas qvæstiones & assertiones esse, qvibus Theologi communiter utuntur, qvæ tamen si exacte mediteris, proprie loqvendo non sint Theologicæ, sed Philosophicæ, vel Juridicæ; qvod vero pro Theologicis, cōmuniter habeantur, maximam partem deberi Theologiæ Scholasticæ, quæ in detrimentum inemendabile philosophiam ita cum Theologia contra monitum Pauli confudit, & rudem inde indigestamqve molem, unô verbô, informe chaos quoddam effecit, tùm etiam neglectui Philosophorum & Jure Consultorum ante reformationem elegantiora studia negligentium, & ita Theologis Pontificiis occasionem dantium occupandi rem derelictam, qvale qvid Jurisprudentiæ naturali contigit, uti subinde in institutionibus ipsis tango, cùm tamen Jurisprudentia naturalis & Gentium ac Theologia omnino differant, quod probavi *lib.* 1. *c.* 1. §. 163. *seqq.* & *c.* 2. §. 137. *seqq.* Facit egregie pro illustratione sententiæ meæ, quod ex Hispaniæ

metropoli nobis retulerunt non ita pridem Novellæ. Man vermuthet / daß der Holländische Extraordinar Envoye satisfaction wider die Inqvisition über die vor diesem in seinem Hause verübte Insolentien wegen des Herrn Chares bekommen soll/weil selbige durchgehends von allen hohen Ministern improbiret worden / zumahl der Herr de Lyra selber gesagt hat/ daß die inqvisitores Leute wären / welche die Theologie verstünden / aber nicht das Recht der Völcker / und bey sothaner conseqvence nicht wüsten/ was einem publiqven Minister zukömmt. Neque illud dissimulo, me credere, quod potestas hæreticum declarandi non competat privatis, neqve ad clerum pertineat, sed sit regale, & pertineat ad jura principis circa sacra, etsi hoc regale, à Principe Christiano secundum normam verbi divini debeat ordinari. Ita video, observatum esse in primitiva Ecclesia & primis Conciliis Oecumenicis. Ita docent me principia genuina Politices. Credo insuper, qvod ad officium boni civis in Imperio Romano-Germanico pertineat, religiones, quæ in eo tolerantur, neqve publice neque privatim verba contumeliosa jacere, quia hoc me docuit instrumentum pacis: Credo porro, regulas de officiis boni civis pertinere ad clerum etiam: Credo, illam doctrinam non repugnare Verbo divino: Credo, principem jure suo uti, si refragantes & Zelo aliquo intempestivo subnixos justis pœnis coerceat: Credo, qvod placida via magis faciat ad convertendos adversarios in Ecclesia, qvam importuna illa, & quæ injuriis verbalibus est instructa &c. In qvicus omnibus si heterodo-

xum

xum qvid ſubſit, lubentiſſimè feram cenſuram eorum, qvibus hæc poteſtas competit.

§. 32. Pergo ad *impietatem*, cujus notam audio illum circumferri, qvod ſubinde diſſentiam & ſcabiosé qvidem, à patre meo νῦν ἐν ἁγίοις unde Non nemo iſtam illationem fecit, me non curare leges divinas, ſed velle, ut omnes eæ ex ſacris Bibliis eſſent eradicatæ. Naſutum profectò argumentum, & quod multis modis impingit in Logicam. Fateor, diſſentio quandoqve à patre, ſed Catechiſmus qvidem meus me docet, quod ſalva conſcientia id facere poſſim, & non repugnante 4to præcepto. Quod ſi id aliquis eo extendere velit, ac ſi honor & reverentia parentibus debita etiam includeret adulatoriam quandam veritatis, qvam non autoritas, ſed recta ratio dirigit, abnegationem, is vereor, ne exſibiletur à Catechuminis. Quod vero ſcabiosè ſentiam de Patre, falſum eſt, & imo mendacium. Provoco ad Vos omnes, an unqvam, quoties diſſenſum meũ doctrinæ gratia Vobis indicavi, verbulum protulerim, qvod in contumeliam Patris Optimi trahi potuerit. Sicubi fieri poteſt illæſâ fidelitate informationis, diſſimulo nomen Patris aut aliorum, quibus reverentiam debeo, ut ſuprà monui. Verum eſt, me hinc inde non magnificè ſentire de doctrinis qvibusdam Peripateticorum communibus, qvod deprehenderim, eas nulla ratione firma niti; verum eſt etiam, & agnoſco, me nonnunqvam hâc parte provocaſſe in diſcurſu ad ſcripta philoſophica Patris tanquam optimi interpretis, qvem ego qvidem evolvi, philoſophiæ Peripateticæ, ſed tum qvi-

dem controversia mihi cum Patre non magis intercesſit, quam in judicio controversia eſt inter actorem & procuratorem rei, præprimis cum ipſe B. Pater in multis doctrinam cōmunem deſeruerit, melioribus rationibus inſtructus non ſolum inſcriptis publicè editis, ſed & adhuc in MSS. ineditis, ut forte in ſequentibus exemplum afferemus, adeoque hac parte laudabili exemplo mihi præiverit.

§. 33. Reſtat *Novatoris* convitium, quod apud veræ ſapientiæ aſſeclas ferè contemnitur, cum gloriæ potius ducendum ſit, ſi qvis non alienis oculis omnia cernere velit, ſed ex propria ratione ab aliis prætervisa detegat, ab aliis non rectè dicta emendet. Eſt hoc proprium Philoſophiæ Eclecticæ, quam ſeqvor. Hujus autem præſtantiam præ philoſophia ſectaria erudita disſertatione demonſtravit *Johannes Christophorus Sturmius, præmiſſa ipſius tractatui de Philoſophia Eclectica, qvi præcedenti anno publicam lucem aſpexit*: At hanc nemo Sectariorū, & qvi ex antiqvitate divam faciunt, refutavit, neqve enim poſſunt, ut alia occaſione Vobis demonſtravi. Multa igitur nova amplector, multa nova rejicio, multa ipſe innovo libertate philoſophandi uſus & rationem ducem ſecutus, cui videlicet nec ſordent nova, nec inepta videntur antiqva. Qvod ſi retorſione uti placeret appoſite uſurpare poſſem acutum Epigramma Excellentis apud nos, tam qvoad vitam, qvàm doctrinam Theologi, & elegantiſſimi pariter Poetæ, qvo non ita pridem publice diſputantes qvosdam honoravit:

Erro-

Errores qvisqvis Patrum cupit ore tueri.
Semper & antiqvum, qvod docet, esse crepat,
Ille Novatorum reliqvos dum nomine carpit
In Veteratorum classe locandus erit.

Scio qvidem, in rebus Theologicis non facilè aliqvid innovandum esse, etiamsi eadem ritè exposita defendi possint, ne ullo modo pax Ecclesiastica turbetur. At hac insignificatione me quicquam novasse, modo negavi, & institutiones meas publicæ censuræ submisi.

§. 34. Dedit tamen ista calumnia mihi occasionem, cum perspicerem, ex concisa brevitate, quam in primo libro adhibui, aliquos ansã arripuisse verba mea in alienum sensum torquendi, ut non solum in libro secundo & tertio mentem meam prolixiùs, quam initio constitueram, sed & de iis, quæ in libro primo posita erant, cum amicis quibusdam & Viris, quos ob summum pietatis virtutis verè Theologicæ, studium veneror, privatim conferrem, petens, ut si qvædam ibi deprehenderent, quæ analogiæ fidei adversa sint, vel ut talia videri possint, aut ambigue posita in pravum sensum detorqueri, vel novitatem aliquam doctrinæ sacræ periculosam foveant, de istis me monerent in tempore, & petito meo iidem plus quam amice satisfecerunt, objectiones aliquas adversus ibidem posita placide mecum communicando, quas, uti debita gratiarum actione suscepi, ita non possum non quin pro Vestra informatione ea, quæ inde, ut & ex propriis perlectionibus secundis istius libri primi, mihi venerunt in mentem ad explicationem obscurius ibi dictorum, &

cor-

corrobationem ſententiarum qvarundam dubiarum facientia Vos faciam participes, idque, qvantum fieri poterit brevisſimis, & ſecundum iſtam normam, ut vel convenienti expoſitione mentis meæ objectionem evitare Vos doceam, vel oſtendam, ſententiam, quam defendi, ſi forte nova ſit, non eſſe tamen theologicam, aut non novam etiam, ſed autoritatibus Virorum omni exceptione majorum & plerumque Theologorum noſtratium ſubnixam, erſi non adeò communem.

§. 35. *Cap. 1. §. 3. ſeqq.* trado diviſionem habituum multum emendatam & correctam, *&* §. *22. ibidem* communem Peripateticorum doctrinam hac parte infinitis ſcatere erroribus aſſero, neqve nunc quicquam muto. Sed iſta qvidem doctrina haud dubie Theologica non eſt, imo nec nova. Etſi enim tunc temporis arbitrarer, in plerisque primum me errores iſtos detegiſſe, cum non niſi iſtum nævum, quo Metaphyſica Scholaſticorum Sapientiæ titulo ab ipſis inſignitur, cum tamen nihil ſit aliud, quàm lexicon terminorum, qvorũ multi non ad Sophiam, ſed ad Sophiſticen utiles ſunt, à Patre meo in Hiſtoria Metaph. ipſius qvæſtionib9 anexa, ut & aliũ, quod intelligentia referatur inter habitus theoreticos ab eodem in annotationibus ad philoſophiam practicam, obſervatum eſſe recordarer deprehendi tamen nuperrime aliud agens, elegantem meditationem in MSS. B. Patris, quæ doceret jam anno 60. eidem fere & reliqva, in diviſione habituum vulgari obſervaveram, fuiſſe notata, quo pacto mihi gratulabar de ſimilitutine cogitationum cum Patre.

Pro-

Prolixior paulo ista meditatio est, qvam ut convenienter procemio huic nostro possit inseri. Illustrabitur tamen doctrina mea, si mentem ejus in summam collectam exhibuero, & qvomodo ipse in habituum divisione velit procedere. *Virtutum*, ait, *alia intellectualis est, alia voluntaria; intellectualium alia simplex, scilicet intelligentia, qvæ est principiorum Theoreticorum pariter & practicorum, alia composita, eaque vel Theoretica, Sapientia scilicet & Scientia; vel Practica, nempe prudentia, directrix Moralium, & solertia, directrix Artificialium. Voluntaria est vel Moralis, cujus subjectum secundarium est appetitus sensitivus concupiscibilis vel irascibilis, vel artificialis seu ars, cujus subjectum secundarium est locomotiva animi vel corporis.*

§. 36. Illa tamen observatio, quantum scio, mea est, qua *eodem cap. 1. §. 23.* detego crassum & Theologiæ Christianæ adversum errorem de differentia habituum Theoreticorum & practicorum: cui lucem affundet *dissertatio 5. & 6. Maximi Tyrii Philosophi Platonici*, qvas pro præstantia Philosophiæ Theoreticæ præ Practica conscripsit, siqvidem multas ibi deprehendes rationes, qvæ hypothesin istam ethnicam de essentia DEI speculativa & appropinqvatione hominis ad DEUM per Philosophiam Theoreticam, sapiunt. Jam recordor eqvidem, inter orationes B. Patris extare aliqvam *21. ordine*, qva & ipse præstantiam Theoreticæ vitæ defendit. Sed tantum abest, ut à me reipsa dissentiat, ut potius dicta mea in multis confirmet. Scopus orationis istius est, ut præstantiam Theoreticæ vitæ demonstret ex prærogativa primæ tabulæ Decalogi præ secunda. Hanc præ-

rogativam utique non negamus, negamus vero, primam tabulam pertinere ad vitam Theoreticam, adeoqve dissentimus in terminis, Cum enim totus Decalogus disponat de officiis humanis, de his vero planè non tractet Philosophia Theoretica sed practica utiqve & officia hominis erga Deum ad praxin spectabunt, non ad nudam theoriam. Quæ verò indicta oratione prolixè præmisit B. Pater de opinione Philosophorum Ethnicorum, quoad præstantiam Philosophiæ Theoreticæ præ Practica, nimium qvantum confirmant ea quæ posuimus *d. c.* 1. *§. 24. seqq.*

§. 37. Id verò explicationis alicujus indiget, qvod dixi *d. §. 24. in fine* : *falsam esse opinionem Gentilium, statuentium, DEI essentiam consistere in contemplatione*, intellige nuda, & quæ ne qvidem pro fine habeat actionem aliquam. Unde cave, ne verba mea cavilleris, inferendo forte, qvod statuam, essentiam DEI consistere in actione externa, ac ita ex Scylla incidas in Charybdin, & istum errorem Gentilium, qvi DEUM ex necessitate qvadam alligarunt ab æterno ad congressum cum materia prima. Nam, ut alia taceam, procederet qvidem hoc argumentum, si DEUS homo esset. Nunc cum DEI essentia infinitis modis excedat, ne quidē inferre posses (si negassem omninò contemplationem de DEO, qvod tamen ut vides, non feci,) à negatione contemplationis ad positionem actionis, quemadmodum v. g. non poteris inferre, si quis neget lapidem videre, quod statuat, lapidem esse cœcum. Uti enim inter videre & cœcum esse scio dari tertium, non videre, qvod de lapide

ob-

ob imperfectionem suam prædicari possit; ita sentio, inter contemplationem & actionem humanam in DEO dari posse tertium aliqvod, quod ob summam ejus perfectionem ignoro. Neque enim scio, scriptura adjutus, essentiam DEI, sed admiror, & ea, quæ scriptura hac de re mihi revelavit, sine scientia philosophica credo. Quo si tamen more humano de infinita DEI essentia loqvi licet, placent omnino verba Patris dicta oratione p. 504. seqq. *Felix Deus est non contemplando tantum, sed etiam agendo (nihil enim ipsi molestiarum, Numini potentissimo & simplicissimo, creant vel uno momento subeunda negotia infinita.) Suo beneficio DEUS beatus est, non alieno. Nos contra, qvicqvid habemus boni, DEO debemus, non nobis. Quid autem sumus? vermiculi, si cum divina Majestate comparemur.*

§. 38. *Eod. c. 1. §. 29.* dum dico: *Legem semper obligare. pactum nunquam*, non is sensus est; ac si duorum vel plurium consensum non seqvatur obligatio, (quod ipsum tamen, & quod promissis obligemur multoties inculcat scriptura) contrarium enim prolixe declaro *in cap. 7. l. II. de fide servandâ*; sed id volo; obligationem quæ pactum sequitur, non oriri ex ipso consensu, sed ex voluntate legislatoris, servationem promissorũ jubentis. Hinc statim subjungo, *legem obligare mediante pacto*. Feci autem istud, ut fortius contradicerem qvibusdam, qui ultimo vim obligationis ex pacto deducunt, quos inter, ni fallor, Hobbesius est præcipuus, simul ut contradicerem ex parte Grotio, leges naturales etiam obligaturas fuisse, asserenti, etiamsi ponamus,

 Deum

Deum non esse &c. Quodsi tamen malis, locô phraseos, *qvod lex obliget aliqvando mediante pacto* usurpare aliam, *qvod pactum obliget vigore legis*, non repugnabo, qvia inter has duas phrases nullam differentiam interesse opinior, siqvidem utraqve intendit, legem qvidem circa pactum posse obligare, sed pactum non obligare, si tollas legislatorem.

§. 39. *In §. 31. ejusd. cap.* dico, qvod lex æterna sit figmentum Scholasticorum, ubi non respico rem sub hoc termino denotatam, sive per eam intelligant justitiam divinam seu totum naturæ ordinem divina voluntate & decretô institutum. Quis enim hæc omnia, nisi sit Atheus crassissimus, asseret esse ἐκ τῶν οὐκ ὄντων? Sed hoc dico ipsam applicationem legis, qvâ utuntur Scholastici in exponendo conceptu suo, esse impropriissimã, sive: maximam ἀκυρολογίαν in voce legis esse: *Hinc seqvitur, qvod Deus non agat secundum legem*. Quod si putes esse duritiem in modo loqvendi, cum longe differant improprié dicta à fictis, & figmenta sint, non qvæ verbis impropriis sunt enunciata, sed qvæ extra fingentis aut figmentum suscipientium conceptum non existunt; responderem, separandas esse locutiones improprias. Aliæ enim fiunt eô modô, ut etiam ex intentione loqventium pro impropriis habeantur, aliæ ita comparatæ sunt, ut loqventes prædicatum, quod non nisi impropriissime de subjecto prædicatur, jactent proprié de eodem dici. Fateor, priores locutiones improprias forté satis inconvenienter appellari figmenta, at, quod posterioris attinet, sunt ea figmenta vera,

qvia

qvia prædicatio impropria, dum afferitur esse propria, extra fingentis conceptum, ut propria non existit, sed loquens esse propriam omninò id fingit; ita si qvis hominem pictũ venditaret pro homine vero, aut Herodem vellet esse propriè vulpẽ, aut prata ridere propriè haud dubiè fingeret ista &c. Constat autem, quod plerique ex Scholasticis eam opinionem defenderint, ac si lex illa æterna sit lex propriè dicta, unde & circa ipsam legis definitionem maximas controversias moverunt, eum in finem, ut legis illa generalis definitio eo melius ad Deum accommodari possit, qvas fusius exponit Dominus Osiand. in *Typo legis naturæ*.

§. 40. Doctrinæ, quod bestiæ sensu careant, haud dubie ad Theologiam non pertinet, quio imo, si interesse Religionis cum hac controversia misceatur, haud dubie assertio de carentia sensus palmam pæripit opinioni contrariæ. Elegantia hanc in rem sunt verba Veri & genuini Critici Petri Bælii *in Excerptis Reipuplicæ literariæ mens. Martio 1684. p. m. seqq. On interessa d'abord la Religion dans cette cause, par l'esperance, que les Anti-Cartesiens concûrent de ruiner par là les machines de M. Descartes; mais on ne sçauroit assez dire le bien, qui en est venu aux Sectateurs de ce Philosophe. Car ils croyent avoir montré, qu'en donnant aux bétes un ame capable de connoissance, on ruine toutes les preuves naturelles de l'immortalitate de nôtre ame. Ils on fait voir que leur sentiment a avoit point de plus opiniatres ennemis que les impies, & les Epicuriens, & qu'on ne sçauroit faire plus de depit à ces mechans Philosophes, qu'en les desarmant de toutes les fausses raisons, qu'ils*

empruntent de l' ame des betès, pour couclure qu' il n'ya entre elles & nous, que la difference duplus au moins. C'est une chose ascuree, qv'il n'y a point de gens qui affectent plusque les impies, d' approcher les bêtes de la perfection de l' homme. Voila comment la secte de M. Descartes a mis la Religion dans ses interets. Mais elle ne s'est pas contentec do cette raison. Elle s'est elevee jusques à la nature de Dieu, pour y chercher des argumens invincibles contre la connoissance des bêtes, & on peut dire, qu'elle y en a trouvè d' assez bons &c. Et meretur tota ejus dissertatio eruditissima, quam occasione tractatus Darmans. *La Bête transformèe en Machine ibi á p. 19-34.* proposuit, á Vobis perlegi. Breviter: tota doctrina paucis istis positionibus includi poterit. 1. Coucedunt, credo, Peripatici: *Animam hominis à nobis aliter concipi non posse, qvam per facultatem cogitandi.* 2. *Concedunt, quod sensus interni cognoscant.* 3. *Aut necessariò concedendum est, cognitionem omnem fieri per cogitationem, aut fatendum, eos, qui cognitionem de sensibus prædicunt, ignorare qvid loqvantur.* Unde 4. naturali ductu fluit conclusio: *Bestias carere sensu interno, qvia carent ratione.* Ergo aut ratio indulgenda est bestiis, aut cum ratione simul adimenda ipsis est sensio, vel perceptio, vel cognitio, vel qvocunque vocabulo hic uti velis. Non tamen adeò novo etiam est hæc doctrina, ut demum à temporibus Cartesii derivari debeat. *Primum fuisse Gomessum Pereiram.* verba sunt Sturm. *dissertat.* I. *de philos. Eclect. p. m. 54. qvi bestias omni cognitione seu perceptione carcere affirmavit eumq; in nupero hoc seculo* κατὰ πόδα *secutos esse Cartesium & Dighejum, testatur Willisius de An. bruto-*

brutorum cap. 1. p. m. 6. & Morhofius in differt. de Paradoxis sensuum Gometium istum Philosophum ac Medicum Hispanum ait eâ de re operosum, ac triginta annorum librum edidisse Methynæ A. 1554. excusum, & Antoniana Margarita ab utriusque parentis nomine insignitum. Adde omninò *Balium d. l. p. 20. seqq.* ubi ostendit, extinctam fuisse mox cum Pereira istam opinionem, adeoque gloriam inventionis istius non denegandam Cartesio. Quin imo non defuit Anonymus, qvi ipsum Bælium moneret, jam tempore Augustini ea de re disputatum fuisse, eamque in rem adduceret ipsius Augustini verba *de qvant. an. c. 30. Qvod autem tibi visum est, non esse animam in corpore viventis animantis, qvanqvam videatur absurdum, non tamen doctissimi homines, quibus id placuit, defuerunt, neque nunc arbitror deesse. Vid. Bæl. exc. mens. Aug. 1684. p. m. 12.* & Rondel. *in peculiari Epistola, cujus fragmentum exhibet Bælius mens. Octobr. ejusdem anni p. 290.* ipsum admonuit, plusqvam trecentis annis ante Augustinum à Stoicis Cæsarum tempore, ante hos verò iterum plusqvam trecentis annis à Diogene Cynico de anima sensitiva bestiarum fuisse dubitatum, etsi Anonymus iste sententiam suam mox retractaverit, eo quod in evolutione ipsius Augustini deprehenderit, in verbis ex Augustino allatis neqvaqvam esse quæstionem de doctrina Pereiræ, unde doctissimus Bælius suspicatur, forte & loca à Rondelio adducta non diserté probare ejus intentionem, *vid. mens. April. 1685. p. 425.* quod forte discutiemus prolixius alibi.

§. 41. Ca-

§. 41. Canones de imputativitate actionum moralium, quas trado c. 1. §. 66. ferè omnes hausi ex Domini Pufendorffii scriptis *de J. N. & G. lib. 1. cap. 5. & de O. H. lib. 1. c. 1.* puta tamen circa eos ferè consentire Peripateticos, & communiter eosdem tradi ab ipsismet in libellis eorum Ethicis, maximè illum, qvem affero §. 69. qvod non possint imputari homini, quæ ut adessent, vel non adessent, penes ipsum non fuit. Has vero omnes regulas intelligo de foro humano, qvia tracto in totis Institutionibus Jurisprudentiam, qvæ pro ultimo fine habet tranqvillitatis humanæ conservationẽ, per legum executionem & justitiæ administrationem, adeoqve non contradico Dominis Theologis, eorumqve doctrinæ de imputatione peccati originalis in foro divino. Cui non obstat, qvod tractatum instituerim de Jurisprudentia divina, unde forte lector ex legibus bonæ methodi generales istas regulas in ea latitudine capiendas esse putare posset, qua non humano sed divino etiam foro conveniant; Nam ex iis, qvæ circa finem c. 1. & 2. differo, cuilibet apparebit, qvod Jurisprudentia etiam, qvatenus divina dicitur, occupata quidem sit circa leges divinas, non tamen circa forum divinum, sed hoc totum relinqvat Dominis Theologis. Qvoniam tamen etiam scandala aliorum accepta avertere cupio, declarationem sententiæ meæ hic addere volui.

§. 42. *C. 2. §. 2. p. 48.* statuo: qvasdam leges divinas salutem hominis in hac vita intendere, ubi intelligo intentionem immediatam, sic enim verbis expressis me explico *eod. cap. §. 125. & §. 138.* Ergo non nego omnem

omnem legem divinam, qvæ æternam ſalutem intendit, ſimul intendere ſalutem in hac vita, nego ſaltem, qvod immeditate intendat.

§. 43. *Ibidem* §.3. dixi, mihi diſplicere communem diviſionem legis divinæ in Moralem, Ceremonialem & Forenſem, qvo ipſo tamen nefas vel crimen aliqvod in Sacram Theologiam me admiſiſſe nego. Rationes hujus diſplicentiæ expoſui in diſputatione publica *de crimine bigamiæ* §. 8. & 20. Qvoniam ſcilicet multi, qvi eâ diviſione utuntur, legem moralem & naturalem inter ſe convertunt, & decalogum ubiqve præcepta naturalia inculcare aſſerunt, aut præter Decalogum nulla in SS. literis extare præcepta moralia defendunt, cùm tamen conſtet, moralem eſſe latiorem, & ſub ſe comprehendere legem poſitivam univerſalem; Decalogum item etiam inculcare leges poſitivas univerſales v. g. in præcepto nono & decimo; deniqve, extra Decalogum qvoqve & v. g. Levit. 18. extare præcepta moralia. Primum qvod attinet, conſentit mecum Dn. Oſiander *Typo legis naturæ p. m. 117.* §. 15. ubi dilucide ait, *diſparem eſſe rationem legis moralis & naturalis.* B. Dorſcheus Theolog. Moral. Diſput. I. §. 10. *Legi naturali ſuperadditam, & generi humano communicatam eſſe legem divinam poſitivam, quæ deinde plenius, & ad regimen populi Iſraelitici reſtrictè per Moſen propoſita fuit, antiquior omnium gentium legibus, & quæ omnibus Legumlatoribus primis ſanctionum principium dedit, patet ex gentilium confeſſione, de qva Euſeb. l. 1. præparat. Evangelicæ cap. 9. ex loci notatione, qua originem omnium legum ad Ægyptum referunt, qvam ex Joſepho Pſal. 105. 22.*

Israelitarum veterum religiosorum inhabitationi debet; ex collatione legum, qvam inter Romanas & Ebræas instituerunt Justus Calvinus in Themide sua Ebræo-Romana; Guilielmus Velrot in parall. Juris Judaici & Romani; Molinæus in Coll. LL. Rom. & Ebræarum & alii. Adde Diodorum Siculum L.1. Bibl. cap.5. pag. m. 43. Tum subjungit §. 11. legem moralem scriptam Mosi traditam ante Mosaica tempora fuisse cognitam, idqve secundum ordinem præceptorum Decalogi per varia scripturæ dicta probat. Deniqve ponit §. 13. *Leges Morales ante Mosaica tempora notas non soli lumini naturali adscribendas, sed etiam positivas fuisse, adeoq; ad divinam promulgationem referendas esse, ex illuminatione Patriarcharum & divinis sermonibus Gen. 3. 4. 6. &c. constat.* His adde B. Scherzerum *in System. Theol. loc. 9. § 9. p. 266. Ex quo fundamento inter legem Moralem naturalem ac positivam distinctio, (quæ melior est vulgari inter Jus naturæ primævum & secundarium) nascitur.* De secundo, & quod præceptum novum & decimum concernit, mox fusiùs dicemus. De tertio possunt sufficere ea, quæ modo ex Dorscheo notavimus cui junge, quæ prolixe disputo in ipsis institutionibus *l. 2. cap. 3. per integr.*

§. 44. Qvæstionem de imperio conjugali in statu integritatis, qvam tango §. *29. seqq. c. 2.* ad proprie Theologicas, quarum affirmatio aut negatio heterodoxiam inferat, aut scandalum pariat in Ecclesia, non pertinere arbitror. Unde quemadmodum non prætendo, ut Eruditi opinioni meæ assurgant, ita nec hâc parte opus esse puto in commentariis Theologorum nostrorum

rum,qvi cum mea sententia faciant,inquirere. Fateor plures, qvos vidi,diversam â me sententiam amplecti. Qvibus tamen omnibus,si autoritate agendum sit, oppono verba Lutheri *ad Genes. cap.3.f.m.49. At si Heva in veritate stetisset,non solum non subjecta imperio Viri esset, sed ipsa qvoqve socia gubernationis fuisset,quæ nunc sola masculorum est*; sin rationibus, provoco ad ea, quæ latius disserui iterum *lib.3.cap.3. §.35,seqq.*ubi hanc qvæstionem reassumsi.

§. 45. *In cap.1.§.51.* pono commune axioma: *Nihil esse in intellectu,qvod non prius fuerit in sensu*, illudq; appello verum & illimitabile. *Cap.vero 2. §.39.* dico,qvod intellectus humanus in statu post lapsum sit instar tab. rasæ varias impressiones recipere aptæ, *& eod.§.66.67.* statuo, qvod recta ratio adsit homini à nativitate per modum potentiæ aptæ vires suas exerendi,si suppeditantibus sensibus ideæ prius fuerint ab intellectu formatæ, & rejicio doctrinam Scholasticorum, ut nimis subtilem,dum docent,inesse infantibus etiam naturaliter, per modum habitus cujusdam connati quædam prima principia practica &c. Qvæ omnia ideo hic conjungo, qvoniam unum ex altero fluit. Et primò qvidem,qvod attinet canonem istum: *Nihil esse in intellectu &c.* is ita tritus & vulgatus est, ita in omnium Peripateticorum Physicis extat,ut metuere non possim eum ad assertiones spectare, qvæ Theologiæ non consonant, *vide B. Patris mei Physicam c.49.qv.66.seqq.p.263.seqq. Zeidl.Anal. poster. p.231. th.31. & p.572. §.8.* Qvod alterum attinet, id paucis monendum,qvod Plato & Aristoteles,qvoad

modum cognoſcendi animæ noſtræ diſſenſerint, ita ut Plato ſtatuerit, eum fieri per reminiſcentiam, Ariſtoteles vero per receptionem ſpecierum à ſenſibus intellectui impreſſarum, unde & Plato intellectum humanum tabulæ raſæ, Ariſtoteles nudæ comparavit, *vid. iterum Zeidler. d. l. p. 391. theſ. 4. & p. 586. theſ. 1.* Non ergo putare debetis, ac ſi, dum tabulæ raſæ mentionem facio, tranſierim hac parte in caſtra Platonis, id enim meam intentionem non eſſe, vel prior iſte canon docet: *Nihil eſt intellectu &c.* utpote qui Philoſophiæ Platonicæ ex adverſo opponitur, ut alibi Vobis demonſtrabo. Sed uſus fui vocabulo *raſæ* ſecundum communem loquendi modum, quo *tabula raſa & nuda* ſæpe promiſcuè uſurpantur. Fere tamen facile poſſum, ut omnis ambiguitatis tollendæ cauſa terminus hic cum altero mutetur. Qvod deniqve concernit tertium, & hic conſentientes habeo Viros eruditos & omni exceptione majores, non aliarum ſolum Academiarum, ſed & noſtræ. Ex Regiomontana iterum nomino Melchiorem Zeidlerum, qui *in ſæpius citato tractatu l. 2. cap. 3. §. 2. & multis ſeqq.* prolixè demonſtrat rationem humanam initio nativitatis ſe exerere ſolum ut potentiam, & adeo notitias innatas ipſas eſſe nudas potentias, neqvaquam verò habitus. Ex Helmſtadienſi provoco ad Conrad. Hornejum, *qui in Philoſophia morali lib. 4. cap. 2. §. 6. p. m. 559.* ſatis apertè docet, principia prima tàm theoretica qvàm practica prærequirere cognitionem terminorum, neque ab infantibus intelligi. Ex Jenenſi produco Johannem Zeiſoldum, qvi *anno 1651. ſeq. quatuor diſputationibus publicis*

de

de notitiis naturalibus ſententiam hanc noſtram ex fundamento demonſtravit, & adverſus objectiones Sperlingii in Academia Wittenbergenſi corroboravit. Ex noſtra remitto Vos ad doctrinam B. Patris mei, philoſophi *ex Pl. Rever. Alberti noſtri judicio in orat. parent.* Chriſtiani (quod prædicatum per totum vitæ ſpatium ipſe quæſivit, quatenus de iis id dici ſolet, qui philoſophando Sacræ Theologiæ non contradicunt, nec adverſa quædam ſcripturæ, & qvæ religionem turbare poſſint, defendunt; qvod ſi verò quis iſtud elogium in alienum ſenſum torquere velit, ac ſi Vir Beatus Philoſophiam & Theologiam diſtinctiſſimas diſciplinas confuderit & vel theſes Theologicas ex principiis rationis, vel philoſophicas ex hypotheſibus revelationis demonſtrare alloboraverit, is certè B. Patri meo magnam faceret injuriam, ut qvi de hac confuſione ne per ſomnium quidem cogitavit unquam.) Hic igitur perſpicuè eadem inculcat, quæ de notitiis naturalibus docuimus, etiam qvod ipſis Dei notitiam attinet, *quæſt. Phyſ. d. l. quæſt. 68. ſeq. p. 248. Valet hæc regula: (Nihil eſt in intellectu &c.) de iis tantum, quæ ſunt in intellectu per modum actus ſeu ſpecie intelligibilis, non ſemper de iis, quæ per modum potentiæ ſeu habitus. A. Declara. B. Inſunt intellectui noſtro notitiæ quædam innatæ, primorum puta principiorum, inſunt autem per modum potentiæ, licet illas nullus principiorum ſenſus anteceſſerit. A. Ego verò exiſtimem, etiam intelligibiles quasdam ſpecies ineſſe noſtro intellectui, quæ tamen nunquam ſint ingreſſæ. Annon enim, (ut alia taceam) Deus eſt in intellectu noſtro, qvi tamen ſenſum omnem effugit? B. Au-*

di ergo hic alteram limitationem: nihil in intellectu, qvin præexstiterit in sensu, puta vel per se, vel per aliud. Per se Deum non cadere sub sensum concedo, ne per aliud qvidem cadere nego.

§. 46. Docere Vos hæc possunt, sententiam meam hâc parte non esse novam, aliqvatenus etiam non esse heterodoxam, qvia à Vitis, in qvos nulla cadit heterodoxiæ suspicio, fuit defensa. Sed urgent tamen dissentientes, & qvi communiter Scholasticorum sententiam defendunt, textum *ad Rom. 2. v. 15.* & qvod lex naturalis sit inscripta cordibus hominum. Qvamobrem etiam *index novitatum n. 19.* Illustri Pufendorffio ut errorem heterodoxum imputavit, qvod negaverit, legem naturalem esse insitum qvendam & & connatum habitum. Huic tamen ex asse satisfecit Vir Illustris *in Apologia pag. 46. seqq.* demonstrans genuinè, & ax aliis scripturæ locis parallelis, *per scripturam in corda humana* longè aliud significari, qvâm habitum ejusmodi innatum. Et jam olim Zeisoldus in integra disputatione qvarta id egit, ut defenderet sententiam nostram non repugnare religioni, multiqve Sperlingii argumentis in hunc finem adductis solidè satisfecit, simulqve ostendit, jam suo tempore Jacobum Martini, Philosophum & Theologum ex nostris celeberrimum, illam Scholasticorum doctrinam impugnasse. Unde cum Sperlingius *in Anthropologia l. 1. c. 3. qv. 8. p. 186. seqq.* pro notitiis insitis urgeret allatum Apostoli locum, his verbis: *Ita enim Apostolus: cum gentes, quæ legem non habent, natura, quæ legis sunt, fecerint, ea legem non habentes sibi ipsis sunt lex. Qvi ostendunt*

dunt opus legis scriptum in cordibus suis, simul attestante illorum conscientia & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus. Hinc argumentum necti potest: Qvicquid natura cordibus gentilium inscriptum est, id non acqvisitum sed innatum est. Opus legis natura cordibus gentilium inscriptum est. E. opus legis non acqvisitum, sed innatum est; inter alia proponit responsionem Martini *ex Partit. Metaph. Sect. 3. qv. 4. p. 321. Ad autoritatem Apostoli responsio est expedita: quod sit distingvendum inter inscriptionem ipsam & modum inscriptionis. Qvod Ethnicis, quia faciunt ea, quæ legis Dei sunt, à natura inscripta sit lex Dei, non negatur negatis notitiis illis naturalibus, sed negatur duntaxat modus, quem nonnulli urgent, nempe quod per nativitatem sit inscripta; qui certè modus ex allegato dicto Paulino nunqvam demonstrabitur. Rectè attendatur scopus Apostoli, & res erit manifesta. Sic ille argumentatur: Aut est eadem Judæorum, quæ gentilium, in causa justitiæ operum ratio, aut apud DEUM est προσωποληψία: At προσωποληψία apud Deum non est: E. atqvi par est utrorumque ratio. Minor prabatur, vel potius tota continetur versu 11. Non enim est personarum respectus apud DEUM. Majoris & connexionis ejus probatio continetur versibus seqventibus, & tali includitur Syllogismo: Quicunq; pariter peccarunt, horum, quoad peccata, non potest diversum esse apud DEUM judicium. Judæi & Gentiles pariter peccarunt, E. &c. Minorem probat Apostulus versu 12. Qvicunqve enim sine lege (Ethnici) peccarunt, sine lege & peribunt & quicunque (Judæi) in lege peccaverunt, per legem damnabuntur. Quibus ita disputatis, progreditur porro Apostolus versibus 14. & 15. (in quibus totus nervus datæ objectionis*

resi-

resîdet,) & quod dixerat, gentiles ἀνόμως peccasse, id non simpliciter atqve absolutè, sed κατά τι accipiendum esse ostendit. Externa qvidem promulgatione divinæ legis (sunt verba Dn. Mylii supra hunc locum) qvalis Israelitis in deserto Sinai facta est, caruerunt gentiles. Hoc est, qvod dicit, illos legem non habuisse. Interim natura fecisse inqvit, qvæ legis sunt, & sic legem sibi ipsis fuisse, id est, habuisse in semet ipsis & in natura tota, unde istum defectum pensare qvadantenus potuerint. Opponitur igitur hic lex, qvatenus revelata est, & qvatenus naturalis. Qvid verò id ad notitias innatas? Ex modernis Dominis Theologis adduco Dn. Osiandrum, qvi *in Typo legis naturæ p. 158.* non solum de natura intellectus humani loqvens, eum vocat *potentiam indifferentem & indeterminatam, juxta Aristotelem, tabulam nudam*, cum tamen *eadem pag.* loci illius Apostolici mentionem injecerit, *sed & 129. seqq.* ubi adversus eos disputat, qvi negant, dari legem naturalem & volunt: homines omnes leges sibi ex utilitate sanxisse, primò istam sententiam refuta per eundem textum Paulinum, deinde ex ratione adversus illos disputans & mentionem notitiarum naturalium injiciens, dicit: *Rationem naturâ instructam esse principiis qvibusdam Theoreticis tam evidentibus, ut etiam ab infante probentur, modo exponantur termini, v.g. qvid sit totum, qvid pars &c. atqve sic intelligendum esse, qvod dicantur istæ notitiæ ante ipsorum terminorum notitiam praexistere & menti inesse.* Qvo ipso satis aperte Vir Reverendus asserit, notitias istas ante cognitionem terminorum esse nudas potentias. Deniqve nec obstat opinioni nostræ, qvod infantibus etiam minimis fides tribua-

buatur à Dominis Theologis, fides verò notitiam aliquam, eamque actualem præsupponat. Fides enim non est opus naturale: At nos de naturali aliquo effectu hic sumus solliciti, qvi possit ex lumine rationis demonstrari, non per verba aliqua obscura & nihil significantia exponi. Igitur uti Physicus, qvi negat, quod virgo pariat hac parte Theologo qvi dicit, Virginem Mariam peperisse, non contradicit, ita nec contradicit Philosophus, negans dari notitias naturales connatas, Theologo asserenti, dari fidē præternaturaliter in infantibus à prima nativitate excitatam. Quin potius iste Philosophus, si Christianus est, & Scripturam vide docere qvod infantes fidem habeant, non sinit se immisceri disquisitioni Scholasticorum; utrum ista fides sit actus an potentia, an habitus, sed ita ferè cogitat. *Sancte Deus, Tu dixisti in verbo Tuo, quod mysteria fidei non manifestaveris Sapientibus hujus mundi, sed stultis, & qvi credunt, se per omnem sapientiam suam ne minimum quidem punctum mysteriorum fidei posse attingere, Tu per Vas Tuum electum admonuisti homines, ut in rebus fidei se decipi non patiantur per philosophiam. Ecce totus penè mundus in eo est, ut Theologiâ quadam Scholastica, quæ nihil est aliud, qvam chaos aliqvod rationis & revelationis Tuæ, velit metiri immensurabilia fidei mysteria. Sed da mihi, ut autoritatem Verbi Tui præferam autoritatibus hominum, qvantæ qvantæ sint, & si in rebus ad fidem pertinentibus Verba Tua præ me videam, vel clara omnino, vel ex aliis locis parallelis interpretationem accipientia, da mihi, ut iis, simplici assensu credam, et si modum, qvo prædicatum cum subjecto connectitur, ignorem, neque tentem di-*

ſtinctionibus Metaphyſicis aut aliis ejusmodi ſubtilitatibus ineffabilia tua myſteria eloqui. Igitur ſi Verbum Tuum mihi inculcat, infantes uſu rationis non pollentes credere in Chriſtum, id credam, etiamſi conceptum mihi diſtinctum hac de re formare non poſſim, quia ſcio, quod verbum tuum non mentiatur, neſcio verò, quid rerum ſit ille habitus, quem Scholaſtici ex Philoſophia ſcripturam exponere intendentes, Verbo Tuo inſeruerunt, quemque neque potentiam neque actum eſſe volunt, & ita dum perſpicuè intelligi volunt. faciunt, ut nec ipſe, qvid velint, intelligant, nec alii, qui eos audiunt &c.

§. 47. In eodem c. 2. §. 65. adduco pro demonſtratione, quod lex divina poſitiva haurienda ſit ex divina revelatione, locum Apoſtoli *Rom. VII. v. 7. Non cognoviſſem, concupiſcentiam eſſe peccatum niſi lex dixiſſet : non concupiſces*, eumq́ locum ſic παραφράζω, quòd Apoſtolus hic profiteatur *ſe rationi ſuæ relictum* non cognoviſſe, concupiſcentiam eſſe peccatum, niſi lex *divina poſitiva* dixiſſet ; non concupiſces. Sed poſteà deprehendi ex Dominis Theologis non omnes ejus eſſe opinionis, quod lex illa: *non concupiſces*, ſit poſitiva, ſed aliquos habere eam pro naturali, ex quorum opinione adeo contra meam doctrinam ſic diſputari poſſet: Legem de concupiſcentia ipſa creatione niti, atque illud à nobis exigere, ut ſimus, qvales creati ſumus, nempe ſine ulla mali concupiſcentia; adeoque tale hoc præceptum eſſe, ut ſalvâ ſuâ juſtitiâ & veritate non potuerit aliter Deus quam exigere, ut homo ſit, qualem ſancto ſuo conſilio & deſtinaverat & fecerat. Non legem, quæ creatione nitatur, eſſe naturalem, non poſitivam. Ex dictis etiam ſequi

ſeqvi, qvod differentia noſtra, qvam inter legem naturalem & poſitivam qvæſivimus §. 64. non omnes numeros impleat, quod legis naturalis cognitio ex recta ratione, poſitiva autem ex revelatione, peti debeat. Valere eam utique, niſi ipſa ratio noſtra eſſet obſcurata, ut cum extantiora adhuc agnoſcat & deteſtetur vitia, non penetret ad interiora & ſubtiliora, qvæ tamen in natura integra æqvè inſpexiſſet, licet poſitivæ tum etiam nonniſi ex revelatione innotuiſſent. Et ergò ex naturæ corruptione eſſe, qvam ipſe deplorat Apoſtolus, qvod ne qvidem morbum ſuum niſi ex legis nova promulgatione agnoverit &c. Ego verò dum illam periphraſin loci Paulini in Inſtitutionibus meis poſui, id non feci absqve conſultatione Theologorum noſtrorum, & potisſimum reſpexi ad verba B. SCHERZERI in *Syſtemate Theologiæ, loco 7. §. 9. p. 154. Concupiſcentia Originalis in decalogo prohibita eſt, ergo peccatum eſt, Rom. VII, 7. ubi de concupiſcentia agitur, cujus ἀνομία ex lege naturæ cognoſci neqvit.* Atq; hæc verba B. Scherzeri ſi cum Inſtitutionibus meis aut mea periphraſi jungas, certus ſum, me ab ejus mente ne in minimis qvidem recesſiſſe, adeoqve doctrinam hanc ex illis eſſe, qvæ turbam aliqvam in Eccleſia daturæ non ſint, etſi alii Domini Theol. contrariam foveant ſententiam, cum qvibus uti diſputare nolim, ita videtur tamen iſte diſſenſus non incommodè tolli poſſe, (ut alia jam taceam,) diſtingvendo inter legem naturæ ſtatus primordialis & ſtatus poſt lapſum, ita ut objectio contra ſententiam noſtram de priori loqvatur, nos verò B. Scherzerū ſecuti, loqvamur de po-

ſteriori. Atqve hâc diſtinctione litem melius tolli poſſe arbitror, quam ſi diſtingvas: aliud eſſe, lege naturali vetari; aliud prohibitionem ſola ratione, qualis nunc eſt, agnoſci. Nam primo B. Scherzerus non ſolum dicit, quod concupiſcentiæ peccatum à ratione cognoſci neqveat, ſed notanter dicit; qvod nequeat cognoſci *ex lege naturæ*. Deinde vereor, ut hæc diſtinctio non impugnari poſſit ex dicto Paulino *Rom. II. 14. 15* dum Gentium cordibus inſcriptas eſſe leges naturales teſtatur, quæ locutio ex com̃uni noſtrorum interpretatione id vult, quod Gentiles etiam legem naturalem poſt lapsũ ſine revelatione cognoſcant, & quod adeo lex naturalis hoc tempore nulla alia ſit, quam qvæ ab hominibus hodié etiam ex lumine rationis cognoſci poteſt, ſive per notitias quasdám connatas, ſive per acquiſitas. Neque tollet diſtinctionem inter legem naturalem ſtatus integri & corrupti, quod lex naturalis ſit invariabilis & indiſpenſabilis, ſi modo ſecernas: aliud eſſe variationem ipſius legis, qua propoſitio eſt mentẽ legislatoris continens, aliud variationem cognitionis unius ejusdemqve legis & in ſtatu integro & in corrupto eandem propoſitionem inculcantis.

§. 48. Rem claram eſſe arbitror. Ne tamen & hic putes, me non Theologum, inepté inter diſſentientes Theologos, me ipſum feciſſe arbitrum, non poſſum non apponere verba Dn. Oſiandri, qvamvis paululum prolixa utpote qvæ non ſolum & theſin meam & conciliationem confirmabunt, ſed & à Novitatis in Theologia vitio me abſolvent. Ita verò Vir laudatus *in typo*

legis s

legis naturæ p.167. seqq. §. 44. 45. Lex naturæ considerata tum in statu integritatis tum in statu corruptionis & naturæ lapsæ maximè distant inter se & diversæ sunt naturæ, conditionis & effectuum &c. Lex enim naturæ in statu primævo dictitat rectitudinem omnium facultatum, cum qua non poterat consistere ulla obliqvitas, spectabat ad imaginem divinam, consistebat in justitia & sanctitate veritatis Creavit enim Deus hominem rectum, non infantilis imperfectionis, ut vult Josephus, non simplicem tantum & expertem mali, ut sentiunt Photiniani, sed positivè rectum in Intellectu, Voluntate & Affectibus &c. vide locum Deuteron. 9. v. 5. Hinc Augustinus: hominem dicit factum justum, à Deo bonam institutam Naturam, Serm. de Verit. Apost. c. 2. & 14. At lex naturæ in statu destituto umbra saltem est rectitudinis primævæ, vestigium Imaginis divinæ, litera obtusa nitidissimi Typi, quæ consistit cum corruptissima omnium facultatum conditione, Intellectus cæcitate, Voluntatis perversitate, Appetitus distorti pravitate, de quo Eph. 2. vers. 1. 2. 3. Secundo lex naturæ primordialis omnem exclusit concupiscentiam, ostendebat, omne dissidium facultatum esse malum, obligabat non tantùm personam ad activam justitiam, ut sentit Molinæus, sed etiam ipsam naturam ad intrinsecam rectitudinem, prout ipsa creationis ratio nos docet. videatur locus Gen. 1. vers. 31. & conferantur locus Gen. 2. vers. 25. atq; Gen. 3. v. 6. 7. ut recte dixerit Augustinus: Creatus est primus homo in natura sine culpa, in natura sine vitio. Serm. 11. de verit. Apost. c. 2. At lex Naturæ in statu lapsus non excludit concupiscentiam, neque ostendit illud malum profundum intimis inhærens animæ fibris, adeò quidem, ut ipse Apostolus dicat Rom. 7. v. 7. Peccatum non cogno-

visse se, nisi per legem, scilicet Mosaicam, quæ concupiscentiam prohibet: qvanqvam enim, ut Pharisæus agnoverit, concupiscentiam exundantem in mala opera esse peccatum, & interiores Motus non fœdo hoc nomine esse gravandos existimarit, qvanqvam etiam vi luminis & legis naturalis eò usqve assurgere potuerit, ut Motus interiores voluntatis concursu effigiatos inter reprobos fœtus numerarit, non tamen ad radicem malam penetrare potuit, & seposita lege divina concupiscentiæ habitualis Malum cognoscere. Hinc ulterius dicit v. 14. Scimus, quod lex scilicet divina, spiritualis; at ego carnalis sum, venditus sub peccatum. Decalogus itaque sive lex divina spiritualis est, at homo quantus quantus est sibi relictus etiam cum lege naturæ carnalis; nam, si regenitus sese carnalem vocat, in præcisione ad inhabitantem spiritum, renovantem, dominantem, quantò magis irregenitus, utut illis reliquiis instructus. Tertiò lex Naturæ in primo homine complectebatur Dilectionem DEI & proximi, sinceram & perfectam habebat facultatem, cujus beneficio producere poterat opera verè bona, & ex asse DEO placentia, imò observata in æternam culminabat beatitudinem. Qui enim fecerit hæc, teste Mose, vivet in illis, Levit. 18. v. 5. Quapropter etiam Augustinus Adamum beatum conditum esse statuit tanquam dilectorem bonæ voluntatis. Nam hoc gaudium, inquit, quod hujus boni adeptione gignitur, cum tranquillè & quietè & constanter erigit animum, beata vita dicitur; nisi tu putes, aliud esse beatè vivere, nisi veris bonis certisq; gaudere. Videatur l. 1. d. l. arbit. c. 12 13. & l. 14. de civitate Dei c. 20. At lex naturæ in homine corrupto illam dilectionem, quæ est veri Numinis, Patris, Filii & Spiritus Sancti, nescit, illam dilectionem proximi sinceram &

per-

perfectam, quam DEUS requirit, ignorat; non Opera ex se gignit verè bona, sed si ad interiora respicias mala, simulacra tantum virtutum, nec ducit ad beatitudinem æternam, cum aliàs sine Christo Gentiles solâ honestate externâ constanter observatâ adspirare possent ad scopum præfixum, ad finem ultimum, omnem naturam post casum Protoplasti & naturales vires excedentem, contra disertum Christi oraculum Marc. 16. v. 16. Constat ergo, legem Naturæ in statu integritatis non eandem esse cum lege naturæ in statu destituto, cum sublimius Dominum illa ostenderit, & ad illud obligarit, hæc autem in inferiori Sphæra subsistat, & ne homines in Bestias degenerent, saltem caveat, nec non qualicunque modo stimulet ad DEI inquisitionem & venerationem. Legem naturæ, quæ animum Adami exornabat, repetitam fuisse in Decalogo, qui eidem ex asse respondet, illam perfectionem, quæ in primo parence reluxit, exigit, atque Dilectionem Dei & Proximi extensivam, intensivam, protensivam, postulat, Christo interprete, Matth. 22. vers. 37.

§. 49. In §. *125. seqq. d. cap. 2.* posui, leges divinas positivas, quæ dirigunt officium hominis circa cultum Dei, immediatè intendere beatitudinem æternam, eoq; statim retuli legem ceremonialem. Sensi tamen, posteà esse nonnulla, quæ mihi hac parte ex Theologia opponi possint. Scilicet: Legem ceremonialem non ita beatitudinem æternam pro fine habuisse, ut medium esset ejus impetrandæ: Sic, uti honor ille morali merito habeatur, quod qui perfectè eam servasset, salutem consecuturus fuisset. Ceremonialem etiam legem latam esse homine corrupto, & per legem ullam, ut servaretur

tur impote, unde ſapientiæ divinæ non convenerit ferre legem eũ in finem, qvi nunquam obtineri poſſet. Potius illum finem iſtius legis eſſe præcipuum, ut populus Iſraeliticus & eccleſia, ex qua naſciturus erat Meſſias, ab aliis diſtingveretur, & ut lex Pædagogus ad hunc eſſet illis, qui ei ſubjecti erant, & peculiarem iſtam promiſſionem habebant. Ita legem ceremonialem totâ ἀκριβείᾳ ſua ſervare neminẽ ſalvaſſe, ſcilicet uti lex eſt, non vero, quatenus fidem in Meſſiam promovebat; Neqve enim negari, quod Fidem in Chriſtum reſpexerint ſacrificia & aliæ ſanctiones legis ceremonialis, verum aliud eſſe legem ſive ejus ſanctiones, aliud fidem, cujus exercitium hæ promovebant. Nec ergo ſalutem hominũ vel temporalem vel æternam propriè Deum intendiſſe in lege ceremoniali, ut videlicet ex lege obtineretur, ſed cultum præſcripſiſſe, qvi magna ſui parte homines ad fidem & Mesſiam duceret, aut amandaret, hoc autore & illo inſtrumento ſalutem conſecuturos. Nimirum, ſi quid Deus per legem aliqvam intendat, illud lege ea ſervata obtineri. Quare potius nulla lege naturæ lapſæ lata, Deum poſſe beatitudinem hominis æternam intendere, qvia ex ipſiusmet ordinatione ſoli gratiæ fidei ille debeatur honos, quod homines ſalventur &c. Jam qvid nos ad iſta? Breviter: conſentimus omnino, quod per obſervationem legis ceremonialis homines non potuerint beatitudinem æternam conſeqvi, ſed negamns, qnod propterea dici nequeat, quod Deus intenderit in iſta lege beatitudinẽ homini æternam: Qvin potius ex dictis inferimus, qnod e[illegible]

ipſ[illegible]

ipſo, quod Deus in latione legis ceremonialis intenderit pædagogiam ad fidem in Chriſtum, per hanc verò intenderit ſalvare homines, neceſſario dicendum etiam ſit, quod in ipſa legis ceremonialis latione intenderit ſimul ſalvationem hominis, etſi non immediatè, ſed ultimo, quatenus ad fidem ducere debebat. Qvare notamus, phraſin, qvod *Deus intendat in lege finem aliqvem*, dupliciter dici: primo, ut ſermo ſit de ejusmodi intentione, quæ ſimul legem ut medium finis iſtius conſeqvendi ſuppeditat, deinde, ut intelligatur de intentione tali, qvæ ita finem reſpicit, ut lex ipſa medium ipſum non ſuppeditet, ſed ſaltem ad ipſum medium nos ducat. Prior acceptio eſt in objectione, ſed ad poſteriorem nos reſpeximus in inſtitulionibus noſtris. Qvod verò poſterior iſta non ſit inconveniens, declarabo per ſimile. Ita non inconvenienter dico, quod is, qvi ideo incumbit ſtudio phyſico, ut Medicinæ poſtea operam dare velit, etiam, dum in Phyſica diſcit imperfectiones, qvibus ſubjectum eſt corpus humanum, *intendat curam corporis humani*, etiamſi ipſa cognitio imperfectionum non ſit medium, illam curam conſeqvendi, ſed ducat ſaltem ad aliam diſciplinam curam oſtendentem, nempe ad Medicinam. Poſſum tamen aliqvem facilè excuſatum habere, qvi obiter, vel lectione curſoria inſpectis inſtitutionibus meis iſtam objectionem animo volvat, qvia deprehendo, magnam ad id anſam ſuppeditare locutionem meam, & qvod dixeram, in legibus, qvæ cultum Dei reſpiciunt, qvalis etiam eſt ceremonialis, *immediatè* Deum intendiſſe beatitudinem æternam. Qvomodo

enim Deus salutem illam in lege immediatè intendit, nisi lex ipsa sit medium eam consequendi? Qvin imò, dum jam fatemur, legem ceremonialem & ita reliqvas leges omnes in statu post lapsum publicatas, qvæ non credenda, sed facienda inculcant, & circa cultum divinum aliqvid disponunt, saltem ultimò & qvatenus usus earum pædagogicus est ad fidem, respicere ad vitam futuram; annon eo ipso evidentissimè asserimus, qvod eædem *mediatè* respiciant baatitudinem æternam? Qvo pacto profectò una ex præcipuis hypothesibus, qvibus nituntur institutiones nostræ, corrueret. Igitur, ut pariter & hypotheses meas corroborem, & dubio isti non levi satisfaciam, omninò est, ut adhuc aliam ambiguitatem tollam, qvæ est in phrasi: *intendere finem aliqvem immediatè.* Qvippe τὸ *immediatè* sumitur vel absolutè pro negatione omnis medii alterius vel respectivè pro negatione certi alicujus medii. Si qvis ea, qvæ disseruimus in institutionibus *d. §. 127. seqq.* accuratè perpendere velit, patebit ei, qvod, dum dicimus: *Leges de cultu divino disponentes immediatè intendere beatudinem æternam*, nostra intentio non sit, qvod negare velimus omne aliud medium, & v. g. fidem, sed qvod negare velimus saltem, qvod non respiciant salutem æternam mediante temporali, aut qvod non respiciant immediate ad temporalem salutem seu tranqvillitatem humani generis, & deinde post hanc demum ad æternam. Declaramus mentem nostram iterum simili. Sic si Physicam cum Ethica comparo, recte dico, certe non inconvenienter, qvod Ethica intendat immediate curam animi,

mi, physica verò immediate curam corporis, etsi si citra hanc comparationem foret, & si physicam compararem cum Medicina, necesse sit, ut physica mediante Medicina curam corporis intendat.

§. 50. Infine c. 2. in eo sum, ut ostendam exactam differentiam inter Jurisprudentiam & Theologiam, & genuinos limites inter has Facltates duas superiores, ubi asserui, ad Jurisprudentiam etiam pertinere expositionem legum divinarum de officiis hominum erga hominis disponentium, eamqve doctrinam JCtis cum Theologis esse communem, vid. §. 137. 141. 142. d. c. 2. Sed ne tamen Vobis hac parte ullum dubium remaneat, provocavi probationis loco 1. ad praxin communem in territoriis Principum Protestantium, qvoniam constat, qvod de causis matrimonialibus (atqvi circa has potissimum se exerit efficacia legis divinæ positivæ ad JCtos simul pertinentis) non solùm in dubio, ubi qværitur prohibitione legis divinæ à Dominis Theologis soleant responsa peti, sed & à Facultatibus Juridicis, ex ea videlicet ratione, qvod doctrina de conjugio pertineat apud Protestantes ad Jurisprudentiam Ecclesisticam, qvam fusius & integris tractatibus exposuerunt in nostrâ Academiâ Carpzovius, in Viadrinâ Brunnemannus & Excell. Strykius, qvi & hinc inde in dictis tractatibus sententias Facultatum Juridicarum in causas matrimonialibus allegant. Et hinc ex responso ejusmodi Facultatis Juridicæ nata fuit controversia de conjugio cum defunctæ uxoris sorore, inler Bucholzium & Havemannum ac Strauchium, & Bucholzius

varia adduxit testimonia ipsorum Theologorum nostratium, qvod causæ matrimoniales, qvoniam ex nostra hypothesi matrimonium pro Sacramento non habetur, ad causas seculares pertineat, *in responso JCtorum Rintelens. &c. n. 9 & 10. pag. m. 27. seqq.* 2. Idem etiam ostendit observantia Consistoriorum, qvia plerumqve ea dimidiâ parte constant ex Theologis, dimidiâ parte ex JCtis, non aliam ob causam, qvàm, ut Theologos primariò spectent negotia spiritualia, salutem æternam concernentia, ad JCtos temporalia, qvæ immediatè attingunt tranqvillitatem temporalem. Et ne gratis id dixisse videar, provoco 3. ad Constitutionem principalem AUGUSTI Elector. Saxon. in Ordination. de Consistor. Lipsiens. & Wittebergens. tit. 1. Nachdem in diesen beyden Consistorien nicht allein Gewissens-Sachen/ sondern auch weltliche Händel vorgebracht und verrichtet werden müssen/ so die Ehesachen/ der Kirchen- und Schuldiener Güter/ Unterhaltung/ Leben und Wandel der Lehrer und Zuhörer belangen/ soll keines alleine mit Theologen oder Politischen Personen/ sonden in gleicher Anzahl aus beyden Ständen/nemlich mit zweyen gelehrten und gottfürchtigen/ auffrichtigen und erbaren Theologen/ desgleichen auch zweyen Politicis bestellet werden/ it. tit. 8. Die Sentenz und Urtheil aber sollen nach der Heil. Schrifft/ auch den gemeinen/und in unsern Landen gebräuchlichen und üblichen Rechten/ gefasset und gesprochen werden. Und dieweil in Ehe-und andern dergleichen Sachen etliche vornehme Theologen/ Lutherus und Philippus/aus der göttlichen Schrifft etliche opinionen/ so sich mit den gemeinen Rechten nicht duchaus vergleigle-

gleichen/ gezogen/ so sollen unsere Consistorialen auch dieselben in guter Acht haben/ und darauff/ so viel derer in unsern Landen biß anhero gehalten/ und durch den Brauch der Consistorien angenommen/ die Urtheil und Abschied richten und fassen. Qvare conclusi §. 140. d. c. 2. quod hac parte privilegium habeat Jurisprudentia præ Medicina & Philosophia, qvod hæ videlicet principia demonstrandi ex Theologia sumere non debeant. De Medicina nullum est dubium; neqve id etiam prætendunt Medici. De Philosophia idem Vobis apodicticè demonstravi non ita pridem alibi. Et huc respexit Reverenda Facultas Theologica Academiæ nostræ *in Programm. Dom. 9. post Trinit. hoc anno publ. affix. Neqve enim ulli, in nostra certè Academia, permittendum, ut vel mysteria explicet in scripturis tradita, vel qvid justum injustumq; sit, quod Moralis Theologiæ officium est, à revelato principio deducat, vel Ecclesiæ Veteris Patres, dogmata, hæreses, ritus & quicqvid præterea Historiæ, qvæ dicitur, Ecclesiasticæ studium persequitur, recenseat, nisi post decentem profectuum explorationem jus & privilegium hæc talia docendi à nobis impetravit.*

§. 51. *In capite 3. §. 56. seqq.* tango Philosophiæ cum Theologiâ mixtionem pessimô more à Scholasticis introductam, eoqve refero §. seq. Pneumaticam. Cæterum ne hæc sententia mea Vobis durior aut nova videatur, reclamante videlicet multorum Virorum, magnæ aliàs autoritatis, autoritate, his qvidem oppono autoritatem Illustr. Seckendorffii im Christen-Staat. *lib. 3. c. 7. §. 2. pag. 514. seqq.* Denn Gebrauch der Jüdischen Schulen verwarff unser Heyland nicht/ wiese vielmehr män-

niglich darauf / und nennet sie Moses Stul / aber den Mißbrauch verwarff er / daß sie das Wort GOttes mit Menschen-Satzungen und Auslegungen verderbeten / und sich in Secten theileten: Denn aus dem Schul-Gezäncke kommen der Phariseer und Sadduceer Rotten her / von denen im Neuen Testament viel zu lesen. *Item eod. c. 7. §. 4. p. 518. seqq.* Aus Paulo vernimmet man nicht / daß er *Philosophi*sche Art zu reden oder zu *argument*iren nach denen *Terminis* der damahls schon beschriebenen Kunst der *Logica* oder *Topica*, *Methapysica* oder *Apodictica* geführet hätte / ob er gleich vernünfftige und bündige Schlüsse / auch verblühmte Redens-Arten wohl zubrauchen weiß / welche die Vernunfft und Ubung / auch ohne die Kunst-Bücher und Lehr-Art der Griechen mit sich brachte / und den Heiligen Geist bey verkündigung des Worts zum Werckzeuge behielte / als Stücke / die aus dem guten Licht der Natur noch übrig sind / dasselbe auch reinigte und heiligte. Daher als er zu Athen mit den Secten der Epicurer und Stoicker zu *disputiren* bekam / und sich sonst in die Leute wohl schicken konte / wie er selbst sagt / er sey iederman allerley worden / so braucht er doch der Philosophischen Schul-Weise gar nicht / sondenn er verkündiget ihnen bloß hin das Evangelium von JEsu und von der Auferstehung / so ungereimt ihnen auch solches vorkam. Auch da er die öffentliche Rede (*in Areopago*) auf dem Richtplatz hielte / und statliche Gelegenheit hatte / zum Exempel *de ente*; oder von dem göttlichen Wesen / oder von der Welt Zustand / wie solche Dinge die *Philosphi* ausgesonnen / und davon spitzfündig wieder einander *disputiren* könten / einen Eingang zu machen / thäte er es doch nicht / sondern er übergienge alle solche ihre Kunst und Kunst-Wörter und nahm den Anlaß von einem Punct / wel-

welcher der allerschlechteste schiene/und sie gantz zu unwissenden Idioten machte: nemlich von dem Altar des unbekanten GOttes. Schritt darauf alsobald zum Grund göttlichen Worts/achtet ihre Theologie und Götzen-Werck nicht werth anzuziehen/ weitläufftig zu wiederlegen / oder *de natura deorum*, von GOttes Wesen und Eigenschafft *Methaphysicè* zu *disputiren*, sondern fieng an vom Articul der Schöpffung und daraus folgender rechten Erkäntniß und Ehre GOttes: beschuldigte sie der Abgötterey und Unwissenheit/ und mit Hindansetzung aller ihrer unzehliger und subtiler Bücher/brachte er alleine ein Zeugniß eineß Poeten vor/ welches die Schöpffung bekräfftigte/daß nemlich die Menschen göttliches Geschlechts wären / oder von GOtt herkämen: liesse also ihre gantze Philosophie und Subtilität liegen/ermahnete Sie bloß zur Bekehrung mit Fürstellung der Gefahr vom jünsten Gericht/ und der herrlichen Gelegenheit/welche der Weltrichter/(der von Todten erstandene Christus) männiglich mittels des Glaubens fürhielte. Also siehet man hieraus / wie dieser unvergleichliche Apostel oder Send-Bothe GOttes/der unmittelbar im Himmel unterwiesen war/das Christenthum auch unter den allergelehrtesten Leuten selbiger Zeit (die in Athen/als der höchstberühmten Schule/ zugegen waren) ohne einige Philosophische Kunst gelehret / und darzu keine *adminicula* der damals Landüblichen Wissenschafft gebraucht/als so fern er nur aus einem bekanthen Buch etwas gefunden/so den Glaubens-Articul der Schöpffung beystimmig war. Man findet auch nicht allein / wie er hingegen in den Jüden-Schulen zu allererst aus dem Alten Testament gelehret/ und darnach bewiesen/daß der darinnen verheissene Meßias eben der JEsus von Natzareth währe/sondern auch seine zwey liebsten

und

und besten *discipulos* und Jünger/ (daraus herrliche und heilige Bischoffe worden) nemlich den Timotheum und Titum auf die Schrifft/und dero fleißige Lesung und Wiederholung gewiesen/ wie er sie hingegen von der weltlichen Klügeley nnd Schul-Gezäncke abgemahnet/dabenebest auch die Christen in gemein davor gewarnet/massen er mit ausgedruckten Worten an die Colosser thut: Sehet zu/daß euch niemand beraube durch die *Philosophia* und lose Verführung nach der Menschen Lehre und nach der Welt-Satzungen/und nicht nach Christo ꝛc. *It. cap. 8.* §. *1. p. 531.* Es haben hochgelehrte Leute längst angemercket/ daß so bald die *Philosophi*, oder die Gelährten aus denen Heyden das Christenthum angenommen/ und ihre Lehr-Sätze und Lehr-Art in die Kirchen gebracht/also fort das Schul-Gezäncke/davor S. Paulus warnet/ stärcker angangen/ und daraus die meisten Ketzerayen entstanden/denn dieselben Gelehrten brachten ihre vorgefaste Meinungen mit in die Kirche/und wolten von dem Glaubens-Articulen nach denen Reguln und Arthen urtheilen/deren ein jeder gewohnet war. *Et* §. *2. p. 534. seqq.* Wie aber endlich die alten Bücher der Heydnischen Philosophen etc. unter die Geistlichen/sonderlich die Münche geriethen/da ist die *Theologia Scholastica* herfür gebrochen etc. damit mehr geschadet als genutzet worden. Es kommet mir für/ob haben die guten Münche und Priester/welche die gemelten Bücher am ersten in die Hand bekommen/ eine grosse Curiosität gehabt/ und Anfangs ein gewaltiges Geheimniß daraus gemacht/auch sich damit sonderlich wollen sehen lassen/daß sie nun von gar andern Dingen als von der Heiligen schrifft und *Patribus*, oder von den *Legenden* und Geschichten der Heiligen/womit sie die Leyen/das ist/Hohe und Niedere fast allein abspeiseten/ reden und schwatzen können.

Christ-

Christlich und wohl hätten Sie gethan / daß Sie lieber die wieder gefundene Heidnische Bücher gleich verbrennet / als nicht besser gebraucht hätten ꝛc. Denn es scheinet leyder Sie haben Gottes Wort aus solchen Künsten meistern lernen; Sie haben es gemacht als wann man ein Schloß nach einem altväterischen etwan ungefehr gefundenen *modell* eines Bauren-Hauses einrichten wolte / und wann man die Würdigkeit der Heiligen Schrifft gegen die Weltweißheit hält / so haben Sie das Gold mit Kupffer und Bley / den reinen Wein mit trüben Wasser / das Licht mit Finsterniß vermenget / indem Sie die Glaubens-Articul nach den *Philos.* Künsten zumessen und auszuecken angefangen. Da haben sie wissen wollen / wie sichs von Gott / von Christo / von den H. Sacramenten nach den *prædicamentis* und *prædicabilibus* reden liesse / da hat sich *substantia, accidens, qualitas, quantitas, actus, potentia, causa moralis, abstractum, concretum,* und alle andere dergleichen *Termini,* und zwar noch viel spitziger als es die Heidnischen *Philosophi* jemahls getahn / und mit selbst ersonnenen barbarischen Wörtern / zu den Geheimnissen des Glaubens schicken / und diese sich darnach ausgrübeln und auswiegen lassen müssen. Da sind unter andern unzehlichen *Terminis* und deren *distinctionen* ersonnen worden / *Alietas, Hæcceitas, Identitas, Individuatio, Ly, Quidditas, Suppositum, Ubicatio, Velleitas, Eminenter, Formaliter, Entitativè, Concomitanter, Radicaliter, Intentionaliter, Primo & Secundo Numericum, Præcisum, Reduplicativum,* und dergleichen vielmehr ꝛc. und ist solcher Gestalt / da dieses Wesen fast den gantzen Geistlichen Stand überschwemmet / nicht mehr müglich gewesen dasselbe zu dempffen / sondern es ist diese Kunst so nöhtig worden / als einige andere / indem man die daraus erwachsende Irthümer / weil man einmahl über Gottes Wort hinaus geschritten / mit gleicher *subtilität* wieder legen müssen. Es hat damit gegangen / wie man bey den Gelährten ein Sprichwort hat / von dem Nord-

Ost-Wind/ den sie *Cæcias* nennen/ der pflegt grosse Wellen zusammen zu treiben/ kan sie aber wieder aus einander bringen/ rc. Und ist also die *Theologia Scholastica* ein solches Werck worden/ darinnen niemand auslernen können/ ja es haben sich die Zwistigkeiten der Gelährten dermassen vermehret/ und sind mit solchem Schein gegen einander *disputiret* worden/ daß man die wahre und gründliche Meinung fast nicht mehr unterscheiden/ oder doch selten einen gewissen Schluß davon fassen können. Item in *addit. add. c. 7. §. 2. p. 299. D. Joh. Gerhardus* in seinem *Methodo Theologica c. ult.* thut wegen der *Schocasticorum* folgende Erinnerung: Der seel. *Lutherus* habe mit wolbedachten und heilsamen Raht die *Scholasti*sche *Theologiam*, welche er *ignorantiam veritatis & inanem fallciam* genennet/ aus unsern Schulen ausgemustert/ und wo man solche wieder einzuführen gedächte/ wäre es eben/ als ob man stat des Brodes wieder Eicheln zur speise brauchen wolte. Denn es hätten die *Scholastici* was die principia disputandi betrifft/ die *Philosophiam* und *Theologiam* untereinander verwirret/ daher *Erasmus* die *Scholasti*sche *Theologiam*, sonderlich wie sie in dem Sorbonis. *Collegio* zu Pariß getrieben worden/ den *centauris* verglichen/ die nach poetischem Gedichte/ halb Menschen und halb Pferd sind. Ergo non miramimini, quod *eod. c. 3. §. 61.* illud *eminenter*, quo utuntur Scholastici in demonstratione attributorum divinorum, rejecerim, quia videtis Illust. Dn. Seckendorffium in locis jam recensitis etiam illum terminum terminis & distinctionibus barbaris accensuisse.

§. 52. In *cap. 4. §. 35. seq.* ostendi ut puto, per argumenta genuina, quod salva religione Christianâ aliquis possit ea fingere, quæ Deus nobis revelavit aliter. Atque ut non in vanum disputatio institueretur, devinivi §. 48. quid per fictionem intelligam, primam videlicet partem propositionis hypotheticæ, neque affirmantem aliquid neque negantem, sed saltem ex fictione inferentem consequen-

ſequentiam ſecundæ partis. Quæ deſcriptio conveniens eſt utique occaſioni, quæ locum dedit iſti controverſiæ Scilicet Illuſtris Pufendorffius diſciplinam Juris Naturalis traditurus, hypotheſeos loco præſupponit, abſtrahendum eſſe à ſtatu integritatis, & aſſumendum eſſe, ſi quis cum ethnico diſputet, ſtatum hominum præſentem, & ex hoc ipſo, id eſt, ex hypotheſi Ethnici, qui alium ſtatum ignorat, quomodocunque ſibi ortum hominis concipiat, convincendum eſſe Ethnicum de veritate Præceptorum naturalium. Hoc verò nihil aliud eſt, quam ex prima parte propoſitionis hypotheticæ, quam quidem Ethnicus pro verâ habeat, Doctor verò Juris Naturalis neque affirmat neque negat, inferre nexum neceſſarium partis ſecundæ ſive præceptorum juris naturalis. Atqui huic Viri Illuſtris doctrinæ inter alia opponi ſolet, quod Chriſtianus non debeat aliquid fingere. Itaque non potui non ſæntentiæ iſti fortius contradicere, quàm ſi oſtenderem fictionem eô modô definitam non repugnare religioni ac præterea diverſam eſſe à mendacio, utpote cujus definitionem trado *lib. 2. cap. 7.* Quod ſi quis fortè demonſtratione meâ non contentus eſſe velit, eum præprimis rogarem, ut antequam in pugnam mecum deſcenderet, & ipſe definitionem fictionis proponat, & oſtendat, me fictionem non rectè definiviſſe, alias, ſi ipſe fictionis voce aliter utatur ac ego, & tamen mentem ſuam de iſto termino per evidentem deſcriptionem exponere detrectet, vitio mihi vertere nemo poterit, quòd à pugnâ abſtineam tanquam ingloriâ, & quæ andabatas repræſentatura foret, audientibus riſum moturos, ad veritatis vero conſecutionem, qui finis omnis diſputationis eſſe debet, planè ineptos. Nam ſi mihi opponat, hypotheticas propoſitiones contra ipſum afferri non poſſe, & Logicum

v. gr. in ista tritâ : Si asinus volat, habet pennas, non fingere asinum volare aut pennas habere, sed consequentiam tantum ostendere, qua unum ex altero sequatur, & vel centies ista repetat; reponam ei tamdiu definitionem fictionis meæ, donec aliam & meliorem mihi suppeditaverit. Et profectò nullam rationem aliam meditando assequi possum, cur quis neget in illa propositione partem priorem *si asinus volat*, non esse fictionem, nisi quod fictionis vocabulum hic non fuerit adhibitum. At verò doctrina de æquipollentiis apertè docet, unam eandemque esse efficaciam, sive dicas: *si asinus volat, habet pennas*, sive ita mentem tuam efferas: *Finge: asinum volare, tunc habebit pennas*; uti rursus nihil interest; sive dicas: *Finge hominem quocunque modò in hunc mundum esse projectum, est tamen socialis:* sive: *Si homo quocunque modo in hunc mundum projectus est, tamen socialis est.* Igitur cum argumenta à rerum definitionibus petita aliàs ad apodictica pertineant, & vero definitio fictionis à me allata ostendat, eam non repugnare religioni, sive fingatur aliquid, cujus contrarium nobis scriptura revelavit aliter, sive aliud quidpiam, rursus evidens est, quod is qui omissa destructione definitonis meæ aggreditur exempla fictionum & propositionum hypotheticarum, quæ illustrationis saltem locô adduxi, ac ostendere vult rationem disparitatis, quod in iis nihil fingatur, cujus contrarium scriptura revelaverit aliter, insigniter peccet contra methodum disputandi, quia ego nullibi argumento topico à pari usus sum, contra quod magnam vim habet alias ostensio disparitatis. Neque enim infero: sicut procedit fictio: *si asinus volat*, ita valet etiam fictio, quod homo quocunq; modo in mundum sit projectus, aut quod duplex hominum genus sit in hoc mundo, quale finxi §.

31. Ne

31. Ne tamen putetis, & hâc pate mihi deesse argumentum topicum à pari: An arbitramini, esse peccatum in religionem orthodoxam, si Arithmeticus ita loquatur: *Fingamus, duodecim hydrias fuisse in Cana Galilaæ, quarum singula receperint tres mensuras, necesse est, ut triginta sex mensuris eæ fuerint repletæ.* At fingitur hic, quod spriptura nobis revelavet aliter, & scilicet; quod sex hydriæ solum ibi fuerunt positæ. Neque credo, quenquam futurum esse qui istam Arithmetici fictionem non procul à mendacio abesse asserturus sit, eo quod aliquid veritati revelatæ contrarium finxerit; aut si maximè aliquis futurus sit, eum ab absurditate assertionis non liberabit, etiamsi maximè probationis locô proferre velit: simplicem esse veritatem imprimis divinam, huic itaque quod adversum sit, mendacium esse. Nam ut taceam, satis crasse hic misceri mendacium Ethicum cum falso logico, quis præsuppositâ & non labefactatâ definitione fictionis nostrâ, statueret, adversam esse fictionem, qua nec affirmat aliquid, nec negat, veritati? Puto sic Vobis sublatum esse omne dubium, quod fortè remanere poterat circa doctrinam meam & ejus orthodoxiam. Nunc pauca subjungam, de novitate ejusdem, quam quidem non timeo, ut eam quis objecturus sit, quoniam certus sum, quod fictiones ita ab omnium facultatũ, eruditis receptæ sint, ut qua via sponsione certare auderem, nulli ex nostratibus, etiam dormientibus, ubi phantasia alias vagatur latius, illam assertionem venisse in mentem, quod Christiano non fingere liceat, cujus contrarium scriptura revelavit. Quin potius, si quis scripta Dominorum Theologorum diligentius inquirere velit, haud dubie plurima exempla ejusmodi fictionum colligere poterit. Otum quidem hactenus non habui, id cum curâ facien-

di, sed suppeditabo Vobis unicum, idq; evidentissimum & ab autoritate Theologi sine exceptione Orthodoxi petitum, nostri videlicet Pl. Reverendi D. Alberti. Ita enim lego *in parte 2. Comp. Jur. Nat. orthodoxa Theol. conformat. cap. 7. §. 21. p. m. 139. Finge per impossibile, extitisse tum* (cum Adamus inter Cainum & Abelem partem bonorum distribueret, ut ille immobilia, agros, hic mobilia, pecora campi, possideret) *tantum hominum numerum, quantus ad possidendum terrarum orbem fuisset requisitus, singulis dominii partem aliquam concedere opus habuisset Protoplastus, quia pro singulis aliquam accepisset.*

§. 53. Eod. *cap.* 4. §. 64. concludo, quod socialitas sit fundamentum Juris Naturalis. Pro demonstratione ejus assertionis nihil novi afferam, sed adducam saltem locum Illustr. Seckendorffii danquam ex quo Vobis patere possit, & sententiam hanc nostram jam ante Christi nativitatem floruisse, atque sic antiquiorem esse doctrinâ Scholasticorum ex sanctitate divinâ leges naturales derivantium, & novissimâ opinione, eas quærentium in statu integritatis; & ipsum Virum Illustrem socialitatẽ hanc nostram adstruxisse. Continetur ille in Entwurff oder Versuch von dem allgemeinen oder natürlichen Recht/ *qui annexus est ipsis Orationibus Germanicis p. m. 442. seqq. §. 10. & 11.* Hieraus ist nun auch unschwer zu vernehmen / worinen der rechte Unterscheid und förmliche Beschaffenheit dieses Rechts bestehe / nemlich daß es des Menschen Natur und Verstand unterweise / und dessen Geselligkeit mit andern Menschen regiere / oder vielmehr *præsupponire.* Denn weil (welches auch die Heyden gemuthmasset/ wir aber aus Gottes Wort wissen) die Menschen alle einen Schöpffer haben / und von einem Meschen herkommen / von Gott auch also an Leib und Seel zugerichtet/ daß ein Mensch des andern nicht entbehren kan/ so gehet des Menschen gantze Natur dahin

dahin/ sich zu andern Menschen zugesellen / nicht nur in der Zusammenfügung des Mannes und Weibes (denn dieses ist auch den Thieren gemein) auch nicht nur aus einem blossen Antrieb/ wie etliche Heerd-weise sich samlen / sondern mit Vorbedacht und venünfftigen Schluß: Derohalben muß dieses fest gesetzet werden/ daß nicht nur die Noht/ sondern die Natur und Vernunfft des Menschen aus göttl. Ordnung herrührende/ die Geselligkeit und also eine Form und rechmäßige Art sich in solcher Gesellschafft mit einander zu vertragen / erheische. Dieses erscheinet unter andern daraus/ daß wann es aus bloßer Noht geschähe / so würde ein Mensch/ welcher alles zu seines Lebens Unterhalt und Bequemligkeit hätte/ der andern Menschen Gesellschafft nicht begehren/ weil er sie aber / wo er nicht des natürlichen Verstandes beraubet/ oder durch lasterhaffte eingewurtzelte Gewonheit oder Aufferziehung verderbet ist / mit allem Fleiß begehret / so beweiset unter anderen der gelehrte Römer *Cicero*, daß solches Verlangen ein angebohrn / allgemein und naturlich Werck sey. Daher sagt er: Die Menschen sind umb der Menschen willen gebohren / da mit sie einander nutzen und helffen können 1. *Off.* Nechst Gott kan ein Mensch dem andern am allernützlichsten seyn. 2. *Off.* Die Natur erfodert/ daß jein Mensch dem andern / er sey wer er wolle / eben und üm des willen / daß er ein Mensch ist / rathe und helffe. 3. *Off.* Die Natur treibet uns an/ daß wir gern vielen Leuten helffen wolten / sonderlich daß wir sie lehren und klug machen möchten. Darüm ist nicht leicht jemand zu finden / der einen andern nicht gern lehrete / was er selbst weiß. Also sind wir nicht allein begierig zu lernen / sondern auch andere zu lehren. 2. *de Finib.* Wir sind vornemlich in diesem Stück von denen Thieren unterschieden/ daß wir mit einander reden/ und unsere Meinung zuverstehen geben können: An einem andern Ort gibt er aus einem alten *Philosopho* ein Gleichniß / und sagt: Wann es seyn könte / daß ein Mensch in den Himmel erhoben würde/ und daselbst die Herligkeiten des Gestirns und andere Schönheit sähe/ und hernach wieder auff Erden käme/ würde er an dem allen keine Lust und Freude mehr haben/ wann er niemand fände oder anträffe/ mit dem er von denen Sachen/ die er gesehen und gehöret/ reden könte. Daraus ist nun leicht

zu schliessen/daß wenn es ohne die also von Gott geordnete Geselligkeit wäre/ die Menschen kein ander Recht in diesem Leben bedürffen/ als wie wir sehen/daß die Thiere einen Antrieb sich zu erhalten und ihre Lust zu suchen haben. Et quamvis aliqui istam opinionẽ foveant, hoc mediô demonstrandi â socialitate desumto parum profici apud Ethnicos populos & barbaros; tamen his iterum opponimus verba ejusdem scriptoris Illustris *ibidem p. 440. §. 16.* Daß man aber auch unter uns Christen und unter solchen/ welche ihre besondere führliche bürgerliche Rechte und Gesetze haben/von diesem allgemeinen Göttlichen oder natürlichen Recht rede/ lehre und frage/hat unter andern vornemlich diese ursach und Nutzbarkeit/ daß wir (1) üm so viel desto mehr unsere Glückseligkeit erkennen/die wir aus der Offenbahrung des Göttlichen Worts haben/ und desto vollkommener von dem Guten und Bösen urtheilen können/ daher wir auch dieses Gesetz Gottes und der Natur für unsern Zuchtmeister/ auff Christum/ das ist dafür halten/ daß wir nicht allein unsere Gebrechen und Fehler desto ehe befinden/ sondern auch desto heiliger und gerechter leben/ weil wir mit doppelten ja dreyfachen Banden darzu angehalten werden/ denn wir sind zum Recht obligiret durch die Natnr und Vernunfft als Menschen und Einwohner der Welt/ durch die Gesetze der Obrigkeit als Bürger und Glieder des Vaterlands/ durch Gottes Wort als Gläubige und Christen. (2) Weil Gottes Wort nicht von allen Völckern/ noch weniger aber unser Bürgerlches oder Land Recht von Fremden angenommen wird; so gelten doch in Menschlichen Dingen die Regeln und gemeine Gründe des natürlichen Rechtens/nach welchen auch Ungläubige oder außer der Kirchen begriffene/also auch fremde und zu unserer Policey nicht gehörige Leute/sich zu richten haben; sintemahl auch dieselbe nach Anleitung der Natur un̄ Vernunfft/ Recht und Unrecht/ sonderlich in Fried- und Krieges-Sachen/ und im Handel und Gewerb unterscheiden/ und sich weisen lassen müssen/ ob sie gleich weder die fundamenta unserer Religion/ oder unsere Bürgerliche Gesetze achten oder erkennen. Porrò Bœclerus *in Proleg. ad Grot. de J. B. & P.* monuit, Philosophorum antiquissimos ex fonte socialitatis juris & justitiæ originem produci debere, eamq; sententiam probat Dn. Scilterus *in Philos. Juris. Cap. 3. § 6. p. 84.* Adde omninò August. *de civit. Dei. lib. 19. c. 5. 13. & 14.*

Chri-

Christian Thomas/
JCtus und Chur-Brandenburgischer Raht/
Eröffnet

Der Studierenden Jugend in Halle/

Ein

Collegium Privatum

Uber seine

INSTITUTIONES JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ,

In welchen er eines Theils das Recht der Natur ans des Menschen Neigung zu einer Friedliebenden allgemeinen Gesellschafft / durch klare und deutliche Lehr-Sätze herzuleiten / und die Unzulängligkeiten der geminen Lehr-Art/ die dasselbe aus dem ewigen Gesetze Göttlicher Heiligkeit / ingleichen einer neueren / die solches aus dem Stand der Unschuld herführen wil / offenbahrlich zu zeigen; Anders theils aber das bisher auff Universitäten unerörterte allgemeine Göttliche geoffenbahrte Gesetz gründlich zu erklähren/vermittelst Verleihung Göttlicher Hülffe verspricht.

WEnn ich die Veränderung des Zustandes derer Teutschen Hohen Schulen der Protestirenden ein wenig mit Auffmercksamkeit betrachte/ die mich Gott seit dem 1. Januarii Anno 55. dieses Jahrhunderts/ da ich zum erstenmahl diese Welt erblicket/ erleben lassen/ kan ich mich nicht gnugsam eines Theils über den elenden Zustand und die zu bejammernde Knechtschafft der vorigen Zeiten/ anders Theils aber über die seit dieser kurtzen Zeit durch Gottes Gnade täglich mehr und mehr zunehmende Befreyung verwundern/ und die Göttliche Allmacht/ nebst seiner unendlichen Barmhertzigkeit dieserwegen nicht sattsam preisen. Die Hohen Schulen lagen zuvorhero auf seiten der Studirenden gantz im Argen/ indem das verdeuffelte Pennal-Wessen alle gute Sitten der Lernenden verderbet hatte; und ich entsinne mich doch gleichsam als in einem Traume/ was ich bey meiner zarten Jugend für üppiges und bübisches Wesen von dem Penalismo selbst gesehen habe. Nichts destoweniger hat die Göttliche Güte diesen vielköffigten Drachen endlich von denen Teutschen Hohen Schulen vertilget. Mit Ausbesserung der Mängel der Lehrenden ist es zwar etwas langsamer zugangen/ und wir haben noch nicht eben Ursache zu frolocken/ daß wir allebereit durchgehends in einen solchen Zustande lebeten/ der keiner fernern Ausbesserung vonnöthen hätte. Aber doch ist unser gegenwärtiger Zustand umb ein sehr merckliches besser/ als da wir noch unter dem harten Joch menschlicher Autorität/ und zwar einer höchst unvernünfftigen Autorität schmachteten/ und mit Händen und Füssen in dem Kercker einer unwissenden und betrügerischen Weißheit angefesselt lagen/ dergestalt/ daß wir uns nicht regen kunten. Die Philosophie hat die Last der Scholastischen und Aristotelischen Bürde vom Halß und Schultern geschüttelt/ und nachdem viel tapffere unu berühm-

berühmte Männer mit grosser Hertzhafftigkeit voran gegangen/ die Irrthümer immer mehr und mehr zu beschreiten fortgefahren: Die Medicin ist durch Hülffe der Anatomie und Chymie sehr hoch gestiegen / und fänget nunmehro mit Gewalt an nicht nur umb Wiederbringung der verlohrnen / sondern auch umb Erhaltung der von Gott verliehenen Gesundheit besorget zu seyn. Die Rechtgelahrheit beginnet den Jammer der unter denen langwierigen Processen ächzenden Armen zu bejammern / und die Nichtigkeit vieler falschen Lehren / auf die man sich zuvor als auf unbetriegliche Wahrheiten gegründet/zu erkennen. Ja es hebet endlich die bishero untergedrückte Gottesfurcht / oder das wahre und thätige Christenthum / alles Schreyens / Lästerens und Tobens der falschberühmten Kunst unerachtet / ihr Haupt empor / und der HErr HErr stärcket den schwachen Arm derer die auff ihn vertauen/ daß ihre Feinde und Verfolger vergebens wüten / und immer mehr und mehr mit ihren Köpffen anlauffen und zu schanden werden. Gleichwie aber unsers Vorhabens nicht ist dieses alles jetzo weitläufftiger zu untersuchen oder zu erörtern ; Also wollen wir nur ein wenig ausführlicher die Veränderung betrachten/die mit der Sitten-Lehre binnen etwa 20/ oder 30. Jahren vorgegangen. Man schlepte sich auff allen Universitäten mit denen Ethicen, die aus des Aristotelis Büchern zusammen gelesen waren / unerachtet der seelige Vater Lutherus öffters sehr harte wider dieselbigen geschrieben/ und zanckte sich über der Auslegung der eilff Aristotelischen Tugenden/und der unzulänglichen und denckelen Lehre von dem höchsten Gut des Menschen ; das vornehmste Stück der Sitten-Lehre/nemlich die Richtschnur eines Tugendhafften Lebens/ und wie man die Laster vom Halse loß werden solte / blieb unberühret. Man hatte wohl aus dem Recht der Natur eine absonderliche Disciplin gemacht / und die Schul-Lehrer bey denen Papisten

schrieben von derselben viele Folianten voll; alleine sie hatten darinnen Schrifft und Natur / ja so gar auch die menschlichen Gesetze unter einander geworfen / daß es dem allerelendesten Mischmasch viel ehnlicher als einer vernünfftigen Disciplin worden war / und die Zänckereyen / die sie nur über die Natur und Wesen des Rechts der Natur unter sich erhoben / sind so beschaffen / daß sie fähig sind einem vernünfftigen Menschen das Haupt zu verwirren. Ich rede nicht auf Rhetorische Weise / sondern ich beziehe mich auff die erfahrung. Es lese zum Exempel ein an solide Wissenschafften angewehntes Ingenium nur den Tractat des Hern Osianders, den er Typum Legis Naturæ nennet / und worinen er die Meynungen der Schul-Lehrer in einer Summe vorgestellet / und in etliche Bogen zusammen gezogen / und sehe ob ihm nicht der Kopff davon wehe thun wird. Aber nach dem Grotius diese edle Disciplin ein wenig unter der Banck herfür gezogen / und von dem Schul-Staube zu saubern angefangen / auch diese Bücher des Grotii auf denen Universitäten profitiret / und von denen Professoribus mit Commentariis erkläret und verdunckelt worden / hat die Sach ein gantz ander Ansehen gewonnen. Zwar ist es nicht zu läugnen / Grotius brach am ersten die Bahn / und konte dannenhero die Disciplin nicht alsobald völlig saubern. Derowegen ob er schon guten Theils das Recht der Natur in der Natur des Menschen selbst / wie billig / und in der allgemeinen friedlichen Gesellschafft suchte / so wollte er es doch mit denen Scholasticis und mit der menschlichen Autorität nicht so fort auff einmahl verderben / sondern bedunge sich bald Anfangs / daß er zuweilen auch der Uberein stimmung und Beyfalls der alten Heydnischen Philosophen in Herleitung der Lehren des Rechts der Natur / und des Völcker-Rechts sich bedienen wolte; Er lobte die Schul-Lehrer wegen ihrer Modestie im Dispu-

Disputiren/ und ver sprach/ daß er auch sie zuweilen gebrauchen würde/ wie er denn auch in seiner Definition des Rechts der Natur der Schul-Lehrer ihre Doctrin, das die durch das Recht der Natur verbothene Dinge per se & antecendenter advoluntatem divinam böse wären/ mit beybehalten/ auch nach ihrer Anleitung geschrieben/ daß das Recht der Natur die Menschen verbinden würde/ wenn gleich kein Gott seyn oder sich umb die menschlichen Händel nicht bekümmern solte. Und eben deshalben glaube ich/ sey es auch geschehen/ daß man Grotium noch so auff denen Universitäten hoch gehalten/ oder doch passiren lassen/ und ihn nicht confisciret/ ob er schon in der Theologie fast durchgehends von denen Lehren der Protestirenden Theologen, so wol der Lutherischen als Reformirten anderer Meinung gewesen die man zwar dann und wann/ aber doch lange nicht mit so starcken Eyffer befochten/ als wenn Grotius von der allgameinen Meynung der Schul-Lehrer in denen Lehren/ die das Recht der Natur betreffen/ abgehet/ oder nur die Mediocrität der Aristotelischen Tugend nicht passiren lassen wil. Daß diese meine Meynung nicht so gar unwahrscheinlich sey/ kan man auch aus deme abmercken/ was man mit dem Herrn von Puffendorff vorgenommen/ als dieser die Mängel des Grotii auszubessern und die treffliche Disciplin in ihren rechten Glantz zu versetzen sich anglegen seyn lassen. Als er anfenglich sein Vorhaben Methodo Mathematica in seinen Elementis überhaupt entwurffe/ und darinnen die gemeinen Irrthümer nicht offenbahr wiederlegte/ liesse man ja dieses sein Buch nicht allein unangetastet/ sondern man lobte es auch als ein Werck eines ungemeinen Ingenii, ausser daß sich ein damahls-berühmter Commentator Grotii verlauten liesse/ es mangelte ihm noch/ daß er die alten Philosophos nicht wohl studiret und gelesen hätte. Nachdem er aber diese seine Lehre

in dem grössern Werck de Jure Naturæ & Gentium nur in eine andere Forme gegossen, und mit den daselbst häuffig angeführten Exempeln und Zeugnissen aus denen alten Griechischen und Lateinischen Scribenten dieselbe theils ausgezieret / theils das jetztermeldte widrige Judicium realiter refutiret / hiernechst aber nur gewiesen / daß er ein wenig weiter von denen Scholasticis abgehe als Grotius, und die perseitatem turpitudinis & honestatis actuum jure naturæ prohibitorum & præceptorum, ingleichen die von denen Scholasticis zum Grunde des Rechts der Natur gesetzte covenientiam cum sanctitate divina antecedenter ad voluntatem divinam wiederleget; was hat man nicht auff vielen Universitäten für Streit wider ihn angefagen? wie hat man nicht diese seine wohlgegründete Lehre als Atheistisch / Ketzerisch u. s. w. ausgeschrien / und bis in die 14. Jahre ihm das Leben mit Zanck-und Schimffsvollen Streit-Schrifften sauer zu machen sich bemühet / bis endlich doch die Wahrheit seiner Lehrsätze die Oberhand behalten / und seine Widersacher / nachdem sie keinen Vorrath ihn ferner zu attaquiren gefunden / theils stille zu schweigen / theils durch Mittels-Personen Friede mit ihm zu machen gezwungen worden. Dieweil aber dasjenige / was in dieser Sache auff beyden Theilen geschrieben worden / nicht nur sehr weitläufftig zu lesen ist / sondern auch darinnen viel Dinge enthalten sind / die mehr Personen derer Disputirenden als die Sache selbst angehen; Als habe ich für ohngefehr 4. Jahren versucht / ob ich nicht in meinen Institutionibus Jurisprudentiæ Divinæ die Hypothesin des Herrn von Pufendorff nebst dem Kern desjenigen / was man ihm darwider opponiret / und was wieder diese Objectiones zu antworten ist / in kurtze Lehr-Sätze zusammen fassen könte? massen ich dann dis falls meine Intention, und was mich noch ferner besagte Institutiones zu schreiben bewogen / in meiner

ner daselbst befindlichen Dissertatione Prooemiali weitläufftig ausgeführet. Nachdehm aber diejenigen/ die in diesem Stück wider den Herrn von Pufendorff zu schreiben angefangen/ zweyerley Absehen gehabt / entweder die gemeine und bisher in Schwang gewesene Lehr-Art der Schul-Lehrer zu vertheidigen oder aber eine neue und zuvor von niemand vertheydigte Hypothesin zu êtabiliren; als bin ich bemühet gewesen/ alle diese beyderley Fundamenta in dem ersten Buch besagter meiner Institutionum zu wiederlegen/ und die Nichtigkeit derselben mehr mit sattsamen Gründen als stachlichten Worten darzuthun. Alle Scripta Anti-Pufendorffiana zielen dahin/ daß die Socialität kein Principium cognoscendi des Rechts der Natur seyn könne. Derowegen habe ich dieselbe wider alle Objectitiones durch klare und deutliche Definitiones und Axiomata befestiget. Hiernechst haben die meisten sich angelegen seyn lassen/ die ex lege æterna hergeleitete convenientiam cum sanctitae divina antecedenter ad voluntatem divinam, oder die so genandte perseitatem turpitudinis & honestatis in objecto Juris naturæ, die von dem Herrn von Pufendorff von ihren Thron wäre verstossen worden/ wider auff denselben zu heben. Ich habe aber gleichfals gewiesen/ daß dieses mit Einwilligung der gesunden Vernunfft / und wenn man nicht offenbahrlich in das præjudicium Autoritatis verfallen wolle / nicht geschehen könne. Endlich hat der berühmte Theologus und Philosopus zu Leipzig / Herr D. Valentin Alberti, am längsten sich bemühet/ die Socialität nicht nur zu attaquiren / sonder auf eine neue Art das Recht der Natur aus dem Sande der Unschuld herzuleiten / und diesen Stand zu einer Richtschnur des Zustandes im gegenwärtigen Leben zu machen. Weßwegen ich mich beflissen in besagten ersten Buche (1) etwas genauer zu untersuchen/ was für ein Unterscheid zwi-

zwischen dem Stande der Unschuld und dem jetzigen Zustand nach dem Fall sey welches mich jederzeit sehr gewundert / worumb Herr D. Alberti solches zu thun unterlassen / da er doch seine gantze Hypothesin auff den Stand der Unschuld gründet / und ohne diese Betrachtung einer / der auch seine Hipothesin annehmen wolte / nohtwendig wie ein Blinder im finstern herumb tappen muß. Zugeschweigen / daß ihm diese Betrachtung die Richtigkeit vieler gemeinen Lehren von dem Stand der Unschuld würde gewiesen haben / die er in seinem Compendio aus Unterlassung derselben für wahrhafftig angenommen und præsupponiret z.e. daß die Frau dem Manne auch im Stand der Unschuld wäre unterworffen gewesen daß die Kinder im Stand der Unschuld der Aufferziehug der Eltern würden von nöthen gehabt / und ihnen haben gehorchen müssen / daß im Stand der Unschuld es würde Respublicas gegeben haben / u. s. w. (2) Nechst diesem habe ich kürtzlich erweisen / daß der Stand der Unschuld unmöglig die Richtschur des Rechts der Natur seyn könne / theils weil es ohnmöglich ist durch die Natur den geringsten Grad von der verlohrnen Vallkommenheit zu erlangen; theils weil es auch in besagten Stande der Unschuld Leges positivas gegeben; theils weil im Stand der Unschuld viel Dinge gewesen oder nicht gewesen wären / die heute in gegenwärtigen Stande nicht mehr anzutreffen seyn / oder aus der Hipothesi des verderbten Standes entstanden; zu geschweigen daß das Recht der Natur denen Heyden sol ins Hertze geschrieben seyn / von dem Stand der Unschuld aber die Heyden aus ihrer Vernunfft nach des Herrn D. Alberti seiner selbst eigenen Geständniß / nichts gewust haben. So habe auch (3) gewiesen / daß zu Behauptung dessen / daß etwas wider das Recht der Natur sey / nicht gung sey / wenn man aus denen Heydnischen Philosophen anführet / daß sie es auch für verbohten geachtet (wie

sich

sich der Herr D. Alberti dieses Beweithums in seinem Compendio zum öfftern bedienet) weil die Heyden aus der Conversation mit dem Jüdischen Volck/so wohl auch per traditiones von ihren Vorfahren viel erhalten haben/ das nicht zum natürlichen/sondern zum göttlichen allgemeinen geoffenbahrten Gesetz gehöret. Ich habe zwar den Herrn D. Alberti in besagten meinen Institutionibus nicht genennet/weil wir damahln in einer Stadt docireten. Aber er wird seiner bekanten Modestie es nicht übel nehmen/daß ich es jetzo thue. Ich könte ja wohl deßertwegen für mich die Academische Freyheit und sein eigenes Exempel anführen/ indem er in einen am X. Sontage nach Trinitatis dieses jetzlauffenden Jahres publicirten Programmate, (dessen Titel ist : D. Val. Alberti, SS. Theol. P. P. Extra Ordinarius Disputationes suas Anti-Papisticas & Lectiones Anti-Calvisianas publicè indicit.) sich eben dieser Freyheit wieder einen Professorem zu Franckfurt an der Oder bedienet. Aber ich kan ihn wohl versichern / daß es mehr aus Liebe zur Warheit geschehen / und weil ich unten sein Compendium zu lesen/ meinen künfftigen Auditoribus recommendiren wil. Vorjetzo wieder zu meinen Zweck zu kommen/ so kan ich es nicht anders als dem Glück gegenwärtiger Zeiten zuschreibē / da man mir meine Freyheit in Lehren / deren ich mich in besagten Institutionibus bedienet /ungekräncket gelassen / und dieselben bishero in öffentlichen Schrifften nicht angetastet / ob ich gleich in denenselben nicht allein das jenige / was vor mir andere von dem Recht der Natur geschrieben / wiederholet / sondern auch noch weiter gegangen als der Herr von Puffendorff, und ohne Praleren zu melden der erste gewesen / der das allgemeine Göttliche geoffenbahrte Gesetz von dem Recht der Natur ausfürlich entschieden/und viel menschliche Thaten/sonderlich die zur ehelichen Geselschafft/ und dem Gebrauch der zum Kinderzeugen gewid-

meten Gliedmassen gehören / die Grotius noch selbst dem gemeinen Hauffen der Gelehrten zu dem Recht der Natur gezogen/dahin referiret. Denn gewiß/wenn ich zur selben Zeit/da der Herr von Pufendorff zu schreiben anfinge/meine Institutiones verfertiget / und die Lehren verteydiget hätte/die anitzo im andern und dritten Capitel des dritten Buchs anzutreffen sind; ich gläube gäntzlich man würde mich nicht anders als den ärgsten Ketzer tractirt haben/so gar war damahls die gelehrte Welt in den Præjudiciis der alten Lehren ersoffen; massen man denn deßwegen einen so grossen Lermen mit dem Herrn von Pufendorff angefangen/als er nur von der Poligamie vieler Weiber in seinem opere de Jure naturæ pro & contra raisoniret / und doch den stärckesten Ausschlag gegeben/daß die selbige dem Recht der Natur nicht gemäß sey. Was würde man erst gethan haben/wennn er/ wie ich/offenbahrlich behaubtet hätte/daß weder die Polygamie vieler Weiber noch vieler Männer/ingleichen die Blut-Schande in gerader Linie u.s.w. aus dem Recht der natur könne bestritten werden/ sondern daß die Unzuläßigkeit dieser Laster eintzig und alleine aus der heiligen Schrifft hergeführet werden müsse. Und gleichwol hat die Glückseligkeit unserer Zeiten mir die Ruhe verschafft/daß diese meine Institutiones nicht alleine cum approbatione & censura, uñ zwar der erste Theil davon selst zu Leipzig gedruckt worden / und daß man mich dieserwegen in öffentlichen Schrifften unangefochten gelassen/ sonden auch daß der Herr D. Alberti selbst darzu stille geschwiegen/ der doch sonst nit leichte etwas unbeantwortet läst. Ich rede dieses nicht aus einer Uberhebung/ja ich würde mich selbst bescheiden dieses alles so auszudeuten / daß man meine Lehren so nichtswürdig gehalten/daß sich kein Gelehrter die Mühe genommen / darumb zu bekümmern / oder sie einer Wiederlegung würdig zu achten/wenn mir nicht der Ausgang meiner Verfolgung gewiesen/daß man meine Person allerdings in Consideration gezogen/und daß meine Lehre meine Widrigen nicht wenig wider mich irritiret. So bin ich auch gewiß versichert / daß alsbald bey Pubicirung dieser meiner Institutionum gantze Collegia öffters zusammen kommẽ/dieses mein Buch Bogenweise /und da es noch naß von der Presse gewesen/durch examiniret/und gesuchet/ob sie etwas das die Confiscation meritirte/ darinnen finden könten. Ich bin auch nicht so ruhmräthig/ daß ich frolo

frolocken solte; ob habe der Herr D. Alberti durch meine Gründe bewogen/seine Meynung/die ich vor irrig halte / geändert. Ich könte ja wohl mit einem gleichen lusu ingenii und noch villeicht mit einer grössern Emphasi das aus dem Terentio hergenommene Sprichwort: Erubuit salva res est, dessen sich der Herr D. Alberti in oben allegierten Programmate wider den Professorem zu Franckfurt an der Oder zum öfftern bedienet/auch hier wider ihn gebrauchen. Allein wenn ich eines theils bedencke/ daß sich solches zu der Controvers die ich mit ihm abhandele: Ob der Stand der unschuld die Richtschnur unsers jetzigen Thun und Lassens seyn könne? nicht wohl schicke / indem es sehr wahrscheinlich ist/daß man im Stand der Unschuld wohl den Terentium nicht würde tractiret / noch die Invention zu einem Programmate daraus hergenommen haben; anders theils auch ihrer viele sich finden dörfften/die diese meine Meditation auff eine Satyrische Weise auslegen möchten/da ich mir doch gäntzlich fürgenommen die Satyrische Schreib-Art bey seite zu legen/ so wil ich es unterwegen lassen; Zumahl mir wohl bekant / daß der Herr D. Alberti dieses sein Compendium für unbetrieglich und infallibel hält / und ich also/wie erwehnet/ die meinen Institutionibus bisher gegönete Ruhe niemand anders als der glückseligen Freyheit unsere Zeiten zuzuschreiben habe. Ich habe seit der Publication dieser meiner Institutionum kein Collegium drüber gehalten. Nachdem mich aber allhier etliche Lehrbegierige darumb ersucht / daß ich zwischen Michaelis und Ostern künfftiges Jahrs ihnen dieselben erklären möchte/habe ich ihrem ehrlichen Begehren gratificiren/und Morgen / geliebtes Gott/nach Mittage umb 2. Uhr (es wäre denn / daß meinen Herren Auditoribus eine andere Stunde belieben solte) hierzu im Nahmen Gottes den Anfang machen wollen. Ich werde mich befleißigen in diesem Collegio ihnen nicht allein die kurtzgefaßte Theses deutlicher zu erklären /sondern auch/weil ich in denen Institutionibus keine Autores allegiret/ ihnen zu desto besserer Nachlesung die Autores, absonderlich wider die ich disputire / zu melden. Für allen Dingen aber wird nöthig seyn/daß sie sich des Herrn von Pufendorff sein Opus de Jure Naturæ & Gentium schaffen / weil fast kein Blat in meinen Institutionibus seyn wird / das sich nicht darauf beziehen solte. Hiernechst verlange ich von ihnen / daß sie auch des

Herrn

HErrn D. Alberti sein Compendium Juris Naturæ, und sonderlich den ersten Theil/welcher ohne dem kurtz ist/ mit Fleiß durchlesen/ damit sie die Warheit meiner LehrSätze/ und die Unzulängligkeit der Seinigen desto besser begreiffen mögen. Ich würde in Wahrheit dieses nicht prætendiren/wann ich nicht der Güte meiner Sache wohl versichert wäre. Denn es ist ein langhergebrachter Gebrauch unter denen Gelehrten/ die keine gute sache haben/ daß sie ihre Untergebene oder Zuhörer abhalten/diejenigen/so sie widerlegen wollen/ nicht sebsten zu lesen/ oder ihnen wohl gar solches verbieten/ unter dem Schein/als ob in denen Schrifften derer Gegner ein himlisches und gefährliches Gifft fürhanden wäre. Ich versichere hingegentheil meine Zuhörer/ des Herrn D. Alberti sein Buch/ unerachtet er von mir dissentiret/kein gefährliches Buch sey/ und daß sie den geringsten Gifft/den ihnen an erkäntniß der Wahrheit schaden könte/ darinnen nicht antreffen werden/ denn ich habe solches aus eigner Erfahrung. Und solcher Gestalt hoffe ich/ es werde sich der Herr D. Alberti desto weniger über mich zu beschweren haben/als ob ich irraisonnabel oder anders als einem die Wahrheit suchenden Manne geböhret/mit ihm verführe. Letzlich wird es auch nicht schaden können/wenn sie sich meine Introductionem ad Philosophiam Aulicam anschaffen/weil ich darinnen das πρῶτον ψεῦδος, welches den Herrn D. Alberti zu dieser seiner Hyporhesi de Jure Naturæ scheinet verleitet zu haben/ wiederleget/ nemlich die von ihm erdichtete Philosophiam Chrtstianam, oder eine solche Philosophie, welche ihre Lehr-Sätze ans denen Grund-Schätzen der Göttlichen Offenbahrung herleitet/ und die solcher gestalt besage dessen/ das ich in dem ersten Capitel meiner Enleitung zu der Vernunfft-Lehre erwiesen/ die zwey Lichter der Natur und Göttlichen Offenbahrung gantz offenbahrlich mit einander vermischet. Dieses wenige ist es/ was ch meinen zukünfftigen Herren Auditoridus zum voraus zu erinnern für nöthig erachtet/ das übrige werde ich zu seiner Zeit in dem Collegio selbst berühren. Gegeben in Halle den XIX. Sonntag nach Trinitatis M DC XCI.

Institut-

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ

LIBER I.

CAP. I.

De Jurisprudentia ingenere.

SUMMARIA.

JUrisprudentia resolvitur in duos conceptus, respectu quorum initio consideratur seorsim §. 1. *& quidem quoad terminum* Prudentiæ §. 2. *qui ut rectè intelligatur, repetitur breviter tota doctrina de habitibus & eorum divisione* §. 3. usque ad §. 21. *& ostenditur quam sæpè hîc Peripatetici errent* §. 22. usq; ad 26. *Deinde quoad terminum* Juris §. 27. *qui sumitur vel pro* Lege, *cujus traditur* 1. *definitio* §. 28. usque ad 35. 2. *Objectum personale, Homo, cujus definitio & partes aliter quam vulgò considerantur,* §. 35-52. 3. *Objectum reale, actiones humanæ. Hic exponitur, quænam actiones legi subsint, percurrendò singulas actionum classes.* §. 52-66. *& inde formantur axiomata decem de imputatione actionum humanarum* §. 66-77. 4. *Autor, Deus vel Homo* §. 78. 5. *Contraria, mutatio & dispensatio* §. 79. 80. 81. *Porrò sumitur etiam Jus pro* Attributo personæ. *Hujus exhibentur* 1. *Definitio* §. 82. *ubi ostenditur* a) *quid sit qualitas moralis*

activa & passiva §. 83. b) *Fons omnis juris humani, sc. voluntas superioris* §. 84. 85. c) *quid sit persona, quid status? Quotuplex persona?* §. 86. 87. 88. d) *quid sit τὸ aliquid in definitione* §. 89. e) *Quid societas?* §. 91. 92. *& ejus divisiones in æqualem, inæqualem & mixtam.* §. 93. *divinam & humanam,* §. 94. *naturalem & arbitrariam,* §. 95. *simplicem & compositam,* §. 96-99. 2. *Axiomata ex definitione juris deducta* §. 100-104. 3. *Divisiones in perfectum & imperfectum,* §. 104. 105. *(Hujus divisionis usus,* §. 106. 107. *& notæ utriusque juris* §. 106. 107.*) connatum & acquisitum,* §. 114 *Imperium, Libertatem, Dominium, Jus in re, Creditum,* §. 115-121. *Vulgare & eminens,* §. 122-127. *Naturale, Gentium & Civile* §. 128-131. 4. *Attributum: mutabilitas* §. 132. 133 5. *Correlatum: Obligatio. Hæc definitur,* §. 134-137. *& dividitur.* §. 138. *Ostenditur: omnem obligationem esse mutabilem.* §. 139. 140. 141. *Hâc occasione etiam exponitur actio, quatenus & hæc dicitur justa, atque variæ significationes actiones justæ, licitæ, honestæ, & quæ his opponũtur, explicantur.* §. 142-153. *Tum consideratur Jurisprudentia* conjunctim, *quod ea & legem & attributum personæ pro objecto habeat, maximè tamen legem.* §. 154. 155. *Unde definitur* §. 156. *& dividitur in Legislatoriam, Consultatoriam & Judicialem* §. 157. 158. *Non confundenda Jurisprudentia cum ipsâ legum explicatione & applicatione* §. 160. *Partes duæ Jurisprudentiæ Judicialis.* §. 161. *Jurisprudentia vel divina vel humana* §. 162. *Differentia Jurisprudentiæ à Theologia & reliquis Facultatibus.* §. 163-171. *Differentia inter Jurisperitum & JCtum* §. 172.

§. 1.

J*Urisprudentiæ* vox duplicem involvit conceptum, unum *Prudentiæ*, alterum *Juris*.

2. *Prudentia* qvid sit non melius nosse poterimus, qvam si divisionem *habituum* paulo altius repetierimus.

3. Uti vero per habitum hîc intelligimus conceptum ali-

aliqvem Philoſophicum, ita qvæ alii in hâc doctrinâ de *habitibus infuſis* a) diſſerere ſolent, eoqve v. g. *donum linguarum in Apoſtolis* referunt, nos non turbabunt, qvi circulos luminis naturæ & revelationis turbare nolumus.

4. Eadem obſervatio eſt, dum *fides*, *ſpes*, *charitas*, ipſa *Theologia* ad claſſem habituum referuntur ab aliis, qvod nihil aliud eſt, qvàm myſteria fidei metiri velle modulo inepto rationis.

5. Nos ita procedemus: Habitus eſt vel *intellectualis*, qvi in intellectu reſidet & acqviritur actibus intellectus, qvi ſunt: affirmare & negare, vel *voluntarius*, qvi reſidet in voluntate, & acqviritur actibus voluntatis. Per actus autem voluntatis hîc non ſolum intellige internos, ſcilicet: appetere, averſari, ſed & externos, videlicet actus locomotivæ, qvatenus à prioribus diriguntur.

6. Habitus *intellectualis* vel pro objecto habet *principia* b) tam theoretica qvam practica, & vocatur *intelligentia*, vel *principiata*. c)

7. *Poſterior* eſt vel *Theoreticus*, qvi pro objecto habet cogni-

ad §. 3. *a) mutavi in hac editione* §. 3. & 4. *In præcedenti ſiquidem editione ſecutus eram adhuc communem doctrinam libellorum Logicorum in capite de Qualitate, atque adeò diſtinxeram inter habitus infuſos & acquiſitos, hos in eos, qvi viribus ſupernaturalibus & naturalibus acquiruntur. Et in poſterioribus perrexeram. Sed hic malui planè iſtas duas priores diviſiones ſeponere ob rationes in theſibus dictas.*

ad §. 6. *b) ſcilicet complexa ſeu propoſitiones.*

c) i. e. concluſiones ex iſtis primis principiis ortas ſeu principia incomplexa, ſeu cognitionem rerum de quibus propoſitiones formantur.

ad

cognitionem Creatoris & creaturæ, vel *Practicus*, qvi pro objecto habet cognitionem actionum humanarum.

8. *Theoreticus* vel considerat *ens in genere*, qui dicitur *Ontologia*, d) hodiè vulgariter *Metaphysica*, e) vel certas *entis species*.

9. Et quidem vel *Creatorem*, qvi vocatur *Sapientia*, f) olim etiam *Methaphysica*, g) hodiè: *prima pars Pnevmaticæ*, h) vel *creaturas corporeas*, i) & appellatur *scientia*. l)

10. *Scientia* vero contemplatur creaturas corporeas, vel ratione essentiæ & qualitatum, qvod facere debet *Physica*, vel ratione qvantitatis, qvod facit *Mathesis*.

11. Seqvitur habitus *Practicus*. Atqvi hic m) vel occupatur circa actiones hominum honestas, & appellatur *Prudentia*, vel turpes & dicitur *Astutia*, vel indifferentes, & vocatur *Solertia*. 12. Qvi

ad §. 8. d) Ita Claubergius scripsit Ontologiam, & ante eum alii.

e) vide quæ hâc de re eleganter disserit B. Pater in Historiâ Metaphysicæ subjunctâ ejus quæstionibus Metaphysicis.

ad §. 9. f) Unde & sapientiæ imperium tribuitur inter Habitus intellectuales. Quamvis ineptissimè eundem titulum hodiè multi tribuant Metaphysicæ, quatenus est simplex Ontologia.

g) Dicebatur autem olim Metaphysica, quod post Physicam tractari debebat, quia cognitio creaturarum ducit ad cognitionem Creatoris. Cartesiani ergo cum methodum inversam sequantur, suam doctrinam de Deo Metaphysicæ nomine insignire non possunt. Et Ontologia Peripateticorum pariter ineptè Metaphysicæ nomen retinet.

h) Nam tractatur in Pnevmaticâ, 1. de Deo, 2. de Angelis, 3. de Animâ separatâ. Ignorat vero Pneumaticam philosophia vetus, cum sit novum inventum Scholasticorum, ut ostendit Pater in historiâ Metaphysices.

i) quia spiritus creatos separatim existentes ignorat ratio sibi relicta.

l) Unde Aristotelicis tot sunt scientiæ, quot substantiæ: Sunt autem sub-

12. Qvi vero in his omnibus ingenio caret, *stupidus* & *imprudens* dicitur.

13. Dum vero prudentia versatur circa actiones *honestas* ita circa eas occupata est, ut non excludatur earum *jucunditas* & *utilitas*, sed ut ea honestati subordinetur. Nam honestum vel maximè jucundum est & utile.

14. Quatenus autem magis ab utilitate & jucunditate abstrahit, & honestatem actionum, seu earum convenientiam cum lege præ oculis habet, eatenus ad differentiam prioris, cum additamento *Jurisprudentia* dicitur latè accepta.

15. Porrò homines, qvorum actiones dirigit prudentia, vivunt vel in *societate civili*, & tum dicitur *Prudentia Politica*, vel in *societate domestica*, & vocatur *Prudentia Oeconomica*.

16. *Utraque* versatur vel circa actiones *futuras* vel *præteritas*. Illa *Consultatoria* est latè sic dicta, *n*) hæc *Judicialis* in *latissimo* significatu. *o*)

substantiæ tres: Deus, unde Metaphysica, Cœlum, unde Astronomia, & Corpus naturale, unde Physica. Sub se enim in latâ acceptione scientia comprehendit sapientiam.

ad §. 11. m) Varia mutavi à §. 11. ad 20. quæ aliter extant aut ordinata erant in primâ editione, quæ inde provenerant, quod, quia observaveram artem non posse ad habitus intellectuales referri, prudentiam solam in classe habituum practicorum retinueram, eamque feceram synonymum habitus practici.

ad §. 16. n) quia, ut vides, hæc Legislatoriam sub se comprehendit. At communiter Consultatoria strictè dicta Legislatoriæ opponitur, vide §. 19.

o) quatenus hic etiam judicamus, an utilis fuerit actio an jucunda, In stricto significatu, de quo §. 19. judicamus saltem an honestæ fuerint.

Ad

17. *Consultatoria* vel occupata est circa actiones *proprias*, vel *alienas*.

18. Et qvidem aut *superiorum*, aut *parium*, aut *inferiorum*.

19. Harum ultima speciali nomine dicitur *Prudentia Legislatoria*, quæ est pars nobilissima *Jurisprudentiæ latè* acceptæ. Reliqvæ species nomen *Prudentiæ Consultatoriæ* retinent, & illa qvidem, qvæ superiori in legibus ferendis vel actionibus propriis secundum normam legum divinarum instituendis consilia suppeditat, est altera pars *Jurisprudentiæ latè* acceptæ. Qvæ vero in specie circa actiones honestas *aliorum* easqve *præteritas* versatur, est prudentia *Judicialis strictè* dicta, item *Jurisprudentia strictè* dicta, seu tertia pars *Jurisprudentiæ latè* acceptæ.

20. Sumitur ergò, ut vides, Jurisprudentia vel latè vel strictè. Late, ut sub se Legislatoriam & Consultatoriam comprehendat, strictè pro solâ Judiciali.

21. Restat habitus *Voluntarius*. Hic acqviritur actionibus vel lege præceptis, & est *Virtus moralis*, vel lege prohibitis, & dicitur *vitium morale*, vel deniqve lege permissis, & nihil est aliud qvam *Ars* p) Singuli ergo habitûs voluntarii habent suos directores in intellectualibus Practicis, virtus *Prudentiam*, vitium *Astutiam*, Ars *Solertiam.* q)

22. At-

ad §. 21. p) *Poterit hoc probari per instantiam. Nam omnis ars pro fine habet actionem indifferentem, eamque vel jucundum vel utilem. Non obstant ars amandi, bibendi (vitiosè nempe.) Nam hîc est abusus vocis. Cavendum tamen maximè ne vanitas se immisceat artibus, quæ quomodo differat à turpi actione, dixi* in dodec. qvæstion. promisc. qv. 4.

q) *confer jam cum hâc distributione habituum quæ disserui* in dissert. prooemiali §. 35.

22. Atqve hæc ideò paulò altius repetenta fuerunt, qvia communis doctrina Peripateticorum de divisione habituum & speciebus Virtutum intellectualium infinitis scatet erroribus, qvos facilè qvis deprehendet, qui eorum tradita cum hactenus dictis contulerit. *r)*

23. Illum hic non possumus non paulò fusius detegere, qvod communiter inter Habitus intellectuales *Theoreticos* & *Practicos* illam dicant intercedere *differentiam*, qvod hi pro fine habeant etiam actionem, illi autem in contemplatione, tanquam fine ultimo subsistant.

24. Nam hic error non solum rectæ rationi est adversus, cum omnes habitus theoretici, ut facilè per inductionem probari potest, tendere debeant ad praxin, sed & cum verâ religione pugnat, propullulans videlicet ex falsâ

ad §. 22. r) Vide potissimum, quæ ex mente Peripateticorum tradit B. Pater in Tab. 29. Philos. Practicæ, & ibi in annotationibus potissimum annot. 127. *Numerabimus hîc saltem errores potissimos. 1. Errant, dum Intelligentiam faciunt speciem habituum Theoreticorum, quod inde provenit, quia de principiis practicis parum fuerunt solliciti. 2. Errant, quod Ontologiam confundant cum Metaphysicâ. 3. Quod doctrinam de Deo ex Metaphysicâ exemerint, & ad separatam disciplinam Pneumaticam retulerint. 4. Quod suam hodiernam Metaphysicam jactent pro sapientiâ, cum nihil sit quàm Lexicon terminorum omninò non, vel certè parum utilium. 5. Dum in Pneumaticâ tractant de angelis & animâ separatâ. 6. quod putent, prudentiam versari circa actiones honestas tantùm, cum etiam versetur circa utiles, quod apertè in prudentiâ consultatoriâ fatentur.* Conf. Patr. tab. ult. Phil Pract. l. 56. seq. *7. Quod Legislatoriam & Consultatoriam solum ut species diversas considerarint, cum tamen Legislatoria sit species consultatoriæ. 8. Errant in cæteris differentiis inter prudentiam Legislatoriam, Consultatoriam*

falsâ Gentilium opinione, opinantium, Dei essentiam consistere in contemplatione. s)

25. Spectant eo varia effata Summi, quem profitentur, Aristotelis. t) *Beatitudinem theoreticam esse nobiliorem Practicâ; comitari eam voluptatem sinceriorem, quam Practicam; theoreticam magis copulare hominem cum Deo, qvam Practicam*, item: u) *Prudentiam aliqvatenus inservire sapientiæ &c.*

26. Nobis præ his nugis omnium maximè arridet sapientissimus Apostoli discursus, amorem videlicet ex pru-

toriam & Judicialem exponendis, quas exhibet idem Tab. 29. lin. 50. seq. 9. *Dum* Philosophiam Practicam *suam prudentiæ nomine dignantur, cum tamen non solum ex propriâ eorum hypothesi & explicatione trium Prudentiæ partium, quas modo memoravimus, non detur nisi* Jurisprudentia, *sed & revera ipsorum Philosophia Practica nihil aliud sit quàm lexicon terminorum nec Politico, nec JCto, nec Oeconomo multum utilium, reliqvum ipsismet, fatentibus, optima Doctrina Prudentiæ in ipsorum Prudentiâ deficiat, scilicet doctrinâ Mediorum*, Vid. Patr. Tab. ult. lin. 60. seq. 10. *Errant in exponendâ differentiâ inter versutiam, prudentiam & imprudentiam.* Vid. Tab. 29. lin. 62. & in annot. ibid. 11. *Errant, dum artem dicunt esse habitum intellectualem, confundentes videlicet artem cum solertiâ. Errant* 12. *dum habitum moralem vel virtutem moralem faciunt synonymon habitûs voluntarii, omittentes iterum artem.*

ad §. 24. *s) nudâ scilicet, quæ ne qvidem pro fine habet actionem. Vide tamen explicationem meam ulterius* in dissert. procem. §. 37. *Nec melius Dei essentiam homo sibi concipere potest, quam per æternum amorem.*

ad §. 25. *t)* Vid. Tab. 6. Philos. Pract. lin. 15. & 20. junct. annot. 34. n. 2.

u) Vid. Patr. annot. 127. ad Philos. Pract. n. 10.

ad

prudentiâ oriundum omnibus contemplationibus longè præferentis. *x*)

27. Atque hæc occasione Prudentiæ. *Juris* vox sumitur multis modis. *y*) Potissimum vel pro *lege*, vel pro *attributo personæ*. *z*)

28. *Legem* aliter Grotius, *a*) aliter Aristoteles *b*) definiunt, aliter JCti. *c*) Mirè verò ac ineptè pariter hîc sudant Scholastici. *d*) Nos ita: *Lex est jussus imperantis obligans subjectos, ut secundum istum jussum actiones suas instituant.*

29. Differt per hanc definitionem lex tùm à consilio, tùm à pacto, & qvidem variis modis. *e*) Sed hæc communiter inculcari solent. Illud potissimum notes, ut non commune: *Lex semper obligat etiam sine pacto: Pactum* B *nun-*

ad §. 26. *x*) *adde declarationem ex dissert. proœm.* th. 36.

ad §. 27. *y*) *vide hic potissimùm JCtos* ad tit. Inst. & Pand. de Justitiâ & Jure.

z) *Grotius* de J. B & P. l. 1. c. 1. §. 4. & 9. *Nam, quem tertium significatum Grotius* d. l. §. 3. *addit, quod sumatur etiam pro actionis attributo, magis ad justum in concreto, quàm ad jus in abstracto pertinet.*

ad §. 28. *a*) *quod sit regula actuum moralium, obligans ad id quod rectum est.* Vide Grotium d. l. §. 9. Conf. Velthem. ad Grot. p. 42. seq.

b) *Aristoteli Lex est oratio à prudentiâ & intelligentiâ profecta, vim habens cogendi.* Vide Patris Tab. 25. lin. 6.

c) vid. l. 1. seq. ff. de LL. ibique Dd. & ad Inst. de J. N. G. & C. §. Lex est.

d) *De Scholasticorum litigiis circa essentiam Legis vide prolixè* Dn. Osiandrum in Typo legis naturæ p. 17. seqq. *Quidam ex illis dicunt legem esse dictamen rectæ rationis, indicans actiones esse bonas vel malas in genere morum.*

ad §. 29. *e*) *Lex proficiscitur à superiore & fertur inferioribus etiam invitis, semperque vim obligan-*

nunquam sine lege, etsi lex qvandoqve obliget mediante pacto. Tum igitur pactum est saltem obligationis occasio, ut remotio valvarum occasio est illuminationis in hypocausto. *f*)

30. Autor Legis semper est *imperans*, qva voce malumus uti, qvam cum aliis voce *superioris*. Nam præter *superioritatem imperii*, dantur & aliæ superioritates, *ordinis*, puta, *dignitatis*, addo etiam *beneficii*, qvæ hujus loci non sunt. *g*)

31. Hinc

gandi habet. Consilium datur etiam à pari & inferiori, etiam pari & superiori, nec unquam obligat, etiamsi is, cui datum fuerit, suum præbuerit assensum. Pactum semper est inter pares & requirit consensum duorum.

f) *Communiter dicitur obligationem oriri vel immediatè ex lege, vel mediatè per pactum. Malo tamen asserere sed secundum explicationem* in differt. procem. §. 38. *omnem obligationem oriri ex lege, & pactum veram causam (etiam mediam) obligationis non esse, sed solum medium. Probari sententia mea poterit ex definitione obligationis, quam vide* infrà §. 134. 135. *Malo etiam adhibere vocem* medii *quam* causæ per accidens, *aut etiam* causæ sine qvâ non, *quia nolo me immiscere tricis Scholasticorum de differentia inter causam per accidens & causam sine quâ non, quam nobis peperit iterum studium explicandi scripturam per Metaphysicam, v. g. in quæstione: an Deus sit causa peccati?*

ad §. 30. g) *Imperii oppositum subjectio, & includit hæc superioritas etiam reliquas. Beneficii oppositum reverentia, & includit ferè superioritatem dignitatis & ordinis. Dignitatis oppositum est minor dignitas vel etiam vilitas, & infert præter alia jura etiam præcedentiam seu superioritatem ordinis. Denique superioritas ordinis tantùm in præcedentiâ consistit inter personas ejusdem dignitatis. Distinctio inter superioritatem imperii & beneficii suum usum potissimum exerit infra in doctrinâ de societate paternâ.*

ad

31. Hinc seqvitur, qvod Deus non agat secundum legem, & qvod lex æterna sit figmentum Scholasticorum. *b)*

32. Is cui Lex fertur, est *subjectus* seu *parens*. Hic rationem præsupponit, qvæ cum non cadat in bruta, ergo neque lege eadem obligari poterunt. *i)*

33. Restat itaqve *homo*. Unde Lex communiter appellatur norma actionum humanarum. Actio autem hominis legi attemperata unâ voce dicitur *officium*.

34. Sed actiones hominis sunt variæ, alias enim sibi proprias instituit, aliæ ipsi cum bestiis & plantis communes sunt. Videndum igitur de qvibusnam disponere lex possit. Atqve hic prius de *homine ipso ejusque essentiâ* distincti erunt formandi conceptus, ac præconceptæ qvædam opiniones removendæ.

35. *Homo* est animal rationale. Sic vulgo homo definitur. Nec aliam definitionem admittit scala prædicamentalis substantiæ in libellis Logicis. Qvamvis neqve sit ad mentem Aristotelis, neqve ad palatum Por-

 phyrii

ad §. *31. b)* vide qvæ dixi in disp. de philos. jur. §. 26. & adde dissert. procem. §. 39. *Fortè hæc Scholasticorum doctrina propullulavit ex ignorantiâ primorum principiorum in jure naturæ, & confusione Jurisprudentiæ naturalis cum Theologiâ, aut ex semel præsuppositâ ineptâ legis descriptione quod sit dictamen rectæ rationis. Habet hæc doctrina Scholasticorum aliquid analogi cum doctrinâ gentilium in physicis de materiâ primâ Deo coæternâ, & in moralibus cum doctrinâ de fato.*

ad §. *32. i)* Conf. Deusingium de ratione & loqvelâ brutorum dissert. select. p. 187. seqq. *Ad objectiones de intellectu & voluntate brutorum respondetur communiter in Collegiis Ethicis.*

ad

phyrii autoris istius scalæ. *l*) Impugnatur autem eadem variè à Chrysostomo, Cardano, Helmontio, Antonio le Grand, & aliis. *m*) Nos retinebimus, sed cum explicatione debitâ.

36. *Animal* haudqvaqvam arbitramur esse corpus vivum sentiens, sed putamus esse corpus vivum motu præditum. Scilicet ut hactenus ad oculum demonstrarunt acutiores Philosophi, *n*) *bestiæ sensu carent*, interno nempe, sine qvo sensus externus sensus nomen haud meretur, neqve aliter moventur ac machinæ, *o*) nisi qvod in iis etiam subtiliores auræ particulæ ab extra illa organa, qvæ apud homines sedes sunt sensuum exteriorum, feriendo, contactu harmonico motus interiores qvandoqve cieant.

37. Scio

ad §. 35. l) *Gentiles enim statuebant essentias medias inter Deum & homines, alii dæmonas, alii faunos & satyros. Unde Aristoteles & Porphyrius hominem definibant: animal rationale mortale.*

m) *ostendam id Deo dante peculiari quæstione:* Qvid est homo?

ad §. *36.* n) vide Dissert. procem. §. 40. *Cæterum in hoc abeo à Cartesianis, quod statuam in bestiis esse motorem aliquem internum, non tamen hunc sine fugâ contradictionis sensum appellari posse statuo.*

o) *& cum præcedenti adeò limitatione, quæ hic de machinis dicuntur, erunt intelligenda. Unde comparatio hæc est. Quemadmodum Machinæ moventur à tali aliquo principio interno, quod motus non dijudicat, sic & bestiæ. Igitur facilè respondere possum, si quis urgeat, in motu machinæ, si rotula una laboret, impediri reliquas omnes, non ita in bestiâ. Ratio enim est, quod in bestiis principium motus non proveniat à corpore aliquo crasso, ut est rota, sed à subtiliori, quod propter subtilitatem suam vocatur spiritus animalis à materiâ distinctus. Si quis urgeat, impossibile esse, ut ejusmodi machina fiat ab homine, regeram, id ideò fieri,*

quia

37. Scio non ſapere hanc hypotheſin illis, qvi veritatem aſſertionum ex antiqvitate metiuntur, qvibus tamen, ſi nihil aliud regerere poſſem, prem=rem ſaltem eos, ut ſi, qvod ſpero, beſtiis rationem adimant, differentiam *o*) mihi oſtendant inter ſenſum communem, phantaſiam atqve memoriam, qvam beſtiis tribuunt, & rationem hominis. *p*)

38. Itaqve homo, ut *vitam* cum *plantis*, ita cum *beſtiis locomotivam* habet communem. Quod reſtat, voce *rationalis* includitur. *Ratio* autem hominis nihil eſt aliud, qvam cogitatio. *q*) Nam ſapienter Carteſius: *Homo dum intelligit, cogitat, dum vult, cogitat, dum ſentit, cogitat.*

39. Id vero ſpontè ex dictis ſeqvitur, duabus *rationis*

quia impoſſibile eſt homini efficere ejusmodi ſpiritum ſubtilem, eumque includere clauſtris ejusmodi.

ad §. *37.* o) *Itaque principalis mea aſſertio eſt: Beſtiæ ſenſu carent. Secundaria: Moventur ut machinæ. Si modò prius concedas, facilis ero, quocunque nomine principium iſtud modus in beſtiis velis nominare.*

p) *Explicari poteſt hæc obſervatio ex iis quæ Pater de ſenſibus externis recenſet* in phyſicâ cap. 48. q. 35. usque ad 58. p. 242. ſeqq. *Quodſi ex* qv. 46. *item v. g. exactionibus ſimiarum, ex docilitate animalium velis objicere, beſtias cognitione aliquà & dijudicatione pollere, dabo inſtantiam: Oſcitante uno obſcitat & alter. Hoc ſæpius fit absque judicio, absque officio ſenſus communis. Adde v. g. unde evenit, ut Muſicus ſæpè (dum in aliis profundis meditationibus verſatur) canat aliquid, aut inſtrumento muſico harmonicè ludat, quamvis ſe id facere nec cogitet, nec facere velit? Item: unde evenit, ut difficillimè procedat, ſi velimus v. g. manum dextrorſum promovere, pedem ſiniſtrorſum? Proveniunt hæc à nullo principio judicante. Dixi latius* in introductione ad Logicam cap. 3.

ad §. *38.* q) In dicto cap. 3. *latè etiam dixi quid ſit cogitatio.*

ad

nis nostræ *functionibus*, quæ communiter recensentur, *intellectui* puta & *voluntati*, addendam esse tertiam, *r) sensionem* nempe, locomotivæ qvidem contradistinctam, sed appetitum sensitivum sub se comprehendentem.

40. *Sensus* communiter in *internos* dividuntur & *externos*. *Visus*, *Auditus*, *Olfactus*, *Gustus* & *Tactus* vulgariter externos repræsentant, quibus alii ut sextam speciem accensent *Tactum venereum*, *s)* alii his omnibus septimam & octavam addunt, *exsiccationem* in ore, & *famem* in stomacho. *t)* Interni *u)* ad tria genera reducuntur; *sensum communem*, *phantasiam* atqve *memoriam*.

41. Sed sensus qvidem *externi* qvotcunqve sint, passiones *x)* sunt corporis, non functiones animæ. Ast qvâ simplex harum rerum apprehensio fit, demum sensio oritur, qvam nomine *sensus communis* insigniri, possumus tolerare, ut & qvod *phantasia* dicatur, qvâ ideas ex his passionibus vel occasione earum sibi homo format *y)* & deniqve, qvod *memoria* appelletur, qvâ homo istius sen-

ad §. 39. r) *Non tanquam facultatem separatam, sed quod quà percipit, ad intellectum, quà appetit, ad voluntatem referri possit.* Vide theses seqq. & conf. Patr. Phys. c. 48. qv. 1. seqq. p. 237. seqq.

ad §. 40. s) vid. Patr. Phys. p. 240. qv. 23. seqq.

t) *quod facit Bontekoe* von der menschlichen Gesundheit.

Dictum hâc occasione de causis multiplicatorum sensuum externorum.

u) *Faciunt alii plures sensus internos, ut Avicenna.* Vid. *Patris Physicam* p. 241. qv. 29.

ad §. 41. x) *quod facilè patet per inductionem. Nam & visus fit receptione.*

y) *quanquam prius phantasiæ officium referri possit ad sensum communem, posterius ad memoriam.* Vide omnino Patris Physicam p. 214. qv. 44.

sensionis recordatur, *z)* aut *reminiscentia, a)* sit recordatio ista mediante ratiocinatione fiat.

42. Dicunt autem & docent Peripatetici; *sensus omnes cognoscere b)* objecta sensibilia, externos qvidem passivè, internos activè. Sed uti ista *cognitio passiva* est non ens, sic *activa cognitio* qvomodo absqve cogitatione esse qveat, non qvidem percipio, *c)* & sic vel ipsi qvi hæc docent, necesse habent concedere sensus internos ab animæ rationalis facultate cognoscente haud differre, vel qvid doceant, ipsi nesciunt. *d)*

43. Porro uti in scholis *e) appetitus sensitivus* describitur, nihil aliud est, qvam *voluntas* approbans id objectum, qvod corpus delectat, qvi qvidem si legi non repugnet, bené est, sin; erit voluntas hominis perversa. *f)* Non magis tamen ob istam perversitatem poterit voluntas illa ad animam aliqvam sensitivam homini cum bestiis

z) *non quatenus condit.* Conf. iterum Patrem p. 245. qvæst. 54. seqq.

a) *De differentiâ inter memoriam & reminiscentiam* vide Patrem p. 249. qv. 69. seqq. *Nos utramque referimus ad rationem & dicimus, quod differant tanquam ratio & ratiocinatio.* Conf. th. 45.

ad §. 42. b) vide iterum Patrem p. 246. qv. 56. seq.

c) Conf. omninò Patrem p. 253. qv. 87.

d) *Dicunt equidem, distinguendum esse inter sensus humanos & bestiarum, illos cognoscere, vel in cognoscendo cogitare, hos non. Sed hic urgendi sunt, ut sensum istum definiant vel cognitionem brutorum, vel à terminis istis abstineant, nisi fateri velint, hæc omnia de bestiis dici æque impropriè, atque rationem & cogitationem, quia diximus jam, sensum esse speciem cogitationis.*

ad §. 43. *e)* Vide iterum Patrem p. 251. qv. 76. seqq. & maximè p. 253. qv. 92.

f) *Hinc parum sapida sunt dicteria*

beſtiis communem relegari, qvam ratio perverſa. Nam utrobique homo dum perverſe ratiocinatur & dum perversè appetit, cogitat.

44. Reſtant itaqve intellectus & voluntas. *Intellectus* miſſis antiqvorum fabulis de *intellectu* qvodam *agente g)* extra hominem, vel *latè* ſumitur, ut memoriam intellectivam ſub ſe comprehendat, vel *strictè*, ut eidem opponatur. *h)* Scilicet intellectus hominis *vel ſimpliciter apprehendit* objecta ſenſuum externorum, propoſitionẽ aliqvam de illorum naturâ aut bonitate ex accidentibus eorum organa ſenſuum ferientibus, ac corpus delectantibus, formando, aut etiam de objectis jam anteà ſenſu perceptis confuſe ideas ſibi format, vel de veritate earum propoſitionum & de objecti bonitate, item de ideis ulterius per diſcurſum meditando *ratiocinatur*.

45. *Prior* facultas *intellectus* nomen retinet, *altera memoriæ intellectivæ* voce communiter inſignitur. Nos illam appellabimus *primam intellectus* operationem, hanc *ſecundam*, qvæ tamen ſecundum magis & minus infinitis modis variare poterit. Qvod ſi primam malles *rationem*, ſecundam autem *ratiocinationem* appellare, nec ſic refragabimur.

46. Ita non opus habemus, ut ſudemus in vulgatâ controverſiâ *de tribus*, aut qvatuor, aut pluribus *mentis operationibus*, i) præprimis cum prima mentis operatio, qvæ

cteria Peripateticorum, qvod voluntas ſuccumbat aliqvando appetitui ſenſitivo.

ad §. *44.* g) Vide latè Patrem in Phyſicâ cap. 49. p. 285. qv. 75. ſeqq. & omninò q. 101. p. 297.

h) Pater d. c. 49. qv. 9. ſeqq. p. 267.

ad §. *46.* i) Vide Patrem d. c. 49. qv. 105. ſeqq. p. 294. & omninò qv. 111. 112.

ad

qvæ in ſcholis conſtituitur ſit non ens, & noſtra diviſio majorem præbeat uſum, de qvo mox.

47. Igitur ex internis ſenſibus qvi *communis* dicitur, ad primam intellectus operationem pertinent, ad utramqve *phantaſia* & *memoria*. l)

48. Solent eqvidem *intellectum* inſuper & in *Theoreticum* & *Practicum* dividere: *m)* Sed præterqvam, qvod iſta diviſio videatur inventa olim ad oſtendendam differentiam inter rationem brutorum & hominum, & præterea idem hîc, qvem ſuprà *n)* occaſione habituum Theoreticorum & Practicorum detegimus, lateat angvis in herba, etiamſi vel maximè intuitu objecti hanc diviſionem tolleraremus, neſcio tamen an eadem magnum nobis uſum ſit exhibitura.

49. Uti vero intellectus de rerum naturâ & habilitate ad hominem judicat, ita *voluntas*, qvæ facienda ſint homini, determinat. Et qvidem determinatio iſta ſeqvitur ſtatim vel primam intellectus operationem, vel ſecundam. *Prior* facultas *ſimpliciter* appetit, *poſterior* eligit, *o)* poſſes adeo illam *appetitus*, hanc *electionis* ſeu *voluntatis ſtrictè dicta* nomine inſignire.

50. Primi motus in *appetitu ſenſitivo*, prout vulgo deſcribitur, ſpectant ad appetitum ſimplicem, reliqvi

 mo-

ad §. *47.* l) conf. ſuprà §. 41.

ad §. *48.* m) Pater cap. 38. qv. 27. ſeqq. p. 187.

n) ſuprà §. 23. ſeqq.

ad §. *49.* o) *Prior dicit: vellem. Poſterior: volo. Ita homo eſuriens videns cibum alienum non, impedire ſe poteſt, quin objecto graviter ſtomachum movente, etiamſi juſtus ſit, & etiamſi jam ſtatuerit, quod nolit eo uti, intrinſecè cogitet: vellem, ſi liceret. Nam primi motus ejuſmodi toties reiterantur, quoties objecta ſenſus movent.*

ad

motus appetitus ſenſitivi, ut & integer appetitus rationalis, pertinet ad electionem.

51. Igitur talis eſt *proceſſus ordinarius ratiocinationis*, & actionum hominis. *p*) Poſtqvam objecta externa impulerunt ſenſus externos, ſequitur prima intellectus operatio, hanc excipit appetitus, qvi vel ſtatim imperat locomotivæ, *q*) vel remittit *r*) rem trutinandam ſecundæ intellectus operationi, ac poſteà eligit & locomotivam impellit &c. Ex his patet verum & illimitabile eſſe axioma: *Nihil eſt in intellectu*, *quod non fuerit in ſenſu*, s) item illud: *Ignoti nulla cupido.* t)

§. 52. Cum ergo homo vivat, nutriatur, creſcat, loco moveatur, ſentiat, intelligat, velit, jam videndum *quænam actiones à lege dirigantur?* Summatim iſtæ, quæ ſunt in

ad §. 51. p) *loquor de hominibus adultis & provoco ad experientiam.*

q) *tunc non dicit:* vellem, *ſed:* volo. *Et tunc voluntas hominis vitio laborat. Unde vero hoc? Non à ſola aſſvefactione eſſe, ſed quod voluntas hominis jam ante intellectum* (*ſecundum noſtram concipiendi modum*) *ſit infecta, & præjudicia voluntatis inficiant ipſum intellectum, fuſius probavi* in Praxi Ethices ſeu de remedio amoris cap. 1.

r) *tunc dicit:* vellem, *vel: volo ſub conditione, ſi trutinavero, aut ſi non pecco.*

s) Vide Patrem p. 283. qv. 66. ſeqq. *ubi tamen non admittimus limitationem* in qv. 68. *Adde elegantem diſſertationem Deuſingii* de cognitione eorum, qvi ſurdi nati ſunt, in diſſert. ſelect. p. 174. ſeqq. *Confer & quæ diſſerui* in Introd. ad Logicam paſſim.

t) *Non obſtant exempla eorum, qui amaſias in ſomno viſas, nec ante cognitas depereunt. Ex illis tamen & ſimilibus exemplis hoc proverbium & in eo vox:* Ignotum *limitationem accipiet.* Conf. dicta lit. q

ad

in hominis arbitrio. *u*) Non sunt autem, qvæ ad *vegetantem* animam communiter referuntur, neqve *passiones sensuum* externorum, *x*) neqve *prima in intellectu operatio*, neqve *primi motus in appetitu*. Remanent itaqve qvæ in arbitrio hominis sint, *remissio voluntatis* ad secundam mentis operationem, ipsa suo modo *y*) *secunda mentis operatio*, eamqve subseqvens *electio*, item regulariter *locomotiva*.

53. Qvod vero statuitur communiter, *appetitum subesse voluntatis imperio*, *z*) de primis ejus motibus non pro-

ad §. 52. u) *Lex enim est norma. Unde requiritur ut homo viribus naturalibus possit & secundum, & contra legem vivere, qvod facilè patet, si quis consideret essentiam voluntatis & differentiam ejus à natura brutorum. Homo velle potest etiam impossibilia, & ex possibilibus quæ communi naturæ nocent. In prioribus jam adest vinculum naturale: impossibilitas. Posteriorem libertatem coercet vinculum morale, lex.*

x) *observa tamen & hic & in reliqvis distinctionem inter v. g. passiones sensuum, vel earum perceptionem, & inter locomotivam sensibus conjunctam, aut eos præcedentem, quæ omninò legi subest. Unde juberi potest filius, ne audiat comœdias, ut attendat horologium, ut memoriter discat carmen, &c. Et ita in reliquis.*

y) *i. e. ut intellectus in veritatem rei inqvirat, quæ dicitur locomotiva intellectus. Ut non turbetur in speculationibus, aut ut veritatem consequatur (à voluntate scil. infectus, aut si res talis sit, ut ad certam veritatem deduci nequeat,) in arbitrio non est*

ad §. 53. z) Vide Tab. Patris 4. Phil. Pract. lin. 42. *Similiter, quod additur, appetitum posse reluctari, non placet, si de reluctatione totali intelligatur. Nam si bonum jucundum prædominari honesto patitur homo, effectus ipsius voluntatis est Et adeò ad voluntatem suprà retulimus appetitum sensitivum.*

a) d. l.

procedit, ſicut nec qvod de *locomotivâ* aſſeritur, *a*) eam in univerſum ab hominis arbitrio dependere, nam & hic excipienda eſt locomotiva, quâ homo ad depellendum *b*) imminens corporis malum utitur. *c*)

54. Uti autem pro certo ſtatuendum eſt, in *intellectu* noſtro & præprimis in ejus operatione ſecundâ naturalem ineſſe *rectitudinem*, quæ debitâ attentione adhibitâ nos decipi circa res morales *d*) non patiatur, *e*) ſic *voluntas* ſtrictè dicta in homine eſt omnino *libera*, *f*) & verum axioma: *voluntatem non poſſe cogi*, qvamvis *g*) bonum in genere ſemper appetat, & ſæpè tum intrinſecè à peculiari ingenii diſpoſitione, & humorum temperamento, à cœli ſoliqve genio, ſemine, ætate, victu, valetudine, ſtudiorum ratione &c. provenientibus, à conformatione item organorum corporis, agendi conſvetudine, affectibus, *h*) & morbis quibusdam, tùm extrinſecis aliorum actionibus valde inclinetur; ab obligatione autem à ſuperiore ipſi impoſitâ ſemper inclinari debeat. *i*)

55. At-

a) d. l. lin. 43. *Ubi dicitur; eam ita ſubeſſe imperio voluntatis, ut non poſſit reluctari.*

b) *aut cavendum*: *v. g.* wenn man einen gefährlichen Sprung thun ſoll: wenn man mit den Augen blinzet/ da etwas zu nahe kommt ꝛc.

c) *adde ex ſuprà dictis aliud exemplum. Si velis manum dextrorſum, pedem ſiniſtrorſum movere, locomotiva reluctabitur. Etſi id facere non ſit planè impoſſibile.*

ad §. 54. d) *aliud in naturalibus & ſpiritualibus.*

e) vide Dn. Pufend. de Offic. Hom. I. 1. 4. & de Jure Nat. I. 3. 3.

f) Pufend. de J. N. I. 4. 4. *ubi nota quod de Atheis dicit.*

g) *Latius Pufend. de O. H. I. 1. §. 11. uſque ad* §. *16.* & *de* J. N. I. 4. §. 4. usqve ad 8.

h) & *hic tamen diſtingvendum inter affectus qui bonum proſeqvuntur, & qui averſantur malum.* Puf. de O. H. d. l. §. 14.

i) *Sed* debeat. *Reverà enim*

55. Atqve ob hanc etiam voluntatis libertatem *imputantur l)* homini actiones, h. e. homo pro earum autore rectè habetur, ac ad reddendam de iis rationem adstringitur, & in ipsum effectus, *m)* qvi ex illis proveniunt, redundant, unde magis arridet sententiâ Celeberrimi Rachelii, *n) unum* saltem esse *principium actionum humanarum*, *proæresin*, non quatuor, ut vulgv; *o)* Conscientiam, voluntatem strictè dictam, consultationem atqve electionem.

56. Porrò qvemadmodum actiones humanæ in relatione ad legem *morales* appellantur, ita in specie judicium intellectus circa istas actiones cognitione legum imbuti vocatur *conscientia. p)* Hæc vel est *antecedens* actiones humanas, vel *conseqvens.*

57. *Antecedens* rel rectè judicat & prout lex est lata, vel erroneè. Unde altera divisio conscientiæ in *rectam* & *erroneam. q)*

nitimur in vetitum. In cujus causas inqviritur. Fortè appetitus libertatis naturalis conservandæ, aut etiam diffidentia in superiorem, & imaginatio rei vetitæ sub schemate boni hîc impellunt. Conf. tamen Dn. Pufend. de. J. N. l. 4. 8. in nova edit.

ad §. *55.* l) Puf. de J. N. l. 3. 4. 9.

m) *scilicet pœna, præmium, obligatio ad dandum vel faciendum.*

n) peculiari tractatu de principio actionum humanarum.

o) vid. Patris Tab. Ehic. de principiis action. human.

ad §. *56.* p) *Debet autem in moralibus ante omnia constare de definitione conscientiæ. Nam multi casus conscientiæ scripserunt, nescientes, quid sit conscientia.*

q) *Communiter ita dicitur: Conscientia est vel recta, vel probabilis, vel dubia, vel scrupulosa, vel erronea. Sed nos maluimus per dichotomiam procedere, ut res evadat clarior.*

58. *Recta* vel judicii sui rationes ex certis ac indubitatis principiis deducere novit, vel saltem argumentis topicis nititur. Hinc recta (nam erronea saltem potest esse probabilis,) subdividitur in *rectam* in specie (nos vocabimus *demonstrativam*,) & *probabilem*. r)

59. Addunt equidem Scholastici & conscientiam *dubiam*, sed judicium intellectus anceps hæret & discernere nequit, bonum aliquid vel malum, adeoque agendum aut omittendum sit. Ast hæc quidem non est judicium, sed judicii suspensio, adeoqve nec conscientia.

60. Magis huc referri posset dubiæ affinis conscientia *scrupulosa*, quando anxia formido judicium intellectus comitatur, ne fortè id ipsum malum sit, quod bonum aliquis existimaverit & contra, qvæ sæpius ad errantem referenda erit, quam ad rectam.

62. Quas verò *regulas* s) pro directione harum, quas diximus conscientiarum, Doctores formarunt, vel suâ sponte ex dictis propullulant, vel obscuriores *t*) sunt & dubiæ. *u*)

62. Conscientia *conseqvens* prout vel benè facta approbat, vel secus commissa damnat, in *tranqvillam* & *inquietam* subdividitur, nostro idiomate das gute und böse Gewissen.

63. Vo-

ad §. *58.* r) *Dicendum hic aliquid de Probabilismo Jesuitarum.* Conf. Puf. de J. N. I. 3. 5.

ad §. *61.* s) *vide eas ap. Pufend.* de J. N. I. 3. §. 5. 6. 8.

t) *v. g. in rebus magni momenti debemus sequi partem tutiorem* Puf. ibid. §. 6.

u) *qualis illa Grotii: In rebus dubiis, ubi necessariò aliquid agendum est, debere eligi id, quod minus est iniqvum.* Puf. §. 8.

ad

63. Voluntariis hominis actionibus, quæ etiam *spontaneæ* appellantur, opponuntur *invitæ*. x) Hæ tales sunt partim ob deficientiam *intellectus*, partim ob defectum *voluntatis*.

64. *Intellectui* opponitur *ignorantia* & *error*. Uterque defectus est vel *vincibilis* vel *invicibilis*, item vel *efficax* vel *concomitans*. Quæ omnia ex libellis Ethicis patent.

65. *Voluntati* opponuntur *coactio* & *metus*, y) Metus est vel *justus* vel *injustus*. Desumitur vero hæc metus denominatio partim *à persona inferente*, utrum scilicet ea potestatem habeat incutiendi metum, an minus, vel *à metum patiente*, utrum sit vir constans an non. z)

66. Ex dictis hactenus facilè responderi potest ad quæstiones speciales de imputativitate ac moralitate humanarum actionum, & quatenus esse possint objectum legum. Nam I. Actiones *ab alio patratæ*, a) ut & operationes quarumvis aliarum rerum, b) nec non quivis eventus c) non possunt alteri imputari, nisi quatenus ille

ad §. 63. x) vid. Patr. Tab. de spontaneo & invito. Puf. de J. N. l. 3. §. 10. seq. & l. 4. §. 9. 10.

ad §. 65. y) *Metu inita actio à Peripateticis dicitur mixta, & refertur ad spontaneam.*

z) *Ita v. g. metus mortis à latrone incussus est injustus ex parte inferentis & justus ex parte patientis, &c.*

ad §. 66. a) Puf. de O. H. l. 1. 18. & de J. N. l. 5. §. 5. 6. & 14.

b) *Naturales etiam, v. g. quod ignis calefaciat, consumat aut urat. Dictum hic obiter de antiquorum probâ per ignem, de imputatione tempestatis Jonæ factâ, cessantis pluviæ Eliæ, pestis Davidi.*

c) *nisi illos præstare promiserit. Tunc enim non eventus sed promissio imputatur. Aut potius resolvitur promissio alias pura quoad ver-*

ille potest & tenetur istas moderari, vel quatenus ad istas alias concurrit.

67. *Concurrit d)* vero ad *actiones alienas*, qui eas adjuvat, jubet, iis consentit, receptum agentibus præstat, aut de eorum lucro participat, qui consilium dat, laudat, assentitur, qui non vetat, *e)* non impedit, non dissvadet, non manifestat, cum hæc omnia facere deberet.

68. His singulis igitur aliena actio imputari poterit, quamvis *aliis primariò*, aliis *secundariò*, de quo suo loco. *f)*

69. II. quæ in quolibet homine sunt vel non sunt, *quæ penes ipsum non fuit*, ut adessent, vel non adessent, *g)* non possunt ipsi imputari, nisi quatenus debitam diligentiam in ejiciendis defectibus, & introducendis perfectionibus non adhibuit.

70. III. Cui *occasio agendi* citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit. *h)*

71. IV. Quæ per *ignorantiam* aut *errorem* invincibilem & efficacem perpetrantur, non imputantur. *i)* Ubi

verba in conditionalem sub conditione casuali, v. g. susceptio casuum in locatione &c.

ad § 67. d) Puf. de J. N. d. §. 14. & de O. H. I. 1. ult.

e) *Exemplum ex Tacito* ap. Puf. de J. N. p. 74.

ad §. 68. f) *vide interim* Puf. d. §. 14. & d. §. ult. *Procedit autem & usum habet hæc distinctio non tàm in obligatione ad pœnam, quàm ad restitutionem damni.*

ad §. 69. g) *Vitia corporis, animi, sanitatis &c.* Puf. d. J. N. I. 5. 7. d. O. H. I. 1. 19. *sed adde declarationem* in dissert. procem. §. 41.

ad §. 70. h) *Includit autem occasio objectum, locum, tempus, vires.* Pufend. de O. H. I. 1. 22. de J. N. I. 5. 5

ad

i) Ubi vero ignorantia vel error saltem est concomitans aut vincibilis, quorsum pertinet *ignorantia legum* ritè publicatarum, ibi actio imputatur. *l)*

72. V. *Error tertii* sive vincibilis sit, sive invicibilis, non poterit alteri, qui non est in culpa, cur tertius aberraverit, imputari, sed in ejusmodi concursu æquius est, ut imputetur erranti. *m)*

73. VI. Quæ sunt *ultra vires* alicujus, non imputantur, nisi quatenus in causa est, *n)* ut ea impossibilia sint facta. Huc spectat regula: *Ad impossibile nemo obligatur. o)*

74. VII. Quæ quis *coactè* patitur, non imputantur. *p)*

75. VIII. Quæ quis gravi *metu* inductus agit, sive actio aliàs contra leges sit, sive licita, uti promissio, modò imputabuntur, modò non imputabuntur, prout ex illis, quæ in capite de officiis hominis intuitu sui ipsius, & in capite

ad §. 71. i) *Unde propriè pœna non est, cum infantes tenelli, parentes verberantes, vapulant, non magis ac si canis v.g. vapulat.*

l) Puf. de O. H. I. 1. 20. 21. & de J. N. I. 5. 10. *Ubi nota exemplum de nautis vitulum immolantibus, item de muliere philtrum propinante. In quorum tamen ultimo quædam addenda sunt ejus decisioni.*

ad §. 72. m) *Hoc axioma non habet Dn. Pufendorffius. Sed addendum fuit ob ea, quæ ipsa habet in materiâ contractuum, ubi dissentiemus, quando putat, à contractu me posse resilire, si v.g. falsum nuntium acceperim, equos meos domi periisse, & novos emam, postmodum autem nondum dato pretio deprehendam, falsum fuisse nuntium.*

ad §. 73. n) *Exemplo hominis lapsi, bancoruptoris &c.*

o) Puf. de J. N. I. 5. 8. & de O. H. I. 1. 23.

ad §. 74. p) Puf. de O. H. I. 1. 24. de J. N. I. 5. 9.

ad

capite de officiis circa promissa fusius differemus, apparebit. *q*)

76. IX. Actiones hominum *usu rationis* carentium ipsis non imputantur. *r*)

77. X. In foro humano rarissimè imputari possunt, quæ perpetrantur *in somno & somniis*. *s*)

78. *Autor Legis* vel *Deus* est vel *Homo*. Ille Imperium exercet *t*) jure creationis citra consensum hominis. Homo imperium vel immediatè ex concessione divina nanciscitur, vel intercedente consensu alterius hominis. Hinc prima divisio *legis* in *divinam* & *humanam*.

79. *Contraria* legum sunt *mutatio*, cum ipse jussus vel ex toto vel ex parte tollitur, *u*) & *dispensatio*, cum inferio-

ad §. 75. q) *Ita hæc posueram in prima editione: Quæ quis metu inductus agit, siquidem metus intuitu inferentis justus, intuitu patientis injustus fuerit, semper, si actio contra leges fit, imputantur. Quod si contra inferens injustè metum incutiat, patiens justum metum sentiat, tum demum actio ex metu inita imputabitur, si lex non habeat tacitam exceptionem necessitatis, de quâ suo loco, ut & de imputatione metus in pactis. Respiciebam autem tum maximè ad ea quæ habet Dn. Pufend.* dd. II. *Sed cum ibi quædam afferat exempla v. g. de jusso homicidio, item de jusso sub metu mortis incestu & stupro; contra quæ multa opponi possint aut moneri (ut de simili quod habet à gladio vel securi desumto,) nisi prius quæstio de exceptione necessitatis ex fundamento fuerit soluta, (quod facio infra* lib. 2. c. 1.) *placuit, ea in hunc modum mutari.*

ad §. 76. r) *vide quæ modo notavi* lit. i. Puf. de O. H. I. 1. 25. & de J. N. I. 5. 10.

ad §. 77. s) *v. g. incestus, juramentum in somno commissum.* Puf. de O. H. I. 1. 26. de J. N. I. 5. 11.

ad §. 78. t) *de quo* cap. §. 70. seq.

ad §. 79. u) *Hujus mutationis variæ ab aliis species cuduntur, videlicet*

feriorum unus & alter jussu in reliquis salvo manente à lege aliàs ad ipsam pertinente & ejus obligatione eximitur. x)

80. Hinc errant nonnulli, qui *dispensationem* cum *interpretatione restrictivâ* confundunt. y)

81. *Mutare legem & dispensare is saltem potest, qui potest legem ferre.*

82. Jus pro *attributo personæ* sumtum est qualitas moralis *activa ex concessione superioris* personæ competens, ad aliquid *ab altero homine, cum quo in societate vivit,* justè habendum vel agendum. z)

83. Qualitas moralis a) *activa* hîc illa dicitur, quæ hominis libertatem extendit, etsi quandoqve per eam connotetur passio physica, e. g. jus pauperis percipiendi eleemosynam, & opponitur qualitati morali *passivæ*, quæ libertatem hominis coarctat, quod facit *obligatio*, etsi ista coarctatio sæpè connotet actionem physicam, e. g. obligatio dividis ad dandam eleemosynam.

84. In exponendo *juris fonte* Doctores vel silent vel mirè variant; alii *naturam*, alii *legem*, alii *Dominium*,

delicet ut aliud sit derogatio, aliud abrogatio, aliud obrogatio &c. subtiliter magis quàm utiliter. Vid. Placcii Institutiones concinnatas p. m. 29.

x) Osiander in typo legis nat. p. m. 193. th. 52.

ad §. *80.* y) Vid. Dn. Becman. Medit. Polit. differt. 2. th. 12. in fine, item differt. 12. th. 8. & in Polit. Parall. differt. 2. th. 10.

ad §. *82.* z) *Definitio hæc ex Grotio desumta est, nisi quod certis de caussis verba aliis typis hîc impressa sint à nobis adjuncta.*

ad §. *83.* a) *Dictum cur hæc qualitas dicatur moralis, & de insufficientia prædicamentorum vulgarium.*

Consensum alii, horum alterutrum jus producere asserunt. *b*)

85. Nobis ante omnia secernendum videtur *jus Dei* & *Hominum*. *Illud* analogicè tale est, & ab hominum jure multum discrepans. Habet enim istud Deus à se ipso mediante creatione. At *jus hominis* ultimò à *voluntate Dei*, & in genere à *voluntate superioris* est deducendum, quæ quatenus libertatem laxat; jus producit, quatenus coarctat, *lex* dicitur & obligationis origo est. *Consensus* aliquando saltem utrobique *c*) est causa occasionalis. *Natura* ut ens physicum huc non quadrat, uti nec *Dominium*, utpote juris species.

86. Jus personæ competit. *Persona d*) hic denotat hominem consideratum cum suo statu. *Status* est qualitas

ad §. *84.* b) *Hobbesius dicit, jus esse libertatem, libertati verò contrariari legem*, de cive cap. 14. §. 13. item c. 1. §. 7. Conf. Leviath. c. 14. *unde ex ejus mente nec libertas nec lex fontes juris esse possunt. Videtur verò* Naturam *fecisse juris fontem, quam cum æqualitate hominibus dedisse jus in omnia demonstrare conatur alibi*, de cive c. 1. & in Leviath. c. 13. *Georgius Felo* de jure agendi moraliter §. 10. p. *6. causas juris duas esse asserit*, Legem *&* Dominium, *libertatemque rejicit. Dominus Pufendorffius utrum* Naturam, an Legem, *vel* consensum, *vel ex his quædam conjunctim pro fontibus juris agnoscat, definire difficile erit varia ejus loca adspicientibus*, de J. N. I. *6.* 3. III. 5. 3. item III. 4. 3. *Pro* Lege *tamen apertè pugnant Franciscus Julius Chopius* l. 1. de potestate & obligatione c. 3. §. 17. p. 66. §. 18. p. 67. §. 27. p. 75. & c. 4. §. ult. p. 85. seqq. *& David Mævius* in prodrom. jurisprud. commun. inspect. 1. §. ult. p. 43.

ad §. *85.* c) *i. e. intuitu quà juris, quà obligationis.*

ad §. *86.* d) *Exposita homonymia personæ.*

litas hominem afficiens secundum quam ipsius jus variat.

87. *Persona* est vel *simplex*, scilicet unicum individuum humanum, quamvis gaudeat pluribus statibus, vel *composita* ex pluribus individuis certo statu unitis, & dicitur *Collegium*, *Societas*, *Universitas*, &c.

88. Hinc excluditur *Jus Dei* & *Angelorum*, cujus tractatio huc non spectat. *f*)

89. Per τὸ *aliquid* in definitione juris intelligo creaturam corpoream *g*) in genere, sive homo sit, sive homini inferior, sive substantia, sive accidens, *h*) sive res in commercio, sive extra commercium. *i*) Unde iterum huc non spectant nec Deus nec Angeli.

90. Postulatur hoc jus ab altero homine, cum quo quis in societate vivit. Nam *solus homo est immediatum & primarium juris objectum*. l)

 91. Est

ad §. 87. e) *Ubi unio deficit, ibi non est persona composita, et si adsit idem status. Ita v. g. minores, rustici, studiosi &c. absque unione faciunt plures quidem personas simplices, non verò unam compositam. Unio illa est voluntatum plurium ad finem communem, declarata per vota unanimia vel plura.*

ad §. 88. f) *quia Deus & Angeli non sunt homines. E. nec personæ.*

ad §. 89. g) *unde non datur actio ad spiritus acquirendos.*

h) *Voce creaturæ hîc latè utor. Nam alias notum est, quod solæ substantiæ dicantur creaturæ, accidentia concreata.*

i) *Nam distinctio hæc rerum in eas quæ sunt in commercio & extrà commercium, magis usum habet in jure privato, quamvis & hîc res extrà commercium petantur per actiones præjudiciales.*

ad §. 90. l) *mediata & secundaria sunt creaturæ reliquæ corporeæ præter hominem.*

ad

91. Est vero *societas* unio *m)* plurium personarum ad certum finem.

92. Sumitur tamen etiam vox societatis tam *latè*, ut analogicam societatem, quæ est inter Deum & Homines, sub se comprehendat. *n)*

93. In hoc lato significatu *Societatem* divido in *inæqualem*, quæ est inter personas diversæ essentiæ, quarum una alteri imperat, *æqualem*, ubi hæc duo diverse se habent, & *mixtam*, quæ est inter personas ejusdem essentiæ, quarum una imperat alteri.

94. *Inæqualis* sola est societas inter *Deum & Hominem.* o) *Humanæ* vel *æquales* sunt vel certè *mixtæ.* p)

95. Societas *humana* est vel *naturalis*, ad quam ineundam homo ex jussu divino *q)* aut ex studio utilitatis *r)* toti humano generi communis instigatur, vel *arbitraria*, quam homines ex utilitate particulari ineunt.

96. Quæ utilitates particulares cum varient infinitis modis, hinc & societates *arbitrariæ* sunt *infinitæ*. *Naturales* vero dividuntur in *simplices*, quæ sunt; *nuptialis*, *herilis* ac *paterna*, & *compositas*.

97. Ex

ad §. *91.* m) *Solent aliàs ita definire, quod sit status personarum consistens in unione seu ordine earum.* Vid. Patr. Tab. 33. Phil. Pract. *Nos malumus abstinere à vocabulo* ordinis, *quia ferè sub hâc voce quidam includunt* imperium, *quod ad essentiam societatis non pertinet.*

ad §. *92.* n) *In hoc lato significatu Deus etiam persona dicitur. Et jam facilè definiri poterit societas latè accepta.*

ad §. *94.* o) *De societate inter Deum & homines plura dixi in diss. de Philosophia juris.*

p) *exemplo vel societatis civilis.*

ad §. *95.* q) *ut nuptialis & paterna.*

r) *ut herilis & civilis.*

ad

97. Ex simplicibus societatibus immediatè componitur *domus* vel *familia*. Ex pluribus familiis componitur modo *vicus*, seu *pagus*, seu *municipium*, modo respublica. *s*) Quæ ex pluribus vicis constat, modo *respublica* dicitur, modo *provincia*. Demum ex pluribus rebuspublicis quæ componitur, est *societas gentium*.

98. Quæ ultima inter naturales in statu post lapsum sola est *æqualis*. Inter arbitrarias plures dantur & *æquales* & *mixtæ*. *t*)

99. Hæc notanda fuerunt ob dissensum varium. Alii enim divisionem societatis *priorem* planè *negligunt*; *u*) Alii *inæqualem* cum *mixtis* confundunt, *x*) Alii societatem *divinam* vel pro *æquali* habent, *y*) vel ad *vitam civilem spectare* negant. *z*) Pro *inæqualibus* omnes societates habent alii, *a*) alii pro *æqualibus*. *b*) Sic & *altera* societatis divisio à quibusdam *omittitur*, *c*) à quibusdam *naturalis* vel *resi-*

ad §. 97. s) *Exemplo Reipublicæ Romanæ sub Romulo.*

ad §. 98. t) *Cape exempla ex societatibus mercatoriis, inter tutorem & pupillum, præceptorem & discipulum &c.*

ad §. 99. u) *ut Peripatetici communiter.*

x) *Ita Grotius* l. 1, 2. *ubi societatis inæqualis species etiam facit illas, quas nos mixtas diximus.*

y) *Sic Cicero paradoxa stoicorum secutus, sapientem suum Deo exæquantium, videtur eam pro æquali habuisse aut certè pro mixtâ. Dixi* in philos. juris §. 8. & 9.

z) Vid. Patr. annot. 157. ad Philos. Pract. in fine.

a) *ut videntur facere Rachelius* instit. Jurisprud. l. 1. tit. 15. th. 8. p. 55. & tit. 31. th. 5. p. 116. *Strimesius* in praxiol. apodict. c. 3. §. 11.

b) vid. Dn. Becman. medit. Polit. Differt. 4. th. 10.

c) *ut fit communiter.*

d) *ut*

rejicitur, *d*) vel haud rectè *describitur*. *e*) Alii denique *compositionem vici* & *reipublicæ* aliter efferunt, *f*) aut de *societate gentium* aliena docent. *g*)

100. Redeo ad juris definitionem & sequentia formo axiomata. I. *Extra societatem jus non est*. h)

101. II. *In omni societate est jus*. i)

102. III. *In societate inæquali jus saltem penes superiorem est*. *In æquali & mixtâ jus est mutuum*. l)

103. Per *habere* & *agere* in definitione juris respicitur ad divisionem juris in perfectum & imperfectum, etsi alii aliter. *m*)

104. Nimirum *Jus* I. dividitur in *perfectum*, quod Grotio *facultas* dicitur, & *imperfectum*, seu *aptitudinem* secun-

d) *ut Becman*. d. dissert. 4. th. 3. & 4.

e) *Dn. Rachel*. d. I. l. 1. tit. 12. th. 2. p. 40. *referens videlicet eò solùm naturalem necessitatem exclusâ utilitate*.

f) vid. Patr. Tabb. 38. & 39.

g) *Vide an huc faciat, quando Dominus Pufendorffius statim naturalem opponit sociali, & gentes in statu naturali collocat. Hic verò ante omnia præsuppone, ad id, ut cum aliquo in socitate vivam, ne quaquam requiri, ut ipsum noverim aut commercia cum eo exerceam*.

ad §. *100*. h) *Ergo Adamus ante Evam jus non habebat. Nec homo jus habet in seipsum*.

ad §. *101*. i) *Ergo inter hominem & bestiam societas non est*.

ad §. *102*. l) *Unde errant, qui dicunt: in omni societate jus debere esse mutuum: vel societatem definiunt unionem mutui juris gratia*.

ad §. *103*. m) *Alii enim statuunt Grotium his verbis respexisse per* τὸ *habere ad jus ad rem, per* τὸ *agere ad jus in re. Alii:* τὸ *agere pertinere ad dominum internum hominis in seipsum & suas actiones,* τὸ *habere vero ad dominium externum, quod homo habet in alias creaturas*. V. D. Val. Alb. Comp. Juris nat. P. I. c. 2. §. 7. & 8. *Nobis utraque hæc expositio parum commoda visa fuit*. *ad*

secundum eundem. *Illud* eſt, cujus vi alterum, qui obligationi ſuæ non vult ſatisfacere, cogere poſſum *n)* ad implendum debitum. *Hoc* contra ſe habet & illius qui obligationem huic juri reſpondentem posſidet, pudori ac conſcientiæ ſaltem relinquitur ejus adimpletio.

105. *Remedium* iſtud *coactivum* inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt, *bellum* vocatur, inter eos autem qui in ſtatu civili degunt, vel *pœna*, vel *actio*.)

106. *Uſum* hujus diviſionis Grotius *p)* in eo quærit, quaſi *facultatem* reſpiciat juſtitia *expletrix*, *aptitudinem* Juſtitia *attributrix*. Sed quemadmodum ὁ μέγας expletricem ſuam pro *commutativâ*, attributricem pro *diſtributivâ* Ariſtotelis fâlſo venditat, *q)* ita etſi diviſionem juſtitiæ Grotianam tolerare poſſimus, commodius tamen eâdem, cum nobis non novum, qui non jam dum in juris diviſione lateat, uſum ſit præbitura, commodisſimè autem diviſione juſtitiæ Ariſtotelicâ, ad id magis, ut ingenia torqueantur quàm ut excolantur, aptâ, caremus. *r)*

107. Nos potius *uſum* egregium juris perfecti & imperfecti, in quæſtione *ex quâ juris læſione actio in civitate ſit*

ad §. *104.* n) *Deſumta eſt deſcriptio hæc juris perfecti potiſſimum ex dictis à* Zieglero ad Grot. I. 1. 4. ſeq. *ita tamen ut remedium coactivum in genere hîc nominaverimus, non in ſpecie actionem, uti Zieglerus facit, propterea notatus à Pufendurffio* in Elementis *ni fallor.*

ad §. *105.* o) *Illâ utitur ſuperior, hâc par.*

ad §. *106.* p) Grotius I. 1. 8.

q) *quia obligatio ſubditi erga principem pertinet ad expletricem, non ad commutativam; erogatio eleemoſynarum ad attributricem, ſed non ad juſtitiam diſtributivam, eſt enim actus liberalitatis.*

r) *Nullus enim uſus in jure nobis poterit nominari, quem non etiam ſine eâ æquè benè poſſimus obtinere.*

concedenda, & omnium maximè in controversia: *Cujus juris intuitu bellum adversus se lædentem princeps usurpare valeat*, *s*) quærimus.

108. Igitur paucis exponendum, qvænam sint notæ utriusqve juris, nam & has omisit Grotius. *t*) Variant illæ pro societatum diversitate. I. *In societate inæquali solus superior* seu Deus *jus habet* in hominem, idqve in universum est *perfectum*. *u*)

109. II. *In societate æquali* viventium jus, qvod libertatem naturalem comitatur, quodque ex pactis oritur, & in genere *omne jus, excepto eo, quod ad officia humanitatis tendit, perfectum est*.

110. III. *In societate mixta jus superioris in inferiores semper perfectum est*, etiam respectu præstandorum officiorum humanitatis. *x*)

111. IV. Contrà vero *jus inferiorum in superiores qvà tales* etiamsi ex pactis ortum sit, regulariter est *imperfectum*. *y*)

112. Dixi: *qvà tales*, ne qvis mihi opponat, dari qvandoque uxori, liberis & servis, actionem adversus patremfamilias. *z*)

113. Dixi:

ad §. 107. s) *In quâ utinam Grotius semper distinctionem suam adhibuisset, ut maximè in quæstione de transitu. Vide quæ dicemus* in cap. de officiis humanitatis.

ad §. 108. t) *Omisit & Dn. Pufendorffius.*

u) *Potest enim ob quævis peccata punire homines.*

ad §. 110. x) *Poterit enim & horum respectu subditos punire Princeps.*

ad §. 111. y) *quod notandum contrà Monarchomachos.*

ad §. 112. z) *Datur enim tùm actio adversus illos, quà sunt æquales, h. e. quatenus subsunt eidem principi. Nam & princeps tùm qvasi, concendo actionem, tollit inæqualitatem.*

ad

113. Dixi: *regulariter*. Nam extra ordinem princeps subditis concedit actionem etiam adversus se. Quamvis & hæ actiones sint impropriè tales: Certè non sunt remedia coactiva. *a*)

114. Porrò intuitu fontis, unde *jus* oritur II. dividi poterit in *connatum*, *b*) quod homo habet immediatè à Deo, absqve consensu ejus qvi obligatur, e.g. *potestas parentum*, & *acquisitum*, quod eidem competit mediante pacto alterius, e.g. *majestas*. *c*)

115. III. *Juris* divisio, vel potius *facultatis* in specie ab objecto desumitur. Sunt enim *juris objectum*, vel aliorum *actiones*, *d*) vel *res* aliorum. *Actiones* hactenus ut vel ipsas *dirigam*, *e*) & vocatur *imperium*, vel *ut me non turbent*.

116. *Ut me non turbent*, inqvam, vel in *actionibus meis* merè *f*) personalibus, quod dicitur *libertas*, vel in usu & dispositione circa *res meas corporales*, & vocatur *dominium*.

117. *Res aliorum* vel ita sunt objectum juris, ut *principaliter* consideretur *res*, secundariò persona alterius, *g*) vel ut *principaliter* consideretur *persona*, secundariò res. *h*) Prius vocabimus *Jus in re*, posterius, *Creditum*.

 118. *Prin-*

ad §. *113*. a) *quia deficit executio*.

ad §. *114*. b) *Non turbet terminus juris* connati. *Hic enim retentus ideo, quia obligatio huic correspondens commodissimè dicitur connata*.

c) *in singulis exemplis latent controversiæ suo loco expediendæ*.

ad §. *115*. d) *Per actiones aliorum intelligo quæ ab ipsorum locomotivâ dependent, sine respectu ad bona*.

e) *Directionem hîc intelligo, quæ, si opus sit, etiam cogere possit*.

ad §. *116*. f) *Vide modo dicta* lit. d.

ad §. *117*. g) *ut jus servitutis & pignoris*.

h) *ut jus ex contractibus & delictis ortum*.

ad

118. *Principalem* considerationem *rei* appello, cum persona quæcunq; sit, certum rei individuum possidens, mihi obligatur, & *principalem personæ* considerationem, cum certum personæ individuum mihi ad rem aliqvam præstandam, seu illam possideat, seu minus, tenetur. *i*)

119. Supponitur aliàs voces *Imperii*, *libertatis* &c. aliis etiam modis. Nam *imperii* vox etiam *latè* usurpatur, ut prædicetur de dominio. Ita Grotius *imperium in mare* concedit Reipublicæ. Ita dicimus *imperium in territorium*.

120. Sic & *Libertas* sumitur pro *potentiâ* hominum *naturali* faciendi id, qvod viribus naturæ possunt absque relatione ad alios homines. Et tunc non est juris species, sed res à jure planè diversa & aliquando ei opposita. *l*)

121. De *Dominii*, m) *juris in re*, n) & *crediti* o) homonymiis commodior in Jurisprudentiâ Romanâ differendi se offeret occasio.

122. IV.

ad §. *118.* i) *res patet ex exemplis paragraphi præcedentis.*

ad §. *120.* l) *Ita nunc emendo. In primâ editione dixeram :* sed ejus oppositum. *Cape exempla. Ita Adamus ante creatam Evam non habebat jus sed libertatem naturalem. Ita homo habet libertatem naturalem scortandi, furandi &c.*

ad §. *121.* m) *Sumitur* 1. *latissimè ut &* libertatem *&* imperium *comprehendat. Ita quilibet dicitur esse actionum suarum* Dominus. *Ita* Dominatus *est species Reip. Ita* Dominium *in servos non mancipia :* 2. *latè ut &* Creditum *comprehendat. Ita dicitur* Dominium *obligationis*, 3. *strictè pro solo* Jure in re. *Ita dicitur* Dominium *servitutis, pignoris &c.* 4. *strictissimè pro* Dominio *rerum corporalium.*

n) *Sumitur vel strictissimè pro servitute, vel latè pro jure actiones reales producente, vel latissimè pro jure v. g. retentionis.*

o) *vel latissimè quatenus opponitur*

122 IV. *Facultas* in societate civili viventium dispescitur in *Vulgarem* & *Eminentem*. *Vulgaris* est penes subditos, *Eminens* penes eum, qui τὸ κύριον gerit in Rep. intuitu rerum & personarum in illâ Rep. *p)*

123. Poterit hæc divisio applicari præcedenti. Nam *Libertas* est vel *Eminens*, quæ alias etiam nomine *libertatis civilis* indigitatur, & cum *majestate q)* convenit, nisi dicere velis libertatem magis dici in relatione principis juxta se, majestatem in relatione infrà se; vel *vulgaris*, alio nomine *personalis*.

124. De distinctione *Imperii* in *Eminens* & *Vulgare*, quale est patrumfamilias, non puto subesse dubium.

125. De *Dominio* vero *Eminente* lites fuerunt ortæ. *r)* Nos causam sufficientem non videmus, cur divisionem dominii in Eminens & Vulgare debeamus respuere. *s)*

nitur debito in genere, & tunc est synonymon juris in genere vel strictè ut nos, vel strictissimè ut apud Romanos in titulo de rebus creditis pro mutuo.

ad §. *122.* p) *nam in respectu ad extrà jus verbi gratiâ ex fœderibus ortum nec vulgare nec eminens est.*

ad §. *123.* q) *Nota distinctio inter libertatem personalem & civilem. Dat quidem nonnemo instantiam: Adamum habuisse summam libertatem, sed non majestatem. Verum confundit libertatem summam & libertatem civilem.*

ad §. *125.* r) *Notalis Wittebergensium cum J. F. Hornio. Scripta Polemica conjunctim edita sunt Wittebergæ* 1673. *sub titulo:* Wilhelmi Leiseri pro Imperio contrà Dominium eminens. *Bœclerus, pro more, fluctuat* in differt. de Dominio eminente, quæ inserta est ipsius comment. ad Grotii cap. 1.

s) *Potissima Witebergensium argumenta sunt: Principes omnia facere vi imperii, & Dominium emi-*

126. Similiter se res habet cum *Jure in Re* & *Credito*. t)

127. *Usus* hujus distinctionis est in sequenti regula. *Jus Vulgare quoties concurrit cum Eminenti, huic semper cedere debet.* Res patet ex dictis de jure perfecto & imperfecto, *u*) & per inductionem de Libertate, *x*) Imperio &c. facilè poterit demonstrari.

128. Adderemus ultimò & illam juris divisionem, quod *Jus* sit vel *naturale* vel *gentium* vel *civile*. Sed reverà hæc eadem est cum divisione juris in connatum & acquisitum, nisi quod hæc trimembris sit.

129. Nam quod à voluntate Dei immediatè ortum trahit, appellari solet *jus Naturæ*. Quod mediante pacto gentium inter se producitur, dicitur *jus Gentium*. Quod deniqve ex voluntate majestatis humanæ descendit, *Jus Civile* nominatur.

130. Sic *libertas y*) est juris naturalis. Sic *dominium*, *contractus*, *servitus*, sunt juris Gentium. Sic *stipulatio*, sic suo modo *Patria potestas* dicuntur juris Civilis. *z*)

131. Id

eminens dare occasionem tyrannidi. Ad quæ facilis est responsio.

ad §. *126.* t) *Ita fundi privatorum & servitutes quasi debent Reip. & pignori quoque eidem cum aliis rebus sunt obligati. Ac in genere ad usus publicos quemque Reip. magis quam creditori esse obligatum constat.*

ad §. *127.* u) vid. suprà §. 110. 111.

x) *si modo in Libertate possit deprehendi casus concurrentis libertatis civilis & personalis.*

ad §. *130.* y) *Scilicet Libertas naturalis. Datur enim & libertas Juris gentium, & Libertas juris civilis, quæ non confundenda cum libertate civili.*

z) *Nam Patria potestas partim juris naturalis est, partim juris civilis.*

131. Id tamen maximè cavendum, ne has juris denominationes *confundamus cum divisione legis* in naturalem, gentium & civilem, præprimis cum hæc confusio & JCtis & Scriptoribus moralibus non adeò sit infreqvens. *a*)

132. Uti vero hæc observatio usum habebit in qvæstionibus infinitis suo loco notandis, ita præcipua ratio confusionis evitendæ est, qvod *jus hominum pro facultate acceptum omne sit à superiore mutabile, etiam naturale & gentium*, *b*) cujus contrarium de lege naturali & gentium observabimus intra. *c*)

133. Analoga huic observationi est regula vulgatissima: *Quilibet juri suo renunciare potest.* Cui tamen necessariò puto addendam esse limitationem: *nisi jus illud sit medium inseparabile exequendæ obligationis*, & obligatio quoad modum cognoscendi prior sit qvam jus. *d*)

134. *Correlatum* juris est *obligatio*. *Obligatio* est qualitas moralis passiva, personæ à lege injecta, ejusque libertatem restringens ad dandum aliqvid vel faciendum ei, cum qvo qvis in societate vivit.

135. Poterit hæc definitio maximam partem exponi ex iis, qvæ de jure diximus. Id tamen notandum *Restri-*

ad §. 131. a) *Potissimum in quæstione de mutabilitate. Ut quando in qvæstione de mutabilitate Juris Gentium dant exemplum de mutabilitate servitutis.*

a §. 132. b) *Ratio, quia jus est laxatio libertatis, Princeps autem & qvivis superior habet potestatem, libertatem restringendi.*

c) cap. 2. §. 88. 99.

ad §. 133. d) *ut in parte respectu patriæ potestatis. Aliud, si jus sit prius quam obligatio. Ut in principe.*

ad

strictionem e) istam *libertatis*, in qvâ formalis ratio obligationis consistit, nihil esse aliut, qvam ratiocinationem, qvæ ex cognitione legis à superiore præscriptæ homini indicat iram superioris & pœnam, si contrâ fecerit. *f)*

136. Hinc patet, *obligationem non esse posse, si tollatur superior*, & omnium minimè, si tollatur *Deus. g)* Unde iterum seqvitur, *non oriri propriè obligationem ex pactis.)*

137. *Dare* & *Facere* sic differunt. Dare est dominium transferre. Facere reliqva facta omnia & imo non facta etiam comprehendit. *i)*

138. Tot sunt *divisiones* obligationis, qvot fuere divisiones juris. *l)*

139. Nam correlatorum eadem est ratio. Igitur & necesse est, ut *omnis obligatio homini debita* m) *sit mutabilis*, sive naturalis, sive Gentium, sive civilis.

140. *Mutatur* vero partim *voluntate superioris*, si is Jus

ad §. *135.* e) *Ergo laxatio libertatis est ratiocinatio à cognitione voluntatis superioris orta, indicans, superiorem nec irasci, nec me punire velle, sive actum committam, sive omittam.*

f) *Dictum etiam de dicto: O*derunt peccare boni &c. *Nam & in his ultimò resolvitur obligatio in metum, etsi agant secundum legem absque intentione metus.*

ad §. *136.* g) *Nam sine Deo superiorum reliquorum leges tamdiu saltem metum incutient, quamdiu potentes sunt.*

h) *quia pacta sint inter pares.*

ad §. *137.* i) *Oritur inde divisio contractuum innominatorum.*

a. §. *138.* l) *Applica igitur huc divisiones juris* suprà §. 104. seqq. *expositas.*

ad §. *139.* m) *Aliud in obligatione Deo debitâ. Nam Deus nunquam jus suum mutat ipse, aut ei renunciat, quia in Deum nulla cadit mutatio. Neque Deus habet superiorem qui ei jus auferre possit.*

ad

jus tollat in altero, cui obligatio debetur,) partim *hujus* spontanea juris *renunciatione.* o)

141. Cave tamen hic confundas legem *obligantem*, cum *obligatione* ex lege ortâ. Etsi enim hæc sit mutabilis, poterit tamen lex esse immutabilis. *p*)

142. Duobus his juris significatibus, de quibus hactenus, Grotius addit tertium, quasi scilicet etiam sumatur pro *attributo actionis.* Sed magis hic significatus pertinet ad justum in concreto. *q*)

143. Est autem *actio justa* in genere, quæ vel à lege præcipitur, vel propter jus personæ competens, aut propter pœnæ intermissionem licita est. *r*)

144. Est enim actio *justa* vel *honesta*, stylo Grotii justa in sensu *ajente*, quæ nimirum à Legibus præcipitur, vel *licita*, seu justa in sensu *negante*, quoniam videlicet à Legibus non est prohibita.

145. *Licita* est vel *perfectè, plene, ethicè* & *internè* talis, quæ scilicet oritur ex facultate personæ competente, vel *imperfectè, minus plenè, politicè* & *externè* licita, quæ cum lege quidem pugnat, sed in foro humano non punitur.

ad §. *140.* n) *v. g. si princeps in pœnam jus exigendi debitum auferat creditori, aut cum Deus jus in vasa argentea abstulit Ægyptiis.*

o) *Si v. g. debitor donet debitum.*

ad §. *141.* p) *Quia lex est propositio universalis, quæ non mutatur, etsi obligatio unius individui extinguatur. v. g. Manet preceptum: non furtum facies, etsi jus Ægyptiorum fuerit extinctum. Manet item lex: solve debitum, etsi post donationem principis non sit amplius debitum.*

ad §. *142.* q) *Non enim dico: actio est jus. Sed actio est justa.*

ad §. *143.* r) *Cape exempla. Obedientia parentibus debita; Executio potestatis herilis; Interfectio adulteri à privato facta.*

146. Poterunt hæ actiones justæ in se comparari tum intuitu legis: Honesta *secundum*, minus plene licita *contra*, plenè licita *non contra* legem est; tum intuitu legislatoris. *Respectu Dei nulla actio minus plenè licita est*, sed saltem respectu principis.

147. *Convenit* hæc actionis justæ significatio cum præcedentibus duabus significationibus juris, quod utramque *s*) illarum sub se comprehendat, *Differt* tamen, quod ibi jus prædicetur in *abstracto* & in *casu recto*, hic vero vel in *concreto*, *t*) vel in *casu obliquo*, tum, quod actionis justæ significatus sit *laxior*, includens videlicet actionem minus plenè licitam, quæ nec ad legem pertinet, nec ad facultatem.

148. Uti vero actionis *justæ* vox tripliciter supponitur, sic & actionis *honestæ* vocabulum nonnunquam de actione plenè licita prædicatur, quin & actionis *licitæ* vox sæpius extenditur ad actionem honestam. *u*)

149. Porrò etsi actio *licita* & *permissa* ferè synonymice prædicentur, laxior tamen est permissionis, quam licentiæ ambitus, siquidem *permissio* est vel *facti*, quæ nimirum solam impedimenti remotionem notat, nullum vero juris effectum operatur nec licentiam producit, vel *juris*, quæ vel securitatem in conscientiâ, vel liberationem saltem à pœnâ, hoc est, vel licentiam plenam, vel minus plenam affert.

150. Op-

ad §. *147.* s) *sc. & legem & attributum personæ.*

t) *vide modò dicta* lit. q.

ad §. *148.* u) *Ita in vulgari: Non omne quod licet, honestum est vel is sensus est: Non omne quod licet (minus plenè,) honestum i.e. plenè licitum est. Vel is: Non omne quod licet (plenè,) honestum (seu præceptum est.*

ad

150. Oppositum justæ actionis actio *injusta*, vel *latè* sumitur pro omni, quæ contrà legem est, ut sub se comprehendat actionem minus plenè licitam, vel *strictè* prout & huic opponitur. *x*) Vocatur aliàs *inhonesta* seu *turpis*, item *illicita*. Quanquam vocabula actionum inhonestarum *y*) & illicitarum *z*) iisdem homonymiis sint obnoxia, quas de actionibus honestis & licitis indicavimus.

151. Venit etiam *injuriæ* nomine actio injusta, sed *injusta* magis dicitur intuitu legislatoris, *injuria* intuitu læsi, unde regula: *Volenti non fit injuria. a*) Et poterit adeò injusta actio esse, ubi injuria non est.

152. Alias *injuriæ b*) vox vel *latissimè* sumitur pro eo, quod non jure fit, etiam ab iis qui intentionem lædendi non habent, vel *latè* c) pro denegatione juris cujuscunque tàm perfecti, quàm inperfecti, vel *strictè d*) pro denegatione tantùm juris perfecti, vel *strictissimè* pro contumeliâ. *e*)

 153. De-

ad §. *150.* x) *Quia actio minus plenè licita saltem certo sensu justa est. Ergo tunc erit injusta, quatenus pœnæ est obnoxia in foro humano.*

y) *Inhonesta vel ea dicitur, quæ legibus est prohibita, & punitur, vel ea, quæ pœna caret, & tamen est contra legem.*

z) *Illicita, vel quæ prohibita, vel quæ non habet primum licentiæ gradum, vel quæ nec secundum.*

ad §. *151.* a) *v. g. si quis virginem volentem stupret, si quis in duello alterum interficiat.*

ad §. *152.* b) *Sic sub damno injuriâ dato etiam comprehenditur, quod datur à furioso, quasi quod fiat ab eo, qui jus faciendi non habet.*

c) *Sic dives etiam facit injuriam non dando eleemosynam.*

d) *Ut in dicto evangelico: Amice non facio tibi injuriam.*

e) *Unde oritur actio injuriarum.*

ad

153. Denique non saltem actio, sed & *homo justus* dicitur atque *injustus*. Verum actio justa vel injusta dicitur, quatenus externi motus hominis conveniunt cum lege. Homo autem ex intentione internâ justus vel injustus prædicatur.

154. Ex tot *Juris* significatibus, quis jam ad *Jurisprudentiam* pertinet? suo modo omnes. Quippe non solum docet, quomodo *Leges* sint ferendæ, explicandæ, & applicandæ, sed & exponit naturam *Facultatis* cuilibet jure competentis, & suppeditat remedia eandem tuendi & conservandi. Quid quod insuper & consulit, quomodo *Actiones* secundum legem sint instituendæ, ut evadant *justæ*, & de institutis, an *justæ* sint vel minus, judicat, & hæc omnia quidem eâ intentione, ut *homines* evadant *justi*. f)

155. Simul verò ex dictis patet, principale objectum Jurisprudentiæ esse *Leges*, reliquos autem significatus ad eam spectare secundariò, & occasione vel intuitu legum.

156. Igitur *Jurisprudentia* in latissimo suo ambitu nihil aliud est, quam *prudentia legum*.

157. Quatenus autem leges sunt ferendæ, aut actiones secundum easdem instituendæ, dicitur in specie *Jurisprudentia legislatoria* vel *consulatoria*. Quatenus verò leges sunt applicandæ ad actiones præteritas, dici solet *Judicialis*. Et consultatio quidem de actionibus secundum

ad §. 154. f) Vide hîc omninò Apologiam Augustanæ Conf. ad artic. 4. *Intendit quidem ista princeps, & si hanc intentionem non semper consequatur. Posses adeò appellare finem externum.*

dum leges dirigendis ac judicium de actionibus perpetratis præsupponunt legum *interpretationem* & *intellectum*.

158 *Legislatoria* Jurisprudentia ad nostrum institutum non pertinet. *Consultatoria* à nostro scopo non est plane aliena, sed potissimum tamen agemus de *Jurisprudentia Judiciali*, quippe quam & Consultatoria præsupponit. *g*)

159. *Hæc* adeò est prudentia leges salutem hominis in hâc vitâ concernentes exponendi, easque ad actiones Hominum applicandi.

160. Quæ definitio ex dictis est perspicua, modo illud notes, *Jurisprudentiam*, quæ est habitus intellectualis, non esse confundendam cum ipsâ *legum expositione* & *applicatione h*) utpote quæ, si ex prudentiâ proveniant, spectant ad classem habituum voluntariorum, & quidem diverso respectu partim ad artes, *i*) partim ad virtutes morales. *l*) Quin & vitiis accenseri poteruut, quatenus per eas alteri nocetur. *m*)

 161. Sunt

ad §. *158.* g) *Qui non potest judicare de aliorum factis, non potest sibi consulere. Et ex aliorum factis discimus, quomodo nostras actiones prudenter debeamus instituere.*

ad §. *160.* h) *Qui prudentiâ pollet, dicitur bonus Theoreticus, qui arte, bonus Practicus. Hic ergo terminus Theoretici & Practici aliter usurpatur ac in distinctione habituum. Theoria potest esse perfecta absque exercitio. Sed exercitium imperfectum est absque Theoriâ, & inde quis Rabula dicitur, non Advocatus.*

i) *quatenus exercetur liberè, h. e. quatenus nec legibus praecepta sunt, nec prohibitæ.*

l) *quatenus legibus sunt praeceptæ, ut in Professoribus, advocatis ad certum negotium à magistratu constitutis.*

m) *aut quatenus exercentur ab iis, quibus id est prohibitum.*

ad

161. Sunt itaque *partes* duæ Jurisprudentiæ judicialis; *Leges interpretandi*, quam posses distinctionis gratia dicere Jurispruduntiam *Doctorum* & *Professorum*, & *Leges applicandi*, quæ est Jurisprudentia *Advocatorum* & *Judicum*. Utramque hic intendimus. *n*) Primario tamen illam in his institutionibus. Hanc subinde in discursu, definiendo controversias ex Historia veteri & modernâ desumtas immiscebimus &c.

162. Tot verò haud dubie erunt *Species* Jurisprudentiæ, quot sunt species legum. *o*) Unde rectissimè dividemus Jurisprudentiam in *divinam* & *humanam*. Illa leges divinas exponere & applicare docet, hæc humanas.

162. Ne tamen falcem hic immittamus in campum Venerandæ Theologiæ, addita fuit in definitione Jurisprudentiæ limitatio, quod ea pertineat saltem ad *leges salutem hominis temporalem concernentes*. Res paulò altius erit repetenda.

164. Præsuppono Academias nostras hodie *in quatuor facultates* solere distingui: Theologicam, Juridicam, Medicam & Philosophicam, etsi alibi quinta aut sexta etiam facultas fuerit addita. *p*)

165. Præsuppono ulterius, vocem *Philosophiæ* dum hodie separatam facultatem constituit, longè *arctius* sup-

ad §. 161. n) *Quoniam interpretatio tendere debet ad applicationem tanquam ad finem.*

ad §. 162. o) *Fluit id ex definitione Jurisprudentiæ* §. 156.

ad §. 164. p) *Ita in quibusdam Academiis Europæ est separata Facultas Poëtica. Alibi separata facultas Juris Canonici.*

ſupponi, ac *olim* apud Græcos & Romanos, ubi nimirum erat divinarum & humanarum rerum notitia, *q)* hoc eſt, contemplatio eorum omnium, quæ ex dictamine rationis deduci poſſunt, unde & prudentiam Medicam, *r)* & Juridicam, & magnam partem Theologiæ Gentilis ſub ambitu ſuo complectebatur.

166. *Uſus* hujus obſervationis potiſſimum ille eſt, ut ne confundamus prædicata Philoſophiæ illius antiquæ, quæ ad inſtar Reginæ ſe gerebat, cum Philoſophia hodierna, cui honeſta miniſterii gloria eſt relicta; quale eſt vulgatum iſtud Platonis: Tum demum beatas fore reſpublicas &c. *s)*

167. Igitur commodiſſimè iſtarum quatuor facultatum diſtinctio ſic videtur efferri poſſe. Facultates ſunt vel *inſtrumentales*, puta *Philoſophica, t)* vel *Principales*, tres reliquæ.

168. *Principales* vel pro objecto habent *corpus* hominis, ejusque *ſanitatem* intendunt, quod facit *Medicina*, vel *animum humanum* ejusque *beatitudinem* procurare allaborant.

169. *Temporalem* ſcilicet, quam intendit *Jurisprudentia*, & *æternam*, quam *Theologia*.

170. Cum vero, vel ipſis Philoſophis communiter

ad §. *165.* q) Vide Patris Schediaſma Hiſtoricum *ubi hanc definitionem prolixius exponit.*

r) *Dico prudentiam. Aliud de arte Medicâ, ſeu exercitio ſanandi.*

ad §. *166.* s) *Procedit enim hoc de regina, non de ancilla. At olim erat regina.*

ad §. *167.* t) *Debebat hæc inſtrumenta præparare. Nunc quando ſæpè ſuppeditat inepta, neceſſe eſt, ut ipſi formemus aptiora.*

ad

ter fatentibus, potissima media obtinendi beatitudinem humanam sint Leges, *u*) hinc patet *legum expositionem* pro diversitate beatitudinis, cui subordinantur, modo ad *Juris-Consultum* pertinere, modo ad *Theologum*. Res distinctius proponetur in capite sequenti. *x*)

171. Fluit simul ex dictis *ordo*, & præcedentia *quatuor Facultatum y*) apud nos recepta pariter ac publicis Rescriptis defensa. Ac facilè adeò poterit iis responderi, qui Jurisprudentiæ hac parte controversiam moverunt.

172. Qui Jurisprudentiâ pollent, dicuntur *Jurisprudentes*, item *Jure Consulti*, quos inter & *Jurisperitos* an differentia sit, acriter quidem disputatum fuit, *z*) sed disceptatio illa tanti nobis non videtur, ut cursum nostrum sistat.

ad §. *170.* u) Vid. Patris Tab. ult. Philos. Pract.

x) *Ubi ostendetur etiam, quænam ex legibus divinis pertineant ad JCtum.*

ad §. *171.* y) *Quamvis cum JCtis hâc de re certaverint ex Medicis nonnulli, sed frustrà. Pro JCtis ni fallor, differunt Tiraquellus* de nobilitate. *Pro Medicis vide omnium fusissimè Gasparem à Reyes* in Campo Elysio jucundarum quæstionum. qv. 20. *Adde & Philipp.* in Eclog. ad Instit.

z) Vid. Eckolt. ad ff. de orig. juris §. 5.

CAPUT

CAPUT II.
De
Jurisprudentia divinâ.
SUMMARIA.

Jurisprudentia divina definitur. §. 1. Ad cujus definitionis intellectum inquiritur in divisionem legis divinæ §. 2. & loco divisionis consuetæ in moralem, ceremonialem & forensem §. 3. substituitur illa in legem naturalem & positivam §. 4. Quæstio præjudicialis, quomodo hæ duæ leges conveniant & differant? §. 5. I. *Conveniunt naturalis & positiva, quod utriusque origo sit voluntas divina §. 6. non sanctitas divina antecedenter ad ejus voluntatem §. 7. 8. 9.* II. *Conveniunt, quod utraque obliget hominem in utroque statu, integritatis, & corrupto §. 10. Digressio de comparatione status integri & lapsi §. 11. Consideratio status integri pertinet etiam ad JCtum §. 12. non quod Gentilibus iste status fuerit cognitus §. 13. 14. non quod hîc plus liceat Jurisprudentiæ Christianæ præ aliis disciplinis §. 15. 16. sed quod liceat JCto ex Historiâ mutuari quasdam Doctrinas ad quas principia sua applicet §. 17. 18. 19. Erat status integritatis §. 20. perfectus. Recensentur perfectiones ejus quoad corpus hominis §. 21. 22. 23. quoad intellectũ §. 24. 25. & voluntatem §. 26 quoad societatem cum Deo §. 27. cum uxore §. 28 (Hîc Eva non fuit sub imperio mariti §. 29. 30. 31.) Porro quoad societatem paternam, si homo talis mansisset §. 32. 33. 34. 35. quoad herilem item §. 36. & civilem §. 37. quarum duarum neutra fuisset in statu integro §. 38 Mutatio & imperfectiones in statu post lapsum quoad corpus & animam §. 39. quas homini impossibile est corrigere in hâc vita §. 40. 41. Reliquiæ bonæ in intellectu & voluntate §. 42. Mutatio quoad societatem §. 43. Homonymia status corrupti, qui sæpe ut synonymum status post lapsum usurpatur §. 44. 45. 46. Similis homonymia status naturalis §. 47-60. In statu integritatis etiam obtinuit & lex naturalis & lex positiva §. 61. Ad nostrum Scopum magis pertinet status post lapsum §. 62. Differentia communis legis naturalis & positivæ, quod positi-*

va obliget saltem populum Judaicum, seponitur tanquam spuria §.63. *Differunt* I. *ratione principii cognoscendi. Legis naturalis principium est ratio, positivæ revelatio* §. 64.65. *Recta ratio quid? ubi contrà principia connata* §.66.67.68.69. *Non valet argumentatio: Cujus actus moralitas etiam à Gentilibus fuit agnita, ille est Jure naturæ præceptus vel prohibitus.* §.70. II. *Differunt, quod jus naturæ pro objecto habeat actiones cum naturâ rationali necessario convenientes &c. positivum intermedias* §.71.72.73. *Ostenditur contrà Scholasticos non dari actus per se ac suâ naturâ, item antecedenter ad voluntatem divinam honestas vel turpes, item: in jure naturæ obligationem ex objecto se diffundere in præceptum* §.74--87. *sed omnes actiones esse suâ naturâ indifferentes* §. 88--96. *Definitio Legis naturalis* §. 97. *Ejus immutabilitas & indispensabilitas* §.98.99.100. *Dividitur in Jus Gentium & Jus Naturæ strictè dictum* §.101.102. *Homonymia Juris Gentium* §.103. *Jus Gentium non est species Juris voluntarii* §. 104--109. *Contrà Scholasticos dicentes: Præcepta affirmativa obligare semper, negativa semper & ad semper, disputatur* §. 110--116. *Lex divina positiva definitur* §.117. *Est mutabilis & dispensabilis, sed saltem à Deo* §. 118. *Dividitur in universalem & particularem* §.119.120. *Utraque definitur* §. 121. *Existentia legis positivæ universalis* §. 122. 123. 124. *Ejus divisio* §. 125. *Particularis est vel ceremonialis vel forensis* §. 126. *quarum utraque hodiè cessat* §.127.128. *Quis sit adhuc hodiè utriusque usus? contrà Grotium* §.129.130.131.132. *Ad Jurisprudentiam divinam spectant leges naturales & quædam ex positivis universalibus*, §.133. 134. 135. *Unde poterit hæc Jurisprudentia suo modo Christiana appellari* §. 136. *Differentia ejus à Theologiâ*.§.137.138.139.*præprimis morali* §.140. *Jurisprudentia divina vel naturalis, vel positiva universalis seu divina simpliciter* §.141.

§. 1.

J*Urisprudentia divina* est prudentia leges divinas, salutem hominis in hâc vitâ concernentes explicandi & applicandi ad actiones hominum.

§. 2.

2. Omnia hic plana, *a*) si modo explicuerimus quænam leges divinæ salutem hominis in hâc vitâ intendant. Id verò patebit ex *legis divinæ divisione*.

3. Communiter inculcatur, quod Lex divina sit vel *moralis* vel *ceremonialis* vel *forensis*. Hæc divisio cur nobis displiceat, diximus alibi. *b*)

4. Nos ita: Lex *divina* est vel *naturalis*, vel *positiva*. Ita quidem & alii: Reverà tamen non ita *c*)

5. Est enim præjudicialis quæstio, quomodo hæ duæ legis divinæ species *conveniant* aut *differant*? Mentem nostram declarabunt positiones sequentes.

6. I. *Convenit* lex divina positiva cum naturali, quod *utriusque autor Deus sit*, vel si pressius rem exponere, & ἀνθρωποπαθῶς *d*) de DEO loqui volumus; *voluntas divina*.

7. Nec istam admittimus differentiam, *e*) ac si jus naturæ à sanctitate DEI *antecedenter* ad ejus voluntatem ortum trahat, positivum non ita. Nam quæ in Deo sunt, *simul* sunt.

8. Non autem licet homini vel conceptum saltem

 ejus-

ad §. *2.* a) *Sunt enim exposita* cap. præced. §. 154. seqq.

ad §. *3.* b) In disput. de crimine bigamiæ § 8. & §. 20. *Potissimum quia asseritur: Legem naturalem, moralem, & decalogum esse synonyma.*

ad §. *4.* c) *Id est, adhibent quidem eosdem terminos divisionis sed non eodem modo nobiscum exponunt, quod maximè ostendunt controversiæ in hoc capite ventilatæ.*

ad §. *6.* d) *Nam Deus propriè non habet voluntatem.*

ad §. *7.* e) *Quam communiter adhibent Theologi nostrates in quæstionibus juris naturæ. Dictum hîc de quæstione, quatenus liceat studioso juris, vel in genere homini Christiano dissentire à Theologis?* Sci-

ejusmodi de Deo sibi formare, quoniam conceptus iste involvit imperfectionem. *f*)

9. Quodsi maximè ob imperfectionem nostram aliter speculari de Deo non possimus, *g*) non licebit tamen hunc conceptum nostrum de Deo habere pro vero, aut eum pro fundamento agnoscere, cui initantur conclusiones in disciplinâ maximè reali, qualis est Jurisprudentia.

10. II. Conveniunt lex naturalis & divina positiva intuitu *status humani*, quem dirigunt. Nam utraque lex obligat hominem & in statu integro & in corrupto viventem.

11. Nimirum prima *divisio h*) *status* humani ea est, quod alius sit *hominis integri*, *alius lapsi*. Utrumque paulo curatius hic considerare non erit frustraneum, cum usus hujus meditationis mox *i*) sit apparituros.

12. Incipiemus autem de *statu integritatis l*) tanquam ordine & præstantiâ priore, *si modo licebit*. Fortè enim cavendum, ne falcem mittamus in messem suspicien-

Scilicet quatenus illi in rebus Philosophicis abeant à rectâ ratione, in rebus spiritualibus à sacrâ scripturâ.

ad §. *8*. f) *Hac observatione ideò opus, ut occurram objectioni, quasi sanctitas Dei hîc sit saltem antecedenter consideranda in signo rationis.*

ad §. *9*. g) *quia videlicet intellectus noster ita est comparatus ut duas res perfectè simul cognoscere nequeat, & quia Deum sibi concipit ad instar hominis cujus voluntas movetur ferè per aliud quid.*

ad §. *11*. h) *Definitionem status repete ex cap. 1.* §. *86.*

i) *In controversiâ de fundamentali propositione juris naturalis* c. 4. §. 40.

ad §. *12*. l) *De statu integritatis non confundendæ sunt quæstiones distin-*

ciendæ Theologiæ. Tractamus Jurisprudentiam, habitum, ut suprà definivimus, viribus naturalibus acquirendum. At quicquid de statu integritatis novimus, novimus ex Scriptura sacra.

13. Ergo hic vel sistendus erit cursus, vel curandum, ut laqueum hîc positum evadamus. Quid si dicamus *gentilibus etiam fuisse cognitum* istum perfectionis statum? sanè infinita Philosophorum ac Poetarum Græcorum pariter atque Latinorum testimonia id evincunt. *m*)

14. Vereor tamen, ut ita simus evasuri. Sciverunt

distinctæ. Una: An possit ex lumine naturæ cognosci & demonstrari? Negat Alberti in Compend. Affirmat Strimesius peculiari dissertatione, cui respondit pro Alberto Seligmannus. Nos hîc §. 14. *facimus pro negativâ, pro quâ & militat Dn. Pufendorffius in suis scriptis passim. Altera: An consideratio status integri ex lumine revelationis haurienda pertineat ad Jurisprudentiam naturalem? Negat Dn. Pufendorffius & Strimesius. Affirmat Alberti. Ego distinguo* §. 17. *Origo controversiæ ista fuit: Dominus Pufendorffius in jure naturæ considerat hominem in statu corrupto. Contra hoc institutum disputarunt uterque & Alberti & Strimesius, sed ex diversis fontibus. Hic, quasi gentibus etiam fuerit cognitus status integer. Ille, quod quidem Gentilibus non fuerit cognitus, sed quod hâc parte in ipsorum gratiam non sit condescendendum, si ipsi nolint scripturam sacram agnoscere. Unde simul Alberti & Strimesius fuerunt collisi. Dictum hîc obiter de duritie sententiæ Albertinæ, quod non debeamus condescendere in gratiam gentilium. Æquius consilium Pauli, qui omnibus omnia factus est, ut multos lucretur.*

ad §. 13. m) *Hæc est summa sententia Strimesii.*

ad

Gentiles, sed confuse. Sciverunt, sed non ex dictamine rationis, verum ex conversatione cum Judæis. *n*)

15. Igitur aliâ viâ eundum. Fortè privilegium habemus nos Christiani præ Gentilibus. Illis non licitum fuit μεταβαίνειν, quia docuerunt saltem Jurisprudentiam. At nos plus ultra. Quam enim nos docemus, Christiana Jurisprudentia est. *o*)

16. Sed & hic finium suorum custodes Theologi, monebunt ut pedem retrotrahamus, nec sepem, disciplinæ nostræ campum à Theologicô separantem conculcemus. Suspectum erit ipsis vocabulum Christianæ Jurisprudentiæ, quoniam si per id talem disciplinam exprimimus, quæ principia demonstrandi ex Theologia mutuatur, *p*) saltum nostrum præprimis quoad Jurisprudentiam naturalem frustrà terminorum involucris tegere nitemur, *q*) sin objectum demonstrandi saltem ex Theologiâ præsupponimus, non magis propterea Jurisprudentia nostra Christianæ nomen mereri videbitur, ac v. g. Arithmetica, ex cujus principiis demonstrandum foret,

ad §. *14.* n) *Hæc est summa responsionis Albertinæ. Adde* apolog. A. C. ad artic. 2. *ubi asseritur ignorasse gentiles peccatum originis.*

ad §. *15.* o) *Sapiunt hæc sententiam Albertinam, ubi contrà Dn. Pufendorffium & Strimesium disputat, qui urgent non committendam esse metabasin ex Philosophiâ in Theologiam. Nisi quod ille loco Jurisprudentiæ adhibeat vocem Philosophiæ & distinguat inter Philosophiam Gentilem & Christianam*

ad §. *16.* p) *Est hæc iterum sententia Albertina, quod scilicet Philosophia Christiana mutuetur principia demonstrandi ex Theologia.*

q) *Nam hoc ipsum est metabasis, quando quis mutuatur principia demonstrandi ex aliâ disciplinâ, qua*

foret, quot vini menſuræ impleverint hydrias Cananæas. r)

17. Igitur retrahamus pedem, præprimis cum ſimul via evadendi fuerit monſtrata. Quemadmodum enim Arithmetica v. g. non μεταβαίνει, etſi principia domeſtica ad exempla Hiſtoriæ ſacræ applicet, ſic neque nos peccabimus, ſi applicuerimus principia noſtra ad ſtatum integrum. s) Aliud videlicet eſt principia demonſtrationum ex aliâ diſciplinâ mutuari, aliud objectum, cui demonſtratio applicari debeat, aliunde petere.

18. Et maximè ex Hiſtoriâ, quæ ſive ſacra ſit ſive profana, inſtrumentum eſt commune quatuor facultatum. t)

19. Ergo ſi libet ſtatum hominis integrum ſpeculari, licet. u) Licet autem ex hiſtoriâ ſacrâ ſaltem, nam Gen-

quæ diverſa fundamenta agnoſcit. Et pluribus eâ de re dixi in Introductione ad Philoſophiam Aulicam, & in Introd. ad Logicam.

r) *Urgeri etiam ſolet contra Albertum, confundi ab eo Philoſophum Chriſtianum cum Philoſophia. Etſi enim Philoſophus Chriſtianus eſſe poſſit, tamen propterea non magis Philoſophiam evadere Chriſtianam, atque artem ſutoriam aut calceum, quorum utrumque abſurdè Chriſtiani Epithethon ſibi ſumeret, etſi ſutor ſit Chriſtianus.*

ad §. *17.* s) *Hic latet nervus ſententiæ meæ, in quâ recedo ab Alberto & aliquo modo à Dn. Pufendorffio.*

ad §. *18.* t) *Declaratum hoc fuit exemplis hiſtoricis ad omnes quatuor facultates aptatis. Confer* dicta in Introd. ad Logicam cap. 1.

ad §. *19.* u) *Nec ſolùm licet, ſed maximè utile eſt hic de ſtatu integritatis diſſerere, ne diſputemus more andabatarum contra ſententiam Albertinam* in cap. 4. *qui adeò officium boni Diſputatoris non obſervavit, dum Jus naturæ ex ſtatu integro deducere voluit, & tamen ſuper-*

Gentilium *x*) aut Rabbinorum *y*) hâc parte traditiones vel nugæ ſunt, vel maximis dubiis obnoxiæ, & obſcuriſſimæ. *z*)

20. Erat *ſtatus* iſte *perfectus*, cum in eo homo ad imaginem Dei fuerit conditus. Unde *miſeriæ*, quæ hodiè *ſtatum corruptum* comitantur, abfuiſſent. *a*)

21. Igitur quà *corpus* homo haud dubiè iisdem prædirus fuit *membris*, quibus hodiè gaudet homo perfectus, eademque in eo fuit *ſexus diſtinctio*, quin & membra corporis, quatenus ſunt *organa animæ* ſtatim uti à primâ creatione fuerunt in Adamo, ſic & à primâ nativitate in ejus liberis fuiſſent apta ad ſuſcipiendas animæ functiones. *b*) De *quantitate molis c*) parum ſumus ſolliciti, cum ea directè ad perfectionem humanam nihil faciat. *d*)

22. Porrò quà vitam homo non fuiſſet mortuus nec ægrotaſſet. Cibus & potus perpetuò affuiſſet ſaluber-

perficiariè maximè ipſum ſtatum integritatis & differentiam ejus à ſtatu poſt lapſum conſideravit.

x) *ut Ovidii de ſeculo aureo.*

y) *ut de Adamo Androgyno, Gigante &c.*

z) *Dictum hîc obiter de infinitis quæſtionibus controverſis tum circa opera creationis in genere, tùm circa ſtatum hominis in ſpecie, circa Paradiſum &c. Dictum etiam de quæſtionibus quibusdam curioſis magis quàm utilibus. Utrum beſtiæ venenatæ fuiſſent in ſtatu integro? Utrum excrementa fœtuiſſent? Utrum carnes comediſſent?*

ad §. 20. a) *Hæc eſt quaſi generalis propoſitio in quâ reliquæ theſes ſe fundant.*

ad §. 21. b) *Nam quod hodiè aliter fit, pertinet ad miſerias ſtatus corrupti.*

c) *i. e. an gigas fuerit Adamus, an hodiernâ hominum ſtaturâ conſpicuus?*

d) *Ita pumiliones, etiam minimi, magnam prudentiam ſæpè oſtendunt.*

ad

berrimus. Concoctio ventriculi fuisset optima. Venenum non nocuisset. An vero *carnes comedisset?* curiosa magis est quæstio, quàm proficua. *e)* Potuisset credo, sed vereor, ut voluisset. *f)*

23. *Organa sensuum* erant, quântum concipi possunt, perfectissima. Adfuisset *delectatio sensuum*, sed legibus subjecta. Itaque & delectatio ex tactu, qua ex causis physicis & principiis anatomicis deduci potest, non quâ hominem extrà se rapit & libido dicitur. *g)* *Locomotiva* statim à primo vitæ momento vires suas exercuisset, neque turbata fuisset aut impedita *h)*

24. Quà *intellectum* homo non saltem ita fuisset in *naturalibus* perspicax, ut primo quasi intuitu, *i)* naturas, virtutes ac formas rerum creatarum, quæ hodie vel nos latent vel laboriosissimâ meditatione vix ac ne vix quidem percipiuntur, cognovisset, sed & in *moralibus* summam possedisset prudentiam intelligendi legem ejusque in actiones suas efficaciam. Hinc reprobrandum do-

H gma,

ad §. 22. e) *Qui affirmant, utuntur argumento à Dominio in bestias. Qui negant, afferunt, quod Deus jusserit, ut comedat de omni arbore. Neutrum stringit. Sed pro affirmativâ facit, quod Adamo non fuerit probibitum.*

f) *Et si voluisset, magis probabile est, eum comedisse carnes crudas quàm coctas.*

ad §. 23. g) *Hæc enim videtur esse consequens status corrupti.*

h) *per morbos.*

ad §. 24. i) *In statu integritatis ergo non opus fuisset tàm longâ ratiocinatione & experientiâ ut hodiè. Unde & cognitio Adami à Theologis, ni fallor, dicitur intuitiva. Deus naturas rerum declaravit per signa rebus impressa. Ideas has signorum homo ferè in statu post lapsum perdidit.*

l) *Æqui-*

gma, quod cum aliis defendit Grotius, *l*) ſimplices fuiſſe Protoplaſtos & magis ignorantia vitiorum, quàm virtutis ſcientia præditos, quod ſimul in Deum eſt injurium.

25. Nec de *infantibus* cur aliter ſentiam, cauſam video. Potuiſſent nimirum ſtatim à nativitate cum parentibus ſuis ſapienter de rebus quibuscunque ratiocinari, & ſaltem breviſſimo temporis ſpatio *m*) habuiſſent opus, ut de ſenſu vocabulorum, ex liberâ hominis impoſitione, non ex rei naturâ ſignificantium, fuiſſent informati. *n*)

26. *Voluntas* magno gaudebat libertatis gradu. Poterat equidem peccare homo & non peccare, ſed magis inclinabat ad non peccandum.

27. Ulterius ne ad momentum quidem homo in ſtatu integro absque *ſocietate* fuit, ſed ſtatim *cum Deo* ſocietate, inæquali illâ quidem, verum in quâ major amor & fiducia deprehendebatur, quam hodiè in ullâ ſocietate paternâ exiſtere poteſt, fuit junctus.

28. Cum vero homo naturâ appetat ſui ſimile, *o*) iſtam verò ſimilitudinem in Deo ob nimiam divinæ perfectio-

l) *Æquiparat enim Grotius protoplaſtos cum barbaris populis in India. Certo reſpectu tamen fuit ignorantia vitiorum in primis parentibus, videlicet in actu exercito, non in actu ſignato. Aut clarius: Fuit in iis ignorantia factorum, non ignorantia juris.*

ad §. 25. m) *& quantum ferè ad enarrationem & recenſionem nominum fuiſſet opus.*

n) *Potuiſſent ipſi quidem nomina indere. Indita nomina non potuiſſent divinare. Niſi & anima facultate divinandi in ſtatu integritatis fuiſſet prædita, quod ſtatuit Dominus Becmannus* in lin. doctr. moralis c. 2. §. 8. *ſed rationibus non concludentibus. Rem ipſam in medio relinquo.*

ad §. 28. o) *Ita hodiè etiam amicitia cum æquali jucundior eſt, quàm*

fectionis & essentiæ distantiam non deprehenderet, *non erat bonum, eum esse solum, p*) ac propterea Adamo benignissimus Creator prospexit de sociâ, Evâ nimirum, quam ex costâ ejus creavit,) quæ tamen non fuit in Adamo superflua, nec exemptio illius corpus ejus reddidit mutilum, *q*) & Adamo dedit *in matrimonium*.

29. Fuit ista societas in statu integro *summe æqualis*, cum imperium marito demum post lapsum in pœnam uxoris à Deo fuerit traditum, & ante lapsum communis subjectionis causa, imperfectio, Evæ tribui nequeat. *r*)

30. Quamvis autem Apostolus *s*) doceat, non convenire uxoribus ut imperent maritis, & in eâ doctrinâ istâ etiam utatur ratione, quod Adam prius creatus fuerit quam Eva, nulla tamen procedit illatio: Eva non potuit in statu integro imperare Adamo, ergo Adamus Evæ imperavit.

31. Quod verò ab aliis *t*) dicitur, maritum uxore esse superiorem dignitate & potestate, etiam ex intentione

quàm cum principe benignissimo. At quid Princeps etiam summus in respectu ad Deum? Unde & in vitâ æternâ habebimus societatem & Dei & hominum.

p) *Ergo hoc dictum non tantùm pertinet ad societatem nuptialem in specie, sed & ad societatem in genere.* Conf. Perer. in Genesin.

q) *Superfluum voco, quod nullum usum habet. Mutilum est, quod parte necessariâ est privatum. Ita in florum fasciculo non est superfluum, si florem fasciculo addam, nec fasciculus fit mutilus, si florem demam.*

ad §.*29.* r) *Creavit Deus hominem ad imaginem suam. Masculum & fœminam creavit eos.* Confer dissert. procem. §.44.

ad §.*30.* s) 1. Cor. XI. vers. 8. 1. Tim. II. c. 13.

ad §.*31.* t) Vid. Alb. in Comp. P. 2. c. 10. §. 21.

u) *Nam*

Dei creantis uxorem in ſubſidium mariti, nec vice versâ, id prioritatem qudem ordinis adſtruit, non vero ſuperioritatem dignitatis aut poteſtatis, ut facilè exemplo ſocietatis mercatoriæ *u*) declarari poteſt.

32. In hâc ſocietate ſubſtitit ſtatus integer; an & ſubſtitiſſet, ſi homo integritatem ſuam non amiſiſſet? Sic putarunt aliqui, negantes videlicet, *ſocietatem paternam* in ſtatu integro *fuiſſe extituram*. Ita noviter diſſeruerunt ex Anglis ingenio ſuo abuſus Thomas Hobbes, *x*) & ex Belgis horrendus ſcriptor Adrianus Beverland. *y*)

33. Quos non ſolum divinæ benedictionis verbis *Creſcite & multiplicamini*, *z*) proſternimus, ſed & oſtensâ figurâ membriſque corporis ad procreandum deſtinatis in fugam agimus. *a*)

34. Putamus tamen & hanc ſocietatem *æqualem* fuiſſe futuram, in eo vero à conjugali differentem, quod liberi Parentibus non tam ob prioritatem ordinis, quam ob exhibitum beneficium generationis, *b*) reverentiam exhibere debuiſſent.

35. Uti enim reverentiæ debitum eam imperfectio-

u) *Nam & hîc ſæpè mercator alterum ſumit ſibi in ſubſidium abſque imperio.*

ad §. 32. x) in Leviathane.

y) in ſcripto de peccato originis. Conf. Philoſ. juris §. 31. *Dictum de ſcripto Beverlandi & de refutatore ejus Ryſſenio.*

ad §. 33. z) *Dictum quomodo ad ea reſpondeat Beverlandus ex hypotheſi Simonis* in Criticâ veteris teſtament, *de quo dictum.*

a) *vide locum Ciceronis* in Philoſ. Juris §. 31.

ad §. 34. b) *N. O. quod parentes obligati ſint ad generandum. Nam ita in genere quilibet alteri ad beneficium eſt obſtrictus, & tamen beneficii exhibitio parit eam ſuperioritatem.*

ad

ctionis notam, quam subjectio c) infert, hautquaquam præsupponit; ita & causa imperii paterni suo loco demonstranda abfuisset in statu integro. d)

36. At *herilis societas* exulasset haud dubiè in statu integro. Exulasset enim indigentia, quæ apud nos tam ex parte Domini, quam servi e) societatem istam introduxit, ut de dominorum distinctione f) jam nihil dicam.

37. An & *Respublica?* Res patebit, si & hic structuram Reipublicæ consideremus. Constat illa ex imperio ad tranquillitatem publicam & omnium rerum suf-

 ficien-

ad §.35. c) *Dictum hîc de differentia inter reverentiam & subjectionem seu obsequium, secundum ductum eorum quæ docentur* infrà in capite de officiis parentum & liberorum.

d) *At imò dicis: Omne beneficium in altero præsupponit imperfectionem aliquam, indigentiam nempe beneficii. Respondeo* 1. *Aliqualis imperfectio fuisset etiam in statu integro; scilicet, quod infantes v.g. vitam non habuissent à se ipsis, quod desideraverint homines ad vitam socialem, (si modò hæ imperfectiones dicendæ sunt.) Verum sufficit, quod reverentia non præsupponat tantam imperfectionem, quantam imperium. Imperium præsupponit imperfectionem præsentem. Ad reverentiam sufficit præterita.* 2. *Posses etiam distinguere inter imperfectionem interiorem & exteriorem. Illam præsupponit imperium. Hæc sufficit ad reverentiam.*

ad §.36. e) *Non obstat quod Aristoteles dicat, alium servum esse naturâ, alium lege. Nam hæc tota distinctio respicit statum post lapsum.*

f) *Nulla enim fuisset dominiorum distinctio in statu integro, ut suo loco declarabimus in capite de Dominio. Ergo non opus habuisset Dominus operis servi ad augendas & conservandas res familiares, non opus habuisset servus sustentatione Domini.*

ad

ficientiam directo. Imperium *g*) non admittere statum integrum jam ostendimus. Nec Rep. opus fuisset ad obtinendam tranquillitatem, *h*) cum nullus ibi fuisset metus; nec ad sufficientiam, *i*) cum nulla fuisset indigentia.

38. Qui autem asserunt *l*) Rempublicam statûs integri, ferè uno ore fatentur, se non intelligere societatem cum imperio propriè dicto. Unde quidam distingunt inter imperium directivum & coactivum At hoc ipso fatentur, non extituram, quoniam imperium directivum est ignis frigidus. *m*)

39. Sequitur *status hominis lapsi*. Hic multa fuerunt muta-

ad §. 37. g) *ergo defuisset forma Reipublicæ.*

h) *ergo exulasset tùm finis primarius Reipubl.*

i) *ergo nec locum habuisset Reip. finis secundarius. Jam computa quid de Republicâ reliquum sit, quod in statu integritatis existere potuisset.*

ad §. 38. l) *ut post alios communiter Bœclerus* ad Grotium l. 1. c. 3. p. 200. *D. Val. Albert.* Part. II. Comp. Jur. Nat. cap. 14. p. 209.

m) *Adde quod imperium directivum præsupponat etiam imperfectionem in directo, ut directore opus habeat. Loquimur autem de imperio humano, unde frustrâ instantia datur de imperio Dei in angelos bonos à Boeclero* d. l. *Quod vero Alberti cum Aristotele suo, (cum quo in Oratione promotoria Magisteriali ante paucos annos publicè testatus est se mori velle,) urgeat perfectissimam societatem esse Rempublicam, & exinde inferat, ergo etiam fuisse in statu perfectissimo, dupliciter falsum est. Infra enim* lib. 3. *ostendemus societates gentium fœderatorum esse perfectiores. Et insuper connexio nulla est. An putat etiam Alberti perfectissimum chirurgum aut coquum fuisse futurum in statu integritatis? An putat Rempublicam (veram) futuram esse in vitâ æternâ?*

ad

mutata. Organa corporis non parum temporis *n)* requirunt, ut ad exercendam loco motivam & recipiendas animi functiones fiant apta. Mors intravit in mundum; hanc præcedunt ac procurant morbi varii; concoctio sæpe pessima, & venenum homini metuendum, cibique variis artificiis, ne noceant, præparandi; sensus hominis sæpius fallunt; acumen intellectûs multum remisit; in infantibus est instar tabulæ rasæ *o)* varias impressiones recipere aptæ. Voluntas *p)* hominis multum de libertate suâ amisit, ita ut in hoc statu ferè tota ad malum inclinet, quoniam affectus frequentissimè exorbitant, & hominem quasi extrà se ponunt, certè perpetuò frenum mordent.

40. Has mutationes in homine tantas esse opinamur, ut absolutè *impossibile sit homini mediis naturalibus in hâc vitâ imperfectiones istas corrigere.* q)

41. Quod si enim posset, in ipsius potestate esset vel

ad §. *39.* n) *Et tempus quidem variat. Alii citius vires corporis experiuntur, alii vires animi.*

o) vide dissert. Procem. §. 45. 46.

p) *Dictum de dicterio communi: Hominem in statu integro* potuisse non *peccare, in statu post lapsum* non posse non *peccare; si mansisset in statu integro, confirmandum fuisse ut* non potuisset *peccare.*

ad §. *40.* q) *Hæc observatio omninò notanda, quia impugnat fundamenta Albertina. Si enim non possum ne minimo quidem gradu perfectionem status integri recuperare, ruit fundamentum, quod status integer sit norma juris in statu corrupto. Frustranea enim est norma, ad quam applicari nullo modo normatum potest. Simul verò corruit effugium Alberti, quod debeamus studere ut recuperemus perfectionem status integri, si non in totum, saltem in tantum. Ita si quis ex prandio splendido reliquias habe-

vel abjicere peccatum originale, *r*) vel ſubtrahere collum jugo pœnæ divinæ. *s*) Utrumque autem eſt abſurdum.

42. *Manſit* tamen quoad *intellectum* illa perfectio, ut poſſit homo cognoſcere regulas communes & præcepta, potiſſimum naturalia *t*) quoad *voluntatem*, quod inclinet quidem ad malum, ſic tamen, ut minimum quoad actus exteriores libertatem efficaciter renitendi retinuerit. *u*)

43. Porro *intuitu ſocietatum* in ſocietate divinâ ceſſat hodie converſatio cum Deo de facie ad faciem, nec ſolum amatur hodiè Deus ut pater benignus, verum etiam

habeat, fruſtrà ipſi inculcarem, quod debeat intendere, ut per reliquias has recuperet id, quod in prandio jam fuit conſumtum. Retinendæ ſunt reliquiæ, & tentandum ut illas non amittamus, aut ſi ex reliquiis jam quædam amiſimus, ut has recuperemus. Ita comparari poteſt homo integer cum homine qui 100000. poſſidet, homo lapſus cum eo qui ab iſtâ ſummâ perdidit maximam partem, eaque mari abſumpta ſit, retinuerit vero 100. Hic debet operam dare ut non minus 100. poſſideat, non autem ut plus. Cape aliud exemplum perſpicuum de homine, qui à natura imbecillem ſanitatem & imbecillia membra corporis habet, comparato cum ruſtico robuſtiſſimo. Hinc falſiſſima eſt aſſertio Albertina part. 1. comp. cap. 2. §. 4. *quod adminiculo reliquiarum quædam ex ſtatu integro recuperare poſſimus. Confer quæ ad alias ejus exceptiones regeſſi* in Præfat. ad Introd. ad Philoſ. Aulicam.

ad §. 41. r) *quod conſiſtit potiſſimum in inclinatione voluntatis ad malum.*

s) *quæ conſiſtit in imperfectionibus corporis & intellectus.*

ad §. 42. t) *aliàs non obligaretur legibus.*

u) *Nam ſi nec has poſſit retinere, fruſtrà puniret homo hominem. Confer ſuprà* c. 1. §. 54.

ad

etiam timetur ut judex justus. Societas Conjugalis ex æquali facta fuit mixta in pœnam lapsus. Sed in paternam introductum fuit imperium propter necessitatem educationis. Terræ maledictio & secuta dominiorum distinctio invexit societatem herilem; quin & civitates atque respublicas introduxit metus à vi externâ.

44. Vocatur aliàs *status integer* etiam *status naturæ rectæ*, & *status post lapsum*, *naturæ corruptæ* seu corruptus. Sed hic cavendum, x) ne per corruptionem hîc intelligamus corruptionem moralem quoad actiones exteriores, cum hæc denominatio pertineat vel ad corruptionem hominis physicam, vel certè ad corruptionem moralem actuum internorum inclinantium valdè ad peccandum contrà leges.

45. Itaque *status* hic *post* lapsum suo modo adhuc *rectus* est, & peccata actionum exteriorum non sunt vitia statûs, sed hominum in isto statu viventium.

46. Unde & notare poteris homonymum, quod *status corruptus* vel opponatur *integritatis statui*, vel opponatur *statui post lapsum suo modo recto*, & tunc denotat verbi gratia statum latronum &c.

47. Plures verò significationes latent in voce *status naturalis*. Sic nota est distinctio status humani in *naturalem* & *legalem*, quæ uti à variis variè, ita & frequenter in eum modũ explicari solet, y) ut status naturalis sit hominis in

I inte-

ad §. 44. x) *Cavillantur enim adversarii Pufendorffii, ut, ni fallor, Strimesius, quod jus naturale ex statu corrupto deduxerit.*

ad §. 47. y) *vide B. Patris* Disput. de statu naturali & legali. qv. 10. §. 20. seqq.

z) v.g.

integritate suâ florentis, legalis autem idem quem diximus, naturæ corruptæ. Et applicari quidem solet ista distinctio non solum ad homines singulos, sed & ad societâtes humanas, maximè ad civilem, & præterea ejusdem usus in definiendis pluribus controversiis politicis *z*) inculcatur.

48. Id & à nobis factum alibi. *a*) Nunc verò sententiam mutamus, partim *b*) quod status naturalis præsupponat civitatem fuisse extituram in statu integro, cujus contrarium modo demonstravimus; partim quod istæ controversiæ si non melius, æque benè tamen definiri possint, si modo oculos dirigamus ad statum legalem. *c*)

49. Quantum hactenus à Politicis vapulaverit *Hobbesii status naturalis*, quem vult esse bellum omnium contra omnes, eique *statum socialem* opponit, ferè tironibus notum est; Et merentur hâc parte legi quæ subinde adversus hunc belluinum stâtum scripsit Illustris Pufendorffius. *d*)

50. Quot modis autem ipse status hominis post lapsum

z) *v. g. de usucapione, de numerandis votis, non ponderandis, de optimâ Reip. formâ, de præstantiâ regni electivi vel successivi.* vid. d. Disput.

ad §. *48.* a) *in disputatione de philosophiâ juris.*

b) *aliam rationem vide infrà* c. 4. §. 44. 45.

c) *Nam ad doctrinam principaliter facit demonstrare rem prout est, secundariò & illustrationis gratiâ, prout esse possit. Sic v. g. quid juvat medicum consideratio corporis humani, prout omnibus morbis caret? Aut, si pharmacum sit dandum homini debili, quid juvat consideratio rustici?*

ad §. *49.* d) *potissimum* de jure

lapſum naturalis vocem induere queat, ex ſequentibus diviſionibus patebit. *e*) Scilicet *ſtatus naturalis initio* denotat conditionem omnibus hominibus communem, quatenus id præ beſtiis habent peculiare, etiam poſt lapſum, ut ratiocinari valeant, ac legislatorem ſummum agnoſcere & actiones ſuas exteriores ſecundum ejus præcepta dirigere, & opponitur vel vitæ & *conditioni brutorum*, *f*) vel vitæ hominum conditione iſtâ abutentium & dictata rationis corruptæ ex aſſe ſequentium.

51. Status hic naturalis *ſecundò* commode diſpeſci poteſt in ſtatum *naturalem*, hoc eſt conditionem illam hominum, qualis futura eſſet, ſi jam poſt lapſum homo à nativitate ſibi ſoli relictus foret ſine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & *ſocialem* ſeu conditionem hominum quatenus vitam per induſtriam aliorum excultam vivunt.

re Nat. l. 2. c. 2. §. 5. ſeq. *contrà quem fruſtrà diſputat Dn. Becmannus* in Meditat. Polit.

ad §. 50. e) *Quadruplicem diviſionem & acceptationem ſtatus naturalis hauſimus ex Pufend.* de J. N. ll. 2. & de O. H. ll. 1. *Mutavimus tamen quædam. Dn. Pufendorffius ita:*

Status
- *Naturalis. Atque hic opponitur vel beſtiali, vel ſociali, vel civili.*
- *Adventitius.*

Nos ita: Status vel
- *Naturalis.*
 - *Naturalis.*
 - *Socialis. Hic*
 - *Naturalis.*
 - *Civilis. Hic*
 - *Naturalis.*
 - *Adventitius.*
- *Belluinus.*

Nos igitur diviſionem arctiſſimam ac ſpecialiſſimam facimus eam, quam ipſe fecerat latiſſimam & generaliſſimam.

f) *Poſſes etiam hunc ſtatum beſtialem*

52. Atque hi ſtatus, naturalis & ſocialis, non confundendi ſunt cum ſtatu naturali & ſociali Hobbeſii. *g*) Etſi enim hic eosdem deprehendas terminos, res tamen eſt diverſiſſima. Nam in ſuo ſtatu naturali Hobbeſius hominem conſiderat in relatione ad alios homines, eumque vult eſſe bellum omnium contrà omnes, quorum neutrum ad noſtrum ſtatum naturalem quadrat.

53. Status ſocialis *tertio* eſt vel *naturalis*, hoc eſt conditio hominum in ſocietate æquali viventium, qui neque communem habent dominum, & quorum unus alteri non eſt ſubjectus, vel *civilis* eorum, qui vivunt in ſocietate civili & reliquis ſocietatibus minoribus ſub civili comprehenſis.

54. Neque hujus ſignificatûs ſtatus naturalis cum Hobbeſiano eſt confundendus. Hobbeſii ſtatus eſt bellicus, & ſociali oppoſitus, noſter & pacificus & ſocialis ſpecies.

55. Denique *quartò* civilis ſtatus eſt vel *naturalis*, ſcilicet ea conditio, quam homo habet à naturâ absque facto hominis v. g. quod ſit mas, quot ſit infans &c. vel *adventitius*, quò ſpectat conditio, quam homo habet ex impoſitione humana v. g. quod ſit conſul, nobilis, ruſticus, &c.

56. Rectè autem putamus in ſingulis his ſignificationibus terminum ſtatûs *naturalis* poſſe adhiberi. *h*) In *primo* denominatio deſumta eſt ab *eſſentiâ* hominis, in *ſecun-*

ſtialem appellare contra naturalem.

ad §. 52. g) *Faciunt enim hoc per calumniam adverſarii quidam Pufendorffii.*

ad §. 56. h) *Hoc iterum notandum*

secundo à miseriâ *naturam* hominis sibi relicti post lapsum comitante, in *tertio* à libertate & æqvalitate hominum *naturali*, in *qvarto* ab accidentibus potissimum physicis, qvæ homini à *naturâ* insunt.

57. Quod si tamen quis statum naturalem *primi* generis velit appellare statum *humanitatis*; *secundi* statum *vitæ solitariæ*, *tertii* statum *æqualitatis*, nos quidem recordati, quod in terminis debeamus esse faciles, non adeò refragabimur.

58. Comparari etiam hi quadruplices status naturales inter se possunt ratione *existentiæ*. *Primus* existit vel certè existere debet in *omnibus* hominibus. *Secundus* *i*) non existit frequenter, *existere tamen potest*, v. g. si homo unicus ex naufragio restans in insulam desertam projiciatur; & existit sane v. g. in infantibus à parentibus nequam expositis. *Tertius frequenter existit*, v. g. inter gentes ad se relatas. De existentiâ autem *quarti* nullum dubium.

59. Unde errant, qui putant, statum naturalem secundi generis esse statum fictum, aut fictam esse miseriam, quam statum illum comitari diximus. *l*)

60. Sed nec frustrà istam quadruplicem status na-

dum adversus Anti-Pufendorffianos. Criminantur quoad secundum & tertium significatum, quod ejusmodi statum naturalem vocet, qui sit miserrimus, qui sit æqualis, cum tamen homo naturâ inclinet ad beatitudinem & quidem civilem.

ad §. *58.* i) *Et hoc adversus Anti-Pufendorffianos, qui criminantur, secundum potissimum esse non ens.*

ad §. *59.* l) *quod facit, si rectè recordor, Alberti.*

turalis significationem opposuimus. *Primus* enim utilitatem suam præbebit in deducendis *officiis hominis erga Deum m*) & in præcepto *de custodiendâ æqualitate. Secundus* in demonstranda necessitate *societatis, n*) *Tertius* in comparatione *diversorum præceptorum juris naturalis, o*) tùm & aliâs. *Quartus* ad Jurisprudentiam potissimum *humanam* pertinet. *p*)

61. Jam in viam. Diximus in utroque statu hominis & integro pariter & lapsus statu utramque legem divinam, & naturalem & positivam viguisse. De naturali fortè non est dubium. *q*) Positiva in statu integritatis fuit illa, quæ prohibuit comestionem ab arbore vetitâ, tum v. g. prohibitio polygamiæ & divortii in institutione conjugii primævâ facta. In statu post lapsum variæ sunt leges positivæ, de quibus suo loco.

62. Pu-

ad §. 60. m) *vide caput sequens*

n) *in cap. 4.*

o) *potissimum in capite de officiis humanitatis.*

p) *quia est jus species status Civilis.*

ad §. 61. q) *Non videram cum ista scriberem* dissertationem G. V. M. (*Gvilielmi* van der Muelen) de origine Juris Naturalis *publicatam Ultrajecti 1684. in quâ statuit: In statu integro nullas leges naturales obtinuisse. Cui anno 1686.* Simon Henricus Musæus Vindicias Juris Naturalis Paradisei *opposuit. Contrà has vindicias* defensionem suæ dissertationis *anno 87. paravit Autor, cui an ulterius quædam regesserit Musæus, nescio. Mallem autem Musæus controversiam hanc magis modestè & animo affectu vacuo tractasset. Jam, dum* p. 37. vindiciarũ *apertè profitetur, se ad instantiam Clerici de periculositate sententiæ istius multa pro more Hæretificum differentis, opus suscepisse, & toto opere in eo est, ut adversus bonam fidem ex autore hæreticũ Semi-Antinomũ faciat, & quantum damnum per ejus sententiam patiatur Respublica clamet, parum se lectori à stu-*

62. Puto autem esse evidens: ad nostrum scopum, dum leges divinas, quantum ad Jurisprudentiam pertinent, sumus explicaturi, spectare primariò leges illas, quæ statum post lapsum dirigunt. Utique enim Jurisprudentia illas leges debet exponere, quæ postea ad actiones hominum applicandæ sunt. Judicamus autem, ut puto, & patrocinium præstamus, aut etiam consulimus, non protoplastis, aut de eorum actionibus, sed omninò hominibus hujus seculi reliquias saltem pristinæ felicitatis possidentibus, quas si conservent modò, ad tranquillitatem hujus vitæ sat est.

63. Vi-

a studio hæretificandi alieno, & vestigia Salvatoris prementi probat. Mihi sic videtur. Statuit autor p. 16. differt. §. 14. *Nullum jus in statu integro, nullasque leges naturales obtinuisse, verum ex puro naturali impulsu nullisque vitiis & illibatâ inclinatione vetustissimos mortalium nullâ obligatione, quæ ab ipsis tanquam obligatio fuisset considerata*, ea, quæ in hoc nostro corrupto statu leges naturales vocamus, observasse & *implevisse, & p. 24. asserit, ipsorum statum propterea multo feliciorem fuisse statu hodierno, neque hodiernam justitiæ & injustitiæ notitiam habendam fuisse pro tanta felicitate. P. 59. vero expressè Pelagii sententiam rejicit. Ex dictis autem patet, non tam litigare Autorem de re quam de nomine, an nimirum id quod homo tum ex instinctu sanctissimo faciebat, legis nomine appellari possit? Notum alias est, Jus naturæ in statu integritatis longè aliam faciem habuisse quàm in statu post lapsum.* Vide quæ differit Osiander suprà in excerpt. differt. proœm. §. 48. *Nec diffitendum, hominem quamdiu in puncto integritatis manebat, & spontissimè, ut ita loquar, bona faciebat, de obligatione non cogitasse. Interim tamen legi naturali subjectus erat & obligatio aderat, se exerens cum ab istâ integritate deficeret. Si enim homo non fuisset sub lege, non potuisset etiam peccare, nec puniri. Nec est quod autor fortè regerat:*

Pec-

63. Videamus jam utriusque legis *differentias*. Has communiter & in eo quærunt, *r*) quod lex *naturalis* obliget *omnes* homines, lex *positiva* populum *Judaicum*. Sed hanc differentiam non esse adæquatam infrà patebit.

64. Differunt itaque *s*) initio I. lex naturalis & divina positiva *Principio cognoscendi*, quod in lege naturali est recta ratio, in divinâ autem positivâ revelatio divina.

65. Dependet hujus differentiæ demonstratio à dif-

Peccasse hominem contrà legem positivam, non contra legem naturalem. Nam non poterat lex positiva violari, ut non simul violaretur jussum naturale, facienda ea esse, quæ Deus jubet. Porro tota autoris dissertatio in eo est ut ostendat, in statu integritatis nullam fuisse legem. Vide maximè §. 32. *ubi inter alia dicit :* Ad supprimendam & coercendam malitiam hominum leges fuere latæ, ubi verò nulla scelera aut vitia vel flagitia perpetrantur, ibi nullâ lege, nullo præcepto aut pœnarum metu opus est, &c. *At* in defensione *tamen* p. 136. 199. *concedit, legem positivam in paradiso fuisse. Ità putamus absque impacto hæreseos crimine autori errorem ostendi posse. Videtur vero autor ad istam sententiam perductus, quod nimis strictè statum integritatis in hâc quidem materiâ caperet. Dum enim jus naturæ paradisiacum à jure naturæ post lapsum secernimus, statum integritatis tam latè accipimus, ut etiam lapsum ipsum sub se comprehendat, & jus alterum* post *lapsum demum incipiamus. At ipse solum integritatem lapsui contradistinctam in mente habuit, quo pacto, cum fortè legeret :* justo non esse legem positam, *incautè in illam sententiam paradoxam prolapsus est.*

ad §. 63. r) *Illi scilicet, qui pro synonymis habent legem naturalem & moralem.*

ad §. 64. s) *Confer quoad hunc* §. *& seqq.* disp. de bigamia §. 9. seqq.

ad

differentiâ secundâ. *t*) Agnovit eandem exactè Apostolus, *u*) partim dum Gentes, quæ legem positivam non habent, naturá ea facere dixit, quæ legis naturalis sunt, partim, dum profitetur, *x*) se rationi suæ relictum non cognovisse, concupiscentiam *y*) esse peccatum, nisi lex divina positiva dixisset; non concupisces.

66. Per *rectam rationem* hic intelligo facultatem naturalem ratiocinandi, seu veras conclusiones ex veris primis principis deducendi. Adest autem homini, ut cuivis constat, facultas ista à nativitate per modum *potentiæ*, aptæ vires suas exerendi, si suppeditantibus sensibus ideæ prius fuerint ab intellectu formatæ, eademque postea in societate humanâ fuerit culta.

67. Igitur non possumus non ridere nimium subtiles Scholasticorum meditationes, docentium, inesse infantibus etiam natutaliter, per modum habitus cujusdam connati, *z*) statim quædam prima principia practica, inculcantia, quæ jure naturæ sint facienda aut omittenda.

68. Omne enim principium practicum propositio

 est.

ad §. 65. t) *quia objectum Legis naturalis sunt res cum naturâ hominis rationali convenientes.*

u) Rom. II. v. 14. 15. *Adde quoad expositionem horum versiculorum Osiandrum in typo legis naturæ Parte II.*

x) Rom. VII. 7. Conf. dissert. procem. §. 47. 48.

y) *hoc est, motus secundò primos. Nam motus primò primi, ut suprà eos definivimus* cap. 1. §. 50. & 51. *nondum sunt peccatum.*

ad §. 67. z) vide Hornejum l. 4. Instit. Ethic. c. 2. §. 6. Conf. Zentgrafium de origine Juris Nat. artic. 6. §. 3. p. 153. Dn. Pufendorf. in Spicileg. controv. p. 47.

ad

est, *a*) Propositio omnis convenientiam aliquam prædicati cum subjecto aut disconvenientiam innuit. At infantes terminorum præprimis moralium cognitione destituuntur, *b*) quippe in quorum expositione homines maximè adulti, iique eruditi vix conveniunt. Quis ergo putet, infantes v. g. cognitum habere, quod homicidium sit fugiendum & pacta servanda, cum nesciant, quid sit pactum, quid homicidium &c.

69. Accedit quod ipsimet Scholastici *c*) hæsitent: habitus iste connatus infantibus an per modum nudæ potentiæ, an & per modum actus insit? Quid quod eò nonnulli pervenerunt, ut assererent, neutrum horum esse habitum istum connatum, sed aliquid inter actum & potentiam intermedium. *d*) Ergo, quod felix faustumque sit, dabitur ens aliquod, qnod nec est, nec esse potest. *e*)

70. Etsi

ad §. *68.* a) *Dictum hîc de ordine cognitionis, quatenus se exerit in infantibus.*

b) *Huc pertinent ex scripturis, cum Deus dicit ad Jonam:* daß in Ninive sind viel 1000. Seelen die nicht wissen was linck oder recht ist/ *ubi loquitur de infantibus. Item apud Prophetam:* Butter und Honig wird er essen/ daß er wisse Böses zu verwerffen und Gutes zu erwehlen.

ad §. *69.* c) vide Osiandri typum legis naturæ & Zentgraf. de Orig. Jur. nat. & in respons. ad Spicil. Pufendorffii.

d) *Ortum videtur sumsisse hæc inepta doctrina, ex eo, quod terminos Methaphysicos quæsiverint Scholastici, quibus explicarent doctrinam de fide infantum.*

e) *Quid Scholasticus diceret, si quis eum verbo contumelioso appellaret, & se excusaret, quod quidem id nec intelligat actualiter nec potentialiter, sed saltem habitualiter?*

ad

70. Etsi autem *lex positiva ex revelatione* divinâ dependeat, non tamen argumentari licebit: *f*) Hic actus in sacris literis præceptus aut prohibitus etiam à Gentilibus fuit pro honesto vel turpi agnitus, ergo ejus determinatio à Lege naturali provenit. *g*) Nam Gentiles isti aut Græci sunt, aut Romani. Romani leges suas à Græcis acceperunt; Græcorum philosophi multa à Mose mutuati sunt. Solon item multas leges ex Ægypto Athenas transportavit; Ægyptii autem rudimenta suarum legum acceperunt ab Hebræis.

71. II. Differunt leges istæ, quod naturalis pro *objecto* habeat actiones cum communi naturâ hominis rationali necessario convenientes, aut eidem repugnantes, positiva actiones intermedias.

72. Cum enim ex lumine naturæ appareat, Deum voluisse hominem esse rationalem, & præterea actiones suas normæ alicui esse subjiciendas, sequitur necessario ob fugam contradictionis, Deum illas actiones præcipere voluisse, quæ naturam rationalem necessariò promovent, & vetare quæ eidem repugnant. At cum multæ dentur actiones, quibus positis aut omissis hominis essentia neque turbetur neque per se promoveatur, non poterit etiam homo ratiocinando ipsarum determina-

ad §. *70.* f) conf. disp. de crim. bigamiæ §. 12.

g) *Hos maximè notandum contar Doct. Valent. Alberti, qui in Compendio suo Orthodxo sæpius quando probandum est, aliquid Jure naturæ esse præceptum vel prohibitum, se officio suo satisfecisse arbitratur, si ex Gentilium aliquo Philosopho testimonium adducat.*

ad

tionem cognoſcere, ſed promulgatione aliqua hic omnino fuit opus.

73. Voco autem *neceſſariam* actionis cum ratione *convenientiam*, quoties actio promovet per ſe pacem humani generis & tranqvillitatem; *repugnantiam* vero, qvoties actio iſtam tranqvillitatem & pacem turbat.

74. Differentia iſta aliter effertur à Scholaſticis & variè qvidem. *b*) Modo enim dicunt, ad jus naturale pertinere actus *per ſe ac ſuâ naturâ*, *item antecedenter ad voluntatem divinam honeſtes vel turpes*, ad jus poſitivum autem, actiones indifferentes.

75. Mo-

ad §. 74. *b*) *Defendit potiſſimum has Scholaſticorum locutiones Oſiander* in typo legis naturæ, *& Zentgrafius* de origine Juris Naturæ, *item Valentinus Velthem* duabus diſputationibus contrà Pufendorffium. *Origo earum apud pontificios inde eſſe videtur, quod præſuppoſuerunt, Deum habere legem æternam, & hanc legem æternam eſſe ſcriptam in cordibus hominum, & eſſe typum legis naturæ, cognoſcique ab homine per reliquias imaginis divinæ. Vel potius ſic: quia legerunt hominem eſſe conditum ad imaginem Dei, & in ſtatu integro etiam legi fuiſſe ſubjectum, putarunt, Deo etiam quandam legem competere debere, quoniam Deus quaſi ſit typus hominis. Non ergo cogitarunt, omne ſimile eſſe etiam diſſimile; omnem imaginem eſſe diverſæ eſſentiæ ab ipsâ re, cujus eſt imago. Quærentes ergo, quam legem Deo accommodarent, cum Deo ſuperiorem non invenirent, abſtraxerunt, & diviſerunt quaſi attributa Dei, voluntatem & ſanctitatem, dicendo, normam voluntatis Dei eſſe ſanctitatem, & hanc eſſe quaſi legem æternam. Hanc igitur legem æternam eſſe typum voluntatis humanæ &c. Ita vides, quomodo ex uno abſurdo ſecuta fuerint plura, quod ſenſum imaginis divinæ non perceperint. In hoc enim potiſſimum inter Deum & ejus imaginem differentia conſiſtit, quod Deus ſit independens & ex lex, imago vero depen-*

75. Modo: *Obligationem in jure naturali ex objecto se diffundere in præceptum*, in positivo ex præcepto se diffundere in objectum.

76. Sed nihil horum satis commodè, Posses eqvidem actiones lege naturali determinatas dicere *per se* honestas aut turpes intuitu immutabilitatis. Jam vero ipsi τὸ *per se* antecedenter ad legis naturalis determinationem usurpant.

77. Id verò cum contradictione dicunt, actus qvosdam *suâ naturâ* esse *honestos* vel *turpes*. Scilicet in actione humanâ vel natura ejus considerari potest, vel moralitas seu respectus ad legem. Natura quatenus abstrahitur à circumstantiis moralibus; Moralitas, quatenus ad circumstantias morales reflexio habetur.

78. Includuntur vulgo circumstantiæ morales consueto versiculo: *Quis, quid, ubi, &c.*

79. Sed cave putes, ubi una vel altera harum circumstantiarum adest, ibi statim adesse circumstantiam moralem.

80. Sequeretur enim alias id absurdum, quod nulla actio possit in suâ naturâ considerari, cum omnis actio vel unam certè ex his circumstantiam involvat. *i*)

pendens & legibus subjecta. Nostrates autem Theologi istam sententiam vel ideò retinuerunt, ut eo fortius contradicere possint quibusdam ex Reformatis statuentibus, Jus Naturale esse mutabile, v. g. Rhetorforti, Szydlovio &c. Vide Osiandrum & Zentgrafium dd. ll. *sed & id sine causâ, quia autoribus istis, etiam absque his ineptiis satisfieri potest.*

ad §. 80. i) *Hinc, ni fallor etiam à Scholasticis quæstio movetur, an existat actio citrà abstractionem absque circumstantiis moralibus? & ni fallor, quidam dicunt: non existere*

81. Igitur circumstantiæ istæ tum demum morales dicuntur, quatenus propter istas lex aliquam actionem vel præcepit vel prohibuit.

82. Qui itaque actiones quasdam suâ naturâ honestas vel turpes dicit, ille quasdam actiones suâ naturâ morales dicit. At qui hoc dicit, revera dicit, quasdam actiones abstractas à circumstantiis moralibus, qua abstractionem istam involvere circumstantias morales.

83. Porro honesta actio est, quæ à lege præcipitur, turpis, quæ à lege vetatur. Lex autem est voluntas legislatoris, & legum omnium fons est voluntas divina.

84. Rursus igitur, qui quosdam actus volunt *antecedenter ad voluntatem divinam* esse *honestos* vel *turpes*, volunt etiam actus quosdam ante legem esse à lege præceptos aut prohibitos.

85. Scio equidem distingui inter actiones honestas materialiter & formaliter consideratas; *l*) A nobis materialiter volunt esse descriptas, formaliter vero actiones honestas vel turpes esse eas, quæ conveniunt cum dictamine rectæ rationis.

86. Sed scio etiam, distinctionem inter materiale & formale rebus moralibus applicatam, vel obscuram esse vel superfluam, plerumque ineptam; *m*) scio confundi hâc

istere, sed abstrahi saltem posse. Stultè, ita enim ex ipsorum mente nullum dari posset exemplum actionis indifferentis.

ad §. *85.* l) *Facit hoc* Valent. Velthem passim.

ad §. *86.* m) *videsis Velthemii Usum Metaphysices ubi plures significationes* & Formaliter *in scenam producit* , *&* *confer quæ contrà has ineptias disserui* in præfatione ad notas meas in Differt Strauchii.

n) vi-

hâc parte bonum qua utile eſt cum bono honeſto; *n*) ſcio eos legem per dictamen rectæ rationis definire, *o*) adeoque in eâdem contradictione manere, *p*) ſcio denique, Apoſtolum *q*) non ignoraſſe formale actionis turpis, qui peccatum definit, quod ſit aberratio à lege.

87. Denique quomodo ſine contradictione poterit *obligatio ſe ex objecto diffundere in præceptum*, cum obligationis omnis efficacia conſiſtat in reverentiâ & metu legislatoris. *r*)

88. Ergone omnes actiones ſunt ſuâ naturâ indifferentes? *s*) ſunt utique, hoc eſt omnes actiones phyſicæ à circumſtantiis moralibus abſtractæ, nec præceptæ ſunt nec prohibitæ.

89. Non erunt tamen, inquies, ſuâ naturâ indifferentes, v. g. blaſphemia & furtum. Non ſunt, inquam ego, *t*) iſti termini actionum ſuâ naturâ conſideratarum. Involvit enim blaſphemia conceptum proæreſeos, quod quis verba quædam in contumeliam divinam protulerit; Involvit furtum conceptum contrectationis frau-

n) vide §. 92. & 93. hîc.

o) *Hoc enim faciunt Scholaſtici communiter. Vide Oſiandri* Typum legis naturæ.

p) *Si enim dantur actus antecedenter ad legem honeſta, dabuntur actus convenientes cum dictamine recta raoionis antecedenter ad hoc dictamen.*

q) *Johannem, qui peccatum definit*: Peccatum eſt quicquid eſt contra legem Dei. *Didicimus in compendio Hutteri.*

ad §. 87. r) *Ergo ſi obligatio ſe diffundit in præceptum ex objecto, erit reverentia & metus legis ante legem.*

ad §. 88. s) *uti ſtatuebant videlicet Rhetorfortis & Szydlovius.*

t) *Ergo Rhetorfortis & Szydlovius ſtatuunt etiam actiones morales ſuâ naturâ eſſe in-*

fraudulentæ. Atqui ob has circumſtantias blaſphemia & furtum jam à lege æterna ſunt prohibita.

90. Abſtrahe ab iſtis circumſtantiis, non erunt amplius actiones iſtæ turpes; ſed nec erunt amplius iſtæ actiones blaſphemia & furtum. Phyſica actio in blaſphemiâ eſt prolatio verborum etiam blaſphemorum; nam teſtis v. g. dum ea refert, blaſphemiam non committit. Ita in furto phyſica actio eſt extenſio manus ad rem etiam alienam &c. *u*)

91. Ut itaque paucis me expediam: confundunt Scholaſtici *actionem ſuâ naturâ* id eſt phyſice conſideratam, cum *actione morali qvoad ſuam naturam*, id eſt, moraliter conſideratâ.

92. Sed fortè ipſi dum alios refutamus, ſævimus in propria viſcera. An non perinde eſt, ſive dicas, objectum legis naturæ eſſe actus ſuâ naturâ vel antecedenter ad voluntatem divinam honeſtos vel turpes, ſive dicas, eſſe actus neceſſariam connexionem aut repugnantiam cum natura hominis rationali habentes? Nam ſi ſtatuimus, Deum ob convenientiam & repugnantiam illam actus illos præcepiſſe aut prohibuiſſe, annon reipſa concedimus, actus iſtos ante voluntatem divinam eſſe honeſtos vel turpes: Annon fatemur, obligationem ex objecto venire in præceptum?

93. Sed

indifferentes, quod abſurdum. vid §. 91.

ad §. 90. u) *exemplo ejus, qui juſſu magiſtratus exequitur Jus ſuum, vel qui ceſſantibus judiciis jus ſibi dicit.*

ad §. 91. x) *Nam blaſphemia eſt actio moralis ſuâ natura (id eſt, quà moralis) illicita.*

ad

93. Sed salva res est. Id ex assertione nostrâ quidem inferri potest, actus, qui juris naturalis objectum sunt, suâ naturâ esse *bonos vel malos*, y) honestos esse & turpes, non potest inferri. Damnum promovent, aut utilitatem humani generis actus isti, etiamsi à voluntate divinâ abstrahas, at quamdiu in abstractione illâ manes, non sunt lege præcepti aut prohibiti, non, inquam, humanum genus ad quicquam obligant.

94. Ita certum est, medicamenta quædam ægrotis esse maximè utilia, cibos contrà aliquos ipsis esse summè noxios. Medicamenta tamen ipsa vel cibi ægrotum ad nihil obligant, si à voluntate legislatoris abstrahas. Tolle legislatorem, & absque exceptione verum erit, quemlibet liberrimum suæ utilitatis esse moderatorem aut dispensatorem.

95. Eia, occines, lupum teneo auribus: dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. Ergo secundum tuam opinionem; *Est ipsa utilitas justi prope mater & æqvi; nec natura potest justo secernere iniqvum.* z)
Atqvi hoc ipsum Carneades statuit, hoc Epicuri de grege porci inculcarunt, recoxit maximam partem Epicureus Hobbesius. Ergo jus naturale nullum est, nulla justitia, aut si est aliqua, summa erit stultitia, quoniam alienis commodis consulens, suis utilitatibus nocebit. Qvid est, atheismi venenum insidiosè propinare, si hoc non est.

96. Non putamus autem eò impudentiæ aliquem pro-

L

ad §. 93. y) *Sunt ergo bona utilia & mala inutilia, non sunt bona & mala moralia.*

ad §. 95. z) *Horum hominum sententiam proponit Grotius in prolegomenis.*

ad

processurum, ut nobis in ostendendâ ipsius juris & justitiæ naturalis existentiâ, & à reliquis juribus diversitate strenuè occupatis talia occinat. Præprimis cum diversissima sit *utilitas singulorum hominum*, quam præfati philosophi fontem fecerunt juris universi, ab *utilitate totius humani generis*. Ut igitur pulcherrimè in republica utilitas publica norma est utilitatis privatæ, sic non minus convenienter in societate totius humani generis utilitas commuis norma est utilitatis peculiaris. Paucis. Non omne quidem quod utile est, *a*) honestum est, omne tamen honestum est utile. *b*)

67. Itaque *lex naturalis est lex divina* c) *cordibus omnium hominum inscripta*, d) *obligans eosdem, ut ea, quæ necessariò conveniunt naturæ hominis rationali, faciant, ea vero, quæ eidem repugnant, omittant*. e)

98. Uti vero de hâc convenientiâ cum natura hominis rationali prolixius dispiciemus in sequentibus, f) ita sua sponte fluit ex definitione nostra *Juris naturalis* præcipua affectio, *immutabilitas*, & *indispensabilitas*, g) quia nempe rationalitas hominis immutabilis est & indispensabilis. *b*)

99. No-

ad §. *96*. a) *scilicet privatis.*

b) *communi humano generi.*

ad §. 97. c) vide suprà §. 4.

d) vide §. *64*. seqq.

e) vide §. 71. seqq.

ad §. *98*. f) cap. videl. 4.

g) *Valet ergo hæc propositio: Quicquid est Juris naturalis, id est indispensabile. Non vero; Quicquid non est dispensatum, id est juris Naturæ. Tetigi hanc falsam propositionem occasione polygamiæ muliebris* in disput. de crim. bigam

h) *Item quia socialitas. Ita enim exponemus rationalitatem* capite 4.

ad

99. Notæ qvidem ſunt in vulgus variæ objectiones, potiſſimum intuitu diſpenſabilitatis, de ablatione vaſorum argenteorum Ægyptiacorum à Deo Iſraelitis præceptâ, de occiſione Iſaaci, de mendacio obſtetricum Ægyptiacarum &c. *i*) ad qvas tollendas JCti *l*) varias & infinitas ferè excogitarunt diſtinctiones, qvibus omnibus opus non eſt, cum planè nulla diſpenſatio ibi intercesſerit, ſed actus iſti à Deo præcepti vel commendati non fuerint furtum, homicidium, mendacium, à Jure Naturali prohibita, adeoqve confunditur à diſſentientibus mutatio objecti cum mutatione legis.

100. Qvod ſi verò urgere velis, eo ipſo qvod iſti actûs non ſint furtum, homicidium &c. diſpenſaſſe Deum circa jus naturæ, cum diſpenſatio ſit declaratio ſuperioris, qvod actus ad legem non pertineat. *m*) reſponderem: miſceri ita interpretationem reſtrictivam cum diſpenſatione qvod ſuprà præcavimus.

101. Poterit *lex Naturalis* non incommodè *dividi* intuitu ſocietatum humanarum naturalium. Nam alia præcepta ejus dirigunt *ſocietatem communem omnium hominum* viventium inter ſe in ſtatu naturali, ſeu ut ſuprà diximus, in ſtatu æqvalitatis, qvæ hodiè introductis rebuspublicis dicitur ſocietas Gentium, alia dirigunt offi-

ad §. *99.* i) *de idololatriâ Naamanis, de ſcortatione Prophetæ generando filios ſcortationis, adde de polygamiâ, divortio, inceſtu &c.*

l) vide Hahn. ad Weſenb. de Inſt. & jure. FrantzK. in Exercit.

ad §. *100.* m) *ita ſtatuit Dn.* Becmannus. Vide ſuprà cap. 1. §. 79. 80.

cia hominum viventium *in civitate* & ſocietatibus ſub civitate comprehenſis, puta domeſticis.

102. *Illud* comuniter appellari ſolet *Jus Gentium*. Poſſes adeò *hoc* diſtinctionis gratia nominare *Jus Naturale ſtrictè dictum*.

103. Supponitur alias *Juris Gentium* vox modis variis; vel 1. pro attributo perſonæ ſeu *facultate*, quam gentes naturâ permittente exercent, 2. pro *moribus n)* plurium gentium, quando nempe jure ſuo unanimiter & eodem modo uti ſolent. Ita dominia, bella, ſervitutes, contractus &c. dicuntur juris Gentium. 3. pro *lege*, *o)* & quidem vel pro lege *naturali* in genere, quoniam nimirum id obligat omnes gentes, vel 4. pro jure *Civili* multarum Gentium, *p)* (huc ſpectant privatorum modi acquirendi, qui juris Gentium dicuntur,) vel 5. *jure Gentium propriè dicto*, quâ denotat legem officia Gentium inter ſe quà ſunt Gentes, concernentem. *q)*

104. Facile autem patet, in controverſiâ: *Utrum jus Gentium ſit ſpecies Juris divini, an humani?* ultimum ſignificatum attendi debere. Quod ſi obſervaveris, facilè poteris reſpondere iis, qui cum Grotio *Jus Gentium ſpeciem juris voluntarii* & quidem *humani* faciunt. Illi enim vel mores Gentium, vel jus pro attributo perſonæ ſumtum inculcant.

105. Sum-

ad §. 103. n) *Ita Imperator dicit: Dominia, bella, ſervitutes, contractus eſſe Juris Gentium. Nam ſpectant hæc exempla ad utramque ſignificationem.*

o) *Ita Imperator* §. 1. de J. N. G. & C.

p) *ut Jus Juſtinianeum in ditionibus Europæis.*

q) *v. g. huc pertinet Jus legationum ſeu potius inviolabilitas legati.*

ad

105. Summa eò redit: Gentes inter se pares sunt, nec inter homines superiorem agnoscunt. Ergo lege humanâ obligari nequeunt.

106. At, inquis, *r*) obligantur lege pacti, obligantur voluntate propriâ. Sed regero: *s*) pactum non est lex, neqve pactum obligat, sed qvandoqve lex intercedente pacto. Diximus jam supra.

107. Qvinimò Gentes (omnes) inter se nec pacto obligantur. Ubi enim & qvando pactum ejusmodi fuit conditum?

108. Neqve poteris in subsidium vocare pactum tacitum, quasi gentes ex imitatione & continuato ac propagato usu actionum à paucis initio susceptarum se tacitè obligaverint. Nam ejusmodi universalem & continuatam imitationem nego. Nego solam imitationem inferre pactum tacitum. *t*)

109. Sed fortè mors utentium illo jure facient, ut Jus Gentium sit jus non scriptum. Fortè verò id non producent. Jus non scriptum extrà civitatem non est. Consvetudo enim jus est ob tacitam principis approbationem, quæ si deficiat, consvetudo dicitur facti. Ast tacita principis approbatio inter Gentes ubi?

 110. Di-

ad §. *106.* r) *Hec & sequentia disputantur contrà Rachelium* in disp. de Jure Gentium. Vide nostram disput. de crimin. bigamiæ.

s) *Addo: Quicunque ex pacto obligatur, jure naturali vel civili obligatur, prout pactum à jure naturali vel civili est corroboratum.*

ad §. *108.* t) *Quodsi ad pactum præsumtum velis recurrere, nego pactum præsumtum esse pactum propriè dictum.* Vide infrà caput de officio paciscentium §. 24. seqq.

ad

110. Dividunt ulterius Scholastici precepta *juris naturalis* in *auffirmativa* & *negativa*. Res intellectu facilis, & in omni lege procedit, sed usus hujus distinctionis est exiguus.

111. Sed, inquit Scholasticus, usus se exerit haud contemnendus. præcepta affirmativa obligant *semper*, *negativa semper & ad semper*. u)

112. Ego vero: Rebare te fari scio, sed fabare nescio. Loquamur ut unus intelligat alterum.

113. Utraque præcepta *semper* obligant, id est sunt æternæ veritatis. Sed affirmativa non obligant *ad semper*, id est non obligant omnes homines, nec omni momento v. g cole parentes, da eleemosynas, &c. Negativa vero omnes & omni tempore obligant, e. g. neminem læde.

114. Annon itaque præceptum: *superiori pare*, *honestè vive*, *suum cuique tribue* obligant omnes & omni momento? An lex: *non commite crimen læsæ majestatis* omnes homines & v. g. ipsos principes obligat?

115. Vides effectus istos ab affirmatione vel negatione non dependere, sed aliunde esse arcessendos, scilicet leges naturales vel inculcant officia hominum in qvacunqve societate viventium, vel ad officia pertinent singularum societatum peculiaria. *x*) Item: homo uno eodemqve momento potest vel millè actus diversissimos

ad §. III. u) Conf. Ziegl. *ad* Grot. II. 16. 29. p. m. 395.

ad §. 115. x) *Illa sive sint affirmantia sive negantia*, *omnes homines obligant*, *hæc illos saltem*, *ad quorum statum pertinent*.

y) *Iln-*

mos omittere, actus diversos eosque speciales uno plures commodè agere nequit. *y*)

116. Hæ sunt istæ subtilitates, quas quis sine dictis elegantiarum flosculis capere potest. Prætereà in eo putamus adæquatum hujus distinctionis esse usum; quod præcepta specialia Juris divini *affirmativa* semper *exceptionem summæ necessitatis* habeant, *negativa non ita*. Res patebit ex dicendis suo loco. *z*)

117. *Lex divina positiva est lex divina, hominibus per revelationem divinam publicata, ea quæ necessariam connexionem cum hominis natura rationali non habent, determinans.*

118. Hinc patet, quod lex hæc divina & *mutabilis* sit & *dispensabilis*, sed à Deo saltem, non à Papa, *a*) nec quocunque Principe. Propterea tamen voluntas Dei haud est mutabilis. *b*)

119. Dividitur lex positiva in *universalem* & *particularem*. De posteriori non est dubium, prioris tamen *existentiam* sunt qui negant, sunt qui affirmant. *c*) Nos, si cum

y) *Unde non omnia præcepta affirmativa specialia obligant omni momento, sed generalia saltem.*

ad §. *116.* z) in capite de officiis hominis erga seipsum §. 143. seq.

ad §. *118.* a) *quod & ex Pontificiis nonnulli agnoscunt, præsertim Galli.*

b) *Deus enim ab æterno hanc mutationem voluit.*

ad §. *119.* c) Vide omnino disput. de crimine bigamiæ §. 16. *Novissimè, non dari jus divinum positivum universale, defendere voluit Hieron Brucknerus* in Procem. ad decis. Jur. matrim. controversi n. 38. seqq. *Sed cum iste autor saltem contra Huberum pugnet, & rationes nostras planè non tangat, præterea etiam* in d. procem. n. 7. (*ubi jus naturale Propriè dictum definit*, quod sit dictamen rectæ rationis de naturâ justis agen-

ſi cum pace Scholaſticorum fieri poterit, putamus qvæſtioni *an*? premittendam eſſe quæſtionem *quid* ſit? *d*)

120. Legem *univerſalem* dicimus intuitu totius humani generis, *particularem* in reſpectu ad certum populum. Dupliciter tamen denominatio iſta ſupponi poteſt, vel in relatione ad *publicationem*, vel in relatione ad *obligationem*. Uterqve ſignificatus eqvidem hûc ſpectat, primariò tamen publicatio.

121. Ergo *Lex divina poſitiva univerſalis eſt, qvæ publicata fuit omnibus hominibus, vel certè perſonis totum genus humanum repræſentantibus. particularis eſt, quæ lata fuit populo Judaico.*

122. Univerſalem hanc confidentius nimis Adamo & Noacho datam eſſe, non ſolum affirmant jndæi, ſed & determinant planè, *e*) falſa pro more miſcentes veris,

agendis, & naturâ injuſtis vitandis) *perſpicuè oſtendat, quod perſpicuum & diſtinctum conceptum juris naturæ non habuerit, ſine quo tamen quæſtio preſens eruditè reſolvi non poteſt; ac denique in toto tractatu ſine ullo genuino fundamento poſito, (quod absque contumeliâ viri jam defuncti dictum ſit) infinitas aſſertiones falſiſſimas & variantes, et & in diſputatione præſente contrà Huberum defendere voluerit, non opus videtur in ejus refutatione nos detinere, cum non poſſimus diſputare adverſus eum, qui certum aliquod & diſtinctum diſputationis ſuæ fundamentum nullum habet.*

h) *Diſtingve inter res & cogitationes de rebus. Si de illis agatur, præmittenda eſt quæſtio an ſit? ſi de his, quæſtio quid ſit?*

ad §.122.e) *Sex Adamo datas volunt, 1. de canvendâ Idololatriâ 2. de cultu Dei, 3. de effuſione ſanguinis, 4. de non revelandâ turpitudine, 5. de rapinâ, 6. de judiciis quibus ſuperadditam Noacho dicunt 7mam de membro animalis vivi non comedendo.* Vide iterum diſput. de crim, bigam. §. 18.

f) de

veris, jusque naturale positivo cumulantes ex traditionibus potissimum Rabbinorum suorum, quorum sententiam fusius peculiari opere exposuit honos Britanniæ Seldenus. *f*)

123. Nos traditionibus istis sepositis solam scripturam intuentes, mediâqve adeò incedentes viâ, negare non possumus dari ejusmodi leges. Nam non solum Adamo præceptum de arbore vetita datum fuit, & de polygamiâ ac divortio vitandis in primævâ conjugii institutione, sed & Noacho inculcatum fuit de puniendo capitaliter homicida, & vitando esu sangvinis &c.

124. Pertinere autem istas leges ad positivas exinde constat, qvia illi actus non habent necessariam connexionem cum natura hominis rationali.

125. *Species* hujus legis positivæ recensebimus suo loco. Id saltem prænotetur. Leges has positivas vel dirigere officium hominis *circa cultum Dei*, vel *circa alios homines*. Illæ immediate *g*) intendunt beatitudinem æternam. Hæ immediatè temporalem.

126. *Lex divina particularis* est vel *ceremonialis* vel *forensis*. *Illa* respicit ordinationes circa cultum divinum, *hæc* in specie decisiones causarum forensium inter Judæos. In Lege forensi Deus intendit peculiarem utilita-

f) de J. N. & G. secundum disciplinam Hebræorum, *de quo opere & collatione ejus cum Grotii libris de J. B. & P. dictum.*

ad §. *125.* g) *Nota: aliud est immediate, aliud primariò. Non hîc quærimus, utrum Deus in legibus circa alios homines primario respiciat beatitudinem æternam, sed an Immediate?* Conf. §. 134. & dissert. proœm. §. 49.

tem temporalem populi Judaici, in ceremoniali beatitudinem æternam totius generis humani.

127. Lex *Forensis* extincta fuit extinctâ Republicâ Judaicâ & dispersis Judæis per totum terrarum orbem. *Ceremonialis* expiravit adventu Christi, qui adeò impletâ prius lege, nova sacramenta novumque cultum religiosum vel ipse vel per Apostolos introduxit, æquè *h*) obligantem omnes homines, ac olim lex Judaica, ut diximus, intendebat, de quo eo minus est dubium, quò magis hîc Apostoli fuerunt jussi, ut prædicarent Evangelium universis populis.

128. Non tamen propterea dicendus est Cristus novus legislator, *i*) quoniam, qui hâc phrasi utuntur, intelligunt, ac si Christus etiam in illis præceptis, quæ officia hominum inter se concernunt, aliquid immutaverit, & perfectiorem obedientiam à Christianis in novo testamento exegerit, quod uti apertè satis infinitam Dei Patris sapientiam impugnat; ita latius refutatur à Dominis Theologis. *l*)

129. An ergo *legis Mosaicæ* particularis & potissimum forensis hodiè nullus restat *usus? Triplicem* eum facit Grotius. *Unum*: Ostendi ea, quæ a legibus istis præcepta

ad §. 127. h) *Imò etiam magis. Nam olim non omnes Proselyti obligati erant, ut observarent leges ceremoniales, vel certè non omnes. At hodiè omnes homines religionis Christianæ capita omnia debent observare.*

ad §. 128. i) *qui error Grotio cum Socinianis non est infrequens.*

l) *Recensita interim responsio consueta ad objectiones ex Matthæo: Audivistis dictum esse &c. Ego autem dico vobis &c.*

ad

cepta sunt, non esse contra jus Naturæ: *Alterum*: Licere nunc Magistratibus Christianis ejus sensus leges ferre, cujus sunt Leges per Mosen datæ; nisi fortè sint Ceremoniales, aut Christus contrarium disposuerit: *Tertium*; quicquid ad eas virtutes pertinens, quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis preceptum est, id nunc etiam, si non & amplius à Christianis præstandum.

130. Hic primum usum admittimus. Quæ verò in secundo & tertio usu à Grotio de Christo novo legislatore admiscentur, jam rejecimus. Præter id negamus etiam in reliquis universaliter procedere secundum usum Grotii quoad leges forenses. Nam in iis Deus utilitatem Reip. Judaicæ respexit. At Magistratuum Christianorum singuli suarum rerumpublicarum utilitatem præ oculis habere debent, quæ ab utilitate Reip. Judaicæ poterit esse diversa.

131. E. g. Lex Forensis furtum restitutione dupli vel quadrupli punit. Sufficiebat hoc ad coercenda furta in populo Judaico. *m*) Ergo & si in aliquâ Rep. hæ pœnæ sint sufficientes, benè facit princeps, si illas usurpet; quod si finem suum nequaquam obtineant, sed nihilominus furta multiplicentur, peccat princeps, si crescentibus delictis non simul pœna crescere procuret. *n*)

132. Illi verò planè falluntur, qui putant legem divinam forensem normam præscribere principibus, secundum quam & ipsi Leges in Rebuspublicis suis formare debeant, ita ut peccent, si præter aut contrà illas aliquid

 dispo-

ad §. *131.* m) *Non enim ibi erant pauperes & otiosi.*

n) *Nam pœna imitatur medicinam.*

ad

disponant, & ex ista hypothesi v.g. suspendum furum impugnant. *o*)

133. Patet jam ex divisione legum divinarum, qvod *Jurisprudentia divina* pro objecto habeat *legem naturalem*, & ex *divinis positivis universalibus illas, quæ officia hominum erga alios homines* concernunt.

134. Nam hæ leges, ut & lex naturalis salutem hominis & *tranquillitatem temporalem*, non dicam principaliter, sed immediatè tamen intendunt.

135. Conformem arbitramur hanc doctrinam praxi communi *p*) in territoriis Principum protestantium, ut & apud nos observationi Consistoriorum, & Constitutionibus principalibus desuper editis.

136. Poterit adeò & hoc legum pesitivarum respectu *Jurisprudentia* nostra *Christiana* appellari, qvoniam non saltem objectum demonstrationis hîc ex scriptura sacra præsupponitur, sed & primum demonstrationis principium *q*) ex revelatione desumitur, qvod reliqvæ Jurisprudentiæ partes, Medicina idem & Philosophia non faciunt.

137. Unde & *Jurisprudentia* à *Theologia* ex parte quidem objecto, adæqvatè tamen *fine* differt. Scilicet *leges humanas* sola sibi vindicat *Jurisprudentia*, qvia hæ in salute hominis temporali acqviescunt. *Præcepta religionis* pertinent

ad §. *132.* o) *Dictum & de altera objectione, quod suspendium non habeat proportionem ad res ablatas.*

ad §. *135.* p.) *exposui dicta hujus* §. *latius* in dissert. Procem. §. 50.

ad §. *136.* q) conf. suprà §. 15. 16. seq.

tinent ad Dominos *Theologos*, *r*) & doctrina, qvæ hæc inculcat, *Theologiæ strictè dictæ* nomine venit, qvæ *credenda* explicat.

128. *Leges verò divinæ de officiis hominum erga homines disponentes Theologis & JCtis sunt communes;* illis; qvatenus & ipsæ ex intentione *s*) Legislatoris subordinantur saluti æternæ, aut, qvatenus sine lege Evangelium *t*) non poterit commodè explicari; his; qvatenus in iis Deus immediatè respexit tranqvillitatem & decorum ordinem hujus vitæ.

139. Atqve hinc est etiam, qvod Domini Theologi, dum hæc præcepta seorsim exponunt, tractatus suos non Theologiæ, sed in specie *Theologiæ moralis*, qvæ *facienda* explicat, nomine insigniunt.

140. Inter quam & *Jurisprudentiam divinam* posses etiam istam ponere differentiam. *Theologia moralis* Legem moralem omnes homines obligantem sine distinctione legis naturalis & positivæ universalis inculcat, *u*) & fundamentum adeò demonstrationis suæ utrobiqve ponit scripturam sacram, unde & communiter Theologi morales legem moralem & naturalem synonymice usurpant. Sed *Jurisprudentia divina* legem naturalem à divina separat, illam quidem secundum doctrinam A-

ad §. *137.* r) *Ita tamen, ut & hîc inspectio non quidem JCtis sed Principibus tamen sit relinqvenda.*

ad §. *138.* s) *Aliud in executione, quoniam per observationem legis non possumus consequi salutem æternam.*

t) *tollit enim Evangelium vim legis.*

ad §. *140.* u) *Fit hoc communiter.*

x) *e.g.*

postoli ex dictamine rectæ rationis demonstrans, hanc vero ex solâ revelatione petens; duæ distinctio infinitum usum præbet in difficillimis aliàs controversiis, de obligatione principis intuitu ejusmodi præceptorum, & potestate jus dispensandi aut legislatoria &c. *x*)

141. Recte igitur *Jurisprudentia divina* dividetur in *naturalem* & *divinam positivam universalem officia hominum inter se inculcantem*, quam posteriorem in posterum compendii gratiâ *divinam* absolutè, & leges, circa duas occupata est, divinas simpliciter appellabimus. Dabimus vero operam, ut, quod hactenus non fuit præstitum (*y*) duas istas species, no quidem seorsim consideremus, sed in singulis tamen capitibus accuratè secernamus.

x) *e.g. an princeps possit viduam fratris sui ducere, circa polygamiam, pœnam homicidii &c. dispensare, aliam pœnam homicidio, adulterio dictare quam capitalem? Ubi semper confusè procedunt illi, qui legem moralem & naturalem habent pro Synonymis.*

y) *Nam ex Scholasticis nemo id fecit. Grotius quidem autor est hujus distinctionis, sed tamen non ubique observat, fortè quia discrimen juris naturalis & positivi universalis, seu prima utriusque principia non benè inquisivit. Nec ipse Dn. Pufendorffius hæc distingvit semper, sed multa quæ lege positivâ prohibita sunt, defendit Jure naturali prohibita esse, fortè ne ita graviter crabrones irritaret.*

Cap.

CAPUT III.

De Interpretatione legum divinarum in genere, & de principiis practicis.

SUMMARIA.

Connexio §. 1. 2. Interpretatio definitur §. 3. dividitur intuitu objecti §. 4. 5, Omnis interpretatio nititur primis principiis §. 6. Quid sint prima principia? §. 7. 8. Sunt vel Theoretica vel Practica. §. 9. Practica communiter neglecta §. 10. 11. Sex Præsupposita in hâc doctrinâ §. 12. 17. Primum principium Theoreticum §. 18. Fontes primi principii Practici §. 19. 22. quod subordinatur Theoretico & ex eo debet demonstrari §. 23-33. Est hoc primum principium Practicum : Imperanti pare *§. 34-39. & est objectum Jurisprudentiæ in genere. §. 40. Jurisprudentiæ divinæ primum principium est :* Deo pare *§. 41-46. Probatur esse Deum. 47 48. Ignoramus quid sit Deus? §. 49-53. Scholasticorum viæ perfectionis & negationis non magni momenti §. 54-65. ut nec eorum Pneumatica §. 66. 67. 68. Licet tamen ex naturâ cognoscere, quod Deus imperet homini §. 69-77. ubi monstratur, Animal rationale non posse esse sine lege §. 78 86. Qui hoc principium negant, sunt Athei, quorum varia genera §. 87-92.*

§. 1.

QVæ vis Jurisprudentia leges interpretari docet & applicâre. Hæc enim sunt media, ad tranquillitatem communem inprorducendam facientia. Unde si doctrinam mediorum omitteret Jurisprudentia, & in dictis subsisteret, prudentiæ nomen non mereretur. *a*)

2. Por-

ad §. 1. a) *Exemplo Philosophiæ Practicæ Aristotelicorum, quæ doctrinam mediorum negligit.* Vid. B. Patris. Tab. ult. Phil. Pract. *ad*

2. Porro interpretatio applicationem ordine doctrinæ debet præcedere. *b)*

3. Est vero *interpretatio expositio voluntatis* c) *aliena* d) *dubia*. Nam interpretatio, qvæ *Authentica* dicitur, propriè interpretatio non est, sed vel nova lex, vel novum pactum. *e)* Certe ea huc non spectat. *f)*

4. *Voluntas* autem illa est vel *superioris* vel *paris*. Unde interpretatio est vel *legum* vel *pactorum*, item testamentorum, meditationum, &c. *g)*

5. *Leges* vero vel sunt *cordibus hominum inscripta*, vel per *revelationem publicata*. Ibi interpretatio *demonstrationibus* utitur. Hic *conjecturis* seu argumentis probabilibus.

6. Utraqve interpretatio *h*) nititur *i*) certis regulis & axiomatis à primis principiis dependentibus.

7. Sunt

ad §. 2. b) *Non enim possum legem applicare qvam non intelligo,*

ad §. 3. c) *Unde differt à scientia & doctrina in genere, qua naturas rerum exponit.*

d) *Si hac vox omittatur, comprehendit sub se interpretationem authenticam.*

e) *Dicitur tamen grammaticè interpretatio, qvia priorem voluntatem dubiam declarat,*

f) *Nam si maximè interpretaionem authenticam ad species interpretationis referre velis, non tamen pertinet ad Jurisprudentiam judicialem quam nos consideramus, sed legislatoriam.*

ad §. 4. g) *Priores tres pertinent ad JCtos, ultima ad Criticos. Et quidem legum & pactorum etiam ad Jurisprudentiam divinam, testamentorum ad humanam, qvamvis ex iisdem dependeant principiis.*

ad §. 6. h) *Etiam conjecturales. Nam etsi conjectura saltem probabiliter inferant, præsupponunt tamen demonstrativa axiomata, v. g. Quicquid Deus vult, est faciendum.*

i) *non quasi semper deducatur per modum confusionis ex præmissis*

7. Sunt autem *prima principia* propoſitiones ab intellectu formatæ, ultra qvas intellectus aſcendere in demonſtrationibus non poteſt.

8. Cum enim intellectus hominis ſit finitus, non poteſt in demonſtrationibus adſcendere in infinitum, ſed neceſſe eſt, ut aliqvando ſubſiſtat. (*l*)

9. Pro diverſitate autem habituum intellectuali-um Theoreticorum & Practicorum *Principia prima* diviſa ſunt in *Theologica* & *Practica.*

10. De Theoreticis multi ſcipſere multa. (*m*) Practica vel planè fuerunt neglecta, vel confuſe tradita, (*n*) vel magna contentione adhuc dum excutiuntur. (*o*)

11. Nos, qvorum poſt gloriam Dei ſolum veritatis ſtudium ſcopus eſt, ſepoſitis affectibus & autoritatibus, rem nude, ut eſt, ſpeculabimur, nullius affectantes gratiam, qvoniam nullius veſtigia (*p*) preſſo pede ſumus calcaturi, nullius etiam odium timentes, qvia eos, á qvibus

ſis demonſtrativis. Nam ſi præmiſſæ certæ ſunt, concluſio etiam eſt certa, ſed ſufficit hîc, ſi modo major ſit certa: Ita in Legis poſitivæ interpretatione ita v. g. proceditur: Quicquid Deus jubet, id eſt faciendum. (Hæc propoſitio eſt certa.) Atqui Deus jubet abſtinere à polygamia, (Hic conjecturis opus eſt) E.

ad §. 8. *l.) Cauſa finita non pot. eſt producere effectum infinitum.*

ad §. 9. m) *potiſſimum illi, qui intelligentiam ſeu noologiam ſcripſerunt, ut Calovius, cujus liber prolixus nil niſi ineptias Scholaſticorum continet.*

(n) *Calovius, ni fallor, ultrà decem pricipia practica refert, ut de Velthemio jam nihil dicam.*

o) *Dum nempe controverſia eſt de fundamentali propoſitione Juris naturæ.*

ad §. 11. (p) *Ac ne quidem ipſius Dn. Pufendorffii, cujus hypoteſin de ſocialitate quamvis defendam, in eo tamen abeo, quod præſupponam aliud*

bus hic dissentiemus, tacebimus, neque aculeis pugnabimus, sed rationibus.

12. Res vero paulo altius est repetenda. Præsuppono I. *Intellectum*, quocunque modo *q*) eum definias, *esse ens unum*, intellectumque Theoreticum & Practicum non realiter differre. *r*)

13. II. Intellectus noster vel contemplatur *rerum essentiam*, seu naturam, seu habitudinem, seu accidentia, seu quocunque modo id efferre velis, in genere, vel contemplatur in specie *actiones proprias*. *s*)

14. III. Res omnes à se quidem *distinctæ* sunt, sed cum tanta harmonia, ut nullum ens sit, quod non cum altero *conveniat* in aliquo tertio. *t*)

15. IV. Ergo intellectus, dum rerum naturam contemplatur, vel contemplatur earum *convenientiam* cum aliis, vel *differentiam*. *u*)

16. V.

aliud Principium practicum prius. Quamvis huc ipse Dn. Pufendorffius inclinaverit, ubi respondet ad objectiones, quod officia hominis erga Deum ex socialitate deduci neque ant. Certè rem distinctius ut puto & methodo magis perspicuâ proposui.

ad §. 12. q) *seu per actum, seu per facultatem.*

r) *Unde infrà deducemus unum dari principium primo primum, non duo.*

ad §. 13. s) *Posterior contemplatio etiam continetur sub priori. Hæc observatio est fundamentum distinctionis in intellectum Theoreticum & Practicum. Theoreticus contemplatur rerum omnium essentias. Practicus in specie essentiam legis & actionum humanarum, harumque ad se habitudinem.*

ad §. 14 t) *Ratio hujus fortè in eo est, quod una res ex alterâ facta. Chaos erat initio. Inde facta cœlum & terra. Ex terrâ plantæ, animalia, homo, ex aquâ pisces &c.*

ad §. 15. u) *Unde & omnis definitio hunc duplicem conceptum involvit, convenientia in genere, discon-*

16. V. Qui convenientias rerum elicere aptus est, *ingenio* pollere dicitur, qui autem differentias accurate discernit, *judicio* gaudet. x)

17. VI porro intellectus essentiam rerum & naturam contemplando, vel ita concipit, prout revera sunt, vel eas inter se componit fictione aliquâ, ut non sunt. *y*) Atque hic actus intellectus phantasia dicitur.

18. Hæc omnia, quæ hactenus recensuimus, inter se comparando, *z*) summa propositio & prima ipsi nascitur, h. e. ad quam reliquæ omnes possunt referri, ipsa autem est indemonstrabilis. *Quodlibet est vel non est: a)* seu:

disconvenientiæ in differentiâ specificâ.

ad §. *16.* x) *Judicium melius est ingenio. Mulieres ferè magis pollent ingenio, mares judicio.*

ad §. *17.* y) *e. g. formandi chimæram. Videtur tamen addendum;* esse tamen possunt. *Nam quando componit res quæ esse non possunt, reverà nihil concipit, v. g. homo irrationalis, ferreum lignum. Unde puto, ens rationis impossibile, quod vocant Scholastici, non esse ens rationis sed ens stultitiæ. Porrò videtur exinde sequi, quod formatio entis rationis consequatur cognitionem entis realis, quia componitur ex abstractionibus ab ente reali formatis.*

ad §. *18.* z) *Si existentiam respicias, fluit hoc ex* §. 17. *Quodlibet enim vel existit vel non existit. Si habitudinem & differentiam unius rei ad aliam: Quodlibet est (v. g. rationale) vel non est. (rationale) Hic respicitur habitudo ad hominem & ita in reliquis omnibus. In primâ expositione supponitur* est *secundi. in secundâ* est *tertii adjecti. In primâ comparatur ens cum ente rationis, in secundâ ens cum alio ente.*

a) *In introductione Germanicâ ad Logicam primum principium theoreticum aliter explicui. Hoc potius postulatum, quam principium est. Ex eo enim non tam veritates eliciuntur & subsumuntur sub eo, quam falsitates ad id colliduntur.*

Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe; ſeu deniq; *b*) *Contradictoria non poſſunt ſimul eſſe vera.* Hæc enim omnia eodem recidunt. Atque hoc communiter appellari ſolet *primum principium theoreticum.*

19. Deprehendit autem homo inter res contemplabiles etiam ſeipſum, atque dum ſuam naturam contemplatur, videt ſe non ſpeculandi ſaltem ſed & agendi gratiâ eſſe creatum. *c*)

20. Dum vero actiones ſuas cum eſſentiâ ſuâ confert, videt, quod ſua natura non admittat, ut ſit exlex *d*) & actiones ſuas ſine normâ quâdam inſtituat.

21. Unde naſcitur ipſi definitio legis *e*) Simul vero conceptus Imperantis, *f*) conceptus obligationis, *g*) utpote qui in definitione legis involvuntur.

22. Leges autem cum deprehendit varias, & has inter ſe comparat, ac earum differentias quærit. *h*) Summa igitur harum contemplationum, ſeu quænam ſit prima lex, & ad quam reliquæ omnes referri debeant, vocatur *primum principium Practicum.* *i*)

23. Ex

b) *Quocunque enim modo hoc principium explices ſecundum ductum lit. z) poteris applicare duplicem hanc expoſitionem.*

ad §. *19.* c) *Monſtrat hoc corpus animæ junctum. Si enim homo ſpeculationis gratiâ, quid opus membris corporis. Membra externa potiſſimum conceſſa eſt ad locomotivam. Actiones exteriores autem in locomotivâ conſiſtunt. Ergo. Deus enim & natura nihil faciunt fruſtra.*

ad §. *20.* d) *Demonſtro hoc* infrà §. 78. ſeq.

ad §. *21.* d) Suprà cap. 1. §. 28.

f) adde cap. 1. §. 115.

g) ſupra cap. 1. §. 134. ſep.

ad §. *22.* h) per §. 15.

i) *& rectè ob modo dicta, quia eſt ſumma legum. puta autem*

Scho-

23. Ex dictis patet: *primum principium Practicum* non esse absolutè primum, sed *subordinari primo principio theoretico.*

24. Theoreticum enim est summa contemplationum omnium de rerum essentiis & natura. Practicum in specie de unius rei, legis nimirum, essentia. Species verò continetur *l*) sub genere.

25. Adeoqve *m*) Practicum jam præsupponit cognitionem variarum rerum, & inter eas potissimum hominis & actionum *n*) humanarum, ergo & præsupponit principium theoreticum.

26. Falluntur itaque, qui putant *o*) primum principium practicum non esse subordinatum theoretico.

27. Nam sequeretur exinde, *p*) falsum esse principium theoreticum, si daretur aliquid in intellectu meo, quod neque sit neque non sit.

Scholasticos & vel ipsum Velthemium (quem vide ad l. 1. Grot. p. 260. seq.) *summam omnium legum vocare primum principium practicum, ideoque in definitione nobiscum convenire.*

ad §. 24. l) *imò & subordinatur quoad cognitionem generi. Nescio quid sit animal rationale, nisi prius sciam, quid sit animal: Nescio quid sit corpus vivum, nisi prius sciam quid sit corpus. Probo sententiam meam ulterius ex methodo ipsorum Peripateticorum, quâ tractant disciplinas, Logicam, Physicam, Mataphysicam. Agunt prius de Syllogismo, corpore, ente in genere, tùm de speciebus.*

ad §. 25. m) *id est, quia Practicum est synopsis legum.*

n) *Nam lex est norma hominis & actionum ejus.*

ad §. 26. o) *Hoc facit ineptius Velthemius* ad Grotium l. 1. c. 1. qv, 4. p. m. 258. seqq. *cujus locus integer prælectus & brevissimis stricturis notatus fuit.*

ad §. 27. p) *Nam si principium Practicum non comprehenditur sub*

28. Adeoqve qvi id docent, negant reverâ (q) primum principium intellectus.

29. Aut ex intellectu hominis faciunt (r) duo distincta entia.

30. Non adducam, qvod ipsi fateantur, (s) contra negantem prima principia non esse disputandum, qvod in principio primo theoretico lubentes admittimus. Nemo enim id negabit facile, si homo est, & ne rusticus qvidem.

31. At si idem assumamus in primo principio practico, non evademus controversiam, cum de eo dissentiant inter se viri summê eruditi, singuli suis asseclis stipati.

32. Qvi si omnes sibi mutuo occinerent, contà negantem principia non esse disputandum, nisi fortè, ut addi solet, (t) verberius, oriretur profectò bellum, si non omnium contra omnes, certè plerorumqve inter se eruditorum.

33. Igitur primum principium practicum ex theoretico debet immediatè demonstrari. (u)

34. Id

sub theoretico, sequitur, quod detur aliquid, quod neque sit neque non sit.

ad §. 28. q) per §. præced.

ad §. 29. r) *quasi nempe in intellectu Theoretico principium Theorethicum sit primò primum, in practico Practicum. Contrarium autem jam præsupposuimus* §. 13.

ad §. 30. s) Vide Velthem. p. 271, seqq.

ad §. 32. t) *Hæc est iterum philosophia heroica Velthemii* p. 272.

ad §. 33. (u) *Demonstratur vero quid ex primo principio practico, si predicatum fluit ex definitione subjecti in propositione vel alterius termini, etsi ibi virtualiter lateat.* Vide dicenda ad §. 35.

ad

34. Id vero cum pace omnium *x)* duobus verbis efferre licebit: IMPERANTI PARE.

35. Demonstro *y)* id 1. ex *definitione Imperantis*. Imperans est, qui habet facultatem alterum obligandi. Qvod si vero ei non sit parendum, hanc facultatem non haberet: Impossibile autem est idem simul esse & non esse.

36. 2. *Ex definitione Legis*. Lex est jussus imperantis obligans subjectos &c. Igitur si imperanti non esset parendum, lex non esset lex.

37. 3. *Ex definitione obligationis*, qvam supra *z)* exposuimus, qvæ & ipsa non esset obligatio, si imperanti foret parendum.

38. Meretur tamen hoc axioma nomen *primi* principii Practici, tùm quia omnes leges speciales eò referri possunt, qvod facile probatur per inductionem: *a)*

39. Tùm

ad §. *34.* x) *Nescio enim, an ullus hoc principium ponat. Communiter enim disputantes de fundamentali propositione juris naturæ, confundunt primum principium Practicum cum primo principio juris naturalis, quæ duo tamen differunt, cum posterius priori sit subordinatum, ut patet ex sequentibus.*

ad §. *35*, y) *Repete dicta ex* §. *33. Propositio hæc est. Summa* Legum *omnium est:* Imperanti *pare: Hic demonstratio fit ex definitione imperantis & legis, qui termini expressi sunt in propositione.* Obligationis *terminus latet in voce legis, quia ingreditur legis definitionem.*

ad §. *37.* z) §. 134. seq. cap. 1.

ad §. *38.* a) *Summa legum divinarum est:* Deo pare, *ut docetur in sequentibus: Humanarum: Majestati, Magestratui Patrifamiliàs pare. Ratio est, quia hi sunt imperantes.*

ad

39. Tùm quod ipsum per aliam legem demonstrari neqvit; Fluit enim ex definitione legis in genere.

40. Posses adeo hoc principium dicere *objectum Jurisprudentiæ in genere.* Nam omnes species Jurisprudentiæ id præsupponunt.

41. Cum autem Jurisprudentia à nobis in divinam & humanam divisa fuerit, jam videndum est, qvodnam sit *primum principium Jurisprudentiæ divinæ.*

42. Cujus natura in eo consistet, ut omnes leges divinæ *b*) eó possint referri, ipsum vero *c*) immediatè demonstretur ex primo principio practico, mediatè ex primo principio theoretico.

43. Tale erit sequens: DEO PARE.

44. Demonstratio immediata est, qvia Deus est imperans.

45. Hujus demonstratio mediata, *d*) qvia aliàs Deus non esset Deus.

46. Utrumqve paulò fusius erit deducendum, cum hic præsupponatur: esse Deum, & esse superiorem. *e*)

47. Esse

ad §. 42. b) *Ideò in Jurisprudentia divinâ est primum.*

c) *Ideo non est principium primum practicum in genere. Clarius hoc patet ex sequenti syllogismo. Thesis est: Deo est parendum. Syllogismus iste: Quicunque est imperans, illi est parendum. Deus est imperans. E. Hic vides ipsam conclusionem immediatè probari ex primo principio practico. Mediatè autem probatur ex primo principio theoretico, qvia & major probatur ex definitione imperantis, & minor probatur ex definitione Dei, ut latius probo in sequentibus.*

ad §. 45. d) *Scilicet qvoad minorem. Nam qvoad majorem probatio jam fuit expedita.*

ad §. 46. e) *clarius:* imperantem.

ad

47. Esse Deum, omnes gentes etiam maximè barbaræ agnoverunt & agnoscunt, demonstrarunt autem multi, (*f*) præprimis qvi Theelogiam naturalem scripserunt aut contrà Atheos disputarunt.

48. Ac varia (*g*) hîc qvidem adduci possent argumenta. Potissimum ex subordinatione causarum *h*) desumitur. Qvæcunqve videmus in hoc globo terraqveo, *i*) non sunt à se ipsis sed aliunde, illa vero ex qvibus sunt, etiam deprehendimus à se ipsis non fuisse, & ita porro. Ergo necesse est, qvoniam intellectui repugnat processus in infinitum, *l*) ut subsistamus in aliqva causa prima. Ea verò Deus est.

49. Qvid verò sit Deus, id eqvidem perfectè *m*) congnoscere intellectus noster non potest, etiamsi accedat lumen revelationis, *n*) ob infinitam distantiam essentiæ

O

ad §. *47.* f) *Aliter tamen procedunt Peripatetici, aliter Carthesiani. De methodo posteriorum dictum.*

ad §. *48.* g) *Quæ videri latius possunt apud scriptores Theologiæ natulis communiter.*

h) *propter dicenda* §. *54.*

i) *h. e. res sublunares propter* §. *51.*

l) *Intellectus est facultas rem per causas cognoscens. Intellectum autem scio esse finitum, quia homo est finitus. Si ergo cognitio intellectus esset infinita, intellectus non esset intellectus. Vel enim intellectus est ipsa cognitio, vel cognitio est effectus intellectus.*

ad §. *49.* m) *Nam meditatio* §. *precedentis id mihi saltem suppeditat, Deum esse causam primam rerum sublunarium, inter quas & homo. Adde B. Dn. à Seckendorff* Teutsche Reden *p. 473.*

n) *Etiamsi homo consideretur in statu integritatis aut vitæ æternæ, manebit enim & ibi infinita distantia & ibi intellectus quoque erit finitus. Finitum autem non potest perfectè capere infinitum. Etsi enim*

tiæ humanæ à divinâ; tantùm abest, ut solum rationis lumen mysteria ista capere qveat.

50. Id igitur apertè ex dictis de existentia Dei colligere licet, ejus essentiam esse *nobiliorem o*) essentiâ hominum, qvos aliàs inter creaturas sublunares esse perfectissimas, natura nobis dictitat, & consequenter *diuturniorem p*) entibus, qvæ circa nos videmus, &c. uno verbo transcendere intellectum nostrum, cum intellectus noster tantum possit comprehendere, *q*) quod æqve aut minus est perfectum.

51. Cæterum subtilioribus *r*) demonstrationibus est opus, si ex lumine naturæ demonstrare velis, qvod Deus

enim in scripturis vocetur illa cognitio perfectissima, id tamen intelligitur in comparatione præsentis cognitionis, & est perfectissima, in quantum in hominem cadit. Unde & locutio scripturæ: Cognoscemus Deum, sicut est, *alibi per hanc phrasin explicatur:* de facie ad faciem. *Unde hæ duæ cognitiones, præsens & illa perfecta optimè declarari possunt simili de cognitione amici absentis, qvem nunquam vidi, & ejus cum quo quotidiè conversor. Nam & hunc video* de facie ad faciem & sicut est, *& tamen ejus essentiam perfectè non cognosco.*

ad §. 90. o) *quia causa est nobilior effectu.*

p) *Horum enim interitus imperfectionem involvit.*

q) *Cape simile à vase. Angustum vas non potest comprehendere augustiom. Et definitio comprehensionis involvit, comprehendens esse augustius comprehensio.*

ad §. *51.* r) *Similis est assertio de Deo uno, qvamvis id Zieglerus ad Grotium velit deducere eò, quod Deus sit prima causa. Vult enim primum etiam esse unum alias non esset primum. Sed huic argumento responderi potest distinctione inter duplicem significationem primi.* (*conf. Alberti* p. 45. §. 11.) *Ut adeò non opus sit responsione Henniges* p. 919. *Respondendum hîc etiam objectionibus Osiandri* p, 1176. *Di-*

Deus non sit unum ex corporibus cœlestibus, *s*) quoniam harum mutationes plerique hominum ignorant, & imo ab eruditissimis vereor, ut vera eorum & intrinseca mutatio, si lumen revelatum seponas, demonstrari possit. Unde & Apostolns *t*) dum ex lumine naturæ adversus Gentes disputat, eos potissimum invadit, qni homines, vel bestias, vel creaturas sublunares inferiores pro Deo habebant, non illos, qvi solem adoraverunt aut corpora cœlestia.

52. Miranda adeò simul est Dei Sapientia, qvod inter

Distingvit tamen etiam Zieglerus p. 472. *inter unitatem naturâ demonstrabilem & unitatem in trinitate Christianis notam. Testimonia Gentilium vide apud Grotium* II. XX. 45. *in* §. *tamen* 47. *& de unitate & de invisibilitate nobiscum sentit. De invisibilitate etiam vide quæ collegit Alberti* P. 2. p. 44. seq. *sed testimonia illa vel probant saltem id in specie, quod Deus sub imagine rerum sublunarium non debeat coli, vel per invisibilitatem intelligunt talem, quæ est ob defectum apparitionis, non, quæ est ob defectum corporeitatis. Ideò scilicet vocant invisibilem, quod certum schema & imago iis nunquam sit manifestatum. Et forte hunc vel huic affinem significatum (qualis est ille quem usurpat Zieglerus* p. 477.) *in mente etiam habuit Paulus Rom.* 1. *in verbis:* unsichtbares Wesen τὰ ἀόρατα. *Vel denique, qui ita statuerunt, habuerunt eam sententiam ex revelatione. Breviter: in ejusmodi testimoniis non tàm ad testimonia quàm ad rationes Gentilium est respiciendum.*

s) *vide omnino quæ habet Zieglerus* d. p. 477.

t) Rom. 1. v. 18. seq. *Hanc expositionem svadet integer contextus & omnino* v. 13. *Apprimè verò eam juvat* Liber sapientiæ c. 13. *ferè per integrum, modo penitius inspicias. Etsi primâ fronte videatur à nobis dissentire. Unde jam facile responderi potest* ad Grot. p. 1177. *Evolvendus etiam in loco Apostoli textus Græcus.*

ter gentes, qvæ sanctissimam ejus revelationem seposuerant, passus fuerit eas, qvæ maximè rationabiles haberi volebant, in magis absurdas idololatriæ species illabi, quâm gentes barbaras. Hi enim ferè corpora cœlestia aut potentias invisibiles adorarunt. At qvid absurdius cultu Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum?

53. Non eadem difficultas erit, *u)* si ex solo dictamine naturæ cum illis disputare velis, qui *Naturam* dicunt esse Deum, vel *animam mundi*, aut qui errorem defenderunt, quod *mundus sit æternus*. *x)* Nam firmiter stringi potest Ethnicus, si ipsi objicias, quod qui mundum æternum asserat, ejus aliquam causam neget, & sic ipsum Deum neget. *y)* Etsi enim facilè prævideam, quod responsurus sit, illationem non ex necessariis inferre, posse enim eum, qui mundi causam negat, statuere, mundum esse ipsum Deum, vel certè mundum esse Deo coæternum, uti notum est quod Philosophi Gentiles asseruerunt duo principia coæterna, Deum & materiam primam; manet tamen objectio nostra: Nam quicunque Deum dicit, causam mundi concipit. Ergo qui mundum ipsum Deum appellet, reverà causam mundi, & Deum tollit. Hypothesin autem illam communem philosophiæ Gentilis de materiâ primâ Deo coæternâ perspicuè refutavi alibi. *z)*

54. Un-

ad §. 53. u) *Mutavi ob rationes circa finem hujus paragraphi dictas sensum totius paragraphi, nam in priore editione defenderam, etiam ex Lumine naturæ non posse disputari adversus errores hoc paragrapho memorates.*

x) *vel ejus materia.* vid Grot. II. 20. 47.

y) vid. Dn. pufend. I. 44. de O. H.

z) in introd. ad Ethic. c. 3.

ad

54. Unde & non omninò placet *a*) institutum Scholasticorum, magno conatu attributa divina duplici *via* quam *perfectionis* & *negationis* appellant, ex lumine rationis investigare intendentium, ita ut perfectio, quæ est in homine, ea sit *eminenter* in Deo, & imperfectio, quæ in homine est, ea non sit in Deo. Nam & illud infinitis tricis est obnoxium & limitationibus, certè ad demonstrationem, quam tamen intendunt, aut in disciplinâ Theoreticâ intendere debent, parum aptum. *b*)

55. Potissimum enim fallet ista *via perfectionis*, *si* perfectio humana præsupponat aliquam imperfectionem, *c*) fallet etiam *via negationis*, si imperfectioni humanæ opposita perfectio simul cum imperfectione sit conjuncta, *d*) aut si imperfectio humana moralis propter imperfectionem hominis physicam pro tali habeatur. *e*)

56. Ita imperfectio hominis est, quod *volare* nequeat; sed an tibi propterea cum Ethnicis alatum quendam finges Mercurium? Non arbitror. Nam hæc avium perfectio cum imperfectione est conjuncta, quod sint corporeæ.

57. Hanc imperfectionem (corporeitatis) in Deum non cadere quomodo scires, *f*) si Scriptura non revela-

 ret,

ad §. *54.* a) *Non improbat has vias Zieglerus* ad Grotium II. 20. 45. 471.

b) *non tantum propter limitationes & fallentias, sed etiam propter obscuritatem. Sæpè enim in creaturis perfectio videtur, quæ est imperfectio. Ut sæpè homo bonum apparens pro vero arripit.*

ad §. *55.* c) *Exemplum habes* §. 59. seq

d) vide §. 56. 57.

e) vide §. 58.

ad §. *57.* f) *Quicquid enim intellectus concipit, concipit sub schemate corporis. Unde dum Spiritum*

ret, Deum esse Spiritum? Si enim inter eos qvi Scripturam S. agnoscunt, Sapientes reperti sunt, *g*) qvi Deum corporeum esse delirarunt, non mirandum, si Sapientissimi Philosophorum Gentilium Stoici idem dogma defenderint.

58. Ita imperfectio hominis moralis est, si homo gaudeat de alterius hominis dolore etiam ex merito eundem patientis, qvi enim ita gaudet, *crudelis* vocatur. *h*) At Deus ipse testatur, qvod ridere velit super infortunio malorum. An ergo putas Deum crudelem esse? Absit. Cur ita diversè? Scilicet qvia imperfectio illa moralis in homine præsupponit imperfectionem physicam, & qvod homo etiam in maxima dignitate constitutus cum vilissimo mendico æqvalitate essentiæ humanæ fruatur; at respectu Dei omnis homo pulvis est & umbra. *i*)

59. Ita inter perfectiones humanas *l*) non minima est

tum per τὸ incorporeum definimus, eo ipso adhibendo terminum negativum declaramus, nos ignorare essentiam Spiritus. Adde quod Scholasticus ex viis suis ne quidem demonstrare possit, Deum non habere corpus. Quo argumento enim demonstrabit, corporeitatem (qualis v. g. solis est) involvere imperfectionem?

g) *ut olim Stoici, hodiè Hobbesius in Leviathane.*

ad §. 58. h) confer infrà caput de pœnis §. 25. *Hinc pœna etiam dicitur medicinalis.*

i) *Unde Deus in æternis pœnis saltem malum præteritum respicit secundum communem doctrinam, non bonum futurum.*

ad §. 59. l) *Cape aliud exemplum. Inter bona fortunæ sunt divitiæ. Dives est, qui possidet multum pecuniæ, ut indigentiæ suæ possit succurrere. Ad Deus nullius rei indiget. Ita inter bona corporis est loquela, visio, auditus &c.* per-

est *virtus, m)* inter virtutes *justitia, n)* eminet. Sed hæ qvidem citra imperfectionem non poterunt concipi. Virtus enim est habitus vivendi secundum leges, *o)* Justitia est habitus suum cuique tribuendi. Jam non qvidem urgebo, qvod in Deum non cadat habitus, ad hoc enim fortè non defutura esset responsio, *p)* id saltem dico, legem Deo non esse præscriptam, nihil habere hominem, qvod intuitu Dei pro suo venditare possit.

60. Igitur non auderem titulum virtuosi & justi Divinæ majestati tribuere, nisi viderem ipsius infinitam Sapientiam in verbo velato non respuisse terminos istos *q)* imperfectarum perfectionum nostrarum, qvod dum video, veneror humilimè, qvod Deus mecum ἀνθρωπωπαθῶς loqvi voluerit, simulq; lubentissimè fateor, genuinum & exactissimum sensum istarum locutionum esse suprà intellectum meum, adeoqve pertinere ad mysteria fidei.

61. Atqve sic melius me facere arbitror, qvod ignorantiam meam ingenue fatear, qvam si cum Scholasticis eandem dissimulare, ac Sapientiam aliqvam ostentans, inanimus verborum involucris inscitiam meam tegere conarer. Qvid enim qvæso est istud *eminenter*, qvo

perfectio. At hæ iterum involvunt imperfectionem corporeitatis ex ratione non demonstrabilem.

m) *Est enim bonum animi morale.*

n) *Justitia in sese virtutes continet omnes.*

o) *nam mediocritatis norma lex est.*

p) *distinguendo inter habitum essentialem vel acqvisitum, aut simili modo.*

ad §. *60.* q) *Terminum equidem virtuosi genericum nescio an tribuat*

qvo hic utuntur? Vel idem erit ac *primario*, vel pro eo, qvod *impropriè* eſt, id ſupponunt. Primus ſignificatus ad analoga pertinet, poſterior ad æqvivoca.

62. Si igitur volent, v. gr. *virtutem & Juſtitiam eſſe eminenter in Deo, tanqvam in analogato nobiliſſimo*, cedò dent mihi devinitionem virtutis & Juſtitiæ, qvæ primariò accommodari poſſit juſtitiæ divinæ, ſecundario humanæ. (*r*) At hanc qvidem fruſtra exſpectabimus: differunt enim hæ duæ juſtitiæ non gradibus, ſeb, ſi propriisſimè loqvi velim, toto cœlo. (*s*)

63. At ſi volunt, perfectiones divinas & humanas comuni definitione non poſſe comprehendi, eo ipſo fatentur qvod *inpropriè* eædem de Deo predicentur, hoc eſt, quod modum prædicandi exprimere ignorent, (*t*)

64. Jam qvæſo, qvid lucratur Philoſopia his nugis? Qvis non rideret, ſi qvis attributa hominis ex perfectionibus pulicis demonſtrare aggreſſus, nihil aliud afferret, qvam perfectiones pulicis eſſe eminenter in homine? At hominis ad Deum diſtantia major eſt, quam pulicis ad hominem,

65. Sed

buat ſcriptura Deo, tribuit tamen in ſpecie juſtitiæ. An & reliquarum virtutum? inquirendum foret. Fortis dicitur Deus vel termino huic an analogo: non temperans, non liberalis, non modeſtus, non magnanimus, non verax (homileticè. Veritas enim juſtitiaria jam includitur ſub juſtitia) non comis, non urbanus. Et ſanè definitiones ſingularum virtutum harum præſupponunt imperfectiones diverſas, nec accommodari poſſunt Deo propriè. Imò ne quidem terminus fortitudinis.

ad §. 62. r) *Analoga enim ſunt, qvibus una definitio competit, qvamvis inæqvaliter.*

(s) *Deus cælo, homo in terra*

ad §. 63. t) *Impropriorum autem quà*

65. Sed hi sunt *fructus philosophiæ gentilis*, vel potius abusus, quod Sholastici mysteria fidei ex philosophia deducere instituerunt, & philosophiam normam fecerunt Theologiæ, contra præceptum Apostoli, qui Colossenses graviter monuit, ne patiantur se decipi per philosophiam & inanem fallaciam: contra institutum Patrum, qvi philosophia utebantur qvandoqve in rebus Theologicis, ut Philosophorum Gentilium ineptias demonstrarent. *u.*)

66. Ad istum abusum refero penè totam Scholasticorum *Pneumaticam*, seu Philosophiam de Spiritibus, Deo puta, Angelis & Anima hominis separata. Qvicqvid enim eâ de re argumentis maximo sudore conqvisitis tradiderunt, *x*) (exceptis paucissimis de Dei existentia & providentia) id nunqvam seposito lumine revela-

P to

quâ talium, nulla est scientia. Qui enim aliquid impropriè dicit, non dicit quid res sit, sed quid non sit.

ad §. 65. u) *Continet hic paragraphus synopsin eorum, quæ latius disserit B. à Seckendorff* in Christen-Staat *lib. 3. c. 7. & 8. & in additionibus ibidem, quorum potissima attulimus* in diss. Procem. §. 51.

ad §. 66. x) *Res patet ex hactenus dictis de attributis divinis. De angelis & animâ separatâ ideò non convincet, quia 1. non sine ratione de effectibus plerisque, qui angelis adscribuntur aut animæ, dubitabit, an sint veri, & annon lateant fallacia fraudum humanarum. Deinde 2. etsi evidenter sit demonstratum, dari effectus quosdam, vires humanas transcendentes, & potentiam aliquam majorem præsupponentes, quomodo convinces Ethnicum ex sola ratione, eos effectus non esse Dei, aut ipsius animæ in statu extraordinario positæ, aut essentiarum quarundam corporearum inter Deum & hominem, qualia de faunis, satyris, nymphis &c. sibi persvaserunt gentiles?*

ad

to ethnicum convincet, at, si Scripturam agnoscas, omnibus ipsorum libellis non habemus opus.

67, In eo tamen inter Deum & reliqvas Spirituum classes arbitramur esse differentiam, qvod *Dei existentia*, ut demonstravimus, per lumen rationis investigari possit, de *angelis* & *animâ separata* y) ne qvidem qvod sint, extra Verbum Dei aliqvid scire (scire dico) possimus.

68 Eo plures autem absurditates absurda hæc Scholasticorum intentio peperit, ut etiam ex physicis locum & tempus mensuras corporum ad spiritus, vel omnem mensuram, vel certè corpoream respuentes, applicaverint, unde aureum illud & centum boum mactatione dignum mysterium; v. gr. animam totam esse in toto corpore, & totam in qvalibet parte corporis, qvod qvi exacte demonstrare per annorum centuriam poterit, is Phyllida solus habeto. z)

69. Ergone ais, nihil de Deo ratio mihi monstrat, qvam

ad §. *67.* y) *maximopere de hac. Quod enim de eâ Scriptura nobis revelat, meritò pertinet ad mysteria fidei. Ratio enim animam separatam sibi concipere nequit. Videt enim, quod anima consistat in cogitando. At cogitatio sine corpore quale est ens? Nam non tantum in statu corrupto cagitatio nostra dependet à sensibus: sed & in statu integro, prout concipere possumus, sensus præsupposuit, cum hac differentia, quod in statu integro intellectus hominis similis fuerit quoad apprehensionem speculo, cum in corrupto similis sit tabulæ lapideæ, quoad retentionem verò similis fuerit in statu integro tabuleæ aneæ, uti in statu corrupto cereæ.*

ad §. *68.* z) *Involvit enim contradictionem. Quicquid enim totum est v. g. in digito, illius nullæ partes possunt esse alibi &c. Anima vero propriè loquendo neque totum est, neque pars.*

quam ejus existentiam, & quod sit ens aliquod primum? Monstrat utique, sed maximam partem confusè, Puta quod sit *independens* quod sit *omnipotens* &c. Nam qui ens independes *a*) dicit de Deo, non tam aliquid affirmat, quam dependentiam negat; qui autem Deum omnipotentem dicit, id quidem dicit, Deum posse omnia, quæ non involvunt contradictionem, sed ex lumine rationis homo id saltem scit, quod absolutè contradictorium est, *b*) non autem omne, quod intuitu Dei contradictionem implicat, hoc est, quod cum ejus attributis in lumine revelato declaratis pugnat. *c*)

70. Illud verò perspicuè ratio suppeditat, quod Deo competat *Imperium* in hominem, quodque Deus hoc *Imperium actu exercere* velit.

71. Competit Deo *Imperium* in hominem quia est ejus autor. *d*)

72. Quod vero Deus hoc *Imperium in hominem exercere* & quod simul *negotia hominum curare* velit, id istis firmissimis demonstrationibus, quæ omnes in primo principio, impossibile est idem simulesse & non esse, fundantur, demonstro.

ad §. 69. a) *& independentia est suprà intellectum.*

b) *id est quod apertè & per rationes evidentissimas pugnat cum principio: impossibile est idem simul esse &c.*

c) *unde qui dicit: Deus non potest volare, quia est incorporeus: Deus non potest falsa loqui (non dico: mentiri) quia est veracissimus &c. præsupponit revelationem.*

ad §. 71. d) *Per autorem intelligo qui quid producit sine aliâ causâ & rem quidem diversæ essentiæ. Unde patet, cur pater vi generationis non habuerit imperium in statu integritatis, nec hodiè id ob generationem prætendere possit, quia pater non est autor filii.*

73. I. *Deus est autor hominis.* Dependet hæc assertio à definitione Dei, qvando ejus existentiam supra *e*) demonstravimus.

74. II. *Voluit* ergo *Deus, ut homo sit animal rationale.* Fluit hoc ex definitione hominis.

75. III. Eo ipso verò *Deus voluit, ut homo vivat secundum* normam qvandam, seu *legem.* Fluit hoc iterum ex definitione hominis, hoc est; essentiæ animalis rationalis non convenit, ut vivat exlex. *f*)

76. IV. Porro *voluit Deus, ut homo secundum* normam præscriptam seu *legem agat cum amore & metu.* Probo hoc ex definitionibus legis & obligationis, qvas supra *g*) tradidimus.

77. V. Ergo voluit etiam *Deus curare negotia hominum, & ita imperium suum in hominem exercere.* Fluit hoc ex definitione amoris & metus, Qvia frustra metuitur & amatur, qui de negotiis meis non est sollicitus.

88. Nihil hic dubii subesse puto, nisi qvod opus videatur declaratione ulteriore, qvod dixi, *h*) *animal rationale non posse vivere exlex.*

79. Etenim qvia bestiæ legem non habent, *i*) videbatur eqvidem *præstantiæ hominis repugnare*, ut ipse legi viveret obstrictus; cum inconveniens sit, libertatem creaturæ præstantioris coercere, ignobiliori vero concedere libertatem omnimodam.

80. Sed

ad §. *73.* e) §. *48.*
ad §. *75.* f) *vide infrà* §. *78. seq.*
ad §. *76.* g) *cap. 1.* §. *28. 134. 135.*
ad §. *78.* h) §. *75.*
ad §. *79.* i) *Qua hîc usque ad* §. *87. habentur, fusius deducuntur à Pufendorffio* de J. N. lib. 2. c. 1. per integr. Conf. de O. H. l. 1. c. 2. §. 1.

ad

80. Sed de beſtiis eqvidem res clara eſt. Agunt illæ utiqve ſecundum normam à ſapientiſſimo Creatore inditam, *ſecundum normam externam agere nequeunt*, qvoniam omni libertate agendi deſtituuntur.

81. Hinc qvando de *beſtiis* prædicatur *libertas naturalis, l)* non denotat facultatem agendi illis inſitam, ſed ſpatium orbis terraqvei à naturâ & abſtrahendo à Dominio hominum ipſis conceſſum, in qvo locomotivam corporis ſui exerceant. *m)*

82. Eo ipſo vero, qvo *homo* libertate voluntatis ſuæ gaudet, *aptus* eſt actiones ſuas *ſecundum normam externam* dirigere.

83. Neceſſe autem eſſe, ut hanc aptitudinem in actum deducat, apparet, ſi *naturam ſuam* cum animalium reliqvorum naturâ conferat, tàm qva *corpus*, qvàm qvoad *animum*.

84. Qvà *corpus*, majorem deprehendit imbecillitatem, ſe ſine ope aliorum hominum conſervandi, quàm in animalibus brutis, qvæ tanta eſt, ut neceſſariò periret, ſi alii homines non obligati forent, ut ipſi ſuccurrant. *n)*

85. Qvâ *animum*, prout ille in hoc ſtatu poſt lapſum *corruptus* eſt, videt majorem pravitatem *o)* aliis nocendi, à di-

ad §. *81*. l) *ut in Inſtit.* §. 12. de R. D.

m) *in feris beſtiis ſylva, in piſcibus flumen, in volatilibus liber aer.*

ad §. 84. n) *ſive hominem conſideres ut infantem, ſive ut adultum, ſive cibum, potum, veſtitum & alias indigentias ſpectes.*

ad §. *85*. o) *Beſtiæ ſibi nocent propter cibum, potum, & rem veneream. Homo inſuper propter honorem, imm, avaritiam. Imo & in rebus quibus indigemus, eſt major malitia. Beſtia cibo uniformi* gau-

à diversis effectibus provenientem, qvibus bestiæ etiam ex opinione Peripateticorum carent; qvæ si non per metum majoris mali coerceretur, interiret genus humanum.

86. Sed omnium maximè, si considerat homo *animum* suum, qvatenus in hoc imperfecto statu adhuc *rectus est, p)* deprehendit, se habere animam non ad id saltem sibi inditam, ut conservetur corpus, (qvales sunt animæ bestiarum,) sed qvæ potissimum facultatibus constat, *q)* ad metum numinis & vitam socialem instigantibus, *r)* deprehendit inter homines esse maximam ingeniorum & inclinationum diversitatem, qvalis non est in bestiis, qvæ non solum directionem legis reqvirit, ne per eam turbetur vita tranqvilla, sed & ipsa, qvatenus ad juvan-

gaudent, homo contra delicatus est. Ita & in potu re & venerea.

ad §. *86.* p) *Hoc ultimum argumentum est fortissimum, desumtum ab essentiâ & fine hominis, priora duo saltem ab accidentibus. Unde & hoc valet in statu integro. Quicunque gaudet facultatibus nullam utilitatem sine lege habentibus, ejus naturæ repugnat ut sit exlex. Atqui homo tàm quà rationalis (ut hîc in thesi,) quàm quà animal est (& corpus animale habet. Deducit id Richardus Cumberland citatus à Pufend.* de J. N. p. 149. *Maximè id in manibus est conspicuum) gaudet facultatibus ejusmodi &c. Ergo. Omninò videndus Cumberlandus, qui argumenta sumit ex mole cerebri & sanguinis, staturâ erectâ, longævitate hominis, plexu nervoso, pericardii cum diaphragmate connexione, risu, suspiriis, lacrimis, majori propensione ad generandam sobolem, facierum diversitate, rubore faciei in verecundiâ, pallore in metu & irâ, vi oculorum & motu eorundem, manibus &c.*

q) *Puf.* l. *2.* c. *1.* §. 5, *fusius.*

r) *Horum vero omnium nullus est unus in vitâ exlege & non sociali.*

s) *Si*

vandam hominis tranqvillitatem conducit, ordine aliqvo & normâ habet opus. *s*)

87. Qvi principia hactenus de Deo tradita negant, dicuntur *Athei* Theoretici; qvos posses dividere in *crassos t*) & *subtiles*. *Illos* voco, qvi profitentur *non esse Deum*, *Hos*, qvi vel asserunt *Deum non curare negotia hominum*, vel, qvi ita dicunt curare, ut homini plane nullam libertatem agendi relinqvat, hoc est, *qui comminiscuntur fatum aliquod Stoicum. u*)

88. Qvemadmodum enim ille, qvi Deum dari negat, fundamentum omnis moralitatis destruit, ita similiter frustrà sunt omnia præcepta moralia, si postremas illas duas assertiones admittas. *x*)

89. Nam si Deus negotia hominum non curat, nullus dabitur imperans, nullus adeò erit, cui parendum sit.

90. Porrò, si omnia fato diriguntur, nulla obligatio erit ac nullus metus.

91. Sive enim per fatum ipse Deus intelligatur, fru-

s) *Si enim omnes homines v. g. ad agriculturam inclinarent, non promoveretur utilitas humani generis, quis calceos v.g. suppeditaret?*

ad §. 87. t) *vide Puf.* l. 4. §. 3. *Thestatur autem proh dolor satis experientia, dari Atheos crassos etiam. Unde frustrà quæritur an possint dari? Conf. Ziglerum id negantem* ad Grotium q. 47 6.

u) *Adde huc dicta Philosophorum apud Grotium* lib. 2. c. 29. §. 46.

ad §. 88. x) *Demonstravimus, quod Deus sit imperans, id fluere ex definitione Dei: Ergo qui negant, Deum gerere curam hominum, negant, Deum esse Deum. Porro, qui dicit, fatum esse, negat Deum habere imperium, quia imperium præsupponit libertatem in objecto obligato.*

frustra timeretur & amaretur, cujus amorem provocare & iram avertere nequeo.

92. Sive per fatum denotetur aliquid præter Deum, frustrà timeretur & amaretur, qui me beatum reddere & punire nequit.

CAPUT IV.

De Interpretatione legum divinarum in specie, hoc est, de primis principiis Juris Naturalis & positivi universalis.

SUMMARIA.

CONNEXIO §. 1. *Quid intelligatur per primum principium Juris naturalis?* §. 2. *Tria ejus requisita* §. 3. *Veritas* §. 4. *Adæquatio* §. 5. *Evidentia* §. 6. *Convenientia cum naturâ hominis rationali est obscura* §. 7. 8. *Lites antiquæ de summo bono huc pertinent* §. 9. 10 11. *Tria præcepta Justinianea* §. 12. 13. 14. *Honesta esse facienda, turpia omittenda, non potest esse principium* §. 15. 16. *neque: suum cuique tribuendum* §. 17. *neque: quod quisque juris &c.* §. 18. *Primum principium Hobbesii* §. 19. *Scholasticorum convenientia cum sanctitate divina* § 20. 21. *examinatur & ostenditur esse nec principium verum* §. 22. *nec adæquatum* §. 23. 24. 25. *nec evidens* §. 26. *Origo hujus sententiæ* §. 27. *Quærendum primum principium in ipso homine* §. 28. *Status humani generis est norma Juris naturalis* §. 29. *etiam si jus sit norma actionum humanarum* §. 30-34. *An Lutheranus fingere possit? contra Valent. Albertum* §. 35-39. *Utrum ad statum integritatis, an ad statum lapsus in deducendo jure naturæ respicere debeamus? Respond. ad statum lapsus* §. 40-43. *Ostenditur convenientiam cum statu integritatis Albertinam non esse principium verum* §. 44. 45. *nec adæquatum* §. 46. 47. *nec*

nec evidens §.48. *Obtinuisset tamen principium juris naturæ hodiernum etiam in statu integritatis* §.49.50. *Homo rationalis est* §.51. *Ratio ad societatem tendit* §.52. 53. 54. *& hoc respectu dicitur socialitas.* §.55.56. *Homo extra societatem non est beatus* §. 57.58. *nec jucunde viveret* §. 59. *Ipsi misanthropi & librorum heluones extra societatem misere viverent* §.60.61. *Ipse Deus dixit: non esse bonum, hominem esse solum* §. 62. *Igitur per convenientiam cum natura rationali intelligitur convenientia cum socialitate hominis* §.63.64. *Ostenditur præterea hujus principii adæquatio* §. 65. *& evidentia* § 66.67.68. *Quid sit actus conveniens & disconveniens cum socialitate?* §.69. *Respondetur dubiis Anti-Pufendorffianorum contrà adæquationem* §.70-77. *Primum principium juris divini positivi* §.78. *universalis* § 79. *Cur hic de interpretatione legum divinarum non agatur ulterius* §. 80. 81. 82.

§. 1.

JAm ordo postulat, ut cognoscamus, quænam sint *summæ legis Naturalis & divinæ positivæ*. Et à Lege quidem Naturali incipiemus.

2. Per *primum* itaque *principium Juris Naturalis* cave intelligas primum principium practicum, *a*) aut primum principium Jurisprudentiæ, vel Jurisprudentiæ divinæ in genere, qvatenus à naturali & positiva præscindit. Intelligitur enim, vel certè intelligi debet propositio aliqua sub quâ reliqua præcepta Juris naturalis omnia tanquàm sub communi axiomate comprehenduntur, ipsum autem ista duo, Deo & Imperanti esse parendum, tanquam generaliora præsupponit. *b*)

Q 3. *Tria*

ad §. 2. a) *Confundunt enim hæc communiter adversarii Pufendorffii. Ipse vero Pufendorffius subinde in Apologiâ & aliis scriptis huc inclinat.*

b) *Quia Jus naturale sub jure divino, hoc sub jure in genere comprehenditur.*

ad

3. *Tria* ergo erunt *requisita*, ad quæ tanquam ad Lydium lapidem *principium* ejusmodi examinabimus, ut sit 1. *verum*, 2. *adæquatum*, 3. *evidens*. c)

4. *Verum* dico, hoc est ut non contineat propositionem aliquam falsam. *d*)

5. *Adæquatum*, ut illa propositio verè contineat omnia præcepta juris naturalis sub se, nec alia tamen præcepta, quam juris naturalis.

6. *Evidens*, ut id esse voluntatem divinam abstrahendo à lumine revelato, ex primo principio practico possit demonstrari, *e*) tùm ut connexio conclusionum cum ipso sit evidens & ferè palpari possit. *f*)

7. Rides fortè tantum apparatum, & in sinu gaudes, qvod facili negotio te putes invenisse, qvod hîc qværimus. Qvid enim aliud erit, cogitas, qvàm: *Fac ea, qvæ necessariò conveniunt cum uatura hominis rationali, &, quæ eidem repugnant, omitte.* Id enim jam suprà, *g*) definitioni legis naturalis inseruimus, id deduximus *h*) ex fuga contradictionis. Patet igitur ejus veritas, adæqvatio & evidentia.

8. Vt compesce gaudium. Meminisse simul debuisses, me suprà *i*) fusiorem discursum de convenientia cum natura hominis rationali promisisse. Huc respexi. Nem-

ad §. 3. c) *Fluunt hæc reqvisita ex natura demonstrationis.*

ad §. 4. d) *Falsam hîc voco potissimum, cujus contradictoria est vera, vel qvæ rarissimè in exemplis procedit.*

ad §. 6. e) *Unde fit major propositio in demonstratione.*

f) *unde minor.*

ad §. 7. g) c. §. 97.

h) c. 2. §. 72.

ad §. 8. i) c. 2. §. 98.

l) *Scho-*

Nempe omnes qvidem *l)* rectam rationem crepant, at *quid sit recta ratio*, qvid sit convenientia cum natura hominis rationali, hoc opus, hic labor est. Connexio sanè ipsius principii cum primo principio practico est evidens, *m)* sed connexio conclusionum cum ipso principio in obscuro posita est. *n)* De peripprasi autem, qvam singuli dant, *o)* qverendam, qvod veritas lateat in puteo, una cum veriate igitur & adæoqvatio & evidentia est abscondita, *p)*

9. Disceptarunt hic longo tempore *Philosophi JureConsulti, Theologi*, propè dixerim & *Medici*, postqvam non ita pridem in Academia qvadam Pontificia qvis Leges Gentium de dolore capitis publicâ disputatione exposuit. *q)*

10. Eò pertinent *veterum Philosophorum* disputationes *de summo bono*. Dicebat enim Polemo Academicus, & ab eo acceptum Zeno ac Stoici passim inculcant; *summum bonum esse secundum naturam vivere*. Idem Plato docuit, idem Aristoteles. *r)*

Q 2 11. Con-

l) *Sholastici, JCti, Hobbes, Alberti, Velthem &c.*

m) *scil. Quicquid convenit cum naturâ rationalis, id est faciendum.*

n) *v. g. Atqui servatio pactorum convenit, homicidium disconvenit.*

o) *Scholastici ad legem aeternam, Hobbesius at conservationem sui, Alberti ad statum integritatis, Dn. Pufendorffius ad socialitatem.*

p) *Si enim quid non est verum, quomodo adaqatum & evidens esse potest?*

ad §. *9.* q) *Scilicet Pragæ anno 87. Autor legem sumit impropriè pro naturâ rerum, & legem naturæ pro naturâ rerum quarumvis, legem gentium pro naturâ corporis humani.*

ad §. *10.* r) vide Horneji Ethicam l. 1. c. 7. p. m. 81. seqq.

ad

11. Convenerunt adeò antiqvi Philiſophi in re ipsâ. Omnium ſcopus eſt, ut doceant, *vitam hominis cum aliis tranquillam* eſſe ſummum bonum; hanc cum diſtinctius proponere, & media eam acqvirendi tradere debuiſſent, duſputarunt *s*) de rebus inanibus, nihil ad rhombum facientibus. An enim putas magis aptum qvem fieri ad ſummum bonum acqvirendum, qvi dixerit, ſummum bonum conſiſtere in *virtutis* actu, qvàm qvi putaverit, id eſſe *habitum* virtutis, aut qvi voluerit eſſe *voluptatem animi? t*) Annon putas potius, ineptos iſtos eſſe ad acqirendam pecuniam, qvi, aliis commercia tractantibus, ſtrenue litigant, utrum pecunia in corpore, an in qvantitate, an in aptitudine ad alias res comparandas conſiſtat?

12. Ergo hos qvidem omnes inſanienti ſuæ relinqvamus ſapientiæ. *Juſtinianus* noſter tria vult eſſe juris præcepta: *Honeſtè vivendum, neminem lædendum, ſuum cuique tribuendum.*

13. Sed hic qvidem benignitate ſuâ nos obruit. Qværimus unam propoſitionem, ipſe loco unius tres nobis exhibet. Ex his elige, cui dicas: Tu mihi ſola places.

14. Ad-

ad §. 11. s) *Et adhuc hodiè diſputant Peripatetici in libellis Ethicis, qui in doctrinâ de ſummo bono ferè in his quæſtionibus ſaltem ſunt occupati.*

t) *Illud affirmabant Ariſtotelici, iſtud Stoici, hoc Epicurei. Conciliari poſſent hæ ſententiæ. Operatio ſecundum virtutem optimam præſupponit habitum. Cæterum hic habitus non debet eſſe otioſus. Et hæc operatio parit tranqvillitatem ſeu voluptatem animi.*

ad

14. Atqve τὸ: *Neminem læde*, qvod sciam, nemini placuit, fortè ut nimis angustum. Reliqva duo suos invenerunt amasios. *u*)

15. Videas enim urgeri graviter, *x*) in hoc: *Honesta esse facienda, turpia omittenda*, latere summam totius naturalis sapientiæ. Non refragamur eqvidem. Sed desideramus *evidentiam*. Sive enim honestum voces *legi*, sive *rationi* conveniens, neutrum erudit. Jam enim qværimus, qvid sit conveniens rationi & legi. Ergo obscurum exponis peræqvè obscurum.

16. Ac veremur maximè, ne cum risu totius humani generis vapulemus, si negantibus perspicuitatem axiomatis istius, vellemus *principia connata* opponere, *y*) eosqve, tanqvam si principium omnium primum negassent, virgulâ pedagogicâ coërcere. *z*)

17. De tertio vero: *suum cuique tribue a*) tanqvam de novis insulis repertis, ut gloriemur, causam non videmus, postqvam jam suo tempore JCtus id solum in definitione justitiæ iuculcaverat. Mirandum enim foret, si in eo *evidentia* qvædam subesset, cur non ex tot

ad. §. *14.* u) *Cui enim officia humanitatis denego, eum propriè non lædo, secundum dictum in Evangelio: Amice non facio tibi injuriam. Deinde etiam sub hoc præcepto propriè non comprehenditur denegatio debiti ex promisso, per ea quæ infrà in expositione ejusdem dicemus.*

ad §. *15*, x) *à Velthemio* ad Grotium l. *1.* c. 1. qv. 4. q. m. 258. seqq. vide supra c. 3. §. 26. seqq.

ad §. *16.* y) *Hoc facit* Velthem dd. ll. & maximè p. 272. vide suprà cap. 2. §. 67.

z) suprà c. 3. §. 32.

ad §. *17.* a) *quod ponit pro prvincipio primo Strimesius de originibus juris naturalis.*

Glossatoribus antiqvis, qvi idem summâ cum diligentiâ ruminarunt, in uno saltem operationes suas ostendisset.

18. Simile qvid de alio Juris Romani brocardico: *Quod quisque juris in alium statuerit, ut ipse eodem jure utatur*, dicendum arbitror; cui analogum istud: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. b)* Sunt vera, sunt pia dicta, *evidentia* non sunt, neque enim sunt *adæquata*. Non procedunt inter inæqvales. *c)* Non applicari poterunt ad officia hominis erga seipsum. *d)*

19. Penè obliti fuissemus Hobbesii. Is hanc legem naturæ pro fundamentali venditat: *e) Quærendam esse pacem, ubi haberi potest, ubi non potest, qværenda esse belli auxilia.* Non malè profectò, si modo, qvod profitetur, Hobbesius sensisset, si modo per pacem intellexisset communem. Jam pulò ante dixerat, *f)* Juris Naturalis fundamentum primum esse: *ut qvisqve vitam & membra sua, quantum potest, g) tueatur.* Atqvi hoc falsum esse, qvot Eruditi jamdum ostenderunt? Secundum normam istam brutorum instinctus regitur. Hominis prestantia aliâ regulâ habet opus.

20. Leviter hactenus à triariis & tironibus campum

ad §. *18.* d) *Non afferam, quod v. g. non procedat in duellantibus, in duobus adulteris mutuo uxores amantibus.*

c) *Nam Dominus à servo potest postulare servitia, etsi nolit ista rursus servo præstare.*

d) §. conf. infrà caput de custodiendâ æqvalitate §. 21.

ad §. *19.* e) cap. 2. de cive §. 2.

f) cap. 1. §. 7.

g) *h. e. etiam cum alterius damno.*

ad

pum purgavimus, nullis instructis subsidiis. At nunc aliis armis utendum. Catervatim aggrediuntur hostes: Duces præeunt strenui, *Sanchez*, *Rodriquez*, *Vaasquez*, vel nominius suis terrorem facile incutere apti. Qvid agemus itaqve? Fugiemus? Pugnabimus? Id qvidem turpe, hoc audax. Utrumque prudens. Fugiemus. Fugit etiam Horatius.

21. Ergo penè extra locum conflictus cunstituti, expectemus ictum primum. Qvid, ajunt, opus est, diu quærere normam rationis? Ad imaginem Dei *b)* homo est conditus, necesse est igitur, ut & in statu post lapsum radii divinæ sanctitatis & justitiæ, tanqvam reliqviæ imaginis divinæ, in homine resplendescant. Itaqve, cum Deus, qvecunpve egit, *i)* secundum normam divinæ suæ sanctitatis, bonitatis, sapientiæ ac justitiæ egerit, & ita legem qvasi æternam ex libera voluntate sibi ipsi posuerit, necesse est, ut ad hunc archetypum lex qvoqve naturalis actiones hominum dirigens sit extructa, & adeo conveniens esse cum recta ratione, idem sit, ac *conveniens esse cum sanctitate & justitiâ divinâ.*

22. Qvid nos ad ista? Examinabimus modo, an hæc propositio: *Quicqid convenit cum sanctitate divinâ, id jure naturali præceptum est: quicquid disconvenit, id jure naturali est probibitum:* coveniat cum reqvisitis positis? De *veritate* nihil dicemus. Suprà *l)* enim jam suo loco notavimus, legem istam æternam esse figmentum Scholastico-

ad §. *21.* h) vide Zentgraf. de. orig. Jur. nat. 4. p. 88. 89. §. 2 seq.

i) *Hoc latius exequitur Osiander in typo legis naturæ.*

ad §. *22.* l) c. *1.* §. *31.*

ad

sticorum, neque Deum legi nisi impropriissimè esse subjectum.

23. *Adæquationem* age consideremus. Et *latior* videtur nobis esse ista norma normato, & alio respectu *angustior*. Quid enim an non *legem divinam positivam* putas etiam in convenientiâ cum ejus sanctitate & justitia esse positam? At jam qværimus axioma, ex quo conclusiones juris saltem naturalis possimus deducere.

24. Quod si respondeas, jus positivum fundari in convenientiâ cum divina voluntate, jus naturale in convenientia cum ejus sanctitate antecedenter ad voluntatem divinam, recurram ad ea, quæ jam suprà *m*) de ineptâ hâc abstractione attributorum divinorum disserui.

25. Sed & *angustior* est. Jus naturale dictitat *gratitudinem*? At hanc virtutem qvomodo ex archetypo divinæ justitiæ deduces? Qvis beneficium dedit Deo, ut ipsi retribuat? *n*)

26 *Evidentiam* vero omnium maximè hic desideramus. Non repetam, virtutes & justitiam de Deo prædicari ἀνθρωποπαθῶς, & improprie. *o*) Id modo perpendas: De imagine Dei & ejus sanctitate vel nihil, vel confusa saltem ex lumine naturæ hauriri, sed Scripturam utramqve hîc facere debere paginam. Unde si ethnicus qværat, cur homicidium, v. gr. sit contra sanctitatem divinam? cur v. gr. servatio pactorum sit secundum ejus justitiam? aut hærebit aqva; aut necessarium erit, Scri-

ad §. 24. m) c. 2. §. 74. seqq.
ad §. 25. n) Job. 41. v. 2.
ad §. 26. o) c. 3. §. 59. seqq.

ad

Scripturam S. in subsidium assumere, & ita committere *μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος*.

27. Fallor vero, annon hæc conformitas juris naturæ cum essentia divina apud Scholasticos *originem* debeat Philosophiæ gentili. De Platone enim Augustinus & Clemens Alexandrinus memorant, eum summum bonum & formam virtutis posuisse in eo, ut qvis Deo assimiletur. *p*) Stoicorum ineptiæ, Sapientem suum cum Deo comparantium, in vulgus notæ sunt. *q*)

28. Nos itaqve dicti Apostolici memores, *r*) *normam* juris naturalis non extra hominem qværimus, *sed in ipso homine*, cujus cordibus idem est inscriptum. Esto, *s*) in ratione humanâ residere imaginẽ aut reliqvias imaginis divinæ, cur tamen non potiꝰ ipsam rationem hominis in se spectamus, qvàm in relatione ad aliud extra eam? Est sanè ratio humana Ens aliqvod positivum, non mera relatio, cujus essentia in eo saltem consistat, ut ad aliud referatur.

29. Igitur putamus, ipsam humani generis conditionem, seu *statum totiꝰ humani generis esse normam legis naturalis.* Et cur non putemus? Sanè ipsa naturalis ratio, qvam pene omnes in ore habent, est ejusmodi conditio; sanè ex definitione status supra *t*) traditâ suâ sponte fluit, omnem statum esse suo modo normam legis.

R 30. Sen-

ad §. *27.* p. vide Horneji Ethicam ferè ubi suprà §. 10. *Statuebant etiam Platonici, animas esse effluvia essentiæ divinæ.*

q) *Vide Lipsii & Scioppii Philosophiam Stoicam.*

ad §. *28.* s) *Rom. II. quod jus naturæ sit inscriptum cordibus hominum.*

s) *Hic respondetur ad objectionem* §. *21.*

ad §. *29.* t) cap. I. §. 86.

30. Sentio vero hîc aurem mihi vellicari, ne, cum in eo sum, ut ex primo principio practico omnia demonstrare coner, ipse in idem impingam graviter. Dixi enim superius, *Legem esse normam actionum humanarum.* Nunc dico: *conditionem hominum esse normam legis.* An igitur lex simul erit norma hominum, & homines norma legis? Hoc pacto certè idem simul norma est, & non est.

31. Tentabo, ut ad objectionem hanc tuam ex te ipso responsionem extorqveam. Fingamus, duplex esse hominum genus in hoc mundo, nullis commerciis ac conversatione sibi mutuo cognitum, unum corpore erecto & robusto, alterum imbecilli præditum, simulqve in posteriori gibbum informem cervici insidentem caput deprimere, ut non parum inclinetur ad terram. Jam finge, utriqve hominum generi à medico diætam esse præscribendam, aut à sartore vestimentum eum in finem esse applicandum, ut utrumqve sustineatur erectum, neve in terrâ qvadrupedum instar repat. Qvid tum putes, nonne diæta præscripta, nonne vestimentum aptatum rectè vocari poterit norma vivendi, aut norma gressionis?

32. Porro, nonne putas, medicum in præscribendâ diætâ, & sartorem in conficiendo vestimento, respicere simul debere ad qvalitatem corporum, cui istæ normæ applicari debent? Sane medicus corpori imbecilli plures cibos prohibebit, qvàm robusto, medicamenta etiam in minori dosi suppeditabit. Ita sartor opus habebit ut in conficiendo vestimento pro hominibus gibbosis, spatium relinqvat, gibbi receptaculum. Et cum in priorum vestimentis saltem materia sufficiat inclinationem

leviter

leviter impediens, hic durioribus metallis, inclinationem ad terram fortiter reprimenticus, erit opus.

33. Sed qvid hæc ad me? inqviens. In his exemplis neqvaqvam idem simul norma est & normatum. Corporis conditio est norma diætæ & vestimenti. Diæta vero & vestimentum sunt norma non ipsius corporis, sed actionum corporearum. Atqvi hæc sane differunt.

34. Imo verò respondebo, eadem est ratio Legis & Status. *Status norma legis est, Lex vero est norma actionum,* qvas homines in isto statu viventes debent edere.

35. Apage igitur, ita pergers, inanibus tuis similibus, qvorum ope te à mea objectione non liberabis. Ficta ibi sunt omnia. *Haudqvaqvam u) vero convenit ei, qvi veram religionem profitetur, ut talia fingat, qvæ Deus nobis revelavit aliter. x)* Neqve de libertate qvadam Philosophica poteris tueri, cum Philosophia tua non debeat pugnare cum præceptis veræ religiois.

36. Ergo vero non memini, Scripturam S. *fictionem* qrohibere, non memini Augustanam Confessionem interdixîsse, ne fingamus. Fingunt multa sæpius Theologi;

ad §.35.u) Sunt verba D. Valentini Alberti Part. I. compend. c. 1. §. 28. p. 40.

x) *Respondere ad ea qua hic disfero* §. 35. 36. 37. 38. *voluit D. Alberti* in disputatione de Philosophiæ Christianæ existentiâ & essentiâ in genere, habita anno 86. Lipsiæ §. 13. & 14. *Sed ad ista jam regessi* differt. procem. §. 52. *quamvis ibi nomen ejus tacuerim. Scilicet ipse non audet definire quid sit fictio, nam aliàs sophisticatio ipsius nimis aperta esset. Ostendi verò ibidem ipsum Albertum in suo Compendio fingere, ut adeò apertum sit eum nescire quid sit, de quo disputet.*

ad

logi; *y*) Fingunt plura JCti; docet Logica, z) qvomodo juventus eruditè fingere debeat, docet Poësis. An itaqve ex Jurisprutentia tractatus de fictionibus, tanqvam minus orthodoxus, erit eliminandus? An Libelli Logici, tanqvam hæretici, expurgandi, qvi istud propositionis hypotheticæ exemplum afferunt: si asinus volat, habet pennas? An Poetæ qvatenus aliqvid fingunt, ejiciendi ex Republica? Non arbitror.

37. Nempe aliud est *mendacium*, aliud *fictio*. Esto mendacium religioni esse adversum, *a*) tamen ab hoc fictio toto cœlo differt.

38. Ut enim de fictionibus juris Romani *b*) hîc nihil dicam, *fictio*, prout à nobis fuit usurpata, nihil aliud est, qvàm

ad §. *36.* y) *Huc spectant omnes quæstiones de potentiâ Dei circa actus, quorum contrarium ipse revelavit aliter. v. g. an Deus potuerit plures mundos creare? an potuerit genus humanum salvare sine Christi adventu in carnem? &c. Huc pertinent omnia ea quæ Alberti in suo Compendio normaliter ex statu integritatis deducit. Huc pertinet etiam lex æterna Scholasticorum.*

z) *Dum tractat de Syllogismo Hypothetico.*

ad §. *37.* a) *quamvis de hoc suo loco distinctius visuri simus in capite de offici hominis circa sermonem.*

ad §. *38.* b) *Fictiones Juris Romani inter alia à fictionibus Logicis vulgaribus in eo differunt: Fictiones Logicæ nec primam partem propositionis hypotheticæ nec secundam seorsim consideratam affirmant. At fictio juris non affirmatâ priore, affirmat posteriorem. Ita v. g. in fictione postliminii ita quasi est argumentatio: si rediens perpetuò mansisset in civitate jura ejus non fuissent extincta. Jam vero non affirmant captivum perpetuò mansisse, affirmant tamen jura ejus non esse extincta, unde fingunt, ac si perpetuò mansisset. Ac ita in reliquis, quod notandum contrà eos, qui dicunt in fictionibus leges vel Præ-*

qvàm *prima pars propoſitionis hypothetica*, c) neqve affirmans aliqvid, neqve negans, ſed ſaltem ex fictione inferens conſeqventiam partis ſecundæ. Unde notum axioma: *Conditionem nihil ponere in eſſe.* Item: *Exemplorum non requiri veritatem.*

39. Itaqve ſubſiſtit aſſertio: ex ſtatu & conditione communi humani generis deſumendam eſſe normam legum naturalium, manent immota ſimilia, qvibus pro declaranda hac theſi fuimus uſi, & in poſterum ad demonſtranda effata affinia utemur.

60. Cum verò ſuprà fuſius deduxerimus, duplicem eſſe ſtatum hominis, inntegritatis & lapſus, hinc jam ordo poſtulat, ut videamus, *ad qvem ſtatum* in deducendo jure naturæ debeamus reflectere. Sed hic qvæſo, ut ipſe mihi reſpondeas.

41. Demus, medicum d) inter homines imbecilli corpore & ſanitate præditos viventem, & ipſum imbecillem, communem normam conſervandi vitam conterraneis ſuis debere præſcribere. Credisne, eum præcisè debere reſpicere ad conſtitutionem hominum robuſtorum, de qvibus forte ex itinerario aliqvo confuſam hauſit notitiam, aut ex ſcriptis medici alicujus congnovit, qvænam remedia ſoleant ipſi ad vitam tuendam adhibere? An vero putas eum, cum perſpiciat, ſe ſanitatem i-

Prætorem committer mendatium.

c) *Videtur tamen prima pars propoſitionis hypotetica latior eſſe fictione, nam ſi ea in ſe ſpectata vera eſt, ut v.g.* ſi aſinꝰ non habet pennas, *non* volat, *non neſcio an tunc fictionis terminus eò applicari poſſit. Non enim fingimus ea quæ ſunt, ſed quæ non ſunt.*

ad §. 41. d) *Similis ratio eſt ſartoris in altero caſu fictionis* ſuprà §. 31.

ſtam apud ſuos non poſſe attingere, ſaltem utroqve oculo ideam qvandam ſanitatis ex conſtitutione hominum ſuorum ſibi formatam reſpicere, eamqve, ut conſervet aut attingat ſaltem, incumbere debere?

42 Jam autem, qvod hîc præcipuum eſt, demonſtravimus ſuprà *e*) evidentiſſimè, hominem viribus naturalibus *f*) ſubnixum, non poſſe hâc vitâ vel minimum gradum perfectionis ex ſtatu integro recuperare, ſed reliqviis ſuis debere eſſe contentum.

43. Et qvid verbis eſt opus? ipſum vas Dei electum de miſeriâ hâc, & qvod *inclinationem ad malura homo non poſſit ejicere, g*) graviſſimè conqveritur, teſtis, ni fallor, omnis exceptione major.

44. Id vero brocardicum, qvod cum pace omnium Peripateticorum dixerim, admittere neqveo, eum, qvi ſcientiam aliqvam traditurus eſt, *ideam ſibi formare debere ſtatus cujusdam perfectisſimi*, *h*) etiamſi ille non exiſtat, neqve exiſtere, poſita hâc hominum conditione, poſſit.

45. Non improbo qvidem eò, qvod videatur originem debere Philoſophiæ Gentilium, & magnam partem Platonicæ; *i*) improbo, qvod planè non ſit aptum ad vitam civilem. Converſamur non cum ideis hominum, ſed cum hominibus, qvi exiſtunt: his aptanda erint adeo remedia qvæ ipſos conſervent. Nec puto gratiam

ad §. 42. e) c. 2. §. 40. 41.

f) *De viribus gratiæ enim hîc non eſt ſermo.*

ad §. 43. g) ad Rom. VII. v. 15. ſeq. ubi vide omnino ſcholium Lutheri.

ad §. 44. h) vide Patris diſput. de ſtatu naturali & legali & passim in annot. Philoſ. Pract.

ad §. 45. i) *cujus ferè hypotheſes primariæ ex doctrnâ de ideis connatis dependent.* l) *Aut*

tiam alibvem initurum, qvi principem v. gr. ſte procurandâ reipublicæ utilitate conſulentem remittat ad Mori Utopiam. *l*)

46. Porro & in ſtatu integro fuit *jus poſitivum*, *m*) quod ſi itaqve convenientia cum iſto ſtatu foret fundamentum juris naturalis, ſeqveretur, & jus poſitivum normam juris naturalis eſſe.

47. Multa præterea ſunt hodie, qvæ in ſtatu integritatas non erant, nec futura erant, *n*) non ſocietates modo, ſed & ſtatus hominum particulares, eorumque officia, puta *carnificum*, *obſtetricum*, *belligerantium*, *ſartorum*, *chirurgororum*, *eleemoſynas dantium o*) *&c.* Ut taceam; multa rurſus fuiſſe, aut futura fuiſſe in ſtatu integro, qvæ hodiè non habent locum; talia ſunt *nuditas protopaſtorum*, *conjugia fratrum*, & ſi qvæ ſunt ſimilia. *p*)

48. Deniqve, ſi *evidentiam* qværamur, iterum non ſatis·

l) *Aut qui Medicinam tradat, concipiendo ſibi hominem ſaniſſimum. Simile qvid in Jurisprudentia, ſi concipiam hominem ut juſtiſſimum.*

ad §. 46. m) *ſcilicet univerſale: ut prohibitio arboris cognit. boni & mali. An polygamia, divortium &c. ibi etiam fuiſſent prohibita? Utique ſi homo in eo ſtatu generaſſet ut hodiè.*

ad § 47. n) *vide* ſuprà cap. 2. §. 43. *ubi quod quadam ſocietates vel planè non, vel aliter fuiſſent futura.*

o) *Item Metaphyſicorm, Medicorum, &c. & omnium qui diſciplinas hodiè docent.*

p) *Succurrere vult D. Alberti huic difficultati per diſtinctionem inter id, quod ex ſtatu integro deducitur* normaliter & formaliter, *quam diſtinctionem ipſe fuſius explicat* p.44. Part. I. §. 36. ſeq. *Qvid vero eadem in receſſu habeat, quam optimè intelligere poteris ex ſimili* §. 31. *dato: Ita ſecundum doctrinam Albertinam veſtimenta hominis recti norma eſſent* formalter *v. g. caligarum, tiqialium, calceorum*

satisfiet doctrinæ Apostoli, ex lumine naturæ gentes refutari volentis. Si enim qværas, cur homicidium est contra, cur pactorum servatio est secundum statum integrum? utrobiqve Scriptura defectum responsionis supplere debebit. Adde multas & ferè infinitas de statu integro restare controversias, *q*) in utramqve partem disputabiles, etiamsi Scripturam adhibeas, qvoniam qvæ Scriptura de isto statu refert, pauca sunt.

49. Igitur nos quidem primario considerabimus *naturam hominis* prout est, corrupta nimirum, at, (ne cavilleris *r*) jus quoddam corruptum *suo modo adhuc recta*. Posteà

ceorum &c. hominis gibbosi: Hactenus enim inter utrosque homines in vestimentis differentia haut est. Sed intuito togæ, quam induere debet homo gibbosus, vestimentum hominis recti saltem normaliter *esset norma, h. e. in conficiendâ parte posticâ togæ pro homine gibboso sartor etiam intuebitur vestimentum hominis recti, & quoniam in ejus tunicæ parte posteriore nihil invenit, ad cujus normam suam tunicam aptet, refugium v. g. in tibialibus quæret, & ita argumentabitur: quemadmodum in tibialibus hominis recti cavitas quædam est relinquenda quæ suras ejusdem recipiat, sic mihi in tunicæ parte posteriore cavitas formanda est, quæ sit receptaculum gibbi. Est profecto talis hæc ratiocinatio, ut non melius quam admiratione excipi queat. Igitur sartoribus hominum gibbosorum, gibbosis & ipsis, ars sua tantum apud homines rectos erit addiscenda, illi vero, qui sua saltem objecta, suos gibbos intuuntur, & subtilitates istas, quod norma vel normaliter vel formaliter norma sit, ne quidem fando unquam audivere, pro artificibus minimè habendi erunt, etiamsi vestimenta consuere possint ad finem obtinendum aptissima? Quis talia non rideat, an fleat?*

ad §. 48. q) *e. g. de imperio conjugali in statu integritatis, de rebus publicis &c.*

ad §. 49. r) *quod opponunt ni fallor Strimesius & Alberti Dn Pufen-*

Posteà ex eodem principio, cum inter Christianos scribamus *s*) confirmabimus ac illustrabimus sententiam nostram, ostendendo, idem principium nostrum etiam in *statu integritatis* obtinuisse.

50. Neque enim homo integer & lapsus specie differunt, uti nec homo robusto & imbecillo corpore. Conclusiones utrobiqve variant, *t*) generalia vero principia utrobiqve sunt eadem, qvæ, uti ex sola cognitione diversi status *u*) non discuntur, ita aptus tamen debet esse verbi gratia medicus bonus, *x*) ut ex iisdem principiis generalibus, diversimodè applicatis, & robustum hominem curet & imbecillem.

51. Habet itaqve homo, eam à bestiis differentiam, qvod sit *rationalis*. Utinam autem noster Intellectus saltem illam haberet perspicuitatem, ut perfectam & à priori apodicticam sui ipsius cognitionem possideret, jam necesse est, ut fere per ambages in rationis naturam inquiramus.

52. Ratio hominis in *cogitatione* consistit. *Cogitare* est connectere terminum cum termino, *y*) propositionem cum propositione, quod posterius *ratiocinari* vocatur. *z*) Ratiocinari vero non possumus, nisi per *verba*,

S eaq;

fendorffio. vide suprà cap. 2. §. 42. 44. seq.

s) *Ita aliquo modo recedimus à methodo Dn. Pufendorffi.*

ad §. *50.* t) *Regula enim, quod status sit norma legis, tantum procedit in conclusionibus, non vero in primis principiis. Exemplum simile iterum est in medicina, arte sartoria &c.*

u) *Ita non discitur medicina & ars sartoria i. ex consideratione nudâ diversorum objectorum.*

x) *Idem de sartore.*

ad §. *52.* y) *Nam jam suprà rejecimus primam mentis operationem* cap. 1. §. 46.

z) vide cap. 1. §. 45.

eaque vel in mente retenta, vel ore prolata, unde & λόγος est vel ἐνδιάθετος, vel προφορικός, *verba* autem, ut infra *a)* videbimus, profluunt ab impositione hominum in eadem Societate viventium.

53. Porro, quicquid dicant Cartesiani, infantes à nativitate primâ non cogitant, *b)* sed aptitudine saltem cogitationum pollent. Ferè autem hæc *aptitudo absque consortio hominum* in actum non poterit deduci. Nam quæ in historiis de hominibus inter feras educatis legimus, ea profecto ejusmodi homines nihil ferè distitisse à bestiis referunt, vel certè inter bestias aptitudinem illam cogitandi parum fuisse promotam. *c)*

54. Ut multa paucis contraham: *Ratio absque sermone non est, d) sermonis extra societatem nullus est usus, e) nec ratio circa societatem se exerit. f)* An ergo errabimus, si dixerimus, aptitudinem illam, quæ in hominibus ante rationis exercitium est, nihil esse aliud, quàm inclinationem, cum aliis hominibus ratiocinandi? Sane omnis aptitudo ad actum, tanquam ad finem, tendit.

55. Igitur, dum hominem rationalem dicimus, idem est, ac si dicamus *Socialem. Socialitas* vero est inclinatio communis, toti humano generi à Deo indita, vi cujus desiderat vitam cum aliis hominibus beatam

&

a) *In capite de officio hominis circa sermonem.*

ad §. 53. b) *Dixi quadam hâc de re in disputatione de jure circa somnum.*

c) *Credo certò, quod ejusmodi homo inter feras educatus, si ex isto post doctrinam inter homines excultum quæsieris, quid cogitasset, dum fuisset inter bestias? æquè nihil respondere posse, ac si quæras ex adulto, quid cogitaverit in primâ infantiâ?*

ad §. 54. d) *per* §. 12.

e) *per verba finalia* d. §. 52.

f) *per* §. 53.

& tranquillam. *g)* Cur verò *tranquillam?* quia in ſtatu turbulento quà tali non ratiocinamur. *h)*

56. Vita autem hæc tranquilla in actum deducta dicitur *Societas*; cujus contrarium, ipſis Peripateticis fatentibus, eſt *diſſidium*.

57. *A poſteriori* autem ſententiam noſtram probamus, quoniam *homo citra Societatem non poteſt eſſe beatus*, Non dicam hîc de miſeriâ ſummâ illâ, in qua *infantes* forent conſtituti absque conſortio humano. *i)* Etiam in *adultis* vita foret miſeria, ſi non eſſent homines alii, qui ipſorum neceſſitatibus ſubvenirent.

58. Quid quod? ad cujusvis propriam provoco conſcientiam, etiamſi fingamus, aliquem *eâ felicitate gaudere*, quam de *Pſyche* Poetæ fabulantur, ſi tamen omni ſocietate humanâ foret deſtitutus, annon potius optaturus eſſet in Societate humana vivere & iſtis ſenſum delectationibus carere.

59. Adde quod, ſi accuratè velis loqui, rariſſima & ferè nulla citra Societatem *ſenſuum delectatio* futura ſit. *l)*

60. Ipſi *miſanthropi*, ſi extra Societatem conſtituti forent, eſſent miſeri. Nihil quippe deprehenderent, in quo odium ſuum excolere poſſent. *m)*

ad §. 55. g) *Conveniet, ſpero, hæc ſocialitatis definitio menti Dn. Pufendorffii, quamvis non meminerim ſocietatis definitionem aliquam in ejus ſcriptis me legiſſe.*

h) *Et quia in ſtatu turbulento non eſt ſocietas, per conſenſum Peripateticorum.*

ad §. 57. i) vide cap. 2. §. 58. 59.

ad §. 59. l) *declaratum id percurrendo delectationes quinque ſenſuum externorum.*

ad §. 60. m) *Miſanthropos hîc voco, qui actiones omnes humani generis taxant, quorum genium expoſuit Comicus Gallus.*

61. Ipsi *librorum belluones*, *n*) & qui nunquam minus solos se pudant, quam si non sint soli, miserrimi forent, libris destituti. At libros unde acciperent, si Societas hominum non foret? Pone, extingui reliquos homines, quid libri prodessent, si non possent ostendere aliis, quid in hoc vel illo autore displiceat? &c.

62. Quod si dicta ex *historia Status integri* velis confirmare, habemus testimonium divinum omni prudentia, etiam Salomonea, longè majus. Erat Adamus cæterà felicissimus. Carebat Sociâ, *Non esse bonum* pronunciabat divina Sapientia, *hominem esse solum*. *o*)

63. Manet itaque inconcussum: naturam hominis *rationalem* eandem esse quam *socialem*: Et consequenter per convenientiam cum natura rationali intelligi convenientiam cum Socialitate hominis.

64. Statuimus igitur, summam legis naturalis in illo principio contineri: FAC EA, QUÆ NECESSARIO CONVENIUNT CUM VITA HOMINIS SOCIALI, ET, QUÆ EIDEM REPUGNANT, OMITTE.

65. Atque sic de *veritate* hujus principii nullum restat dubium. Quod *adæquatum* sit, non solum inde patebit, quod omnia præcepta specialia juris naturalis ex hoc fonte simus deducturi, sed &, quod nullum præceptum Juris positivi huc referri possit.

66. Evi-

ad §. 61. n) *Posses & hos alio in significatu appellare misanthropos, quatenus aliorum hominum consortia fugiunt.*

ad §. 62. o) *Ostendi* in disput. de crim. bigamiæ, *dictum hoc pertinere tantum ad societatem conjugalem.*

ad

66. *Evidentia* denique ſic demonſtratur. Initio: *p*) Si Deus voluiſſet hominem non ea facere, quæ cum Socialitate ejus coveniunt, non voluiſſet rationalem. At homo irrationalis involvit contradictionem.

67. Exinde *q*) etiam evidens eſt connexio concluſionum cum primo iſto principio. Nam qvando v. gr. qværo, qvomodo *homicidia furta &c.* repugnant ſocialitati, evidenter reſpondeo, qvia ea turbant tranqvillitatem communem totius humani generis.

68. Similiter, qvando qværo: qvomodo v. gr. *pactorum obſervatio* neceſſario convenit cum Socialitate? evidens eſt reſponſio, qvia, ſi ea non ſervarentur, turbaretur eadem tranqvillitas.

69. Vides ſimul, qvod *actus neceſſario conveniens* cum Socialitate, ille ſit, cujus omiſſio, & *disconveniens*, cujus commiſſio turbat pacem communem humani generis. Oriretur enim fere ex iſta omiſſione vel commiſſione bellum, & qvidem bellum omnium contra omnes, qvod certè genus humanum extingveret.

70. Non deſunt tamen, qvæ *contra adæqvationem* principii noſtri ſolent proferri in medium. Putant tali, ex *eo fonte* etiam *deduci* poſſe ea, qvæ longè ſe habent aliter, nempe & *latrones* facere ea, qvæ cum *r*) Societate ſuâ & ejus fine conveniunt; unde & hæc objectio ſimul veritatem axiomatis noſtri impedit.

S 3 71. Sed

ad §. *66.* p) *Hic habes evidentiam principii ipſius.*

ad §. *67.* q) *Hic evidentiam concluſionum.*

ad §. *70.* r) *Hoc facit Zieglerus ad Grotium.*

ad

71. Sed hi quidem apertè *Societatem* cum *Socialitate* confundunt. Tum demum Societas rectè se habet, si non cum Socialitate pugnet.

72. Et ne mireris, quâ ratione possibile sit, ut Societas pugnet cum socialitate, cum à Socialitate dicatur Societas, cogita rationem (latronis) pugnare cum rationalitate absque ulla contradictione.

73. Plures *s*) autem putant, ex principio nostro deduci saltem posse officia hominis erga alios homines, non autem officia *hominis erga Deum*, erga *seipsum*, erga *bestias*.

74. De Officiis homicis *erga Deum* facilè concedemus, quatenus per ea intelligitur cultus Dei externus. Hic enim, ut mox *t*) demonstrabimus, ad Theologiam pertinet, non ad Jus Naturale.

75. Quod si verò sub nomine officiorum erga Deum intelligas obligationem erga Deum in genere, & sic nihil adversum nos obtinebis. Nam & id præceptum, Deo pare, non est præceptum juris naturalis, sed ejus præsuppositum. Ostendimus quippè hoc præceptum pertinere ad jus divinum in genere. *u*)

76. Officia vero *hominis erga* se, propriè loquendo non dantur. Nam nemo sibi obligatus esse potest, ergo nec sibimetipsi debere officium. Quæ autem ita vocantur officia, reverà sunt officia vel erga Deum, vel erga alios homines, quatenus occasione sui ipsius homo utrisque

ad §. *73*. s) *D. Alberti, Strimesius, Velthem. & omnes quod sciam antagonistæ Dn. Pufendorffii.*

ad §. *57*. t) cap. 1. libri secundi.

ad §. *75*. u) vide cap. 3. §. 41. seqq. junct. §. 2. hujus cap. 4.

ad

que est obligatus, adeoque illius respectu ex Scriptura, horum intuitu ex Socialitate suo loco *x*) deducentur.

77. Deniqve officia hominis *erga bestias* non magis dantur, quàm Societas hominis cum bestiis, quamvis & abusus bestiarum per consequentiam lædat Socialitatem, vel jus Dei positivum, quod & ipsum convenienti loco *y*) immiscebimus.

78. De primo principio Juris Naturalis hactenus. Primum principium *juris positivi* hoc est: *PRÆTER EA, QVÆ NECESSARIAM CONVENIENTIAM CUM NATURA HOMINIS SOCIALI HABENT, z) FAC EA, QUÆ TIBI DEUS FACIENDA IN SCRIPTURA SACRA REVELAVIT, ET OMITTE CONTRARIA.*

79. In specie, quod *Jus positivum universale* concernit, *tria* facimus quod principium cognoscendi ejus requisita, duo communia cum jure positivo quocunque, tertium peculiare; scilicet 1. ut actum præceptum esse aut prohibitum Scriptura indicet, 2. ut is actus ex Socialitate deduci non possit, 3. ut Sriptura indicet, Legem istam Dei pertinere ad omnes homines.

80. Ex his duobus fontibus omnes conclusiones præceptorum specialium, tanquam rivulos, deducemus. Et de *interpretatione* quidem *juris naturalis* ulterius disserere non est opus, cum in exponendis conclusionibus eâdem methodo demonstrandi atque eâdem ratiocina-tione,

ad §. 76. x) cap. 2. lib. 2.

ad §. 77. y) In capite de Dominio.

ad §. 78. z) *Addidi hæc verba, quæ non extant in editione prima, Fuerunt autem addenda, quia & Jus naturale in scripturâ inter revelationes reliquas extat. Huc pertinet & requisitum secundum in §. seq.*

tione, quâ hectenus ſimus uſuri. Sed *in jure poſitivo* jam aliud incipiet interpretationis genus, quod loco demonſtrationum utitur conjecturis, ſeu argumentis probabilibus. Nam jus poſitivum non eſt inſcriptum Cordibus.

81. Illa argumenta probabila, quomodo formari deberent, etiam certis regulis quibusdam generalioribus nunc exponi deberet. Sed differenda eſt hæc doctrina tam diu, donec *naturam pactorum*, & officia circa pacta expoſuerimus.

82. Uti enim benignisſimum Numen in revelandâ lege poſitivâ ſe ad captum humani ingenii accommodavit, ac ſermone humano uſus fuit; atque adeò eædem regulæ hîc tenendæ ſunt, quæ in interpretatione pactorum occurrent, ita non poterimus commodè iſtam de ſermone & pactis doctrinam hîc antevertere. Accedit, quod in officiis, quæ eousque tractabuntur, de juris divini eò pertinentis expoſitione ferè unanimis ſit Eruditorum ſententia.

FINIS LIBRI I.

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ

LIBRI II.

CAPUT I.

De Officiis hominis erga Deum.

SUMMARIA.

Officium hominis erga Deum quid sit ? §. 1. Præceptum id dirigens unicum §. 2. Quid cultus ? §. 3. Cultus internus & externus §. 4. internus fluit ex principio generico Jurisprudentiæ §. 5. Cultus externus vel generalis §. 6. vel specialis §. 7. Cultus externus an ex jure naturæ deduci possit ? §. 8. Dignissimus est Deus qui colatur §. 9. & justissimum, ut colatur, si coli velit §. 10. An coli velit ex solâ ratione, determinari nequit §. 11. sive naturam Dei respicias §. 12. sive naturam hominum §. 13. Actus irreligiosi sunt contrà jus naturæ §. 14. Cultus externus est maximè licitus §. 15. Ratio sola non cognoscit necessitatem precum §. 16. laudum §. 17. & gratiarum actionum ore prolatarum §. 18. 19. Aliorum argumentorum imbecillitas §. 20. petitorum à testimonio gentilium §. 21. à beatitudine reipublicæ §. 22, 23. Religio re-

 spicit

spicit beatitudinem hominis æternam §. 24. *Multò minus autem demonstrari poterit cultus Dei specialis* §. 25. *Ergo hoc officium ad revelationem pertinet* §. 26. *neque Deus unquam ab hominibus secundum propriæ rationis determinationem coli voluit* §. 27. *Ægyptii petierunt cultum suum à vera Ecclesia* §. 28. *Religio vel naturalis vel revelata* §. 29. *Religionis homonymia* §. 30. *Exponitur divisiò illa religionis secundum diversas religionis acceptiones* §. 31. seq. *Aliud religio vera, aliud salvifica* §. 34. *Quoad cultum externum omnis religio est revelata* §. 37. *Omnes religiones in revelatione aliqua fundantur* §. 38. *Doctrina de officio hominis erga Deum pertinet ad Theologos* §. 40. *Recensentur exempla quædam quæstionum illustrium eò pertinentium* §. 41. seqq.

§. I.

PEr *officium hominis erga Deum* hoc loco non intelligitur principium aliquod theoreticum, sed practicum. Et hoc quidem non disponens circa actiones tantùm internas, sed potissimum circa externas, neque tamen principium aliqvod practicum primum, sed speciale, quod per modum conclusionis ex primo principio juris naturalis vel positivi demonstrari possit.

2. Includitur id uno hoc præcepto: DEUM COLE SECUNDUM MODUM AB IPSO REVELATUM.

3. Quid per *Deum* intelligamus, ostendunt antecedentia, per *cultum* denotamus actionem exteriorem humanam oris, operis aut gestus, declarantem observantiam & honorem alii debitum.

4. Quamvis enim nonnunquam cultus divinus soleat dividi in *internum* & *externum*, *a*) reverà tamen cultus *internus* non est cultus absolutus & propriisſimè dictus, sed cultus saltem *externi* præsuppositum.

5. Hinc

ad §. 4. a) *vide Dn. Pufend.* De O. H. & C. l. 1. c. 4. §. 6. seqq.

5. Hinc & ea quæ ad culum *internum* referri solent, *b)* puta ut homo Deum *honoret* & *veneretur*, seu opinionem habeat de ejus summa potentia cum bonitate conjuncta, ut eum *amet*, tanquam omnis boni autorem & datorem, ut in eum *speret*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat, ut in divina voluntate *acqviescat*, tanquam qui pro suâ bonitate omnia optimè faciat, ut eum *timeat* tanquam potentissimum, & cujus offensa maximum sit malum conciliare apta, denique ut in omnibus humillimè *obsequatur* tanquam creatori, domino ac rectori optimo maximo; hæc, inquam, omnia, quatenus ex lumine naturali demonstrari possunt, jam præsupponimus, tanquam latentia in primo principio Jurisprudentiæ divinæ in genere, *Deo pare.*

6. *Externus* igitur Dei cultus, seu *cultus Dei simpliciter*, aut *cultus Dei religiosus*, est vel *generalis* & plerisque si non omnibus gentibus communis, vel *specialis*. *Ille* potissimum ad tria momenta, *invocationem* Dei, *laudationem* ejus, & *gratiarum actionem* videtur referri posse. *c)*

7. *Specialem* voco *d)* modos diversos & apud gentes variantes invocandi & laudandi Deum, eique agendi gratias; quò spectat inter Christianos v. g. quod debeant aut soleant fieri in nomine Christi, animo vindictâ vacuo, publicè, extensione manuum apertura capitis, etiam pro hostibus, adhibitâ musicâ, jejuniis item & ausculatione verbi. Huc pertinet etiam *Sanctificatio Sabbathi* & *usurpatio Sacramentorum*. &c.

8. Etsi itaque non ignorem, solere etiam *cultum externum* Dei à pluribus ex dictamine recte rationis deduci, distinctè tamen hic erit procedendum. *e)*

ad §. *5.* b) *Refert hæc eò Dn. Pufend.* d. l.

ad §. *6.* c) conf. Dürrii Theol. Moral. p. 65. seq. & ɔc ɔc 1. fac. b.

ad §. *7.* d) *Dürrius.* p. 66. seq.

ad §. *8.* e) *Putabam, cum ista scriberem, me cautè processisse in exponendâ sententiâ meâ, & scio, Theologos Lipsienses, cum prodirent Institutiones meæ, sollicitè exami-*

9. *Dignissimum* esse Deum, qui ab hominibus colatur, certum est, & hoc evincunt potissimum argumenta eorum, qui cultum divinum ex lumine naturæ demonstrare aggressi sunt. *f)*

10. Quin & *justissimum* esse, ut homo Deum colat, si Deus cultum ab homine exigat, promtè ex principio primo Jurisprudentiæ divinæ: *Deo pare*: sequitur.

11. At de eo jam quæstio est, vel certè esse debet: *Utrum ratio hominis sibi relicta demonstrare possit, Deum ab hominibus cultum exigere?* Atque hoc difficillimè procedere asserimus. *g)*

12. Etenim si *Deum respicias*, Deus cultu isto exteriore non habet opus. *h)* Quâ excusatione usus fuit Demonax Philosophus, *i)* cum impietatis & sacrilegii accusaretur, quod Minervæ nunquam sacrificat. Respondit enim, se sacra Minervæ hucusque non fecisse, quod suis oblationibus eam egere non putaret.

13. Qua-

nasse hoc caput, ita tamen ut eâ de re ab ipsis mihi nunquam controversia fuerat mota. At deprehendi tamen postea, unum & alterum Sophistam & Hypocritam vitio suo non potuisse concoquere doctrinam hanc meam. Quare reassumsi eandem in Introductione Germanica ad Ethicam c. 3. §. 37. seqq. *atque ibi paululum distinctius eandem proposui, quæ adeo cum hoc capite erit conjungenda.*

ad §. 9. f) *Quod magno conatu agit Velthemius* ad Grotium p. *1211*. *Sed nihil amplius evincit, quàm dignissimum esse Deum qui colatur. At quis unquàm de eo dubitavit? cum ipse Epicurus providentiam divinam negans, Deos ob excellentiam naturæ colendos statuerit.*

ad §. 11. g) *Vides, nos asserere: Rationem humanam* ignorare, *an Deus externo cultu coli voluerit, minimè autem: eam* negare, *quod Deus coli debeat, hoc enim esset contrà* §. 9. & *10*. *Unde si quis meam doctrinam in posteriori sensu acciperet, cavillator apertus foret.*

ad §. 12. h) *Unde hoc volo in istis verbis:* Ratio nihil deprehendit in naturâ Dei, unde inferre possit Deum voluisse coli. *Minime istud:* Quic. non opus habet cultu humano, ille non est colendus.

i) Vide Lucian. in Demonacte. Ærod. Rer. judic. lib. 1. tit. 2. cap. 5. p. 10.

13. Quantum verò *ad hominem* attinet, Hominis socialitas *l*) seu vita tranqvilla, seu qvocunque modo beatitudinem ejus temporalem efferre velis, directè per omissionem harum actionum externarum non læditur, modò cultus internus non tollatur.

14. Igitur id quidem cognosco, blasphemiam & contentum Dei & *quicquid cultui interno est adversum*, sive intra animum retentum, sive actionibus exterioribus declaratum fuerit, pugnare cum rectâ ratione, quia pugnat cum cultu interno ex præcepto: *Deo pare*, demonstrato.

15. Cognosco ulterius, *cultum externum* esse ex rebus *licitis in gratu eminente*, & non solum rationi hominis naturali eum non repugnare, sed & longè melius esse, si Deus colatur, quam si cultus iste omittatur.

16. At hæc omnia ad demonstrandam *necessitatem* cultus externi non sufficiunt. Ratio sibi relicta nomen rationis humanæ haud quaquam amittit, etiamsi ratiocinetur, *preces ore prolatas* ad res medias pertinere, cum Deus ut cordium scrutator suspiria exaudire possis, & ipse tanquam creator meus ac conservator, etiam sine precibus sciat, quarum rerum indigeam.

17. Sic & per *laudes* humanas eminentiæ & majestati divinæ nihil accedit, quin imò, si ab homine reverentia & timore Dei carente proferantur, recta ratio dictat, peccare graviter hominem, Deum per signa exteriora decipere intendentem. Sin homo intrinsecè Deum magnifaciat, laudes exteriores superfluæ videbuntur rationi.

18. Idem & de *gratiarum actione* dictum esto. Accedit, quod, ut suo loco demonstrabitur, gratiarum actio ideò inter homines sit necessaria, ut alteri demonstrem, beneficium præstitum

ad §. 13. l) Quod si dicas, hoc vitium esse hypotheseos meæ, quod ex socialitate deducam jus naturæ, urgebo, me expetere demonstrationem vel ex hypothesi status integri, vel ex hypothesi sanctitatis divinæ, quomodo externo cultu Adamus Deum coluerit?

tum esse acceptum mihi, meque iterum ad inserviendum alteri paratum. At intuitu Dei cogitationes meæ hæc demonstrare aptæ sunt.

19. Scilicet, ut summatim dicam, preces, laudes, gratiarum *actiones, signa inter homines sunt externa*, ideò necessaria, quia homo hominis cogitationes non novit. Novit verò Deus.

20. Neque officit, si dicere velis, cultum externum Dei necessarium fuisse non propter Deum, sed *propter homines ipsos*, cum *Rerumpublicarum felicitas* sine cultu externo fere non possit subsistere, *& nulla detur* Respublica, in quâ non aliquis externus Dei cultus vigeat. Adde quod & *Gentiles* cultum hunc debitum acriter inculcent. *m*)

21. Etsi enim hæc satis speciosa sint, tamen jam suprà monuimus, ex *testimonio gentilium* (præterquam quod & in his disquirendum, utrum de cultu externo an interno loquantur) non firmiter probari posse, aliqvid esse Juris naturalis; adeoque & usus communis gentium saltem argumentum illustans, non probans suppeditare poterit.

22. Quod autem *felicitatem Rerumpublicarum* concernit, cautè dispiciendum, ne finem secundarium cultus divini pro principali arripiamus. Hactenus beatitudinem Rerumpublicarum per cultum externum promoveri ratio assequi poteſt, ut eò melius quilibet civis alteri per signa exteriora reverentiam internam erga divinum numen tanquam fundamentum omnis obligatinonis declaret, ac ita fiducia sociorum erga se invicem eò magis augeatur. Cæterum quemadmodum hæc declaratio externa sæpissimè fallit, ita & omissio ejusdem per se ac necessario beatitudinem Reip. non turbat.

23. Accedit, quod si beatitudo Rerumpublicarum genuinus cultus divini finis foret, ex regulâ Philosophorum receptâ, (finem

ad §.20. m) *Ex Gentilibus vide quos affert* Velthem. ad Grotium l. 1. c. 1. p. 291. & ipse Grotius l. 2. c. 20. §. 44. 45. Adde D. Alberti in compend. P. 2. p. 39. 41.

(finem esse normam mediorum) dicendum esset, cultum hunc pro varietate Rerumpublicarum & ipsum variare, & ita utilitatem singularum Rerumpublicarum cultûs divini normam esset debere, qvod statuere velle impium est.

14. Et confitentur quidem profectò omnes: cultûs religiosi fine verum esse *beatitudinem hominis æternam*, at hunc finem ratio sibi relicta non penetrat, qvomodo igitur posset cultûs divini tanqvam medii cognitionem penetrare? *n*)

25. Sufficere hæc possunt de cultu Dei religioso, quem *communem* diximus. Intuitu *specialis* tot argumenta se suppeditant pro nostra sententia, qvot circumstantiæ & modi specialis cultus se nobis offerunt, quæ singula prolixè exponere non videtur opus, cum specialis cultus generalem, cujus necessitatem à ratione percipi non posse hucusque ostendimus, præsupponat.

26. Vides adeò, quam maximè ratio nostra in officio hominis nobilissimo cœcutiat, & in quantum lumen naturæ sine lumine revelationis caligine sit obductum, quamque periculosè procedant, qui sanctisima Dei mysteria rationis per lapsum debilitatæ modulo metiri aggrediuntur. Atqve ita simul intelligis, cur in præcepto officium hominis hâc parte dirigente addiderim: Deum colendum esse *secundum modum ab ipso revelatum*. *o*)

27. Quodsi *historiam sacram* atque *Ecclesiasticam* evolvamus, patebit, nunquam Deo placuisse cultum â ratione humanâ inventum,

ad §. 24. n) *Conf. B. à Seckendorff* in teutschen Reden p. 477. *qui tamen cultum deducit alias ex jure naturæ, quia putat immortalitatem animæ & beatitudinem æternam ex ratione demonstrari posse.*

ad §. 26. o) *Agnovit hoc Socrates ap. Augustin.* l. 1. de consens. Evang. cap. 18. *unumquemqve Deum sic colere oportere, quomodo se ipse colendum esse præceperit. Quem locum cum similibus adducit D. Alberti* P. 2. c. 1. §. 8. p. 43. *nec sentit per eum corruere omnia quæ ipse d §. 6. ibidem disserit, tanquam ea sint præcepta juris naturalis, cujus compendium ibidem exhibet.*

In hoc §. temperanda est univer-
salitas locutionis. Deus enim a
da hominum respicit, et intent
nem, adeoq cultum rationale
non simpliciter damnat, sed h
politicum. vid. in fundament. p
151.

tum, *p*) sed à primordio mundi voluiſſe divinum numen, ut verus cultus ſecundum normam divinæ revelationis dirigeretur.

[Handwritten marginal note:] Hic §. à diuq natura non pertinet, ideo debet expungi; quia Autor enim eo tempore Spencerum neq etiam cum attentione et absq praeiudicio legit Spencerum.

28. Unde cum antiqvior fuerit vera Eccleſia falſis religionibus, & Diabolus perpetuò fuerit ſimia Dei, magis probabilis videtur eorum ſententia, qvi putant Ægyptios ac reliqvos gentiles primorum ſeculorum, multa hauſiſſe vel potius retinuiſſe à Deo ab initio inſtituta, quàm illorum, qvi docent qvòd Deus in ferendis legibus ſuis poſitivis, potiſſimum ceremonialibus, multa ex præceptis Ægyptiorum aut Zabiorum deſumpſerit. *q*)

29. Simul vero ex dictis patet, qvid ſentiendum ſit de communi diviſione *religionis* in *naturalem* & *revelatam*.

30. Modò homonymiam *religionis* prænotaverimus, quæ vel accipitur pro actibus *intellectus* circa Deum & res divinas, ſeu *Notitia* Dei, vel pro actibus *voluntatis* & quidem aut pro cultu *interno*, aut pro *externo*, vel *conjunctum* aut pro *notitia* Dei & *cultu interno*, aut pro *utroque cultu*, aut pro *notitia & cultu utroque*. Tot enim modis ferè à diverſis ſcriptoribus religionis terminus ſubponitur.

31. Qui itaque per religionem intelligunt *notitiam* Dei, illi haud dubie rectè eam in *naturalem & revelatam* ſubdividunt, quamvis ferè communiter notitiæ huic naturali plus tribuant quam par eſt. Unde huc repetenda ſunt ea quæ ſuperius *r*) ea de re fuſius diſſeruimus.

32. Qui *cultum internum* reſpexerunt, neque ipſi aberrarunt, cum modò *s*) demonſtraverimus & hunc ex primis principiis practicis deduci.

33. Neque in eo aberrarunt, ut arbitror, dum religionem hanc naturalem primi & ſecundi ſignificatus cæteris paribus ad *religionem veram* retuletunt

34. Quam-

ad §. 27. p) *Exemplo Vituli aurei, Saulis non obedientis juſſui Samuelis & c.*

ad §. 28. q) *De priori ſententiâ vide Claſen*, in Theol, Gentili. *D. Alberti*. d. l. 48. §. 15. *Poſteriorem defendit Spencerus* peculiari opere de LL. Ceremon.

ad §. 31. r.) Lib. 1. c. 3. §. 49. ſeq.

ad §. 32. s) hocc. §. 5.

34. Quamvis enim à non paucis ista opinio vapulet, quod notitiæ hæ naturales de Deo & de cultu interno ad salutem non sint sufficientes, non puto tamen hoc argumentum firmiter concludere, cum *verum & salvificum* esse differant.

35. Itaqve hactenus religio *vera naturalis* & *revelata* in eo differunt, quod hæc sit salvifica, illa saltem ad salutem hominis temporalem tendat.

36. Et qui aliter finiri possit? cum religio naturalis longè imperfectior sit revelatâ, & fide tantum humana, ratiocinatione subfulta, nitatur. *t*)

37. Sed qui per religionem naturalem intellexerunt cultum aliquem *exterum* divinum naturâ cognitum, illi abberrarunt à vero. Nam hoc sensu *omnis religio est revelata*.

38. Probationem jam dedimus. Accedit, quod nulla possit in toto terrarum orbe nominari religio, quæ non revelationem aliquam prætendat. *Nos* veri Dei revelatione nitimur, *hæretici* omnes vel interpretatione scripturæ sacræ abutuntur, vel peculiares revelationes crepant, quod & *Judæi* faciunt. *Turcæ* revelationibus Pseudoprophetarum suorum credunt; *Ethnici*, uti ab initio revelitiones diabolicas cum divinis miscuerunt, ita adhuc hodiè vel cacodæmonis mendaciis se decipi patiuntur, vel fallaciis ministrorum ejus, v. g. Braminum & similium fidem habent.

39. Itaque ex hoc significatu religio revelata vel vera vel falsa est, naturalis verò vel figmentum vel certè falsæ religionis species.

40. Atque adeo non expectabitur à nobis, ut conlusiones speciales de officio hominis erga Deum ex principio suprà de cultu Dei posito deducamus. Pertinet enim hæc deductio ad Dominos Theologos, partim ad caput aliquod peculiare libri tertii de Officio Principis circa religionem vel etiam ad librum iuris naturae plane peculiarem.

41. Igitur non saltem omittemus expositionem præceptorum religionis *Christianæ* in speciæ sic dictæ, sed & illorum præceptorum religionem concernentium, quæ humano generi in *Adamo* vel *Noacho* publicata fuit.

ad §. 36. t) Fatetur ista D. Alberti d. P. 2, c. 1. §. 16. 17. p. 48, 49.

42. Eo pertinent quæstiones non paucæ in utraque ventilatæ partem de *Sacrificiis*, & illorum origine.

43. Item controversiæ plures de *Sabbato*, & ejus culturâ, potissimum ista, quidnam in illo præcepto morale sit, quid ceremoniale. *u)*

44. Nec minus de *interdicto esu sanguinis* & membri animalis viventis, ejusque hodierno usu post decretum conventus Apostolici ea propter Ethnicis conversis in primitivâ Ecclesia repositum. x)

45. Ergò potuissemus hoc capite tanquam à Jurisprudentiâ alieno, carere, nisi contra sententium opinioni & rationibus fuisset respondendum.

CAPUT II.

De

Officio hominis erga se ipsum. a)

SUMMARIA.

Instinctus naturalis se conservandi homini cum bestiis communis §. 1. 2. *socialitati tamen subordinari debet* §. 3. *Prima & secunda naturæ apud Stoicos* §. 4. 5. *Cultura sui ipsius præmittenda officiis erga alios* §. 6. *Præceptum generale:* CONSERVA TE, UT TRANQUILLITATEM COMMUNEM PROMOVEAS. §. 7-10. *Præceptum respiciens totum hominem:* NOSCE TEIPSUM §. 11. 12. 13. *Præcepta specialia quoad animam:* COKE ANIMAM PRÆ CORPORE ET VOLUN-

ad §. 43. u) *Quoad hunc & præced.* §. *conf. D. Albert.* d. §. 15. p. 48.

ad §. 44. x) *De hâc controversiâ vide quæ disserit Spencerus* peculiar. differt, adj. tractat. de LL. Ceremon.

a) *Junge cum hoc toto capite* Pufend. de J. N. l. 2. c. 4. 5. & 6. nov. Edit.

LUNTATEM PRÆ INTELLECTU §. 14. 15. *Quid de bonis fortuna?* §. 17. *& spiritualibus?* §. 18. 19. *Homo immortalitatem animæ ex natura non cognoscit.* §. 20. -- 27. *Quoad corpus:* VITAM SANITATI, HANC INTEGRITATI MEMBRORUM PRÆFER §. 28. -- 31. NON APPETE IMPOSSIBILIA §. 32. *Specimen conclusionum ex istis præceptis deductarum* §. 33. -- 65. *Contrentroversiarum item exinde deducendarum* § 66. *I. de potestate hominis in prorpiam vitam.* §. 68.- 69. *& an autochiria omnis sit prohibita?* §. 70. --79. *II. de conservatione sui, an liceat se violenter adversus aggressorem defendere?* §. 80.-84. *III. Annon defensio sui violenta sit pracepta?* §. 85.--94. *IV. Quænam sint requisita defensionis justæ?* §. 95. - 109. *V. Quatenus liceat defendere se ob bona vitæ minora?* §. 110. 111. *membrorum scilicet integritatem* §. 112. 113. *pudicitiam* §. 114.-- 117. *metum alapæ* & *falsum testimonium.* §. 118. *honorem* §. 119. *bona* §. 120. 121. *Defensor justus non punitur*, §. 122. *VI. An necessitas limitet leges potissimum divinas? quæ quæstio difficillima novâ distinctione resolvitur* §. 123.-- 157. *VII. De jure necessitatis intuitu abscissionis membri* §. 158. *comestionis cadaverum humanorum* §. 159. *juris in vitam alienam* §. 160. - 167. *in res alienas, & an tunc sit furtum?* §. 168. -- 175.

§. I.

HOmo uti machinam corpoream, quam vulgo vitæ animalis nomine efferunt, cum bestiis communem habet, ita utrisqve indita est per modum *instinctûs naturalis* â ratione revera distincti, *sui conservatio*.

Quid hoc caput attinet, pro §§i 65. plane mutandi erunt.

2. Sed *bestiarum* quidem utpote ratione carentium locomotiva nullum alium rectorum quam instinctum istum sequitur.

4. At *homo* cum rationalis & ita socialis sit, locomotivam suam â regimine instinctes hujus eximere & *Socialitati subordinare* debet.

4. Unde Stoici & hos secuti alii Philosophi de officio hominis dispu-

disputantes subinde id minus recte secundum diversam considerationem *priorum* & *secundorum naturæ* exponunt. *b*)

4. Nam *prima* quæ vocant *naturæ*, nihil sunt aliud, quam instinctus iste machinæ corporæ inditus, qui adeò ad officium hominis non pertinet, sed quatenus homo eam cum bestiis habet communem, planè est exlex. *c*)

6. Eò magis autem cultura *sui ipsius* officiis specialibus erga alios est præmittenda, quo minus, qui sibi ipsi est inutilis, aliis inservire aptus est eoqve magis de ea cura homo debet esse solicitus, quo difficilius negligentia ejusdem aut præconceptæ opiniones emendantur, *d*)

7. Posses itaque præceptum generale de hominis officio erga seipsum sic efferre : ITA TE CONSERVARE STUDE, UT VITAM CUM ALIIS TRANQVILLAM PROMOVEAS.

8. Hinc quæ media se ipsum conservandi *necessariò* ad socialitatem promovendam *requiruntur*, ea homo adhibere tenetur.

9. Quæ vero vitam cum aliis tranquillam *per se turbant*; iis homo vitam suam conservare non potest.

10. Quæ deniquæ nec necessariò promovent, nec necessariò turbant, ea Jure naturali, nisi Jus divinum aliud ostendat, *licitè* adhiberi aut omitti poterunt. pro diversis tamen gradibus licentiæ,

ad §.4. b) vide Grot. de J.B.J. 1. c. 2. §. 1.

ad §.5. c) *Si enim non esset exlex, obligarentur etiam bestiæ. Dico:* quatenus habet communem cum bestiis. *Nam cogitationes pravæ non pertinent ad istum instinctum, sunt enim pars rationis, quia sunt cogitationes. Deinde alius est instinctus conservandi individuum, alius instinctus, hoc vel illo modo legibus vetito, neque ad sustentationem necessario id conservandi, alius denique instinctus delectandi corpus & percipiendi singularem jucunditatem. Primus homini cum bestiis est communis posteriores duo homini proprii.*

ad §. 6. d) *Quia sua bona quæ possidet, non novit æstimare, quomodo poterit æstimare bona societatis?* Conf. Pufend. d. c. 4. §. 1. nov. Edit.

tiæ, prout nempe ista media magis ad promotionem aut turbationem vitæ tranquillæ, etsi per accidens, faciant. *e*)

11. Cæterum cum homo ex *anima* & machina *corporis* constet, considerandum nunc peculiariter, quodnam sit ejus officium *respectu utriusque*.

12. Id summatim hoc Præcepto continetur: NOSCE TE IPSUM. Nam qui se non novit, non poterit ritè judicare de mediis ad colendam socialitatem aptis.

13. Pertinet autem hoc preceptum non ad solam animam, ut Cicero, erroneam sententiam Philosophorum gentium, ac si sola anima sit essentia hominis, secutus, exposuit, sed ad *totum hominem*. *f*)

14. Quod vero in specie animam attinet, novit homo eam nobilissimam sui esse partem, cum eam à bestiis differat, unde sequitur, quod illa rectoris, hoc ministi aut instrumenti vicem subire debeat, & hinc nascitur præceptum speciale: CULTURAM ANIMÆ, CULTURÆ CORPORIS PRÆFER. *g*)

15. Porrò cum & supra *h*) ostenderimus, hominem non speculandi sed & agendi causa esse conditum, inde aliud præceptum profluit: CULTURAM VOLUNTATIS PRÆFER CULTURÆ INTELLECTUS.

16, Inculcant illa Præcepta nihil aliud, quam bonum animi

 morale

ad §. *10.* e) *Ad applicationem horum quæ* §. *8. 9. 10. dicta sunt, requiritur perspicatia naturalis. Ita e.g. quoad 1. homo tenetur edere, bibere, contra frigus se munire. Quoad 2. debet cavere, ne per homicidia & scortationem velit se conservare. Ita quod 3. si Christianismus non obstaret, liceret aliquando lautius vivere & inebriari, aut molliter vivere & delicatè, quamvis & ex dictamine recta rationis hæc licentia fit gradu minor. Licentiæ gradu maximæ exemplum esto, si quis bonam diætam sequatur & nutrimenta salubria magis, quàm delicata quærat, si quis bonis literis incumbat &c.*

ad §. *13.* f) Pufend. §. 5. Albert c. 2. §. 14. p. 66. conf. §. 27.

ad §. *14.* g) Puf. §. 5. & 6.

ad §. *15.* h) l. 1. c. 1. §. 23. seq.

morale preferendum esse bono ejus *naturali*, bona vero *hac* utraque præferri debere *bonis corporis* i)

17. Quæ vero bona *fortunæ* communiter appellantur, cum partim ad excolenda & promovenda bona utraque animi, partim ad sustentationem bonorum corporis requirantur, & ipsorum usus secundum modo dictas regulas erit temperandus. *l*)

18. De bonis animæ *spiritualibus* atqve æternis sileo, quamvis & de horum cultura subinde inculcare soleant Scriptores Juris naturalis. *m*) Non euim video, quomodo beatitudo hominis æterna & quam hæc præsupponit, animæ humanæ immortalitas, *lumine rationis* demonstrari possit.

19. Quid quod & μετάβασιν hic vitamus; Ostendimus enim, *bujus beatitudinis* tractationem solis Theologis esse relinquendam. *n*)

20. Et quidem rectè hic distingvitur *possibilitas* ab *actu*. *o*) Et nempe id cognoscit ratio, immortalitatem animæ non esse impossibilem respectu Dei, nullius enim creaturæ duratio in æternum involvit contradictionem. *p*)

21. Sed *animam actu immortalem esse*, Deumque hanc possibilitatem voluisse in actum deducere, id philosophicè demonstrari posse nego.

22. Idque ideò, quia omnis demonstratio ultimò debet peti ex definitione rei. *q*) At anima perfectum sui definitionem ignorat. Et quamvis id quasi palpet, se esse ens cogitatans, nulla tamen est connexio necessaria inter cogitationem & durationem æternam.

23. Hinc

ad §. *16.* i) Albert. c. 2. §. 15. seq. p. 67. seq.

ad §. *17.* l) *ut nempe bona fortunæ 1. adhibeantur ad exercendas virtutes, 2. perficiendum intellectum, 3. bona corporis.* conf. Albert. c. 4.

ad §. *18.* m) *ut facit Alberti* c. 2. §. 11. p. 64.

ad §. *19.* n) vide l. 1. c. 1. §. 169. & c. 2. §. 141. seq.

ad §. *20.* o) conf. Alb. c. 2. §. 10. p. 61.

p) *aliud est fuisse ab æterno, quod soli Deo competit.*

ad §. *22.* q) *per tradita* l. 1. c. 3. §. 35. & passim.

23. Hec etsi per totum vitæ spatium homo animam suam aut ea, quæ possidet bona, scrutetur, *r)* nihil tamen firmi sepositâ spripturâ sacra scrutabitur, ut adeo & hæc doctrina pertineat ad mysteria fidei & prærogativas Christianorum præ Gentilibus.

24. Nam quod *Gentilis* immortalitatem animæ asserentes *s)* attinet, eos certissimum est, vel aliorum relationi id acceptum tulisse, quod nonnulli tacitè subinnuunt, ad consensum gentium hic solùm provocantes, *t)* aut argumentis obscuris *u)* & vix propabilibus *x)* sententiam suam adstruentes, vel demonstrationibus fuisse usos falsam & heterodoxam hypothesin præsupponentibus.

25. Scilicet communiter Philosopi gentiles duo principia coæterna statuebant, Deum & materiam primam.

26. Quod autem animas hominum attinet, alii eas ex potentia materiæ esse eductas opinabantur, & sic mortales, quod faciebant Epicurei:

27. Alii contrà, ut Platonici, putabant animas humanas esse effluvia essentiæ divinæ, creatasque simul in universum, ut separatim existerent, posteà autem nescio qua insana contemplatione materiæ meruisse, ut corporibus velut compedibus vinciren-

ad §. 23. r) *quod jubet Alberti* d. §. 10. p. 61. *ubi simul Henricum Morum censet sine causa. Rectè enim Morus differentiam inter spiritum & corpus quærit non in extensinone seu amplitudine, sed in penetratione & divisione. Sed hæc ad immortalitatem animæ non pertinent. Est enim differentia inter spiritum & animam. Ille mortalis est, hæc immortalis. Sed ista non intelligit Alberti cum suis Peripateticis. intelligebat vero olim Lutherus, apertè tres partes hominis ex scripturâ agnoscens: corpus, spiritum, animam. Dicemus alibi fusius.*

ad §. 24. s) *quos adducit Alberti* d.l. p. 62.

t) *ut Seneca* Epist. 117. ap. Alb. d. p. 62.

u) *ut Aristoteles* ibid. *ab operatione animæ operatio corporalis, (fortè respexit ad somnum.)*

x) *à consensu philosophorum præclarissimorum.* Alb. d. p. 62.

cirenter. Hinc eſſentiam hominis conſiſtere in ſola anima, eam vero ut divinæ particulam auræ eſſe im̃ortalem aut certè longius duraturam. *y)*

28. Pergo ad *corpus*. Hujus machinam ſi homo conſideret, deprehendet corporis fulturis animum ſuſtineri, & hoc malè ſe habente animum quoque parum præclari efficere poſſe. *z)* Inter bona autem corporis eminet vita, poſt hanc ſanitas corporis, tum membrorum integritas bonorum claſſes occupant. *Vitâ* ſublatâ tollitur unio corporis cum anima, *ſanitate* totius corporis proſtrata impeditur anima in functionibus plerisqve exterioribus, *integritate membrorum* violata, iſtæ ſaltem functiones, quarum gratia anima iſto membro habebat opus, ſiſtuntur.

29. Fluit exinde Præceptum: VITAM *a)* SANITATI, SANITATEM INTEGRITATI MEMBRORUM PRÆFER.

30. Hæc omnia tamen, quæ hactenus ſpeciatim expoſuimus, præcepta ex primo limitationem accipiunt. Conſervationi enim tranqullitatis communis ſubordinanda ſunt bona animi utra-

ad §. 27. y) *vid. Alb.* p. 66. *& de Stoicis* p. 63. *Horum reſpectu ergo anima foret immortalis ferè eo ſenſu, quo uſu Juris civilis quædam actiones ſunt perpetuæ. Adde quo ad hos tres* §. Diſp. noſtr. de jure circa ſomnum c. 1. §. 4.

ad §. 28. z) Puf. §. 14.

ad §. 29. a) *Vitam etiam bonis animi naturalibus præferri vult Alberti* c. 2. §. 29. 30. *Unde concludit, ad vitam conſervandam pati me debere applicationem medicamenti, è quo probabiliter aut certo iactura ſit ingenii aut memoriæ imbecillitas. Hanc concluſionem concedo, non theſin. Ideo enim concluſio vera eſt, non quia ingenium & memoria ſunt bona animi naturalia, ſed quia una cum vitâ perirent & ingenium & memoria, non igitur inter diverſa bona conferenda unius conſervatio cum alterius debilitatione, ſed unius conſervatio cum alterius totali corruptione. An ergo putat D. Alberti, aſſumi debere medicamentum ex quo certò ſequatur furor perpetuus, ad conſervandam vitam? Ita videtur ſeqvi ex ejus theſi, quia ratio eſt bonum animi naturale. Ego vero contra ſentio ob dicta* §. 16.

ad

utraque, postponenda vita, sanitas, integritas, divitiæ & reliqua bona minora.

31. Ducit eò hominem contemplatio totius, hoc est unionis animæ cum corpore, ut jam sæpius inculcavimus. *b*) Præterea eadem meditatio ostendit homini, eum quoad potentias animi & vires corporis esse *substantiam finitam*, adeoque multa esse, quæ non sunt in nostra potestate, quæ appetere velle frustraneum & sic stultum foret.

32. Oritur hinc aliud Præceptum: SUPRA VIRES NON NITENDUM. *c*)

33. Ad has regulas puto commodè referri posse conclusiones omnes de officio hominis intuitu sui ipsius ab aliis fusius expositas, ac ex iisdem quæstiones controversas facilè posse definiri.

34. Tales conclusiones sunt, *d*) ut homo iis quæ in *sua potestate*, optimè & ad præscriptum rationis utatur.

35. Ut homo, ubi prudentiæ humanæ locus est, actiones suas cœcæ velut *alea* non committat.

36. Ut homo non ab *eventu* actionum prudentiam & justitiam tàm suam quàm alienam æstimet.

37. Ut à proposito rectè formato homo per *metum* aut *voluptatem* se non patiatur abripere.

38. Ut se rebus, quas sibi accommodare nequit, *accommodet.*

39. Ut in præsentibus *securitatem*, circa futura nimiam *curiositatem* evitet.

40. Ut in secundis rebus *insolentiam*, in adversis *desperationem* fugiat.

ad §. *31.* b) *Et quia animal rationale nil aliud est quam sociale.*

ad §. *32.* c) puf. 7. & 8.

ad §. *34.* d) *In his quæ seqvuntur usque ad* §. *66. ferè consistit cultura animi, quatenus dirigit corpus. Vide* puf. §. *13. initio, quem etiam quoad has conclusiones omninò conjunge à* §. 7. ad. §. 15. *& fusius ea demonstravi in Germanica introductione ad Ethicam per integr.*

41.Ut omni studio opinionem *boni viri* conservet, eamque per calumniam aliorum læsam, quantum possibile, suo nitori restittuat.

42.Ut ex factis præclaris & generi humano proficuis solum *famam* quærat.

43.Ut. *honore* utatur ad benefaciendum aliis.

44. Ut ab *Arrogantiâ* & vanâ *Gloriâ*, præprimis de rebus inanibus abstineat.

45. Ut æquo animo ferat, si *occasio deficiat* præstantiam suam exercendi.

46. Ut sua sorte *contentus* vivat, & reliqua tanqam ad se nihil pertinentia adspiciat.

47. Ut in comparandis opibus innocentem *industriam* adhibeat.

48. Ut *paucis* sit contentus.

49. Ut partis utatur tanquam subsidiis necessitatis propriæ & benefaciendi aliis.

50. Ut animam adsvefaciat, ne *amissis opibus* coincidat.

51. Ut erogationem earum ita temperet, ne ilas citra ratiomem *dissipet*.

52. Ut *doloribus* non necessariis abstineat.

53. Ut *delectationibus* sensuum fruatur modicè.

54. Ut *affectus* suos in potestate habeat.

55. Ut *lætitia* non utatur super alienis malis aut rebus inneptis.

56. Ut *tristitiam* exterminet, nisi quatenus ad misericordiam & penitentiam eâ habet opus.

57. Ut Objectum dignum & honestum ita *amet*, ne aliis officiis remoram injiciat, neve eo amisso morbus oriatur.

58. Ut *odio* hominum & *Invidiâ* planè vacuus sit.

59. Ut *Spe* super rebus vanis, incertis & impossibilibus non frustrà se fatiget..

60. Ut *metui* & *iræ* tanquam affectibus humanæ menti inimicis ac valdè perniciosis omni studio reluctetur.

61, Ut

61. Ut tempestive honestum *vitæ genus*, secundum impulsum genii, corporis atque ingenii habilitatem, natalium conditionem, fortunæ bona, parentum autoritatem, imperantium civilium jussum, occasionem aut necessitatem eligat.

62. Ut *studia literarum* non rejiciat, tanquam quæ hominem ineptum reddant ad negotia pacis & belli, sed potius iis innatam bonam indolem perficiat.

63. Ut tamen non *inanibus literis* operam des, sed utilibus aut elegantibus.

64. Ut studia ad *usum vitæ* humanæ attemperet, non temporis fallendi gratia, & cum neglectu aliorum Officiorum iis se immergat.

65. Ut *rationem* magis quam autoritatem sequatur, & pertinaciam erronea defendendi supprimat. *e*)

66. Atque in his fere consentiunt Eruditi: Jam de *quæstionibus controversis* videndum. Initio quidem de *potestate hominis in propriam vitam. f*)

67 Ubi id quidem nemo sanus negaverit, non licite saltem, sed & longè honestius eum facere, qui *probabilem occasionem brevioris vitæ*, ut aliis inserviat, elegerit, quam qui ingloriam & domi desidem quæsierit, ut ad extremas ætatis metas pervenire possit. *g*)

Circa quaestiones, quae tractantur in hoc §. et segg. ante omnia separanda ea, quae pertinent ad Caput de Religione, vid. sup. pag. 152. §. 8.

ad §. *65.* e) *Omissus fuit* §. 14. Pufend. *de cura corporis, cujus summa hæc est: Cur aut sit mens sana in corpore sano, & ut illud ad laborum potius & patientiam induretur, quàm deliciis & molli otio frangatur.* Di*ctum de magna utilitate indurationis quoad hominem ipsum induratum, & temperantia commendata.*

ad §. *66.* f) *Erroneas opiniones, quasi homo possit pro lubitu vitam abjicere, recenset* Pufend. §. *17.* initio p. 261.

ad §. *67.* g) *Notum emblema cum inscriptione: Aliis inserviendo consumor. Habita quidem fuit Lipsiæ disputatio contra hanc doctrinam* Dn. Pufend. §. 17. *Sed autor vel lucrubando & conscribendo istam disputationem, eam facto refutavit.*

68. Neque illud dubium, posse quem jure ab imperante adigi. ut *in probabile mortis periculum* se pro utilitate aliorum conjiciat. *h*)

69. Quin & *citra* hujusmodi *imperium* aliquis cæteris paribus pro aliorum utilitate ejus modi periculum subire poterit. *i*)

In hoc §. 70. debent iterum separari praecepta religionis à religiosis, et in his statum Libertatis, et Imperii.

70. At de *Avtochiria* gravior inspectio. *l*) *Pro lubitu* sibi vitam abrumpere in Deum & societatem humanam esse injurium, ex supra dictis patet.

71. Idem sentiendum, si quis *tædio molestiarum* & *indignatione malorum communium*, vel *metu dolorum*, quibus fortiter toleratis exemplo suo prodesse poterat, mortem sibi inferat.

72. Nec excusabitur, qui *alieno ministerio* hic utitur.

73. Multo minus probandæ *leges civiles*, vel jubentes, vel permittentes civibus nihil delinquentibus ultro vitam projicere.

74. At, si quis videat se victurum deinceps *in probrum Dei*, aut certitudine moraliter infallibili cognoscat mortem sibi paulo post ab hoste, aut sævo principe cum *cruciatu in tolerabili* adferendam, aut ob *prætensa delicta*, etsi sit innoxius, â principe jubeatur mortem sibi accelerare, aut ea acceleratione *ignominia carnificis* evitare ipsi concedatur; difficillimum erit, ex *solo rationis lumine* hunc convincere, ut his casibus à propricidio abstinere debeat, cum moraliter hic certum sit, ejusmodi homines servatione vitæ nec sibi nec aliis utilitatem afferre posse.

75. Eo tamen referre nolim, qui ob evitandam *quamcunque ignominiam* nullo vero fundamento subnixam, mortem sibi consciverunt, (unde dissimilia sunt exempla Socratis & Catonis, qvamvis hos Cicero comparet.) *m*)

76. Ne-

ad §. 58. h) Puf. §. 18.

ad §. 69. i) *Si quis partem innocentem in bello adjuvet.* Puf. §. 18.

ad §. 70. l) *Quoad* §. 70--79. vide Pufend. §. 19.

ad §. 75. m) *Talis enim ignominia est malum, quo tolerato, quod non difficile est, possum prodesse civitati. Locum Ciceronis habet* Pufend. p. 266.

76. Neque pueros aut fæminas, qui morte voluntariâ *pudicitiæ* declinarunt violationem. *n*) Etsi hi magis excusationem mereantur.

77. Quod si quis opinatus fuerit, *o*) *plus boni* semper esse in *vita*, quam *mali* etiam in exquisitissimis *doloribus*, is forte experientia acutorum quorundam dolorum, *p*) sed patientiam communem hominis non excedentium, ad præconceptam hanc opinionem seductus, vel historiæ *q*) Jobi, viri alias patientissimi, *r*) oblitus.

78. At dices, *Scriptura* docet, omnes autochires absq; discrimine posito, pœnæ æternæ esse obnoxios. Bene inquam, si Scriptura hoc docet, *s*) si autochiria ista pugnat cum beatitudine æterna. At nos de dictamine rationis & felicitate hominis temporali sumus soliciti.

79. Igitur relipuam litem *Theologis* expediendam relinquimus, quibus non magis contradicimus ac Physicus, inculcaus quod virgo pariat. *t*)

80. Sequitur *u*) ut videamus de consevatione sui, conjunctâ cum *propulsatione violentiæ* ab altero illatæ, quæ *deffensio* appellatur. Hæc vero quatenus instituitur *sine læsione* ejus, pui malum nobis machinatur, quin licita sit, nullum habet dubium.

81. At quatenus *cum lædentis pernicie* bonjuncta est, videtur equi-

ad §. 76. n) *Vera enim Pudicitia non potest auferri. Et ignominia quæ violenter stupratos manet, fundamento destituitur,*

ad §. 77. o) *Sic opinatur Alberti* c. 2. p. 74 init.

p) *v. g. podagræ, calculi.*

q) *Qui à nimiis doloribus superatus sæpè optabat mortem.*

r) *Hoc notandum, aliàs exemplum huc non quadraret.*

ad §. 78. s) *Loquor condicionatè, adeoque hic neque aliquid affirmo, neque nego. Magis tamen inclino in negativam, quia nondum vidi textum scripturæ, ita universaliter loquentem.*

ad §. 79. t) *Aliud ergo est: Omnis autochir peccat. Aliud: ex lumine naturæ demonstrari potest, quod omnis autochir peccet.*

ad §. 80. u) *Cum his & seqq* §§. *neqve ad* §. 123. *conferendum* cap. 5, lib. 2. pufend.

equidem ea tranquillitati & utilitati societatis humanæ esse adversa.

82. Sed videtur, nam tantum abest, ut adversa sit, ut potius ratio dictitet, proscriptionem defensionis ejusmodi violentæ haud quicquam paci sed excitio generis humani conducere. *x*)

Hic §. 83. pertinet ad librum de Religione

83. Nec obstat *religio Christiana*. Nam quamvis aggressor in periculo damnationis versetur, si interficiatur, unde nonnulli putarunt, laudabilius eum facturum, qui tum occidi, quam occidere mavult; aut contra regulas justitiæ peccaturum invasum, si minus suum malum cum aggressoris majori malo depellere intendat, plurimæ tamen sunt rationes, quibus ad hanc objectionem responderi poterit. *y*)

84. Illa vero distinctio utrum is, qui invaditur, sit persona Societati utilior quam invasor, annon, ita ut priori casu defensio violenta sit licita, posteriori illicita, si eam ita generaliter spectes, ad præsens negotium plane est inepta. *z*)

85. Alia quæstio est, an non *defensio violenta* quam hactenus licitam esse ostendimus, etiam *homini sit præcepta*? Alii eam simpliciter affirmant, pretendentes, eum, qui illam omittat, αὐτοχειρίαν commuttere. *a*)

86. Alii

ad §. 82. x) Pufend. §. 1.

ad §. 83. y) 1. *Quia istud periculum dependet ab invadentis arbitrio*, 2. *quia omissio mea non est medium ipsum salvandi*, 3. *quia sæpissimè evenit, ut invasus non ita sit paratus, ut certissimè vitam æternam sibi polliceri possit. Pufend.* §. 14. *Albert.* c. 3. §. 13. q. 82.

ad §. 84. z) *Quia non licet invaso in tanto periculo ita scrupulose delieberare, uter sit utilior. Porro sequeretur cœlibem non posse interficere uxoratum multorum liberorum Patrem, quod est absurdum. Denique singuli homines, quamvis diversis modis, possunt societati prodesse, de quarum utilitatum prærogativâ vix diuturnâ deliberatione quid certi definiri possit. Pufend.* d. §. 14. p. 299.

ad §. 85. a) *quod facit Alberti* d. l. p. 81. 82. *sed nondum demonstravit, semper esse autochiriam. Et, si semper esset autochiria si non resisterem me interficere volenti, esset etiam autochiria, si reus capitis se non defenderet adversus carnificem. Quin necdum probatum, quod omnis autochiria sit pecatum*, Vid. §. 78. seqq. Conf. §. 92.

86. Alii præfatam distinctionem huc applicant, defensionemnon ex licitis saltem sed & præceptam esse si aliorum multum intersit, ut qui invaditur sit superstes. *a*)

87. At si sibi duntaxat vivat, ad licita tantum *c*) pertinere cruentam hanc defensionem, præprimis, ubi invasoris vita multis sit utilis, *d*) & probabiliter prævideatur, eum, si interficiatur damnationis æternæ fore reum. *e*)

88. Nobis, ut unâ fideliâ duos *f*) dealbemus parietes, id cumprimis videtur considerandum. Utrum *Invasor imperium* habeat in invasum, an non? Priori modo si imperium sit *summum*, tantum abest, ut obligari invasum ad defensionem cruentam rabitrer, ut potius obligatum putem, illam omittere.

89. Turbaretur enim profecto tranquillitas omnium Rerum publicarum, si subditis permitteretur potestas cum violentia resistendi principibus aut eorum ministris.

90. Neque excusabit invasum, si dicat, principem potestate suâ abusum fuisse, eumque injustè invasisse, quoniam inter eos, qui solâ communione juris naturalis utuntur, quales quoque sunt princeps & subditi, *g*) si nimirum inter se collidantur, *h*) justitia &

ad §. *86.* b) *Distinctio hujus & sequentis* §. *est Dn. Pufend.* d. c. 5. §. 2. p. 270.

ad §. *87.* c) *respondeo* infrà §. 94.

d) *Concedo, si sit magistratus per* §. 88. *nego, si non sit. Adde jam notata ex ipso Pufend.* ad §. 84. lit. z.

e) *Et hîc obligatus esse possum, quia ego teneor in posterum societati prodesse* per §. 94. *& quia interfectio mea non est medium ipsius salutem æternam conservandi.* vide §. 38. *lit.* y.

ad §. *88.* f.) *Intellige hoc non tantum de sententiâ D. Alberti & Dn. Pufend.* in §. 85. 86. 87. *sed & de utrâque quæstione, & quæ proponitur* §. 84. (*quorsum pertinent verba finalia* hujus §. & §. 91.) *& quæ proponitur* §. 85.

ad §. *90.* g) *Patebit hoc ex libro* III. *ubi ex jure naturæ deducemus officia principis & subditorum.*

h) *Aliàs subditi, quatenus non diffident à Principe, reguntur lege civili.*

& injustitia actionum non sunt remedia apta ad definiendas controversias. *i*)

91. Quod si invasor imperium *summo minus* habeat, non dicam equidem, laudabilius invasum esse facturum, si se interfici patiatur, *l*) id tamen effecturum arbitror hoc imperium, ut excusari possit invasus, si se â Domino, Patre &c. patiatur interfici.

92. Nebue ut αὐτόχειρ considerari merebitur, *m*) aut illi, qui alieno ministerio in sui internecione utitur *n*) comparari; Hic enim propricidium appetit & jubet, ille feriò abhorret idque aversatur & saltem non resistit; quæ non resistentia, an hic peccatum sit, in quæstione est.

93. Si tatem *imperium* summum cum *minori* concurrat, ut si miles â Patre hosti inserviente invadatur, non licitam saltem, sed & cum obligatione conjunctam cæteris paribus *o*) defensionem violentam opinor.

94. Quod si denique aggressor in aggressum *imperio careat*, etsi aliis imperet, etsi invasus sibi dundaxat vivat (sibi vero vivere non debet; [obligatum hunc arbitror] ut se, etiam cum internecione aggressoris defendat, quia aggressor in aggressione evidenter socialitatem rumpit, ac spes incertissima est, eum emendatum iri. [Aggressus vero ocligatur utilitatem aliorum inposterum, quantum in se est, promovere, promovere autem sine hâc defensione violentâ nequit. *q*)] debent expungi.

+debet nunc legi: iure suo usurum hunc arbitror, si se+

95. Ut

i) *Non enim in currunt in sensus. Accedit, quod in ipsâ structurâ monarchiæ subditi se abdicaverint nmni judicio de actionibus principum, cum sine hàc abdicatione tranquillitas communis non possit subsistere.*

ad §. *91.* l) *vide Dn. Pufend.* d. c. 5. §. 14. *ubi locum ex Platone affert.*

ad §. *92.* m) *vide* §. 85.

n) *vide* §. 72.

ad §. *93.* o) *h. e. non debet quærere in acie patrem. Si tamen casu à patre invadatur, debet se defendere cum nece patris quidem sed hostis Reip.* Conf. Pufend. d. l. p. 300.

ad §. *94.* p) *Hinc patet licentia defensionis.*

q) *Hinc obligatio.*

95. Ut autem hæc ſui *defenſio* pro *juſta* haberi poſſit, nonnulla ejus *requiſita* conſiderari merentur, quæ ſub vulgato titulo *moderaminis inculpatæ* tutelæ comprehenduntur. De quo uti multi multa, commentatores quidem juris Civilis plerumque confusè, *r*) Teologi vero Pontificiæ Religionis ſæpius impiè *s*) ſcripſerunt; ita res ſine diſtinctione inter ſtatum *æqualitatis* & *imperii* ſeu naturalem & civilem expediri nequit.

96. Differentia autem inter utrumque ſtatum, quod inculpatam tutelam attinet, potiſſimum in tribus momentis ſe exerit. (1) intuitone *injuriæ inferendæ*, (2) ratione *temporis à quo*, (3) *reſpectu durationis*.

97. Qui in ſtatu *naturali* vivunt, illi *quamcunque injuriam* etiam minimam violenter &, ſi aliter eam evadere nequeant, etiam cum internetione adverſarii, repellere juſte poſſunt.

98. Dico *Juſtè*, unde aliorum diſtinctiones *t*) inter impunitatem & impeccabilitatem, aut inter id quod de facto fiat inter homines, & quod ſecundum rigorem naturæ fieri debeat, non moror.

99. Manent enim in hoc ſtatu inconcuſſa hæc axiomata: *Læſo adverſus hoſtem u*) (quamdiu in ſtatu hoſtilitatis manet *x*) *jus competere in infinitum*; Item, *Lædentem* & ita vinculum ſocialitatis abrumpentem, donec in ſtatum pacis mecum redire paratus ſit, *nullum habere jus officia ſocietatis à me expetendi.*

Y 100. Quæ

ad §. *95*. r) *Confundentes videl. ſtatum naturalem cum civili.*

s) *Permittentes in civitate etiam interficere alterum propter metum falſi teſtimonii.* Conf. Pufend. d. c. 5. §. 3. & 7.

ad §. *98*. t) *Sunt hæ diſtinctiones Albertinæ* cap. 3. §. 24. p. 86.

ad §. *99*. u) *Aliud adverſus eos, qui propriè hoſtes non ſunt: Ut ſunt ſubditi hoſtis quà tales, præprimis infantes, ſenes &c. in quos quidem licentia eſt, non jus.*

x) *Notanda hæc limitatio. Hic enim multiplicat injurias injuriis, etiam vitam adimere paratus, ſi resarcire jus meum velim. Alia ratio eſt, ſi velit redi in ſtatum pacis. Unde in victum non eſt jus propriè dictum in infinitum.*

100. Quæ vero in contrarium afferri solet *æqualitas y)* quam jus uaturæ in resistendo hâc parte exigat, nulla ratione firmetur, & conscientia *z)* regulis istis opposita pro erroneâ erit habenda.

Hic §. 101. debet expungi.

101. Cæterum uti in *statu integritatis* nulla læsio metuenda fuisset, ita neque in hac, *a)* neque in reliquis *b)* quæstionibus de defensione sui ex analogia status integri aliquid nostræ sententiæ opponi poterit.

102. At in *statu civili* libertas hæc se ipsum defendendi in dubio ha ctenus videtur restricta, ut tantum liceat *vitam* aut alias *irreparabile bonum* ita defendere. *c)*

103. Deinde in *statu naturali initium* moderatæ defensionis incipit, cum liquide apparet, alterum circa inferendam mihi injuriam occupari, *d)* licet conatus suos nondum plenè expromserit, adeoque licebit adhuc noxam apparentem occupare.

104. At in *statu civili* ab *eô temum tempore* incipit, cum aggressor voluntatem injuria me afficiendi præ se ferens & viribus instru-

ad §. *100.* y) *Quod tantum esse debeat malum quod infertur, quanta fuit læsio, quæ est sententia Alberti* c. 3. §. 23. 24. *quasi læsio & malum passionis sint res in commercio. Æqualitas enim de his rebus; quæ in commercio sunt, prædicatur.*

z) *Ad cujus tribunal pro more, quoties rationibus destituitur, provocat Alberti.*

ad §. *101.* a) *Quod tamen facit Alberti* d. §. 23. *afferens, ideò non licere hic in infinitum, quoniam in statu integritatis omnis abfuisset inæqualitas. Quamvis & hæc assertio mereatur inspectionem. Nam ipse imperium vult fuisse in statu integro. Deinde etsi nulla fuisset inæqualitas in contractibus, tamen nec propriè fuisset æqualitas, quia contractus non fuissent in statu integro, quatenus de meo & tuo fiunt. Imo nec omnes contractus præsupponunt æqualitatem, ut gratuiti.*

b) conf. Alb. d. c. 3. §. 17. *ubi de læsione innocentis. In statu integro nihil quod innocentes læsisset, fuisset adhibitum. Tracto* infrà §. 162.

ad §. *102.* c) *In reparabilibus enim sunt judicia. Voco autem reparabilia omnia, quæ sunt in commercio, ita ut spes sit vel ea, vel eorum æstimationem per judicia recuperari posse.*

ad §. *103.* d) *v. g. conscribere militem cum intentione me invadendi.*

instrumentisque nocendi instructus, jam intra illum locum extiterit, ex quo re ipsa nocere possit, computato quoque illo spatio quo opus est, si ego prævenire quàm præveniri malim.

105. *Modicus* tamen *excessus* invasum propter præsumtam perturbationem animi hic excusabit. *e*)

106. Ergo nisi agressi culpa precesserit, non præcisè obligabitur ad *fugam*, si in aperto fuerit constitutus, nisi fugere commodè possit. *f*)

107. Inter somnia vero Moralistarum referendum est, quod multi requirant *paritatem armorum*.

108. Denique in *Civitate* defensio *durat*, donec periculum injuriæ futuræ fuerit evasum.

109. At in *statu naturali* licebit etiam injuriam illatam vindicare.

110. Ex his differentiis & potissimum ex prima *g*) facillimè controversiæ de defensione *bonorum vitâ minorum* dijudicari poterunt.

111. Nam in statu *naturali* eorum defensio cruenta haud dubiè erit licita, ergo quæstio saltem remanet de *statu civili*.

112. Igitur *membrorum integritatem* defendere cum internecione aggressoris justè potero, quia periculum vitæ est conjunctum. *h*)

113. Unde qui ajunt, *i*) periculum mutilationis membri non sufficere, si vita morali certitudine salva sit, idem videntur statuere, ac si dicerem, Elephantum posse volare, si habeat alas.

114. De *pudicitia* difficilior insectio est. *l*) Sive enim hanc physicè consideres, reparari poterit per æquivalens, sive moraliter, eadem auferri non poterit me invito, quia est bonum animi.

 115. Equi-

ad §. *105.* e) *v. g. si ostium propè fuerit apertum, quod videre facilè potuerit, in perturbatione tamen non viderit.*

ad §. *106.* f) vide Pufend. §. 9. & omninò §. 13.

ad §. *110.* g) §. 97. & 102.

ad §. *112.* h) Puf. §. 10.

ad §. *113* i) *Quod facit Alberti* c. 3. § 15.

ad §. *114.* l) *Expendenda sunt ea quæ habet Puf.* l. 2. c. 5. §. §. 11. & de

Hic §. debet expungi. 115. Equidem hactenus putavi, licentiam defensionis cruentæ hâc parte exinde deduci posse; quod virgo periculum subeat saltem ad momentum delectationem ex alterius congressu illicito percipiendi; adeoque hunc justum de peccato alterius participandi metum pro damno irreparabili habendum esse, cum factum nequeat infectum fieri, & peccata æstimationem inter homines non recipiant.

Hic §. debet expungi, quia hi tres semper loc. 115. et 116. pertinent ad lumen revelationis.

116. Sed re curatius pensitata neque hæc ratio videtur sufficere. Præterquam enim, quod eadem non in læsione omnis pudicitiæ *m*) procedat, illa delectatio momentanea vim patientis, si maxime peccatum est, pro tali tamen ex sola rationis lumine non poterit demonstrari.

117. Quod si tamen ex eo, quod communiter fieri solet, conjecturam de presumtâ voluntate principum sumere velimus, dicerem; in dubio præsumi principem & hanc defensionem permittere voluisse. Nam in exemplis, *n*) quas historiæ nobis suppeditant, illi, qui Imperium habuerunt, defensiones ejusmodi, si non semper, certè plerumque laudarunt & approbarunt, nonnullum etiam decorarunt præmio.

118. *Alapam o*) vero, aut falsum alterius *testimonium* in civitate per internecionem ejus à quo metuimus, avertere justè posse & rationi & moribus universalibus repugnat; Alapa enim est bonum reparabile, falsum testimonium vero ad invasiones violentas planè non pertinet.

119 Eadem de defensione *honoris & existimationis* dicenda sunt. *p*)

120. De

de O.H.l. 1. c. 5. §. 15. & *Alb.* c. 3. §. 26. *Prior hanc rationem affert, quod quis id fœminæ invitæ eripere velit, cujus integritate ejus sexus decus maximè æstimatur, & efficiat, ut hosti ex suo sangvine prolem suscitare cogatur. Posterior non putat, pro pudicitia licere aggressorem interfici, quia inter vitam & pudicitiam non sit proportio.* Sed vide §. 100. & 102.

ad §. 116. m) *Non in attentatâ pueri pudicitiâ.*

ad §. 117. n) *Quæ plura suppeditat* Puf. §. 11.

ad §. 118. o) Puf. §. 7. & 12.

ad §. 119. p. Alb. c. 3. §. 29.

120. De defensionibus vero *rerum* sic tenendum. Ubi erepta subsidio Magistratus recuperari possunt, non licebit ad cædem usque invasoris progredi, nisi in eo casu ubi qui res nostras ereptum venit, in judicium adduci non potest. Quo intuitu licitum est occidere *pradones*, ac *fures nocturnos*. *q)*

121. Id vero ad moderamen inculpatæ tutelæ neque in statu naturali neque in civili requiritur, ut *invasor dolo malo* exitium mihi intentet. Valebit enim idem adversus eum quoque, qui per errorem [etiam justum] me aggreditur. Nam ut alia taceam, jam supra posuimus canonem: errorem æquius imputari erranti quam tertio. *r)*

122. Simul illud patet, moderamen tutelæ cum jure nitatur, & species sit homicidii casualis, nullam mereri *pœnam*. Unde quæ à legibus civilibus casuali homicidio coërcitiones quandoque fuerunt impositæ, pœnæ propriè dictæ non sunt. *s)*

quæ in hoc §. annotata sunt de poenis legum civilium homicidio casuali impositis, illustrant ea, quæ in Part. 1. Cap. ult. notavimus, de imputatione extraordinaria actionis non voluntariæ.

vid. §. 18. in fundamentis pag. 153.

123. Ex dictis vero patet, hominem ad avertendum periculum vitæ non tantum instinctu naturæ ferri, sed & *jus* eidem ex dictamine rectæ rationis competere. Solet vero istud vitæ periculum, si ei nulla via, excepta unâ, resisti possit, uno vocabulo appallari *necessitas*. *t)*

124. Unde ex tribus, quas nonnulli faciunt, necessitatis speciebus, quarum alia sit *ad honestatem*, *ad incolumitatem* altera, tertia ad *commoditatem*, sola media hujus est loci.

125. Quæ, etsi communiter à Scholasticis dividatur in *summam*, quam descripsimus, & *gravem*, quam duobus vel pluribus reme-

ad §. *120.* q) Puf. §. 16. 17. 18. *Dissent. Alb.* §. 28. 30. d. cap. 3. *qui nunquam putat furem interfici posse nisi simul vitam impetat, quia bona sint minora vitâ.*

ad §. *121.* r) vide l. 1. c. 1. §. 72. *sufficit, quod ille nullum habeat jus me invadendi, ego vero habeam jus me defendendi. Ergo et si ille mihi propriè non faciat injuriam, nec ego tamen ipsi, me defendendo.* Conf. Puf. §. 5.

ad §. *122.* s) *Ob quam causam ejusmodi coërcitiones adhibeantur, tradit* Puf. §. 15. *ubi simul exempla.*

ad §. *123.* t) *Ad* hunc §. & seqq. *junge* Puf. l. 2. c. 6.

remediis, sed plerumque incommodo altero, altero legibus improbato, *u*) evitare possumus, reverâ tamen gravis huc non pertinet, sed potius ea est, quam modo ad commoditatem tendere diximus.

126. De nostra vero necessitate communiter regula profertur: *Necessitas non habet legem.*

127. Dico *de nostra*; Nam ad necessitatem *commoditatis* eam falsissimè extendunt sæpius Scholastici *x*) in definiendis controversiis specialibus, quod hic semel monuisse sufficiat.

128. De necessitate vero *honestatis* canon intelligi nequit, quia hunc lex producit, at nostra legem non habere asseritur.

129. Quamvis autem axioma hoc in omnium ore versetur, ac multi de eo commentati fuerint, de sensu tamen ejus in genere dubia non omnia tollunt distinctiones ab eruditis *y*) (Scholasticorum enim & moralistarum Pontificiorum ineptias subinde impias *z*) præterimus) jam prolatæ, certè illustratione aliquâ aliquando indigere videntur.

140. Igitur quæstio est: *An necessitas in legibus exceptionem tacitam faciat; ut legislator non præsumatur subjectum adigere voluisse ut legem observet, si observatio cum periculo ejusmodi vitæ sit conjuncta?*

131. Equidem de *legibus humanis* ferè res controversia caret regulariter in iis necessitatem exeptionem facere, cum utilitas communis ex utilitate singulorum constet, & regulariter conservatione singulorum magis consulatur communi utilitati, quam observatione legis humanæ. *a*)

132. Nisi

ad §. *125.* u) *Ita v. g. pauper laborat necessitate gravi. Aut enim laborandum aut mendicandum, (utrumque incommodum) aut furandum.*

ad §. *127.* x) *Deum putant, ablationem rei alienæ etiam esse licitam in necessitate gravi, fortè ad evitandam mendicitatem.*

ad §. *129.* y) *Maximè à* Puf. §. 2. vide infrâ §. 142. seq.

z) *Vide modo* lit. x.

ad §. *131.* a) *Aliam rationem dat* Puf. §. *2. nempe quia legislatores per eas salutem aut commoditatem hominum promotum iverint, ergo præsumi regulariter, eos ob oculum habuisse teneritatem humanæ naturæ, & quàm non possit non homo refugere & amoliri illa quæ ad ipsius destructionem tendunt.*

132, Nisi tamen legislator *aperte* contrarium disposuerit quæ limitatio jam statui controversiæ inest.

133. Aut nisi *natura negotii*, quale v. g. est bellum, conductus aliorum &c. aliud svadeat.

134. De *legibus divinis* difficillima est inspectio. Optimum videtur, si â notioribus hic progrediamur ad ignota, & ex exemplis nobis formemus conceptum de regulâ.

135. Lex divina est: *Sabbathum esse colendum*. Hic extra dubium est, *Sabbathum non* violari, si qvis aui morbo impeditus gravi domi maneat, aut res ad victum necessarias præparet.

136. Rursus tamen dubium non est, si Princeps Idololatra jubeat Sabbathum provanare actionibus eo die prohibitis, potius *mortem esse subeundam*.

137. Denique certum esse arbitror, aliquen, cui â tyranno cultus publicus metu mortis incusso prohibeatur, lege divina haud obligari ad cultum publicè periculo mortis persequendum, Exempla enim martyrum sunt heroica, & specialem instinctum divinum præsupponunt.

138. Lex divina erat: *non comedendos esse â Laicis)* si ita licebit dicere) *panes propositionis, non comedendam esse carnem suillam*. Illud vero fame premente *licebat* Davidi; *b*) hoc *non licebat* Judæis, quibus ab Ethnicis metu gravissimorum tormentorum id erat injunctum. *c)*

139. Igitur ob rationis paritatem infero, *non licuisse* Davidi vesci panibus propositionis, si Saul v. g. id jussisset sub pœna mortis, *licuisse* vero Judæis vesci carne suilla, v. g. in obsidione Hierosolymæ.

140. Habes exempla Præceptorum negativorum, in quibus necessitas modo exceptionem *facit*, modo *non facit*, jam cape exemplum, ubi *nunquam facit* exceptionem.

141. Tale est illud: *non concumbendum cum matre. d*)

142. Cur

ad §. *138*. b) Matth. 9. v. 2, c) *Vide historiam Maccabæorum*. *ad* §. *141*. d) *Hoc ipse Dn. Puf. agnoscit ita grave esse, ut potius mors sit subeunda*.

142. Cur igitur sic diversè? Fortè distinguendum erit inter leges divinas *positavas* & *naturales* ita ut positivæ regulariter exceptionem necessitatis secum ferant. *e*] At ita obstant, quæ de profanatione Sabbathi, de omissâ à Judæis comestione carnis suillæ & modo de concubitu cum matre diximus.

143. Tentabimus an res ita procedat? Leges divinæ sunt vel *affirmativæ*, vel *negativæ*. Leges *affirmativæ* ex natura sua *f*) ut quis obligetur, præsupponunt occasionem, materiam & facultatem agendi, quæ regulariter deesse intelligitur, ubi quid fieri non potest, nisi ipse peream, quocunque modo necessitas (citra culpam tamen meam) *g*) adveniat.

144. Ex legibus positivis repete quæ Sanctificatione Sabbathi dixi. Quod leges *naturales* attinet, eadem est ratio, sive sint præcepta intendentia obligationem *imperfectam*, ad officia nempe humanitatis exhibenda, *h*) sive *perfectam*, v. g. de promissis servandis *i*)

145. At in *negativis* variis distinctionibus erit opus. Initio, unde necessitas habet *originem*; an à *Deo*, an à *malitiâ aliorum* hominum? tum: utrum *malitia* hominum principaliter *intendat mortem* inferre, an primariò quærat *transgressionem legis*? denique an, *medium* evadendi suppeditetur ab *instinctu naturali*, an rursus ab *hominum malitia*?

146. Quod si itaque necessitas *adveniat à malitiâ humanâ* principaliter *mortem* intendente, & *medium* evadendi suppeditet *instinctus naturalis*, *licebit istud usurpare*, etiamsi aliàs à Deo sit prohibitum,

ad §. *142*. e) *Hæc est sententia Dn. Pufend.* §. *2*.

ad §. *143*. f) *Vide supra lib. 1. c. 2*. §. *113. seq*.

g) *Unde v. g. qui dolo malo vel culpa consumsit mutuò accepta ab aliis, non poterit prætendere necessitatem propriam.*

ad §. *144*. h) *vide infrà* c. 6. §. 16.

i) *Nam & hic non pecco si v. g. differo solutionem, in summâ necessitate constitutus. Debebat enim alter hoc casu ex officio humanitatis mihi dilationem concedere. Gravior est quæstio, si ipse in pari necessitate sit constitutus. Et hic tamen putarem possidentem esse præferendum.*

hibitum, quia Deus non præsumitur rigorem legis suæ hic velle exercere in utilitatem nequitiæ humanæ, accedit quod instinctus ad istud medium adhibendum à Deo sit, quia naturalis est.

147. Unde licuisset Judæo quem alius fame necare ex injustâ causâ volebat, vitam conservare *esu carnis suillæ*. Ita licebit Christiano in simili necessitate constituto *cibum alienum invito Domino capere. l)* Habes iterum exempla tam ex lege positivâ, quam naturali.

148. Sed si *hoc casu medium evadendi suppeditetur à malitiâ hominum*, non licebit eo uti, quoniam, qui ejusmodi medium offeret, intendit ignominiam Dei, & acceptatio ejus plerumque tacitam abnegationem divini numinis infert, quo casu Deus potius jacturam vitæ præsentis bono meliori compensaturus esse præsumetur.

149. Ita si Judæo, quem quis fame necare volebat, tertius quidam *infidelis carnem suillam* obtulisset, abstinendum erat ab esu. Ita si *Mater* injustè incarcerato, sub conditione *incestus*, aut, ut ex lege naturali exemplum addamus, si alius sub conditione *hominis innocentis interficiendi* liberationem promittat, liberatio non erit accipienda.

150. Multò minus itaq; necessitatem evadere licebit violatione legis divinæ, si is, *qui necessitatis autor est*, *statim intendat actum legi contrarium*, ob rationis identitatem.

151. Idque procedet, sive *medium* suppeditetur *per novam malitiam*, ut si quis ei, quem tyrannus ad *ejurandam veram religionem* mortis metu cogere vult, liberationem sub conditione *stupri* vel *homicidii* promittat.

152. Sive etiam *instinctus naturalis* me graviter incitet ad vitam servandam. Nam & tum ponenda erit vita contumeliæ divinæ. Ut si *Ethnicus* Judæo ejurare patriam religionem nolenti, *nullum cibum nisi carnam suillum* proponere jussisset.

152. At si necessitas *à Deo* ortum ducat, & medium etiam ac *instinctu merè naturali* suppeditetur, licebit idem adhibere, tum

 quia

ad §. *147*. l) *de quo plura infrà* §. 177. seqq

quia medium est à Deo, tum quia actus non tendit ad abnegationem ejusdem.

154. Hinc tempore *famis* licuisset *carne suillâ* vesci, licebit *cibo alieno* eam sedare.

155. Alia ratio est, si *medium* eluctandi suppeditet *malitia hominum*, ob conjunctam iterum DEI contumeliam.

156. Ut si tempore *famis* sub conditiene *stupri* vel *homicidii* quis panem promittat.

157. His distinctionibus observatis, puto jam facile responderi posse ad *quæstiones speciales quasvis* de juris necessitatis.

158. De *abscissione membri, m)* ut vita servetur, non est dubium.

159. Ex *carne* etiam *humanorum cadaverum* tempore famis nutrimentum capere, miserandus cipus est, uon nefarius. *n)*

160. Quin & miserandum magis quàm injustum erit, in ejusmodi necessitate, ut plures servertur, *unius aut quorundam interitum forte procurare. o)*

161. Multo magis igitur, *p)* si duo in presens vitæ periculum incidant, in quo utrique sit pereundum, v. g. in naufragium, in hostes; uni quid facere licebit, ex quo *alteri aliàs perituro fata admoventur*, ut ipse salvus fit, v. g. si ipsum â tabulâ, quæ utrumque ferre nequit, violenter repellam, si eum clausâ portâ in periculo vitæ relinquam.

162. Adhunc ergo minus dubium habet, licere alteri ex necessitate *periculum mortis* aut magnæ læsionis intendere *indirectè*, ita ut non sit propositum ipsi nocere, sed duntaxat se per talem actum, ex quo alteri probabiliter magnum damnum inferatur, defen-

ad §. *158.* m) Puf. §. 3.

ad §. *159.* n) *Non obstat præceptum de sepeliendis mortuis*, vide infra lib. 3. c. 10.

ad §. *162.* o) *Hic dissentit Ziglerus* ad Grotium.

ad §. *161.* p) *Nam priores alterum ipsi interimunt, hic saltem non servat.* Conf. Puf. §. 4.

defendere, quale quid accidit, si v. g. claudus aut infans vel alius fugientem in viâ angustâ impediat. *q*)

163. Ratio in his tribus casibus est eadem; necessitas enim vel à Deo vel â malitiâ hominum, mortem meam principaliter intendente provenit, medium vero eam evadendi suppeditatur ab instinctu naturali vitam meam conservandi.

164. At inquies, ita committitur homicidium, jure naturali prohibitum? Non arbitror. Lex enim naturalis, homicidium interdicens & ipsa habet tacitam exceptionem necessitatis, quoties malitia hominum necessitans principaliter non intendit violationem legis, & medium evadendi suppeditatur ab instinctu naturali, quod fit in adductis exemdlis.

165. Aliam esse rationem arbitror ejus, *qui à tyranno, nisi vitam propriam velit perdere, jubetur interficere hominem innocentem*, quia origo necessitatis venit ab homine, in suppeditatione medii principaliter intendente actum legi contrarium.

166. Neque adeò rem hic conficere videtur distinctio, utrum princeps civi suo quid mandet tanquàm actionem civi propriam, an tanquàm meram executionem ejus actionis, quæ propriè imperantis esse debeat; ac si hoc ultimo casu, ad quem etiam pertineat occisio hominis innocentis, non magis factum istud civi imputari possit, quàm gladio aut seculi cædes. *r*)

167. Nam uti quidem ista comparatio hominis cum gladio multas patitur diversitatis rationes, ita vereor, ut jussa interfectio hominis, quem is, qui jubetur, certò innocentem novit, possit appellari mera executio, & cum mandatâ lectione orationis, in quâ multa comprehenduntur mendacia (utpotes, quæ non ma-

 gis

ad §. *162.* q) *Dissent. Albert.* §. 17.18.19.cap.3.p. 84. seq. *quia in statu integro non licuisse interficere innocentem. Sed vide suprà notata* ad §. 101. *Cæterum quæstio de puerperâ, an liceat ejus vitam servare cum internetione infantis, peculiarem meretur inspectionem. Quam frigidè proponit & tractat. Alb.* § *18.*

ad §. *166.* r) *Defendit his rationibus illius actus licentiam* Puf. I. 5. 9. & VIII. 1. §. 5. 6. & de O. H. I. 1. 24. & II. 12. ult.

gis crimen est, quam scriptura verborum blasphemorum ab actuario judicii facta) comparari. Aut, si cædem innocentis ad meram executionem referre velis, quærerem differentiam inter necem hominis innocentis, & mandatum stuprum matri inferendum, cujus executionem ita gravem esse ac fœdam fatentur omnes *s*) ut generosum habeatur, mori malle, quàm ei patrando sua membra accommodare. Uti enim hoc stuprum ad legem positivam infrà referemus, ita homicidium haud dubiè lege naturali est prohibitum.

168. Restat ut videamus, an necessitas tribuat jus *ad auferendas res alienas*? Seu an hoc pacto committatur furtum? Varii hic procedunt variè, *t*) Alii enim *furtum committi* arbitrantur, *sed nullâ pœnâ plectendum*, qui contradictionem ferè vitentur involvere, delictum nominantes, quod nullam pœnam mereatur. *u*)

169. Alii *casum necessitatis* in hâc questione *non esse dabilem* putant, sed argumentatione non firmiter inferente. *x*)

Ad §. 169. addendum erit, casum de furto in casu necessitatis non esse quidem absolute impossibilem, sed tamen non facile dabilem: adeoque quaestionem hanc magis esse curiosam, et subtilem, quam utilem.

170. Alii furtum esse negantes, in singulis furti definitionibus asylum quærunt. Hi enim contrectari *rem alienum* statuunt, *y*) reviviscente hoc casu communione primævâ; Illi dominum non esse *jure invitum* affirmant; *z*) Isti non subesse *fraudulentam* contrectationem arbitrantur, quibus & nos adstipulamur.

171. Quoniam scilicet in casu extremæ necessitatis officia humanitatis mutantur in obligationem perfectam. Atque hoc, uti cum debitis limitationibus jam alii fusius exposuerunt, ac præterea

ad §. *167*. s) Ipse Puf. de J. N. dd. ll.

ad §. *178*. t) *Prolixè* Puf. II. *6*. §. 5. 6. 7. *Non ommittendum hoc argumentum: Si necessitas dat jus in vitam alterius, multò magis in ejus res.*

u) *Hac sententia defenditur á multis Scholastis. Aliud autem est nulla pœna, aliud pœna mitigatio.*

ad §. *169*. x) *Ut Zieglerus* in notis ad Grotium.

ad §. *170*. y) *Ut, ni fallor, Grotius ipse cui assertioni obstat obligatio de restituenda posteà re.*

z) *His obstat, quod Domini injustitia non omnem pauperem liberet à furto, si nempe casus necessitatis non adsit.*

rea ex dicendis suo loco *a*) patescet; Ita vel ipsi contradicentes concedunt, communiter indigenti, ut magistratum adeat, (indicio, perfectam subesse obligationem) consulentes.

172. Unde profectò, ut uno verbo me expediam, qui in formatâ specie furtum committi arbitrantur, furti definitionem ignorant.

173. Denique necessitas summa, vitæ amittendæ in quam sine culpâ incidimus, jus concedit, *res alienas non pretiosiores nostris perdendi*, ut tamen quandoque in partem damni veniamus & ejus æstimationem ex parte alteri restituamus, unde dependet æquitas *legis Rhodiæ de jactu*, discissio retium, in quæ navis mea impulsa est. *b*)

174. Cæterum difficilior est inspectio, an *necessitas circa res nostras amittendas* versans simile jus in res alienas perdendas concedat? Nam uti necessitas hæc, nisi cum vitæ meæ periculo conjuncta sit, pro summâ haberi non poterit, ita quod aliqui inde deducunt, ac si ei, qui pium bellum gerit, liceat occupare locum in solo pacato situm, si certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat; etiamsi cautiones ab iis addi solitæ observentur, magis tamen ad ea pertinet, quibus venia indulgetur, quàm quæ juris naturalis titulo defendi possunt.

175. Inter eos vero, qui in *statu civili* vivunt, facilius defenditur, propter jussum potissimum aut tolerantiam ejus, qui τὸ κύριον gerit, v. g. *destructio ædium tempore incendii, præstatio cautionis de damno infecto, concessio itineris ad fundum meum* vicinorum fundis circumdatum. & si quæ sunt similia.

ad §. *171*. a) vide cap. *6*. §. 20. seq.
ad §. *173*. b) Puf. II. 6. §. ult.

CAPUT III.

De

Officio hominis erga alios, & in specie de custodienda æqualitate inter homines.

Æqualitas de qua hic agitur, ostendit connexionem inter præcepta iusti et decori, ita ut præcepta negativa pertineant ad præcepta iusti, præcepta affirmativa autem ad præcepta decori.

SUMMARIA.

Officia hominis communia sunt vel specialia §. 1. *Communia vel absoluta vel hypothetica* §. 2. 3. *quæ distinctio tamen non magnum usum habet in controversiis definiendis*, §. 4. *quod ostenditur.* §. 5 -- 10. *Inter absoluta primum est, quod ex statu humanitatis* §. 11. *id est æqualitatis oritur.* §. 12. *Æqualitas hæc vel naturalis* §. 13. 14. *vel moralis* §. 15. (*æqualitas malitiæ* §. 16. 17.) *vel Christianismi* §. 18. *Pæceptum huc pertinens : ALIUM HOMINEM TANQUAM ÆQVE HOMINEM TRACTA* §. 19. *Esse hoc præceptum in hac classe generale.* §. 20. 21. *Huc non pertinet æqualitas lieertatis seu potestatis.* §. 22 -- 27. *Ex nostro præcepto fluunt quatuor specialia:* §. 28. 29. *duo negativa* §. 30. 31. *& duo affirmativa.* §. 32. 33.

§. 1.

SEquuntur officia hominum *erga alios* homines. Quæ quidem vel dirigunt homines viventes *in certâ societate. a*) vel respiciunt homines quosvis, *in quacunque societate* vivant.

2. *Communia* hæc vel immediatè ex Dei voluntate ortum trahunt, citra & ante omnem consensum humanum, vel præsupponunt jam pacta & conventiones hominum.

Hic §. 3. usq ad §. 10. potius expungi.

3. Posses adeò illa vocare *absoluta*, hæc *hypotethica.* Quod si tamen illa *connata*, hæc *acquisita* appellare velis, non refragabimur,

ad §. 1. a) *de his agemus* lib. 3.

mur, cum abſolutis correſpondeat obligatio connata, hybothetici acquiſita. *b)*

4. Ferè enim doctrinæ cauſa *c*) diſtinctio hæc præceptorum reperta eſſe videtur, non magnum adeò momentum allatura, ad controverſias definiendas.

5. Quod enim affertur, *d)* inder obligationes à ſuperiore injunctas, & eas, quæ ex mutua coventione oriuntur, *id videri diſcriminis*, quod hæ quidem ſtatim aliquem non amplius ſtringant, quando alter prius ab iisdem diſceſſit; illæ autem adhuc tenere poſſint ad quid præſtandum, licet alter in offitio mutuo reſpondere defierit, idque quia per autorem obligationis penſari poteſt, quod iſte minus juſto habet, paululum obſcurius eſt. *e)*

6. Sicut & illud, quod hactenus tamen obligatio ad exercenda adverſus alterum officia juris naturalis, utur à ſupremo numine injuncta, conveniat cum obligatione ex quavis convenientione ortâ, quod ubi unus ab eâ discedat, idem ab altero illa officia poſtulare amplius nequeat, & præterea hic jus accipiat, iſtum per vim ad ſatisfactionem adigendi.

7. Quod ſi tamen, uti videtur, iſte horum eſt ſenſus, in utrisque præceptis me illi, qui eadem primus violovit, nunquam obligari, obligari tamen poſſe extra ordinem ſuperiori in præceptis abſolutis, dari poſſunt inſtantiæ non unæ.

8. Verum eſt: poteſt Superior me adigere, ut lædenti, cui aliàs in ſtatu naturali, quamdiu in ſtatu læſionis manebat, non obligabar, læſionem citra ſatisfactionem ab ipſo factam condonem. Cæterum uti hæc voluntas ſuperioris regulariter & citra revelationem pecu-

ad §. 3. b) *vide ſupra l. c. 1. 1* §. *114. & 138. Adde. Puf. III. 1. 1.*

ad §. 4. c) *ad oſtendendum connexionem capitum.*

ad §. 5. d) *à Dn. Pufend. III. 2. 2. cujus verba hic recenſentur* §. 5. & 6.

e) *Clarior enim res fuiſſet, ſi Dominus Pufendorffius appoſuiſſet exemplum.*

ad §. *8.* f) *Hic reſpondetur ad* §. 5. *de differentia utriusque obligationis.*

peculiarem non præsumitur, ita eadem non saltem in præceptis absolutis, sed & hypotheticis locum sibi vindicare potest.

9. Nam quis neget, DEUM aut alium imperantem subjectum sibi cæteris paribus adigere posse, ut alteri etiam à contractus fide recedenti fidem servet, ut rem propriam ipsi eam restituere nolenti condonet? &c. *g*)

10. Rursus quod dicitur, *h*) abstrahendo à tali superioris speciali voluntate, in utrisque præceptis lædenti me ad officium reciprocum non teneri, id in obligatione inter pares saltem, aut intuitu obligationis, quâ superiores homines tenentur inferioribus, haud quaquam vero, nisi principia Monarchomachica sequi velimus, in obligatione, quâ inferiores superioribus obstricti sunt, procedit, sive hoc casu obligatio oriatur ex præcepto hypothetico sive ex absoluto. *i*)

11. Inter *absoluta* vero præcepta id omnium primum *l*) esse videtur, quod ex statu hominum oritur, quem suprà diximus statum *humanitatis*.

12. Quæ cum in omnibus in universum, seu imperantibus seu parentibus existat, hactenus *æqualitatem* aliquam inter eos gignit. *m*)

13. Et hæc *æqualitas* quidem diversimodè declarari poterit, partim ex *dictamine rationis*, partim in subsidium assumtâ *revelatione*,

ad §. 9. g) *Obligatio vero rem alienam restituendi fluit ex Dominio, Dominium præsupponit pactum.*

ad §. 10. h) *Responsio ad* §. 6. *de convenientia utriusque obligationis.*

(i *Non enim possunt subditi quà tales principem lædentem lædere, aut officia humanitatis deneganti denegare, aut promissa non servanti eadem non servare aut eum ad satisfactionem in his omnibus cogere.*

ad. §. 11. l) *Dn. Pufend.* III. 2. *istud considerat tanquam præceptum speciale, ex quo nullum aliud profluat, quin & eidem præmittit præceptum de non lædendis aliis.* Vide d. l. 3. c. 1. 2. 3. ab initio.

ad §. 12. m) *Hinc proverbium:* Ich bin kein Hund. Ich bin so wohl ein Mensch als du.

tione. Priori modo vel ſecundum naturam hominis *rectam*, vel ſecundum *corruptam*.

14. Nam ſi initio conſideres *eſſentiam hominis* & *exiſtentiam* quà *animal* eſt, ad eandem ſtirpem omnes homines referunt originem, eodem modo propagantur, naſcuntur, moriuntur, naturæ ſuperflua in fœditatem converſa ejiciunt, *n*) fortunæ ludibrio omnes ſunt obnoxii &c.

15. Sed hæc quidem *æqualitas naturalis* ferè homini cum beſtiis eſt communis, nullamque adeô ex ſe regulam vitæ producere apta, unde magis huc facit *æqualitas juris*, & quà ſunt *homines*, quod nimirum omnes, quantiscunque animi, corporis aut fortunæ bonis antecellant alios, non minus tamen juris naturalis officia adverſus illos exercere debeant, ac ipſi ab aliis eadem expectant, nec plus licentiæ ipſis concedatur alios injuriâ afficiendi; quod item illi qui carent abundantiâ bonorum corporis, fortunæ, ac animi, non ſint deterioris conditionis circa fruitionem communis juris quàm alii.

16. Quodſi inſuper *ſtatum hominis corruptum* ſpectemus, deprehendemus inſuper *æqualitatem malitiæ*, qua homines adulti æquè pollent viribus alios lædendi, & ipſis damnum inferendi, ſi non violentia, ſaltem dolo & fraude.

17. Cave tamen hanc ultimam æqualitatem hic principaliter conſideres, quod fecit Hobbeſius, cum potius debeat occupare locum appendicis.

18. Inter *Chriſtianos* verò huc omninò facit *à lumine Scripturæ* dependens *æqualitas Chriſtianiſmi*, quod v. gr. amici DEI non nobilitate, potentia, aut opibus, ſed pietatis ſinceritate, ad quam omnes æque tenentur, æſtimari debeant, ac in extremo judicio, præmiisque ac pœnis poſtumis nulla ſit ratio habenda eorum, quibus in vitâ humanâ mortales præ aliis ſe efferunt. *o*)

Hic §. 18. debet etiam expungi quia ad Jus naturae non pertin[et]

Aa 19. Ex

ad §. 14. n) Hinc proverbium: An einen Ort gehen / da der Käyſer in Perſon erſcheinen muß.

ad §. 18. o) Hac pertinet proverbium: Am Jüngſten Tage gilt eine Handſchrifft ſo viel als baar Geld.

19. Ex his itaque quas hactenus diximus æqualitatibus, potissimum verò ex æqualitate juris oritur *præceptum generale*, officia omnium hominum inter se dirigens: ALIUM HOMINEM TANQVAM ÆQUE HOMINEM TRACTA.

20. Esse verò hoc præceptum in ista classe *generale, p)* non solum ostendent conclusiones reliquorum exinde deducendorum, sed maximopere probat effatum Salvatoris, summam legis officia erga alios dirigentis hanc esse docentis. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.*

21. Unde quemadmodum cum hâc Christi formulâ nostra ferè coincidit, ita affines utrique sunt aliæ ejusdem periphrases, puta: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, item: *Quod quisque juris in alterum statuerit, ut ipse eodem jure utatur*, quamvis non sint ita evidentes, & posterius hoc in jure Romano multò usurpetur angustius. *q)*

22. Non confundere autem cum eâ, quam hactenus exposuimus, æqualitate debemus *æqualitatem libertatis* seu *potestatis*, per quam hactenus omnes homines naturaliter ita æquales intelliguntur; quod citra antegressum factum *r)* aut pactum humanum nemo potestatis quid in alterum habeat, sed quilibet suarum actionum & virium sit moderator.

23. Hæc enim æqualitas non est inter omnes homines, sed eos saltem, qui vivunt in statu natutali.

24. Ei vero opposita *inæqualitas*, etsi inter eos potissimum deprehendatur, quos jam suprà vivere diximus in statu civili, non tamen omnis post civitates demum fuit introducta, sed ex parte provenit à statu patrum familiâs, civitates antegresso, ut infrà suo loco demonstrabitur.

25. Hinc

ad §. 20. p) *vide modò dicta* lit. I.
ad §. *21.* q) *tit. ff. quod quisque juris. Confer suprà l. 1. c. 4. §. 18.*
ad §. 22. r) *Per* factum *respicio ad patriam potestatem, qua ex facto educationis oritur, quamvis Dn. Pufend.* III. 2. 9. *facti & pacti vocem videatur synonymicè usurpasse, quia ipse & patriam potestatem ex pacto deducit. Dicemus suo loco.*

25. Hinc suâ sponte fluit, quod præceptum nostrum etiam inter eos, qui quoad libertatem inæquales sunt, obtineat, sunt enim & hi æquè homines inter se.

26. Id tamen notandum, præceptum nostrum inter eos, qui in statu naturali vivunt, plerumque *s*) mutuò producere jus perfectum, inter eos autem, qui vivunt in statu civili, illos, qui imperium habent, obligare saltem imperfectè.

27. Quin & in statu civili officia civium inter se ex hoc præcepto propullulantia sæpius ab imperante pro diversitate utilitatis Reip. limitari solent.

28. Ut igitur eò melius intelligas, quid per præceptum de custodiendâ æqualitate hic inculcetur, resolvemus idem in præcepta *quatuor specialia*, duo negativa, duo affirmativa.

29. Scilicet is æqualitatem observat, qui nec sibi plus quàm alteri, nec alteri minus quàm sibi, *t*) sed æqualia utrobique tribuit.

30. Itaque *primum negativum* præceptum inculcat, ne mihi plus tribuam quàm alteri, quod fit per *superbiam. u*)

31. *Alterum negativum* vult, ut ne alteri minus tribuam, quod fit per *læsionem. x*)

32. *Primum affirmativum*, ut alteri æqualia exhibeam citra pactum, quod fit per *officia humanitatis.*

33. *Secundum*, ut alteri æqualia præstem post pactum, quod fit *servando promissa.* De singulis seorsim.

ad §. 26. s) *Propter officia humanitatis, de quibus infrà c. 5. §. 16.*

ad §. 29. t) *Prius fit per exaltationem sui, posterius per depressionem alterius.*

ad §. 30. u) *Per hanc mihi aliquid appono.*

ad §. 31. x) *Per hanc alteri quid aufero.*

CAPUT IV.

De
Vitanda superbia.

SUMMARIA.

PRimum præceptum negativum: VITA SUPERBIAM §. 1. *Superbia quid?* §. 2. 3. *Quotuplex?* §. 4. 5. *1. Superbia simpliciter* §. 6. *2. Stulta superbia* §. 7. 8. 9. *3. Contumelia* §. 10. 11. *Contumeliæ species* §. 12. 13. 14. 15. *Aliter contumelia vox supponitur à JCtis Romanis.* §. 16. *Doctrina de servis naturâ orta ex superbia* §. 17. *Oppositum superbiæ modestia.* §. 18. 19.

§. 1.

In hoc capite omnia sunt facilia, si modo præcepta honesti secernuntur, a præceptis decori et justi.

IN primo itaque præcepto negativo: VITA SUPERBIAM, a) initio ex dictis facile cognosci potest, quid sit *superbia*. Nam sensus præcepti nostri est, ut ne quis, cui peculiare jus non est quæsitum, plus sibi quam reliquis arroget, sed alios æquo secum jure frui permittat.

2. Ergo *superbia* est vitium, quo quis sibi sine justa causa plus tribuit quàm aliis.

3. Uti enim illi ad societatem quam maximè sunt idonei, qui facile eadem omnibus permittunt, ita planè insociabiles sunt, qui, dum aliis sese superiores existimant, omnia licere sibi solis volunt, omnia sibi ignoscunt, nihil aliis remittunt, & ante cæteros honorem sibi arrogant, partemque præcipuam ex rebus in medio positis, ubi nullo præ reliquis jure eximio pollent, lapidibus asperis & angulosis ad ædificia incommodis omnino similes.

4. Exe-

ad §. 1. a) *Hoc præceptum sub præcedenti ipse Dn. Pufend. comprehendit* L. 3. c. 2. §. 4. 6. 7.

4. Exerit vero superbia in homine se dupliciter, vel *absque* vel *cum contemtu* aliorum signis exterioribus, factis, *b*) verbis, vultu, risu, dono, *c*) pictura &c. declarato.

5 Utraque, sed potissimum tamen prior vel rationibus quibusdam nititur & *prætextibus*, non justis *d*) quidem, sed saltem plausibilibus, *e*) à virtutibus corporis & ingenii, item honore & divitiis desumtis, vel ne quidem prætextus allegare potest.

6. Differunt hæ superbiæ species gradibus. *Quæ* prætextus habet, *infimum* gradum obtinet, hominesque non reddit planè insociabiles, ac sæpius cæteris paribus *f*) inter homines excusationem præbet, quam posses adeò distinctionis gratiâ nominare *superbiam simpliciter*.

Superbia infimi gradus repugnat præceptis honesti, de qua in hoc §. agitur.

7. Quæ rationibus omnibus caret, absque contemtu tamen, *medio* loco est posita, quando quis, cum nihil cogitet sibi inesse meriti, propter quod æstimetur, gloriam in usurpatione putat consistere, quasi qui illius sibi plus arrogent, ejusdem quoque plus habeant.

de Superbia media agitur §. 7. et repugnat regulis decori.

8. Hoc vitium tam absurdum est, ut vix credibile sit, dari, qui ita se prostituerent, ni multi essent assentatores, qui vanâ suâ laude hebetiores in istanc superbiam propellant. Nam & per se stultum est, propter nihil se magni æstimare, & alios omnes pro stultis habet, qui credit, quod ipsum citrà rationem sint æstimaturi.

Aa 3 9. Igi-

ad §. 4. b) *Huc etiam refer, si detur levior alapa*, Nasenstüber/ꝛc. *Quatenus enim per ea dolor corpori non infertur pertinent ad meram contumeliam, non ad cap. seq.*

c) *Vel ratione modi donandi, vel ratione personæ, quæ donat aut cui donatur, vel ratione rei quæ donatur.*

ad §. 5. d) *Quia non tollunt æqualitatem humanitatis.*

e) *Comparative, & quatenus aliorum superbia, major est, qui hos prætextus non habent. Vel quia hæ prærogativæ aptitudinem faciunt ad imperandum, etsi jus non tribuant.*

ad §. 6. f) *Si nempe non sit cum contemtu conjuncta.*

9. Igitur non facile excusationem præbet ut prior species, neque tamen inter homines pœna in eandem statuta, cum sibi magis quam aliis noceant, qui hoc vitio affecti sunt. Unde miseratione potius digni videntur, quam indignatione, & risum magis aliorum cient quam iram. Hinc & sæpius aliorum delectationi inserviunt. Posses adeo hoc genus vocare *stultam superbiam.*

Superbia suma cum contemtu aliorum coniuncta de qua agitur in hoc §. est [illegible] et repugnat regulis justi.

10. Sed quæ insuper alios contemnit, *injuria intolerabilis* est, quia per eam aliorum animi asperius in iras ac ulciscendi libidinem concitantur, adeo ut multi deprehendantur, qui vitam malint præsenti periculo exponere, multo magis pacem adversus alios abrumpere, quàm contumeliam inultam pati. Quippe cum per hanc alter intendat violare existimationem, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas constat.

11. Quapropter, uti hæc superbia, justam belli causam præbet, ita in Civitate justis pœnis coërcetur. Accedit enim quam proximè ad læsionem præcepti sequentis, g) & à gentibus communiter peculiaris delicti, *contumeliæ* vel *injuriæ* nomen ipsi est impositum.

12. Posses verò *contumeliam*, abstrahendo à legibus civilibus, h) non incommodè distinguere in eam, quæ fit *absque exprobratione defectus* alicujus in altero, ut si quis variis vultus, manuum, & aliis membrorum corporis figuris alteri illudat; vel quæ alteri *defectus quosdam* vel verbis vel factis, puta habitu, pictura &c. *exprobrat.*

Ad §. 13. addi debet: si quis alteri exprobat naevos politicos, ut si quis v. gr. sartorem appellet caprum, aut pellionem, caput catti.

13. *Posterior* hæc vel exprobrat alteri defectus *naturales*, vel vitia *moralia*.

14. Differunt hæ tres species iterum gradibus, prima *gravis*, altera *gravior* est, tertia *gravissima*.

15. Simul patet vulnerationem, verberationem, occasionem, cum non famam & gloriam i) per se impetant, magis pertinere ad cap. sequens.

16. Quod

ad §. *11.* g) *Quomodo verò differat ab ea*, vide cap. seq. §. 5. & 10.

ad §. *12.* h) *Quæ dividunt in realem & verbalem.*

ad §. *15.* i) *vide ibi* §. 6. & 11.

16. Quod vero eædem à JCtis Romanis ad *Injuriam* relatæ fuerint, fortè exinde, factum est, quod damni per hæc facta dati in libero homine æstimatio non esset ordinaria, adeoque non videretur quadrare ad actionem Legis Aquiliæ, *l*) veram rerum & communem æstimationem intendentis. Retulerunt ergo ad actionem injuriarum, in quâ quoniam existimationis, tanquam boni extra commercium positi quasi æstimatio permitteretur actori, non videbatur inconveniens, si simile quid concederetur actori in bono sanitatis & integritatis membrorum læsis.

17. Ex dictis etiam colligitur, meritò explodendam illam sententiam, ex Græcis antiquis haustam, quâ quidam homines *naturâ servi* statuuntur, *m*) id quod adversâ fronte cum æqualitate hominum naturali & tranquillitate communi pugnat, quatenus ii, qui se natura liberos & sapientes arbitrantur, in servos naturâ tanquam stupidos & barbaros imperium prætendunt.

18. Opposita superbiæ est *modestia*, *n*) semper veræ generositati comes, quæ consistit in reflexione, quam facimus super infirmitate naturæ nostræ *o*) & erroribus, *p*) quos olim potuimus commisisse aut deinceps poterimus committere, qui non minores sunt iis, qui ab aliis committi possunt.

19. Per

ad §. 16. l) *Quæ alias cap. seq. damna persequitur.*

ad §. 17. m) *Quamvis enim hæc doctrina Aristotelis communiter exponatur de aptitudine, unde tolerari posset; Græci tamen talem aptitudinem intellexerunt, quæ ipsis tanquam gentibus moratioribus arbitrium & facultatem det illas gentes bello subigendi. Quam doctrinam in exercitium deduxit Aristotelis discipulus Alexander M.*

ad §. 18. n) Humilitatem *appellat Dn. Pufend. Quia tamen superbiæ oppositum describitur, quod per id nos nemini præferamus, & verò humilitas plus intendat, nempe ut alios præferamus nobis, malui termino modestiæ uti. Accedit quod veram humilitatem planè ignoret Philosophia, & ista virtus soli Christianismo videatur esse propria.*

o) *Quod possimus facilè amittere bona corporis & fortunæ & animi naturalia.*

p) *Quoad bona animi moralia.*

Ad §. 18. in notis n. addendum: quod sapiens secernere debeat humilitatem veram a fucata. vid. amplius fundamenta pag. 155. §. 7. ubi quaestionem humilitatis fucatae describit.

Hic §. 19. expungendus est: quatenus mentionem facit liberi arbitrii. Substituendum adeo.
§. 19. Per hanc efficitur, ut nos nemini praeferamus, reputantes, caeteris aeque contingere posse, ut voluntas eorum spe praemii excitetur ad actiones virtuosas, et reprimatur metu damni ab actionibus vitiosis, ac nobis idem contigit, absq nostro merito.

19. Per hanc enim efficitur, ut nos nemini præferamus, reputantes, cœteros æquè benè suo libero arbitrio ac nos uti posse, cum eo æquè polleant. Hujus enim legitimus usus unicum illud est, quod homo pro suo reputare possit, & quo sese q) æstimare aut despicere queat.

CAPUT V.

De

Non lædendis aliis, & de damno dato resarciendo.

SUMMARIA.

Secundum præceptum negativum : NEMINEM LÆDE. §. 1. 2. Læsionis ambiguitas §. 3--13. Ex læsione damnum oritur §. 14. unde præceptum : DAMNUM DATUM RESARCI. §. 15. 16. Damni variæ species §. 17--26. Differentia nostri præcepti à L. Aquilia §. 27. 28. Notabilia circa damnum per consequentiam datum §. 29. 30. 31. Damnum dolo §. 32. 33. culpa §. 34. 35. 36. & casu datum §. 37. 38. 39. Damnum causæ sociæ §. 40. 41. Ordo plurium damnum simul dantium §. 42. 43. 44. 45. Differentia inter obligationem ad restituendum damnum & pœnam §. 46. Quænam delicta hoc præcepto censeantur prohibita. §. 47. Obligatio homicidæ §. 48. mutilatoris §. 49. Adulteri & adulteræ §. 50. stupratoris §. 51. furis & raptoris §. 52. Damnum actionum noxalium §. 53.

§. 1. Alte-

ad §. 19. q) *Non alios, unde peccabat Pharisæus. Legitimus vero usus est, si homo se conferat cum bestiis ista libertate non gaudentibus.*

§. 1.

A*Lterum a) præceptum negativum*, quod ex statu humanitatis & præcepto de custodiâ æqualitatis profluit, est: NEMINEM LÆDE.

2. Est hoc præceptum uti ambitu suo *latissimum, b*) ita observatu *facillimum, c)* quin & maximè *necessarium, d*) quod citra illud socialis hominum vita nullo modo consistere queat.

3. Cæterum *læsionis* vox est ambigua. *e*) Denotat enim 1. *denegationem juris cujuscunque* alteri debiti etiam ex obligatione imperfectâ, qui tamen significatus est abusivus. *f*)

4. 2. Sumitur pro *denegatione juris perfecti*, tam ex pacto denegantis nobis debiti, quam sine eo; ita in contractibus læsio intercedere dicitur.

5. 3. *Pro denegatione juris tantum absque pacto ejus qui me lædit debiti*, sive hæc denegatio intendat læsionem bonorum, quæ reguláriter vi injusta auferri nequeunt, qualis est honor & existimatio mea, sive eorum, quæ læsioni injustæ etiam sunt obnoxia: ita me lædit, qui me contumelia afficit.

6. 4. Pro *læsione bonorum saltem posterioris generis*, sive hæc sint bona corporis, sive bona fortunæ; Ita vulneratio læsio est.

7. 5. Denique pro *læsione saltem bonorum fortunæ* v. gr. quando quis pecudem meam interficit, res alias corrumpit aut eas furto aufert.

8. *Primus significatus* huc non spectat, non solum quia abusivus est, sed & quia quærimus hic speciale aliquod præceptum, non generale, tum quia magis spectat ad caput sequens.

9. Neque *secundus significatus* est hujus loci, læsio enim, quæ in contractibus intercedit, pertinet ad præceptum de fide servanda.

Bb 10. Ter-

Hoc Caput potissimum pertinet ad regulas Justi, et iungenda est cum hoc Capite disputatio, de Lamna Legis Aquiliæ de,, tracta actioni Germanorum de damno dato.

ad §. *1.* a) *Dn. Pufend. habet pro primo* III. 1. 1.

ad §. 2. b) *Obligat omnes homines.*

— c) *Consistit in omissione.*

d) *Magis turbat societatem* quàm reliqua, v g. *superbia simplex, pactorum violatio, omissa præstatio officiorum humanitatis.*

ad §. 3. e) *Harum acceptionum una semper est latior altera.*

f) *conf. c. 1. l. 1. §. 152.*

10. *Tertium* vero ab hoc capite alienum esse ostendunt ea, quæ diximus capite præcedenti. *g*)

11. Igitur succedit *quartus*, qui propriè huc pertinet. Unde sensus præcepti nostri est: *Non corrumpas aut auferas alterius bonum corporis vel fortunæ, quod citra tuum pactum possidet, neve eum in usu ejusdem impedias.*

12. Notanter dico, *quod citra tuum pactum possidet.* Muniuntur enim hoc præcepto non illa tantum, quæ immediatè nobis ipsa natura concessit, uti est vita, corpus, membra, pudicitia, libertas, *h*) sed & idem præceptum se diffundit ad omnia instituta & conventiones, quibus aliquid homini acquiritur, ut sunt regulariter divitiæ, modo non debeantur præcisè ex conventione lædentis. *i*)

13. Sed cui usui nunc erit significatus *quintus*? Illum addidi propter *Legem Aquiliam Romanorum*, quæ respiciebat ad solas divitias. Cur non & ad reliqua corporis bona, item ad pudicitiam, ex dictis capite præcedenti *l*) liquet.

14. Ex læsione vero *damnum* oritur, quod adeo hoc loco est *carentia boni alicujus ob alterius factum jure destitutum.*

15. Ut autem omnia præcepta negativa sub se comprehendunt affirmativa, ita & consequens præcepti nostri est: DAMNUM DATUM RESARCI.

16. Si enim, ubi de facto quis læsus fuerit, damnum ipsi gratis sit devorandum, & qui læsit, fructu suæ injuriæ securè & citra refusionem gaudere queat, vanum & omnino inutile foret præceptum de non lædendis aliis.

17. Sed damnum varias distinctiones recipit. Est enim 1. vel *positivum*, cum alicui aufero, quod jam ejus est, ut si furtum committo, aut ædes ejus comburo; vel *privativum*, quando intercipio lucrum, quod justè sperabat. *m*)

18. 2.

ad §. 10. g) §. 10. & 11.

ad §. 12. h) *Addit Dn. Pufend. existimationem simplicem, sed hæc pertinet ad caput præcedens.*

i) *Ultima hæc verba etiam non habet Dn. Pufend.*

ad §. 13. l) §. 15. 16.

ad §. 17. m) *v. g. hereditatem.*

18. 2. Damnum vel cum *lucro lædentis conjunctum est*, ut in furto, vel *non est* conjunctum, ut in combustione ædium.

19. 3. Damnum datur vel *directo* in ipsa re, vel *per consequentiam*, v. gr. in fructibus rei, &c.

20. 4. Datur vel *dolo* seu ex proæresi, vel *culpa* sive ex omissione diligentiæ debitæ.

21. Et quidem 5. vel *facto commissionis*, ut in furto, item si ignem supponam rei alienæ, vel *facto omissionis*, ut si ignem non extinguam, aut muniam, cum hæc facere debuissem.

22. 6. Quoad factum commissionis, vel lædo alterum *immediatè* per meum corpus, ut si manu rem alterius rumpam aut lacerem, vel *mediantibus* aut *causis naturalibus*, ut si gladio, fuste, igne rem alterius perdam, aut *hominibus*, ut si per emissarios ipsum lædi curem.

23. Unde 7. Damnum do vel *solus* vel ut *causa socia*.

24. 8. Eaque vel ut *principalis* vel *minus principalis*, vel *æque principalis. n*)

25. Omnia hæc damna hujus loci sunt, & in præcepto de damno dato resarciendo includuntur.

26. Cujus adeo sensus est: *Ut de damno, quocunque modo ex his dato, læso, vel per restitutionem ipsius rei, vel, si hæc fieri nequit, ejus æstimationis cum omni interesse satisfiat.*

27. Unde simul patet nova *differentia ab actione Legis Aquiliæ.* Hæc enim non coercet damnum *privativum*, nisi per consequentiam, hoc est, quatenus damnum positivum præsupponit. *o*)

28. Deinde nec datur ob damnum, *quod cum lucro lædentis* est conjunctum. Ibi enim jam læso peculiari actione erat prospectum, furti puta, vi bonorum raptorum, interdicto unde vi &c.

 29. Por-

ad §. 24. n) *Primi exemplum habes in jubente, secundi in exequente, tertii in duobus paribus.*

ad §. 27. o) *Unde dabitur quidem, si servum meum interficias, etiam intuitu hereditatis intercepta. At si tantum absq; damno positivo hereditatem intercipias, dabitur actio de dolo. Neque dabitur, si usufructuarius vites non subseverit.*

29. Porro, ut ad nostri præcepti sententiam recedamus, *de damno quod per consequentiam datur*, in specie notandum, illius æstimationem tum demum præstandam, si probabiliter valde bonum, quod peto, aliàs fuissem consecuturus. Unde servo ab alio herede instituto, eoque, testatore vivente, ab alio interfecto, occisor domino non præstabit æstimationem hæreditatis, præstare vero tenebitur, si mortuo testatore id fecerit.

30. Similiter considerandum est, annon damnum per consequentiam *mea potius culpa* annumerandum sit. Unde regulariter, qui furtum frumenti fecit, domino pretium servorum, ablato frumento fame negatorum, restituere non erit obligatus. *p*)

31. *Utriusque requisiti defectus* fortè in isto exemplo latet, si piscator retibus ablatis simul petat æstimationem piscium, quos interim, si retia non fuissent ablata, capere poterat. *q*)

32. Cum vero damnum malitia & *dolo* datum est, insuper is, qui in statu naturali vivit, ad cautionem læso præstandam, in statu civili ad pœnam à principe patiendam est obligatus.

33. In statu tamen naturali & hoc casu ultro resarcitionem offerenti & veniam petenti ea erit concedenda. *r*)

quod in §.33. dicitur de venia concedenda, pertinet ad regulas decori.

34. Si *culpâ* datum damnum ei, cui ex contractu non obligor, quæcunque culpa mea *s*) fuerit, resarciendum erit damnum.

35. Quod si rem ex contractu detineam, tùm illam saltem culpam præsto, quam natura contractus fert. *t*) Unde si in re depositâ per negligentiam damnum dem, non tenebor, modo eâdem negligentiâ simul perdita fuerit res mea.

36. Accu-

ad §.*30.* p) l. 21. §. 3. ad L. Aquil.

ad §.*31.* q) l. 29. §. 3. eod.

ad §.*33.* r) *Non tamen propterea semper in statu civili remittenda erit pœna.*

ad §.*34.* s) *Etiam levissima.*

ad §.*35.* t) *In contractibus enim quandoque sibi quis imputare debet, qui cum negligente contraxit. Ubi vero quis in re mea citra contractum damnum dat, nihil est quod mihi imputetur. Accedit, quod in contractibus, in quibus non omnis culpa præstatur, Dominus rei ex contractu utilitatem sentiat.*

36. Accuratè enim loquendo, factum hoc meum tùm non est culpa, quia in deposito majorem diligentiam alienis rebus non adhibere teneor, quàm adhibeo rebus meis.

37. *Casus* autem, hoc est, si nec ex proæresi damnum datum sit, neque per omissionem diligentiæ debitæ, non præstatur, sed hunc, ut in proverbio est, sentit dominus.

38. Unde non opus erit limitationem Doctorum addere, quod tenear præstare *casum, quem culpa mea, vel dolus præcessit*, ut si rem apud me depositam invito Domino aliunde transferam, eaque à latronibus mihi auferatur. Hic enim non casu, sed culpâ meâ domino rei damnum datur, non enim debuissem rem depositam aliò transferre.

39. Quod si tamen pauper à locuplete per casum fortuitum sit læsus, *u*) liberalitati ipsius congruum erit, miserum aliquo beneficio solari. Sed hæc obligatio pertinet ad caput sequens.

40. Ut verò quis teneatur ad damnum resarciendum tanquam *causa socia*, necesse est, ut revera causa damni fuerit, & momentum attulerit ad totum damnum aut ejus partem.

41. Igitur ubi quis ad ipsum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operæ non contulit, neque, ut iste susciperetur, antecedenter effecit, neque in partem emolumenti venit, is, licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur, ad restitutionem tamen damni non tenebitur. Huc pertinent qui v. gr. alienis malis *lætantur*, qui perpetratum damnum *laudant, excusant*, qui antequam fiat, *optant*, dum fit, *favent* aut assentantur. *x*)

42. Ex his, qui *in impari gradu* damnum dederunt, *primò* ad damnum resarciendum obligantur illi, qui principaliter id produxerunt, *his deficientibus* ii qui concurrerunt.

43. Adeoque *primò* loco tenentur, qui *imperio* aut alio modo ad necessitatem accedente ad factum impulerunt. *Patrator* facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, *instrumenti* saltem

 ratio-

ad §. 39. u) *v. g. si dives, quem aggreditur alter, dum se defendere vult, adstantem pauperem lædat.*

ad §. 41. x) *Possunt tamen & hi puniri per* §. 46.

rationem habebit. Qui *citra necessitatem* ad facinus accessit, ipse *primo* loco tenebitur, tùm cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt.

44. Quod si à pluribus *in eadem causarum classe* constitutis idem actus profectus fuerit, in *actibus individuis*, ut sunt incendium, perfossio aggeris & similes, singuli tenebuntur in solidum, *y*) in *dividuis*, ut fit in vulneratione, singuli pro eo quod fecerunt, sunt obligati, *z*) sive utrobique cum conspiratione, sive citra eandem plures aliquod facinus perpetraverint. *a*)

45. Si tamen ab uno illorum qui inæqualiter tenebantur, vel qui singuli obligati erant in solidum, damni reparationem consecutus fuerim, reliqui liberantur, repeto enim hic rei meæ æstimationem, quam si habeo, non possum ab alio idem bis petere.

46. Unde inter obligationem ad resarciendum *damnum*, & *pœnam*, multæ intercedunt differentiæ, cum ea, quæ hactenus diximus, in pœnis ferè se habeant aliter, ut in quibus v. gr. laudatores & assentatores delicti pœnâ coerceri possunt, & sæpius æquali pœnâ notantur, qui impari gradu damnum dederunt, & denique per pœnam unius reliqui non liberantur, de quibus suo loco.

47. Igitur per nostrum præceptum prohibita sunt quævis crimina, quibus aliis noxa infertur, ut sunt *cædes, vulneratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis*, item suo modo, & quatenus *pudicitia* læditur, ac maritus alienæ prolis educatione oneratur, *stuprum*

ad §. 44. y) *i. e. si reliqui non facilè conveniri possint, vel non sint solvendo, unus ex his tenetur damna data resarcire. Nota tamen, abstrahendo à Legibus Romanis, unius solutione reliqui liberantur, quia hic quærimus saltem de restitutione damni dati. In jure Romano vero actio simul est pœnalis.*

z) *Ita ut v. g. qui fregit crura, non debeat præstare damnum quo alter vulneravit brachium. Ita & Romani eum qui vulneraverat, cum alter occidisset, non conveniebant de servo occiso.*

a) *Hanc distinctionem adhibet Dn. Pufend.* III. 1. 5. & de O. H. c. 6. §. 8.

prum & *adulterium*. Etsi ex dictis facilè ratio dari possit, cur pleraque horum non coerceat lex Aquilia. *b*)

48. *Homicida* justas tenetur impensas in medicos factas, & iis, quibus alimenta debebantur à defuncto, spem alimentorum solvere, *c*) Lucri verò, quod occisus facere poterat si vixisset, tanquam omninò incerti, hic non habenda erit ratio, uti nec vitæ in libero homine, bene tamen in servo.

49. *Qui mutilavit*, similiter tenebitur ad impensas in vulnus curandum factas, & æstimationem ejus, quod jam, qui mutilatus est, minus lucrari potest, *d*) quanquam & hic, si accuratè velis loqui, abstrahendo à legibus civilibus, non tam lucrum futurum tanquam res incerta æstimari debeat, quam alimenta læso per vulnerationem, ne ipse in posterum de iis sibi prospicere possit impedito, suppeditari. *e*)

50. *Adulter* & *Adultera* indemnem debent præstare maritum, de alendâ prole adulterina, non tamen, ut puto, legitimis liberis rependere, *f*) si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hæreditatem, etiamsi abstrahamus à dispositione legum civilium, circa successionem liberorum adulterinorum, in bonis parentum; quia partim hoc damnum non sentiunt ab adultero, sed à voluntate parentum, partim, quia ita liberis legitimis saltem intercipitur lucrum futurum, maximam partem incertum.

51. *Qui*

ad §.47. b) Conf. supra §. 13. &c. præced. §. 15. 16.

ad §. 48. c) *Sed hæc spes æstimanda arbitrio judicis pro ætate defuncti atque eorum, quibus alimenta debentur, & intuitu viduæ, donec ad secundas nuptias pervenerit.*

ad §. 49. d) *Ita Dn. Puf.* III. 1. 8.

e) *Unde v. g. alimenta solvenda scribæ, si manibus sit vulneratus, tabellioni, si pedibus.*

ad §. 50. f) *Dissent. Dn. Pufend.* III. 1. 9. *cujus rationes, petitæ ex pacto matrimonii, videntur paululum longius quæsitæ esse, & pugnare cum natura pactorum in genere; cum pacta matrimonii sint inter maritum & uxorem, quorum respectu liberi sunt extra pacta. Igitur mihi quidem placet sententia Ziegleri, contra quam ibidem disputatur.*

51. *Qui virginem imminuit*, vi aut fraude, tenetur ei rependere, quanti minoris jam ipsi defloratæ valet spes nuptiarum, quod fit, si aut ducat aut dotet. Quæ ultro in meram libidinem consensit, habet quod sibi imputet. Quod si quis virginem pactione matrimonii ad concubitum pellexerit, non ducere quidem eam tenebitur, *g*) sed in statu naturali jam duxit.

52. *Fur* & *raptor* tenentur rem subtractam reddere, cum suo incremenro naturali) *h*) & cum sequente damno & cessante lucro probabili, *i*) etiamsi pœnam insuper furti aut rapinæ nomine cogantur sustinere. *l*)

53. De Damnis insuper à *servis* vel *animalibus nostris* datis citra culpam nostram, leges Romanæ *actiones noxales* dabant, quæ etsi ex nostro præcepto non fluant, propterea tamen pro meris inventis juris civilis non erunt habendæ, sed nituntur omninò æquitate de præstandis officiis humanitatis. De quibus statim.

Ad §. 53. addendum, quod actiones Romanorum noxales, et si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, oriantur ex ipsis regulis justitiæ, et teneant etiam in statu libertatis, et non igitur ex sola æquitate de præstandis officiis humanitatis, et quæ pertinet primario ad regulas decori.

Quo
cor
De

CAPUT VI.

De *Promiscuis Officiis Humanitatis.*

SUMMARIA.

Præceptum primum affirmativum : *ALTERIUS HOMINIS UTILITATEM, QUANTUM COMMODE POTES, PROMOVE.* §. 1. *quod deducitur ex socialitate* §. 2. *& custodia æqualitatis* §. 3. *& ostenditur esse absolutum* §. 4. *& locum etiam habuisse ante Dominia distincta.* §. 5.--10. *An & in statu integritatis?* §. 11.--14. *Præ-*

ad §. 51. g) *Ut vult Dn. Pufend.* III. 1. 10. *ubi simul respondet ad objectionem de turpitudine pacti.*

ad §. 52. h) *v. g. cum vitulo.*

i) *v. g. hereditate, quam servus adire debebat.*

l) *Unde notatur mos judiciorum, ubi judices rem furtivam retinent.*

—14. *Præceptum hoc inter eos, qui in statu naturali vivunt*, §. 15. *producit obligationem imperfectam* §. 16—19. *quandoque tamen perfectam* §. 20. 21. 22. *In statu vero civili obligatio diverso respectu imperfecta & perfecta est* §. 23. 24. 25. *Officia humanitatis sunt vel indefinita* §. 26—29. *vel definita* §. 30. *Hæc* vel vulgaria, *quorum denegatio inhumanitas dicitur* §. 31—33. *eorum præstatio autem fit in rebus innoxiæ utilitatis* §. 34. *Huc pertinent quæstiones* (1) *de transitu personarum* §. 35—37. (2) *de transitu mercium* §. 38. 39. (3) *de vectigalibus* §. 40. 41. (4) *de accessione ad littus*, & (5) *de admissione peregrinorum* §. 42. (6) *de receptione expulsorum* §. 43. (7) *de commerciis* §. 44. (8) *de admissione ad matrimonia* §. 45. (9) *de exclusione unius à re ad quam alii admittuntur* §. 46. vel beneficia §. 47. 48. *quibus correspondet gratitudo* §. 49. 50. 51. *Ingratitudo vel simplex vel prægnans* §. 53—55. *An detur actio ingrati?* §. 56. 57. 58.

§. 1.

TErtium præceptum *speciale* ex statu humanitatis & lege de custodiendâ æqualitate descendens, inter duo *affirmativa* verò *primum* est; ALTERIUS HOMINIS UTILITATEM, QUANTUM COMMODE POTES, PROMOVE. *a*)

2. Socialitati enim in totum non satisfacit, qui tantum abstinet à læsione alterius, & ne alteri malè fit, sed tùm demum vita beata est & tranquilla, si procuremus mutuo, ut nobis sit benè.

3. In specie verò *custodia æqualitatis* hominem huc ducit. Cum enim homo desideret non solum ea, sine quibus subsistere non possit, sed & aliis opus habeat, ut commodè vitam trnsigat, ea verò sine ope aliorum consequi nequeat, neque aliquorum saltem, sed indistinctè quorumlibet, etiam vilium aliàs, operæ indigere possit; peccaret in æqualitatem, si non ipse etiam, quod

 ab

ad §. 1. a) *Conf. ad hoc totum caput Pufend.* lib. III. cap. 3.

ab aliis indistinctè postulat, aliis indistinctè iterum præstare sit paratus.

4. Retuli verò hoc præceptum inter *absoluta*. Neque te turbet, quod pleræque quæstiones speciales præsupponant distinctionem dominiorum, omnis autem obligatio distinctionem dominiorum sequens, ut infra *b*) docebimus, pertineat ad præcepta hypothetica.

5. Quicquid enim hujus sit, id tamen certum est, præceptum nostrum, quoad primam originem, in *statu post lapsum etiam, ante distinctionem dominiorum* habuisse locum, ut adeò subsecutâ dominorum distinctione novæ quidem conclusiones accesserint, sed ex iisdem tamen principiis ut antè deducendæ.

6. Nimirum promovetur alterius commoditas vel *re mea, c*) vel *operis meis*.

7. His quidem vel *intuitu rerum ejus*, ut scilicet operis meis vel *augeantur, d*) vel *conserventur. e*)

8. Vel *sine respectu ad res ejusdem*, partim ut succurram ipsi *adversus injurias aliorum, f*) partim ut subsidia feram ipsi, in *corrigendis defectibus propriis*.

9. Sunt autem defectus illi vel *corporis*, ut consilia suppeditem sustentandi sanitatem ejusdem, *g*) vel *animi*, ut ea quæ nescit doceam, aut aliis modis imperfectionibus *intellectus* ejus succurram, *h*) tum à *peccatis* eum avocem, *i*) aut si peccatum sit, amicè emendem.

1c. Jam

ad §. *4.* b) cap. 10.

ad §. *6.* c) *commodando, mutuo dando, donando &c.*

ad §. *7.* d) *in mandato, locatione operarum &c.*

e) *iterum in mandato, locatione & deposito potissimum.*

ad §. 8. f) *Per defensionem & tutelam, quorsum adbuc hodiè inclinant fœdera Principum pleraq;.*

ad §. *9.* g) *per medicinam vel certè per consilia medica, præscriptionem diætæ &c.*

h) *Si doceam, quomodo præjudicia sint abjicienda, & in genere quomodo sit ratiocinandum, aut quomodo debilitatibus judicii, ingenii, memoriæ debeat succurrere.*

i) *per adhortationem ad virtutem &c.*

Hic §. 4. vtet

§. 5. possunt expungi ob ea, quæ notavit Thomasius ad Cap. 3. n. 7.

10. Jam facile patet, officia hæc humanitatis, quando commoditas alterius operis meis sine respectu ad res ejusdem promovetur, etiam ante distinctionem dominorum habuisse usum.

11. In *statu itaque post lapsum* semper & fuit & est hujus præcepti usus fertilissimus. Cæterum utrum & in *statu integritatis* locum vindicasset sibi, non ita facilè definietur.

12. Nam quod attinet officia, quibus alteri re meâ aut operis meis ad conservandas & augendas res ejus proprias succurro, illa exulassent credo à statu, in quo ob summam amicitiam nil nisi communio perpetua erat futura, ut infra *l*) demonstrabitur fusius.

13. Reliqua vero, quibus alteri absque intuitu rerum succurro, officia, ut ex exemplis modo allatis patet, præsupponunt imperfectionem physicam, aut moralem, vel in eo cui officia præstantur, vel in aliis: quales imperfectiones in statu isto perfecto omninò abfuissent.

14. Nisi fortè ad ejusmodi officia velis recurrere, quorum desiderium non adeo magnam imperfectionem involvit, v. gr. ut erranti viam commonstrem, *m*) ut lumen de lumine meo accendam *n*) &c. Quamvis & de his sit cogitandum ulterius.

15. Exerit autem se præcepti nostri efficacia aliter inter eos, qui in *statu naturali* vivunt, aliter inter eos, qui degunt in *civili*.

16. Inter *illos regulariter* producit *obligationem imperfectam* saltem, & hoc modo à reliquis præceptis omnibus differt, unde etiam

ad § 12. l) cap. 10,

ad §. 14. m) *videndum tamen, an in statu integro homines non habuerint facultatem divinandi, aut an ibi peregrinationes fuissent?*

n) *Quod quis apprehendendo, sibi appropriaverit*, vid. c. 10. §. 76. & 82. *Quanquam & hic fortè dici possit, lumen istud fuisse proprium factum intuitu consumtionis, mansisse commune intuitu accensionis. Videndum etiam, an in statu integritatis futuræ fuissent tenebræ?*

Hi §. 11. 12. 13. 14 debent expung[i] ob dicta in capite proemiali.

Quæ in §. 16 usq ad 20 de obliga[ti]one imperfecta monentur, commodius intelliguntur, si dicis, ad officia human[i]tatis homines non obligari ex reguli[s] iusti, sed honesti et decori, adeoq non posse cogi ad ea.

iam, qui adversus hoc præceptum peccat, *inhumanus*, non *injustus* dici consuevit.

17. Cum enim hoc præceptum jubeat sæpissimè, alterius utilitatem tantum, non necessitatem promovere, & talem quidem, cujus defectum, si unus nolit, facilè alii possint supplere, inde non opus erat, ut singuli homines obligarentur perfectè, sed magis erat gloriosum & ad eliciendum amorem aliorum, ac declarandum amorem proprium, magis aptum, ut relinqueretur pudori hominum præstatio talium officiorum, ad quæ ab altero cogi non possent.

18. Accedit quod in iis officiis, quæ cum labore nostro aut detrimento aliquo sunt conjuncta, non opus sit semper propriam commoditatem postponere alienæ, sed hic sæpius valeat regula vulgata: quod recta charitas incipiat à se ipsâ. Jam cum quilibet in statu naturali propriorum commodorum sit justissimus arbiter; non poterat sine turbâ totius humani generis alteri officium petenti, adversus denegantem, & ad propriam utilitatem provocantem, concedi remedium coactivum.

19. Et quid verbis est opus? ipsa *æqualitatis custodia* inculcat, præceptum hoc regulariter nonnisi imperfectè obligare. Quoniam enim ad hujusmodi officia exhibenda indistinctè omnes homines ob communem statum humanitatis obligantur, non observata fuisset æqualitas, si in causâ communi absque sufficienti ratione *o*) indigens unum præ reliquis eligere & ad hæc officia exhibenda præ reliquis voluisset cogere.

20. Cæterum hæc ita procedunt *regulariter.* Nam poterit etiam inter eos, qui in statu naturali vivunt, contingere, ut obligatio ad officia humanitatis præstanda evadat perfecta. Sed quando? Responsio in promptu est, si cessent rationes modo dictæ, quæ inefficacis obligationis causæ sunt.

§. 21. et 22. non magnum habet usum, per ea, quæ notauit autor ad Cap. 2. n. 20.

21. Inde ut *perfectè* quis obligetur, tria constituenda erunt requisita (1) ut is qui officium humanitatis postulat, absque ejus

ad §. 19. o) *Qualis est in cap. seq. pactum, ne ex eo des instantiam.*

ejus consecutione sit *interiturus*, (2) ut non æque *ab aliis* hominibus possit ea, quæ desiderat consequi, (3) ut is à quo officium exigitur, non sit in *pari necessitate* constitutus; Atque hoc est quod suprà *p*) diximus, summam necessitatem officia humanitatis mutare in jus perfectum.

22. Exemplum cape. Fingamus duos Patres familias diversæ nationis, nullaque ratione particulari se attingentes, & solo humanitatis vinculo ligatos in regionem desertam per naufragium ejici, simul verò ejici res uni saltem proprias ad vitam & suam & socii sustentandam abunde sufficientes; Tum sanè hic perfectè obligabitur socio de abundantia suâ succurrere.

23. Atque hæc de statu naturali. In *statu Civili* autem ea, quæ hactenus diximus, in universum non procedunt. Sed hic quidem *superiores* ab inferioribus hæc officia jure perfecto postulant, quanquã accuratè loquendo, tum nec sint amplius officia humanitatis, quia non ex communi humanitatis statu, sed ex statu speciali subjectionis, qui plerumque pactum speciale præsupponit, fluunt, & jure imperii postulantur.

quæ dicuntur §. 23. et seq. sic intelligenda sunt, ut ubi mentio fit obligationis perfectæ, subintelligendum sit, tum obligationem ad officia humanitatis deducendam ex regulis justi.

24. Quod vero *subjectos inter se relatos* attinet, retinent hæc officia eorum respectu suam naturam, ita tamen, ut imperans ob utilitatem communem possit & hic per legem ei, cui ejusmodi officia debentur, actionem in certis casibus concedere, *q*) aut alio modo *r*) debentem officia ad eorum præstationem adigere, quamvis tunc iterum nomen officiorum humanitatis amittant.

25. Denique quod officia humanitatis spectat, quæ *subjecti ab imperante* quà tali exigunt, ea quidem naturam communem intuitu obligationis imperfectæ retinent, sed in eo tamen à reliquis officiis imperantis *s*) non differunt, cum subjectis, quà talibus, adversus imperantes, nulla planè potestas cogendi competat.

ad §. 21. p) cap. 2. hujus libri §. 180.

ad §. 24. q) vide cap. præced. §. ult. ubi exemplum.

r) *Si injungat v. g. per modum præcepti dationem eleemosynarum.*

ad §. 25. s) *v. g. ex cap. præced. & sequente ortis.*

26. Hactenus de officiis humanitatis in genere. *Divisionem* eorundem simul tradidimus supra, *t*) sed obiter & tanquam aliud agendo. Distinctiorem meditationem meretur alia, priori illi non multum absimilis. Officia humanitatis exhibentur vel *indefinitè*, & sine respectu ad certos homines, vel definitè, certis hominibus utilitatem procurando.

27. *Indefinitè* aliorum commodum promotum it, qui animam ac corpus probè excolit, ut utiles abs se actiones in alios proficisci queant, aut si per solertiam ingenii talia inveniat, quibus vita humana reddatur instructior. *u*)

28. Unde contra hoc officium *peccant*, qui nullam artem honestam addiscunt, animamque pro sale habent, ne putrescant, numerus tantum & fruges consumere nati, & id farinæ alia otiosa terræ pondera.

29. Vicissim illis, qui de mortalium genere benè mereri instituunt, cæteri hoc *debent*, ut ipsis ne invideant, nec præclaris eorundem conatibus remoram injiciant. *x*) Tum, si alia non sit via, paria cum ipsis faciendi, saltem celebritatem memoriæ, famæque eorum, qui præcipuus laborum fructus est, promotum eant.

30. *Definitè* aliorum utilitati inservimus vel *absque detrimento* aut molestiâ nostrâ, vel *cum impensâ* aut operâ laboriosâ. Illud *vulgaris humanitas* dicitur, hoc *beneficium*.

31. Quod *vulgarem humanitatem* concernit, id axioma de eâ venit notandum: *Qui eam denegat alteri vel invidet, insigniter malus & inhumanus habetur*, non tamen pro iniusto. Hic facilius potest intelligi conclusio in §. 3[illegible]

32. Cujus is est sensus, quod eo ipso se reddat indignum, cui officia humanitatis iterum exhibeantur.

33. Cave

ad §. *26.* t) §. 6. seq.

ad §. *27.* u) *vide* cap. 2. hujus libri §. 61. seqq. *Unde pertinet hoc præceptum simul ad cap. istud 2. vel declarat potius, quoniam omnis obligatio hominis intuitu sui ipsius ad socialitatem respicit, ad quod præceptum speciale ea pertineat, nempe ad præsens caput.*

ad §. *29.* x) *aut eos pro more seculi nostri, statim tanquam novatores traducant.*

33. Cave tamen putes, dum vocem inſignis malitiæ audis, ac ſi propterea in ſtatu naturali extra caſum neceſſitatis, ab eo, cui vulgarem humanitatem negavit, quis poſſit bello peti; hoc enim repugnat iis, quæ de officiis humanitatis in genere docuimus modo, *y*) etſi, ut iterum ex dictis patet, in civitate ejusmodi inhumanitas pœnis coërceri poſſit.

34. Quæ verò ſic præſtantur officia, vocari ſolent, *res innoxiæ utilitatis*, qualia ſunt erranti comiter monſtrare viam; lumen alteri de ſuo lumine accendere; concedere hauſtum aquæ; integram rem quam ſolus conſumere nequeo, relinquere aliis &c.

35. Ab his obſervationibus *z*) dependet definitio variarum *controverſiarum*, à ſcriptoribus Juris Naturalis paſſim agitatarum. I. de *tranſitu* per noſtrum territorium, tam terreſtre, quam maritimum. De hominibus ſingulis & paucis, ferè non eſt dubium, quod eis ex juſta cauſa tranſitum petentibus, illum denegare velle maximè inhumanum ſit. De magno exercitu, aut aliàs *majoribus copiis*, res non caret controverſia.

36. Videtur tamen hic ſubtiliter magis quàm utiliter diſputari. Nam exempla in hac quæſtione adducta *a*) caſus referunt, neceſſitatem ſummam haud præſupponentes. Ergo, etiamſi in illis tranſitus petentibus inhumaniter fuiſſet denegatus, modo denegationi non addita eſſet contumelia, nullam illi habuiſſent belligerandi cauſam.

37. At nec inhumanitatis denegantes poterunt argui, ſi prætendant, non innoxium ſibi fore hunc tranſitum, cum cautiones, quas communiter hic ſuppeditant, non ſint ſufficientes. *b*)

38. Similis eſt ratio II. *tranſitus mercium* alienarum per terras noſtras, niſi ſint ad vitam ſuſtentandam ſummè neceſſariæ. Hoc enim caſu, ſi quis eum deneget, jure belli parari poterit.

39. Alia

ad §. *33*. y) §. 16. ſeqq.

ad §. *35*. z) *quæ ſcil. notavimus* §. 32. & 33.

ad §. *36*. a) *à Dn. Pufend.* III. 3. 5. circa finem.

ad §. *37*. b) *Potiſſimum, ſi belli gratia tranſitus petatur. Vide Puf.* d. § 5. *ubi ipſe reſpondet* p. 188. *ſeqq.*

39. Alia est ratio *juris stapulæ*, vi cujus etiam citrà necessitatem summam sine læsione humanitatis transeuntes adigi possunt, ut sistantur in terra nostra &c. *c*)

40. III. Quod *vectigalia*, eorumque justitiam attinet, ratio in aprico est, cur ex mercibus, quæ terrestri itinere transvehuntur, aliquid vectigalis possit exigi, neque obscura est ratio vectigalium in fluminibus exigi solitorum. *d*) Sed in fretis difficilior est inspectio.

41. Nam quamvis & pro his rationes non omnino contemnendæ possint afferri, fatendum tamen est, ejusmodi vectigal maritimum reliquis longè odiosius, adeoque moderatè & citrà avaritiam tractandum esse; ac prætereà facilè unum vel alterum tales afferre rationes posse, unde se ab isto vectigali exemtum prætendat.

42. Illos verò indistinctè pro inhumanis habere nequeo, qui IV. prætervehentibus *accessionem ad littus* & commorationem ibidem denegant, aut V. *peregrinos admittere* & hospitio comiter excipere nolunt, si modo similia à peregrinis non petant ipsi. *e*) Possunt enim utrobique adesse non contemnendæ denegati accessus rationes.

43. Multo minus VI. inhumanitatis indistinctè accusari poterunt, qui sedibus suis *expulsos*, etiam conditiones æquas offerentes, *recipere* detrectant, quia ejusmodi receptio non est vulgaris humanitas, sed beneficium. *f*) Neque adeò ea tanquam ex jure stricto debita peti, neque territorium alienum etiam à cultura vacuum insalutato domino invadi justè poterit.

44. Nec

ad §. 39. c) *Non opus est, ut hanc sententiam probemus. Sufficit, quod nullum argumentum possit proferri, unde probetur inhumanitas.*

ad §. 40. d) *Propter damna, quæ regulariter ex fluminibus patiuntur vicini, aut impensas in aggeres.*

ad §. 42. e) *aliàs peccant in jus æqualitatis.*

ad §. 43. f) *Fit enim regulariter cum nostro incommodo.*

44. Nec VII. officia humanitatis violasse censendus est, qui cum alio populo *commercia exercere* detrectat, sive illum ab emtione rerum suarum ipsi ad vitam non necessariarum arceat, sive ab eo res emere nolit, adeoque non permittat, ut in territorio suo venum exponantur.

45. Nec VIII. inhumani titulum meretur, qui vel cum privato, vel cum integro populo amicitiam *matrimonio* nectere non vult. Igitur sola denegatio matrimonii nunquam justa belli causa erit, nisi eidem juncta fuerit contumelia. *g*)

46. Id verò IX. valdè improbabile, jus aliquod omnibus commune, adeoque & obligationem ad aliquid omnibus præstandum oriri ex suppositione, si quid *promiscuè omnibus externis indulgeatur*; h) tum enim, si unus ab hâc indulgentiâ excludatur, ei contumeliam fieri. *i*) Non negandum tamen, consultius esse, si in ejusmodi denegatione rationes addantur, vel certè denegationis verba ita temperentur, ut nulla sub iis contumelia latere possit.

47. *Beneficium* est, siquis ex singulari benevolentia & propria generositate, vel ex singulari affectu, vel ex commiseratione conditionis alienæ, gratis quid in alterum conferat, impensa aut opera laboriosa constans, quo ipsius necessitatibus subveniatur, aut insignis quæpiam utilitas eidem concilietur.

48. Quæ verò in dispensatione beneficiorum tùm intuitu dantis, & accipientis, tùm intuitu modi aut aliarum circumstantiarum *l*) observanda sint, & ab aliis jam fusius traditum est, & propter

vid. die Einleitung zur Sittenlehre. Cap. 6. n. 52. et seqq.

Dd

ad §. 45. g) *Huc pertinet raptus Sabinarum & Benjaminitarum.*

ad §. 46. h) *v. g. commercia, matrimonia.*

i) *Adeoque bellum inde dari, cum contumelia illata belli causam præbeat.*

ad §. 48. l) *Loci & temporis. Ut non publicè detur beneficium sed privatim. Bis dat qui citò dat. Huc pertinent Senecæ libri de beneficiis, ubi quidem fusius, sed & sæpè confusius tractat dignissimam hanc doctrinam. Tentavi eam ex fundamento, sed breviter & succinctè proponere* in der Einleitung zur Sitten-Lehre c. 6. n. 52. seqq. usque ad n. 81.

propter nimiam circumstantiarum varietatem exactis regulis determinari nequit.

Quae §. 49. traduntur, et seqq. §is. de gratitudine, et ingratitudine, rursus perspicue intelliguntur, si distinctionem inter praecepta iusti et decori applices, quod scil. gratitudo debeatur non ex praeceptis iusti, sed decori, et quod adeo ingratitudo simplex peccet tantum contra regulas decori, praegnans vero insuper contra regulas iusti.

49. Uti verò homines ad humanitatis officia exhibenda mutuo generatim sunt obligati, ita major obligationis gradus est in eo, cui non vulgaris humanitas, sed beneficium est exhibitum. Vocatur enim hæc præstatio in specie *gratitudo*, quæ adeò beneficio ex adverso respondet.

50. Est autem *gratitudo*, cum is qui beneficium accepit, ostendit, istud sibi acceptum fuisse, dantique eam ob causam favet, & occasionem quærit, paria reponendi aut amplius, quantum ejus fieri potest.

51. Hujus virtutis tanta est *necessitas*, ut si absque ea foret, omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia, neque esset inter eos quicquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium.

52. Unde etsi in animo *ingrato* per se nulla sit injuria, *m*) fœdius tamen & magis detestabile habetur nomen ingrati, quàm injusti, cum quis ne beneficiis quidem, quæ etiam bruta demulcent, *n*) moveri potest ad concipiendum humanitatis sensum.

53. Est autem *ingratituto* duplex. *Simplex* una, quæ denegat saltem officia humanitatis, altera *prægnans*, quæ insuper beneficum lædit.

54. *Simplex* vel denegat officia humanitatis vulgaria, vel beneficia. Illam *eminentem* vocabimus; hanc *vulgarem*.

55. *Prægnans* ingratitudo uti causam belli præbet, ita nullum est dubium, quin in civitate pariat actionem. Vel potius actionem jam competentem aggravat. *o*)

56. De

ad §. 52. m) Conf. suprà §. 31. & 33.

n) *Exemplo Leonis & Androcli. Non tamen exinde sequitur, quod bruta habeant sensum & memoriam. Non magis, quàm quod in ipsa cadat virtus gratitudinis.*

ad §. 55. o) *Ut in actione injuriarum, si quis parentes, patronos injuria affecerit.*

56. De *Simplici*, quæ belli causa non est, quæritur, an ob eam actio dari possit? Non facilè concedendam esse arbitror. *p*) Concedi tamen posse, imò & apud quosdam populos concessam fuisse, non est dubium. *q*)

57. Scilicet si simplex ista ingratitudo sit *eminens*, in vulgari enim & hoc vix procedet.

58. Sed & id notes, si occasione eminentis ingratitudinis actio concedatur, tunc exhibitionem officiorum humanitatis vulgarium beneficio factam amittere nomen gratitudinis.

CAPUT VII.

De

Officio Paciscentium.

SUMMARIA.

SEcundum Præceptum affirmativum: FIDEM IN PROMISSIONE DATAM SERVA §. 1. *Necessitas pactorum inter homines* §. 2. & *inde ortæ obligationis* §. 3. *Pactum quid?* §. 4. *vel gratuitum vel mutuum* §. 5. *Causa pacti consensus*, §. 6. *qui resolvitur* 1. *in promissionem.* § 7. *Hæc vel perfecta vel imperfecta* §. 8. 9. 10. *Nuda assertio* §. 11. 2. *in acceptationem* §. 12.-16. *Consensus vel expressus* §. 17. 18. *vel tacitus* §. 19. 20. *qui non confundendus cum consensu præsumto* §. 21. 22. 23. *Differentiæ consensus tacitè & præsumti* §. 24 -- 33. *Personæ quænam ad pacta incapaces?* §. 34 -- 36. *Consensus opposita* §. 37. I. *Error* §. 38. *qui semper in dubio erranti debet nocere* §. 39--48. II. *Dolus* §. 49. 50. 51.

 III. *Vio-*

ad §. 56. p) *Seneca in libr. de beneficiis negat dari posse actionem ingrati, quem oppugnavit peculiari dissertatione Bœclerus, subinde tamen injuriam simplicem cum prægnante & alia hic distincta confundens.*

q) *Vide exempla subinde apud Declamatores Quintil. Senecam &c.*

III *Violentia* §. 52. IV. *Metus vel suspicax* §. 53. 54. 55. *vel terrens* §. 56--59. *An quis obligetur metum injustè incutienti?* §. 60--77. *Promitti possunt ea, quæ sunt in nostris viribus* §. 78. *unde nemo tenetur ad impossibilia* §. 79--84. *aut turpia* §. 85. --89. *aut aliena* §. 89--97. *Promittitur vel purè, vel in diem, vel sub conditione* §. 98--113. *Promittimus vel ipsi vel per alios* §. 114--120. *Divisio pactorum differtur* §. 121.

§. 1.

QUartum præceptum speciale ex statu humanitatis descendens, & ex *affirmativis secundum* est: FIDEM IN PROMISSIONE DATAM SERVA. *a*)

2. *Necessarium* fuisse, pacta inter homines oriri, inde liquet, quod officia humanitatis, & eorum præstatio ad illa omnia, quæ homines ab se invicem utiliter expectare possunt, accommodari nequeat, ob conditionem partim ejus, qui utilitatem exhibere debebat, *b*) partim hujus, qui eam expetit, *c*) partim rei, *d*) quæ desideratur. Accedit, quod, si in statu corrupto semel bellum inter homines ortum sit, non nisi per promissiones id iterum componi possit.

3. Cum verò maximè eum in finem ineantur pacta, ut quis alterum sibi perfectè obliget, quem alias ex solo capite de præstandis officiis humanitatis imperfectè obligatum habebat, & porrò indefinite cum quibusvis hominibus pacta ineamus; perspicuum est, & *tranquillitatem generis humani*, & in specie *custodiam æqualitatis* postulare, ut fides data in pactis servetur.

4. *Pactum* est duorum in idem placitum de dando aliquo vel faciendo consensus.

5. Est-

Quæ hic docentur in §. 1. quod præceptum, de fide data servandum sit secundum ~~præceptum affirmativum~~, mutanda sunt secundum ea, quæ iam notavit ad Cap. 3. §. 4. in fundamentis. pag. 154.

Hic §. 2 melius intelligi potest, si dicamus, pactorum originem, non deberi regulis iusti, sed decori.

Ad §. 3 ad meliorem declarationem add. hoc potest: cum in pactis intendatur translatio et acquisitio iuris, peccat contra regulas iustitiæ, qui lædit alterum fidem datam non servando. Conf. Cap. 5. §. 4.

ad §. 1. a) Junge huic §. seqq. Puf. lib. 3. c. 4.

ad §. 2. b) *Poterat enim ipse indigere vel ipsius rei, vel pretii pro re vel opera.*

c) *Cui fortè non convenit, ab altero accipere beneficium.*

d) *Si sit pretiosa.*

5. Estque vel *gratuitum*, cum unus duntaxat se obstringit, vel *mutuum*, cum uterque.

6. *Causa* proxima constituendi pactum est *consensus*, isque mutuus, etiamsi ipsum pactum non sit mutuum.

7. Vocatur autem ex parte ejus, qui se obstringit, *promissio*, ex parte alterius, *acceptatio*.

8. *Promissio* est vel *perfecta* vel *imperfecta*. e)

9. *Perfecta* est declaratio voluntatis, quod alteri ita obligari velim, ut ipsi liceat rem promissam tanquam debitam à me exigere.

10. *Imperfecta* est declaratio voluntatis, quod alteri velim obligari, ita tamen ut ipsi non liceat debitum à me exigere, quales sunt promissiones patronorum. f)

11. Cum neutra harum confundenda est *nuda assertio*, quando declaro g) alteri meam voluntatem, quam in præsenti habeo, de commodis ejus promovendis, ita tamen, ut ne quidem ad perseverantiam me obligare velim, quæ huc planè non pertinet.

Ad §. 11. nudæ assertionis in hoc §. exempla sunt, vel ubi rem nimis generalem, et indefinitam promitto, vel ubi nimis indefinitum tempus est, vel ubi acceptatio deficit, ut quando v. gr. declaramus in scriptis, quod velimus hoc vel illud scriptum edere.

12. Ut itaque h) *promissio* ad eliciendam obligationem requiritur, quia citra eam par non potest paris inviti libertatem restringere, ita nec sine *acceptatione* pactum est, quia nemo invito vult rem suam obtrudere.

13. Quod si itaque *acceptatio* non sequatur, juri promittentis in rem oblatam nihil decedit, quia paciscens rem suam non vult pro derelicto habere. i)

14. Quod si rogatio antecessit, censebitur ea durare, nisi expresse fuerit revocata, eoque casu *in antecessum* acceptatio facta intelligitur.

 15. Modo

ad §. 8. e) Junge huic §. seqq. Pufend. lib. 3. c. 5.

ad §. 10. f) *Parentum item, principum &c.*

ad §. 11. g) *v. g. jam cogito, quod te velim heredem meum facere.*

ad §. 12. h) Junge huic §. seqq. Puf. lib. 3. c. 6.

ad §. 13. i) *Ergo non poterit tertius eam occupare tanquam rem nullius.*

15. Modo tamen rogationi respondeat oblatio. Nam si hæc rogationem vel excedat, vel ab eâ deficiat, expressa requiritur acceptatio, quia sæpissimè mihi non consulitur, nisi tantundem, *l*) quantum rogavi, accepero.

16. Idque in promissis mutuis fere non habet dubium. Sed putamus, idem etiam dicendnm esse in gratuitis, quamvis dissentiant leges Romanæ *m*) incongruâ ratione, quod major summa contineat minorem.

17. Declaratur autem ab utroque voluntas vel *verbis* vel *factis*. Unde consensus, & intuitu hujus, pactum, dividitur in *expressum* & *tacitum*.

18. *Expressum* non est difficile, nempe ubi consensus verbis constat. Sed de *tacito* distinctius procedendum.

19. Nimirum quamvis consensus tacitus sit ille, qui factis declaratur, ac apud Scriptores ferè synonymicè supponantur *consensus tacitus* & *præsumtus*,, reverà tamen post leges Romanas præsumtus consensus à tacito differt, adeoque nobis horum duorum confusio eò magis vitanda erit, quo minus communiter solet evitari. *n*)

20. Scilicet *facta licita*, *o*) quibus utuntur homines, vel *sunt signa* communi quasi consensu humani generis recepta, ad declarandam voluntatem nostram, ita ut, si quis ratione utens factum istud audiat, statim inferat, me aliud quid certum ac determinatum hoc facto indicare voluisse; vel *non sunt signa* communi consensu humani generis ad declarandam voluntatem recepta, æquitas tamen naturalis vult, ut obligatio ista facta concomitetur vel ea sequatur.

21. Qui

ad §. 15. l) *Non plus nec minus.*
ad §. 16. m) l. 1. §. 4. l. 83. §. 3. de V. O. Vide omninò Tribon. §. 5. de inut. stipul.
ad §. 19. n) *Nec evitat eam Dn. Pufend.* III. 6. 2. *ubi plura exempla utriusque consensus mixta deprehendes.*
ad §. o) *Nam ex illicito fit delictum vel quasi.*

21. Qui factis prioris generis nititur consensus, *tacitus* est, qui posterioris generis factum præsupponit, consensus *præsumtus* in legibus Romanis dicitur, ideò videlicet, quia quilibet civis bonus præsumitur consentire regulis æquitatis naturalis.

22. Ita *nutus* ostendit assensum tacitum, ita *redditio chirographi* declarat, cæteris paribus, quod velim debitori donare debitum. Ita *postulatio cibi & potus* ab hospite diversorii infert consensum tacitum, quod velim pretium cibi solvere.

23. Contrà *negotiorum gestio*, *hæreditatis aditio*, & in genere omnia facta, quæ in quasi contractibus Legum Romanarum præsupponuntur, directò non inferunt consensum ad solvenda damna domino negotii data, ad præstanda legata legatariis &c. Sed regulæ tamen æquitatis naturalis à civilibus corroboratæ, hic faciunt consensum præsumtum.

24. Differt adeò ultra dicta consensus præsumtus & tacitus 1. *ratione personæ*; Qui suam voluntatem expressè declarare nequit, *p*) ille nec tacitè. Ita furiosi nutus, redditio chirographi, postulatio cibi, modo dictos effectûs non producet.

25. At ex consensu præsumto obligantur etiam furiosi, v. gr. quorum negotia gesta sunt.

26. Nempe 2. consensus tacitus *obligat saltem eos*, qui consensum factis declararunt, at præsumtus etiam illos ligat, qui nullum factum adhibuerunt; ita obligatur in genere dominus negotii ad reddendas impensas gestori etiam ignorans negotium geri.

27. Porro in *relatione consensus utriusque* ad consensum expressum ingens est differentia. De tacito hæc est regula: *Quoties*

ad §. 24. p) *Intellige propter impedimentum intrinsecum, ne quis tibi objiciat surdum aut mutum vitio disjunctò, qui multis factis tacitè consensum suum declarare valent, etsi non expressè per verba. Impedimentum extrinsecum, voco, ubi impeditur anima functiones suas exercere ob vitium membrorum externorum, ad quæ pertinent etiam sensoria. Impedimentum igitur intrinsecum erit, ubi partes internæ & maximè cerebrum malè sunt dispositæ.*

ties constat de consensu expresso contrario, toties frustrà quærimus de tacito. Ratio est, quia verba sunt signa ordinaria declarandi voluntatem suam, facta verò extraordinaria vel subsidiaria.

28. Ita si dixerim, me nolle assentiri, nolle debitum tibi donare, nolle hospiti cibi pretium solvere, nulla erit efficacia nutus, redditionis chirographi, postulationis cibi.

29. Alia longe ratio est consensus præsumti. Etiamsi negotiorum gestor, etiamsi heres initio statim vel coram notario & testibus protestentur solennissimè, se nolle ex negotiorum gestione vel hereditatis aditione obligari, frustranea erit hæc declaratio expressa, ut adeò huc potissimum spectet axioma vulgatum: *Protestatio facto contraria nihil operatur.*

30. Vides itaque 4. ex consensu præsumto *obligari etiam invitos*, ex tacito nonnisi volentes.

31. Unde 5. in consensu præsumto, obligatio *immediatè* veniet ex lege, in tacito lex *mediante* consensu obligationem operabitur.

32. Breviter 6. tacitus consensus est *veri consensus species*. Consensus præsumtus est consensus impropriè dictus. Hinc & in Jure Romano ex consensu tacito oriuntur etiam veri contractus, *q*) ex præsumto saltem quasi contractus.

33. Non tamen putabis, distinctionem hactenus ostensam solum in jure Romano habere locum, hactenus enim spectaret saltem ad jurisprudentiam humanam. Exeret quippe & in jurisprudentiâ divinâ se passim *r*) ejusdem usus, potissimum infrà, cum de officiis liberorum erga parentes dispiciemus.

34. Igitur, qui voluntate carent, promittere nequeunt. Tales sunt *infantes, furiosi, mente capti* & *summè ebrii*.

35. Nec obstat, quod ebrii obligentur ex delictis, saltem ad aliquam

ad §. 32. q) *Ita si patiar præsens alterum pro me fidejubere, mandatum est* l. 6. §. 2. l. 18. mand. *Ita locatio est, si patiar diutius manere conductorem in re conducta* l. 13. § ult. locati.

ad §. 33. r) e. g. in cap. 10, §. 87. seq. 94. seqq.

aliquam pœnam. Illa enim obligatio, *s*) ut suo loco dicemus, venit immediate ex lege, & stringit etiam invitos, at obligatio hujus capitis pactum tanquam conditionem sine quâ non requirit.

36. Et quidem *furor* atque *ebrietas* facilius possunt ostendi, sed quousque duret *infantia*, in universum regulis accuratè determinari nequit. *t*) Unde non sine ratione hæc determinatio relinquitur legi civili, *u*) cui & simul incumbit prospicere adolescentibus infantiâ majoribus de rectoribus voluntatis nondum benè formatæ.

37. Cæterum consensus quasi duæ sunt partes, *intellectus & voluntas. Intellectui* opponitur *error* & *dolus*, *ille est*, quando rem ignoro (late enim hic accipitur, ut ignorantiam sub se comprehendat) vel aliter se habere puto absque fallacia alterius; *dolus* est, quando error meus oritur ex fallaciâ alterius, vel certe hæc errori meo est conjuncta.

38. De efficacia *erroris* in contractibus intricatam quæstionem fecerunt leges Romanæ partim quod de hâc materiâ, quotidianâ quamvis, non sub peculiari titulo fuerit ex asse tractatum, sed regulæ de eo sub variis capitibus negligenter sparsæ fuerint; partim etiam quod Jurisconsulti, ex quibus Pandectæ sunt compositæ, frequenter à se dissenserint. Unde tot distinctiones *x*) inter errorem circa personas contrahentes & objectum contractus, tum inter materiam *y*) rei & ejus formam, *z*) de quâ contractus initus, item, si res ex duabus materiis constet, utrum hæ mate-

Ee riæ,

ad §. 35. s) Conf. Puf. III. 6. 5. *ubi paulo aliter & prolixius respondet.*

ad §. 36. t) *Cum unus infans citius perveniat ad usum rationis, quam alter.*

u) *Quamvis hæ videantur infantiam nimis latè, videlicet septennio determinare.*

ad §. 38. x) *Vide quæ collegit Huberus* in posit. ad Inst. tit. de inut. stipul. n. 21. seqq. & de emt. vend. n. 4. seqq.

y) *v. g. Si mensa lignea vendita fuerit, quæ putabatur esse ex metallo.*

z) *Si quadrangularis fuerit vendita, quæ putabatur esse oblonga.*

riæ sint per confusionem quasi unitæ an separatim existant, vel facile separari possint, *a*), denique inter essentiale pacti & ejus accidentalia &c. *b*)

39. Quemadmodum autem jam non est hujus loci explicare Jus Romanum, ita abstrahendo à Legibus civilibus, putem æquitati naturali convenientissimum esse, si in materia promissorum repetamus regulam jam supra *c*) inculcatam: *Errorem in dubio semper nocere debere erranti.*

40. Cum enim in promissionibus quilibet sensa animi sui alteri declarare debeat, causa verò contrahendi, objectum item, de quo contrahitur, & persona, cum quâ contraho, ad naturam pactorum in genere nihil faciant, nulla subest causa, cur alteri error meus, ad quem ille nec dolo nec culpâ concurrit, magis imputari debeat, quam mihi. Accedit, quod, si error meus alteri præjudicaret, facile daretur occasio ad reservationes mentales, quæ, ut ab aliis fusius deductum, turbant omnia pacta atque promissiones.

41. Limito tamen dictum axioma, *nisi circumstantia illa, in qua erravi, expresse promisso per modum conditionis fuerit adjecta*. Tum enim alter, cum quo pactus sum, justam de me conquerendi occasionem non habet.

42. Distingui equidem ab eruditis in hâc materiâ solet *d*) inter *promissa gratuita* & *pacta mutua*. De *promissis gratuitis* hæc formatur regula: *Ubi in promissione aliquid tanquam conditionem supposuerim, citrà cujus intuitum promissurus non fueram, naturaliter promissionis nulla erit vis*, quia promissor consenserit non absolutè, sed sub conditione, quâ non apparente, promissio nulla sit.

43. Sed si promissor hanc conditionem mente retinuerit, nos quidem putamus, sibi eum imputare debere, cur non expresserit.

a) *Si mensa aut aurea fuerit vendita, quæ erat vel inaurata, vel aureâ laminâ obducta.*

b) *Quæ distinctio potissimum adhibetur in matrimonio.*

ad §. *39.* c) l. 1. c. 1. §. 72.

ad §. *42.* d) *Quod facit Dn. Pufend.* III. 6. §. 6. & 7.

ferit. Unde, etiamsi ego falso nuncio fuerim persuasus, mea negotia abs te bene fuisse gesta, eoque nomine tibi quid promiserim, me teneri puto, ubi falsum id deprehendero. Modò tuus dolus non concurrerit ad eliciendum meum promissum. Tunc enim casus planè huc non pertineret. *e*)

44. Sicut nec huc pertinet casus de milite, qui falso accepto nuncio de morte filiorum, in testamento extraneum heredem instituit, quoniam ultimarum voluntatum quoad interpretationem alia est ratio, quam promissionum. *f*)

45. In *promissis mutuis* distinguitur, *g*) utrum *ad paciscendum* quis per errorem fuerit motus, an error *circa rem* de quâ pactum initum est, versatur. Circa *prius* itidem dispiciendum esse, an res adhuc sit integra, hoc est, utrum nihil adhuc ex contractu sit præstitum, an minus, si v. gr. jam res promissa fuerit exhibita. *Illo* casu æquum esse, ut facultas pœnitendi mihi concedatur, præsertim ubi præ me tulero, quæ me causa ad paciscendum impellat. *Re verò non integra* errantem rescissionem negotii non posse urgere, nisi quantum alter ex humanitate velit indulgere. *h*)

46. Nos contrà, *etsi res sit integra*, errantem pœnitere non posse arbitramur, v. gr. si Patrifamilias falsus nuncius afferatur, equos ipsius domi periisse, idque ille præ se ferens, hoc est, vendi-

 tori

ad §. 43. e) *Sed potius ad* §. 49.

ad §. 44. f) *Partim, quoniam ex testamento non statim jus alteri nascitur, uti ex promisso, neque testamenta requirunt acceptationem. Et in testamentis etiam respiciendum quandoque est ad leges, & ea potissimum, quæ in favorem liberorum ea disposuerunt. Quid enim, si militi nuncius venisset de morte amici sui optimi, quem volebat heredem instituere, ac propterea instituisset amicum alium. An tunc putas testamentum subverti? Minimum res valde dubia eveniet.*

ad §. 45. g) Dn. Puf. III. 6. 7.

h) *Sed traditio sola actus physicus est. Cur hæc jus meum tolleret, aut alteri jus daret? Et cur v. g. in condictione indebiti traditio non obstat juri meo? Scilicet quia solutio non est nisi ejus quod debetur. Ergo etiam traditio demum ejus, quod debetur, jus transfert.*

tori narrans, alios emat, etiamsi hic emtor ante traditionem equorum & solutionem nuncium falsum deprehendat, contractum servare debebit. Fuit enim narratio ista de causâ impulsivâ contractus, quæ, nisi per modum conditionis inferatur pacto, est extra negotium. Nam poterit paterfamilias equos emere tàm qui jam alios habet, quàm qui non habet.

47. Quod verò ultimo affertur, *i*) si error in promisso mutuo contigerit *circa ipsam rem*, de quâ convenitur, pactum vitari non tàm ob errorem, quàm quia legibus pacti non fuerit satisfactum, paululum obscurius dicitur, cum non constet, quomodo istæ leges pacti, quæ hic afferuntur, ab errore sint distinctæ. *l*)

48. Neque opus videtur hâc observatione ad definienda exempla ejus gratia adducta. Verum est, si professus sum, me servum emere coquendi peritum, & traditus mihi fuerit etiam citra culpam venditoris coquendi imperitus, vanus est contractus; aut si ab altero Davum emi, & is citra culpam Syrum mihi exhibuit. Sed hic in promtu causa est, quia circumstantia, in qua fuit erratum, promisso per modum conditionis fuit inserta. *m*)

49. Pergamus ad *dolum*. Ubi distinguendum erit: an ab eo, quocum contraximus, dolus fuerit adhibitus, an à tertio. Posteriori casu negotium erit firmum, *n*) tertius verò dolum adhibens nobis tenebitur ad interesse. Priori in arbitrio decepti erit, utrum promissum, sive gratuitum, sive mutuum, velit pro nullo declarari, utrum salvo manente promisso læsionis pensationem exigere.

50. Ne-

ad §. 47. i) *Iterum à Dn. Pufend.* d. §. 7. in fine.

l) *Per leges pacti videtur intelligere conditiones, quæ expressè in pacto adjectæ sunt. Sed poterit tamen etiam error contingere circa rei qualitatem, quæ in pacto non est expressa. Quid ergo de his casibus statuendum?*

ad §. 48. m) *Et forte per leges pacti tales conditiones intelligit Dn. Pufendorffius.*

ad §. 49. n) *v. g. si Stichum emerim, non addito, quod coquum emere velim, neque etiam venditor pro coquo vendicaverit, sed tertius me dolosè persuaserit, esse coquum,*

50. Neque distinguimus, *o*) an *dolus causam dederit* contractui, an fuerit *incidens*. Nam hæc distinctio inventum est juris Romani, ad ostendendam ex parte differentiam inter contractus bonæ fidei & stricti juris, quæ & ipsa divisio à jurisprudentiâ naturali ignoratur.

51. Accedit quod jure Romano læsus, si dolus incideret, non poterat contractum nullum declarare. *p*)

52. *Voluntati* opponitur *violentia* & *metus*. Ut per meram *violentiam* quis cogi possit ad promittendum, vix concipi potest in promissis ore prolatis. Non enim ut membra exteriora per violentiam possunt trahi invita ad aliquid perpetrandum, sic & voces possunt extorqueri invito. At si quis me per vim cogat ad scribendum, aut v.gr. violenter caput meum inclinet, promissum haud dubie erit nullum, ex regulis generalibus de actionum moralium principio.

53. *Metus* duobus modis considerari potest. Initio quatenus accipitur pro *suspicione* probabili, fore ut ab altero decipiamur, vel propter habitum ejus vitiosum, vel propter declarationem pravæ voluntatis in negotio præsenti factam. De hoc sequentes observa regulas.

54. Si *ejusmodi metus adfuit tempore promissi*, imprudenter feci, quod promisi; promissum tamen nec irritum est, nec sub hoc prætextu rescindi potest. *q*)

55. Quod si ejusmodi metum *post promissum* ex indiciis sufficientibus, vel novis *r*) vel antea mihi incognitis, *s*) suspiciam,

ad §. *50.* o) *Adhibet hanc distinctionem Dn. Pufend.* III. 6. 8. *Priori casu dicit læsum ex ejusmodi pacto non obligari. Posteriori in arbitrio decepti esse vult contractum penitus dissolvere, aut læsionis pensationem exigere.*

ad §. *51.* p) *Sed habebat restitutionem in integrum.*

ad §. *54.* q) *Quæ enim causa non impedivit, ne contraherem, nec impedire potest, ne fidem servem.*

ad §. *55.* r) *Si posteà declaret quod velit me decipere.*

s) *Si jam antè ad tertium gloriatus fuerit de perfidia adhibenda.*

non prius ad præstandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi ab altero idoneè cautum sit.

56. Altera species metus est *vehemens animi terror* ortus ex intentato gravi malo, ni promissum aut pactum inire velimus.

57. Quem si incusserit *tertius*, valebunt pacta propter hunc metum removendum cum alio inita. *t*)

58. Quin & si *tertio inferatur* metus injustus, ego verò miserationis gratia, ejus intuitu metum inferenti quid promiserim, valebit promissio. *u*) aut enim quid dedi alteri turpiter accipienti in salutem tertii.

59. Quod si *is, cui promitto*, metu ad promittendum me adegerit, siquidem *pro imperio* in me competente id fecerit, rursus valebit promissio. *x*)

de hoc §§. 60. prolixius ~~agetur~~ fuit agitur Lib. 1. Cap. 7. n. 35 seqq in fundamentis pag. 143.

60. Sed si *vi omnino injusta* is, cui nullum in me competit imperium, promissum extorserit, utrum obligatio sequatur promissum, gravis quæstio est.

61. Alii enim *y*) *obligationem oriri* arbitrantur, quoniam metus non tollat omnem consensum, sed metum incutientem tamen *esse obligatum ad rem restituendam*, quoniam per incussionem metus in me deliquerit.

62. A quibus parum abest sententia *juris Romani*, concedentis ei, qui metum intulerat, actionem, sed exceptione quod metus causa elidendam.

63. Alii *z*) *obligationem nullam oriri* opinantur, tum quod in pactis ex solo consensu meo obligatio, non nascatur, ubi alter per jus naturæ prohibeatur acceptare, tùm quod, si quæ sit obligatio, illa

ad §. 57. t) *v. g. cum iis qui salvum conductum præstant.*

ad §. 58. u) *v. g. si tertius latroni quid promiserit, ut me non lædat. Jure tamen Romano hic tertius haberet condictionem ob turpem causam. Sed hæc condictio non in natura contractus, sed in jure puniendi nititur*, aut in meam salutem. vid. §. 54. et 67.

ad §. 59. x) *Ut si fecerit princeps, dominus, pater, in quantum quidem horum imperium se extendit.*

ad §. 61. y) *Ita Grotius* II. 17. 17.

ad §. 93. z) *Ita Dn. Pufend.* III. 6. §. 10. seq. Adde Ciceronem de officiis lib 3. p. m. 553. & omnino Pufend. IV. 2. 8.

illa quasi per compensationem cum eâ obligatione, quæ est in metum incutiente, ut mihi de illatâ injuriâ satisfaciat, quasi pensari debeat.

64. Alii *a*) denique eum qui metu incusso promittit, *firmiter obligari* arbitrantur, quia jus naturæ dictitet pacta esse servanda. Neque obstare rationes modo dictas. Eum enim qui metum incutit, non tamen destitui jure promissum meum acceptandi, *b*) adeoque obligationi meæ respondere jus ipsius, quod ex ipso pacto meo acceperat. Deinde nec compensationem posse habere locum, cum præsumendum sit, *c*) eum qui latroni v. gr. centum promittit, simul tacitè renunciasse *d*) juri, quod habebat adversus latronem, ex læsione orto, ad petendam satisfactionem, ne aliàs pactum nullam afferat ipsi utilitatem. *e*)

65. In his sententiarum divortiis *prima f*) equidem se omninò non probat, quoniam merâ & inutili subtilitate nititur, apud Romanos verò maximam partem ad discernenda officia prætoris & Judicis pedanei erat recepta, quamvis & eo jure notum sit effatum JCti celebris, nihil interesse, ipso jure quis actionem non habeat, an ope exceptionis elidatur.

66. Inter reliquas verò duas arridet *media. g*) Scilicet jam suprà diximus, pacta per se non producere obligationem, sed esse saltem medium vel causam sine quâ non obligandi, obligationem verò omnem vim accipere à lege. Jam quæ lex vim & metum alteri incutere vetat, illa prohibet etiam metum facienti, ne ex illâ metus incussione jus acquirat, neque præsumenda est, promittentem

ad §. 64. a) *Ita Uffelm.* de oblig. quæ ex serm. oritur c. 7. §. 4. seq. p. 83. seqq.

b) *Sed obstat canon vulgatus: Qualis causa, talis effectus.*

c) *At in cujus favorem hæc præsumtio esset facienda?*

d) *Sed hæc renunciatio etiamsi expressè fuisset facta, nullam produceret obligationem.*

e) *At quis dixit, quod hoc pactum ullam debeat latroni afferre utilitatem?*

ad §. 65. f) *Grotii & juris civilis.*

ad §. 66. g) *Dn. Pufendorffi.*

tentem obstringere velle in favorem ejus, qui contra legem delinquit. Unde jam facilè responderi poterit rationibus sententiæ *tertiæ. h)*

67. Ut tamen eò melius intelligatur nervus sententiæ nostræ; requirimus 1. ut moraliter certum sit, eum, qui metum incussit, *non habuisse* jus id faciendi, 2. ut sit metus *periculi præsentis*, & quod cadit in virum constantem, quodque aliter nisi per promissum evitari non potest. 3. Ut promissum metu initum cessante metu non sit *ratihabitum*, vel per verba expressa, vel per facta consensum subsequentem inferentia.

68. Quibus ita positis facile jam inferre licet, nos loqui de illis promissis, quæ fiunt v. gr. *1. latroni 2. quâ tali 3. durante metu.* Si enim cum *latrone citra metum periculi præsentis, vel hoc periculo cessante* contrahas, nullum est dubium, quin obligatio oriatur, propter defectum requisiti secundi & tertii.

Ad §. 69. ~~Haec~~ verba ~~ulterius~~ declaranda sunt, et limitanda, ex variis circumstantiis hic concurrentibus. Quid si enim princeps hostis in carceribus detineatur. Quid si promittat ea, quae non sunt in ipsius potestate, quae omnia ventilata sunt in pacto Caroli V. cum Francisco I. Rege Galliarum.

69. Quod si cum eo, qui te *in bello vicit, i)* pactus fuisti, obligaberis, non tàm quia sæpè cessat requisitum secundum, *l)* sed maxime propter defectum requisiti primi. Etsi enim victus v. gr. persuasus sit de justitia armorum suorum, moraliter tamen certum istud dicitur, quod & aliis possit ostendi, cum non esse & non apparere hic ferè pro Synonymis habeantur.

70. Nunquam vero vincens carebit prætextibus speciem aliquam justitiæ habentibus, inque suas partes alias gentes trahentibus. Unde cum inter eos, qui pares sunt, Justitia & injustitia non sint remedia apta ad definiendas controversias, bellum tanquam remedium extraordinarium ad reducendam pacem est inventum, in quo belligerantes quasi per compromissum aleæ belli arbitrium committunt.

71. Quod

h) *Id jam factum in notis.*

ad §. 69. i) *Conf. Puf. VIII. 8. 1. & VII. 7. 4.*

l) *Quis enim judicaret semper, utrum metus, qui ab hoste incutitur, sit talis, qui cadat in virum constantem?*

71. Quod tamen compromiſſum non tàm à conſenſu eorum tacito, quàm à præſumtò dependet, & à neceſſitate legis naturalis. Ni enim per pacta ejusmodi finiretur bellum, turbaretur ſocialitas & tranquillitas generis humani in perpetuum; quid? quod facilè ex bello duorum poſſit oriri ſucceſſu temporis bellum omnium contrà omnes.

72. Neque illud tamen diffitendum erit, eum qui bello ab altero petitus ad pacificam diſceptationem ſeſe obtulerit, & bellum deprecatus ſit, ſi ad iniquas pacis conditiones adigatur, nullo jure prohiberi, quò minus pacis nondum impletæ, exceptionem metus opponat, aut poſt occaſione datâ reparationem injuriæ quærat. Ubi tamen cautè erit procedendum, ut videlicet iſtæ pacis conditiones ita ſint iniquæ, ut quaſi palpari poſſint, tum &, ut reliqua duo, quæ modo *m*) poſuimus, requiſita adſint.

73. Sed quid jam faciemus *perduellibus*, quibus ſæpius à principibus ad tollenda bella civilia promittuntur vel impunitas, vel ultra impunitatem adhuc alia quædam. Sanè communiter malè audiunt principes pactorum fidem violantes; cum tamen haud dubiè cauſa perduellium ſit injuſta & palpabilis quidem, quoniam ſæpius diximus, in ſocietate inæquali inferiorem nunquam habere jus cogendi ſuperiorem per bellum, etſi ab eo injuriâ ſit affectus.

74. Sed promta eſt reſponſio: diſſimilem cauſam eſſe *latronis* & *perduellis*. Ille ne minimum quidem prætextum juris *n*) afferre poterit. At perduellis plerumque injuriam à principe vel ſibi vel reipublicæ factam prætendit; adeoque ſæpius non omni jure *o*) deſtituitur, ſed in modo exercendi jus ſuum ſolum excedit. Adde, quod ſæpius non liqueat, utrum ſtatus ſit purè monarchicus, aut utrum potius ſaltem modus adminiſtrandi

 mo-

ad §. 72. m) §. 67.

ad §. 74. n) *Ne quidem imperfecti.*

o) *Cum jus ejus ſit imperfectum, ipſe verò eo utitur tanquam perfecto.*

monarchicus sit; *p*) quo pacto non erit evidens definire, uter ex belligerantibus in ejusmodi bello sit superior, uter inferior. *q*)

75. Huc forte respexit *Cicero*, *r*) dum statuit Prædonibus pactum pro capite pretium, si non afferas nullam subesse fraudem, subjiciens. *Nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. Cum hoc non fides esse debet, non jusjurandum commune.* Sed de jurejurando quidem infra suo loco.

76. Quod si tamen hæc ratio sola non placeat, addere poteris, *s*) plerumque in ejusmodi promissionibus, quæ fiunt perduellibus, non adesse metum periculi præsentis, quod in virum constantem cadat, sed subesse Martem adhuc dubium &c.

77. Unde putarem, si perduellis regem suum, nullo præcedente bello, vi subitâ invadat, eumque metu mortis vel simili ad paciscendum adigat, non magis ex hoc promisso obligationem produci, atque ex promissione, quæ piratæ fiebat. Hactenus de consensu.

78. Promitti vero possunt solum ea, quæ sunt in *nostris viribus* & in nostro arbitrio, idque quoniam promissio tendit ad producendam obligationem, quæ in genere hoc axioma præsupponit. *t*)

79. Fluit ex dictis I. Quod nemo per promissionem se obligare *possit ad impossibile.* Qui enim talia promittit, & qui ea acceptat, uterque signa edit non sanæ mentis, sed summæ stoliditatis.

80. Modo tamen non is, cui promittitur, *ignoraverit*, rem esse

p) *Ventilata fuit ista controversia in turbis Anglicis & Bohemicis.*

q) *Ergo tum is qui perduellis dicitur, habebit etiam prætextum juris perfecti.*

ad §. 75. r) *Cicero lib. 3. de offic. p. m. 553. Pufend.* IV. 2. 8.

ad §. 76. s) *Mihi tamen magis placet ratio præcedens, sed sub limitatione tamen* §. *seq.*

ad §. 78. t) *vid. l. 1. c. 1.* §. 73.

esse promittenti impossibilem, promissor verò rem extrà suam potestatem esse sciverit. *u*)

81. Sunt enim quædam *impossibilia omnibus* hominibus, ut volare, digito cœlum tangere; quædam *impossibilia aliquibus* saltem, ut generare, dare mille vel centum &c. In horum ergo ultimis *x*) dicta limitatio locum sibi vindicabit.

82. Quinimo neque promissor ab omni obligatione liberabitur, qui rem promisit *possibilem*, quæ *posteà* vel per dolum aut culpam promittentis, vel etiam per casum *facta fuit impossibilis*, quamvis pro diversitate culpæ aut casus obligatio variet. *y*)

83. Unde non in universum procedit, sed multis limitationibus est obnoxia sententia Hobbesii, *pacta non ad rem ipsam, sed ad summum duntaxat conatum obligare.* z)

84. Utrum verò ad impossibilia sit referendum, si quis promittat, quod nolit *resistire mortem & vulnera inferenti?* commodius infrà, ubi de pœnis erit agendum, dispiciemus. *a*)

85. II. Nemo se obligare poterit per pactum ad rem legibus *prohibitam*. Cum enim Legislator non velit contraria, & verò jam

 actum

ad §. 8. u) *Hoc enim casu obligabitur quis promittens ad interesse, vel certè, in quantum solvere potest. Cum hoc & seqq.* §§. *junge Puf.* L. III. cap. 7.

ad §. 81. x) *Non in prioribus.* Atque enim *Stultus ~~enim~~ esset, qui putaret, alterum posse volare, ~~non~~ ille qui ista* serio *promitteret. Huc pertinet promissio Xanthi, quod vellet mare ebibere.*

ad §. 82. y) *Si enim dolo, obligabitur quis ad summum conatum, & poterit insuper malo multari. Si casu, & res sit integra, liberabitur promittens, si ei jam præstitum quid fuerit ad id restituendum aut æquipollens reponendum, si ne hoc quidem, summus conatus adhibendus, ne alter damnum patiatur.* Puf. III. 7. 3. *Quod intellige si casus contingat in facultate seu viribus, ut de quo jam sermo est. Unde huc pertinet exemplum de iis qui non solvendo facti sunt. Aliud, si casus contingat in re promissa, ubi promittens liberatur.*

ad §. 83. z) *Hobbesium prolixè refutat Pufend.* d. l. §. 4.

ad §. 84. a) Vide lib. 3. c. 7. §. 75. seq. & conf. interim Pufend. hic §. 5.

actum aliquem determinaverit, non poterit sine contradictione approbare contrariam determinationem paciscentium. Igitur ejusmodi res etsi non sint ultrà vires naturales paciscentium, sunt tamen extrà ipsorum arbitrium.

86. Quapropter non solum re utrobique integra neuter ad implendum promissum de re turpi factum tenebitur, sed & *turpi facinore* ab altero patrato, promissor non tenebitur ad mercedem solvendam, aut indemnitatem præstandam. *b*)

In §. 87. cessant rationes, obstant tamen rationes aliæ facile colligendæ ex dictis superius.

87. Sed si *mercedem rei turpis jam dederis*, sive adimpletum istud fuerit, sive minus, non poteris eandem repetere ab accipiente, quia in pari causâ potior est conditio possidentis, & promissor propriam hic allegat turpitudinem.

88. Modo *c*) non sit turpitudo solius accipientis, etiam abstrahendo à legibus Romanis, quippè tum rationes modo positæ cessant.

89. III. Nemo promittere potest res alienas. Hæ enim partim non sunt arbitrio nostro subjectæ, *d*) partim in viribus nostris situm non est, eas præstare. *e*)

90. Scilicet non valet promissio de rerum alienarum datione, non tamen respuunt eæ omnes contractus, ubi de earum administratione, custodiâ etiam, usu & similibus disponitur. *f*)

90. IV. Eadem est ratio *actionum alienarum*, quæ nostræ directioni

ad §. 86. b) *Contradicit Grotius cui respondet* Puf. hic §. 8.

ad §. 88. c) *Addit* Dn. Pufend. hic §. 9. *& illam limitationem, modò non alterius dolus & enormis læsio accesserit, & exemplum dat de meretrice adolescentem magna argenti summa emungente. De qua limitatione an, abstrahendo à jure civili, locum habitura sit, videndum ulterius.*

ad §. 89. d) *v. g. Si apud nos sint deposita aut nobis commodata.*

e) *Si eas non detineamus.*

ad §. 90. f) *Et hoc fit vel licitè, si mandem alicui, ut negotium amici mei gerat, vel illicitè, si rem alienam alteri commodem. Producet tamen hæc obligatio effectum intuitu commodatarii ad restituendam rem, nisi justior petitio Domini obsit.*

ni non sunt subjectæ. Quod si enim subjectæ fuerint, suo modo g) in materia pactorum æquiparantur nostris.

92. Qui igitur factum alienum promittit, non obligabitur, nisi circumstantiæ ostendant, sensum promissionis esse, quod velit *operam dare*, ut alter promissa præstet, ubi tenebitur omni modo moraliter possibili laborare, ut promissum adimpleatur.

93. Quod si planè *effecturum* se, ut tertius mihi quid præstet, promiserit, ferè ad præstationem interesse, si tertius cessaverit, se obligasse censebitur.

94. V. Denique nec super actionibus aut rebus nostris, circa quas *alteri jam fuit jus quæsitum*, validè pacisci possumus. Sunt enim nostro arbitrio jam exemtæ.

95. Nisi forte in eum casum, *ubi alterius jus expiraverit*. Modò non intuitu promittentis turpe sit ejusmodi casum optare. Hinc valebit equidem mercenarii promissio alteri facta sub conditione, si tempus quo se alii addixerat, finitũ fuerit, aut locatio ædium nostrarũ in casum præsentis locationis finitæ. Sed promissio subjectionis in casũ, si Respublica cui quis jam est obligat9, vel bello civili pessumdetur, vel alio modo intereat, pro turpi habebitur.

96. Unde non sine causa apud Christianos principes pacta ejusmodi conditionata de matrimonio ineundo, quæ conjux vivente conjuge iniit, nulla declarantur; pœnis insuper in ejusmodi paciscentes constitutis. h)

97. Eo pertinet, quod jure Romano non valerent promissa liberi hominis, & reipublicæ sub conditione, si ille servus aut hæc privata futura esset. i)

98. Sequitur *modus* promittendi, qui quidem vel fit *purè*, vel in *diem*, l) vel sub *conditione*. Illa statim tribuit *jus perfectum*, ista imper-

ad §. 91. g) *h. e. quatenus subsunt arbitrio nostro, non enim semper subsunt viribus nostris.*

ad §. 96 h) *Exemplum habet Philippi* in Usu practico institutionum ad tit. de nuptiis.

ad §. 97. i) §. 2. inst. de inut. stipul.

ad §. 98. l) *Promissionem in diem omisit Dn. Pufend.* lib. 3. c. 8. *quod alias cum hoc & seqq.* §§. *erit conferendum.*

[Handwritten marginal note beside §. 95–96:] ô hic §. pertinet ad Caput de Religione.

[Handwritten marginal note beside §. 98:] Haec verba debent expungi, quia dil. 1. dictum, omne ius esse perfectum, et quia etiam in promissione in diem et sub conditione ius perfectum acquiro ad id valiturum, ut alter pendente die vel conditione me invito non possit recedere a promisso. E dic simpliciter, quod promissum purum ex natura promissionis statim peti possit, promissum in diem demum die existente; sub conditione, existente illa conditione.

imperfectum,] donec dies advenerit, hæc ante conditionis existentiam ne quidem jus imperfectum, sed *spem* saltem debitum iri ad id suffecturam, ut ante conditionis eventum promissor non possit recedere.

99. Differentia igitur inter modos promittendi posteriores in eo potissimum se exeret. Quod qui ex errore ante existentiam conditionis debitum solverit, id ut indebitum possit repetere, non iste qui solvit ante diem.

100. Ratione verò conceptuum differt dies & conditio, quod *dies* sit tempus futurum, quod certum est, quod & quando extiturum sit, vel minimum ubi certum est, quod sit extiturum. *Conditio* vero, ubi vel utrumque vel certè ipsa existentia est incerta.

101. Est igitur *promissio sub conditione* facta, ubi validitas promissionis confertur in eventum, à casu *m*) specialiter adjecto pendentem.

102. Unde conditiones propriæ dictæ non sunt, quæ omnibus promissionibus, etiam puris *tacitè* insunt, v. gr. dabo tibi centum, si vis major me non impedierit, si mundus adhuc stabit &c. *n*)

103. Item conditiones ad tempus *præsens* vel *præteritum* se referentes, nisi harum tacitus sit sensus; si probatum fuerit *o*) id, quod ad tempus præsens vel præteritum refertur.

Conditiones de quibus agitur in hoc §. sunt quidem veræ conditiones Logicæ, sed non morales vel iuridicæ.

104. Tùm

ad §. *101.* m) *Addit Dn. Puf.* hic §. *2. à casu* vel arbitrio hominis. *Sed cur hæc verba omiserim vide* §. *109. seq.*

ad §. *102.* n) *Difficiliora sunt exempla in promissis puris, quia statim possunt peti, faciliora in ultimis voluntatibus, quia demum post mortem possunt peti: v. g. Titius heres esto, si me supervivet, si voluerit, si ante mortem meam non deportatus fuerit, si in voluntate mea permansero &c.*

ad §. *103.* o) *Ergò in his, quæ facillimè probari possunt, ut notoriis, non erunt conditiones veræ, in rebus probatu difficilioribus veræ.*

104. Tum conditiones *necessariò* extituræ, v. gr. si cras erit dies.

105. Et, cum contrariorum eadem sit ratio, conditiones *impossibiles* etiam non erunt veræ conditiones.

106. In eo tamen inter has & conditiones reliquas improprias est differentia, quod illæ plerumque p) faciant promissum purum, q) in impossibili autem conditione eadem, quæ suprà de promissione impossibilium diximus, habeant locum.

107. Neque distinguimus inter promissa & *ultimas voluntates*, si a dispositione legum civilium abstrahamus, etsi hæ non iniquè r) constituerint eas in ultimis voluntatibus haberi pro non adjectis; ne videlicet per actus nullum eventum sortituros, hominibus illudatur.

108. *Turpes* verò conditiones, cum ab eventu incerto dependeant, pro impropriis conditionibus haberi non possunt, s) neque adeo sunt species impossibilium, ut communiter interpretes legum civilium, ob non rectè intellectam legem t) pandectarum volunt. Quamvis & hic quoad effectum eadem sint repetenda, quæ jam de promissionibus rei illicitæ notavimus. u)

109. *Possibilis* igitur esse debet conditio. Hanc verò iterum uno ore juris civilis doctores in *potestativam*, *casualem*, atque *mixtam* subdividunt. Quæ tamen distinctio vereor, ut citra jus civile magnum usum sit allatura.

110. Uti enim ostendimus alibi, x) *mixtam* & *potestativam* etiam

ad §. *106.* p) *Propter ea, quæ de præsentibus & præteritis modo diximus.*

q) *Ut tacitæ & necessariæ.*

ad §. *107.* r) *In pœnam ejusmodi jocorum intempestivorum. Hic verò quærimus de obligatione ex consensu.*

ad §. *108.* s) *Quod deduxi latius* in disputatione de filiofamilias sub conditione, si se filium probaverit, herede instituto, *ubi plura ad doctrinam de conditionibus pertinentia explicui.*

t) *Est* l. 15. de condit. instit.

u) vide §. 85. seq.

ad §. *110.* x) In dicta disputatione.

etiam ex intentione Veterum JCtorum parum differre, ita differentiæ quæ inter *casualem* & *potestativam* referuntur, partim à mera subtilitate *y*) dependent, partim ad regulam respiciunt, quod *potestativa habeatur pro adimpleta, si per promissarium non steterit, quo minus adimpleatur.*

§. 111. Sed hoc axioma non solum quoad speciales applicationes apud JCtos Romanos multis limitationibus *z*) est obnoxium, quin & dissensui *a*) notabili dedit occasionem, sed etiam abstrahendo à legibus civilibus, vix procedet, cum ex aliis circumstantiis *b*) dijudicari hic debeat, utrum promissor adjiciendo conditionem potestativam primario ad voluntatem promissarii respexerit, an ad casum, qui ferè semper ejusmodi conditionibus admixtus est. Nam si casum respexerit, axioma istud non habebit locum.

§. 112. Quod si conditio non à mero arbitrio promissoris suspendatur, sed à casu, *c*) qui & ipse ex parte promittentis voluntatem præsupponit, tunc obligatio orietur, si casus iste extiterit, neque tamen indistinctè tenebitur *d*) promissor facere, quicquid moraliter æquum est ut illa impleatur.

§. 113. Solet & *locus* promissionibus adjici, *e*) quæ adjectio etiam jus tamdiu imperfectum producit, donec tantum tempo-

y) *Nempe ad institutionem filiorum familias, de quo usu tamen disserere non pertinet ad caput præsens.*

ad §. 111. z) *Distinguunt enim, an per voluntatem alterius steterit, an per casum.*

a) *Quem notavi* in d. disput.

b) *Adeoque ex regulis de interpretatione.*

ad §. 112. c) *v. g. si studiosus legum adhuc tiro alteri promittat: omnes tuas causas agam in foro, si peritiam legum mihi comparavero.*

d) *Quod putat Grotius. Sed fortè Grotius respexit ad tale exemplum: Ducam te in uxorem, si Doctor factus fuero.*

ad §. 113. e) Conf. Pufend. III. 8. 6. *In* §. *fin. dicti capitis addit differentiam inter pacta gratuita, conditionata & mutua, de qua cogitandum ulterius.*

temporis elapsum fuerit, quo commode possit pervenire ad illum locum.

114. Pertinet etiam ad modos promittendi, *f)* quod promittamus vel *ipsi* vel *per alios* homines, quos velut internuncios voluntatis nostræ & interpretes esse voluimus. JCtorum stylo *mandatarii* & *procuratores* appellantur.

115. *Hi* igitur si *bonâ fide* egerint, neque *fines mandati* manifestos excesserint, firmiter nos iis, cum quibus nostro nomine pacti sunt, obligant.

116. Non confundendi tamen sunt hîc *ministri*, quos elegi, ut meo nomine promittant, cum iis, qui adhibiti sunt, ut promissionem saltem significent, quales sunt v. gr. *tabellarii*, quibus literæ voluntatis nostræ interpretes fuere traditæ. Minister enim si moriatur, antequam ei ad quem destinabatur, voluntatem nostram significaverit, *revocare possumus* promissum, etiamsi jam alter à tertio de voluntate nostrâ certior factus promissum acceptaverit. *g)* Non ita, si tabellario mortuo epistolam ab alio fuerit nactus. *h)*

§. 117. Addunt & alteram differentiam. *i)* Si tabellario usus sim, revocationem meam valere, si promissum revocem antequam ab altero acceptatum fuerit, etsi revocatio tabellario non innotuerit; At si mandatario, irritam esse revocationem, nisi revocatio etiam mandatario ipsi innotuerit.

118. Mihi verò hic varii casus videntur secernendi. Potissimum an revocatio directa sit ad mandatarium, an ad eum cui sit promissio? utrum hæc revocatio ante acceptationem innotuerit ei, cum quo negotium est contrahendum, annon? *l)*

ad §. 114. f) *Cum hoc & seqq.* §§. conf. lib. 3. cap. 9.

ad §. 116. g) *Volebamus enim, per hunc ministrum in individuo tanquam causam intermediam obligari.*

h) *Quia hic non tabellarius, sed literæ erant medium obligationis.*

ad §. 117. i) *Quod facit Dn. Pufend.* hic §. 4.

ad §. 118. l) *Si directa fuit ad mandatarium vel tabellionem, tum*

119. Similiter in quæstione alia: *An nomine alterius, à quo nullum mandatum habeo, acceptare possim promissum?* Sola illa distinctio, *m*) an ita promissum sit: promitto *te teste* me Sejo daturum; an ita: promitto *tibi*, me Sejo daturum; scrupulos omnes non videtur tollere. Sed in posteriori casu omnino videtur distinguendum esse, an ejus, cui promissio eo modo facta est, intersit tertio dari an minus? *n*) Quam distinctionem neque JCti Romani neglexerunt. *o*)

120. Illud verò minus dubii habet; si promissarius moriatur antequam promissionem acceptaverit, *acceptationem* non fieri posse me invito ab ejus *heredibus*, etsi id quidem certum sit, contrahentes regulariter heredibus etiam præsumi voluisse prospicere.

121. Sequitur *divisio pactorum*. Passiva, *p*) & quæ crucem

sive post revocationem acceptam, sive ante eam, acceptatio à promissario revocationem ignorante facta fuerit, utroque casu promittentem obstringi arbitror. Priori tamen casu habebit actionem mandati contrà ministrum vel tabellionem. Si vero directa fuit revocatio ad promissarium, & is antequam eam acciperet, promissum acceptaverit, tum decidenda est quæstio ex alia quæstione: utrum nempe post acceptationem factam, quam adhuc ignoro, possit mea promissio revocari, & an sensus promissi sit: Volo me obligari, si acceptatum fuerit, aut: Volo me obligari, si acceptatum intellexero. Quodsi promissarius sciat revocationem meam ante acceptationem, non puto promissum valere; sive revocatio directa fuerit ad ministrum, sive ipsum promissarium. Est enim tunc in dolo.

ad §. 119. m) *Quam affert Dn. Pufend.* hic §. 5. *ut priore casu non oriatur obligatio, sed altero casu, si tibi placuerit, & Sejus acceptaverit.*

n) *Quia exceptio, tua non interest, potest opponi cuilibet agenti.*

o) §. 18. & 19. de inut. stipul.

ad §. 121. p) *Aliam distinctionem habet Dn. Pufend.* hic §. ult. *inter pacta quæ intendunt communem utilitatem, & singulorum. Ex priori genere putat ortum duxisse sermonem, dominum, pretium, imperium. Sed omisi, quia non in universum procedunt, ut in singulis speciebus notavi. Nam circa hæc capita, quæ advenire solent pacta, jam alia præcepta juris naturalis præsupponunt. Igitur & connexionem capitis sequentis paululum immutavi.*

cem fixit JCtis Romanis pariter ac eorum interpretibus, eſt illa, dum pactum dividitur in *pactum* ſtrictè dictum & *contractum*. Sed cum utraque ſpecies dominorum diſtinctionem & rerum pretia præſupponant, differenda erit de hâc diviſione inſpectio inferius.

CAPUT VIII.

De *Officio Hominis circa Sermonem*.

SUMMARIA.

Connexio ſequentium §. 1. 2. *Sermonis definitio* §. 3. 4. *Quomodo differant: vox: ſonus: ſermo?* §. 5. 6. 7. 8. 9. *Generale Præceptum de ſermone: SERMONE ET RELIQUIS ANIMI SIGNIS UTERE AD PROMOVENDAM TRANQUILLITATEM COMMUNEM* §. 10. *Differentia inter ſermonem & reliqua ſigna animi* §. 11. *quæ ſunt vel naturalia* §. 12. *vel arbitraria* §. 13. *ſq. quæ rurſus varia ſunt* §. 15. 16. *Sermonis maxima utilitas* §. 17. 18. 19. *Origo ſermonis ex arbitrio humano* §. 20. 21. 22. 23. *Dicta de ſermone etiam ad reliqua ſigna pertinent* §. 24. *inter quæ literæ quaſi intermedia ſunt* §. 25. *Triplex claſſis præceptorum ſpecialium de ſermone* §. 26. 27. 28. I. *Circa actum loquendi, ubi præceptum negativum: TACE, SI PER LOQUELAM TUAM OFFENDANTUR ALII, AUT DAMNUM INCURRANT, AUT HUMANITAS, VEL PACTUM, VEL PAX COMMUNIS TACITURNITATEM EXIGANT.* §. 29. 30. 31. *Præceptum negativum: LOQUERE, QUOTIES EX HUMANITATE VEL PACTO AD LOQUENDUM OBSTRICTUS ES, VEL TACITURNITAS DAMNUM VEL CONTEMPTUM ALTERI INFERT, AUT*

TRANQUILLITATEM LÆDIT. §. 32. 34. *Cur a nobis om ssum.* quoties id exigit honor divinus. §. 33. II. *Circa electionem signorum : VOCABULA NON IN ALIA SIGNIFICATIONE ADHIBE, QUAM CONVENTUM EST.* §. 35--38. IIII. *Circa convenientiam animi cum signis. Ubi præceptum affirmativum : EA LOQUERE, QUÆ CUM ANIMO TUO CONVENIUNT, SI HUMANITAS VEL PACTUM ET COMMUNIS TRANQUILLITAS TALIA EXIGANT.* §. 39. *Præceptum negativum : FALSILOQUIO ABSTINE, QUOTIES PER ID ALTER LÆDERETUR, AUT CONTEMNERETUR, ET PAX HUMANI GENERI TURBARETUR.* §. 40. *Quando liceat ficto sermone uti.* §. 41--45. *Non dari aliquod jus perpetuum, ne ab altero fallamur* §. 46. 47. *Quid sit veritas & mendacium ?* §. 48. *Veritas alia Metaphysica, alia Logica, alia Ethica.* §. 49. 50. *Non omnis veritas Ethica est virtus* §. 51. 52. *Veritas homiletica incommodè virtus moralis dicitur & explicatur* §. 53--57. *Falsiloquium & Mendacium non sunt Synonyma* §. 58. 60. *Incommoda locutio : Virum veracem posse mendacium dicere, non mentiri.* §. 62. *Mendacia officiosa & jocosa impropriè mendacia sunt.* §. 63. *Fides & perfidia à veritate & mendacio differunt* §. 64--67. *Simulatio & dissimulatio quomodo differant à falsiloquio ?* §. 68. 69. *quomodo inter se ?* §. 70. *& de dissim. & simul. justitia* §. 71. *Distinctio inter dolum bonum & malum* §. 72. 73. *Distinctiones communes in quæstione de licentia falsiloquii rejectæ* §. 74. 75. *Quatenus liceat falsiloquio uti* 1. *adversus infantes & amentes* §. 76. 2. *adversus adultos* §. 77. 3. *pro utilitate reipublicæ* §. 78. 4. *ergà tertium* §. 79. 80. 81. 82. 5. *erga hostes* §. 83. 84. 6. *erga judicem si deliquimus* §. 85. *quod ultimum haud licitum esse ostenditur.* §. 86--95.

§. 1. Per

§. 1.

PErduxit nos ordo *a*) ad præcepta *hypotbetica*, quæ non tantum ideo sic dicuntur, quod præsupponant ex parte jam pacta & leges de fide servanda eadem concomitantes, sed vel maximè, quod ex præcepto generali de custodienda hominum æqualitate & quatuor ejus rivulis, tanquam theses ex hypothesi facili negotio deduci possint.

2. Igitur non miraberis, si in sequentibus, non solum hujus, sed & reliquorum capitum, ubi rationes axiomatum erunt reddendæ, sæpius brevissimis digitum ad præcedentia intendero, vel etiam præcepta illa quatuor saltem ad conclusiones speciales applicuero. Simul vero in singulis capitibus speciatim ad singulorum negotiorum quæ ibi tractabuntur, finem potissimum respiciam, quoniam iste in moralibus maximum momentum affert.

3. *Sermonem* vero quod attinet, pauca de ejus definitione & origine erunt præmittenda, antequam de officio hominum sermocinantium præcepta tradamus.

4. *Sermo* est vox articulata, quâ homines sibi invicem sensa animi significant & inter se ratiocinantur. *b*)

5. Appellatur autem sermo *vox articulata*, ut tam à voce in genere, quàm sono distinguatur. *c*) *Sonus* quippe est, quicquid ab auribus ex quorumcunque *d*) corporum collisione percipitur: *Vox* est sonus ab animalibus quibusvis editus: *Sermo* est vox hominum propria. Bestiis autem ut plurimum vox inarticulata, rarissimè articulata, vel potius aliquid inter articulatam &

Connexio huius capitis haec est: Hactenus axiomata primaria Juris Naturae. Jam sequuntur conclusiones seu applicationes praeceptorum ad quaestiones speciales, de officiis hominum etiam in statu libertatis, circa sermonem, et alia signa animi ob §. 20. ac rerum dominia. Accessorium sermonis est iuramentum, dominii pretium rerum.

ad §. 1. a) *Confer cum hoc capite* Puf. Lib. 4. cap. 1.

ad §. 4. b) *Conf. Uffelm.* de oblig. hom. quæ ex serm. oritur, p. 23. §. 14.

ad §. 5. c) *Conf. Uffelm.* d. l. p. 12. seqq. *ubi vocem in genere dicit sonum articulatum, malè, neque ipse hac parte constans est.*

d) *Etiam inanimatorum, ut susurrus venti, collisio lapidum, sonus bombardæ, (huc pertinet tractatus Morhofii de vitro per sonum fracto)*

& inarticulatam medii, *e*) ut psittacis &c. competit. Sermo verò semper articulatus est.

6. Illam differentiam omitto, quod *vox* sit signum jucundi & molesti, *sermo* verò insuper etiam utilis ac damnosi, honesti itidem ac turpis, *f*) quoniam latet jam in differentia præcedenti, quamvis bonum utile vel hic planè omitti, vel ad vocem etiam extendi malim. *g*)

7. Igitur *sermo solis hominibus* competit, quà bestiis contradistinguuntur, & ratione utuntur vel ipso Aristotele consentiente. Notabilia sunt verba Ciceronis: *Natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis & ad vitæ societatem.* Item: *Societatis vinculum est ratio & oratio, quæ docendo, discendo, communicando, disceptando, judicando conciliat inter se homines, conjungitq; naturali quadam societate.*

8. Vides hic *rationem*, *sermonem*, *societatem* à Cicerone conjungi. Rem magis illustrabunt ea, quæ supra *h*) circa expositionem socialitatis disseruimus.

Hic §. 9. remittendus ad Theologos.

9. Ipse Gentium Doctor Paulus *i*) dum Ephesios à mendacio avocat, & veritatem iis inculcat, nullam aliam adducit rationem, quàm, *quod homines invicem membra sint*, non physica haud dubiè, sed moralia ac socialia.

Praeceptum generale huius §. fluit tam ex praeceptis decori, quam iusti.

10. Igitur cum *sermonis finis primarius* sit, *l*) ut homines raciocinentur inter se, ratiocinatio verò requirat statum tranquillum, *m*) generale etiam præceptum de officio sermocinantium

e) *Si enim attendas, ingens erit differentia in sono vocis Psittaci & hominis.*

ad §. 6. f) *Eò inclinat* Uffelm. d. l. & Puf. hic §. 1.

g) *Quoniam & bestiæ signa dant per voces rei utilis, quatenus utilis res ea dicitur, quæ pertinet ad conservationem individui. Conf. supra* l. 1. c. 1. §. 16.

ad §. 8. h) L. 1. c. 4. §. 52. seq. *ubi ostendi rationem non esse absque sermone, neutrum horum absque societate.*

ad §. 9. i) ad Ephes. IV. v. 25. Uffelm. p. 10. §. 12.

ad §. 10. l) *Conf. Uffelm.* p. 31. §. 2.

m) *per dicta* lib. 1. c. 4. §. 55.

tium erit: SERMONE ET RELIQVIS ANIMI SIGNIS UTERE AD PROMOVENDAM TRANQVILLITATEM COMMUNEM.

11. Sed de hoc quidem non poterit esse dubium, & specialiora haud dubiè axiomata desideras, quæ statim dabo, si modo differentiam inter *sermonem* & *reliqua signa animi* ostendero. Ea verò in termino *vocis* latet.

12. Scilicet *signa* rerum sunt vel *naturalia* vel *arbitraria*. *Illa* ex naturali habitudine rerum deducuntur, atque ad physicos & medicos pertinent. Ita fumus ignis, aurora diei, pallor morbi vel amoris *n*) &c. fuga timoris, indicia sunt.

13. *Arbitraria* sunt, quæ significant ex arbitrio hominum, eoque non singulorum, prout seorsim considerantur, sed prout mutuo consensu eadem determinarunt.

14. Cum enim his signis omnibus intendatur, ut alterius cogitationes aliis communicentur, & verò homo hominis mentem introspicere nequeat, indicia verò mentis naturalia sint paucissima, *o*) eaque ab hominibus artis simulandi *p*) gnaris sæpissimè supprimantur, non prospectum fuisset socialitati, si cuilibet pro lubitu signis significationem quamcunque imponere fuisset liberum, sed necesse fuit, ut desuper per mutuum consensum homines convenirent.

15. Sunt verò signa ista arbitraria vel *communia* plerisque populis, vel *propria* quorundam.

16. Utraque vel à *variarum* earumque infinitarum *rerum* usu, *q*) vel in specie ab usu & variatione *vocis humanæ* petita sunt.

17. Po-

ad §.12. n) *Rarissimè studiorum.* Conf. Uffelm. p. 16. §. 7.

ad §.14. o) *Ut rubor pudoris vel iræ, lacrymæ pœnitentiæ vel tristitiæ.*

p) *Huc pertinent lacrymæ mulierum.*

ad §.16. q) *Ut sunt ignes nocturni, & alia signa navibus data, signa itinerum terrestrium. Ignis usus in mon-*

in §. 17. distinctior comparatio instituenda sermonis cum factis signis, et tentandum, an certis regulis includi possit, quando facta praevaleant verbis, quando verba factis. vid. Disputat. de protestatione facto contraria.

17. Posteriora hæc & à *ſermonis* uſu orta præ reliquis ad ſocialitatem cuſtodiendam *aptiſſima* ſunt, in tantum, ut citra ſermonem vix ulla aut nonniſi incultiſſima inter homines ſocietas, pax & diſciplina foret.

18. Et cogita ſaltem duos homines aliqua neceſſitate ſimul cogi, *r)* quorum neuter alterius linguam calleat, facilius beſtiæ etiam diverſi generis *s)* inter ſe ſociabuntur, quam iſti, etſi ſint homines. Neque proderit quicquam ad conſociandos homines tanta ſimilitudo naturæ, ſi ſenſa animi propter ſolam linguarum diverſitatem communicare nequeant; quin libentius erit homo cum cane ſuo, *t)* quam cum homine alieni idiomatis.

19. Taceo infinita incommoda, quæ ex æquivocatione reliquorum ſignorum vel diverſi idiomatis non poterunt non oriri. Sic Italus calorem nimium aquæ ferre non ſuſtinens, dum ſuum *caldo* frequenter ingeminat, à Balneatore Germano de frigore ipſum queri putante, affuſione fervidæ pene fuit exanimatus. Ita Germanus in exterâ provinciâ, querulâ voce dentes monſtrans, & ſigno iſto ſedationem urgentis famis quærens, dentibus miſerè fuit privatus, *u)* putante hoſpite, hoſpitem ſuum laborare odontalgia.

20. Cœ-

tibus apud Perſas: Horologia Hederæ, pulſus Campanarum, haſta, tabulæ ædibus præfixa, tubarum ſonitus, tympanorum pulſus, tormentorum diſploſio: Loco aſſurgere, via cedere, inclinari, manus oſculari, caput nudare, medium digitum oſtendere, barbam apprehendere &c. Conf. Pufend. §. 2. Uffelm. p. 17. §. 8

ad §. 18. r) *Verba ſunt Auguſtini ap. Uffelm.* p. 19. §. 9.

s) *v. g. canis & cattus, ſi ſimul educentur.*

t) *Cum hoc enim facilè per ſigna ludere poteſt.*

ad §. 19. u) *Felicior ille, qui dum cancros comedere volebat, repebat retro &c. Huc pertinet hiſtoria de homine indocto & Principe, qui inter cœnandum Epigramma legens ſimul manibus in patinam directis dicebat:* Das iſt ein herrlich *Epigramma &c.*

20. Cœterum etsi de *origine Sermonis x*) varia fabulati fuerint gentiles historiâ creationis destituti, nobis verò ex sacris literis constet, primævam linguam à Numine primis hominibus immediate fuisse infusam, quam ex ipsis geniti usu audiendi deinde didicerint, donec exstructio turris Babylonicæ diversitati linguarum ansam dederit, in eo tamen ferè assensum præbuerunt Ethnici, sermoni non à naturâ aut intrinsecâ quadam necessitate, sed ex *mero hominum arbitrio* atque instituto inesse vim significandi.

§. 20 cum nota lit. y. ad Theologos spectat.

21. Nisi fortè velis excipere, quæ contrà apud Platonem Cratylus disputat, vana omnino & ab aliis *y*) jam explosa prolixius.

22. Uti verò *reliqua signa* animi *conventione* hominum vel expressâ vel tacitâ valent, sic & *sermo* ex iisdem fontibus z) vim significandi habet.

23. Est autem conventio ista vel *generalis*, inter integrum populum eâdem lingua utentem de rebus vulgò notis & usitatis, vel *specialis* inter artifices & eruditos de rebus populariter non non cognitis, sed à communi usu remotis.

24. Quamvis verò, ut inscriptio capitis ostendit, principaliter hic de officiis circa sermonem simus acturi, dicta tamen *a*) ostendunt, dicenda etiam ad reliqua animi signa debere applicari, unde & in axiomate generali hæc sermoni junximus.

25. Inter ista duo *Literæ* quasi intermediæ sunt, quapropter & usu juris Civilis modò ad verba, modò ad facta *b*) refe-

Hh rum·

Ad §. *20.* x) Uffelm. p. 19. 20. 21. Puf. §. 3. & 5.

ad §. *21.* y) Puf. §. 4. Uffelm. p. 21. *Nec obstat, quod Adamus imposuerit bestiis nomina secundum ipsarum naturam. Aliud enim est significare naturam, aliud natura. Radices pro libero arbitrio impofuit, ab his derivata applicuit ad bestias.*

ad §. *22.* z) *Scilicet ex usu mutuo & diuturno ac per mores recepto.*

ad §. *24.* a) §. 12. seqq. *quia homo & reliquis signis utitur ad ratiocinandum.*

ad §. *25.* b) *In injuriis ad verba, in verborum obligatione ad facta.*

runtur, accedunt tamen magis ad verba & ſermonem, cujus imago ſunt, uti ſermo mentis.

26. His præmiſſis *triplicem claſſem* facio præceptorum ſpecialium de officio hominis circa ſermonem, quarum prima *actum loquendi*, ſecunda *electionem ſignorum*, tertia *convenientiam animi cum ſignis concernit*.

27. Quoniam enim ſermo eſt index animi, tres potiſſimum quæſtiones inde oriuntur. (1) An animi mei ſenſa alteri ſint indicanda? (2) An in declaratione ejus ſignis ab aliis inventis ſit utendum? (3) An correſpondere debeant ſigna cum animo?

28. Procedet verò res omnium facillimè, ſi ad tres claſſes illas quatuor præcepta ſpecialia abſoluta, tum & generale hujus capitis, quod à fine ſermonis petimus, applicuerimus.

29. In primâ igitur claſſe præceptum negativum eſt: c) TACE, SI PER LOQVELAM TVAM OFFENDANTVR ALII, AVT DAMNVM PRÆTER MERITVM INCVRRANT, AVT HVMANITAS, VEL PACTVM VEL IN GENERE PAX COMMVNIS TACITVRNITATEM EXIGANT.

30. Coërcet hoc præceptum non ſolum *injuriam verbalem*, ſuo modo etiam *jactantiam*, *Adulationem & Scurrilitatem*, ſed maximè *Garrulitatem*.

31. Quæ uti omnibus vitanda, ita potiſſimum à miniſtris Reip. belli ducibus, Legatis, conſiliariis &c. debet eſſe aliena.

32. Præceptum affirmativum primæ claſſis eadem inculcat: d) LOQVERE, QVOTIES EX HVMANITATE VEL PACTO AD LOQVENDUM OBSTRICTUS ES, VEL TACITURNITAS DAMNUM VEL CONTEMPTUM ALTERI INFERT, AUT TRANQVILLITATEM LÆDIT.

33. Additur ab aliis: e) *Loquere quoties id exigit honor divinus.*

[Handwritten margin note:] Precepta §. 29. et 32. iam breuius ita efferenda: Tace (Loquere) quoties per taciturnitatem (loquelam) etiam aliorum commoda promouere potes, et quoties loquendo (tacendo) alterius iura laeduntur. Prior pars praeceptorum horum est conclusio ex regulis decori. Posterior ex regulis iusti.

[Handwritten margin note:] §. 33. remittendus ad Caput de Religione.

ad §. 29. c) Uffelm. p. 40. ſeq. *ad* §. 32. d) Puf. §. 7. Uffelm. præcept. 7. 8. 9. 10. 11. p. 43. 44. 50. ſeqq. *ad* §. 33. e) Uffelm. p. 43. 44. 45. ſeqq.

vinus. Sed quemadmodum hæc limitatio jam ex parte ſub noſtra regula includitur tacitè, & quatenus omnia præcepta juris naturalis honorem DEI internum tanquam principium prius præſupponunt; ita expreſſe hujus limitationis additione vel ideò abſtinemus, quoniam ii reſpiciunt potiſſimum honorem externum & deciſionem quæſtionis difficillimæ: *quando fidei confeſſio ſit neceſſaria, quando non?* cujus, tanquam circulos Jurisprudentiæ transgredientis, deciſionem relinquimus Theologis. *f*)

34. Peccant verò contra hoc præceptum, qui *pericula* reipublicæ vel concivi aut in genere proximo imminentia *tacent*, qui informationem profeſſi, *non ſunt fideles*, qui educationi ſuæ concreditos *non emendant*, &c.

35. Etſi autem in primâ claſſe duo præcepta ſpecialia poſuerimus, in ſecunda tamen unico erimus contenti, eoque negativo: VOCABULA NON IN ALIA SIGNIFICATIONE ADHIBE, QVAM CONVENTUM EST. *g*) vid. §. 8. in fundamentis. pag. 161.

36. *Ratio* differentiæ in eo ſita eſt, quod taciturnitas ſi non majorem, certè æqualem uſum ſocialitati præbeat ac loquela. Aliud verò dicendum ſit, ſi quis verbis in ſingulari ſignificatione citrà conventionem uti velit.

37. Uti enim per ſingularem hanc impoſitionem alii facillimè lædi poſſunt, ac ita nullatenus promoveretur utilitas humani generis; ita potiſſimum, ut ex notatis patet, violatur pactum ſeu expreſſum ſeu tacitum, quo omnem ſermonem niti diximus.

38. Scio equidem, non ademptam planè eſſe ſingulis poteſtatem τοῦ ὀνοματοποιεῖν, potiſſimum philoſophis. Sed hanc licentiam regula noſtra non tangit, quoniam & ipſa conventione expreſſâ vel tacitâ nititur. Quousque verò licentia iſta ſe extendat, fortè exponemus alibi diſtinctius.

Hh 2 39. Re-

c) *Huc pertinet Saldeni diſſertatio de Jure Zelotarum in otiis Theologicis.*

ad §.*36*. g) Puf. §.5.6.

Præcepta §. 39. sic efferenda: Vera dic (falsiloquio utere) quoties id postulant regulæ decori, et iusti: i.e. quoties alterius commodum non promoveretur, aut ius læderetur, si aliter faceres.

39. Restat classis tertia. Præceptum affirmativum est: EA LOQUERE, QUÆ CUM ANIMO TUO CONVENIUNT, SI HUMANITAS VEL PACTUM ET COMMUNIS TRANQUILLITAS TALIA EXIGANT.

40. Oppositum est huic alterum negativum: FALSILOQUIO ABSTINE, *h*) QUOTIES PER ID ALTER LÆDERETUR, AUT CONTEMNERETUR, ET PAX HUMANI GENERIS TURBARETUR.

in §. 41. expungenda sunt ea, quæ de iure perfecto et imperfecto inseruntur.

41. Scilicet tum teneor alteri sensa animi indicare & convenientia cum animo meo loqui, quoties is, quo cum ago, ad *id jus perfectum* aut *imperfectum* habet; id vero fit, quando unum ex quatuor istis præceptis absolutis talia exigit.

42. Quia vero sermo etiam propter nos ipsos est inventus, ideo *ubi mea aliqua non contemnenda versatur utilitas*, neque cujusquam alterius jus læditur, licebit sermonem ita formare, ut diversum ab eo, quod in animo volo, exprimat.

43. Quin & *si aliorum utilitatem intendamus*, ita dispositorum, ut vera loquendo detrimentum afferamus ipsis, ~~licebit &~~ [tenemur] hoc casu ficto coloratoque sermone uti. Nam qui alicui prodesse vult, & debet, non utique id tenetur facere eo modo, quo finem suum non erat obtenturus.

44. Nam etsi natura velit, ut mentis interpres sit oratio; vult tamen id fieri cum prudentia & cæteris paribus, vult etiam, ut sermone mutuis & communibus commodis consulatur. Atque cum hic posterior sit primarius sermonis finis, à quo alter mensuram capit, non poterit contra legem naturæ esse intentio fallendi, quæ ad hunc finem directo tendit.

45. Accedit, quod Philosophi in eo consentiant, veritatem præcipere, ut verum dicendo suum cuique tribuamus: Ergo vi oppositorum non nisi illud falsum prohibet, quod fraudi est alteri eique innocenti.

46. At,

ad §. 40. h) *Sed annon falsiloquium præceptum erit aliquando?* Conf. §. 43. & 63. *& quoad hæc duo præcepta* Pufend. §. 7. & de O. H. I. 10. §. 4. 5. 6. Uffelm. p. 145. §. 8. & p. 146.

46. At, inquis: *Quilibet habet perpetuò jus, ne fallatur & decipiatur ab altero.* Ergo semper falsiloquium erit turpe.

47. Imo verò, quâ fronte tu hanc objectionem asseris, eâdem ejus universalitatem negabo. *i*) Ad alia dissentientium argumenta respondent alii. *l*)

48. Ex dictis patet, quid propriè sit *veritas*, quà virtus est, quid item huic oppositum vitium, quod *mendacium* dicitur.

49. Nempe aliud est veritas *Metaphysica*, aliud *Logica*, aliud *Ethica. m*) Prima est *affectio entis*, quatenus id refertur ad existentiam. Secunda *affectio propositionis*, quatenus id quod de Subjecto affirmatur vel negatur, reipsâ ita se habet citra cogitationem hominis. Unde illi opponitur *Falsitas methaphysica*, affectio non entis (vel accuratius loquendo nihil opponitur veritati metaphysicæ, cum non entis nulla sint prædicata.) Huic verò *propositio falsa*.

50. Cœterum uti veritas *Logica* consistit in convenientia propositionis cum re extra mentem, ita veritas *Ethica* consistit in convenientia signorum externorum maximè sermonis cum mente.

51. Sed hic cave hanc *veritatem Ethicam* statim appelles *virtutem moralem. n*) Nam Ethica tractat etiam de actionibus indifferentibus, non de honestis saltem aut turpibus.

52. Itaque tum demum hæc veritas virtutis nomen meretur, quatenus hæc convenientia verborum cum animo, jus suum cuique tribuit. Unde & cum addito poterit appellari *veritas justitiaria*.

53. Quamvis communiter Peripatetici *o*) hoc additamentum usurpent, quo hanc virtutem distinguant à *veritate homiletica*.

ad §. 47. *i*) *Uffelm.* p. 147. *effugium quærit in voluntate præsumta.*
l) *Puf.* §. 9. circa finem & 10. *Uffelm.* p. 28. 29.
ad §. 49. *m*) *Conf. Patrem* annot. 100. ad Philol. Pract.

ad §. 51. *n*) *Quamvis vero B. Pater* d. l. *ita appellaverit, tamen videtur saltem ibi rem tractasse obiter.*
ad §. 53. *o*) *Pater* annot. 66.

tica, quam studio omittimus, quoniam non pauci commentatorum virtutes homileticas vel pro virtutibus non necessariis habent, vel ornamenta potius virtutum quam virtutes appellandas esse censent.

54. In specie quod veritatem homileticam attinet, videtur magis ad virtutes *intellectus* pertinere, quàm ad morales. Unde & Aristotelis judicio jactator magis vanus (*μάταιος*) est quàm malus (*κακός*.)

55. Quin *jactator* quatenus vitium voluntatem afficit, non tam ideò peccat, quod *falsa* de se dicat (nisi quatenus ea locutio cum injuria alterius est conjuncta, ubi jam pertinet ad oppositum veritatis justitiariæ) sed quod *multa* sive vera sive falsa de se loquatur. *p*)

56. Simul constat exinde, *non accuratè veritatem homileticam definiri, q*) quod sit virtus mediocritatem servans circa dicendum de se in conversatione communi veritatem; cum dici debuisset, eam servare mediocritatem circa loquendum de se in genere.

Continet saltem terminos technicos Aristotelis.

57. Vel potius, *virtuti huic incongruum nomen veritatis esse impositum*, cùm ejus essentia non consistat in convenientia signorum cum mente.

58. *Veritati Ethicæ* in genere sic dictæ opponitur *falsiloquium*, quod adeò consistit in disconvenientia sermonis ab animo loquentis fallere alterum intendentis.

59. *Veritati justitiariæ* opponitur *mendacium*, quod hoc nomen meretur, si per istam disconvenientiam & intentionem fallendi alterius jus lædatur.

doctrina de moralitate falsiloquii adscribendum autoritati Patrum et ni fallor Augustini, qui hactenus in Academiis plus regnarunt, quam ratio, vel ipsa scriptura sacra.

60. Hinc patet *falsiloquium* & *mendacium* non esse Synonyma, cum omne mendacium sit turpe, falsiloquium quandoque indifferens.

61. Adeoque illos qui omnem disconvenientiam signorum ab

ad §. 55. p) Conf. suprà §. 30. *ad* §. 56. q) *Ita ex mente Peripateticorum definit Pater* in Tabulis Philos. Pract.

ab animo pro mendacio habent, ſpeciei vocem impropriè extendere ad genus, ſimulque dum mendacium ita deſcriptum in univerſum pro vitio habent, male prædicare affectiones ſpeciei de genere.

62. Porro & inconvenientem eſſe locutionem, quaſi *vir verax poſſit mendacium dicere, non mentiri. r)* Nam mentiri equidem & mendacium dicere Synonyma ſunt. Differunt verò mendacium dicere & falſiloquium dicere.

63. Ulterius mendacium, quod *officioſum* & *jocoſum* vulgo dicunt, impropriè mendacium eſſe, quod jam Lutherus obſervavit, officioſum non malè ſingularem virtutem & prudentiam eſſe aſſerens. *s*)

64. Denique, quod ad *veritatem fides, t*) ad *mendacium* à quibusdam referatur *perfidia*, magis convenire ſermoni vulgari, quam ſtylo philoſophico.

65. Equidem qui promiſſa ſervat, vulgariter veritatem locutus, qui perfidus eſt, mentitus eſſe dicitur.

66. Sed philoſophice *fides* & *perfidia* à veritate in generali conceptu differunt, cum earum eſſentia conſiſtat in convenientia vel diſconvenientia actionum ſubſequentium cum ſignis animi præcedentibus.

67. Nam qui ab initio veritatem dixit, poterit poſteà perfidus fieri, & qui mentitus eſt, pœnitentiâ ductus fidem ſervare.

68. *Affines* inſuper *falſiloquio*, neque tamen cum eo confundendæ ſunt *ſimulatio*, & *diſſimulatio* in genere à falſiloquio *differentes*, quod illud fiat ſermone, hæc facto ſtrictè dicto, quatenus verbis opponitur. *u)*

69. In

ad §. 62. r) *Notat hoc etiam Uffelm. Fortè tamen, qui hac propoſitione utuntur, per mendacium intelligunt, non falſiloquium, ut nos, ſed propoſitionem logice falſam. Quæ tamen & ipſa valde impropriè diceretur mendacium.*

ad §. 63. s) vide D. Val. Albert. diſput. de ſimul. & diſſimul.

ad §. 64. t) *Quod facit etiam Uffelmannus.*

ad §. 68. u) Conf. Grot. III. 1. 8. Albert. d. diſp.

69. In eo verò utraque *convenit* cum falſiloquio, quod in ſimulatione & diſſimulatione intendam alterum fallere & decipere.

70. Differunt autem *ſimulatio* & *diſſimulatio inter ſe*, quod hæc conſiſtat in facto omiſſionis, quale etiam eſt taciturnitas, hæc in facto poſitivo, adhibendo nempe ſigna reliqua præter ſermonem, ita, ut non conveniant cum animo utentis.

71. Cum itaque *ſimulatio* magis accedat ad *falſiloquium*, *diſſimulatio ad reticentiam* veri, ſimul facile conſtat, nihil novi de juſtitiâ utriusque hic expectandum eſſe, ſed ea tantum quæ de taciturnitate diximus ſuprà, hoc loco ad diſſimulationem, quæ de falſiloquio, ad ſimulationem applicari debere.

72. Simul evidens fit, quid ſentiendum ſit de diviſione JCtorum in *dolum bonum* & *malum*, à multis impugnatâ, & parum intellectâ. Nam cum *dolum* definiant per fallaciam, voluerunt hoc communi nomine falſiloquium, ſimulationem & diſſimulationem conjunctim efferre.

73. Et ergo cum oſtenderimus dari falſiloquium licitum, licitam item ſimulationem & diſſimulationem, dabitur etiam *dolus bonus*.

74. Denique & illud ex dictis ſequitur, facilius per tradita & magis perſpicuè quæſtionem de licentiâ fallendi alios eſſe expoſitam, quam ſi cum aliis *x*) diſtinguas inter *falſiloquium* & *reticentiam veri y*) aut hujus *ex parte narrationem*, *z*) item inter *mendacium* & *ſermonem ambiguum*, vel tacitam quandam *reſtrictionem*.

75. Nam quemadmodum hæ diſtinctiones ex parte impiam & ſceleſtam opinionem tegunt, qualis illa de *reſervatione mentali*, ita reliquæ, quæ in *reticentia veri* & *ſermone ambiguo* quærunt effugium, ad litem definiendam non ſunt aptæ, ſed easdem limitationes admittunt, quas in falſiloquio adhibuimus. Quod ab aliis prolixius eſt expoſitum.

76. Jam

ad 74. x) *vide Dn. Puf.* §. 11. 12. 13. 14.

y) *Ergone mihi in ſpecula conſtituto liceret tacere?*

z) *Exemplo Jeremiæ & Athanaſii.* Pufend. d. §. 14.

76. Jam ex præcedentibus facile possumus specialiora definire. Initio (1) non licebit indistinctè falsiloquio uti *adversus infantes & amentes*, quasi hi non habeant libertatem sermonem nostrum dijudicandi, sed cum & ipsi sint æque homines, tùm demum fictos sermones fabulasque adversus ipsos usurpare licebit, si utilitas eorundem magis promoveatur, & quatenus nimirum nudæ veritatis non sunt capaces.

77. Eadem ratio à mendacii vitio eximet, si quis (2) *adversus adultos* fictum sermonem bono fine & in *ipsorum* aut communem *utilitatem* adhibeat, quam plano sermone assequi non licebat, puta si v. gr. innocens protegendus, iratus placandus, mœstus demulcendus, meticuloso animus addendus, fastidiosus ad medicamenta capienda movendus, pertinacia alicujus frangenda, aut malum propositum alterius intervertendum sit, modo tamen cætera sint paria, & v. gr. id non fiat cum ludibrio numinis divini. *a*)

78. Multo magis igitur (3) licitum erit pro obtinendâ *utilitate reipublicæ* arcana ejus & consilia, quæ interest aliorum notitiæ subtrahi, ficto sermone obvelare, *b*) aut in rebus dubiis & obscuris sententiam ferre ab animo ferentis alienam ad eruendam veritatem *c*)

79. Id verò non indistinctè admittendum, quod aliqui arbitrantur, (4) mendacium non esse, *d*) quoties fictum sermonem ad aliquem dirigimus, qui non decipitur, etiamsi *tertius* falsam inde hauriat persuasionem, quoniam cum hoc tertio mihi nihil fuerit negotii.

80. Nam quemadmodum hæc ratio in universum non procedit, sed sæpissimè, si in communi conversatione simus, cum omnibus, qui præsentes sunt, negotium mihi esse censendum sit,

ad §. 77. a) *Quale est factum Agesilai* ap. Pufend. §. 16.

ad §. 78. b) *Huc pertinet suo modo factum Papirii & alterius Romani de ave galeata* ap. Puf. §. 18.

c) *Exemplo Salomonis, Claudii, & Nelei* ap. Puf. §. 17.

ad §. 79. d) *Quæ est sententia Grotii.*

etsi sermonem meum ad unum sociorum in specie dirigam: ita si vel maximè hanc rationem admitteremus, non tamen ejusmodi actus propter eâ in universum à vitii nota poterit liberari, cum præter mendacium alia adhuc sint peccata sermonis.

81. Cavendum igitur hic erit quàm maximè, ne quis hoc casu in præceptum negativum classis primæ, quod supra posuimus, impingat, adeoque multæ limitationes, ab aliis *e*) jam exactè expositæ, hic sunt addendæ.

82. Præprimis si quis eo modo molestam & noxiam aliorum curiositatem avertere velit, opera danda, ne alii innoxii inde damnum sentiant, *f*) quin & ut ipse qui sic intempestivè curiosus est, malo haud magno & injucundo magis, quam damnoso afficiatur. *g*)

83. Sed (5) cum *hostibus* apertâ vi possimus nocere, licebit etiam ipsis per fabulas aut fictos sermones illudere, modo non id fiat in pactis cum hoste initis, quia per hæc etsi non in totum, in tantum tamen ab hostilitatis statu recedimus.

84. Quæ limitatio quoque ad reliquas species, in quibus falsiloquium licitum esse diximus, erit applicanda, quoniam ut modo monuimus, præceptum de fide servanda à præcepto veritatis diversum est.

Hic §. plane mutandus est. vid. §. 15. et 16 et 17. in fundamentis pag. 162. et pertinet hoc quaestio ad lib. III. cap. VII.

85. Difficilior est inspectio, an citra mendacii culpam (6) *reus delictum* cujus insimulatur, negare aut *fictis argumentis eludere* queat. Mihi negativa arridet, *h*) non solum si agatur de solutione debiti vel restitutione damni, sed &, si potissimum quæstio sit de inferenda pœnâ.

86. Nam cum concedatur, judicem habere jus & facultatem

ad §. 81. e) *à Pufend.* d. §. 18.

ad §. 82. f) *Huc iterum pertinent facta jam notata* lit. b.

g) *Ut si puero rem succo amaro ollitam proponam, & ei qui literas meas aperit, rem ingratam in literis narrem*. Puf. §. 18.

ad §. 85. h) *Dn. Pufendorffio affirmativa, si quis ea quæ hic §. 20. habet, conferat cum iis, quæ disserit in capite de pœnis.*

tem quoquo modo veritatem à reo exsculpendi, sponte sua ob supra *i*) dicta (de veritate loquendâ, quoties is, quocum ago, jus ad eam habet,) sequitur, in reo quoque esse obligationem veritatem judici dicendi. Accedit, quod jus & obligatio, ut initio *l*) harum institutionum demonstratum fuit, sint correlata, quorum unum non existere poterit sine altero.

87. Unde non intelligo, quod adversus ista regeri solet; *non cuilibet facultati, quæ nudum exercitium alicujus actus notat, in objecto suo obligationem respondere*, siquidem objectum istud sit homo, ut in præsenti casu.

88. Præprimis, cum judex habeat facultatem, istam veritatem exquirendi à reo, non solûm adversus alios, ne ipsum in ejus exercitio turbent, sed vel maximè adversus ipsum reum.

89. Et læderetur profecto nimium quantum respublica, si delinquentes nullos conscientiæ stimulos sentirent, delicta confitendi, cum rarissimè hoc pacto finem pœnarum obtinere posset, testibus & aliis probationum generibus in actibus istis plerumque occultis ordinariè deficientibus; torturæque usu hâc quidem hypothesi præsuppositâ, maximè illicito.

90. Quod autem affertur, reipublicæ non valdè interesse, ut pensatione damni factâ, puniatur delictum non notorium, quodque adeò colore aliquo tegi & excusari possit; nescio, an doctrinæ civili sit conveniens; quoniam, etsi finis pœnarum potissimus sit aliorum emendatio, quæ propterea & notitiam delicti præsupponit, tamen plerumque, si non semper, delicta non sunt notoria judici; sunt verò notoria complicibus, vel aliis concivibus, vel indicia etiam, quæ ad condemnationem non sufficiunt, ad scandalum tamen præbendum sunt sufficientia.

91. Præterea non intelligo, vel certè rarissimus erit casus, quomodo pensatione damni facta, delictum possit dici non notorium, cum vel damnum resarciendo quis delictum quasi fateatur, vel in universum fere, qui delictum negat, etiam damni restitutionem detrectet. vid. §. 19. et 20. in fundamentis pag. 162.

ad §. 86. i) §. 40. 41. l) L. 1. c. 1.

92. Neque obstat assertioni nostræ: neminem teneri, ut quis ultrò ad pœnam se offerat, aut nomen suum ipse deferat; ergo etiam per negationem criminis non peccari. Præterquam enim quod antecedens ulteriorem mereatur discussionem, de qua infrà suo loco; consequentia insuper non videtur procedere.

93. Quippe non solum aliorum regula; quasi quæ liceat non dicere etiam aliter dicere ob rationis similitudinem liceant; & ex adverso, quæ non possunt secus dici quam revera habent, ea nec taceri queant; à quibusdam pluribus instantiis fuit impugnata, *m*) & jam aliquoties monitum fuit; locutionem & veri locutionem ad diversa præcepta pertinere: sed & in genere multa non licet denegare, si rogatus fueris, ad quæ sponte præstanda, non es obligatus. *n*)

94. Denique quod adjicitur: Pœnam invito esse infligendam; ad quæ vero obligamur, ultrò & à volentibus suscipi debere; at à pœnis non posse non hominem naturaliter abhorrescere: cum præsupponat, in delinquente non hærere obligationem ad pœnam, differendum est inferius, ubi hoc caput peculiariter exponemus.

95. Cum vero advocatus à reo adscitus ipsius rei Interpretem agat, ac eodem propterea defensionis modo uti debeat, quem adhibere licebat reo, hinc ex dictis hactenus simul manifestum redditur, neque hunc etiam in criminalibus posse falsa jura aut fictas sententias allegare, vel reum ad negandum instruere, aut causam salva conscientia suscipere, ubi reus crimen clam ipsi confessus fuerit. *o*)

CAPUT

ad §. 93. m) Vide Uffelm. de offic. hom. circ. serm. p. 148. *ubi contrà Praschium disputat, & instantiam de confessione fidei & exemplo Papirii dat.*

n) *e. g. Servitia feudalia.*

ad §. 95. o) *Dissentit Dn. Pufend.* §. ult. *eadem videlicet advocato concedens quæ indulserat reo.*

CAPUT IX.

De

Officio Jurantium.

SUMMARIA.

Juramenta in subsidium corruptæ naturæ inventa. §. 1. & 2. *Moralitas ex statu integro deduci nequit.* §. 3. *Juramentorum licentia* §. 4. 5. *Juramenti definitio* §. 6. *Finis ex parte ejus, cui juratur* §. 7. 8. & *qui jurat* §. 9. 10. *Juramentum vel promissorium vel assertorium* §. 11. 12. *ad quæ genera referuntur species juris Romani* §. 13. *Juramentum est oratio accessoria* §. 14. *Superflua divisio juramenti in promissorium & confirmatorium* §. 15. *Non supervacuum, quod juramentum accedat obligationi jam antea firmæ* §. 16. *Neque enim per id confirmantur actus antea infirmi.* §. 17. *Unde non valent juramenta super re illicita.* §. 18. 19. *Quid si de re in se non illicita, sed per quam impediatur majus bonum morale* §. 20.-23. *aut impossibili?* §. 24. *Juramentum non immutat naturam & substantiam promissi.* §. 25. *Unde multa quæ de promissis in genere notavimus, hic repetenda.* §. 26.-36. *Modus jurandi* §. 37.-39. *ut Deus invocetur tanquam testis & vindex.* §. 40.-42. *Juramenta per creaturas* §. 43. *aut res nobis caras.* §. 44. *Juramentum expressum vel tacitum.* §. 45. *Juramenta jocularia.* §. 46. *Juramenta non producunt novam obligationem.* §. 47. *Igitur hic non peculiare, quod à juramentis omnis dolus & cavillatio abesse debeat* §. 48. *aut quod ea quandoque strictè sint explicanda* §. 49. *An nota interpretationis strictæ si juratum sit in odium alterius.* §. 50.-57. *Perjurus majorem reatum contrahit,* §. 58. *heredes tamen jurantis pro perjuris non habendi.* §. 59. *Tollitur juramentũ per relaxationem & dispensationem, & quæ hic observanda.* §. 60.-64. *Affinia juramenti obtestatio* §. 65. *contestatio* §. 66. *promissiones injuratæ principum,* §. 67. *Officia hominum circa juramentum* §. 68.

§. 68. I. quatenus est accessio sermonis: VERITATEM LOQVERE. §. 69. Juramentum debet esse conforme menti ejus, cui juratur. §. 70--73. PROMISSA SERVA. §. 74. Perjurium. §. 75. 76. Falsum testimonium. §. 77. Perfidia jurata. §. 78. 79. 80. Aliæ perjuriorum species. §. 81--84. II. quatenus habet clausulam juratoriam: NON JURA TEMERE, NON JURA NISI PER DEUM, §. 85--88. Juramenta temeraria. §. 89--91. Ex Lege naturali jurandum per Deum §. 92. ex positiva per Deum verum. §. 93--97. An liceat per creaturas jurare? §. 98--102. Tres juramenti comites: veritas, justitia, judicium. §. 103. Officium ejus, cui juratur: NON TEMERE JURAMENTUM POSCE. §. 104. An liceat juramentum ei deferre, quem pejeraturum esse scio? §. 105--110. An liceat ab infideli juramentum, quod ipse per falsos Deos præstat, exigere? §. 111--114.

§. 1.

SI *integer* mansisset homo, *a*) juramenti quidem nullus fuisset usus; hoc enim in subsidium *naturæ corruptæ* tantum introductum est, quia in statu corrupto non aliud suppetit nobis medium, quo in eo, qui aliquid asserit vel promittit, fallaciam aut perfidiam, in altero vero, cum quo negotium est, dubitationem & incredulitatem ex intentione nostra supprimeremus. *b*)

2. Dum enim omniscius & omnipotens testis simul & vindex invocatur, *c*) præsumtio veritatis & fidei ideò excitatur, quod nemo temere credatur tam impius, ut ita petulanter gravissimam numinis indignationem in se deposcere sit ausurus.

3. Quod si igitur officia jurantium ex statu integritatis vellemus deducere, idem esset, acsi cuperemus aquam accersere ex igne.

4. Non tamen putandum est, juramentum esse *inventum corru-*

ad §. 1. a) *Consentit Alberti* Part. 2. p. 121. §. 38. & p. 123. §. 24.
b) *Conf. cum hoc toto capite Pufend.* lib. 4. c. 2. *& hic quidem* §. 2.
ad §. 2. c) Uffelm. de Offic. hom. circ. serm. p. 106. §. 1.

corruptum corruptæ naturæ. Nam uti nulla hoc ſvadet ratio, ita in ſacris literis non unâ vice juramenta ſunt præcepta, & a ſanctiſſimis viris adhibita. *d*)

5. Quæ vero in contrarium pro oſtendendâ prohibitione juramentorum ex ſacris literis ſolent afferri, ab aliis *e*) jam diu exploſa ſunt.

6. Definimus autem *Jusjurandum*, quod ſit deliberata numinis divini tanquam teſtis & vindicis invocatio, in aſſertionis aut promiſſionis confirmationem.

7. *Finis* enim omnis juramenti ex parte ejus, *qui ſibi jurari curat*, eſt, ut homines ad enunciandum verum aut ſervandum promiſſum firmius adſtringantur metu divini numinis omnipotentis & omniſcii, cujus vindictam, ſi ſcientes fallant per juramentum, in ſe invocent, ubi alias metus ab hominibus imminens non ſatis efficax videbatur, quorum vires contemnere aut declinare vel ſcientiam ſe poſſe fallere ſperabant.

8. Unde ſi ulli juris divini præcepto adverſa eſt *atheiſmi* doctrina, eſt vero omni, ut ex libro primo patet, ſane regulis, quæ de officio jurantium ponemus, directè contrariatur. *f*)

9. Ex intentione autem ejus *qui jurat*, juramenti finis eſt *certitudo* & *fides*, ut nempe alter, quocum agitur, certus & ſecurus reddatur vel de *veritate* illorum quæ affirmantur aut negantur, vel de *fide* jurantis, ſive de impletione eorum quæ promittuntur. *g*)

10. Quod eleganter expreſſit Apoſtolus, dum dicit: *h*) *Omnis controverſiæ hominum finem ad confirmationem eſſe juramentum.* *Confirmatur* enim utrobique is cui juratur, & dum certus redditur, & dum ſecurus. Niſi forte dicere velis, Apoſtolorum in ſpecie de juramento, quod litis deciſorium vocant, loqui.

11. Fluit

ad §. 4. d) Exod. XXII. 11. Deuter. VII. 13. X. 20. II. Corinth. I. 23.

ad §. 5. e) *Uffelm.* p. 106-111. à §. 2-8.

ad §. 8. f) *Uffelm.* p. 106. §. 1.

ad §. 9. g) *Uffelm.* p. 113. §. 10.

ad §. 10. h) *Albert.* p. 121. not. 29. & p. 123. n. 33. *Uffelm.* d. l.

11. Fluit ex fine juramenti ejus *divisio. i*) Quædam enim promissis pactisque adduntur, ut eo majore cum religione observentur. Quædam autem adhibentur ad confirmandam alicujus assertionem circa factum illiquidum. Illud *promissorium* vocabimus, hoc *assertorium*.

12. *Promissorium* usurpatur ad assecuranda *futura*, *assertorium* ad confirmanda *præterita*.

13. Ad ista autem duo genera omnes juramentorum species referri possunt, ex divisionibus Jureconsultorum Romanorum ortæ, e.gr. quod aliud sit juramentum *testium*, cum nempe quis super alieno facto, jurat; aliud, quando is, cujus proprium negotium est, juramento suo controversiam solvit, sive id fiat *deferente parte adversa*, idque tùm extra judicium, quod *voluntarium*; tum in judicio, quod *necessarium* appellant, sive deferente judice, quod *judiciale* vocant, cujus species sunt juramentum *purgatorium* & *suppletorium*. Nam universa hæc juramentorum genera pertinent ad juramentum assertorium.

14. Simul eò *finis* juramentorum nos ducit, ut discamus, juramenta esse *orationem accessoriam*, quæ jam aliam assertionem & promissionem, quam firmet, præsupponit, quæ observatio in multis suam utilitatem ostendet, ac propterea probè notanda est. *l*)

15. Hinc abstrahendo à legibus civilibus, non magnum usum habebit distinctio juramenti *m*) in *confirmatorium*, quod accedat promissioni separatim factæ, & *promissorium*, cum quid directe promittitur jurato. Nam, ut ex jam dictis patet, utrumque hoc juramentum promissorium est, utrumque obligationem aliam confirmat, sive ea sit præcedens, sive concomitans.

16. Neque supervacuum est *juramentum, quod obligationi jam antea firmæ accedit*. Scilicet, etsi omnes non Athei credunt, DEUM violationem promissorum etiam injuratorum vindicare, iisdem

ad §. 11. i) *Pufend.* §. 18—22.
ad §. 14. l) *Pufend.* §. 6.
ad §. 15. m) Strauch. Exerc. 25, th. 25. & 26. Puf. §. 19.

iisdem tamen haud quicquam vanè persvasum est, acerbius puniri, qui iram DEI expresse provocaverit, ac quantum in se fuit, ad ipsius mesericordiam viam s' i præclusit.

17. Quare non putandum est, cum finem juramenti in confirmatione diximus subsistere, ac si per id confirmentur *actus anteà infirmi* & nullam obligationem secum habentes, aut producentes, sed potius omnia fere, quæ supra de promissis & sermone in genere disseruimus, hic repetenda erunt.

18. Igitur non valent juramenta super *re illicita. n*) Neque per subsequens juramentum antegressa obligatio *valida elidetur*, aut jus per eandem quæsitum tolli poterit. Inde frustrà quis juraverit, se alteri debitum non soluturum.

19. Absurdum quippe est invocare vindictam divinam, ni aliquid feceris, quod cum comminatione pœnæ à DEO est interdictum; adeoque reverentia DEI velut in ipsius ignominiam abuti.

20. Porro præcedentem assertionem eò extendit Grotius, *o*) ut non valeat jusjurandum de re in se non illicita, *si modo per eam impediatur majus bonum morale.* Sed exempla quæ profert, pleraque sunt de re illicitâ, v. gr. si quis juret, quod alteri nunquam benefacere velit &c.

21. Etsi enim regulariter ad exhibenda officia obligatio saltem sit imperfecta, tamen & huic imperfectæ obligationi satisfacere nolle, peccatum grave est.

22. Igitur, ut de sensu extensionis Grotianæ constet facilius, assumamus casum, qui in facto contigit: *p*) Irâ commotus quispiam, quod agnatus suus fœminam natalibus defectam sibi desponsaret, juramento asseveraverat, *nolle se ejus nuptiis vel conviviis interesse, nec ad sua quoque hilaria eum invitare velle.* Hic juramentum fuit de re non prorsus illicita, etsi per id majus bonum

§. 21. emendandus est: Etsi enim ad officia humanitatis obligamur saltem ex regulis decori tamen, et qui contra regulas decori evidenter peccat, eius actio pro turpi, et illicita ex dictamine rectæ rationis, seu iure naturæ est habenda.

Ad §. *18.* n) Puf. §. *6.* & *9.* Uff. p. 114. §. 12.

ad §. *20.* o) *Adde Pufend.* §. 10.

& omninò Uffelm. p. 115. §. 13. per integr.

ad §. *22.* p) vid. Ziegl. apud Uffelm. d. l.

morale (major nempe amicitia, quæ familiari conversatione multum augetur) fuerit impeditum.

23. At in ejusmodi casibus probabilior mihi videtur eorum sententia, qui judicarunt, *id juramentum servandum esse*, q) præprimis si quis se declaret, ut in isto facto jurans fecerat, quod in aliis vitæ & charitatis officiis alteri deesse nolit, nec etiam repulsurus sit, si sponte alter & non invitatus ad hilaria sua veniret.

24. Ita nec obligat juramentum super re *impossibili*. r)

25. Et in genere juramentum *non immutat naturam & substantiam promissi* pactive cui accedit. Neque igitur ex conditionato facit purum, neque amplius stringit, cessante qualitate, cujus intuitu alteri quid jurató fuit promissum. s)

26. *Acceptatio* etiam requiritur in promisso jurato, idemque ab illo cui promissio facta, *remitti* potest. t)

27. Porrò & contractus juramento sancitus, abstrahendo à legibus civilibus, rescindi poterit, si modo tales sint causæ, u) quæ etiam in statu naturali ad rescissionem sint sufficientes, qualis si sola sit, non est *minorennitas*.

28. Ulterius uti suprà in promissionibus requirebatur *animus deliberatus* ex parte promittentis, sic & idem requisitum necessarium est ex parte jurantis. Unde juramento haud quicquam obstri-

§. 23. emendandus est: At etiam in eiusmodi casu puto iuramentum non producere nouam obligationem, quia certum est, assertionem illam vel quasi promissionem, si absque clausula iuratoria fuisset, nullam producere obligationem, partim ob dicta §. 4. 5. 6. ad Cap. 7. partim quia origo eius supponitur ex affectu iræ irrationabili, partim ob dicta in hoc capite § statim seq. 26.

ad §. 23. q) *vid. Uffelm.* d. l. *Vitium quidem fuit in temeritate, quod de ejusmodi causa juraverat. At Christus juramenta etiam temeraria vult esse servanda.*

ad §. 24. r) Puf. §. 11. Uffelm. p. 114. §. 12.

ad §. 25. s) *v. g. si magistratui jurato promisi obedientiam, & officium ejus posteà cesset.*

ad §. 26. t) *Quod non procederet ita facile, si secundum mentem Grotii in juramento Deo fieret promissio.*

ad §. 27. u) *An talis causa est etiam læsio ultrà dimidium? Ita videtur.* Conf. Puf. §. 11. *Sed vide* infrà cap. 11. § 19. seq. *Ergo restabit metus & dolus, de quibus* §. 29. seq.

obstrictus est, qui simpliciter juramentum *recitando* profert, aut ejusdem verba concepta in primâ personâ alteri præit. x)

29. Quemadmodum autem promissio *dolo* elicita non obligat, sic nec vinculum injicit conscientiæ juramentum, ad quod alter dolo malo me seduxit. *y*)

30. Aliud dicendum existimo de *errore* simplici, nisi & hic circumstantia, circa quam fuit erratum, juramento per modum conditionis fuerit inserta. *z*) Quia & in simplici pacto hic aliud docuimus suprà. *a*)

31. Quod si juramentum *metu* sit extortum à latrone, non alium effectum habebit, quam quem supra probavimus prolixius, sequi promissionem injuratam piratæ factam. *b*)

32. Etsi verò juramenta, quæ *in alterius animam fiunt*, non sunt planè rejicienda, sed in ejusmodi actibus, qui admittunt procuratorem, (qualis non est, si testimonium sit dicendum,) æque ut contractus meri, illum in cujus animam juratum fuit, obligant, vereor tamen, ut ea finem juramentorum æquè benè obtineant, ac illa, quæ à promittentibus ipsis præstantur. *c*)

33. Poterit tamen à legibus civilibus disponi, ut juramenta, quæ in statu naturali ob læsionem jurantis nullam haberent efficaciam, validum actum reddant in civitate. *d*) Et præsumunt fere

Hic §. 33. cum not. (d) expungendus est. Falsam enim esse rationem in dicto §. datam, docent, quæ diximus modo, §. 9. 10. 11.

ad §. 28. x) *Unde frustrà sibi timebat Cydippe ap. Ovid.* Puf. §. 5. Conf. Uffelm. p. 112. §. 8.

ad §. 29. y) *Ut si quis falsum mihi narravet nuncium & propter hoc ipsi jurato quid promitterem.* Pufend. §. 7.

ad §. 30. z) *Huc pertinet juramentum Josuæ Gibeonitis præstitum, de quo latius* Puf. d. §. 7.

a) l. 2. c. 7. §. 9. seqq.

ad §. 31. b) Puf. §. 8. *Dissentiunt alii cum Grotio, quasi per juramentum promissio Deo fuerit facta. Sed & hic tamen regerere possemus, non præsumendum, Deum in favorem hominis nequam id acceptasse.*

ad §. 32. c) *Quia is, qui per alium jurat, non tantum horrorem perjurii percipit.* Conf. Puf. §. 16. Uffel. p. 131. seqq. §. 36. seqq.

ad §. 33. d) Pufend. §. 19. *Huc*

ferè leges ejusmodi, cum quilibet beneficio in favorem sui introducto renunciare posſit, ſerio conſultaſſe, an negotium ſibi expediat vel non, qui juramento iſtud confirmare ſuſtinuit. *e*)

34. Quamvis autem pro validitate juramentorum ſimilium, quale eſt metu vel dolo exactum, à nonnullis afferri ſoleat, *f*) quod in juramenti clauſulâ promisſio fiat DEO, in cujus honorem promiſſum ſervandum ſit, etiam in ſtatu naturali, accuratè tamen oſtenderunt alii, iſtam aſſertionem parum convenire conceptui de naturâ juramenti. *g*)

35. Aliud quippe eſt, promittere DEO, quod velim ſolvere v. gr. latroni, aliud promittere latroni cum invocatione divini numinis.

36. Quam quidem invocationem non præſumitur ſanctiſſimum numen in favorem nebulonis athei omne vinculum ſocialitatis rumpentis acceptaſſe.

37. Ita ſenſim *h*) perducti ſumus ad modum jurandi, qui & ipſe dependet à juramenti *fine*, quem ſupra expoſuimus. *i*)

38. Is verò eſt vel, qui communi gentium intentione in juramento requiritur, *ut nempe DEUS invocetur, ut teſtis & vindex*, vel qui ad majorem jurijurando conciliandam reverentiam pluribus *ſolennitatibus* ac ſymbolis adhibitis, à ſingulis populis priori eſt ſuperadditus. *l*)

39. Quorum hunc ſi doctrinæ gratia *formam accidentalem*, illum

ſpectat regula vulgata Juris Canonici de juramentis, ſecundum quam valebunt fidejuſſio jurata mulieris, mutuum à filiofam. juratò contractum, quæ ſecundum principia pandectarum non valerent.

e) *Præprimis, ſi conſenſus metu non fuerit elicitus.*

ad §. 34. f) *Quod facit Grotius.* vide Puf. §. 8.

g) *Oſtendit hoc definitio juramenti. Aliud enim eſt, Deo promittere, aliud: Deum teſtem invocare. Nam & inter homines cum quis ut teſtis invocatur, ipſi non promittitur.*

ad §. 37. h) vide §. 7. ſeqq.

i) Conf. §. 16.

ad §. 38. l) Uffelm. p. 117. §. 14.

illum formam juramenti *essentialem* appellare velis, non refragabor.

40. Posterior magis pertinet ad Jurisprudentiam Civilem: *m*) De priori verò est, quod ulterius dispiciamus; qui duo momenta comprehendit, initio ut DEUS invocetur tanquam *testis* veritatis, tum ut *vindex* mendacii in juramento assertorio, vel perfidiæ in promissorio.

41. Horum utrumque ad juramenti finem est necessarium; non enim ad metum divini numinis, qui fidem & certitudinem in altero operari debet, sufficere DEUM ut testem invocare, si non idem timeretur perjurii vindex, neque ut vindex timeri posset, si non crederetur esse testis.

42. Non tamen necesse est, ut utraque formula exprimatur in juramento, sed una alteram *tacitè* continet. Dum enim DEUS justissimus invocatur in testem, necesse est, ut invocans eum simul timeat ut vindicem, & dum omniscium implorat ut vindicem, certissimus simul est jurans, quod sit testis.

43. Quin & sæpius in juramentis *creaturarum* mentio facta apud Gentes legitur, *n*) quod vel ideo factum, quod jurantes vana persvasione seducti crederent, creaturas istas esse *Numen*, quo refer., quando paganos per sidera jurasse legis.

44. Vel quod *tacitè* jurantes *DEUM obtestari* censerentur, ut in istis rebus tanquam sibi carissimis ultionem perjurii expeteret, quorsum spectant juramenta per caput proprium, per animam & olim & hodiè usitata; per salutem item filii, per caput, genium, salutem principis frequenter usurpata veteribus.

45. Quare posses hoc intuitu juramentum dividere in *expressum & tacitum*. *o*) Illud erit, si per Numen juretur. Hoc, si per

 crea-

ad §. 40 m) *Ut, quod v. g. candelæ accendantur, manus eleventur, præcedat adhortatio &c.*

ad §. 43. n) Puf. §. 3. *quem &* *confer. ad* §. 46.

ad §. 45. o) *Aliter hanc divisionem exponit Uffelm.* p. 118. §. 16. seq. *cujus meditationes requirunt ulteriorem disquisitionem.*

§ 40. et seqq. præsupponunt præcepta de Religione, et pertinet magis ad caput de Religione, et pleraque quæ ex Scriptura Sacra immiscentur, ~~[illegible]~~ ad Theologiam remittenda sunt.

creaturam quam quis pro DEO non habet, sed vindictam saltem divinam in eâ invocat.

46. Quod si verò per *creaturas vilissimas* quandoque juratum deprehendimus, pro jocularibus potius quam veris juramentis eadem habenda erunt, postquam apud plurimos pravus mos invaluit, juramenta in ornamentum ac supplementum sermonis adhibere. Huc pertinent juramenta Socratis per canem, anserem, & platanum, Zenonis per capparim &c. scilicet jurabant per eos, non ut per DEOS, sed ne per DEOS jurarent.

47. Pervenimus ad *effectus* jurisjurandi, qui quidem plerique conveniunt, qua juramentum assertorium, cum iis, quæ in capite præcedenti de sermone diximus, quà promissorium cum iis, quæ de fide servanda suprà diximus. Fluit hoc exinde quod suprà notavimus, juramenta esse accessoria sermonis, quapropter abstrahendo â legibus civilibus, non producunt novam & peculiarem obligationem.

48. Hinc quod dicitur; *à juramentis omnem dolum & cavillationem seu fraudulentam interpretationem abesse debere*, rectè se habet, sed hujus tamen assertionis causam non principaliter in eo quærerem, *p*) quasi interposita in juramento DEI invocatio, quem neque astu quis deceperit, & cui nemo impune illuserit, eum effectum producat. Nam debet cavillatoria explicatio ab omni assertione & promisso abesse: & exempla â Doctoribus eam in rem adducta, *q*) omnia ostendunt, peccasse cavillatores ejusmodi, etiamsi juramentum sermoni suo non addidissent.

49. Ne-

ad §. 48. p) *Quod facit* Dn. Pufend §. 12. *quam doctrinam videtur hausisse à Grotio, cujus hypothesis erat, quod in juramento Deo quid promitteretur, quam tamen hypothesin ipse pro falsa habet.*

q) *De eo qui juraverat se in castra rediturum; de eo qui juraverat alteri, si procederet ad colloquium, cum statim ad civitatem reversurum; de juramento Locrensium, quamdiu hanc terram calcarent, & hac capita humeris gestarent; de Rhadamisto, qui promiserat quod nec ferro nec veneno vellet nocere; de eo qui juraverat, se neque peditem, neque equitem adversus Gallos pugnaturum; de Cleomene, quod omnia cum alterius capite transacturus sit.*

49. Neque illud juramentis peculiare est, quod ea non semper latè sed *quandoque strictè* sint explicanda, *r*) siquidem subjecta materia id requirere videatur. Nam eandem regulam inculcabimus infrà in doctrinâ generali de interpretatione.

50. An verò nota universalis strictè faciendæ interpretationis in juramentis sit, si juratum sit *in odium alterius*, & non tam promissioni *quam minis* [ex quibus per se nemini jus nascitur] juramentum fuerit adjectum, subsisto.

51. Afferuntur equidem varia ejus regulæ *exempla*, v. gr. quod Israëlitæ, qui juraverant se filias suas Benjaminitis non collocaturos, rapi eas ab his passi fuerint; quod Athanaricus, qui juraverat patri, se solum Romanorum non calcaturum, in medio eorum flumine cum ipsis convenerat; quod Achæi juramento obstricti, ne decreta sua tollerent, petierunt, ut Romani ipsi, quæ videtentur, mutarent; quod Aurelianus minatus, se nec canibus vitam relicturum, jusserit milites ad canes occidendos discurrere; quod Themison promittens, se jussa Etearchi executurum, filiam hujus, quam pater mari demergi jusserat, in mare dimissam salvam statim inde retraxerit; quod Timoleon Milarcho jurans, se eum Syracusis non accusaturum, celerrimè eum interfici jusserit &c.

52. Sed vereor, ne ad ea omnia quis regerere possit, cavillatoriam, hoc est, talem interpretationem in iis contineri, quæ vel cum mente ipsorum jurantium dum jurarent, vel certè cum mente eorum cui juramentum erat præstitum, non convenirent.

53. At non solum in omni interpretatione respicere debemus ad tempus illud, quo promissio fuit præstita vel assertio facta, sed & in specie, quod juramentum attinet, paulo post *s*) notabimus, sensum orationis valere debere prout illum capit, qui juramentum defert.

54. Neque tamen propterea facta eorum, quæ in recensitis exemplis fuerunt allata, omnia aut his similia, injustitiæ accusanda

ad §. *49* r) *Uti videtur facere* Dn. Pufend. §. 13.
ad §. *53*. s) §. 71.

ſanda eſſe putarem. Sed potius in dijudicanda eorum juſtitia ſic procedendum videtur. Aut juratum fuit de re *licitâ*, aut *illicitâ*; Si illud, interpretatio iſta cavillatoria à perjurio non liberavit jurantes; ſi hoc, factum ex interpretatione ejusmodi præſtitum pro ſuperfluo magis, quam illicito erit habendum, cum vel eo omiſſo ob juramentum, utpote ſuper re illicitâ factum non ſervatum, pro perjuris haberi non poterant.

Mutanda est etiam sententia huius §. 55. et iuramentum Israelitarum ad classem iuramentorum super re illicita referendum ob dicta modo n. 18.

55. Ita v. gr. *Iſraelitarum* juramentum ex juſto zelo præſtitum ſervandum potius erat, quam ut cavillatione illâ ſolveretur, niſi forte dicere velis, *t*) non licuiſſe ipſis tribum Benjamin iſto juramento quaſi exſcindere; quamvis adverſus hanc objectionem non deſint reſponſiones variæ. *u*)

56. Ita *Aurelianus* occiſionem canum, ita *Themiſon* ſubmerſionem in mare plane omittere poterant, cum juramentum ab Aureliano de re illicitâ, extermino nempe civitatis poſt victoriam, fuerat præſtitum, Etearchus etiam à Themiſone rem injuſtam poſtulaverat.

57. Nam iſtud quidem rectiſſimè obſervatum, *x*) juramentum non minus ac promiſſiones juratas, includere tacitas conditiones & limitationes, quæ ex ipsâ rei naturâ ritè fluunt. Unde ſi alicui, quicquid velit, petendi optionem conceſſi, ubi iſte iniqua aut abſurda petierit, haud quicquam tenebor. Quæ jam facilè ad Themiſonis juramentum applicari poterunt.

58. Ergone ais, *nullus peculiaris* erit juramentorum effectus? Nullus puto, niſi fortè eo referre velis, quod invocatio divini numi-

ad §. 55. t) *Quam rationem affert* Dn. Pufend. d. §. 13.

u) *Suppeditat eas ex parte Oſiander* ad Grot. p. 970. (*qui juramentum pro valido habet, etſi interpretationem hanc admittat.*) *Adde quod jam ex Benjaminitis 400. de matrimonio fuerit proſpectum.*

ad §. 57. x) *à Pufend.* §. 14. *ubi plura exempla habet, ut Hippolyti, jurantis Novercæ, quod tacere velit, quæ ipſa dictura ſit. Huc pertinet exemplum Herodis jurantis filiæ, Salomonis promittentis matri &c.*

numinis arguat, eum qui perjurium commiserit, *atrociorem pœnam* expectare debere, quam eos qui aliàs mendacium dixerunt, vel injuratam fidem fefellerunt. *y*)

59. In eo tamen juramentum à promissionibus nudis abit, *z*) quod etsi hæ hæredes promittentis teneant, ac multo magis promissio jurata hominibus facta, [aliud enim dicendum, si per modum voti concepta sit,] ipsa tamen *clausula juratoria*, & invocatio nominis divini jurantis personam non egrediatur, neque adeo *heres* fidem à defuncto datam fallens, pro perjuro haberi debeat.

60. Tollitur verò juramentorum, *a*) ut in genere omnium promissionum, effectus per *relaxationem* seu *dispensationem*, quam in generali acceptione definimus, quod sit actus, quo vel superior jurantis declarat, juramentum propter defectum potestatis in jurante fuisse nullum, vel superior ejus cui juratò promissum fuit, certis eis rationibus obligationem inde ortam juranti condonat.

61. Nam uti jam suprà diximus, nemo tenetur ad impossibilia, igitur si, qui alterius potestati subjectus est, juret, semper tacita exceptio inerit juramento; salvo jure superioris.

62. Qui tamen peccabit, si dispenset, ubi nullum jus aut suum aut commune societatis cui præest, læsum fuit.

63. Ut & ille, qui citrà causam justam, [pro quali habetur delictum promissarii, & interesse publicum,] subdito suo jus ex juramento quæsitum auferat.

64. Cœterum is, qui nec juranti, nec in cujus gratiam juratum est, superior est, dispensare nequit, unde vel ex hoc unico judicari potest, quo jure quâve injuriâ Pontifex Romanus potestatem sibi sumat dispensandi circa juramenta regum & principum. *b*)

ad §. 58. y) *Sed determinatio hujus pœnæ pertinebit ad jus civile.*

ad §. 59. z) Puf. §. 17. Uffelm. p. 132. seqq. §. 38. seqq.

ad §. 60. a) Puf. §. 24. Uffelm. p. 237. §. 46. seqq.

ad §. 64. b) *Nimis hic se macerat Uffelm.* d. l.

65. *Affinitatem* cum juramento habet *obtestatio*, quæ est actus, quo quis alterum nominato DEO vel aliâ quâdam re ipsi carissimâ, vel ab ipso maximè verenda, obsecrat de veritate dicenda, qualis est Archi-Sacerdotis, *c*) quâ Christum obtestatur, ut diceret, utrum sit filius DEI.

66. Cum quâ non confundenda est *contestatio*, *d*) & ipsa juramento affinis, quâ quis comparatione rei gratissimæ asseverat, non minus sibi cordi esse veritatem in illa re, ac sibi cordi est illa res nominata. Ita contestatur Joseph per vitam Pharaonis; *e*) ita Elisa contestatur per vitam Eliæ. *f*)

67. Denique sunt quædam promissiones, *g*) quæ etsi non sint juramenta, *æqualem tamen efficaciam* inter homines habent vel propter *personam promittentis*, ut si princeps promittat, bey seinen Fürstlichen wahren Worten / vel propter specialem *consuetudinem* certi populi. Sic apud Persas firmissimum fidei vinculum erat, fides datis dexteris.

Quae Thomas. dixit. §. 67. non deducenda iam amplius sunt, ex speciali ratione à persona promittentis, vel speciali consuetudine desumta, sed ex generali; quod omnia promissa etiam iniurata sint iure naturae servanda.

68. Atque hæc quoad juramenti Theoriam sufficere poterunt. Restat ut *præcepta* ponamus de officio hominum circa juramentum. Consideratur verò hoc casu juramentum vel prout est *accessio* sermonis, vel prout *clausula juratoria* invocatione nominis divini tanquam speciali formâ absolvitur.

69. *Priori* modo præceptum *generale* tam juramentum promissorium qum assertorium [hoc tamen potissimum) respiciens est: VERITATEM LOQVERE, hoc est, opera danda est, ut signa externa conveniant cum animo tuo.

70. Cœterum cum in omni negotio etiam injurato, dum ad interrogationem alterius respondemus, aut ad rogationem ejus spondemus, responsio & sponsio nostra se ad interrogationem & roga-

ad §. *65*. c) Matth. 26. 23.

ad §. *66*. d) *Confundit Osiander* ad Grotium p. 982. *à quo tamen descriptionem sumsimus. Adde omninò Usselm.* p. 121. §. 19.

e) Genes. 42. v. 15. 16.

f) II. Reg 2. v. 2.

ad §. *67*. g) Grot. II. 13. §. ult.

rogationem alterius referat; ſequitur exinde, quod reſponſio noſtra non divellenda ſit ab animo & intentione ſtipulantis vel quærentis.

71. Unde vel maximè in juramentis opus eſt, ut *verba jurisjurandi eo in ſenſu adhibeamus, quo alterum, cui juratur, ea adhibere probabiliter credimus*, ac propterea ambiguitas verborum, quantum fieri poterit, erit vitanda. *h*)

72. Enim verò non nobis loquimur *i*) & juramus, ſed aliis quibuscum negotium eſt, atque ideo loquimur, ut intelligamur, ideò juramus, ut eò melius alteri de integritate noſtra conſtet. *l*)

73. Inde ejus quoque eſt, cui juratur, concipere verba juramenti, atque declarare, quo ſenſu illa intelligere velit.

74. Speciale Præceptum & ad juramentum promiſſorium tantum pertinens eſt: PROMISSA SERVA.

75. Coërcet utrumque præceptum *perjurium*, quod vitium in latâ ſuâ acceptione, & mendacium juratum & juratam perfidiam ſub ſe comprehendit. *m*)

76. Qui ſignificatus laxior uſu moderno eſt receptus, etſi olim à nonnullis ſtrictè pro ſolâ perfidiâ, *n*) à quibusdam Scriptoribus Pontificiis contrà pro ſolo mendacio vox perjurii uſurpata fuerit. *o*)

77. Ad mendacium juratum pertinet *falſum teſtimonium*, item ſi quis juret & tamen inde nolit obligari. *p*)

78. Ad *perfidiam juratam* non ſolum pertinet, ſi quis directè fidem juramento datam adimplere detrectet, ſed & ſi pro-

 miſſor

ad §. 71. h) Uffelm. p. 113. §. 11.

ad §. 72. i) *Quæ eſt generalis ratio à communi natura ſermonis deſumta.*

l) *Quæ eſt ratio ſpecialis à fine juramenti.*

ad §. 75. m) Uffelm. p. 153. §. 2.

ad §. 76. n) *Reich. Condit. de ſi-de politica l. 4. c. 11. n. 5. p. 565. ubi citat. Cicer. officia l. 3. n. 108. Gell. l. 7. c. 18.*

o) *Ita Laymannum refutat Uff.* p. 154 §. 3. & 4.

ad §. 77. p) *Quia hoc ex definitione juramenti involvit contradictionem.* Uffelm. p. 157. §. 6. & p. 112. §. 9. Puf. §. 5.

missor superiorem ejus, cui promissum est, imploret, ut ipsi juramentum relaxet. *q*)

79. Ut ecce, si quis juravit statuta universitatis esse servaturum, & posteà à superiore precibus impetret, ut in ejus favorem circa ista statuta dispenset. *r*)

80. Etsi enim ejusmodi dispensatio, si à superiore sponte fiat, sine perfidiæ nota acceptari possit, eandem tamen injustè promittens solicitat, cum hoc factum sit apertè contra intentionem ejus, cui quid promissum est.

81. Neque eos à classe perjurorum eximendos esse censeo, qui jurato promiserunt, quod officia sua fideliter obire velint, si *partem* quamcunque officii *neglexerint ex proæresi*, etiamsi se pœnæ submittant, nam fur est etiam, qui fustigationem sustinuit. *s*)

82. Multò magis igitur ad perjuros erit referendus, qui circa *peculiarem* aliquem actum se juramento obstrinxit, si contrà quid faciat.

85. Nisi diserte *t*) in promisso quis sibi libertatem reservaverit, *u*) aut promissa adimplendi, aut actum contrararium multâ redimendi. *x*)

84. Vel ii, qui juramenti formulam præscribunt, ipsi eam sic exponant, vel publice exponi ita patiantur, *y*) ut sine nota perjurii liceat contrà promissa delinquere, modo delinquens pœnæ

ad §. 78. q) *Nam est hoc contrà intentionem ejus, cui juratum est.*

ad §. 79. r) *Si enim hæc exceptio intelligeretur initio tacitè facta in promisso, non obtineretur finis juramenti. Mallem tamen hic obiter à Dn. Alberto scire, an homo in statu integritatis ejusmodi cautelis fuisset usus; & an Theologus ejusmodi fraude pia utens possit esse γνησίως Lutheranus?*

ad §. 81. s) *Pœna enim humana non tollit reatum, sed emendat salutem de futuro.*

ad §. 83. t) *Ergo non sufficit restrictio mentalis.*

u) *Et alter non contradixerit.*

x) *Tum enim, si modo posterius fiat, ei, cui juratum est, nullum creatur præjudicium.*

ad §. 84. y) *Tum enim est consensus tacitus.* Uffelm. p. 156. §. 5. *cujus tamen rationes non sufficiunt. De pœna perjurii* Idem p. 157.

pœnæ obtemperet, qualiter communiter explicari solet juramentum studiosorum, quod injurias sibi illatas consulto non vindicare, sed super iis auxilium Magistratus implorare velint.

85. *Posteriori* modò, & quâ juramentum invocatione nominis divini constat, duo præcepta notari merentur. (1) NON JURA TEMERE (2) NON JURA NISI PER DEUM. Hic §. pertinet magis ad Caput de Religione.

86. Istud quidem *immediatè ex fine* juramenti deducitur, hoc fluit *immediatè* ex ejusdem forma.

88. Cum enim juramentum assertorium ideò inventum sit, ut via aperiatur ad decidendum aliquod factum illiquidum, & quod aliâ ratione commodius demonstrari nequit, sequitur, quod pro temerario habendum sit juramentum, ubi vel nullâ probatione opus, vel ubi aliis argumentis res commodè *z*) demonstrari potest; aut ubi non est conveniens probationis objectum.

88. Igitur in quæstionibus juris non licita erunt juramenta, & ineptus esset ac temerarius, qui ad veritatem doctrinæ suæ demonstrandam juramentum adhiberet. *a*)

89. Peccant graviter adversus hoc præceptum, qui juramentum adhibent pro *ornamento sermonis*, & quando quis utitur eo in sensu duntaxat *enunciativo*, *b*) non habens intentionem dicta sua jurejurando confirmandi. Unde non malè Hobbesius illas pejerationes *c*) non juramenta esse dicit, sed nominis divini abusionem, natam ex pravâ consuetudine omnia nimium vehementer asseverantium.

90. Porrò quamvis superius ostensum fuerit, *falsiloquium* quoddam esse licitum, adeoque inde sequatur non esse eum pro per

ad §. 87. z) *Unde juramenti delatio non statim habenda pro temeraria, ubi alia media probandi suppetant.*

ad §. 88. a) Conf. Albert. Erot. Lips. ab init.

ad §. 89. b) *Huc pertinet casus §. 22. Operabitur tamen hac temeritas, ut si juramentum additum fuerit actui licito*, ut supra d. §. 22. *obstringat jurantem ad ejus observationem. Neque enim, quod temerarium est, propterea non est servandum.*

c) *In sermone merè assertivo in præsenti vel præterito.*

Hæc nota (b.) expungenda est. vid. fundamenta pag. 166. §. 60.

perjuro habendum, qui ejusmodi falsiloquio adjungat juramentum; peccabit tamen adversus præceptum de vitandâ *temeritate* quoniam ut juramenta ejusmodi falsiloquiis adhibeantur, necessitas nulla exigit.

91. Pertinet adeò præceptum illud prius maximopere ad juramentum *assertorium*. Sed & ejus tamen in *promissorio* non est usus nullus. Nam temerè jurat, qui jurat in promissione rerum impossibilium, quo & iste pertinet, qui jurato promittit, quod scit à superiore suo esse prohibitum. *d*)

92. Quod *alterum* præceptum attinet, illud quatenus ex *jure naturali* deducendum est, non alium sensum habet, quam *quod jurandum sit per DEUM, quà ex jure naturali cognosci potest.*

Hi 3. §§. expungendi sunt, quia existentiam legis divinæ positivæ universalis jam alibi destruxit.

93. Quatenus verò *lex positiva universalis* inculcat, quis sit verus DEUS, & quomodo is colendus sit, inde hæc defectum luminis naturæ supplet:

Non jura nisi per DEUM VERUM.

94. Igitur contra *legem naturæ* peccat, qui per id jurat, quod Pro DEO non habet, quoniam ita non obtinetur finis juramenti; contra *legem divinam* & præcepta religionis, qui per DEUM falsum jurat, quem pro vero habet, quod hic saltem obiter monuisse sufficiat, cum ulterior disquisitio de cultu religioso per juramenta pertineat ad Theologos.

95. Non confundenda quippe hic sunt præcepta juris naturalis circa juramentum, cum præceptis religionis, & quatenus juramentum est species cultus divini, qui propterea interdum etiam sub voce juramenti solet exprimi. *e*)

96. Cœterum is, qui per id jurat, quod DEUM esse non credit, *injustè* magis jurat, *f*) quàm ut committat *perjurium*, at, qui simulat tamen, quod credat, peccat contra jus naturæ, quia alterum vel promittendo vel asserendo decipere intendit. Similiter, qui per Deum per

ad §. 91. d) *Qui jurat, cum alter id non desideraret.* Uffelm. p. 114. §. 12.

ad §. 95. e) Uffelm. p. 107. §. 3.

ad §. 96. f) *h. e. simulat se jurare, adeoque peccat simulando.* Puf. §. 4. *Dissent. ex parte* Uffelm. p. 126. §. 25. 26.

per DEUM falsum jurat, quem verum credit, verè jurat adeoque *perjurium* committit, si falso juret aut perfide.

97. Sicut v. gr. criminis læsæ majestatis reus est, qui principem suum interficere intendens, juratum ejus hostem ex errore violet.

98. Depandet ex dictis discussio quæstionis: *An liceat per creaturas jurare?* Vel enim eæ adhibentur in *obtestationibus*, *g*) aut *contestationibus*, tum huc non pertinent, quia eæ non sunt juramenta.

99. Vel ipsarum mentio fit in *juramento*, tanquam *in quibus DEUS nos punire debeat*, tum erit juramentum tacitum. *h*)

100. Vel quatenus *ipsæ aliquid divinitatis habere creduntur*; tum Christiano hoc vetat revelatio divinâ, ne idolatriam incurrat. *i*)

101. Vel quà eis non quidem aliquid divinitatis tribuitur, *l*) sed tamen, quà aliquam *relationem ad DEUM habent*, intuitu peculiaris consecrationis aut attinentiæ, *m*) ut quando juratur *per templum*, *altare* &c. aut quatenus *creatorem innuunt*, v. gr. si juratur per *cœlum*; Et tum, etsi hæ formulæ ab injustitiæ vitio vix liberent *n*) cum quis illis utitur, adeoque rectius omittantur; tamen si fuerint adhibibitæ, pro perjuro habendus erit, qui iisdem illicitè fefellerit. *o*)

102. Aliud tamen dicendum de formulâ apud nos consveta:

Ita

ad §. *98*. g) vide suprà §. 65, 66.
ad §. *99*. h) vide §. 44.
ad §. *100*. i) vide §. 43.
ad §. *101*. l) Uff. p. 121. §. 20.
m) Uff. p. 122. seq. §. 21. 22. 23.
n) *Quod tales formulas adhibeat, ex quibus vel pro idololatra haberi poterit ab eo cui juratur, vel ipse intentionem habeat alterum decipiendi, dum jurare se velle præ se fert, sed non jurat per Deum. Huc pertinent dicta Christi* Matth. 5. v. 34. seqq.

o) *Non obstat* §. *69*. *Is eim ex hoc* §. *est limitandus, nisi quis per id juret, quod attinentiam quandam & relationem ad Deum habet.*

Ita me DEUS adjuvet per verbum suum, seu per Sanctum Evangelium; quæ neque impia est, neque injusta. *p*)

103. Quæ hactenus exposuimus præcepta juranti observanda, conveniunt cum tribus juramenti comitibus, *q*) quos vulgò statuunt; *Veritate* nempe, ne mendacium dicatur, *justitia*, ne fides frangatur, aut ne aliter quàm per DEUM juretur, & *judicio*, ne juretur temerè.

104. Sed neque is, cui juratur, sine monito erit dimittendus; NON TEMERE JURAMENTUM POSCE. Esset enim hoc iterum contra finem juramentorum & reverentiam DEO debitam, quæ fundamentum est omnium legum divinarum, ut supra ostendimus.

105. *An igitur licebit juramentum ei deferre, quem pejeraturum esse scis?* Distinguitur *r*) communiter inter judicem & litigantem; ita ut is excusetur, quoniam ejus officium ferè est mercenarium; sed litigans si hoc faciat, peccet.

106. Quam quidem sententiam admitterem, cum temeritas sit omnino in eo, qui à certò pejeraturo juramentum exigit; frustrà enim id exigit, sed initio præsupponendum erat: an casus quæstionis sit dabilis?

107. Nego enim, *certam esse scientiam* in aliquo de futuro perjurio tertii; Nam non solum futurorum nulla est certa scientia; sed & in specie ea quæ dependent ab arbitrio alieno, ab homine, qui corda non scrutatur, sciri nequeunt.

108. Neque hic sufficit, quod perjuria jam sæpe commiserit is, cum quo est negotium; poterit enim in præsenti se emendare.

109. Quin

ad §. *102.* p) *Habet enim hunc sensum. Ita me Deus adjuvet, per promissiones in verbo suo mihi revelatas, non quasi attribuamus verbo, prout literis constat, efficaciam.* Vide omninò Uffelm. p. 125. §. 24. add. Voët. Part. 3. disp. select. p. 156.

ad §. *103.* q) Conf. Uff. p. 115. §. 12.

ad §. *105.* r) Uffelm. late p. 128. §. 30. seqq.

109. Quin si apertè profiteatur, se pejeraturum esse, non faciet certum indicium, cum istæ minæ afferri possint ad evitandum juramentum.

110. Quapropter nisi specialis casus offeratur, (quid si enim is qui jurare debet, apertè profiteatur atheismum? Sed neque hic casus facilè dabilis;) mallem quæstionem istam inter inutiliter curiosas referre.

111. Majorem utilitatem habet altera quæstio, *s*) *an liceat ab infideli juramentum, quod ipse per falsos DEOS præstat, exigere?* Non pauci, recipi posse ab idololatrâ ejusmodi juramentum, asserunt, non exigi. *t*)

112. Ego & *exigi* posse puto, si modo cœtera sint paria. *u*) Semper enim formula jurandi accommodanda est ad persuasionem & religionem, quam circa DEUM fovet, qui jurat.

113. Fluit hoc ex fine juramenti. Nam frustrà quis adigeretur ad jusjurandum per DEUM, quem non credit, adeoque nec metuit.

114. Quapropter cum jus naturæ hic non obstet, tamdiu hæc sententia defendi poterit, donec ostendatur, aliud velle præcepta religionis, quod hactenus non fuit ostensum. Ad objectiones enim respondent alii.

Mm CAPUT

ad §. 111. s) Puf. §. 4. Uff. §. 25. 26. 27. 28.

t) *Facit hoc Uffelm. Et posset hæc sententia declarari simili. Ita ministri Ecclesiæ non possunt exigere honoraria pro absolutione, recipiunt tamen.* Conf. supra §. 80.

ad §. 112. u) *Id est, si non fiat temerè.* Puf. d. §. 4. Osiand. ad Grot. p. 986. *Necesse enim est aliquando, ut præscribatur ejusmodi formula juranti. Ut si juramentum præstandum sit in judicio.*

CAPUT X.

De

Officio circa Res & earum Dominium,

SUMMARIA.

POtestas hominum utendi rebus §.1. *consideratur intuitu vel creatoris, vel rerum, vel aliorum hominum.* §. 2. 3. 4. *Intuitu Dei non est jus* §. 5. *sed licentia* §. 6.-13. *non obligatio* §. 14. *Unde oritur praeceptum negativum: NON UTERE CREATURIS AD CONTUMELIAM CREATORIS.* §. 15. 16. 17. *Intuitu rerum creatarum non est jus* §. 18. *nec tamen injuria* §. 19. *Unde per internecionem bestiis non fit injuria* §. 20. 21. *nec Deo* §. 22. *Neque tamen inter hominem & bestias est status belli* §. 23. *Intuitu aliorum hominum consideranda:* I. *Obligatio utentis* §. 24. 25. *quae vel indirecta: ITA UTERE CREATURIS, UT PER ISTUM USUM NON EVERTAS BONA TUA VEL ANIMI VEL CORPORIS,* §. 26.-31. *vel directa: SIC UTERE CREATURIS, UT ÆQUALITATEM CUM ALIIS CONSERVES* §. 32. 33. II. *Obligatio aliorum erga utentem: NEMO ALTERUM IN USU CREATURARUM TURBET* §. 34. *Unde utenti oritur jus, quod vel communio, vel Dominium* §. 35. *Dominium est proprietas* §. 36. 37. 38. *& vel Dominium stricte dictum vel Dominium commune* §. 39. *Communio vel negativa* §. 40. 41. *vel positiva* §. 42. *quae eadem cum Dominio communi* §. 43. 44 45. *Unde res vel in Dominio, vel communes, vel nullius.* §. 45. *Si unus homo esset in mundo, nec Dominium haberet nec communionem* §. 46-50. *Si plures sint homines & omnes tamen rebus aequaliter uterentur, nec Dominium haberent, nec Dominium commune* §. 51. 52. *Aliorum divisio dominii in commune & privatum* §. 53-56. *Dominium potentiale* §. 57. *Quaestio: An in primaevo hominum statu fuerit Dominium an communio?*

munio? §. 58. *Ostenditur esse historica & ex subsidiis historiæ sacræ deducenda* §. 59. 60. *Potestas Proteplastorum subigendi creaturas, quàm à Deo acceperunt, Dominium dici nequit* §. 61. 62. 63. *sed fuit communio negativa*, §. 64. *quæ mansisset, si in statu integro generassent liberos* §. 65 -- 69. *& non fuissent lapsi* §. 70 -- 73. *Perfectio status integri non infert Dominiorum distinctionem* §. 74. 75. *Fuisset tamen in statu integro proprietas in partibus minoribus* §. 76 -- 78. *& sic communio temperata*, §. 79-81. *in usu rerum fungibilium* §. 82 -- 85. *qui sine proprietate non potest concipi* §. 86 -- 89. *nec adeò ex pacto tacito oritur* §. 90 -- 94. *Non tamen fuisset jus seponendi res fungibiles ad futuros usus proprios* §. 95. *Post lapsum mansit communio* §. 96. 97. *sed non diu potuit observari* §. 98. *Unde homines pedetentim ab ea recesserunt* §. 99. *per occupationem* §. 100. 101. *& divisionem* §. 102. 103. *ad præscindendas lites* §. 104. *Adamus inter Cainum & Abelem Dominia non distinxit* §. 105 -- 110. *nec Noa gentes & insulas inter filios suos* §. 111 -- 118. *Sensus præcepti de non turbando alterius usu rerum, duplex* §. 119. 120. *Præceptum respiciens communionem*: *UT HOMO RES INEXHAUSTÆ UTILITATIS, ET à QUARUM USU ALIOS ARCERE VIRES HUMANAS EXCEDAT, INTRA PRIMÆVAM COMMUNIONEM MANERE SINAT.* §. 121. *Tria requisita rei Dominio subjiciendæ* §. 122. [1] *Ut res usum aliquem hominibus possit præbere* §. 123. [2] *non tamen sufficientem omnibus citrà periculum diffidii* §. 124 -- 130. *quod requisitum deficit in vasto Oceano* §. 131. [3] *ut apprehensioni & custodiæ hominum sit obnoxia*, §. 132 -- 134. *unde iterum excluditur Oceanus* §. 135. 136. *Modi acquirendi Dominii* §. 137. *sunt vel principales vel accessorii* §. 138. *Principalis vel originarius vel derivativus* §. 139. *Originarius est Occupatio* §. 140. *quæ aliter fit in mobilibus, aliter in immobilibus* §. 141 -- 146. *Immobilium apprehensione occupantur etiam iis accessoria mobiles* §. 147 -- 153. *Res derelictæ iterum possunt occupari* §. 154. *Specimen spinosarum quæstionum ex his principiis deducendarum* §. 155. *Derivativus nititur voluntate Domini prioris* §. 156. *vel expressa vel tacita* §. 157.

Expressa fit aut per sola verba §. 158. *aut per traditionem* §. 159--161. *Ad eam quæ fit per verba sola, pertinet testamentum* §. 162--166 *Modi derivativi transferendo utilitatem rei & commoditatem* §. 167--168. *Dominium directum & utile.* §. 169. *Jus pignoris, servitus* §. 170--176. *Tacitè transfertur Dominium successionibus & Usucapione* §. 177. *Successio ab intestato in qua ratione fundetur* §. 179--184. *Successio descendentium, adscendentium & collateralium* §. 185 -- 190. *Usucapio vel inter gentes vel inter privatos* §. 191. 192. *Utriusque finis communis* §. 193. *Differentia in usucapione gentium* §. 199--205. *Accessio* §. 206--208. *quorsum pertinet fructuum & fœtus acquisitio* §. 209--211. *Quid de pictura, scriptura & nova specie?* §. 212--229. *Summa officii aliorum hominum erga Dominum rei* §. 230--238.

§. I.

Priores §§. 23. ab hoc loco semovendi sunt, quia ad Caput de Religione pertinent.

POstquam de sermone diximus, pergendum nunc est ad *Dominium, a*) cujus cum potissimus effectus in *potestate utendi rebus b*) consistat, de hâc quædam paulò altius erunt repetenda.

2. Poterit nempe eadem considerari vel in ordine ad *Creatorem*, vel in ordine ad *res*, quibus utimur, vel in ordine ad *alios homines*.

3. Priores duos conceptus quod concernit, plerumque solliciti sunt scriptores morales, quomodo facultatem illam utendi rebus

ad §. *1.* a) *Pertinet ad hoc caput* Pufend. lib. 4. c. 3. & seqq. usque ad finem libri.

b) *Nec obstat, quod usu fructus sæpius separetur à proprietate, & idem fiat in Dominio utili. Respondeo enim, semper tamen proprietatem ideò sustineri, quod spes sit, utilitatem aliquando redituram esse ad proprietatem, aut quod interim alia quadam utilitas à proprietario percipiatur.*

rebus creatis ex *concessione divina* justificent, tum & quomodo in specie *occisionem bestiarum* ab objectionibus aliorum tueantur. *c*)

4. Nobis ita res simplicissimè videtur tradi posse, si ante omnia separemus lumen rationis à revelatione, & *facultatis* hujus indolem penitius consideremus.

5. Constat autem ex hypothesibus initio demonstratis, eam *juris* nomen non mereri in ordine *ad DEUM*; hujus enim respectu homini nullum jus competit. *d*)

6. Igitur neque demonstrandum nobis erit, quo jure facultatem hanc exerceat homo; foret enim quæstio Domitiana; sed sufficiet, si modo nihil afferri possit, quod istam potestatem impugnet.

7. Nam quod nullâ lege prohibitum est, quare pro re licita non haberi debeat, nulla subest ratio.

8. Cum ergo & homo habeat potentiam naturalem utendi rebus reliquis creatis, potentia hæc tam diu pro indifferente erit habenda, donec vel à natura vel ex revelatione adducatur limitatio eam restringens.

9. Accedit, quod *concessio divina quadantenus* etiam ex *ratiocinatione* demonstrari possit. Homo enim opus habet creaturis reliquis in hoc statu, tum ut nutrimentum ex illis capiat, tum ut adversus mala corpus suum destruentia se defendat. Unde sequitur, quod DEUS velit etiam usum earum rerum homini concedere, sine quibus vitam tanquam donum DEI conservare nequeat.

10. Sed hæc *quadantenus* saltem demonstrantur, & quoad illum duntaxat usum, qui homini est necessarius. At cum homo sæpissimè utatur crearuris reliquis ad jucunditatem tantùm & vitam commodiorem; difficulter istâ viâ, quâ onus probandi in nos suscipimus, procedemus. *e*)

11. Ne-

ad §. *3*. c) *In qua re potissimum occupatus est* Puf. d. c. 3.

ad §. *5*. d) vid. lib. 1. c. 1. §. 102. & 108.

ad §. *10*. e) *Inde paululum obscuriora sunt ea, quæ hic disputat* *Pufend*. d. c. 3. §. 2. p. 510. *quem* §. *tamen confer etiam ad* §§. *sequentes*.

11. Neque enim omnibus creaturis opus habet homo; neque Aristotelis, Luciani, ac aliorum Gentilium ſententia applauſum meretur, quaſi res reliquæ fruſtrà eſſent creatæ, ſi homini iis uti non liceret. Nam longè compendioſius potuiſſet machina mundi adornari, ſi nihil fuerat creandum, niſi quod uſum homini præberet.

12. Igitur maneamus potius in poſſeſſione libertatis naturalis, præprimis cum deprehendamus, revelationem *Scripturæ Sacræ* ſententiæ huic non refragari, ſed potius conceſſionem ſpecialem homini factam utendi rebus creatis, ſolidiſſimè exinde poſſe probari.

13. Neque iis ſolum, quibus ad neceſſitatem homo habet opus (quæ quidem in *ſtatu integro* longe minor erat ad *nutrimentum* ſaltem reſtricta, cum defenſio adverſus mala reliqua corpus hodiè deſtruentia ibi non habuiſſet uſum) ſed & ad commoditatem ac voluptatem.

14. Iſta verò conceſſio, ut in anteceſſum notemus, non habet vim *præcepti*, ſed indulgentiam duntaxat privilegii, quo quis uti pro lubitu poteſt, nec ad omnimodum ejus exercitium tenetur. Aliàs enim peccaret homo in legem divinam, ſi animal quodpiam liberum dimitteret, aut occaſionem, idem in poteſtatem redigendi negligeret; id quod nemo ſanus dixerit.

15. Cœterum in hoc ordine ex iis, quæ generatim de officiis hominis erga DEUM diximus, fluit præceptum negativum; NON UTERE CREATURIS AD CONTUMELIAM CREATORIS. Pugnaret enim hic uſus cum *cultu DEI interno*, qui fundamentum eſt legum omnium naturalium.

16. Unde maximè coërcetur per hoc præceptum *abuſus creaturarum*, quando eæ inutiliter & petulanter perduntur. Contemnitur enim hoc modo Creator benigniſſimus, quemadmodum contemtum interpretaretur homo, ſi ejus donum inutiliter perderem.

17. Poſſes huc quoque referre, quod Deus quietem diei ſepti-

ſeptimi etiam ad beſtias voluerit extendere. Sed hoc pertinet ad præcepta Religionis, adeoque relinquendum eſt Theologis.

18. Porro in reſpectu ad ipſas *res creatas*, quibus homo utitur, uſus iſte *juris* nomen non meretur, quoniam cum reliquis creaturis nulla homini juris communio intercedit.

19. Neque tamen mereri etiam poteſt nomen *injuriæ*, quia neque creaturis reliquis homo eſt obligatus.

20. Sive eæ ſint vegetabiles tantum, aut his inferiores, de quibus nullum eſt dubium; ſive inſuper locomotivâ gaudeant, ut beſtiæ.

21. De quibus etſi multa ſoleant objici, non opus tamen eſt, ut circa eorum refutationem nos detineamus, cum partim ea excipiant adverſus argumenta, quibus alii jus interficiendi eas probare voluerunt, à quo probandi onere, nos ut vides, abſtinemus; partim nituntur falsâ hypotheſi philoſophorum rationem beſtiis tribuentium, ſimulque præceptum de non lædendis aliis ad bruta extendentium. *f*) Nos verò ſuprà *g*) rationem ita à beſtiis exterminavimus, ut ne quidem reliquerimus ſenſum internum propriè dictum, cognitionem aliquam & ita cogitationem præſupponentem.

22. Neque per internecionem beſtiarum *injuriam DEO* fieri inde conſtat, quia DEUS ſtatûs, juris omnis expertis, inter hominem & beſtiam autor eſt. *h*)

23. Nollem tamen propterea ſtatum hunc hominis in relatione ad beſtias comparare cum *ſtatu belli*; *i*) Etſi enim aliqua inter utrumque ſtatum ſit convenientia, tamen plures ſunt rationes diſparitatis. *l*) Præterquam enim, quod bella inter homines neque ſunt univerſalia, neque perpetua, neque licentiam in infinitum concedunt (inſuper bellum eſt Status extraordinarius ex læſione juris ortus; at vero ſtatus iſte, qui eſt inter homines & beſtias

ad §. 21. f) *Elegans locus Porphyrii eſt ap. Puf.* §. 4. p. 524.
g) l. 1. c. 1. §. 36.
ad §. 22. h) Puf. §. 5. p. 525.

ad §. 23. i) *Quod facit* Dn. Puf. *d.* §. 5.
l) *Quas agnoſcit ipſe* Dn. Puf. d. §. 5. in nova edit.

ſtias, ordinarius eſt, nullam juris læſionem præſupponens, cum inter eos nunquam ulla juris fuerit communio.

24. Pergendum nunc ad conſiderationem potentiæ utendi creaturis, hominibus competentis in ordine ad *alios homines*. Ob ſervari hic ea meretur, quatenus *utens aliis obligatus eſt*, tum quatenus *alii homines ſunt obligati utenti*.

25. *Obligatio utentis* eſt vel *indirecta* ſeu mediata & quatenus homo ſui converſationem debet ſocialitati, vel *directa*, quatenus homo immediatè obſtrictus eſt aliis.

Præceptum §. 26. eſt conclusio ex regulis honesti.

26. *Indirecta* hoc præcepto comprehenditur: ITA UTERE CREATURIS, UT PER ISTUM USUM NON EVERTAS BONA TUA VEL ANIMI VEL CORPORIS. Fluit hoc ex iis quæ ſuprà de officiis hominis erga ſeipſum docuimus.

27. Quod bona animi *moralia* attinet, opera danda, ne per occiſionem, v. gr. beſtiarum animus aſſueviat *truculentiæ* & *crudelitati*. Non enim ſolum Plutarchus obſervavit, ex aſſuefactione necandarum beſtiarum homines progreſſos eſſe ad cædes hominum & bella, ſed & obſervationem meretur, quod ſcriptura Nimrodum appellet venatorem; Pythagorici contrà manſuetudinem erga beſtias inculcarunt, ut meditationem amoris & miſericordiæ erga homines.

28. Unde non ſine causâ Athenienſes ab eo, qui vivo arieti pellem detraxerat, & ni fallor Lacedæmonii, ab eo qui coturnicibus oculos eruens poſtea eas dimittebat, pœnam exegerunt.

29. Quoad bona animi *naturalia* peccat, qui nimio cibo ac potu uſum rationis ſibi tollit vel minuit.

30. Quoad bona denique *corporis* à variis intemperantiæ ſpeciebus abſtinendum erit.

31. Hinc Pythagoras, dum necare vetuit animalia, inter alias rationes diſcipulos ſuos ad faciliorem victum, unde ſanitas corporis & ingenii acumen magis augeretur, aſſuefacere voluit.

Præceptum §. 32. eſt conclusio ex regulis partim decori, partim iusti.

32. *Directa* obligatio hominis erga alios ea eſt: SIC UTERE CREATURIS, UT ÆQVALITATEM CVM ALIIS CONSERVES; ſcilicet NE ABUTARIS IISDEM AD SUPERBIAM; UT ALIOS ISTO USU NON LÆDAS; UT

PER

PER EAS ALIIS INSERVIAS; UT FIDEM PROPTEREA DATAM SERVES. Intelliguntur hæc facilè ex ſuperioribus diſcurſibus.

33. Taceo nunc peculiare *intereſſe reipublicæ*, cui & ipſi ſe homo accommodare debet. Intereſt enim reipublicæ, *ne quis re ſuâ malè utatur*, & ſæpius *intermiſſio certi cujusdam uſus promovet utilitatem civitatis. m*)

34. *Obligatio aliorum hominum n*) erga utentem hoc præcepto includitur: NEMO ALTERUM IN USU CREATURARUM TURBET.

Præceptum §. 34. dependet ex r[illegible] his iusti.

35. Correſpondet huic obligationi in utente *jus*, vi cujus quietè creaturis uti poteſt, quod jus, quatenus alios ad uſum ejusdem rei admittit, *communionis* nomine venit; quatenus vero alios ab uſu ejusdem rei arcendi facultatem tribuit, *dominium* dicitur, de quibus nunc fuſius erit agendum.

36. Ne vero more andabatarum diſputemus, ab evolutionibus terminorum erit incipiendum. Ubi id quidem conſtat, ex hactenus dictis, per *dominium* intelligi jus in rebus terminans, *o*) quatenus rei vocabulum actionibus mere perſonalibus *p*) contradiſtinguitur, ſed hic conceptus tamen dominii eſſentiam non exhaurit.

37. Quapropter rectius *deſcribitur, q*) quod ſit jus, quo res aliqua alicui eſt propria. *Proprietas* vero eſt, quando alicujus rei veluti ſubſtantia ita ad aliquem pertinet, ut eodem modo non pertineat ad alium.

38. *Proprietas* enim & *dominium* hic ſunt Synonyma, etſi quandoque à Scriptoribus uſurpentur diverſimodè. *r*)

39. Eſt verò proprietas ſeu Dominium unius rei vel penes unum hominem, vel penes uno plures. Illud *Dominium ſimpliciter*

ad §. 33. m) *Exempla vide ap.* Pufend. §. 6. in fine.

ad §. 34. n) *Hic incipit* Puf. lib. 4. cap. 4.

ad §. 36. o) *vid. Alberti* cap. 7. §. 1.

p) *Scilicet quæ imperio correſpondet.*

ad §. 37. q) vid. Puf. §. 2.

ad §. 38. r) *Ut proprietas dicatur de Dominio minus pleno.*

citer vel *strictè* dicitur, v.gr. ita Titius est dominus ædium suarum; hoc vocari solet *Dominium commune* vel *communio*; ita heredes Titii sunt in communione ædium.

40. Scilicet *communio* est, quando rei velut substantia ita pertinet ad aliquem, ut eodem modo pertineat ad alium. s)

41. Estque vel *negativa*, cum res ita pertinet ad plures, ut in nullius hominis, (nec in unius nec plurium,) proprietate actu sit. Ita ex hypothesi juris Romani, feræ bestiæ sunt in communione.

42. Vel *positiva*, cum res ita pertinet ad plures, ut in plurium conjunctim sumtorum proprietate seu Dominio sit: repete exemplum de heredibus Titii.

43. Ergo *Dominium simpliciter* sic dictum est nobilissima Dominii species, quia respuit omnem communionem, *communio negativa* est nobilissima communionis species, quia respuit omne Dominium.

44. At *communio positiva* & *Dominium commune*, ut vides, coincidunt, ita ut in uno eodemque exemplo conveniant & saltem differant conceptibus. Dum enim duo hæredes Titii inter se referuntur, & considerantur ut singuli, hereditas eorum communis est; dum conjunctim referuntur ad alios homines non hæredes, hereditas ipsis est propria.

45. *Res* ipsæ vero ab his tribus juribus diversas denominationes accipiunt. Sunt enim vel *in Dominio*, vel *communes*, vel *nullius*.

56. Apparet ergo, & proprietatis & communionis terminos involvere *relationem* unius hominis ad alium hominem. Ex quo sequitur, si *unus homo* sit in mundo, etsi is pro lubitu possit uti rebus creatis, neque tamen terminum *Dominii t*) (quia nemo esset, quem ab usu ejus excluderet) neque terminum *communionis u*) (quia

ad §. 40. s) Puf. §. 2. *Unde requiruntur ad communionem partes pro indiviso. Possunt tamen esse partes inæquales.*

ad §. 46. t) per §. 37.

u) per §. 40.

(quia nemo esset, ad quem usus iste simul pertineret,) ad istum usum quadrare.

47. Et qui aliter posset? cum & Dominium & communio sint juris species. Suprà vero demonstravimus, *nullum jus hominum esse, nisi sint alii homines.*

48. Nam etsi istum hominem unicum referas *ad DEUM*, non merebitur tamen ille usus nomen Dominii, non solum quia in hoc respectu DEUS tantum est Dominus creaturarum, sed & quia homo nullum jus habet adversus DEUM.

49. Quod si vero referas *ad bestias*, similis erit ratio, quia inter hominem & bestias nulla est neque juris neque obligationis communicatio.

50. Malo autem hic scapham vocare scapham, quam ejusmodi facultatem utendi creaturis unico homini competentem appellare dominium indefinitum non formaliter sed concessivè, non actu sed potentiâ. y) Etsi enim hæc locutio commodè explicata tolerari possit, tamen haud dubiè terminus dominii supponitur impropriè, & videtur absque ejus usurpatione doctrina dominii magis perspicuè posse explicari.

51. Quin & *si plures sint homines*, non poteris tamen terminum *domini* neque simpliciter dicti neque communis adhibere, si nullus esset, quem reliqui jure ab usu certæ rei possent excludere. z)

52. Nam tum demum v. gr. hereditas Titii est in proprietate heredum duorum, quando, ut dixi, referuntur ad alios; quod si illi heredes soli essent in mundo, non amplius esset dominium commune, sed tantum ipsis eadem esset communis. Adeoque ex *communione positiva* tunc fieret *negativa*.

53. Solent alii dominium dividere in *commune* & *privatum*; a) Sed ex eorum descriptionibus patet, eandem esse hanc divisionem cum nostrâ, quâ dominium diximus esse vel simpliciter

 tale

ad §. 47. x) L. 1. c. 1. §. 10.
ad §. 50. y) *Ut facit Dn. Pufend.* §. 3. & §. 11. p. 471.
ad §. 51. z) *propter* §. 37.
ad §. 53. a) *Vide quæ ex Bæclero refert* Puf. §. 12.

tale vel commune, nisi quod hi in applicatione confundant dominium commune cum communione negativa. *b*)

§. 54. et 55. hic seponendi tanquam pertinentes ad Theologiam, vel historiam sacram, vel librum de Religione.

54. Quorum adeò mentem non penetrarunt alii, mirificè utramque dominii speciem circumscribentes, dum statuunt; *c*) *Adamo à DEO collatum fuisse dominium commune, toti nempe humano generi competens, & simul privatum; nempe pro me, Te &c.*

55 Quemadmodum enim in me, te &c. consistit universum humanum genus; ita non apparet, quomodo privatum dominium à communi discrepet, nisi quis forte in sublimi ista controversia, de existentia universalium citra mentis operationem, velit refugium quærere, & cruentæ pugnæ Nominalium atque Realium se immiscere.

56. Porrò quoniam dominium simpliciter & dominium commune sunt species suo modo contradictoriæ, *d*) nimis subtiliter dicitur, utramque speciem in uno subjecto *e*) posse concurrere. Quamvis subtilitas hæc & ab aliis *f*) fuerit usurpata.

57. Qui adeo ob jurisprudentiæ (ad hanc enim primariò termini dominii & communionis pertinet,) ignorantiam, & in eo falsos sibi formarunt conceptus, *g*) dum putarunt etiam istud jus, quo proprietatem alicujus rei acquirere valeo, propriè dominium esse, & propterea dominium in potentiale & actuale diviserunt, cum tamen *dominium potentiale* sit lux sine lumine. *h*)

Similis est ratio digressionis illius prolixae de origine dominii §. 5 usq ad §. 19.

58. His præmissis de *origine dominii* nunc dispiciamus; seu *an in primævo hominum statu fuerit dominium an communio, eaq; vel positiva vel negativa?*

59. Id verò statim vides, quæstionem hanc, ut sunt omnes de origine rerum vel jurium controversiæ, esse *quæstionem historicam*, multisque, si citrà omnem revelationem eam velis tractare, con-

b) *Ut Bœclerus, Zieglerus &c.* vid. Puf. §. 2. p. 455.

ad §. 54. c) *Ita Alberti* cap. 7. §. 14.

ad §. 56. d) *propter* §. 43.

e) *Ut in Adamo* §. 54.

f) Vide iterum Bœcl. apud Puf. d. §. 12.

ad §. 57. g) Conf. Albert. c. 7. §. 29. Puf. §. 10.

h) *Est saltem jus ad rem. Dominium vero jus in re.*

conjecturis & per ambages quasi hîc esse opus; quamvis jam alii *i*) eruditissimè ostenderint, quomodo hæc controversia, si cum Ethnico in notitia status primævi aberrante res sit, debeat explicari; in ipsis conclusionibus non omnino vel certè parum à nobis dissentientes. *l*)

60. Nos autem, cum Christianis scribamus, & jam suprà *m*) demonstraverimus, absque confusione disciplinarum assertiones historicas etiam in evolvendis disceptationibus juris naturalis ex historia sacra desumi posse, & hic non hæsitabimus, definitiones nostras ex revelatione divina petere, simul tamen regulas bonæ interpretationis, quas nobis recta suppeditat ratio, observare.

61. Dixit DEUS ad Protoplastos: *Subjicite vobis terram & dominamini super bestias.* Acceperunt ergo hoc passu facultatem subigendi sibi creaturas inferiores, eo effectu, ut scirent, DEO non adversari, si creaturas ad utilitatem suam applicarent. Cæterum hæc *facultas dominii* nomine nonnisi impropriè insignitur, *n*) sive statuas, concessionem istam divinam Adamo ante creatam Evam fuisse factam, sive Adamo & Evæ simul significatam.

62. Ut enim neutro modo, neque intuitu bestiarum aut reliquarum creaturarum inferiorum, juris, multo minus dominii vel communionis nomen meretur; ita intuitu hominum, quamdiu Adamus solus erat, *o*) nonnisi jus in spe, quod & ipsum quà tale, improprium est, appellari poterat.

63. Creatâ verò Evâ jus exinde propriè dictum oriebatur, non tamen inde inferre poteris, ergo dominium erat, quia & communio jus est. *p*)

Nn 3 64. Uti

ad §. 59. i) *Ut fecit Pufend.* l. 4. c. 4.

l) *Ut infrà: an occupatio ultimò fundet se in pacto?* §. 90. seqq.

ad §. 60. m) l. 1. c. 2. §. 17. 18.

ad §. 61. n) *Quod facit Alb.* c. 7. §. 4.

ad §. 62. o) vid. §. 47. 57.

ad §. 63. p) *Quatenus ii qui rem communem habent, referuntur ad se invicem, ut neuter alterum turbet.*

64. Uti igitur non nemini quenquam ſtatuere, quod Adamus Evam arcere juſta ex cauſa uſu creaturarum potuiſſet; q) aut quod Eva ad hunc uſum exercendum ſpeciali conceſſione Adami habuiſſet opus; ita ineptum foret, ſi jus Adami tum temporis dominii ſtrictè dicti vocabulo inſignire vellemus, ſed neceſſe eſt, ut fuerit *communio* eaque non poſitiva, quamdiu Adamus & Eva ſoli erant, ſed *negativa*.

65. Porrò non generarunt equidem in ſtatu Integritatis Protoplaſti liberos, procreaſſent tamen haud dubie; r) Hic igitur fortè ex communione primorum parentum negativâ, factum fuiſſet *dominium commune?*

66. Imo fortè non. Nam communis ſententia eſt, protoplaſtos repræſentaſſe in conceſſione divinâ poſterós ſuos. Ergò hi ſtatim à nativitate primâ æquale jus fuiſſent habituri ac parentes eorum.

67. Neque cauſa fuiſſet, cur DEUS in iſto ſtatu præ liberis dediſſet parentibus prærogativam, cum in æquali perfectione fuiſſent generandi; quin potius probabile eſt, beneficia parentibus indulta pertinuiſſe ad liberos, quoniam pœnæ facti ſunt participes.

68. Quin & ſuprà, s) ni fallor, demonſtravimus, in ſtatu integro nullum fuiſſe expectandum imperium paternum; Unde ne quidem expectanda erit reſtrictio t) liberorum in exercendo uſu rerum.

69. Ergo per generationem & multiplicationem generis humani *in iſto ſtatu communio negativa* non fuiſſet mutata, ſed extenſa ſaltem ad perſonas alias atque alias.

70. An verò *in hac communione manſuri fuiſſent homines*, ſi Adamus non eſſet lapſus? curioſior quæſtio eſt. Nobis ne minima quidem ſe oſtendit probabilitas, quæ ſuadeat receſſionem ab eâdem & dominiorum diſtinctionem.

71. Tri-

ad §. 64. q) *vide ſuprà* §. 37.

ad §. 65. r) vide lib. 1. c. 2. §. 32. ſeq.

ad §. 66. s) d. c. 1. lib. 1. §. 35.

t) *Ut quæ ſemper præſupponit imperium.*

71. Tritum proverbium est: *Amicorum omnia sunt communia.* Quo major ergò futura erat Amicitiâ (futura verò erat maxima) eò magis speranda erat communio. Inde in primitiva Ecclesia Christianorum communionis hujusmodi analogum fuisse legimus.

72. Adde, quod summa ibi fuisset *æqualitas*, dominii verò distinctio multum promoveat status hominum inæquales. Certè divites & pauperes fecisset dominiorum distinctio.

73. Neque causæ ad distinctionem Dominiorum moventes aderant. Spontè proferebat omnia tellus, labor tum non erat inter molestias; Natura paucis contenta; Luxus exulabat; Nulla lis, nulla invidia.

74. Hinc valde errant, qui *distinctionem dominiorum in statu integro* propter ejus *perfectionem* quærunt, *u*) quia ut omnis ordo rectæ rationi consentaneus, ita pulcherrimus ordo possidendi res illi statui vel maximè convenisset. *x*)

75. Quasi vero perfectior sit hodie Ecclesiæ status, in quo diu propter cessationem charitatis cessavit communio, præ altero qui erat in primitivâ Ecclesiâ.

76. Neque tamen putandum est, in communione ista status integri fuisse summam *confusionem*; *y*) ac si propter jus commune omnium, nemini licuisset ex rebus in commune positis quasdam ad proprios usus ita accommodare, ut post earum apprehensionem aliis non integrum fuerit easdem ipsi rursus auferre. Quin potius in ipsa communione negativâ erat proprietas quædam, intuitu scilicet fructuum, quorum usus consistit in abusu. Hi enim si quis eos ad cibum vel potum adhibere voluit, statim ipsius postquam apprehenderat, erant proprii.

77. Sed

ad §. 74. u) Bœcl. ap. Pufend. IV. 4. 13.

x) *An ergo etiam fuissent Reges, Electores, Comites, Barones, Doctores, Licentiati, Magistri, Baccalaurei? Et horum est pulcher ordo.*

ad §. 76. y) Puf. IV. 4. 13.

77. Sed contradictionem involvere videtur, *in communione*, & vel maximè *negativâ*, quæ proprietatem excludit, z) *esse proprietatem.*

78. Imò verò non involvit. Manere enim potest communio seu negativa seu positiva in *toto* aut *partibus nobilioribus*, vel rebus frugiferis, etsi proprietas sit in *partibus minoribus*, a) vel fructibus.

79. Unde nascitur distinctio *communionis* utriusque b) in *absolutam* & *temperatam*. *Absolutam* voco, in qua ne minima quidem rei est proprietas. *Temperatam* ubi contrà.

80. Antequam Protoplasti ullas fruges ad abusum applicarent, communio *absoluta* erat; unâ saltem ad consumtionem areptâ, incipiebat *temperata*.

81. Cave tamen per *absolutam* talem intelligas communionem, in quâ nulla *possit* esse proprietas. Hæc enim revera est non ens impossibile; quin potius hoc intuitu omnis communio esset temperata. At absoluta intuitu actus, saltem aliquo temporis spatio, etsi perbrevi, duravit.

82. Notanter autem dixi,) in statu primævo per apprehensionem *rei fungibilis* ortum fuisse dominium, non per apprehensionem rei cujusvis. Nam si ea esset *non fungibilis*, sive mobilis, sive immobilis, sola apprehensio dominium non tribuebat, sed jus saltem momentaneum istâ re utendi, quamdiu eandem quis possideret, usu isto cessante alii æqualem potestatem habebant, vel habuissent istam rem ad suos usus accommodandi.

83. Sed jus quidem istud momentaneum non meretur titulum proprietatis, nec unquam, ut puto, à Jurisperitis eo fuit insignitum. d)

84. Ita

ad §. 77. z) vide suprà §. 43.

ad §. 78. a) *à potiori vero fit denomiuatio.*

ad §. 79. b) *Hic equidem ex professo agitur de communione negativa, sed poterit tamen facilè paucis mutatis eadem distinctio applicari ad positivam.*

ad §. 82. c) §. 76. in fine.

ad §. 83. d) Conf. §. 57.

84. Ita e. gr. Si Adamus sub umbrâ arboris cubaret, vel cum bestiâ quâdam luderet, non tamen propterea habebat proprietatem in istam arborem vel bestiam, etsi Eva illum nonnisi summa injuria à loco turbare aut bestiam auferre ipsi posset. Quod si sponte abiret vel ludere cessaret, poterat sine injuria locum vel bestiam occupare eadem.

85. Ita si Eva pomum decerperet comedendi gratia, nullum jus erat Adamo, quo id auferre conjugi potuisset, sed necesse erat, ut de alio prospiceret sibi, adeoque post apprehensionem pomi rectè dicere poterat Eva, pomum esse in ipsius dominio, quoniam videlicet maritum ab ejus usu excludere poterat in perpetuum.

86. Scilicet etsi communionem supra e) vocaverimus, quando rei substantia ita pertinet ad alium, ut eodem modo pertineat ad alterum; etsi *communio involvat jus æquale* utendi re communi; hæc tamen omnia ita intelligenda sunt, ut ex jure singulorum in rem communem non oriatur tale jus, quale est *jus omnium in omnia Hobbesianum*, quod produceret statum funestissimum belli communis.

87. Fluit exinde, quod abstrahendo *ab omni pacto* humano, ex ipso præcepto generali de *custodienda socialitate* & pace communi generis humani, nulla possit dari communio talis, in qua liceat socio socium turbare in usu rei non fungibilis, aut auferre ei rem fungibilem, quam consumere alter laborat.

88. Quin & præceptum speciale de *custodiendâ æqualitate* idem inculcat. Peccaret enim in eam haud dubiè, qui alterum à loco, cui incumbit, depellere, aut rem fungibilem illi auferre vellet, ut ipse in isto loco quiesceret, vel re ista frueretur.

89. Denique hæc demum licentia non posset non *summam confusionem & bellum* procurare. Nam cum istâ admissâ, æqualibus liceant æqualia, sequeretur suâ sponte, Adamum, si Eva licentiâ dictâ usa ipsi pomum abstulisset, eodem jure potuisse idem

ad §. 86. e) §. 40.

pomum auferre Evæ, & sic reciprocè in infinitum, donec is qui viribus esset superior, pomum deglutiret, & ita in reliquis; Haberes adeò bellum totius humani generis in protoplastis.

90. Unde quamvis aliqui *f)* eruditè asseruerint, *occupationem*, quæ dominii causa est, vim hanc accepisse ex *pacto* primorum hominum *tacito*, limitationem tamen haud dubiè hæc eorum sententia recipiet in rebus fungibilibus, ad *præsentem consumtionem g)* apprehensis, partim quod in his sine jure appropriandi per aprehensionem frustrà sit omnis communio, *h)* utpote communem usum hominum involvens, hic verò communis usus ipse sit frustraneus, si aliis mihi iterum eripere liceat, quod ad necessariam consumtionem applicare volo; partim quod ipsi jus Hobbesianum eruditissimè refutaverint. *i)*

91. Nam quod alii *l)* objiciunt, positâ primævâ facultate hominum in res, non posse intelligi, quomodo nudus *actus corporalis* unius, qualis est *occupatio*, cæterorum facultati præjudicare possit, nisi ipsorum consensus accedat; id est, nisi pactum interveniat; facilè removeri potest.

92. Initio enim occupatio, quæ est actus physicus, proprietatem non introducit; sed *lex* socialitatis de custodiendâ æqualitate, *mediante hoc actu* physico, alios ab usu rei fungibilis ab altero jam apprehensæ excludit. *m)*

93. Deinde qui hâc objectione utuntur, haud dubiè pactum pro fonte omnis obligationis agnoscunt. *n)* At nos suprà legem sup-

ad §. 90. f) Puf. §. 5. & 9.

g) Conf. suprà §. 76. verbis: *ad cibum & potum.*

h) *Hæc verba sunt ipsius Dn. Pufend.* d. §. 5.

i) *Hoc enim fecit Dn. Pufend. passim.*

ad §. 91. l) *Autor de principiis justi & decori ap. Pufend.* d. §. 5. in fine.

ad §. 92. m) *Eadem fuit suprà ratio in pacto. Eadem erit infrà ratio in generatione respectu patriæ potestatis.*

ad §. 93. n) *Est enim hæc hypothesis Hobbesii, quam defendere voluit Velthusius, seu Autor de principiis justi & decori.*

suppoſuimus, quæ ſæpè ſine pacto, ſine hâc nunquam pactum obligationem infert.

94. Quod ſi tamen *pacti taciti* voce tàm latè uti velis, ut ſub ſe comprehendat pactum *præſumtum*, lis magis circa verba erit, quàm rem ipſam. Quippe ſuprà *o)* demonſtravimus, pactum hoc præſumtum eſſe conventionem impropriè dictam.

95. Illud vero non omittendum erit, non ſine ratione *conſumtionis præſentis* nos feciſſe mentionem, *p)* ut indicemus, haud quaquam in ea eſſe ſententia, acſi occupatio rerum fungibilum, cum intentione eas *ſeponendi ad futuros uſus*, etiam citrà pactum, dominium producat. Nam quemadmodum ejusmodi appropriationem neque communionis finis, neque ſocialitatis & æqualitatis cuſtodiendæ præceptum infert neceſſario; ita non concipere ejus exiſtentiam poterimus in ſtatu iſto perfectiſſimo. Ubi enim abundantia rerum ſumma fuiſſet futura, ubi perpetua ſummæ amicitiæ æqualitas, ibi nulla ratio erat ſeponendi res fungibiles ad uſus proprios; ibi hæc ſepoſitio turbaſſet haud dubiè præceptum de cuſtodienda æqualitate. *q)*

96. Pergamus ad *ſtatum lapſus*. Mutata hic rerum facies. Ager tribulos proferebat loco frugum. Labor moleſtiam afferebat corpori humano, ſine hoc vero rari fructus erant ſperandi; corpus hominis adverſus injuriam aëris opus habebat tuguriolis, veſtimentis &c. quæ ſine labore aliquo & induſtria non poterant confici, & extrui; beſtiæ ſine moleſtia non poterant occupari & apprehendi; Harum ſuſtentatio requirebat peculiarem induſtriam. Multum remiſerat amor hominum, mutuus communionis firmiſſimum ſuſtinaculum.

97. Neque tamen propterea hæc mutatio *Actualem diſtinctionem*

ad §. *94.* o) l. 2. c. 7. §. 32.
ad §. *95.* p) §. 90.
q) *Haud dubiè enim hæc ſepoſitio facta fuiſſet, ut quis præ aliis hominibus prærogativam haberet.*

nem dominiorum intulit; *r*) neque DEUS post lapsum dominia rerum inter Adamum & ejus liberos de novo divisit; sed mansit concessio divina primæva, saltem in effectibus limitata & restricta. *s*)

98. Id vero inde secutum est: Non posse *salvâ pace* generis humani *communionem istam* beatissimi status amplius *observari*. Etsi enim nullæ aliæ hic adfuissent rationes ulteriorem dominiorum distinctionem suadentes, suffecisset tamen vel hæc maximè, quod, si homines quidem in commune laborassent, & in commune contulissent fructus, ac de communi acervo fuissent sustentati; non potuissent non querelæ existere ob inæqualitatem laboris & fruitionis. Et inhumanum planè fuisset, si licuerit aliis tuguriorum usum simul prætendere vel vestium, qui nihil ad eorum confectionem contulerant. *t*)

99. Non tamen propterea putandum est, *simul & semel homines à communione* recessisse; sed probabilissimè initio, quod res fungibiles concernit, conventum fuisse videtur, ut, quæ quisque ex fructibus communibus spontè provenientibus comportasset, & ad futuros usus seposuisset, jure proprietatis possideret; tum quæ ex non fungibilibus, seu mobilibus, seu immobilibus occupasset, habitandi, colendi & fructus ex iis percipiendi gratia, ut & ipsa censerentur propria, & una cum iis fructus exinde provenientes, tanquam accessoria.

100. Igi-

ad §. 97. r) *Sed causæ tantum introducendi dominii fuerunt, quamvis singulæ momentum aliquod ad introducendum dominium attulerint.*

s) *Per verba maledictionis.*

ad §. 98. t) *Hæc tum scripsi, secutus Dn. Puf.* hic §. 7. *sed vereor jam, quod hæc ratio sit suffectura.* *Potuissent enim hæ querelæ non existere, si bonus ordo in labore & fruitione fuisset observatus, prout ejusmodi ordinem finxit autor historiæ Sevarambes. Ergò dic potius, malitiam hominum & cessationem amoris introduxisse distinctionem dominiorum.*

100. Igitur, cum ab initio pauci fuerint homines, vastus vero terrarum sit orbis, constat, *pauca etiam initio fuisse occupata* & dominio subjecta, plura vero in communione mansisse, tamdiu donec multiplicatio genere humano, & ex ipsis plurima, non tamen omnia, per occupationem aliorum proprietati accommodata fuerint. *u*)

101. Quæ *occupatio* in *statu post lapsum pactum* omne excludere non videtur. Etsi enim & hic naturalis ratio suadeat, dominia rerum distingui; etsi suadeat, occupationem esse modum litibus terminandis maximè convenientem; tamen non præcipit præcisè, ut per apprehensionem dominium adipiscamur. *x*) Est enim inter apprehensionem rei fungibilis instanti consumendæ, & apprehensiones reliquas ingens differentia. *y*)

102. *Prior apprehensio* intendebat usum, à quo usu etiam per regulas communionis me non debebant arcere alii. At hic usus ex natura rei non intelligi poterat, si non potuissem alios excludere. In reliquarum vero *rerum apprehensione* usus meus, etsi non ita commodus, esse potest, etiamsi alios à communicatione rerum harum non arceam.

103. Quin & non improbabile est, multiplicatis hominibus, ad evitandas rixas & introducendo bono ordini, quasdam res ab ipsis mutuo consensu fuisse *divisas*, & cuilibet suam portionem propriam assignatam, hâc additâ conventione, ut quæ in primâ rerum divisione in medio forent relicta, deinceps ejus possent fieri, qui primus easdem sibi per apprehensionem asseruisset.

104. Igitur verissimum est, dominiorum in his rebus distinctionem in statu post lapsum ortam esse maximam partem, *ut lites*

ad §. 100. u) *Nam dantur etiam hodiè multa loca possessione vacua.*

x) *Potuisset enim etiam per divisionem, per sortem &c. fieri.*

y) *Illius acquisitio fluit ex definitione rei communis, hujus non.*

lites præscinderentur, etsi propter depravationem hominum *z*) bella sæpissimè *a*) de meo & tuo oriantur. *b*)

105. Convenit cum his quæ diximus, exactè, certè minimè iis repugnat *historia sacra*, sive filios *Adami*, sive in reparatione generis humani post diluvium *Noachi* progeniem respicias.

106. De prioribus nil memorat eadem, quam *quod Abel pastor ovium, Cain autem agricola factus fuerit.* Quæ verba uti occupationem præcedentem non excludunt, imò præsupponunt, ita multæ sunt rationes, ne statuamus, Adamo præceptum fuisse à DEO, ut in statu integro distribueret dominia rerum in liberos, hoc vero propter brevitatem temporis eum ibi facere non potuisse, fecisse ergo post lapsum; ac distribuisse partem bonorum inter Cainum & Abelem, ut ille immobilia, agros; hic mobilia, pecora campi possideret &c. *c*)

107. Nam præterquam quod istud præceptum divinum de dividendis partibus terrarum orbis in scripturâ non extat, sed ad figmenta cordis humani referendum est; supra *d*) jam ostendimus, divisionem bonorum pugnasse cum perfectione status beatissimi.

108. Neque codex sacer quicquam de divisione Adami in Cainum & Abelem, aut quod his non licuerit præter res à parte ipsis assignatas, alias possessione vacuas apprehendere.

109. Etsi enim Adamo patriam potestatem non negemus, tamen hæc, abstrahendo à legibus civilibus, nequicquam potestatem in res liberorum infert, & in adultis quales erant Cain & Abel, per infrà *e*) dicenda, exspirat sponte.

110. Istud

ad §. 104. z) *Ita idem velle firmissima amicitia est, aliquando tamen causa belli. Ita scriptura est lumen ad salutem, eadem tamen vitio hominum depravatur ad damnationem æternam.*

a) *Plura tamen forent bella, si non introducta essent dominia.*

b) *Aliquando propter solam contumeliam.*

ad §. 106. c) *Sunt hæc verba D. Alberti* p. 138. §. 20.

ad §. 107. d) §. 70. seq.

ad §. 109. e) lib. 3. c. 4.

110. Istud vero inter jucundas speculationes referendum, *Abeli* in ista divisione contigisse *mobilia*, *Caino immobilia*: Quasi Cain non opus simul habuisset bove aratore, f) quasi nihil præter frumentum comedisset; quasi Abel non indiguisset pascuis, unde oves sustentaret, aut pane non usus fuisset in cibum. Nisi dicere velis, simul Adamum introduxisse commercia inter fratres, permutationes, g) conductiones h) &c. aut plura ad defendendas ejusmodi meditationes, scripturâ tacente, & propemodum reluctante.

111. *Noachi* ævum quod attinet, eandem benedictionis formulam hic adhibuit DEUS, qua utebatur erga Protoplastos, i) ergo & eadem hujus expositio facienda, quæ illius, in quantum nempe conditio humani generis per lapsum mutata admittit. Certè nulla sculpenda erit dominii privati introductio.

112. Quod ut eo minus haberet dubii, notanter scriptura dicit, DEUM in benedictione illâ & concessione potestatis subjiciendi sibi reliquas creaturas, non ad solum Noachum verba dixisse, sed simul ad ejus liberos, indicio, hos exinde jus æquale cum patre fuisse nactos.

113. Igitur probabilissimum est, inter *Noachi posteros etiam mediante occupatione* paulatim rerum dominia fuisse distincta, cum Historia sacra divisionem inter eos à patre factam esse sileat.

114. Cujus verba nimium quantum torqueri oporteret, si quis ex iis exsculpere velit, ac si *Noa inter filios suos distribuerit gentes & insulas, ut suam quisque portionem tranquillè possideret.* l)

115. Etsi enim Philastrius m) distributionem istam tam certam esse censeat, ut negationem ejus inter hæreses numeret, non magis

ad §. 110. f) *Et fortè ovibus vel aliis bestiis, quæ ad res mobiles pertinent.*

g) *v. g. panis cum ove.*

h) *v. g. pascui, bovis &c.*

ad §. 111. i) Gen. IX.

ad §. 114. l) *Quæ est iterum opinio D. Alberti* c. 7. §. 20. p. 138. *provocantis ad* Genes. IX. v. 26. & 27. & X. v. 32.

ad §. 115. m) Hæres. 7. *Alb.* d. l. §. 21. p. 139.

magis tamen hunc hæretificem timemus, atque JCti Baldum vel quisquis ex antiquis glossatoribus fuit, statuentem hæresin esse, si quis neget, Imperatorem esse mundi dominum.

116. Uti enim istud terriculamentum non terruit Bochartum, *n*) quin ab illâ sententiâ recederet, *o*) ita jam observarunt alii, pertinere istam traditionem de divisione Noachicâ ad fabulas Pseudo-Berosi. *p*)

117. Et quomodo Noachus gentes potuit distribuere inter filios? Nullæ fuere gentes nisi ex ipsis Noachi liberis. An ergo jam tum tempore divisionis fuerunt integræ gentes? An Noachus ademit liberos unius filii, & transtulit in potestatem alterius? An vero gentes quædam remanserunt diluvio non submersæ, quas Noachus liberis suis assignaverit?

118. Igitur maximè hîc cavendum, ne, dum interesse privatum respicimus, fingendo aliquid ad confirmandam novam & hactenus inauditam hypothesin, *q*) interesse commune Christianismi prodamus, adversus defensores Præadamitarum, omnem moventes lapidem, ut ostendant diluvium Noæ non fuisse universale, sed pertinuisse saltem ad terram Judæorum. *r*)

119. Constat igitur ex dictis, quisnam sit sensus præcepti de non turbando alterum in usu creaturarum, *s*) duplex nempe; vel communionem vel dominium respiciens. Priori modo obligatur quis, *ut quamdiu per occupationem vel alium dominii acquirendi modum proprietatem non quæsierit, alios æquo secum jure in usu ejus rei frui patiatur.*

120. Pro

ad §. *116.* n) Geogr. S. part. 1. lib. 1. cap. ult.

o) *Quamvis ex parte saltem, ut exponit Alb.* d. l.

p) vide Schotani Biblioth. hist. sacr. P. 2. p. 93. Conf. Perer. in Genes. c. 9. n. 206. p. 411.

ad §. *118.* q) *v. g. de statu integro norma status corrupti.*

r) Schot. d. l. P. I. p. 168. seqq.

ad §. *119.* s) vide suprà §. 34.

120. Posteriori vero respectu quis est obstrictus; *Ut re alterius dominio subjectâ, citra Domini voluntatem, uti*, regulariter & excepto summæ necessitatis casu, *t*) *non prætendat.*

121. Porrò ex caussis introducendi dominii & hujus definitione fluit adhuc aliud speciale præceptum ad communionem referendum: UT HOMO RES INEXHAUSTÆ UTILITATIS ET â QUARUM USU ALIOS ARCERE VIRES HUMANAS EXCEDAT, INTRA PRIMÆVAM COMMUNIONEM MANERE SINAT.

Praeceptum §. 121. deducitur ex reg... decori.

122. Quoniam enim omnis proprietatis finis est iste, ut quis rem communibus usibus non sufficientem, vel occasionem ad lites præbentem, si maneat in communione, sibi soli per apprehensionem acquirat, ita in posterum alios ab eorum usu arcere possit; inde patet, tria requiri ex parte rei dominio subjiciendæ.

123. I. Ut res *usum* aliquem hominibus mediatè aut immediatè possit præbere *u*) per se, aut per cohærentiam cum aliâ re. Nam planè inutilia sibi vindicare velle, supervacuum & ineptum esset. Quamvis fortè difficile sit ejusmodi rei planè inutilis exemplum proferre.

124. II. Ut res non præbeat naturâ suâ *usum omnibus hominibus* sufficientem citrà periculum dissidii. Quod si enim secus sit, peccaret quis contrà præceptum de æqualitate custodiendâ & in specie de vitandâ superbiâ, si ab ejusmodi rerum usu alios vellet excludere.

125. Scilicet res quædam *x*) *usum* hominibus præbent *arctis* velut finibus circumscriptum, nec cum pluribus communicari aptum, quales in proprietatem ire pacis quàm maximè interest.

126. Aliæ vero res, cum *diversos* sui usus præbeant, secundum quosdam usus *exhauriri* possunt, secundum quosdam omni-

ad §. *120.* t) Suprà c. 6. hujus libri §. 20. seqq.

ad §. *123.* u) Puf. §. 1. & 2. lib. 4. cap. 5. (*quod caput cum* §§. *seqq. quoque conferendum.*)

ad §. *125.* x) *Ut res fungibiles. spatia minora terræ.* Puf. §. 4.

bus abunde *sufficiunt. y*) Respectu itaque priori expedit, eas fieri proprias, respectu posteriori postulat lex de officiis humanitatis, ut isti usus aliis communicentur.

127. Huc referimus lumen caloremque Solis, aërem, flumina & similia. *z*) Igitur non malignum & inhumanum est, *a*) si quis has res proprietati subjiciat, sed usum innoxium earum aliis denegare velle, id inhumanum foret.

128. Quodsi vero res *quoad omnes usus* sufficiat omnibus hominibus, tunc demum à ratione abhorret, eam velle dividere.

129. Notanter tamen addidi, *b*) si ejusmodi usus proferat res aliqua à *naturâ* suâ, *quorum exercitium non det occasionem dissidiis.*

130. Unde patet, quamvis *totius terræ* tanta sit magnitudo, ut ad quemvis usum omnibus populis sufficiat, non tamen vel ideò in communione manere potuit, quoniam post lapsum maximè ad percipiendam ex ea utilitatem requiritur *industria humana*, & præterea etiam in illis usibus, quos sine industriâ hominibus præbet, *occasio daretur litibus*, si non per partes occupare eam licuisset. *c*)

131. Sed exemplum desideras fortè ejusmodi rei, quæ naturâ suâ usum omnibus præbeat hominibus citrâ occasionem dissidendi? Dabo: Considera *vastum Oceanum*, magnis continentibus Europæ, Africæ, Asiæ, Americæ, terræ Australi & incogni-

tæ

ad §. *126.* y) *ut flumina, si in iis partim ad usum piscationis, partim ad usum navigationis respicias.*

ad §. *127.* z) *Quamvis enim lumen, calor solis, aër &c. sint usus inexhausti, quatenus in se considerantur, tamen, quia his uti non possumus sine subsistentia in loco, inde hoc respectu horum usus dici poterit exhauribilis, ut ipsius terræ,*

a) *Ut opinatur* Dn. Puf. §. 2.

ad §. *129.* b) §. 124.

ad §. *130.* c) *Ita v. g. in locis calidis, ubi rarior est umbra, occasio data fuisset litigiis, si quidam semel occupato loco umbratili, ab eo iterum recedere noluissent, & alios ad fruitionem umbræ admittere, quamdiu per apprehensionem ejusmodi non licebat dominium rei sibi acquirere. Adde* Puf. §. 4.

tæ interjectum. Ex hoc quoscunque percipit usus *d*) homo, toti humano generi sufficiunt, neque industriam & culturam desiderant. Quin & occasionem dissidiis non præbent, cum non sint quotidiani, *e*) ut timendum sit, frequenter homines in usu Oceani concursuros esse.

132. III. Ex parte rei ad dominium habilis requiritur, ut res ipsa *apprehensioni* & *custodiæ* hominum aliquatenus sit obnoxia. Quia enim proprietas includit jus alios homines ab eâ re arcendi, inutile hoc foret, nisi adversus alios in actum posset deduci, & frustrà adeò proprium sibi quis assereret illud, ubi nulla ratione prohibere posset, quo minus cœteri ipso invito de istâ participent. Quo pacto peccaretur in officium hominis erga se ipsum, quod jubet, suprà vires non esse nitendum. *f*)

133. Quo arctius igitur res aliqua veluti claudi & circumscribi potest; eò facilius *g*) effectus proprietatis adversus alios obtinentur, adeoque, quò aptior est aliqua res, ut injustæ aliorum manus ab illa excludantur, eò securiorem ejusdem proprietatem sibi spondere licet.

134. Uti tamen aliqua res non statim à proprietate est exemta, abs quâ non ita commode aliorum manus possunt arceri, ita si quid ita sit diffusum, ut vel impossibile moraliter sit custodia qualicunque eam amplecti; aut ipsa custodia longè plurium sit impensarum, non solum non præsumendum *h*) est, quempiam rem tam onerosæ tutelæ sibi voluisse propriam reddere, sed & si vel maximè id quis voluerit, jure tamen voluisse non potuit. *i*)

ad §. *131*. d) *Puta navigationis, piscationis &c.* Puf. §.9.

ad §. *132*. e) *Uti usus terræ. Est enim status extraordinarius eorum qui navigant.*

ad §. *132*. f) vide suprà l. 2. c. 2. §. 32. adde Pufend. §. 1.

ad §. *133*. g) *Ut 1. res in specie mobiles, 2. immobiles, 3. se moventes.* Adde Puf. §. 3.

ad § *134*. h) *De præsumtione loquitur* Dn. Puf. §. 3.

i) *propter* §. 132.

135. Exemplum iterum cape *de vasto Oceano.* l)

136. Vides igitur, quid de controversiâ illustri de *maris dominio*, sit pronunciandum; Nempe ut paucis me expediam, partes maris, quæ ad *vastum Oceanum* referri nequeunt, per occupationem dominio subjici potuerunt, *m*) *Oceanus* jure non potest. Rem alii *n*) exposuerunt prolixius & erudite.

137. Cæterum semel introducto dominio non sufficiebat amplius *occupatio sola* ad proprietatem rerum acquirendam, cum ea tam diu saltem valeret, donec res nullius domino jam esset acquisita. Necessitas igitur humani generis atque ejus utilitas exegit, ut præter occupationem & *alii modi* usurparentur.

138. Quos ex dictamine rationis, & quatenus communiter inter gentes abstrahendo à legibus civilibus, sunt recepti, doctrinæ gratia ita commodissimè *dividere o*) posses, ut alii sint *principales*, qui peculiaribus constant regulis, alii *accessorii*, *p*) qui reliquorum omnium regulas pro diversitate circumstantiarum participant, ipsi verò novis regulis non gaudent.

139. *Principalis* modus est vel *originarius* vel *derivativus.* *q*) Per *illum* ab initio in rem aliquam proprietas introducitur; per *hunc* dominium constitutum ab uno in alterum transit.

140. *Ori-*

ad §. *135.* l) *Etsi enim Dn. Puf.* §. 9. *dicat, vastum Oceanum per magnitudinem suam haud quicquam absolutè reddi proprietatis incapacem, tamen ibi non videtur respicere ad nostram thesin, sed magis voluisse contradicere Grotio, qui propter magnitudinem dicit in oceano deficere terminos, & propterea eum esse dominii incapacem.*

ad §. *136.* m) *Quoniam istam saltem utilitatem præstant, ut possim alios arcere à terra mea.*

n) Pufend. §. 5. seqq. usque ad finem.

ad §. *138.* o) *Aliter procedit Dn. Pufend.* lib. 4. cap. 6. usque ad cap. 12. *quæ capita cum sequentibus* §§. *sunt jungenda.*

p) vide §. 206.

ad §. *139.* q) vide §. 156.

140. *Originarius* modus hodie *r*) est unicus, *occupatio*; hæc vero est *apprehensio rei nullius, cum animo sibi eam appropriandi.* Unde regula vulgaris: *Quicquid nullius est, occupanti cedit.*

141. Prout autem res, ipsæ variant; ita variat etiam rerum apprehensio. Hinc *mobilia* manibus, *immobilia* ingressione adeoque pedibus apprehenduntur.

124. Est & alia inter hæc duo differentia; ad occupationem *immobilium* sufficit solus corporis contractus, at in *mobilibus* requiritur etiam, ut ex eo loco, ubi positæ fuerunt, dimoveantur & in locum aut custodiam nostram transferantur. *s*) Quanquàm fortè dicendum sit, & in mobilibus sufficere apprehensionem absque motione, si modo illa demonstrari possit. *t*)

143. Item res *mobiles* & præprimis *se moventes* occupantur instrumentis, v.gr. jaculis, laqueo &c. at *immobiles* jaculis v. gr. *u*) apprehendere, nunquam inter gentes receptum fuit.

144. Porrò cum *mobiles* regulariter terminos certos ac fines habeant, nullum est dubium, quin si unum rei terminum apprehendam, totius rei dominium acquisiverim.

145. At in *immobilibus* quoniam hæ ferè naturaliter sibi cohærent, distinguendum erit. Vel enim eæ fines certos acceperunt ab hominum industriâ, vel minus. In illis) quales sunt ædes, *x*) etiam præsumetur tota res acquisitâ, si pars apprehensa corpore sit, v. gr. si quis ædes sit ingressus. In his vero necesse est, ut

ad §. *140.* r) *Olim poterat etiam esse divisio.* Vide suprà. §. 102. 103.

ad §. *142.* s) *Ita etiamsi aves in nido tetigerim, abeam tamen posteà, possunt ab alio abstrahendo à legibus civilibus, occupari. Simile quid in apibus.*

t) *e. g. acquiro feram bestiam mortuam, quam primum cornua teneo, lapillum, cum manu tango.*

ad §. *143.* u) *Vide exemplum de Andriis & Chalcidensibus apud Puf.* IV. 6. §. 8.

ad §. *145.* x) *Huc pertinent etiam agri, postquam certi jam termini ipsis ab hominibus sunt positi.*

ut aliis ſignis corporeis declarem animum meum, quousque eas occupare voluerim. *y*)

146. Qualia ſigna ſunt, ſi limites ponam, ſi culturam iis adhibeam &c. *z*)

147. Denique cum *mobilia* accedant immobilibus, non hæ iſtis, igitur abſtrahendo à ſpecialibus ſtatutis, occupatione mobilium *a*) nunquam acquirentur immobiles. At *immobilium apprehenſione* ſimul res mobiles his accedentes acquiſitæ regulariter erunt. *b*)

148. Pro *acceſſoriis* autem habebuntur omnes *res nullius*, quæ in rebus immobilibus continentur, aut quarum ſine immobilibus non eſt uſus, ſive ſint mobiles in ſpecie, ut res inanimatæ, ſive ſe moventes, ut beſtiæ, ſive ſupra terram, ut aër, ſive intra eandem, ut v. gr. theſaurus. *c*)

149. Sive ita ſint comparatæ, ut iſtis ſtatim poſſim uti pro lubitu, ſive ſpeciali & laborioſa apprehenſione ad utendum iis ſit opus. *d*)

150. Sive ſciam, ubi eas deprehendere poſſim, ſive neſciam. *e*)

151. In

y) *In acquiſitione nempe originaria. Nam in derivativa, ſi minimam partem fundi pedibus tangam, erit poſſeſſio acquiſita. Nullum enim mobile poteſt eſſe ſine immobili, ſaltem quoad uſum hominis.*

ad §. *146.* x) *Unde ſi mercator cum ſua familia per naufragium ejiciatur in inſulam deſertam, tantum id ex inſula occupaſſe cenſebitur, quantum coluit, aut limites poſuit. Reliquæ partes ab aliis, qui per naufragium eò appelluntur, occupari poſſunt.* Adde Pufend. IV. 6. 8.

ad §. *147.* a) *v. g. clavium.*

b) vide §. 206.

ad §. *148.* c) *De feris beſtiis & theſauro diſſentit* Dn. Puf. IV. 6. §. 4. 6. 7. *Sed mihi videntur rationes ejus, quas movet circa feras beſtias, etiam obſtare acquiſitioni beſtiarum manſuetarum, alia ut jam taceam.*

ad §. *149.* d) *Ut in feris beſtiis,*

ad §. *150.* e) *Ut in theſauro.*

151. In eo tamen inter res se *moventes* & *motas ab alio* est differentia, quod dominium rerum se moventium, [quorsum etiam refero aërem] sine speciali apprehensione sit saltem momentaneum, & quamdiu eædem seipsas non movent extra rem istam immobilem; quod si verò citrà factum humanum aliunde se conferant, desinat dominium nostrum, quoniam tùm sunt accessoriæ aliarum. *f)*

152. Alia est ratio *rerum mobilium* in specie; quoniam enim hæ regulariter non nisi ab hominibus moventur, per ejusmodi motionem dominium meum non potest interverti, neque moventes earum dominium per apprehensionem acquirere, quoniam ante apprehensionem non erant nullius.

153. Quod si igitur is, qui rerum immobilium dominus per occupationem est factus, *res se moventes g)* separatim apprehendat, & eæ manebunt in illius dominio, etiamsi posteà seipsas in alium transferant locum.

154. Cæterum uti res semel acquisitæ per *derelictionem* desinunt esse in nostro dominio, & primævam conditionem recipiunt; ita nullum debet esse dubium, earum rerum dominium quærendum esse per *occupationem*.

155. Ex dictis jam facilè responderi poterit ad quæstiones spinosas JCtorum *h)* de *acquisitione ferarum* bestiarum, *i)* ac *amissione*

ad §. *151.* f) *Atque hic iterum puto eandem esse rationem bestiarum ferarum & mansuetarum. Et accurate loquendo, si res nullius occupata fuerit, etsi ibi contineantur bestiæ mansueti generis, ut oves, gallinæ, revera tamen nondum essent mansuetæ, non enim degerent inter homines, nisi fortè in rebus derelictis.*

ad §. *153.* g) *Sive feras bestias, sive mansuetas. Tum enim sunt acquisita non amplius ut accessoriæ, sed ut principales.*

ad §. *155.* h) Conf. Puf. cap. 6. §. 4. 5. 6. 7. 10. 11. 12. 13. & cap. 9. §. 8.

i) *Quod non acquirantur nisi per occupationem, quod item potuerint occupari in fundo alterius.*

sione l) earundem, de acquisitione *gemmarum in litore maris* inventarum, *m*) de *jure principis hodierno* in easdem, utrum pro *dominio n*) sit habendum, & an subditi contra prohibitionem principis venantes *furtum o*) committant? de acquisitione item *thesauri* utrum ad occupationem spectet? *p*) Et an eò referri debeat acquisitio *missilium*? *q*) &c.

156. Cum autem utilitas rei & in eo consistat, ut invitus rem retinere non cogi possim, sed eam pro lubitu in alium transferre queam, inde sequitur jam, ut videamus modos acquirendi *derivativos*. Atque hi omnes abstrahendo à legibus, nituntur *voluntate domini prioris* & ejus in quem dominium est transferendum; nihil enim tam naturale est, quam ut voluntas dominorum rem suam in alium transferre volentium effectu gaudeat. *r*)

157. Et de ejus quidem, in quem dominium transferendum est, voluntate raro oriuntur controversiæ: At quod *voluntatem* domini prioris attinet, declaratur illa vel *expressè* vel *tacitè*. *s*)

158. *Expressè* per *sola verba*, v. gr. si quis contestetur, quod in favorem alterius id acceptantis renunciet dominio suo. *t*)

159. Vel per *verba, quibus translatio* possessionis juncta est, qui modus una voce appellari solet *traditio*.

160. Quoniam vero vox audita perit, scripta etiam & testibus præsentibus ore prolata quoad interpretationem varias admittit

l) *Quod etiam speciatim occupatarum dominium amittatur, si in libertatem naturalem se receperint.*

m) *Quod pertineant ad privatos inventores.*

n) *Quod puto propter* §. 147. seq. *Dissentit tamen Dn. Puf. Sed vide quæ notavi jam* ad §. 148.

o) *Et hoc ergo affirmo.*

p) *Eo refert Imperator* in instit. *Sed malè. Pertinent enim magis ad accessionem.*

q) *Omninò, quamvis Justinianus referat ad traditionem.*

ad §. *156.* r) *Adhibet ipse Imperator hanc regulam* §. traditione Inst. de R. D. *Conf. quoad hunc & seqq.* §§. *Puf.* lib. 4. cap. 9.

ad §. *157.* s) §. 177. seqq.

ad §. *158.* t) *Et hic enim obtinet regula* §. 156. *Etsi dissentiat Jus Romanum* l. 20. C. de pactis.

mittit disceptationes; à possessione verò usus rerum ferè dependet, ac ipsa possessionis translatio litigiis non ita est obnoxia, inde patet, *evidentiorem* longè esse dominii translationem, quæ fit *mediante traditione*.

161. Unde rursus sine magno labore responderi potest ad quæstionem: Utrum *traditio* præcisè requiratur ad translationem dominii; an vero sit solius Juris Romani inventum? *u*) Item quibus ex rationibus Romani in quibusdam negotiis & potissimum in ultimis voluntatibus *x*) *translationem dominii, sine possessione* ad miserint? Denique, cur legibus Romanis plures modi *ficta* vel *Symbolicæ traditionis y*) fuerint inventi? &c.

162. Porro quæ per *verba sola* fit dominii translatio, vel mediantibus *actibus inter vivos* & contractibus fit, *z*) vel mediante *ultima voluntate*, seu *testamento. a*)

163. *Testamentum* igitur hoc loco nihil est aliud, quàm dispositio verbis declarata de eo, quod quis post mortem suam fieri velit de bonis suis. *b*)

164. Nam & illud in qualecunque mortalitatis solatium, si non apud omnes Gentes, certè apud plerasque fuit receptum, ut quis vivus sua bona transferre posset in eventum mortis in eum, quem maximè amaret.

ad §. *161.* u) *Non requiritur præcisè, sed est tamen melior. Distinctio Dn. Pufend.* §. 7. *inter dominium consideratum absque possessione, & juncta eadem, litem non tollit, Quærebatur enim, an dominium sine possessione possit transferri?*

x) *Quia hic testamentum tollit lites. Romani etiam sine traditione possessionis vacuæ inter vivos transferebant dominium, si fundus à tertio possideretur, excepta venditione.*

y), *Quia in ficta possessio jam erat translata, in symbolica signum evidentius adest, ut in traditione clavium, obsignatione.*

ad §. *162.* z) *Scilicet abstrahendo à jure civili.*

a) *Hoc agnoscit ipsum jus civile.*

ad §. *163.* b) *Sive sit de universis bonis, sive de quibusdam, ita ut sub se comprehendat etiam Codicillos secus ac de jure Civili. Conf. quoad hunc & seqq.* §§. *Puf.* lib. 4. c. 10.

165. Cœterum cum antiquiſſimis temporibus uſitatum fuiſſe videatur, ut imminente jam fato, palam ſuos heredes nuncuparent & patrimonium de manu in manum ipſis traderent, poſteà graves ob rationes multis populis aliud teſtamenti genus magis arriſit; ut nempe quocunque tempore placeret, ultimam ſuam voluntatem ſignificare, vel literis tacitè conſignare poſſent, quam mutare pro lubitu liceret, & ex quâ heredibus nuncupatis aut ſcriptis tùm demum jus naſceretur, quando teſtator expiraret.

166. Atque tales ultimæ voluntates licet merito magnum habeant favorem, ita tamen temperandæ erunt, prout neceſſitudinum ratio & utilitas civitatum requirit. Quæ & inde legibus ſueverunt cavere, quomodo cuique teſtamenta ſint ordinanda. *c*) A quarum diſpoſitione qui diſceſſerit, queri non poteſt, ſuæ voluntatis non fuiſſe habitam rationem.

167. Quoniam autem ſœpius non expedit, ut totam rem meam in alterum transferam, ſed *utilitatem* ſaltem ac *commoditatem d*) aliquam, quâ opus habebat alius, proprietate mihi retentâ, inde & has commoditates vel per ſola verba, vel per conjunctam traditionem, vel per ultimam voluntatem gentes communiter transferre conſueverunt.

168. Fit vero hæc translatio ita, ut ſaltem intendatur *obligatio perſonalis*, ac nullum onus ipſi rei commoditatem illam præbenti imponatur, quod fit v. gr. in *commodato*, *locatione* &c. vel ut alter intuitu iſtius utilitatis *jus aliquod in re* noſtrâ, ſalvâ tamen nobis manente proprietate, nanciſcatur.

169. Et hoc quidem caſu vel *proprietatis* noſtræ quædam *particula*, dependens tamen atque in reſpectu ad noſtram ignobilior unà cum poteſtate utendi fruendi alteri tranſcribitur; unde oritur diſtinctio inter *dominium directum* & *utile*, cujus ſpecies ſunt, jus emphytenticum, ſuperficiarium, & Vaſalli in Feudum; vel *proprietas tota* apud nos remanet.

170. Quo

ad §. *166.* c) *Hinc ſolennitates & requiſita juris civilis, quæ ignorat merum jus naturæ.*

ad §. *167.* d) *Quoad hunc & ſeqq.* §§. *Conf. Puf.* lib. 4. c. 8.

170. Quo pacto vel intenditur in specie *securitas* ejus, qui utilitatem nobis aliquam attulit, ut indemnis servetur, & vocatur Jus *hypothecæ* vel *Pignoris*; vel alia quædam quæcunque *utilitas*, & dicitur *servitus*.

171. Quod si illa utilitas principaliter *personam* alterius respiciat, nominatur servitus *personalis*, quales sunt, ususfructus, usus, habitatio, operæ servorum &c.

172. Quod si vero respiciat primario *utilitatem prædii alieni*, dicitur servitus *realis*.

173. Et quidem, si prædium illud spectet *ad usum urbanum* ædificiorum, appellatur *servitus urbana*, si ad *rusticum*, qui consistit in agricultura & pecuaria, nominatur *servitus rustica*.

174. *Servitutis urbanæ* species sunt, servitus oneris ferendi, tigni immittendi, protegendi & projiciendi, stillicidii vel fluminis recipiendi vel non recipiendi, fumi, cloacæ, luminum, ne luminibus officiatur, altius tollendi vel non tollendi prospectus, ne prospectui officiatur &c.

175. *Servitutum rusticarum* exempla sunt servitus itineris, actus, viæ, aquæ ductus, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, cretæ lapidisque eximendi, ligna secandi, uvas premendi &c.

176. Sed de his quidem juribus explicandis maximam partem sollicita est *Jurisprudentia Romana*, quoniam ejusmodi jurium translationes frequentissimè inter privatos oriri solent. Quam adeò ob singularem æquitatum, & quia JCti Romani sæpissimè ex dictamine rectæ rationis controversias diremerunt, gentes Europææ maximam partem & in conventionibus publicis observare solent. Quatenus autem & ipsa quandoque ex rationibus merè civilibus quæstiones definivit, id commodius alibi demonstratur. *e*)

ad §. 176. e) *v. g. quod in usufr. locum habeat jus accrescendi etiam respectu illius, qui partem suam amisit, quod in servitute oneris ferendi refectio pertineat ad fundum servientem, quod servitutes prædiorum non possint constitui ad tempus quod debeant habere causam perpetuam.* Conf. disput. nostr. de servit. stillicidii.

177. Ergo in viam redeamus, non neglecturi videlicet translationem dominii, quam suprà *f*) *tacitè* fieri diximus. Locum illa habet potissimum tum in *successionibus ab intestato*, tum in *usucapione. g*)

178. *Successio ab intestato h*) tum habet locum, si quis nullum testamentum reliquerit, vel heres testamento scriptus noluit aut non potuit heres esse. *i*)

179. Tunc igitur moribus communibus gentium receptum est, ut res relictæ non habeantur pro derelictis & quæ occupantibus debeant cedere; partim quoniam præsumebatur potius quis mortalitate præventus esse, aut in spe sua, quam de amico quodam sibi fecerat, deceptus.

180. Quapropter ex tacitâ defuncti voluntate communiter constitutum fuit, ut is bona sibi vindicaret, qui tempore mortis *firmissimâ amicitiâ* â defuncto dilectus erat.

Hic §§. 181. nititur conjecturis.

181. Quis vero hoc *amici* nomine insigniendus esset, *conjecturis* erat opus, difficilioribus omnino, cum homines in amicitiis suis varient maximè.

182. Et quidem cum *amicitia* nitatur vel caussis *naturalibus*, communitate nempe sanguinis, vel rationibus *spontaneis* ac peculiaribus; *posterior* hæc ad præsens negotium non ita commoda visa fuit, propter summam definitionis difficultatem ac prope impossibilitatem. *l*) Cui accedebat, quod cum hæc difficultas non incognita fuerit defuncto, & vero eidem facilè per conditionem testamenti obvenire potuisset, hoc neglecto, ipse videretur declarare voluisse, non attendendos esse amicos ejusmodi.

183. Re-

ad §. 177. f) §. 157.

g) §. 191.

ad §. 178. h) *Hic jungere incipe Puf.* lib. 4. cap. 11.

i) *Quod dicitur destitutum. Ad nullum refer etiam, quod ipso jure nullum est, aut ruptum vel irritum factum est.*

ad §. 182. l) *Non solum propter variationem, sed &, quia sæpius unus homo cum pluribus conversatur æqualiter.*

183. Remanebat itaque *prior amicitia*, ad quam cum majoribus stimulis actus fuisse præsumeretur defunctus, quo proximior fuisset sanguinis communio, inde ferè communiter gentes in assignandâ hereditate istam fuere secuti regulam, quod *proximior sanguine debeat eandem acquirere.*

184. Porro quemadmodum regularum, quæ ex conjecturis (Hic §. 184. nititur conjecturis.) formantur, nulla est sine *exceptione*, ita & gentes, alias prioribus addentes conjecturas, exceptiones quasdam ab illâ regula fecere; quas doctrinæ causâ in *communes*, à circumstantiâ videlicet omnibus hominibus communi desumtas, & *proprias*, quæ circumstantias uni genti vel pluribus peculiares respiciunt, *m*) dividere posses.

185. Nituntur utræque exceptiones distinctione consanguineorum vulgatâ, in tres ordines, *descendentium*, *ascendentium* & *collateralium.*

186. *Descendentes* seu liberos quod concernit, hi quidem à præfatâ regulâ *universalem* exceptionem fecerunt, ut videlicet, quocunque gradu sint, ascendentibus & collateralibus omnibus præferantur, *n*) ob στοργὴν universalem parentum, magis semper descendentem quam ascendentem.

187. Cui cum accederet in multis casibus (& nempe, quoties liberi nondum essent adulti, *o*) ut ipsi sibi de divitiis commodè prospicere possent,) debitum naturale, *p*) quo parentes obstringuntur liberis prospicere de alimentis, eò magis creditum fuit,

Qq 3 paren-

ad §. *184.* m) *Et adeò magis pertinent ad jus civile.* vide §. 188. 189.

ad §. *186.* n) *Non solum quoad ascendentes & collaterales fecerunt exceptionem à regula, sed & inter se, quippe nec hic proximior excludit remotiorem, sed moribus ferè gentium communibus hic locum habet in perpetuum jus repræsentationis.*

ad §. *187.* o) *Neque haberent jam aliunde, v. g. ex aliorum testamentis, unde se sustentare possent.*

p) *In hoc debito se fundat legitima.*

parenres sine testamento defunctos liberis quam lautissimè voluisse prospicere, ac quæ sibi superfuerant, ipsis potissimum voluisse relinquere.

Hic §. 188. nititur conjecturis. vid. fundamenta §.13. pag. 168.

188. Sed quod *ascendentium* & *collateralium* ordines attinet, tam aperta ratio non fuit, uter ex his ordinibus alteri præferendus esset, *q*) cum in omnem partem non deficerent conjecturæ probabiles: sive asserus, fratres præferendos esse parentibus secundum Jus Romanum antiquius; *r*) sive fratres parentibus postponas cum Jure Saxonico; *s*) sive & parentes & fratres, cum Jure Justinianeo, simul admittas. *t*)

189. Ne ergo litibus difficilioribus ansa daretur, necesse fuit, ut vel per leges vel per pacta disputationes hæ in antecessum tollerentur. Quapropter nulla Respublica est, nulla provincia, quæ non leges vel scriptas, vel non scriptas in materiâ successionis ab intestato sequatur.

190. Quæ simul de prærogativâ *legitimitatis sexus*, *ætatis*, *agnationis*, *jure repræsentationis*, subinde disponunt.

191. Sequitur *usucapio*, *u*) quæ dicitur, cum quis rei alicujus possessionem nactus, eam diu quietam & non interruptam obtinuit. Tum enim pro perfecto ejus rei domino habetur, ita ut antiquum dominum, si posteà rem eam vindicare velit, repellere queat.

192. Ob-

ad §. 188. q) *Habet quidem Dn. Pufendorffius* d. c. 11. *& hic aliquam determinationem, non improbabilem quidem, at non communiter receptam.*

r) *Quoniam parentes regulariter secundum ordinem naturæ non debent sperare quicquam ex bonis liberorum, & præsumebantur adeò æquo animo laturi, si fratres defuncti id auferrent. Accedit, quod naturâ major amicitia sit inter fratres tanquam pares, quam cum parentibus tanquam superioribus.*

s) *Quia nempe in concursu alimentorum præstandorum frater postponendus est patri.* Confer. infrà cap. 12. §. 134. seqq.

t) *Fratres ob amicitiam, parentes ob gratitudinem & alimentorum debitum.*

ad §. 191. u) *Hic junge Puf.* lib. 4. cap. 12.

192. Obtinet autem tùm inter *diversas gentes*, tum inter homines *privatos*. x)

193. Utrobique finis *communis* & *ultimus* est tranquillitas humani generis, cujus interest, ut dominia aliquando sint in certo, & ne fenestra aperiatur bellis, si liceret rem, quæ olim ad nos vel nostros pertinuit, vindicare. *y*)

194. Sed rationes *speciales* utriusque usucapionis quàm maximè variant. In usucapiane *Gentium* unica est, *tacita z*) *derelictio antiqui possessoris*, qui, ratiocinatione à communi hominum consuetudine petitâ, rem pro derelicto habere præsumitur, quam per longissimum temporis spatium neque vindicavit, neque ejus vindicandi desiderium publice declaravit.

195. Unde hujus usucapionis ferè unicum *requisitum* est *possessio alterius quieta per longissimum tempus*, quod adeò determinari ob circumstantiarum varietatem nequit, in genere autem tantum ejus spatium requiritur, ut demonstrari possit, per id priorem dominum scivisse, rem suam ab altero possideri, neque defuisse occasionem contradicendi. *a*)

196. Tale vero haud dubiè est tempus *centum* annorum.

197. Quod si igitur quocunq; modo quis intra id tempus possessori seriò *contradixerit*, non curret inter gentes præscriptio. *b*)

198. Hinc receptum est, ut vel sola *tituli usurpatio* præscriptionem alterius interrumpat. *c*)

199.

Ad §. 195. et 201. addendum, quod sententia iuris Canonici de requisito bonæ fidei etiam in præscriptione longissimi temporis, etsi videatur prima fronte pia, revera tamen turbet tranquillitatem humani generis, cui valde interest, lites quascunque aliquando finiri, et dominia rerum aliquando esse in certo, repugnet etiam rationibus, §. 194. 195. Nam si dominus rem dereliquit, etiam qui ab initio in mala fide fuit, post derelictionem fit dominus.

ad §. 192. x) *Illa juris gentium, hæc juris civilis.* vide §. 202.

ad §. 193. y) *Hinc aperta est injustitia reunionum Gallicarum.*

ad §. 194. z) *Non ergo præsumta tantum.*

ad §. 195. a) *Nam si hæc requisita adsint, procedit argumentatio* §. *præcedentis.*

ad §. 197. b) *Quia quoties constat de voluntate expressa, toties frustra quæritur de tacita.*

ad §. 198. c) *Sed addi tamen hic debent limitationes, nisi ille, qui titulum usurpat, alia facta adhibuerit, ex quibus fortiores conjecturæ contrariæ voluntatis appareant. Solet id afferri in quæstione: An Imperator Romanus impedierit per usurpationem tituli præscriptionem Pontificis? Vide hic omnino Hennig.* ad Beckeri Jus publicum, *ubi eruditè disputat contra Conringium.*

199. At inter homines *privatos*, ut usucapione mediante quid acquiratur, *leges civiles* non primariò respiciunt ad tacitam alterius derelictionem, sed hæ principaliter intendunt *coërcitionem negligentiæ* in subditis.

200. Unde *certum* ac *brevius* tempus, idque pro diversitate rerum usucapiendarum varians, anni, biennii, triennii, decennii, vicennii, tricennii, &c. determinarunt, intra quod usucapio perfici possit, etiamsi antiquus possessor per illud *nesciverit*, ubi res sua sit, aut extrà judicium *protestatus* sit sæpius. *d*)

201. Ne tamen hoc modo iniquis possessoribus nimium gratificaretur, ulterius requisiverunt in eo, qui usucapere vult, *bonam fidem* & *justum titulum*, tum & intuitu rei, ut sit in *commercio* privatorum, neque *furtiva* aut *vi possessa*. *e*)

202. Quoniam igitur hoc pacto non possunt non multæ conclusiones quoad usucapionem privatorum oriri, quas ignorat præscriptio Juris gentium, inde & JCti usucapionem inter privatos retulerunt ad *modos acquirendi Juris Civilis*.

203. Ad quos etiam pertinet, quando lex *invito priore domino*, aliàs per modum pœnæ rerum dominia transfert, dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa earum portio eripiuntur, & vel publico vel læso applicantur. *f*)

204. Nam inter gentes nullus modus obtinet, per quem invito domino res sua auferatur.

205. Etsi enim in *bello* invitis res per hostem viribus superiorem eripiuntur, raptorique acquiruntur, ad eas tamen recuperandas pari violentiâ prior dominus jus non amittit, quousque per subsequentes pacis tractatus omni prætensioni ad easdem renunciaverit. *g*) ad notum G. hæc addenda sunt:
(G.) Unde patet quo iure occupatio bellica referatur iure Romano inter modos acquirendi Juris Gentium.

206. Re-

ad §. 200. d) *Unde vides, quod hæc usucapio non nitatur in voluntate tacita prioris domini.*

ad §. 201. e) *Quæ omnia non requiruntur in usucapione Juris Gentium.*

ad §. 203. f) *Ut in actionibus pœnalibus.*

206. Restat ut de modo acquirendi *accessorio* quædam dicamus, qui & propterea *accessio* dicitur. *h*) Absolvitur is unâ regulâ: *Accessorium sequitur dominium rei principalis.* Unde nihil novi hic expectandum erit; sive enim res principalis per *occupationem*, sive per modum acquirendi *derivativum* fuit acquisita, eodem jure simul acquisita est res accessoria.

207. De *occupatione* suprà *i*) jam dedimus exemplum. Ita in *traditione*, cui ædes sunt venditæ ac traditæ, simul acquisita censentur ædium accessoria. *l*)

208. In *applicatione* tamen regulæ subinde oriuntur controversiæ, quænam res pro *principali*, quænam pro *accessoriâ* haberi debeat.

209. Ubi quidem id extra controversiam esse videtur, ut *fructus* rerum pro accessionibus earum habeantur, sunt enim pars rei.

210. Ex quo sequitur, quod & *Fœtus pecudum* ex naturali ratione pertineat ad dominum fœmellæ. Hujus enim pars fuit.

211. Qui vero arbitrantur, *m*) *domino maris* partem aliquam deberi de fœtu, præterquam quod iis jam alii satisfecerint, videntur dubiâ uti hypothesi, vel, acsi fœtus sit accessorium maris, cum tamen non sit ejus pars, vel, acsi generatio sit modus acquirendi dominii, quod ratione destituitur.

221. De aliis verò accessionibus major est controversia, *n*) v. gr. utrum *pictura* tabulæ, *scriptum* chartæ, *species* materiæ cedere debeant? Mihi sic videtur.

213. Quando duæ res (sub rebus vero includo & operas,) concurrunt, aut alio modo uniuntur, vel *ambæ sunt meæ*, & tum

 nul-

ad §. *206.* h) *Junge Pufend.* lib. 4. c. 7. *& conf. suprà* §. 138.

ad §. *207.* i) §. 147. seq.

l) *Ita in successione, usucapione &c.*

ad §. *211.* m) Uti Dn. Ziegl. in not. ad Grot. Grotius ipse lib. II. cap. 8.

ad §. *212.* n) *De his enim rebus controversiam fuisse inter JCtos, testantur Pandectæ & Institutiones.*

nullum est dubium, quin & eædem conjunctæ sint meæ v. gr. quando ex meis medicamentis facio emplastrum, ex meo argento poculum.

214. Vel *una harum nullius* est, altera mea, tunc postquam illius per occupationem dominus factus fui, manet etiam mea post unionem, ut, si ex carne ferinâ cibum parem.

215. Vel *una harum est alterius*, tum si tantum scientiam dominii alieni confusam o) habeam, hoc est, *si prior dominus* dominium suum *probare nequeat*, ratio naturalis svadet, ut sit ejus, cujus rei adjungitur, p) v. gr. in alluvione, in thesauro.

216. Quod si vero dominium istius rei *possit demonstrari*, verosimilius est, abstrahendo à legibus civilibus, nihil hic novi acquiri, sed utrumque nostrûm esse rei istius dominum, adeoque *rem utrique pro ratâ fieri communem.* q)

217. Sive conjunctio rerum facta fuerit casu, sive voluntate utriusque, sive voluntate unius, sive ex facto tertii. r)

218. Sed quod si uterque nostrum in communione manere nolit, alia jam est quæstio; ad quem in *communi dividundo judicio* res pertinere debeat; quæ non tam ad modos acquirendi dominii quàm ad *officium judicis aut arbitri* pertinet.

219. Et huc respexerunt potissimum *JCti Romani* & Justinianus, cum v. gr. de specificatione, picturâ, scripturâ, adplumbaturâ, ferruminatione &c. controversias dirimunt. s)

220. Quo-

ad §. 215. o) *Confusam voco, ubi scio quod res non sit mea, nescio cujus sit.*

p) *Dum enim non apparet, cujus sit, habetur pro re nullius. Nam in moralibus non esse & non apparere coincidunt.*

ad §. 216. q) *Id quod vult Grotius.*

ad §. 217. r) *Quia si voluntate utriusque, intentio nostra fuit, ut fiat communis, sin; neque casus, neque voluntas unius, neque voluntas terti poterit alteri dominium rei suæ intercipere.*

ad §. 219. s) *Adeoque inter Grotium & JCtos Romanos non est dissensus in re ipsâ, sed in modis rem efferendi.*

220. Quorum sententiam prolixius examinare *t*) uti nostri instituti non est; ita fortè non incommodè sic dici poterit.

221. Vel res conjunctæ *facilem admittunt separationem*, tum separentur & unicuique restituatur suum. *u*)

222. Vel *non admittunt*, tum conjungens, si res conjuncta sit *fungibilis*, alteri restituat æquivalentem, qui adeò, quod conqueratur, causam non habet, cum affectio non cadat in res fungibiles. *x*)

de §. 222. et 226. vid. D[...] Thomasii, quod in res fungibiles n[on] cadit pretium affectionis.

223. Quod si res alterius sit *non fungibilis*, per generalia axiomata judicis officium exponi nequit, cum circumstantiæ hic nimium quantum variare possint.

224. Etsi enim loco fundamenti hic ponere velis regulam, *y*) *quod id debeat pro principali haberi, sine quo alterum esse non potest*, vix tamen eadem pro normâ universali adjudicandi haberi poterit.

225. Non solum, quod multi occurrant casus, ubi illa regula ad utriusque res accommodari poterit, ut in specificatione; *z*) neque enim forma sine materia, neque materia sine formâ esse poterit.

226. Sed & quod sæpius attendendum sit ad pretium rerum, ita ut pretiosioris dominus prævalere debeat, quod Justinianus in pictura, mores nostri in scriptura sequuntur.

ad §. *220.* t) *Potest certo respectu defendi, & quibusdam casibus oppugnari.* Conf. §. 224. seq.

ad §. *221.* u) *Hoc etiam observat Jus Romanum in applumbatura & ferruminatione, item commixtione.*

ad §. *222.* x) *Quod non observat Jus Romanum in charta & scriptura, observant tamen mores nostri, observat Jus Romanum in pictura, quia in tabulam non cadit affectio, & postquam in ea pictum fuit, desiit esse tabula. Item jus Romanum non observat in actione de tigno juncto, ubi concedit actionem in duplum, quasi tigni sit affectio. Non observat in specificatione, dum poculum elegantissimè confectum adjudicat ei, cujus est argentum.*

ad §. *224.* y) *Quam olim indistinctè JCti Romani videntur esse secuti.*

ad §. *225.* z) *Item, si utriusque res sit fungiblis, ut in confusione.*

227. Neque omittenda est *indigentia prioris* domini, quæ & ipsa favorem ei addet, v. gr. si quis justo errore alterius agrum conseverit, & annonæ caritas oriatur, iniquum foret frumentum eidem adjudicare &c.

228. Igitur in ejusmodi casibus res committenda erit prudentiæ arbitri. Ne tamen in civitate judicium cerebrinæ æquitati decisio negotiorum committatur, reipubl. interest.

229. Quo pacto melius est, si Princeps axiomata quædam præscribat judicibus, ab eo, quod plerumque procedit, desumta; etsi eadem fallant in casibus nonnullis, uti Justinianus fecit in specificatione.

230. Ex iis quæ hactenus *a*) fusius de dominio & præcepto id comitante disseruimus, patet, *summam* officii aliorum hominum intuitu domini, his punctis includi commodè posse. Vel *res apud dominum adhuc extat*, vel pervenit ad tertium. Illo casu tenetur quilibet *pati*, eum rebus suis quietè frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere aut ad se trahere. Fluit hoc ex præcepto de non lædendis aliis.

231. Quod si res ad *tertium pervenit*, tum iste est vel malæ fidei possessor, vel bonæ fidei. *Malæ fidei possessor* tenetur rem seu ejus pretium, cum omnibus fructibus omnique interesse restituere. Deducitur hæc propositio ex capite de damno dato resarciendo.

232. *Bonæ fidei possessor* vel rem *ex contractu* cum ipso domino celebrato detinet, v. gr. ex commodato, locato, deposito, & tùm secundum legem contractus rem domino restituere tenetur, quæ conclusio ex præcepto de fide data servanda derivatur.

233. Vel *aliàs* bona fide rem *cum animo sibi* habendi detinuit, ignorans videlicet, alium istius rei esse dominum. Et tum aut *res ipsa adhuc extat*, aut *fuit consumta*.

234. *Priori* casu tenetur bonæ fidei possessor efficere quantum in se est, ut illa in potestatem legitimi sui domini redeat.

235. *Po-*

ad §. *230.* a) §. 34. seqq. 117. seqq. *Hic incipit Puf.* lib. 4. cap. 13. *ubi tamen ferè omisit, quæ suplentur* §. *231. 232.*

235. *Posteriori* casu, si res aliena bonâ fide parta sit consumta, tantum debet restituere domino, quantum factus est locupletior. *b*)

236. Quæ duæ assertiones partim videntur fluere ex præcepto de præstandis officiis humanitatis, partim, & potissimum, quatenus bonæ fidei possessor post scientiam bonam fidem amittit, ex præcepto de non lædendis aliis.

237. Quodsi dictis rationibus addere velis universale pactum humani generis primævi, & ex eo etiam bonæ fidei possessoris obligationes deducere, non refragabimur.

238. In *particularibus autem conclusionibus*, quas Doctores *c*) de officio bonæ fidei possessoris formant, nos non detinebimus, partim quod jam alii eas optimè explicaverint, partim quod eædem prolixius soleant disputari in Jure Justinianeo, partim denique, quod illarum non paucæ raro inter gentes videantur occurrere.

CAPUT XI.

De Officia circa Rerum Pretia.

SUMMARIA.

Ex dominio orta commercia, §. 1. *ex commerciis rerum pretia*. §. 2. 3. 4. *Unde præceptum* : *UT PRETIUM CONSTITUERETUR*. §. 5. *Pretium vel vulgare est, vel eminens*. §. 6. 7. *Utriusque ortus & causa*. §. 8--11. *Quoad determinationem pretii præceptum* : *ITA COMPARA REM TUAM AD REM ALTERIUS, UT NEQUE IPSUM INÆQUALEM TE JUDICES, NEQUE DECIPIAS, NEQUE OFFICIA HUMANITATIS NEGLIGAS*. §. 12--16. *Quid pretium affe-*

ad §. 235. b) *h. e. quantum lucratus est ultrà pretium, quod ipse dedit*.

ad §. 238. c) *Ut Grotius & ex eo Puf*. §. 7. seqq.

affectionis? §. 17. 18. *In statu naturali non datur rescissio contractus ob læsionem ultrà dimidium.* §. 19--23. *Pretium affectionis vel est commune, vel pretium affectionis strictè dictum*, §. 24.--28. *Fundamentum pretii communis* §. 29. *non est nobilitas substantiæ*, §. 30. 31. 32. *nec usus aut necessitas humana*, §. 33--37. *sed raritas.* §. 40--43. *Fundamentum pretii affectionis*, §. 44. *In civitatibus rarissimum pretium affectionis.* §. 45. *Commune magis in usu est*, §. 46. 47. *& laxitatem aliquam habet*, § 48. *unde vel infimum, vel mediocre, vel summum.* §. 49. *Origo rescissionis ob læsionem ultrà dimidium.* §. 50. 51. 52. *In civitete nova pretii species orta: Pretium legitimum*, §. 53. 54. *quod in puncto consistit.* §. 55. 56. 57. *De contractibus & eorum differentia à pactis hic non agitur*, §. 58. *quia differentia illa ex jure Romano oritur*, §. 59. *quod explicatur*, §. 60--62. *& conclusiones inde emanantes summatim indicantur.* §. 63--64. *Imperfectio Juris Romani*, §. 65. 66. *Ejus autoritas unde?* §. 67. *etiam in Jure naturali*, §. 68. *quam deprimere incepit Grotius.* §. 69. *Cur de modis tollendi obligationes non agatur* §. 70.?

§. 1.

POst introducta rerum dominia *a*) cœpernnt commercia inter homines, quæ nihil aliud sunt, quam mutationes rerum [sub quo nomine intelligo & operas,] mutuæ. Cum enim non omnis ferret omnia tellus, neque quilibet quibus opus haberet vel delectaretur, possideret, necesse erat, ut quæ sibi deessent, peteret quis ab altero, & cum non omnia gratis postulare poterat, ut pro illis rebus alteri aliam quandam rem ipsi usui futuram offerret.

2. Cœterum cum hoc pacto is, qui rem vel operam suam alteri donare nollet, regulariter intenderet, ut æquivalens pro re sua acciperet, & vero sœpissimè commutarentur res diversæ essen-

ad §. *1.* a) *Hucpertinet Puf.* lib.V, cap.1.

sentiæ, *b)* inde simul sponte suâ secutum fuit, ut conventione aliquâ ab hominibus rebus imponeretur affectio quædam, secundum quam res disparis naturæ invicem comparari ac exæquari possent.

3. Est vero *exæquatio* comparatio rerum plurium secundum quantitatem earum, eaque vel secundum quantitatem *mathematicam*, scilicet secundum tres dimensiones, vel secundum quantitatem *moralem*, seu valorem, quarum posterior est hujus loci, & vocatur *pretium*.

4. Est igitur *pretium* valor rerum & actionum in commercium venientium, quatenus usum aliquem & delectationem hominibus afferunt. *c)*

5. Postulavit itaque, ut vides, *tranquillitas* humani generis, UT PRETIUM CONSTITUERETUR, simul in specie *custodia æqualitatis* & præceptum de officiis humanitatis exhibendis, quia quilibet cum quibuslibet possunt commercia quædam habere, & per horum exercitium etiam ex parte aliorum commoda *d)* promoventur.

Praeceptum §. 5. fluit ex re-gulis decori.

6. Cæterum pretium est vel *vulgare*, cum mutuo inter se res quæcunque & operæ conferuntur, vel *eminens*, ad quod nempe cœterarum rerum pretia vulgaria exigerentur & in quo eadem continerentur virtualiter, quod appellatur nummus vel pecunia.

7. Ita

ad §. 2. b) *Intellige non solum diversam essentiam genericam, vel specificam, sed & individuificam, quatenus ea differentia in diversis individuis ejusdem speciei, usum aut affectionem earum variat.*

ad §. 3. c) *Nam commercia omnia pro fine habent usum vel delectationem. Alias ex usu vel delectatione pretium non augetur vel minuitur*, vide infrà §. 33. seqq

ad §. 5. d) *Et si enim beneficium non sit, si alteri rem meam vendam certo respectu tamen potest referri ad officium humanitatis, quatenus alter quærit utilitatem ex comparatione rei meæ, etiamsi pro pretio postea fiat.* Conf. suprà hoc libro c. 6. §. 44.

7. Ita v. gr. in *permutatione* locum sibi vendicat utrobique pretium vulgare; at e.gr. in *emtione* adhibetur pretium eminens.

8. *Vulgare* pretium *antiquius* est eminenti, & tamdiu videtur usum habuisse, quamdiu homines in simplicitate primævâ constiterunt. Quo simplicior enim fuit populus, hoc est, *e*) quo magis fuit contentus rebus ad sustentationem vitæ necessariis, eò diutius permutatione mutuâ rerum & operarum fuit contentus.

9. *Eminenti* pretio partim luxuria, partim studium augendæ civitatis primitus causam dedisse videntur.

10. Postquam enim varia homines ad commoditatem aut voluptatem desiderare cœperunt, non sane in proclivi fuerat cuivis ejusmodi res possidere, quas alter suis mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquivalerent.

11. Porrò in Civitatibus, quæ cultæ ac moratiores præ aliis [quas barbarorum ideò nomine insigniverunt] videri volebant, necesse erat, ut cives secundum plures eosque variantes status dividerentur, quorum complura genera vitam planè non tueri aut ægrè queant, si à luxuriâ & eminente pretio abstrahas. *f*)

12. Cœterum uti ex præcepto de custodia æqualitatis homines ad rerum pretia invenienda obligatos fuisse diximus, ita & determi-

ad §. 8. e) *Per simplicitatem non intellige vitium sed virtutem. Exemplo veterum Germanorum. Simplicitas enim non tantum est virtus Christiana, sed & Philosophica, quamvis ferè ubique exulans.*

ad §. 11. f) *Declaratum hoc exemplo infinitorum ordinum in Republica. Necessarii enim ferè sunt, quamvis diverso necessitatis gradu, agricolæ, sacerdotes, milites, præceptores. Reliqui plerumque faciunt ad solam luxuriam aut inutilem abundantiam, ut mercatorum multæ species, Theologi subtiles & rixatores, Advocati, Jure-Consulti Theoretici, Philosophi subtiliores, ut puri Metaphysici &c. Ex artibus mechanicis plurimæ, ut Capillitiorum confectores, Barbitonsores, quatenus tales, seu quà Barbas tondent, Sartores, (Horum enim opera, quatenus ea ad familiam est opus, posset expediri per famulitia) desinentia in ix, ut lotrix, nutrix &c.*

terminatio pretii, abstrahendo à pactis gentium & legibus civilibus, ex illo præcepto per modum conclusionis est elicienda: ITA COMPARA REM TUAM AD REM ALTERIUS, UT NEQVE IPSUM SINE JUSTA CAUSA INÆQVALEM TE JUDICES, NEQVE DOLO DECIPIAS, NEQVE OFFICIA HUMANITATIS PLANE NEGLIGAS. Primum fluit ex præcepto de vitanda superbia, alterum ex præcepto de non lædendis aliis, tertium ex lege de exhibendis officiis humanitatis.

Præceptum hoc fluit ex regulis iusti.

13. Ita v. gr. contrà *primum* peccaret, qui rem suam fungibilem, *g)* v. gr. suum frumentum, suum vinum, suam pecuniam magis æstimaret alterius frumento, vino, pecuniâ ejusdem bonitatis.

14. Ita contrà *secundum* peccat, qui virtutem rei quæ non adest, commendat sciens, item qui vitium rei tacet.

15. Ita contra *tertium* peccaret, qui pauperi v. gr. carius rem suam vendere vellet, quam diviti &c.

16. Quemadmodum verò, uti simul suprà *h)* diximus, præcepta de vitanda superbia & exhibendis humanitatis officiis [non semper jus perfectum producunt] & officiorum humanitatis exhibitio ulterius multas requirit circumstantias non adeò in sensus incurrentes, sic inter eos potissimum, qui vivunt in *statu naturali*, regulæ ulteriores *i)* *speciales* de *determinatione* pretii dari nequeunt, sed ulterior disquisitio relinquenda erit cujuslibet conscientiæ, & conventioni.

+ nunc ita legendum est: Non semper ex regulis iusti deducuntur.

17. Unde, quoniam in hoc statu contrahentes manent æquales, sequitur, quod hîc utrobique locum habeat potissimum *pretium affectionis*, hoc est, quod [si licentiam exteriorem spectes] in permutatione liceat utrique venditori pro re suâ magnam pecu-

× si non spectes regulas decori, se[d] iusti.

 niæ

ad §. 13. g) *Aliud in non fungibili. In hanc enim cadit affectio.*

ad §. 16. h) Hoc libro cap. 4. §. 6. seqq. & c. 6. §. 16. seqq.

i) *Hæc vox probè notanda. Ergo semper in iis, quæ dicimus* §. 17. seqq. *superiores paragraphi* §. 12. seqq. *repeti debent.*

niæ ſummam poſtulare, *l*) emtori verò longe minorem eidem offerre. *m*)

18. Quorſum reſpexiſſe videntur Romani, dum dicunt: *naturaliter in emtione licere contrahentibus ſe invicem circumvenire.* Facit eò exemplum hiſtrionis ni fallor, Græci, qui poſtquam promiſerat populo, quod vellet cupidines cujusvis manifeſtare, verè elocutus eſt, *omnes cupere vilius emere & carius vendere.*

19. Igitur inter eos, qui in hoc ſtatu vivunt, non locum habebit *reſciſſio contractus propter læſionem ultrà dimidium.*

20. Sive enim dolus unius contrahentium hic adfuit; tum reſciſſio locum habebit ex capite doli, etiam ſi læſio ſit longè infra dimidium.

21. Sive nullius dolus intervenit, tum, ſi ſciens uterque contraxit, nulla cauſa reſcindendi adeſt, ne quidem ex jure civili.

22. Sin uterque errans & ignorans, non ad dimidium hic reſpici poterit, quoniam inter hos, qui pro lubitu æſtimant, nihil eſt, ad quod dimidium compares, ſed neceſſe eſt, ut ad ea recurramus, quæ ſuprà de errore in contractibus monuimus. *n*)

23. Æſtimabit tamen hoc caſu quilibet, in quantum imperfectè licet, ipſum obſtringit lex de officiis humanitatis. *o*)]

obstringunt regulae decori.

24. Sed

ad §. 17. l) *Modo res non ſit fungibilis ejusdem ſpeciei* ob §. 13.

m) *Modo hic non peccetur* contra §. 15.

ad §. 22. n) *Scil. errorem in dubio ſemper nocere debere erranti, niſi circumſtantia per modum conditionis fuerit expreſſa. Ergo ſi maſſa ſub nomine generali metalli fuerit vendita, etſi ab utroque fuerit erratum, putantibus eam eſſe argenteam, cum eſſet ſtannea, puto valere contractum, cum limitatione tamen* §. 23. *Si vendita fuerit, ut argentea, quæ erat ſtannea, non locum quidem habebit reſciſſio ex læſione ultra dimidium, ſed tamen reſciſſio in genere ex capite erroris, quoniam circumſtantia argenti hic in contractu per modum quaſi conditionis fuerit expreſſa.*

ad §. 23. o) *Ut adeò in primo caſu, quem dedi* ad §. præced. *venditor ex humanitate alteri quid de pretio debeat reddere.*

24. Sed cum per hunc æstimandi modum non multum promoveantur rerum commercia, & inter eos qui æquales sunt, æqualitatis custodia non melius observetur, quam si singuli se accommodent judicio plurium, inde non sine ratione receptum est inter gentes, ut uterque contrahentium respicere soleant ad judicia & æstimationem sui similium in similibus negotiis, eamque conventionem pro æqua habeant, ubi ista æstimatio fuit adhibita, pro iniquâ contrà, ubi fuit omissa. *p*)

25. Ergo intuitu hujus consuetudinis posses pretium affectionis distinguere in *commune*, & *pretium affectionis strictè* sic dictum.

26. *Commune* voco, cum quis in permutandâ re suâ utitur æstimatione consuetâ aliorum.

27. *Affectionis strictè* sic dictum, cum quis rem suam peculiariter æstimat, magis quam alii soleant.

28. Quod & ipsum tamen si adhibeatur, aliquando non habetur pro iniquo, si videlicet adsint peculiares circumstantiæ, non ita frequentes equidem, sed ob quas tamen & alii res suas carius æstimare consueverunt.

29. Igitur paucis exponendum erit *fundamentum* utriusque hujus pretii inter gentes recepti.

30. *Commune* quod attinet, falluntur certè, qui id quærunt in *nobilitate substantiæ* & *præstantia*, quam una res habet præ alterâ.

31. Quod si enim hoc esset, sequeretur, majus esse pretium debere nequissimi Damæ præ equo generosissimo, pulicis præ plantâ saluberrimâ, petroselini præ gemmis aut unionibus pretiosissimis, quod est absurdum.

32. Et quomodo æstimarentur operæ hominum inter se, quoniam hæ quidem substantiam non habent?

33. Neque fundamentum hujus pretii quærerem *q*) in *aptitudi-*

Ss 2

ad §. *24.* p) *Sed ita tamen, ut violatum saltem ab altero censeatur officium humanitatis.*

ad §. *33.* q) *Quod facit Dn. Puf.* de O. H. & C. I. 14. 3.

tudine rei vel operæ, quâ aliquid mediatè aut immediatè conferre potest ad vitæ humanæ necessitates, aut ad eandem commodiorem vel jucundiorem reddendam.

34. Equidem verum est: necessitatem, commoditatem aut jucunditatem rei movere contrahentes ad acquisitionem earum, non tamen movent ad determinationem pretii.

35. Unde rectè quidem dico: *r*) Res, quæ nullum planè usum præbent, esse *nullius pretii*; & rectè plerumque dico; quod res utilitatem homini afferentes sint *alicujus pretii*. Non tamen dicere possum, quod res inter se comparatæ pro diversitate utilitatum sint *majoris* aut *minoris*, *æqualis* item pretii.

36. Quod si enim hoc foret, necesse esset, rem homini necessariam semper magis æstimandum esse in commerciis, quam rem commodam, & hanc magis quam jucundam. At quoties annona vilius emitur gemmâ vel unione?

37. Accedit, quod multæ sint res vitæ humanæ *utilissimæ*, *s*) qubus *nullum pretium impositum* est, vel quia debent esse domino vacuæ, ut sunt superiores partes aëris, æther ac cœlestia corpora, vastusque oceanus, vel quia ad permutationem sunt ineptæ, & inde à commerciis sepositæ, ut liber homo, vel quia in commerciis nunquam aliter quàm accessorium alterius rei considerantur, ut lumen solis, purus aër, amœna facies terræ, ventus, umbra &c. [quamvis & hæc augeant vel minuant pretium fundorum ac prædiorum] vel puod leges divinæ vel humanæ eas vetuerunt venire in commercium, quales sunt actiones sacræ, administratio justitiæ &c.

38. Quid ergo dicemus? Potissimum momentum in pretiis rerum afferre solet *raritas*, *t*) sive res homini necessarias respicias, sive utiles saltem aut jucundas. Unde vulgare: *Omne rarum carum.*

39. Ita

ad §. *35.* r) *Quod notat Dn. Puf.* d. l.
ad §. *37.* s) *Quod ipse agnoscit Dn. Puf.* d. l.
ad §. *38.* t) *Vide iterum Dn. Puf.* d. l. §. 4.

39. Ita *annona* vilis est, ubi magna ejus est copia, carior, ubi minor, carissima & sæpe nullo pretio æstimabilis tempore famis.

40. Ita rebus non necessariis, & quibus vita humana commodissimè carere poterat, luxuria hominum enormia pretia posuit propter earum raritatem, & quod ex locis remotis eædem afferuntur, v. gr. *gemmis*, *unionibus*, *tulipis*, cum rariores essent &c. *u*)

41. In *rebus artificialibus* subtilitas & elegantia artis, fama artificis, operis difficultas, artificum paucitas & similia, omnia raritatem involvunt.

42. Eadem est ratio *operarum* & *actionum*, quarum pretia intendit earum difficultas, dexteritas, utilitas, necessitas, agentium raritas, dignitas, & denique ipsa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. *x*)

43. Simul *ratio* apparet præcipua, cur gentes pro pretio eminenti communiter receperint *metalla non admodum frequentia*. Præterquam enim quod illæ substantiæ sunt valde compactæ, ut non facilè deleri queant, & divisionem in plures minutas particulas admittant; raritas potissimum earum facit, ut multis aliis rebus æquivalere possint & sic easdem per eminentiam quasi metiri. *y*)

44. *Fundamentum pretii affectionis z*) est affectus non frequen-

ad §. 40. u) *Refert Erasmus Francisci historiam de rustico bulb. tulipæ pro cepa vulgari comedente & ita 600. florenos Belgicos consumente. Alia exempla pete à catellis, avibus peregrinis, cibis etiam nostratibus ante consuetum maturitatis tempus &c.*

ad §. 41. x) *Unde v. g. collegium juris plus æstimatur quam collegium metaphysicum &c. Sed nota tamen, hic sæpe plus valere opinionem quam rem ipsam.*

ad §. 43. y) *Unde absque ratione Tiberius artificem interfecit, qui vitrũ ita præparaverat, ut tanquam metallum tractari posset. Id tamen ex hoc paragrapho disce, non expedire Reip. ut publicè nota sit ars Alchymistica.*

ad §. 44. z) Conf. §. 29.

Quæ de pretio affectionis, in §. 44. 45. commemorantur, latius declar[…] sunt in Disputatione. Tit. de pret[…] affectionis in res fungibiles non c[…]dente.

quentiſſimus equidem, ſed non paucis tamen hominibus probatus; v. gr. quod ille, à quo res in nos profecta eſt, maximi à nobis fiat, *a*) exprimendoque ipſius affectui data ſit; aut quod eidem rei adſueverimus, *b*) aut quod inſignis caſus ſit monumentum, *c*) aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, *d*) aut quia à nobismet ipſis confecta ſit &c. *e*)

45. Atque hæc potiſſimum obtinent in ſtatu naturali. At in *civitatibus* horum utilitas requirebat, ut tanta laxitas determinandi non relinqueretur ſubditis. Unde hîc rariſſima ſunt exempla *pretii affectionis*, utpote cujus uſus ibi non nihi, ubi de reſtitutione damni dati agitur, neque hîc tamen in univerſum, eſſe ſolet. *f*)

46. *Commune* adhuc equidem frequentatur, ut nempe reſpiciatur ad *uſum fori*, in quo præter raritatem rerum etiam ſolet adhiberi ratio laborum & impenſarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis & tractandis, nec non an in magnâ copiâ ematur aut vendatur, an minutatim. Subito quoquè mutatur commune pretium ex copia aut paucitate ementium, pecuniæ aut mercium. Item momentum hîc affert, utrum merx quærat emtorem, utrum venditor, aliàs non vendidturus, ultrò fuerit rogatus; Denique an paratam quis pecuniam offerat, an in diem differat ſolutionem.

47. In iſtis igitur rebus, in quibus præfatæ circumſtantiæ attendendæ ſunt, princeps propter miram earum variationem non poterit leges certas de pretio ſtatuere, ſed neceſſe eſt, ut determinatio relinquatur arbitrio communi contrahentium. *g*)

48. Quod

a) *Ut ſi princeps vel patronus quid donaverit.*

b) *e. g. equo, ſervo.*

c) *Ut ſi ex incendio quid ſervaverim.*

d) *Ut ſi ope equi cruentum prælium evaſerim.*

e) *Ut ſi ipſe opus mechanicum effecerim &c.*

ad §. 45. f) *Sed tum demum, ſi alter deſierit dolo malo poſſidere.*

ad §. 47. g) *Id eſt eorum, qui contrahere & comparare ſimiles res ſolent, non præcisè eorum, qui actu contrahunt.*

48. Quod & ipsum arbitrium, quoniam sæpissimè variat, ideò non poterit ejusmodi rerum pretium ad punctum redigi, *h*) sed aliquatenus *laxitatem habet*, ut v. gr. si alius in eâdem Republicâ pro duobus solidis rem aliquam comparavit, alius rem similem pro duobus cum dimidio, alius pro duobus dempto dimidio; omnes tres rem justo pretio acquisivisse putandi sunt.

49. Ne verò hæc laxitas in infinitum quasi extendatur, & ita lædentibus alios conniveatur, communis pretii *tres* communiter faciunt gradus, *infimum* seu pium, *mediocre* seu moderatum, & *summum* seu rigorosum. Intra quam latitudinem *i*) si subsistatur, carius aut vilius res aliqua emi vel vendi possit.

Hi quatuor §§. expungendi sunt tanquam subtiles, et ex principiis Juris Naturæ et Gentium nullibi fundatis.

50. Et eò fortè respexit Jus Romanum, rescissionem contractuum tum demum, (si quis adversarii dolum probare non posset *l*) concedens, si quis *ultrà dimidium* læsus esset, h. e. ut ego intelligo, si quis ultrà alterum tantum pretii infimi *m*) dedisset, vel ne quidem dimidium pretii summi *n*) accepisset, quoniam videlicet has metas rarissimè excedere solent homines mercium periti, etsi in æstimatione variantes.

51. Quæ constitutio etsi non omnibus arrideat, videlicet quod is terminus sæpius iniquitatem secum ferat in rebus majoris momenti, v. gr. si quis ædes emerit pro 5000. thaleris, quæ communiter & quoad pretium infimum pro 3000. à nemine ultrà 4000. thaleros æstimantur; tamen pro justitia legum Romanarum videtur dici posse, eos succurrere voluisse iis, qui res minoris momenti emerent, in quibus videlicet non expedit, diutius scisci-

ad §. 48. h) *Ut nempe de læsione alterius ad punctum possim conqueri.*

ad §. 49. i) *Ut fit in exemplis* §. præced.

ad §. 50. l) *Aut probare nollet. Nam aliàs etiam ob minorem læsionem læsus poterit recedere à contractu.*

m) *Ut si quis in casu* §. 48. *rem istam comparasset pro plusquam tribus solidis.*

n) *Ut si quis in dato casu accepisset saltem solidum cum quadrante.*

sciscitari de pretio; at illum, qui in rebus majoris momenti ita negligens esset, ut talem læsionem satis enormem incurreret, beneficio legum indignum fuisse visum. o)

52. Accedit, quod in casibus ejusmodi majoris momenti facilius alterius dolus probari posset, qui restitutionem etiam in læsione intrà dimidium operabatur.

53. Quodsi tamen princeps videat, quod ipse rerum pretia determinare possit, quod potissimum in rebus fungibilibus & domesticis, in operis item vulgaribus procedit, p) ad lites præscindendas optimum est, si hoc faciat.

54. Oritur inde nova pretii species, eis, qui in statu naturali vivunt, incognita, quæ *Pretium legitimum* appellari consuevit.

55. Quod adeo latitudinem non habet, sed ferè in puncto consistit, ut quantulocunque excessu injustitia committatur.

56. In tantum, ut non solum *plus accipere*, sed & sæpius non liceat *plus dare*, præprimis eo casu, q) ubi determinatio pretii non tam propter utilitatem singulorum quam ob utilitatem publicam & per modum legis sumtuariæ facta sit.

57. Quin nec licebit semper *minus accipere*, præprimis si determinatio pretii ad prohibitionem monopoliorum respexerit, aut in favorem communem mercatorum lata sit.

58. Postquam de dominio & rerum pretio diximus, postulabat ordo, ut & de *contractibus*, qui ferè dominiorum distinctionem & inventa pretia præsupponunt, eorumque à *Pactis* divisione quædam nunc dissereremus. r)

59. Sed

ad §. 51. o) *Nam prius inquirere debuisset in pretium rei tantæ. Accedit, quod in rebus majoris momenti vix possit contingere, ut alter non sit in dolo.*

ad §. 53 p) *Quia tùm cessant inquisitiones* §. 46.

ad §. 56. q) *Aliter disting. Dn. Pufend.* V. I. 8.

ad §. 58. r) *Id quod facit etiam Dn. Puf.* l. 5. c. 2. usque ad c. 11.

59. Sed si verum fateri volumus, ignorat Jursprudentia divina istam pactorum & contractuum divisionem, cum ea tota, quanta quanta sit, originem debeat Romanis.

60. Scilicet volebant Romani antiquitus prospicere, ne subditi per nimiam promittendi promtitudinem seu gratuitam seu mutuam læderentur, quapropter *s*) statuerunt, ut ex meris promissionibus citrà dationem nulla oriretur efficax obligatio, nisi quis per solennem *stipulationem* alteri quid promisisset.

61. Unde antiquissimis temporibus sola *stipulatio contractus* fuisse, reliquæ promissiones omnes *nudorum pactorum* nomine venisse videntur.

62. Donec ab hâc regulâ, quod pactum nudum actionem producere non deberet, quædam negotia pedetentim vel propter præstationem subsecutam, *t*) vel propter eorum frequentiam & necessitatem ad promovenda commercia & quotidianam utilitatem civium, *u*) vel propter adhærentiam contractuum, *x*) vel propter singularem rationem *y*) primævæ intentioni omninò contrariam eximerent. *z*)

63. Hinc distinctiones inter *pacta nuda* & *non nuda*, horum in *legitima* & *adjecta*; adjectorum in nescio quas *subspecies* obscurissimas, *a*) quarum singulæ infinitis litigiis inter JCtos dederunt occasionem, ortæ sunt.

ad §. *60.* s) *Ita quidem tùm sensi. Nunc aliter arbitror. Scilicet perpetuum studium patrum plebem subjugandi, de quo dissero* in Nævis Jurisprud. lib. 1. *etiam hanc inventionem suppeditavit, ut formulas certas promittendi per stipulationem populo imponerent &c. Dicam latius Deo dante* in comment. ad Instit.

ad §. *62.* t) *Ut contractus reales & innominati.*

u) *Ut contractus consensuales.*

x) *Ut pacta adjecta.*

y) *Ut pacta legitima.*

z) *Quod potissimum patet in pacto donationis.*

ad §. *63.* a) *Scil. inter pacta adjacentia, detrahentia, alterantia, mutantia &c.* vide Franzk. ad ff. de contrah. emt.

64. Eidem fonti originem debent divisiones *contractuum in nominatos* & *innominatos*, horum in *reales*, *verbales*, *literales* & *consensuales*, etsi non ita litigiis obnoxiæ, nisi quod divisio alia contractuum in *stricti juris* & *bonæ fidei*, *b*) à diviso olim prætoris & judicis pedanei officio orta, tum & subtilitates nimiæ de *formulis actionum* earumque nominibus, doctrinam pactorum & contractuum intricatiorem reddiderint &c.

65. Uti vero hæ Juris Romani difficultates nimium quantum per inconcinnam Triboniani rapsodiam *c*) auctæ sunt, ita tamen invaserunt ferè *totum orbem Christianum*, partim quod *Pontifices* multa de contractibus, paucis quibusdam rejectis, in Decretalibus suis retinuerunt, partim quod ante pauca secula, quibus studium Juris in Italia & Germania rursus surgere incipiebat, *Jus Justinianeum* simul in Academias & forum fuit translatum, interpretantibus id hominibus summâ diligentiâ præditis, sed omni literarum & historiæ studio destitutis. *d*)

66. Unde factum fuit, ut *Jurisprudentia Romano-Germanica privata*, hodiè sit informe chaos, quæ in formam artis per regulas, quibus quis tutò confidere queat, redigi omninò non possit. *e*)

67. Simul tamen doctrina de contractibus & pactis in *Jurisprudentia naturali*, sed fere secundum principia Romanorum hactenus tractata fuit, partim quod *Reges Christiani* ferè unanimiter Jus Romanum ob multas regulas æquitatis *f*) inibi contentas, saltem

ad §. *64*. b) *Hanc divisionem non pertinere ad Jus Gentium, agnoscit Grotius* II. 16. 11.

ad §. *65*. c) *Ut qui videlicet multas effecit contradictiones & alios defectus, de quibus dissero* lib. 3. de Nævis Jurispr.

d) *Quales fuerunt Glossatores.*

ad §. *66*. e) *Monstro hoc* toto opere de Nævis Jurispr.

ad §. *67*. f) *Ita quidem communiter. Et hoc latius jactat Arthurus Duck* de autoritate Juris Rom. in territoriis Europæ. *Sed re accuratius inspectâ, causa vera autoritatis illius est, quod unà cum Academiis Jus Romanum simul sit in regna introductum, quod ad naevos Academiarum pertinet, de quibus fortè alio loco pluribus.*

saltem ex parte receperint, easque in contractibus inter se invicem passim observaverint.

68. Partim quod *Scholastici* & *Theologi Pontificii*, qui primitus & ante Grotium doctrinam Juris naturalis ut derelictam à JCtis *g*) sibi vindicârunt, vitio isti hominum generi frequentissimo, falcem miserint in alienam messem, & sub prætextu, quod de Justitia & jure scriberent, exspatiati nimis fuerint in campum Juris Romani, ejusque minutias etiam secundum regulas cerebrinæ suæ æquitatis examinaverint.

69. Modestior hac parte *Grotius*, qui primus JCtis rem ab aliis hactenus vel vi, vel clam, vel precariò possessam cum successu vindicavit, & qui hunc secuti sunt, alii viri sapientes. *h*) Qui adeò cum jam eruditè ostenderint, in quantum doctrina juris Romani de contractibus conveniat cum æquitate naturali, non opus arbitramur, ut jam actum agamus, sed quæ hâc parte dicenda forent, reservamus discursibus privatis ad Jus Romano-Germanicum privatum.

70. Simul omittimus de *modis tollendi obligationes*, *i*) puta solutione, novatione, compensatione, acceptilatione differere, cum & hæ fusius tractari soleant à Commentatoribus Juris Justinianei, & hâc parte quidem illud Jus regulas æquitatis plenissimas nec ita obscuras proponat.

ad §. *68.* g) *Nam primi Glossatores studium Juris Naturæ non curarunt, immersi planè Juri Justinianeo.*

ad §. *69.* h) *Ut Zieglerus Pufendorffius &c.*

ad §. *70.* i) *De quibus agit Puf.* l. 5. c. 11.

Caput XII.

De
Interpretatione voluntatis Divinæ & Humanæ per verba declaratæ.

SUMMARIA.

Connexio capitis. §. 1. 2. 3. *Interpretationis norma collectio mentis ex signis probabilibus.* §. 4. *Potissima signa sunt verba*, §. 5. *sed menti tamen subordinanda*, §. 6. 7. *utpote quandoque menti æqualia, quandoque latiora, quandoque strictiora.* §. 8. *Unde interpretatio vel declarativa vel restrictiva.* §. 9. 10. *Ad verba intelligenda requiritur cognitio idiotismi.* §. 11. 12. 13. *Verba sunt vel vulgaria vel tehnica*, §. 14. *vel perspicua vel obscura* §. 15. *Unde cognitione linguarum & artium est opus, ne interpres se prostituat.* §. 17. 18. *Obscuritas curabilis* §. 19. *ex variis fontibus oritur, & partim ex figura literarum externa*, §. 20--29. *ubi potissimum naturali prudentia opus est*, §. 30. *partim ex interno verborum sensu, si verba sint obsoleta* §. 31. *nova* §. 32. *peregrina* §. 33. *ambigua* §. 34--40. *perplexa* §. 41. 42. *pugnantia.* §. 43. --46. *Fontes conjecturarum* §. 47. 1. *à natura negotii* §. 48. --56. 2. *à conjunctis* §. 57--62. 3. *ab effectu* §. 63. 64. 4. *ab affectione personæ* §. 65. 5. *à qualitate personarum* §. 66. 6. *à ratione legis sive impulsiva sive finali*, §. 67--76. *unde hæ duæ rationes non benè distinguntur;* §. 77. 78. *sed ratio legislatoris non confundenda est cum ratione interpretis* §. 79. 80. *Quid si ratio ipsa legis lateat?* 81--84. *Ratio legis vel pacti attendenda in interpretatione declarativa* §. 85. 86. *similiter in extensiva* §. 87. 88. *ubi eadem debet esse ratio non similis* §. 89. (*Quid si rationes unà plures?* §. 90. 93.) *item ratio debet esse efficax* §. 94--99.

Ratio

Ratio legis excludit cavillationes. §. 100. 101. 102. *De interpretatione restrictiva examinatur sententia Grotii* §. 103 -- 105. *Usus regulæ in interpretatione restrictiva*, 1. *de substrata materia* §. 106 -- 108. 2. *de effectu* §. 109 -- 116. *Si duæ leges collidantur, quænam alteri cedere debeat?* §. 117 -- 142. 3. *de ratione legis* §. 143 -- 150. *ubi tamen tres limitationes notandæ.* §. 151. -- 158. *Cur omissa sit regula de favorabilibus & odiosis?* §. 159. -- 161. *quia scilicet ea nullum habet usum, quod ostenditur contrà Grotium.* §. 162 -- 176. *In obscuritate incurabili cessat officium interpretis* §. 177 -- 186. *contra quam faciunt JCti in conciliandis antimoniis occupati.* §. 187 -- 191. *Differentiæ quinque inter obscuritatem voluntatis divinæ & humanæ* §. 192 - 199.

§. 1.

POssemus adeò finem imponere libro secundo, & statim ad officia hominum specialia in diversis societatibus transire, nisi recordaremur, superius *a*) discursum *de interpretatione* certis ex causis interruptum, ejusque supplementum post doctrinam de pactis dilatum fuisse.

2. Scilicet dixi suprà: Aliam esse *Interpretationem Legum naturalium*, aliam *legum positivarum*. Utramque quidem præsupponere certas regulas atque axiomata à primis principiis dependentia, sed naturales tamen niti perpetuis demonstrationibus *b*) etiam in conclusionibus remotis, in positivis verò conclusiones ex generali axiomate per conjecturas & argumenta probabilia deducendas esse, atque hac parte usurpandas esse easdem regulas, quibus artifices in interpretandis legibus humanis & pactis utuntur.

Tt 3 3. Ubi

ad §. *1.* a) l. 1. c. 4. §. ult. *Cum hoc capite jungendum est Pufend.* l. 5. capút 12. *&* caput 3. meæ praxeos Logicæ, *ubi doctrinam de interpretatione recensui* § 19. seqq. *& ibi multa emendavi.*

ad §. *2.* b) vide lib. 1. c. 3. § 5. seqq. & c. 4. §. 80. seqq.

3. Ubi tamen ante omnia repetendum erit, quod loquamur de *legibus positivis salutem hominum universorum temporalem* concernentibus; Utrum enim & interpretatio mysteriorum fidei nitatur regulis communibus bonæ interpretationis, an vero ad eam specialis concursus & illuminatio divina requiratur, nostrum non est ut definiamus, qui Theologica Theologis relinquenda esse opinamur.

4. In *foro igitur humano c*) cum quilibet ad ea obligetur, quæ legislator voluit, aut ad quæ ipse se per voluntatem propriam obligari voluit, voluntas vero legislatoris [excepto Jure naturæ] & promittentis non nisi ex signis, quibus voluntatem suam declararunt, colligi ab aliis hominibus possit, inde constat, interpretationis, quam jam tractamus, *normam* & mensuram genuinam esse *collectionem mentis ex signis maximè probabilibus.*

5. Cum autem inter *signa*, quibus mens declaratur, potiora sint, quæ per *sermonem* fiunt, *d*) igitur hîc potissimum de interpretatione *voluntatis per verba declaratæ* erimus soliciti, præprimis cum regulæ, quas hic tradituri sumus, ferè applicari possint ad voluntatem factis declaratam, unde consensus tacitus oritur.

6. Porrò cum verba sint signa mentis, inde in universum constat, *verba menti*, non mentem verbis esse *subordinandam. e*)

7. Unde in omni quidem lege vel pacto ante omnia ad *verba* est respiciendum, simul vero videndum, annon legislator vel contrahens aliud quiddam innuere voluerit, quam locutus est.

✱ §. i. 3 possent mutari, vid. part. II. Logices.

8. Scilicet aliquando præcisè verba applicamus ad mentem nostram, *ut loquamur, quæ sentimus; f*) aliquando verba mentem nostram

ad §. 4. c) *De foro enim divino hic abstrahimus, ut quod magis pertinet ad vitam æternam.*

ad §. 5. d) *vide suprà* c. 8. §. 17. hujus libri.

ad §. 6. e) *Igitur etsi mentem colligamus ex signis, signa tamen ista* (*nempe verba*) *interpretamur sæpius ex mente, hoc est,* (*ne putes subesse assertionem in circulum redeuntem,*) *ex aliis signis mentis præter sermonem.*

ad §. 8. f) *e. g. dabo tibi centum thaleros.*

nostram ex parte saltem referunt, ut *minus loquamur quam sentiamus*; g) aliquando verba latiora sunt quàm mens, ut *plus loquamur quam sentiamus*. h)

9. Oritur ex his diversis loquendi modis triplex quoque interpretationis species; i) *Declarativa*, quæ mentem aliorum exponit, prout verba jacent: *Extensiva*, quæ verba angustiora extendit ad alium casum sub mente comprehensum: & *Restrictiva*, quæ docet, non omnia, quæ sub verbis comprehenduntur, pertinere ad mentem loquentis.

10. Quæ tres species & in eo differunt, quod declarativa respiciat principaliter *propositionem verbis declaratam*; Extensiva vero & restrictiva *aliud quiddam*, quod verbis declaratum non est, rationem nempe, quæ aliquem ad loquendum impulit.

11. *Verba* igitur, circa quæ declarativa Interpretatio occupata est, vel considerantur ut *termini simplices*, vel ut *propositiones* aut integri discursus.

12. Uti autem omnis Interpres bonus à notione terminorum simplicium incipit, ita nullum est dubium, quin debeat idem necessario gnarus esse, quid significent ea in sensu composito, cum leges & pacta minimum propositiones sint.

13. Facit enim compositio sæpius, ut verba alio planè modo significent, quam si ponuntur, ut termini simplices. Et hoc solet appellari *Idiotismus linguæ*. l)

14. Utra-

g) *e.g. Dabo tibi centum cum commodum erit, & subintelligam* thaleros, & tibi.

h) *e.g. Dabo tibi centum florenos & subintelligam Belgicos.*

ad §. 9 i) *Aliter paulo de speciebus interpretationis disserui* d. c. 3. prax. Log. §. 93. seq. *ubi simul ostendit peccare JCtos, singulis interpretationis generibus singulas regulas accommodantes, quos olim & hic secutus fui. Unde poterit jam* §. sequens *omitti. Nam & declarativa interpretatio respicit rationem legis.* vide §. 85. seq.

ad §. 13. l) *e.g. à teneris unguiculis, pedem in cymba Charontis habere. In Gallico: rompre les chiens: In Germ.* ins Graß beissen / sich in Finger beissen / den Heiligen die Füsse abbeissen.

14. Utraque verba (& termini & propositionis) sunt vel *vulgaria* seu popularia, vel *technica* seu termini artis.

15. Horum utraque rursus sunt vel *perspicua* vel *obscura*. *Perspicua* voco, quæ linguæ alicujus vel artis peritis satis dilucide & distinctè mentem loquentis exponunt. *Obscura*, quæ à peritis vel difficulter vel planè non intelliguntur.

16. *Perspicua* quod concernit, uti & ipsa illis, qui artis vel linguæ haud sunt gnari, etiam ocscura sunt, (unde Philosophi obscuritatem in *subjectivam* & *objectivam* distinxerunt) ita hæc obscuritas facilè tolli potest, partim si quis iis, qui linguas docent, se fideliter informandum tradat, partim si ab artificibus discat principia & regulas artis, nec utrobique negligat lexica & dictionaria huic usui inservientia.

17. Porrò sicut in alterutro horum parum proficiet, qui αὐτοδίδακτος hic esse velit, ita qui linguam vel artem non didicit, *ab interpretatione abstinere* debet, ne seipsum aliis deridendum prostituat. *m*)

18. Ita expositiones terminorum, quibus *Theologi* in exponendis mysteriis fidei utuntur, ipsis à Jureconsultis & Medicis relinquendæ *) sunt; Ita v. gr. *Lex Aquilia*, *SCtum Vellejanum & Macedonianum*, *dominium bonitarium & Quiritarium*, *superioritas territorialis*, *Vasallagium*, &c. nihil attinent Theologos & Medicos. Ita *Alcali* & *Acidum*, & infinita morborum ac symptomatum termini ad Theologos & JCtos non pertinent. Omnium horum explicatio non spectat ad Philosophos &c.

Quæ §. 18. de terminis, quibus Theologi utuntur, dicta sunt, limitationem merentur in terminis, quos Theologi ex Jurisprudentia mutuati sunt, aut de terminis iuridicis, quibus scriptura utitur. exempla vide in præfat. libri D. Schwendendorf.

19. Ob-

ad §. 17. m) *Ut fit plerumque in iis, qui libros vertunt. Comparatæ hic versiones Gallicæ & Germanicæ autorum classicorum.*

ad §. 18. *) *Intellige totum paragraphum, si quis aliam artem vel disciplinam non didicit. Ut si Theologus v. g. Jurisprudentæ terminos ignorans systema juris naturæ scribere & ibi multa de dominio, jure in re, contractibus &c. absque judicio immiscere velit. At vero si quis callet aliam disciplinam etsi ei non ex professo ut dicitur incumbat, inde non est arcendus sub stulto prætextu, quod vocationem ad eam non habeat. Dixi* cap. 2. Prax. log. n. 2. seq.

19. *Obscura* verba vel laborant obscuritate quæ tolli potest. vel ita sunt obscara, ut nemo possit intelligere, quid loquens voluerit. Prior est hujus loci, ut fusius probabimus infra *n*)

20. Provenit verò obscuritas ista partim à *figurâ externâ* literarum, partim ab *interno verborum sensu. o*)

21. *Figura externa* verborum formatur vel *linguâ* vel *scripturâ. p*)

22. Quæ *lingua* formatur, sonus dicitur, *q*) cui nisi plane sit ἄναρθρος & inarticulatus, *r*) non debet interpretatio denegari. Nam & is, qui difficulter loquitur, pro loquente haberi debet, quod maximoperè usum habet, si qui in ultimo mortis articulo non satis intelligibilibus verbis supremum & nunquam redituram arbitrium profundunt, *s*) v. gr. si quis dixerit: servus meus *Cratinus* liber esto, & habeat solum servum *Cratistum. t*)

23. Ejusmodi obscuritas, quatenus per interpretationem tollenda est, iisdem ferè regulis subjacet, quas circ a internam obscuritatem removendam trademus. *u*)

24. Obscuritas ex *figurâ scribendi x*) aut iis quæ scriptioni *extrinsecus* adveniunt, orta, provenit vel quod quis obscuris & *inartificialibus ductibus* literas formaverit, quod vitium multis eruditis commune est, ut in proverbium abierit, *nos docti malè scribimus*. Ita notum exemplum Medici, qui dum *apium* præscribere volebat, literas sic duxerat, ut pharmacopœus pro apio legeret *opium*.

25. Vel quod scribens *signorum* sive *notarum* obscuritates & compendiosa ænigmata, quæ *abbreviaturas* dicimus, adhibuerit,

ad §. *19.* n) §. 186. seq.

ad §. *20.* o) Rebhahn. disput. de interpret. jur. obscuri. th. 23. 24.

ad §. *21.* p) Conf. l. 38. de O. & A.

ad §. *22.* q) Rebhahn. d. th. 23.

r) l. 7. in fine de suppell. leg.

s) l. 15. C. de testamentis.

t) *Respondit Scævola, Cratistum liberum esse debere* l. 54. pr. de manum. testam.

ad §. *23.* u) §. 47. seqq.

ad §. *24.* x) Rebhahn. d. th. 23.

quas propterea non ſine ratione ſeverè prohibuit in deſcribendis legibus adhibere Juſtinianus. *y*) Ita aliquando imperitus clericus legebat: *Otto DEI gram.* &c.

26. Vel ſi librarius in *transſcribendis* verbis erraverit. *z*)

27. Vel ſi ſcriptura *lituris*, *inductionibus*, *ſuperinductionibus*, vel quolibet alio modo ita cancellata fuerit, ut oculis perſpici non benè poſſit. *a*)

28. Vel ſi ſcriptura initio incuriâ ſcribentis, *b*) vel poſtmodum temporis vitio *mutilata* ſit. *c*)

29. Vel ſi lectio, quamtumvis ſana & recta, quod ad voces attinet, ſolâ *intrrpunctione* laboret, aut interpunctio *omiſſa* ambiguitatem pariat, ut in vulgato: *Porta pates eſto nulli claudaris honeſto*, &c. *d*)

30. In his & ſimilibus obſcuritatibus, etſi non parum adjuvent regulæ mox tradendæ, tamen non diffitendum eſt, potiſſimum adjumentum ex *naturali prudentia* & ſingulari dijudicandi facultate, quâ unus præ altero excellit, petendum eſſe, unde & qui in ejusmodi interpretationibus felices ſunt, *Criticorum* titulo ab eruditis inſigniri ſolent.

31. Igitur pergo ad obſcuritatem, quæ *ex interno verborum ſenſu* legibus aut pactis accidit. Provenit illa inde, quod loquens adhibuerit vocabula I. *obſoleta*, ſive ea adhibita fuerint eo tempore, quo clara & uſitata erant, qualia occurrunt in *LL. XII. Tabularum*, item in Legibus Longobardorum & aliorum populorum

ad §. *25.* y) l. 1. §. 13. l. 2. §. 22. l. 3. §. 22. C. de V. I. E.

ad §. *26.* z) l. 92. de R. I. l. 24. C. de teſtam. *Ita typographus ex errore pro:* grande decus patriæ *in carmine aliquo gratulatorio poſuerat:* grande pecus patriæ.

ad §. *27.* a) l. 1. ſeqq. de his, quæ in teſtam. delentur l. 1. ſi tabb. teſtam. nullæ extab.

ad §. *28.* b) *Ut ſi quid omiſſum ſit.* c) l. 97. §. 9. l. 77. §. 22. de leg. 2. l. 7. C. de teſtam.

ad §. *29.* d) vide l. 3. ff. de Offic. Prætor. Rebhahn. d. th. 23. in fine. Adde l. 2. §. 23. & 24. de vi bon. rapt.

rum antiquorum Germaniæ,) sive eo tempore quo usurpantur, sint *antiquata*, ut in istâ viri docti responsione; *Rebare te fari scio* &c.

32. II. Et vocabula *noviter conficta f*) sæpius obscuritatem pariunt, cum non ex opinionibus singulorum, sed ex communi usu nomina exaudiri soleant, sive quis significatum vocum in *novum sensum* privato ausu detorqueat, ut si quis escarium argentum, aut penulas, aut togas sub *supellectilis* voce comprehendere solitus fuerit; *g*) sive quis ad exprimendos fortè idiotismos alterius linguæ vel aliâ de causâ in suâ linguâ novos per compositionem aut alio modo *formet terminos*, quorsum fortè referre possis, quando quis milites vocat:

Bombardagladio funehastaflamma loquentes.

Et Scholasticorum *perfectihabeam*.

33. III. Obscuritas facilè contingere potest, si quis adhibeat in sermone vocabula *peregrina*. Quemadmodum igitur, ut ea evitetur, optimum est, ut congrua eorum periphrasis simul addatur, quod observarunt diligenter leges Romanæ, dum *Scopelismum* & *chomata* memorant; *h*) ita obscuritas augetur, si ab imperitis abusive usurpentur & in sensum alienum detrudantur, quod nostris Gallo-Germanis perquam familiare est. *i*)

34. IV. Potissimum tamen obscuritatem pariunt vocabula *ambigua*, quæ ita videlicet comparata sunt, ut duas vel plures res significent. *l*) Uti enim non insaniendum est cum Scepticis, omnia quæ existunt, & multo magis quæ verbis proferuntur, ad ambiguitatem & incertitudines referentibus, ita explosa est jamdudum Diodori sententia, contra Chrysippum defendentis: Nullum verbum ambiguum esse, cum plures omninò sint res quàm

Uu 2 voca-

ad §. *31.* e) Rebhahn. th. 25.

ad §. *32.* f) Rebhahn. th. 26.

g) l. 7. §. 2. de suppellect. leg.

ad §. *33.* h) l. 9. & 10. de extra-ord. crimin.

i) v. g. es ist ein galanter Pantoffel.

ad §. *34.* l) Rebhahn. th. 26.

vocabula, & ingens copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed alienis commodatisque. *m*)

35. Dum verò vocabulum plures res significat, aut horum significatuum unus est *proprius*, alter *improprius*; aut *uterque proprius*. Ita *Bibliotheca* propriè significat locum, in quo libri collocati sunt, impropriè & per tropum libros ibi locatos. *n*) Ita *arma* propriè instrumenta, quibus in bello utimur, impropriè viros armatos: ita *ferrum* propriè certi generis metallum, tropicè arma ferrea denotat.

36. Si uterque significatus est *proprius*, tum aut unus sub altero *continetur*, aut *neuter continet* alterum.

37. Illud accidit, vel quòd nomen *generis* peculiari speciei applicetur, v. gr. quando *mulieres* sæpius opponuntur virginibus, *o*) item *adoptio* & *cognatio* diversimodè usurpantur; vel quod nomen *speciei* supponatur pro individuo, v. gr. quando *homo*, *equus*, &c. promittuntur; vel quod unum *nomen proprium* pluribus individuis commune sit, ut si quis plures Stichos habens *Stichum* legaverit; *p*) vel quod vox *masculina* sæpiùs sub se comprehendat sexum fœmininum, e. g. *homo*, *equus*; vel quod *usus artis* latius pateat, quàm usus populi, exemplo *mortis* &c.

38. Illarum vero significationum variantium, quarum *neutra continet alteram*, infinitæ sunt, v. g. cum *Gallus* avem & hominem, *jus* offam aut certum locum &c notant. Ita *meum* & *tuum* ambiguè significant in isto Poëtæ: Carmina Paulus emit, recitat *sua* carmina Paulus: Jurat capillos esse, quos emit, *suos* Fabulla, &c.

39. Est porrò nonnunquam & in verbis *conjunctis* seu in contextu sermonis ambiguitas, quæ plerumque contingit ex nimiâ *brevitate*, si omissa sint, quæ ad absolvendum sensum omninò

m) Vide Kulpis. ad Grot. p. 86. lit. c. Script. ad Herenn. II. 15. Gell. XI. 12. l. 4. de præscript. verb. Senec. II. de benef. 34. Quintil. 7. Instit. Orat. 9.

ad §. 35. n) l. 52. §. 3. de leg. 3. Rebhahn. th. 26.

ad §. 37. o) Pufend. V. 12. §. 5. adde Rebhahn. th. 26.

p) l. 32. §. 1. de Leg. 1.

nò pertinebant, ut: Heres meus uxori meæ vaſorum argenteorum pondo centum, *qua volet*, dato. *Cum commodum erit*, habebis centum. *q*)

40. Poterit tamen etiam abundantibus & *ſuperfluis* verbis gravatus ac involutus ſermo verborum intellectum ambiguum reddere, aut obſcurum; ut ſi quis fundum ita ut inſtructus eſt, legaverit, & adjecerit: *cum ſupellectili & mancipiis*; aut ſi legatâ ſupellectili, *ſpecies quasdam* ex abundantiâ per imperitiam nominaverit; aut ſi quis ſtipulanti reſponderit; *Arma virumque cano*, ſpondeo. *r)*

41. V. Obſcuritatem parit ſermo *perplexus*. Dum ſcilicet, quicquid ex duobus verum conſtituerimus, per interpretationem falſum apparet. Oritur verò perplexitas illa vel ex *ſolâ verborum inſpectione*, v.g. ſi quis heredes ſibi faciat: *Si Titius heres erit, Sejus heres eſto; Si Sejus heres erit, Titius heres eſto. s*)

42. Vel ex *ſupervenientis cujusdam caſus circumſtantiis*, v. gr. Lex eſt: *Rapta raptoris mortem eligat aut nuptias.* Eſt qui duas rapuit, quarum altera mortem, altera nuptias elegit. Lex eſt: *vir fortis quod volet poſcito.* At ſunt jam duo viri fortes, qui eandem poſtulant virginem. Lex eſt: *qui ſeditionem incepit, pœnas luat, qui finivit, poſcat præmium:* Idem ſeditionem & incepit & finivit, ac præmium petit. Teſtator dixerat: *Titio do lego fundum meum, ſi legi Falcidiæ in teſtamento meo locus non erit.* Erat fundus iſte dignus centum aureis, præter hunc verò jam trecenta legaverat, & cum moreretur, ultra quadringenta non habebat. Alius: *Titiæ textores meos omnes, præterquam quos teſtamento alii legavi, lego: Plotiæ vernas meos omnes, præter quas alii legavi, lego.* Aderant ſervi vernæ iidem & textores. *t*)

 43. VI.

ad §. *39.* q) l. 125. de V. S. Rebhahn. th. 27.

ad § *40* s) l. 12. §. 46. de inſtr. vel inſtr. leg. l. 9. pr. de ſupell. leg. l. 65. pr. de V. O. Rebhahn. th. 27.

ad §. *41.* s) l. 16. de condit. inſtit. l. 85. pr. ad l. Aquil. Rebhahn. th. 28.

ad §. *42.* t) l. 88. pr. ad L. Falcid. l. 36. pr. de leg. 1. Pufend. V. 12. 6.

43. VI. *Duarum etiam orationum* contrarietas & *pugna* obscuritatis causa est. Deprehenditur verò ista contrarietas initio in applicatione legum diversarum *verbis non contradicentium*, ad casum talibus circumstantiis præditum, ut utraque lex simul locum invenire nequeat, v. g. Lex una est; *Tyrannicidæ statua ponatur in Gymnasio:* Altera: *Ne mulieri in Gymnasio statua collocetur.* At fœmina est, quæ tyrannum occidit. Lex est: *Qui tyrannum occiderit, quamcunque sibi rem à magistratu deposcito, & magistratus ei concedito.* Et altera lex: *Tyranno occiso, quinque ejus proximos cognatione magistratus necato.* Tyrannum uxor sua interemit, præmiique loco filium suum, quem ex Tyranno habebat, sibi deposcit. Lex est: *Ne quis die feriato cum armis in publico versetur:* Altera: *Ne quis signo audito tumultus indice domi se contineat, sed cum armis magistratui in foro præsto sit.* Jam tumultus die feriato oritur. &c. *u*)

44. Uti verò ex exemplis apparet, hanc contrarietatis speciem maximè affinem esse modo præcedenti ultimo perplexitatis generi; ita si paulò intensius utriusque naturam speculemur, fortè non adeò commodè utramquè speciem ad *verborum obscuritatem* & *interpretationem declarativam*, cujus gratia eam doctrinam præmittimus, retulimus; sed vel ad *obscuritatem subjectivam* eædem erunt referendæ, vel ad aliud interpretationis genus, & omnium maximè ad *restrictivam* interpretationem. *x*)

45. Præprimis cum ejusmodi obscuritas accidere possit & sæpius accidat, in collisione *duorum præceptorum Juris naturalis*, quatenus vel à DEO publicatione repetita sunt, vel à Juris Naturalis scriptoribus communiter efferri solent, aut etiam ob externarum circumstantiarum advenientiam, unius legis sensum perplexum reddentem. Lex est; *Dandas esse Eleemosynas:* Altera: *Non*

ad §. 43. u) Puf. V. 12. 6. & §. ult. p. 816.

ad §. 44. x) *Non opus est amplius, ut nos in hac observatione torqueamus, postquam* in Praxi Logices c. 3. §. 104. & 107. *ostensum, distinctionem interpretationis in extensivam, restrictivam, & declarativam non habere usum intuitu regularum interpretationis.*

Non faciendum esse furtum. Furtum commisit quis, ut daret eleemosynas. Lex est: *Beneficio beneficium redhibendum.* Concurrunt pater & qui te ingentibus beneficiis affecerat, patronus; Ita verò res tuæ sunt comparatæ, ut unum alteri postponere habeas necesse &c.

46. Magis igitur ad præsens negotium videtur quadrare ista contrarietas, dum duæ propositiones *ad se relata* citra respectum ad casum specialem, ita contradicere videntur, ut quod una affirmat, neget altera: [quamvis & hæc species videatur declarativæ interpretationi cum restrictiva communis esse] sive contrarietas hæc occurrat *in uno contextu*; [v. g. si testator in uno testamento aliquem modò purè, modo sub conditione heredem scribat, aut legatum det & adimat, aut cum Ulpianus alicubi dicit; *y*) patrem *prius sibi debere heredem scribere*, deinde filio substituere, nec convertere ordinem scripturæ: & mox subjicit; tamen valere substitutionem, *si quis prius filio substituerit*, deinde sibi heredem scripserit: licet conversa scriptura filii testamentum fecerit] sive in *diversis locis*, cujusmodi contradictionum exempla infinita occurrunt in Legibus Romanis.

47. His præmissis videndum jam erit de *fontibus conjecturarum*, quibus utendum ad obscuritatem verborum obvenientem tollendam. Aut igitur talis est obscuritas, quæ regulis bonæ interpretationis *tolli potest*, aut eadem nullum admittit *remedium*.

48. *Priori* casu respiciendum est *z*) 1. ad negotium & ejus naturam, de quo legislator vel paciscentes egerunt: Unde regula: *Verba sunt intelligenda secundum substratam materiam.* Cui affine est effatum Logicorum: *Talia sunt prædicata, qualia permittuntur à suis subjectis.* Quamvis nostra sit latior, ubi non solum prædicatum æstimamus à naturâ subjecti, sed & nonnunquam subjectum determinatum à prædicato, v. gr. dum dicitur: *Canis ardet. Gallus volat*, &c.

48. Ex-

ad §. *46.* y) l. 2. §. 4. & 5. ff. de V. & P substit.

ad §. *48.* z) Puf. V. 12. 7. Rebhahn. th. 34.

49. Extendit verò se hujus regulæ usus in omnis obscuritatis generibus. Nam sæpius in verbis *obscuro sono* & dubiis *literarum figuris* propositis, non infeliciter hariolamur sensum vocis ex substratâ materiâ. Ita si dubitem, an qui mecum loquitur vel qui scripserit, *merx* dicere voluerit, an *merces*, si de emptione sermo fuerit, prius, si de locatione, posterius vocabulum erit intelligendum. Ita si nesciam, utrum *evictum* scribere voluerit, an *edictum*, si materia sermonis fuerit emptio, pro illo erit præsumptio, nisi fortè de vitiis rei venditæ disseruerit, uti facilè contingere potuit, ut de *edicto* voluerit loqui. *a*)

50. Deinde in verbis *obsoletis, novis*, aut *peregrinis* nonnunquam substrata materia lucem affert. Ita plerumque qui ex adultioribus linguas discunt, cum magister non est ad manus, & lexicorum evolutio tædiosa est, ex verborum circumpositorum notitia incognitæ vocis significationem cum successu conjectantur. Ita v. g. dum Scriptor aliquis in idiomate Germanio voces Gallicas immiscere adsvetus scripserat: Einer der eine alte aber doch reiche Weibes-Persohn um Geldes willen heyrathet / erlustiget sich hernach gemeiniglich zu Hause mit *Caton. b*) Substrata materia ostendit, eum id voluisse significare, quod ejusmodi homo se delectet cum juvencula quadam domestica; non ut alius ineptè publicâ periphrasi sensum exprimere voluit, er belustigte sich zu Hause mit Caton, das ist mit einem Catonianischen ernstlichen Sauer-Sehen. &c.

51. Porrò & *ambiguitatem* sæpius tollit materia substrata. Ita si *bibliotheca* v. g. *c*) *legata* fuerit, præsumendum erit pro libris, si *biblio-*

ad §. 49. a) *Huc pertinet* l. 13. §. 1. de pign. act. Venit autem in hac actione & dolus & culpa, ut in commodato; venit & custodia: vis major non venit. *Ubi non malè à quibusdam emendatur textus. Ita:* at in commodato venit & custodia.

ad §. 50. b) *Habes exemplum vocis & peregrinæ & novæ; debuisset enim dicere:* Catin. *De obsoletis inquirenda exempla in legibus Longobardicis.*

ad §. 51. c) Conf. §. 35. Grot. II. 16. 5.

bibliotheca extrui jussa, intelligendus erit locus. Ita *ferrum deponere* jussi, satisfecerunt, si arma ferrea posuerunt. Ita si quis tertio *arma inferre* fœdere prohibitus sit, intelligentur milites, sin hostes *arma tradere* jussi, intelligentur instrumenta bellica.

52. Ita ex eodem materiæ substratæ loco aliquando dijudicandum erit, utrum quis significatum vocis *laxiorem* an *strictiorem* intenderit? Sic v. gr. in materiâ feudali vocabulum *heredis* denotabit masculos, non quoscunque heredes allodiales, &c. *d*)

53. Ita cum dicitur, *Gallum subegisse provinciam*, *e*) apertum est, de homine quem loqui, non de ave. Ita si dixero: *hic liber meus est*, sine dubio intelligetur, ejus dominium à me esse acquisitum. At si quis de *suis capillis* loquatur, communiter denotabitur, non esse eos aliunde quæsitos. &c.

54. Ita in exemplo suprà adducto: * Heres meus uxori meæ vasorum argenteorum pondo centum, *quæ volet*, dato, ubi nimia verborum brevitas [quam uno verbo testator evitare potuisset: quæ volet *ipse* vel *ipsa*] obscuritatem pariebat, substrata materia & causa nempe *legati*, inter alia ostendit, pro uxore, non pro herede esse pronunciandum.

55. Ita si voces *abundantes* **) ambiguitatem pariant, momentum afferet materia substrata. Unde putarem v. gr. si quis promiserit *supellectilem*, & simul species quasdam recensuerit, non tamen omnes, abstrahendo à reliquis circumstantiis, in promissione gratuitâ deberi saltem species expressas, in onerosâ etiam reliquas.

56. Cogitandum nunc erit ulterius de exemplis, in quibus sermo *perplexus* aut *pugnans* ex hâc regulâ interpretationem consequi possit, hæc enim quæ hactenus attulimus, speciminis loco potuerunt sufficere.

ad §.52. d) Conf. §.37.
ad §.53. e) *Aliud si dicant: Gallus subegit Gallinam.* Conf. 38.

ad §.54.*) Conf. §.39. Puf. §.5.
ad §.55.**) Conf. §.40.

57. Affinis huic primæ regulæ est, *f*) atque sub eadem contineri videtur & alia, quam communiter Doctores separatim tradunt, & ex conjunctis loco petitam asserunt: *In omni sermone interpretando accuratè ad antecedentia & consequentia esse attendendum, quibus interjecta attemperari & respondere præsumuntur.* Quorsum pertinet, quod Celsus inculcat: *Incivile esse, nisi totâ lege perspectâ, una aliqua ejus particula proposita, judicare vel respondere. g*)

58. Nam ideò potissimum contextus est considerandus, ut constet de materiâ substratâ.

59. Quodsi tamen accuratiùs eandem pensitemus, apparebit, *affinitatem* saltem aliquam inter conjecturam à substrata materia, & conjecturam à conjunctis loco desumptam esse, non *idenditatem*, cum regula de *substrata materia* locum habere possit, ubi nulla sunt antecedentia vel consequentia, & regula *de contextu* usum suum exerere possit, etiam citra respectum ad substratam materiam, puta, cum sensus uterque vocis ambiguæ ad substratam materiam quadrat; vel de omni sensu dubitatur.

60. Prioris exemplum esto, si dicam: *Gallus coquitur. h)* Posterioris, si instrumentum v. g. super stipulatione confectum referat; stipulatum esse Primum *frumentum* à Secundo, Secundum spopondisse: in præfatione verò faciat mentionem, de *decem modiis* inter contrahentes actum fuisse. *i*)

61. Quapropter 2. in genere ex loco de *conjunctis* ista sit regula: *Obscuræ locutionis explicandæ sunt ex sermone ejusdem autoris alibi planè & perspicuè expresso, sive in eodem loco*, in antecedentibus puta & consequentibus,] quæ propriè *conjuncta loco* vocantur,] *sive in diversis & alio tempore prolatis*; quæ appellantur *conjuncta origine.*

ad §. 57. f) Puf. de O. H. I. 17. 7. ex Grotio. Rebh. th. 35.

g) l. 24. ff. de LL.

ad 60. h) *Notanter hoc exemplum elegi. Si enim dicas: Gallus volat, alias movet, deplumatur, dubium esset, annon sub voce Galli intelligeres etiam hominem.*

i) Conf. l. 134. §. 1. de V. O. *Alios textus adducit Puf.* V. 12. §. 9.

gine. v.g. Si in Testamento alicui *partem tertiam* ædium legassem, & in codicillis scriberem: Titio præter *partem* ædium do lego centum. *l*)

62. Et hujus regulæ usum se diffundere arbitror in quodcunque obscuritatis genus, ut etiam verba *obsoleta*, *nova*, *peregrina*, *perplexa*, *pugnantia* quandoque ex illâ exponi possint. Similiter judico de regulis sequentibus, quod adeò semel monuisse sufficiat.

63. 3 Ab *effectu* porro regula desumitur. *m*) *Verba ita explicanda erunt, ne nullus inde oriatur effectus, & negotium pereat, aut ne effectus cum absurditate quadam sit conjunctus, quod fit, si expositio pugnet cum jure divino vel humano.*

65. Ita per cavillationem Athenienses in fœdere promittentes, quod *agro Boeotorum* vellent cedere, negarunt postea agrum esse Boeotorum, quem ipsi cum exercitu insiderent. Ita cum lex sub gravi pœna prohiberet alteri *in platea sanguine elicere*, absurdum fuisset, si secundum ejus verba barbitonsor, qui in platea alteri venam secuerat, fuisset punitus. *n*) Ex eâdem regulâ etiam erat definienda controversia inter *Protagoram* & *Evathlum* pro Protagorâ. Huc quoque pertinet casus de eo, qui *Cratinum* liberum esse volebat, cum solum haberet Cratistum.

65. 4. Magnum momentum etiam in interpretatione affert *personæ affectio.* Unde regula: *Verba obscura ex affectione cujusque capiunt interpretationem.* Ita si quis *Titium* hæredem instituerit, inter plures Titios is hæres erit, quem constat à defuncto maximè dilectum fuisse. *o*)

ad §. *61.* l] *Puf. de O. H. I. 17.* 7. *Rebh. d.* §. *35.*

ad §. *63.* m) Puf. V. 12. 8. Rebh. th. 34. 35. 38.

ad §. *64.* n) Pufend. V. 12. 19. Conf. suprà §. 22.

ad §. *65.* o) Rebhakn. th. 34. l. 168. §. 1. de R. I. l. 62. §. 1. de hered. instit. *Aliud exemplum* in l. 45. | solut. matrim. *ubi expressè JCtus hanc regulam applicat.*

66. 5. Affinis præcedenti eſt conjectura, *p*) quæ ex *qualitate perſonarum* deſumitur: Nam *ſæpius verba dubia exponenda erunt ſecundum conditionem aut dignitatem perſonæ, quæ loquitur aut ad quam ſermo dirigitur.*

67. Ita ſi *ſtudioſus q*) alicui univerſas *chartas* reliquerit, libri debebantur, quamvis aliàs ſub chartarum nomine propriè libri non contineantur. Ita ſi quis *dotem* promiſerit, aut *alimenta* reliquerit alteri, determinanda erunt utrobique ſecundum conditionem & dignitatem perſonæ, cui relinquuntur aut promittuntur.

68. 6. Sed potiſſimum conſiderari meretur *ratio* legis aut pacti. Hinc: *Illa interpretatio legis eſt ſequenda, quæ rationi legis congruit, & contrà rejicienda, quæ ab eadem diſcrepat. r*)

69. Cæterum ratio legis duplex potiſſimum eſt, una, quæ legislatorem impulit ad legem condendam, altera, quam per legem intendit.

70. Quemadmodum verò *intentio* legislatoris *occaſioni*, quæ eum ad legem condendam impulit, plerumque ſi non ſemper, ex adverſo oppoſita eſt; ita facile conſtat, ad *utramque* in præfatâ regulâ reſpici debere. *s*)

71. Ita cum agricolæ per exercitium judiciorum impedirentur in percipiendis agri fructibus, occaſionem id dedit Romanis ad *ferias meſſium* concedendas, eâ intentione, ut impedimenta hæc ceſſent.

72. Ita caritas annonæ & ejus timor principem quandoque impellit, ut *frumenti exportationem* prohibeat, quo illa annonæ caritas evitetur.

73. Ne-

ad §. *66.* p) Rebh. th. 35.

ad §. *67.* q) l. 52. §. 4. de Leg. 3.

ad §. *68.* r) Puf. de O. H. §. 8. Rebh. th. 34. *Ita ſi princeps dixerit, ob caritatem annonæ prohibitam eſſe exportationem frumenti, ratio legis oſtendit, prohibitam eſſe non exportationem omnem, ſed exportationem vendendi cauſa factam.*

ad §. *70.* s) *Hoc etiam putat Rebh. d. th. 34.*

73. Neque obstat dictis, quod sæpius lex applicari soleat ad istum casum, ad quem causa impulsiva non quadrat. Ita feriæ messium etiam prosunt illis, qui nullos fructus agrorum percipiunt aut colligunt.

74. Meminisse enim debebis & in hâc & in reliquis regulis, nos tradere conjecturas voluntatis tacitæ, quæ cessant, quoties legis verba expressa aliud docent, ut in dictâ materiâ feriarum.

75. Quin etsi aliæ circumstantiæ concurrant, quæ suadeant præter intentionem aut occasionem legislatoris esse interpretationem faciendam, forte ut evitetur multiplicatio litium, vel quæ possunt esse similes, nec illæ sunt omittendæ. Conjectura enim cum conjectura conferenda est.

76. Ita quasi ususfructus inventus erat, ne legata corruerent, posteàquam tamen inventus erat, non malè sentiunt, qui arbitrantur, eundem etiam per pacta inter vivos posse constitui.

77. Simul tamen illud patet, quod dum in legibus Romanis ut regula inculcatur, falsam causam legatis adjectam, non vitiare legatum, *t*) & tamen non desunt quidem casus, in quibus eædem leges vitiari legatum per falsam causam admiserunt, non eruditè ad tollendam hanc apparentem repugnantiam, vel potiùs ad ostendendam inter ista duo differentiam, à communi Dd. scholâ proferatur distinctio inter falsam causam impulsivam & finalem, quasi non illa sed hæc legatis noceat; sed longè alias explicationis rationes hic esse afferendas. *u*)

78. Ita v. gr. si dixerit testator: Titio, *quia negotia mea curavit*, do lego centum. Finge falsam causam fuisse. Sed quid ope distinctionis istius definies? Utrum valebit legatum an minus? Nam si vera fuisset causa: gestio negotii erat causa impulsiva, remuneratio istius causa finalis. Et ita in similibus casibus duplex hoc causarum genus concurret.

 79. Non

ad §. 77. t) Vide §. 31. Inst. de leg. ibique Vinnium in notis, ut & Noricum in addit.

u) *Scilicet in legatis causas appositas plerumque non esse veras, sed prætextus, saltem, nisi circumstantiæ ostendant, testatorem eas ut veras respexisse.*

79. Non confundendæ tamen ſunt cum rationibus iſtis duabus legum vel pactorum, *rationes*, quibus utuntur JCti in demonſtratione concluſionum ſpecialium ex legibus generalioribus, e. g. dum affertur ratio, *x*) cur partus ancillæ non ſit in fructu, quia fructus omnes hominum gratia conditi ſint, vel, ut alibi rectius & magis prudenter, quia ancillæ non ideò comparantur ut pariant. &c.

80. Nam 1. jam agimus de ratione legis aut pacti *interpretandi*, non de ratione *interpretationis* jam factæ. 2. Quærimus de interpretatione, quæ nititur argumentis *topicis* & probabilibus, non de interpretatione quaſi *demonſtrativa*, ex axiomate generali, (v. g. quod uſusfructus eum in finem conſtituatur, ut uſufructuarius omnes fructus, cujus gratiâ res comparari ſolet, percipiat) concluſiones particulares deducente.

81. Quod ſi igitur ratio legis aut pacti ipſi pacto vel legi fuerit *inſerta*, tum interpretatio non adeò erit difficilis. Sed ſæpius *latet* eadem, unde novis conjecturis erit opus ad eliciendam rationem, antequam interpretatio ſecundum eandem fieri poſſit.

82. Quæ quidem regulis vel ideò non videntur commodè inculcari poſſe, quoniam ob circumſtantiarum hic occurrentium infinitam varietatem, & ipſarum quoque infinita eſt variatio. *y*)

83. Unde ad earum felicem indagationem inſignis requiritur *prudentia Politica*, quantum ad legum & pactorum publicorum interpretationem attinet, quantum verò ad pacta privatorum, eximia *prudentia œconomica*, ac ſi ita loqui licet, *mercatoria*, in interprete requiritur, quæ non in Academiis & Scholis, ſed in converſatione politica etque familiari cum aliis in eo genere Prudentibus acquiri poteſt.

84. Magnum quoque præſidium potiſſimum in pactorum qua

ad §. *79.* x) §. 37. Inſt. de R. D. ubi Vinnius in notis. *Uſus hujus obſervationis: A ratione legis vel pacti non debemus in interpretatione recedere: A ratione Interpretum & JCtorum poſſumus recedere, ſi ſint inepta.*

ad §. *82.* y) Conf. Rebh. th. 34. in fine.

quapublicorum, quà privatorum interpretatione afferet eruditio ex lectione diligenti *historiarum* comparata, tum notitia peculiaris eorum, quæ pacta aut fœdera antecesserunt. Unde paciscentium, qui bonâ fide v. g. ad fœdera pacifica accedunt, omnino interest, acta pacificationis publicè nota facere. *z*)

85. Sufficere hæc possunt de *interpretatione declarativa*. Non enim planè negligendæ sunt reliquæ duæ interpretationis species, *a*) *extensiva* puta & *restrictiva*, in quibus quantum ad extensivam, uti priores quinque, quas dedimus, interpretationis declarativæ regulæ, non ita frequenter fortè occurrent; *b*) ita regula modo exposita de legis ratione, tribus istis interpretationis generibus satis evidenter est communis.

86. Quod si enim de verborum obscuritate quâcunque tollendâ agatur, tum in dubio is vocabuli vel phraseos obscuræ sensus erit retinendus, qui maximè rationi legis congruit. Quod vel maximè tum usum habet, *si duplex* vocis sensus sit, laxior alter, alter strictior. Hinc v. g. si Princceps *frumenti* exportationem prohibuerit, sub voce frumenti vel universæ species frumentariæ, vel saltem triticum aut aliud genus comprehendetur, prout nempe in omnibus aut in quibusdam saltem annonæ caritas timetur, quæ Principem ad legem condendam impulerat.

87. Quodsi verò verba legis vel pacti *perspicua* sint, nec ambiguitate laborent, tunc sæpiùs species emergunt sub legum verbis vel comprehensæ vel minus, de quibus tamen non sine causâ dubitatur, an ad eas lex applicari debeat, an non?

88. Atque hic ferè unicè ad *rationem* legis erit recurrendum. Adeoque interpretatio extensiva maximam partem isto nititur cano-

ad §. 84. z) *Unde instrumentum Pacis Monasteriense & Neomagiense magnam lucem accipit ex actis præcedentibus & Historia.*

ad §. 85. a) *vide supra §. 9, 10.*

b) *Mutavi hic quædam, quæ aliter posita erant in prima editione, ubi nimis adhuc usum triplicis interpretationis in regulis ipsis quæsiveram. Ad §. verò sequentem ad necessariam mentis meæ intellectum quædam initio addidi, incuria typographi in prima editione omissa.*

canone: *c) Ubi eadem est ratio, ibi eadem est juris dispositio.* Vel: *Identitas rationis facit, ut lex & pactum applicari debeant ad casum similes sub verbis eorundem non comprehensos.*

89. *Eadem* verò debet esse ratio, non saltem *similis*, etsi casus emergentes relati ad verba legis casibus sub lege comprehensis sint saltem similes, non iidem. *d*)

90. Cum verò sæpius obveniant occasiones *una plures* ad legem ferendam, & secundum tradita etiam Philosophorum unius rei plures possint esse fines, quorum singuli vel sunt æquè *principales*, vel unus *primarius*, reliqui secundarii, inde non in universum necesse est, ut ratio legis, secundum quam fit extensio, sit, unica. *e*)

91. Sed hæc observatio tum saltem locum habebit, ubi *unum* tantum finem intendit legislator.

92. Quod si *plures* sint rationes unius legis, tunc si istæ sint æquè *principales*, sequitur, omnes quoque in extensione conjungendas, ne committatur aliàs fallacia divisionis, non aliter ac in rebus naturalibus, ubi necesse est, ut omnes causæ concurrant, si effectus produci debet.

93. Quodsi verò ex istis una sit *potissima*, putarem sufficere, si modo ista ad casum similem quadret.

94. Uno verbo: Causa ad quam fit extensio, debet esse *efficax*, eademque considerata esse à legislatore in suâ generalitate, ita ut eandem ad præsentem quoque casum voluisset applicare, si quidem eum prævidisset, aut de eo cogitasset; idque quia alioquin lex fuisset inutilis aut iniqua.

95. Ita si lex *aratrum* accipere pignori prohibeat, neque licebit vomerem accipere, si jubeat eum qui, *patrem* interfecit, culeo insui, insuendus & qui matrem interfecit; ex *domo* in jus educere si non licet, non licebit etiam ex tabernaculis. Sic si pactum sit

ad §. 88. c) Puf. V. 12. 17.

ad §. 89. d) *e. g. Frumenti exportatio est prohibita ob caritatem annonæ. Jam exportat quis farinam.*

ad §. 90. e) *Quod post Grotium vult Dn. Puf. d. l.*

sit inter vicinos populos, ne intrà certum spacium liceat locum *muris* cingere, neque terreo aggere cingi poterit, si prohibitionis ratio fuerit, ne iste locus ad vim prohibendam fieret idoneus. Sic si aliquis in testamento caveat: Titius heres esto, si posthumus meus [quem utique expectabat] sit *mortuus*; etiam hoc casu Titius heres erit, si contingat illi testatori mortuo nullum posthumum nasci.

96. Pertinet huc elegans casus à Luciano propositus. Lex est: *Tyrannicida præmio afficiatur*. Est qui in arcem descenderit, ut tyrannum necaret; Ast tyrannum non reperit, sed filium ejus, quem etiam interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens mox tyrannus ut filium vidit occisum, præ dolore animi eodem se gladio interfecit. Petit itaque is, qui filium tyranni sustulerat, præmium, tanquam tyrannicida.

97. Atque hic quidem non contemnendo artificio præmium petentis partes defendit *Lucianus*, *f)* potissimum ex eo, quod communiter eadem sit ratio illius qui interfecit, & qui mortis causam præbuit.

98. Sed nec etiam quicquam omisit, quod ad ostendendam petiti illius iniquitatem facit, *Erasmus Roterodamus* aliâ Oratione pro adversâ parte conscriptâ, non ita concisâ quidem ut Luciani, sed ubi facile tædium ex prolixitate oriundum compensare possit, erudita variarum bonæ interpretationis regularum ad præsens negotium applicandarum expositio.

99. Cujus adeò opinio magis placet, potissimum quòd fusius ostenderit, factum id prætensi tyrannicidæ nullò modo pro tali esse habendum, quod veram & moralem interfectionis causam morti tyranni præbuerit. *g)*

ad §.*97*. f) *Et cum hoc Dn. Puf.* d. §. 17. *Lucianus inter alia urget, duplex præmium deberi tyrannicidæ, quoniam duos tyrannos interfecisset.*

ad §.*99*. g) *Nam erat saltem causa per accidens. Et potuisset tyrannus se non interimere, sed necem filii cum periculo totius civitatis graviter vindicare. Deinde cum ty-*

100. Vides verò ex adductis exemplis, quod interpretatio extensiva locum habeat in legibus tam *Affirmativis* quam *negativis*: In *his* vero insignem affert usum circa diluendas quasvis *cavillationes* ac reprimendas *fraudes*, quæ à malè feriatis hominibus excogitari solent eludendis legibus.

101. Quare non malè JCtus istam inter hæc duo ponit differentiam, *h*) quòd contra legem faciat, qui facit id, quod verbis legis [rationi videlicet ejusdem correspondentibus] adversum est, in fraudem legis vero, qui salvis legis verbis committit ea, quæ cum intentione legislatoris pugnant.

102. Communiter vero ejusmodi *fraudis quatuor species* faciunt Dd. *i*) Primam, quæ fit commutatione *rerum*, ut si lex prohibet *pecuniam* mutuò dare filiofamilias, fœnerator vero det mutuo frumentum, vinum, &c. item si princeps vetet *frumentum* exportari aut *lanam*, & quis farinam vel oves exportet: secundam, quæ fit commutatione *personarum*, ut cum *conjuges*, qui invicem donare nequeunt, alias personas quæ donent, substituant; tertiam commutatione *contractuum*, ut si iidem conjuges res pretiosas *uno nummo* sibi vendant invicem, si fœnerator filiofamilias mutuo dandi gratia res quasdam *vendat*: quartam denique commutato *modo* contrahendi, ut si mulier, quæ *fidejubendo* non obligatur, animo intercedendi pro altero mutuum ipsa contrahat; quanquam hæc species parum differat à tertiâ, & cogitandum sit ulterius, annon plures modi, quibus quid in fraudem legis committitur, reperiri possunt.

103. In-

ranni filium interfecit, non potuit probabiliter habuisse intentionem tyrannum interficiendi, sed saltem dolore aliquo ipsum afficiendi, si non planè præ timore id fecit, ne filius ipsum Patri detegeret. At præcisè Tyrannicidam præmio afficere volebant leges. Denique lex volebat forte factum præmio afficere, hoc factum erit timidum.

ad §. *101.* h) l. 29. 30. de LL. Puf. §. 18.

ad §. *102.* i) Puf. d. l. Ziegl. ad Grot. p. 392. *Exempla plura, ubi quid fit in fraudem legis, vide ap. Puf.* d. § 18. *Talis cavillator depingitur in fabula Ulenspigelii.*

103. Interpretationem *restrictivam*, quæ adhuc restat, *Grotius* petendam esse ait *l*) ex defectu voluntatis originario, aut ex casus emergentis cum voluntate repugnantia. *Prius* fieri vult ex alio aliquo signo voluntatis, si nimirum verba alio loco posita cum præsenti lege aut pacto per incidentem casum peculiarem pugnare videntur. &c.

104. Hic uti in conclusionibus ipsis non adeo multum dissidemus; ita videtur methodus & connexionis ratio non saltem aliquatenus esse obscurior, verum & certo respectu perplexitatem *m*) inferre. Cum enim, ut reliqua mittam, omnis interpretatio debeat fieri secundum probabilem voluntatem ejus qui locutus est, neque tamen eam, quam unquam antea habuit, aut post sermonem fortè habiturus est, sane suâ sponte fluere videtur, quod restrictiva semper se fundare debeat in defectu voluntatis originario, nunquam ex casus emergentis [subsequenti aliqua] cum voluntate repugnantia, defectui originario voluntatis opposita.

105. Rursus cum restrictiva interpretatio fere intendat, legislatorem plus locutum esse quam senserit, & de casu, de quo sermo est, tum non cogitasse, adeoque ita semper præsupponat casum emergentem voluntati loquentis repugnantem, non video iterum, quomodo defectus voluntatis originarius repugnantiæ casus emergentis queat opponi. Tentabimus itaque, annon res ipsa commodius hoc modo possit proferri.

106. Extensiva interpretatio ferè *unice* ad rationem legis vel pacti respicit; At restrictiva etiam *reliquas regulas* interpretationis declarativæ admittit. Unde 1. quæ supra *n*) diximus de *substratâ materiâ*, hic quoque locum habent, utpote quæ semper intelligenda est obversari animo loquentis, etsi verba videantur latius patere.

o. ob dicta lit. i. ad §. 9. et lit. x. ad §. 44.

ad §. 103. l) *Et ex eo retinet Pufend.* de O. H. l. 1. c. ult. §. 11. seqq.

ad §. 104. m) *i. e. contradictionē.*

ad §. 106. n) §. 48. seqq. Puf. V. 12. 19. in fine.

107 Ita si feudum sit concessum alicui pro se & *descendentibus masculis*, non intelliguntur nepotes ex filia, quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ fœminas & descendentes ex iis planè excludit.

108. Ita cum patronus prohibetur adigere libertum *jurejurando* ne uxorem ducat, materia substrata ostendit, Intelligendam esse legem de liberto, qui liberos tollere potest, neque puniri patronum, qui à liberto castrato juramentum exegerit. *o*)

109, Deinde 2. quod supra *p*) notavimus, non ita interpretanda esse verba, ut nullus, aut absurdus vel iniquus *effectus* sequatur etiam in restrictivâ interpretatione usum suum exerit. Nam nemo mentis compos absurda velle credendus est.

110. Ita si lex sit: *Vir fortis, quæ postulet, habeto*, & unus qui fortia facta perpetravit, postulaverit agrum concivis sui, hic vero post aliquod tempus in præmium fortitudinis agrum suum à priore repetat, vitatio absurditatis suadet, ut lex explicetur, ne viris fortibus sua præmia iterum eripiantur. *q*)

111. Inde decidenda etiam controversia inter *Protagoram* & *Evathlum*, ut hic, si à judicibus ad solvendam mercedem fuisset condemnatus, haud quicquam se exceptione pacti tueri potuisset; quo conventum erat, ut magistro merces non debeatur, quousque discipulus causam non obtinuerit, cum absurdum sit, aliquem suo pacto hoc egisse, ut illud ipsum obstet, quò minus obtineri possit, quod ex eodem debeatur.

112. Pertinet huc interpretatio legis *secundum æquitatem*, *r*) quæ est correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem, ubi nempe ex naturali ratione ostenditur, casum quendam peculiarem sub universali lege non comprehendi, eò quòd alias, & si literam legis præcisè quis sequatur, orietur inde aliquid legibus naturali-

ad §. *108*. o) l. 6. §. 2. de jure patron. Puf. d. l.

ad §. *109*. p) §. 63. Pufend. d. §. 19. initio.

ad §. *110*. q) *Quia aliàs effectus legis esset frustraneus.*

ad §. *112*. r) Puf. V. 12. 21.

turalibus & divinis repugnans, quod meritò pro absurdo habetur, cum ad talia nemo possit obligari.

113. Ita si lex jubeat peregrinum, qui *mœnia adscenderit*, s) capite plecti, & peregrinus in obsidione muros ascenderit & hostem subeuntem scalis dejecerit, aut si lex pœnâ capitali *mulieres à certo quodam loco* arceat, eædemque tempore oborti incendii, ejus extinguendi gratiâ, locum istum ingrediantur, cessabit utrobique pœna, quia lex naturæ dictitat, beneficium præmium mereri, non pœnam.

114. Eò refert etiam Grotius, t) si verba sequi non quidem per se & omninò illicitum sit, sed æquè rem æstimanti *nimis grave* & *intolerabile*; sive absolutè spectatâ conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem de quâ agitur, cum ipso fine actûs.

115. Sic qui rem *ad dies aliquot* commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat. Sic qui *auxilium* fœderato promisit, excusabitur, quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et concessio *immunitatis vectigalium* & tributorum intelligetur de quotidianis anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere Resp. non potest.

116. Sed putarem has conclusiones magis perspicuè deduci ex regula de *materia substrata*. Sane ipse Grotius earum rationem in eo quærit, quod actuum beneficorum ea sit natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare.

117. Commodius forte ad præsens punctum referri posset, si *verba alio loco posita* cum præsenti lege aut pacto, non quidem directè pugnant, sed propter certam temporis circumstantiam hic & nunc simul observari nequeunt, tunc enim necesse erit, ut

 una

ad §. 113. s) *Puf.* §. 6. *deducit ex defectu rationis. Alia exempla vide apud Grotium* II. 16. 26. *Ita gladius depositus non reddendus furenti, aut non Domino, si Dominus concurrat.*

ad §. 114. t) Grotius d.l. §. 27. Puf. §. 22.

una in favorem alterius restringatur, ne aliàs neutra habeat effectum, quod *absurdum* foret. *u*)

118. Sed quænam ex istis duabus tunc cedere debeat alteri, quæstio est. *x*) In genere *y*) videtur ea norma observanda, quoniam leges libertatem humanam restringunt, & una tamen magis alterâ, *ut ista lex quæ arctiùs ligat voluntatem hominis, præferatur isti, quæ vinculum laxius imponit.*

119. Referri possunt eò regulæ speciales hâc parte à Dd. traditæ. 1. *Permissio cedit ei quod jubetur & vetatur. z*) Ratio est evidens, quia quod permittitur, planè non vincit libertatem, adeoque, ut jam ab initio notavimus, permissio propriè non est effectus legis.

120. Ita si lege dispositum sit: *Concubinam habere cuivis civi Romano liberum esto*, & aliâ lege ita sit constitutum: *Mulierem in castris miles non habeto*, apparet, ad militem non pertinere licentiam legis prioris.

121. 2. *Quod jubetur, cedit ei quod vetatur. a*) Nam arctius limitatur libertas hominis per negativa præcepta, quàm per affirmativa, ut suprà jam demonstravimus, quoniam videlicet negativa semper omitti possunt, at affirmativa certis temporibus in actum queunt deduci.

122. Ita præposterum genus pietatis *corium furari*, & calceos pauperibus *eleemosynæ* loco dare; quanquam hoc exemplum magis pertineat ad regulam sequentem quartam. Magis accommodum erit exemplum, si paululum immutes: Non licet furari, ut creditori tuo solvas.

123. Quod

ad §. *117.* u) Conf. §. 44. & 109. Grot. II. 16. 28. seqq. Puf. V. 12. 23.

ad §. *118.* x) *Tractat hanc materiam Grotius* II. 16. 29. *ex Cicerone, cujus locum tradit Pufend.* V. 12. 23. *ubi & regulas Grotii supplet.*

y) *Hunc canonem generalem omittit Grotius & Dn. Pufend. Desumitur autem ex definitione legis.*

ad §. *119.* z) *Hic comparatur id quod non est lex cum lege* Ziegl. ad Grot. p. 395.

ad §. *121.* a) *Hic comparatur lex affirmativa cum negativa.*

123. Quod loco rationis in præcedenti regulâ attulimus, etiam alibi quam in concursu negativi præcepti cum affirmativo potest usum habere. Unde 3. *quod faciendum est certo tempore, præfertur ei, quod quovis tempore fieri potest. b*)

124. Ita *sanctificatio Sabbathi* præferenda officiis quotidianis. Ratio est iterum ea, quod præceptum ad certum tempus respiciens illo tempore magis stringat libertatem quàm alterum.

125. Quod si verò duæ præstationes certo temporis articulo collidantur, ut vel utraque in isto tempore sit obeunda, vel neutra commodè differri possit, tum 4. *Obligatio imperfecta cedit obligationi perfectæ. c*) Cum enim in perfectâ sit major obligationis gradus, magis quoque eadem libertatem nostram vincire censetur.

conjungenda sunt ea, quae supra part. 1. Cap. 6. n. 64. sequuntur, et ad illa monita intelligenda melius faciunt ea, quae hic differt Thomasius, §. 139.

126. Ita *solutio debitorum* præferenda dationi eleemosynarum.

127. Quodsi utraque obligatio sit perfecta, 5. *Obligatio antiquior præferenda noviori*, cum per antiquiorem libertas mea jam fuerit restricta tempore novæ obligationis. Ita debitum antiquius prius erit solvendum.

128. Nisi fortè uni obligationi perfectæ adhæreat obligatio alia ex alio capite imperfecta, etiam intuitu ejus, cui sum obligatus, nam tunc 6. *Obligatio duplex vincit simplicem etiam antiquiorem*, propter regulam quæ est in ore omnium, quod duplex vinculum fortius liget. *d*)

129. Ita *debitum novius* prius solvendum homini *egeno*, quàm aliud etiam antiquius diviti.

130. Quodsi

ad §. *123*. b) *Hic comparatur una species legis affirmativæ cum altera. Et separat hoc à priori Dn. Puf. p. 735. Grotius vero conjunctim tradit.*

ad §. *125*. c) *Hoc iterum specialius priori, ut* & *sequentia. Præcepta tamen hujus* §. *ut* & §. 127. & 128.

ad §. *128*. d) *Ita pauperi quamvis posteriori debitori magis teneor solvere quàm diviti anteriori, quia dives ipse est obligatus, ut pauperi det eleemosynas.*

130. Quodsi vero utraque obligatio sit imperfecta, tùm 7. *Lex beneficentiæ cedet legi gratitudinis, e)* quoniam ut supra diximus, ad gratitudinem quis præter legem communem humanitatis exhibendæ, etiam ex accepto beneficio tenetur, adeoque iterum hic est duplex vinculum.

131. Ita si concurrat Patronus egenus cum paupere etiam cognato, hic Patrono erit postponendus.

132. Modo tamen uterque egenus sit. Nam si dives Patronus à me donum, pauper alius eleemosynam desiderat, pauper Patrono erit præferendus, quia quo major est indigentia in eo, qui officia humanitatis à me postulat, eò magis quoque, ut superius diximus, obligatio mea accedit ad perfectam; igitur tum recurrendum erit ad regulam quartam.

133. Unde facile constat, quid in concursu patris & filii, quorum uterque alimenta à me postulat, dicendum sit. Ita enim arbitror: Quamdiu filius nondum est educatus, præferendus erit patri, quia ipsi perfectè obligor, patri imperfectè. Sin jam ex potestate dimissus, patri erit postponendus, quia pater gratitudinem postulat. &c.

134. Si autem plures qui me beneficio non affecerunt, à me beneficium desiderent, tum 8. *Quò arctiori vinculo aliqua persona nobis conjungitur, eò præstationes, quæ ipsi debentur, aliis præponderant. f)* Ratio jam iterum latet in thesi. Ita uxor præferenda fratri, frater patruo. &c.

135. In universum tamen, quæ hactenus traditæ sunt regulæ, videntur limitationem accipere à sequentibus: 9. *Inter leges quæ à potestatibus subordinatis proficiscuntur, lex inferioris potestatis cedit legi superioris. Ubi utrique simul satisfieri nequit.* Inde Deo oportet magis obedire quam hominibus. Et jussa regum jussis patrum familias præponderant.

136.

ad §. 129. e) Puf. p. 737. reg. 8. *ad §. 134.* f) Puf. d. l. n. 11. *ubi citat textus scripturæ.*

ad §. 135. g) Puf. p. 737. n. 9. *Regulæ priores desumtæ ab objecto, hæc à causa efficiente.*

136. 10. *Inter conventiones legesque cætera æquales peculiaris præfertur generaliori & quæ propius ad rem accedit.* Nam generalia per specialia ad certi quid determinantur.

137. 11. *Prout cujusque legis materia aliam nobilitate, utilitate aut necessitate superat, ita regulariter una alteri præponderat. h*) Nam inferiori obligationi velut hæc exceptio intelligitur addita, ut præstetur, si per majoris moment obligationem fieri queat.

138. Ita si lex una sit, *ne quis die feriato cum armis in publico versetur,* altera; *ne quis signo audito tumultus indice domi se contineat, sed cum armis magistratui in foro præsto sit,* & tumultus die feriato oriatur, dicendum erit, posteriorem legem habere se instar exceptionis in ordine ad priorem, hoc modo: ne quis die feriato cum armis in publico versetur, nisi tumultûs causâ â magistratu evocetur. *i)*

139. Plura ejusmodi axiomata suppeditantur â Grotio, non ita aperta tamen, sed de quibus dubitare non sine ratione liceat. Tale est illud: *l*) *Ut in prohibitionibus, illa quæ pœnam adjunctam habet, ei, quæ pœnâ vacat, &, quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur.*

140. Quemadmodum enim prohibitio sine ullâ pœnâ nullius videtur momenti, *m*) ita regula, quòd ex duobus malis minus sit eligendum, in malis moralibus non procedit.

141. Ita quod addit Grotius: *n*) *Juratum pactum si concurrat cum alio, cui abest jurisjurandi religio, huic præferendum esse,* fluit ex istâ hypothesi, quod Grotius arbitratur, jusjurandum

ad §. *137.* h) *Quoad 10. & 11. regulam confer Puf.* ibid. n. 4. 5. & 10.

ad §. *138.* i) *Alia exempla repete ex suprà dictis* §. 43.

ad §. *139.* l) Grot. II. 16. 29.

ad §. *140.* m) Puf. p. 736.

ad §. *141.* n) d. §. 29. *Sed exemplum, quod in notis ibidem adducit, planè nihil probat. Addit equidem Puf.* d. p. 736. *istam limitationem, nisi pacto jurato injuratum tanquam exceptio & limitatio sit insertum. Sed hoc non intelligo, & exemplum desidero.*

novam obligationem promiſſo ſuperaddere, cujus contrarium jam ſuprà demonſtravimus.

142. Denique dum concludit: *Id quod poſtremo dictum eſt debere vincere*, non tam ad interpretationem reſtrictivam pertinet, & caſum, ubi duæ leges apparenter colliduntur, ſed ubi omnis interpretatio ceſſat, & vera ſubeſt antinomia.

143. Sufficiant hæc ad oſtendendum uſum regulæ de vitandâ abſurditate ac iniquitate in reſtrictivâ interpretatione. *o*) III. denique *ratio legis* maximopere ad reſtringenda verba legis generalia momentum affert. Unde axioma vulgatum: *Ceſſante ratione, ceſſat ipſa legis diſpoſitio.*

144. Uti verò ſuprà *p*) quoad interpretationem extenſivam fecimus, ita & hic quoque diſtinguendum erit, utrum unica fuerit ratio legis vel pacti, an plures: *Si unica*, tum ſi ea ceſſet, reſtringendam etiam eſſe legem, nulla reſtat dubitatio.

145. Verum ubi legis *plures* fuerint rationes, non ſtatim unâ earum ceſſante, reliquæ expirant aut minus validæ ſunt ad ſuſtinendam legis efficaciam: interdum tamen *unicâ* ſaltem deficiente ratione reſtrictio procedit. *q*)

146. Nimirum ſi lex aut pactum plures habeat rationes *æquè principales*, *r*) ſufficiet ad reſtrictionem, ſi vel una earum deficiat.

147. Unde faciliùs poſſunt emergere caſus, in quibus recta ratio ſuadeat interpretationem coarctari, quàm extendi. Scilicet ut in omnibus rebus ut effectus non ſequatur, ſatis eſt unam cauſarum deeſſe; ſed ut naſcatur, omnes convenire oportet, ita in actibus obligationem producentibus ut interpretatio reſtringatur, ſatis eſt, unam cauſam deficere, ſed ut extendatur, omnes congruere neceſſe eſt. *s*)

148. Sed

ad §. *143*. o) vid. §. 109. Adde Pufend. §. 10. 17. 19. 20.

ad §. *144*. p) §. 90. ſeq.

ad §. *145*. q) Puf. §. 10. *ubi tamen hæc ultima omiſit, ut & rationem diſparitatis inter hæc duo.*

ad §. *146*. r) Conf. 92.

ad §. *147*. s) *Poterit declarari exemplo pulchritudinis, lineæ rectæ &c.* Conf. ſuprà §. 92. Puf. §. 17.

148. Sed si ex pluribus rationibus una sit *principalis*, reliquæ *secundariæ*, *illâ* modo cessante non abstinebit â coarctatione interpres, etiamsi ex his aliquæ ad casum obvenientem queant applicari. Sed harum una cessante non locum habebit interpretatio restrictiva, si modo principalis applicari possit.

149. Exemplum interpretationis restrictivæ ob rationem deficientem dabit species ista. Lex est; *qui propter tempestatem navim reliquerunt, omnia perdant; eorum navis cæteraque sint, qui in navi remanserint.* Magnitudine tempestatis omnes perterriti navem reliquerunt, & in scapham conscenderunt præter unum ægrotum, qui propter morbum exire & fugere non potuit. Casu navis in portum incolumis delata est. Illam ægrotus possidet, Navim petit, cujus fuerat.

150. Hic sane *ratio legis* fuit, ut qui ob navim servandam vitam suam periculo exposuit, aliquo præmio gaudeat. Quod ægrotus hic prætendere non potest, qui neque eo fine in navi remansit, neque ad eam servandam quicquam contulit.

151. Notandæ tamen sunt limitationes quædam regulæ nostræ. 1. Accidere sæpius, ut legis alicujus ratio sit non solum *ignota*, sed & talis, ut generalis aliqua æquitatis regula *aliud suadere* videatur. Si tamen voluntas superioris hâc parte se perspicuè determinaverit, subjectis meritò pro ratione esse jubetur, & ad producendam obligationem sufficiet, donec ipse Princeps, cui hoc soli relinquendum est, ex æquitate legem correxerit. *t*)

152. 2. Valebit regula nostra tum demum, si ratio ejus cesset *in universum*, hoc est, in aliis casibus similibus sæpiùs evenientibus, non si in casibus certis rarissimè contingentibus.

153. E. g. Lex est: *Impubes ne faciat testamentum*; Ratio, quia nullum est ejus animi judicium. Datur impubes, cui est prudentia ante pilos: Quæritur, an possit testari? non potest. *u*)

Zz 2 154. A-

ad §. 151. t) Puf. §. 10. Huber. posit. ad Pand. tit. de LL. n. 12. 13. *Huc pertinet exemplum de non manu mittendo servo uxoris adulterii suspecta, etiamsi longè abfuerit.*

u) Hub. d. l. §. 14. & 15. Conf. omninò Grotium l. 3. 5. sect. 3.

154. Aliud: lex eſt; *ne bona minorum alienentur absque neceſſitate*, idque commodo illorum conſtitutum eſt, ne rebus ſuis temerè ſpolientur. Datur caſus, quo ſit utile minori rem alienare citra neceſſitatem: quæritur, an id liceat judici? Non licet.

155. *Magnam* affinitatem cum præcedente obſervatione habet x) 3. Quod non ſufficiat, ſi ratio legis, quoad *actum* ceſſaverit, ſed ſatis ſit ad interpretationem reſtrictivam impediendam, ſi non deficiat quoad *potentiam*.

156. Senſus eſt: Lex vel conventio, in quâ legislator vel paciſcentes reſpexerunt rationem aliquam, puta ut periculum aut incommodum evitarent, non ſolum in iis caſibus valet, quando iſtud revera eſt ſecuturum; ſed in illis quoque, ex quibus probabiliter aut ſaltem non adeò difficulter exiſtere poſſe creditur.

157. Ita ſi lex ſit; *ne quis noctu cum facibus per plateas ambulet*, non excuſatur quis, ſi dicat ſe ita circumſpectè iis uti, ut nemini damnum inde proveniat.

158. Ita ſi inter duos populos fœdere cautum ſit, *ne exercitus aut claſſis intra certum locum deducatur*, licet ratio conventionis fuerit, ut ne inde damnum actu alicui inferretur, haud quicquam tamen licebit exercitum aut claſſem eò deducere, utut animus nocendi abfuerit. Nam ſufficit, quòd alteri facilè noxa queat inferri ab eo, qui intra illum locum verſatur.

159. Penè obliti fuiſſemus regulæ, quæ & uſitatiſſima eſt, & communiter ambitu ſuo ampliſſima eſſe creditur, ut in omni interpretationis ſpecie ſibi locum vindicet, quæ nimirum in diviſione materiæ, prout hæc vel favorabilis eſt, vel odioſa, nititur.

160. Quippe quod interpretationem *declarativam* concernit, nihil notius eſt, quàm quòd dici ſoleat: *Favorabilia eſſe latius, odioſa ſtrictius interpretanda.* y)

Quæ in §. 160. continentur, jungenda est lectio appendicis huius libri secundi in qua dicta confirmantur contra obiectiones Placcii.

161. A quo alterum parum differt: *Favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda*; niſi quòd hoc magis ad interpretationem extenſivam & reſtrictivam reſpiciat.

162. Sed

ad §. 155. x) Puf. d. §. 20. 16. 10. Puf. V. 12. 12. & de O. H. 1. 17. 9.
ad §. 160. y) Vide Grotium II.

162. Sed nescio, an hujus axiomatis is sit usus, qui communiter creditur, & non potiùs rectius sit, si in datis regulis maneamus, & entia præter necessitatem non multiplicemus.

163. Nam si initio *fundamentum* ejus respicias, nititur id divisione materiæ, de qua sermo est; adeoque nihil obstat, quo minus hoc intuitu id referre possis ad regulam de materiâ: quod verba secundum materiam substratam sint intelligenda.

164. Deinde si disquiras, quid sit *favorabile*, quid *odiosum*, deprehendes nimium quantum variare Dd. Grotius tres species dicit eorum, quæ *promittuntur*, alia *favorabilia*, alia *odiosa*, alia *mixta* sive media.

165. *Favorabilia* vocat, quæ æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quò major sit atque latiùs pateat, eò majorem ait esse promissi favorem. Ergò eorum quæ ad pacem faciunt, majorem esse, quam eorum quæ ad bellum; belli item ob tuitionem suscepti majorem, quàm aliis de causis.

166. *Odiosa* autem esse statuit, quæ partem alteram tantum aut plus alterâ onerant, quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant.

167. Quod si *mixtum* sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causâ, id pro magnitudine boni & mutationis modo favorabile, modo odiosum censeri, ita tamen, ut cæteris paribus favor censeatur potior.

168. Hîc igitur si *primò* spectes, quod Grotius divisionem hanc in *promissis* adhibeat, dubium oriri possit, an eadem etiam in legum interpretatione habeat locum? Sanè quæ Grotius de æqualitate & inæqualitate affert, ad leges, quæ semper inæqualibus feruntur, accommodari nequeunt. Et tamen nihil frequentius est, quàm quòd JCti eandem regulam ad leges extendant, dum v. g. afferunt: *Beneficia Principis esse extendenda; Leges pœnales restringendas*, item: *statuta & omnem legem derogantem admittere saltem interpretationem restrictivam.*

169. *Secundò* cum negotiis humanis sic est comparatum, ut nullum reperire queas, quod *ex omni parte favorabile aut odiosum*

appellare poſſis, *z*) cum hi termini non rei ipſius eſſentiam, ſed relationem ad utilitatem aut damnum, quod homines inde ſentiunt, exprimant, & verò ubique quod uni damnoſum eſt, alteri utilitatem afferat; aut ſi vel maxime hoc contingere poſſit, unam eandemque rem pluribus utilitatem afferre, inter hos certè nulla deſuper erit contradictio, ut interpretatione pacti aut legis ad eam tollendam ſit opus.

170. *Tertio.* Etſi verò Grotius in eo occupatus ſit, ut *regulas* certas de diſcernendis favorabilibus ab odioſis tradat, vereor tamen, an eæ magnum momentum afferant, ſi à regulis, quas ſupra dedimus, abſtrahas. Ita quod *favorabilia* concernit: quid ſi in fœdere pacis conventum ſit *captivos utrinque reſtitui? a*) Et una pars, quæ longè plures captivos detinebat, pro ſingulis ſingulos velit reddere, altera vero omnes pro omnibus; ex Grotii notis hæc poſterior pro ſe afferet, *favorabile* eſſe negotium, cum *ad pacem ineundam* ſit directum, adeoque extendendam eſſe locutionem; prior verò urgebit, *odioſum* ita pactum eſſe, quæ partem alteram *plus alterâ oneret*, atque adeo in ſe non habeat utilitatem.

171. Ita ſi fingamus legem eſſe, quæ *frumenti exportationem prohibeat, pœnâ gravi in exportantem ſtatutâ*, & quis *farinam exportaverit*, ſi regulam de favorabilibus & odioſis quis hic applicare velit, facilè videri poteſt, exportantem non eſſe puniendum, quia lex iſta ad *odioſas* ex dictis Grotii referenda eſſet, non ſolum qi de priori licentia aliquid immutat, ſed & quia *pœnam* in ſe continet; cum tamen certum ſit, legem illam ad præſentem caſum, ob rationis identitatem, pertinere.

172. Non equidem ignotum eſt, in legibus Romanis ſæpius ex favore rei deciſionem peti in ambiguis, *b*) ut in cauſis *libertatis, dotis* &c. Sed tum vel in applicatione ſimul ad unam regularum præcedentium reſpicitur, vel, quod ita decidendum ſit, juri civili

ad §. 169. z) *Inde natum mihi corollarium: Favorabilia definiri non poſſe, & ob iſtud corollarium controverſia cum Clariſſimo Placcio, de qua vide appendicem poſt finem hujus lib. II.*

ad §. 170. a) Conf. Puf. V. 12. 13. p. 722.

ad §. 172. *b*) Vid. omninò Rebhahn. th. 36.

civili debetur, determinanti quid pro favorabili habendum sit, citra quam determinationem si fuisset, negotium non potuisset expediri. At jam quærimus de regulis interpretationis ex dictamine rectæ rationis solùm hauriendis.

173. *Quartò:* Quod regulas concernit, quas Grotius de *usu* favorabilium &c. in doctrinâ interpretationis format, (& in summam contractæ id volunt. *c*) 1. In *non odiosis*, h. e. ut intelligo, in *mixtis*, sumenda verba in usu populari & latissimo. 2. In *favorabilibus*, si artifex sit, qui loquatur, verba etiam in sensu artificibus peculiari, non tamen planè improprio, nisi ad evitandam absurditatem vel iniquitatem, accipi poterunt. 3. In *odiosis* sermo figuratus aliquantulum admittitur, ut onus vitetur:) ad illas cum uno saltem vel duobus exemplis universalitatem haud quaquam inferentibus illustret, multæ instantiæ dari poterunt, in quibus si solum regulas istas applicare velis, *d*) dubium & obscurum sermonem tollere non poteris, aut si applicatio cum dictamine rectæ rationis non pugnet, etiam citra istas ex superioribus regulis de materiâ substratâ, effectu, ratione &c. isti dubio satisfieri possit.

174. Ita dum jus Romanum pollicetur actionem, si quis de possessione rei suæ *dejectus* est, rectè Grotius notat, id etiam extendendum esse ad eum, qui vi *vetitus* est ad suum accedere; sed non tam ex ratione regulæ primæ, de *non odiosis*, quam ex *ratione* legis, quia jus Romanum omnem violentiam privatam voluit hoc modo coercere.

175. Ita dum Caligula eorum, qui pro se & *posteris* civitatis jus impetraverant, *nepotibus* jus civitatis negabat, quasi non intelligi deberent posteri ultra primum gradum; non opus est ad convincendum iniquitatis Caligulam ad primam Grotii regulam refugere, sed sufficit, quòd in *posterorum* voce nulla sit obscuritas, ipse

ad §. *173.* c) Grot. II. 16. 12. Puf. V. 12. 13. *ubi ex his facit quinque regulas.*

d) Conf. §. 171. juncta regula 3. hic.

ipse vero Caligula omni ratione, quæ restrictivam interpretationem suadeat, destituatur.

176. Ita ex regulâ ultimâ de *odiosis* defendere nollem *e*) factum Aureliani, qui eo tempore, quo proficiscebatur ad bellum Orientale, *bilibres coronas* populo promisit, si victor rediret, post reditum verò suum *coronas de panibus siligineis* singulis donavit. Erat enim hoc evidens verborum cavillatio, quamvis neque populus à stultitiâ excusari poterit, quod speraverit aureas.

177. Quæ hactenus dicta sunt, procedunt in *obscuritate*, quæ sic comparata est, ut adhibitâ arte rectæ interpretationis legitimo aliquo modo superari exponique possit *f*) nam in cæteris quæ adeò obscura sunt, ut humano intellectui *nullam* discernendi facultatem relinquant, frustra suam curam operamque interpres consumserit.

178. Puta v. g. si quis loquatur planè *sine ullâ vocis significatione*, si id quod scriptum est, *prorsus legibile non sit*, neque oculis possit perspici, neque intelligi, quid significet. *g*)

179. Si deficiat item *omnis conjectura voluntatis*. *Ut si* testator *Titium* liberis suis tutorem dederit, sintque Titius pater & filius, nec appareat, quem dederit, neuter Tutor erit. Aut si dixerit: *Si Stichus heres non erit, liber & heres esto*, non valebit substitutio. *h*)

180. Aut si voluntas loquentis *nullum exitum* invenire possit, ut in verè perplexis, quorsum etiam referre possis exemplum modo memoratum de Sticho sibimetipsi substituto.

181. Ita Julianus illam institutionem: *Si Titius heres erit, Sejus heres esto; si Sejus heres erit, Titius heres esto*, ut perplexam scribit esse inutilem, cum conditio existere non possit. *i*)

182. Mihi

ad §. 176. e) *Defendit tamen Puf.* d. p. 723.

ad §. 177. f) Vide suprà §. 74. Rebhahn. th. 16.

ad §. 178. g) Rebhahn. th. 43. l. 7. de supell. leg. l. 9. de Ædil. Edict. l. 1. pr. de his quæ in testam. del. l. 2. de his quæ pro non script. hab.

ad §. 179. h) l. 30. de test tut. l. 10. §. ult. de V. & P. S.

ad §. 181. i) l. 16. de condit. inst. conf. suprà §. 41.

182. Mihi verò, quod pace Juliani dixerim, videtur Testator non id voluisse, ut neuter *ante alterum* heres sit, quomodo Julianus eum intellexit, sed ut neuter *sine altero* heres esset, ac si dixisset: *Titius & Sejus heredes sunto; si unus eorum heres non erit, nec alter heres esto. l)*

183. Nam cum verba institutionis & hanc interpretationem admittant, putamus eam expositioni Juliani esse præferendam, quoniam magis convenit cum regulâ, quam supra *m)* ex loco de effectu inculcavimus.

148. Magis ad hunc locum videtur spectare illustre exemplum conventionis inter *Paridem & Menelaum*. Conventum fuerat, ut *victori* cederet Helena; In repetitione ejusdem ante pugnam dictum erat: Ut ei cederet Helena, qui alterum *interfecisset*. Paris succumbens fugâ sibi consulebat. Petebat Menelaus sibi Helenam adjudicari ut *victori*, contradicebat Paris, quod ipse adhuc *viveret*. Quæstio erat, *an posterior repetitio conventionem priorem ambiguam explicuisset, utrum in posteriore mentio interfectionis saltem exempli loco facta fuisset?* Pro utraque sunt conjecturæ non contemnendæ, *n)* ac, ut nobis videtur, decisionem ejusdem in æquilibrio suspendentes.

185. Similiter si *manifestè sunt pugnantia* in sermone aliquo, cessat interpretatio, quia nemo eodem tempore contraria potuit voluisse. Hinc leges Romanæ inculcant: *Ubi pugnantia inter se in testamento juberentur, neutrum ratum esse. Scripturas* etiam *di-*

ad §. *182.* l) *Ita v.g. contingere potest, ut unus amicus ad alterum dicat: si tu vis exspatiari, & ego volo. Et alter respondeat eodem modo. Quid si enim Sejus & Titius simul & uno momento se declarent, quod velint heredes esse. Item: conditio impossibilis habetur pro non adjecta. Nisi dicere velis, conditionem impossibilem differre à perplexa.* Conf. suprà §. 170.

ad §. *183.* m) §. *63. Adde, quod conditio hæc, etiamsi subtiliter loqui velimus, possit habere exitum.*

ad §. 184. vid. Pufend. §. 9

versas fidem invicem sibi derogantes ab unâ eâdemque parte prolatas nihil firmitatis habere.o)

186. Nisi forte unus sermo sit altero posterior. Nam *quod posterius inter contrahentes placuit, derogabit prioribus, & ubi duæ contrariæ leges sunt, semper antiquæ obrogat nova.*

187. Peccatur vero contra hanc ultimam observationem de pugnantibus, etsi graviter, communiter tamen ab interpretibus juris Romani, qui nullas *antinomias* in legibus Justiniani deprehendi asserunt.

188. De iis loquor, qui vel legem in aliâ parte corporis Justinianei aperte abrogatam cum abrogante, vel leges in unâ eâdemque parte sibi invicem apertè contradicentes mepiis quibuscunque conciliare allaborant.

189. Nollem adeò JCto alias magni nominis, *p*) dum contrà Wissenbachium disputat, sæpiùs excidisse has voces: Ad evitandas antinomis potius quibuscunq; distinctionibus pugnam esse dirimendam.

160. Scilicet hæc est ἰδία ἐπίλυσις, q) quam alii rectè contrariis bonæ disputationis accensent, quâ quis ad ejus voluntatem quam suscepit interpretandam, suum intellectum non accommodat, sed ad suam voluntatem alterius intellectum detorquet.

191. Sed de eo alibi fusius. Tu modo disce, hâc viâ impossibile esse, ut quis evadat JCtus; cum ea à tramite interpretationis justæ oeflectat, sed fieri aliquem Sophistam, & verborum cavillatorem.

192. Antequam hinc abeamus, monendum, ne quis ea, quæ hactenus tradidimus indistinctè arbitretur, ad *voluntatem divinam* esse applicanda. Etsi enim supra *r*) assertum fuerit, legibus divinis exponendis easdem inservire interpretationis regulas, quibus

Hæc dicta sunt expungenda, tanquam huc non pertinentia, sed partim Theologis relinquenda, partim reservanda libro de Religione.

ad §. *185*. o) Puf. §. 6. l. 188. pr. de R. I. l. 14. C. de fide instrum.
ad §. *189*. p) Strauchio in dissert. Justin.
ad §. *190*. q) Rebhahn. th. 43.
ad §. *192*. r) §. 2. & 3. hic.

bus utimur in expositione sermonis humani; non tamen putandum est acsi quoque omnia, quæ de obscuritate verborum, ejusq; divisione fusius disseruimus ad voluntatem divinam pertineant.

193. Manet enim *scripturæ perspicuitas* illæsa, & si unus alterve ejusdem locus sit explicatu difficilior. *s*) in quibus regulæ bonæ interpretationis vel ideo addibendæ erunt, tùm ut *ignorantia* tollatur nostra, tum ut evitemus verborum Scripturæ *cavillationes*.

194. Sunt igitur multæ *differentiæ* inter obscuritatem *voluntatis divinæ & humanæ*, quarum quasdam saltem brevitatis studio tantemus.

195. I. Obscuritas voluntatis divinæ magis est in *intellectu humano*, quam in sermone divino: At in voluntatis humanæ declaratione sæpius vitiũ hæret *in scripto & verbis*, non in interprete, *t*)

196. Unde II. Scrlpturæ difficultas confundit aliquando *indoctos* & *Sophistas*: obscuritas vero voluntatis humanæ *doctissimos & sapintissimos* plus unâ vice in angustias redigit. *u*)

107. Itaque III. Si adhibeas regulas interpretationis, & maximò ex loco de cunjunctis origine petas subsidium, difficultatem istam in præceptis divinis *x*) *facille superare* poteris. At obscuritas voluntatis humanæ sæpiùs est *inexplicabilis*.

168. Neque enim IV. *perplexitatem* deprehendes in legibus divinis, bene tamen in legibus & pactis hominum.

199. Neque V. *pugnam genuinam* in præceptis DEI poteris ostendere, infinata verò ostendi poterunt in legibus humanis; quicquid etiam hic protestetur Tribonianus quispiam &c.

Reliqua pete à Theologis.

FINIS LIBRI. II.

ad §. *193*. s) II. Petr. 3. v. 16. Dannh. Hermen. Secr. p. 50. 51. Calixt. de præcip. cap. relig. disp. 4. th. 81. seqq. p. 83.

ad §. *195*. t) Dannh. d. l.

ad §. *196*. u) II. Petr. 3. v. 16.

ad §. *197*. x) *Aliud in præceptis divinis*. Dannh. d. l.

APPENDIX

Ad Librum II. Institut. Jurispr. Divinæ.

Quæstio inter Clarissimum Placcium & Autorem: De Definitione favorabilium & odiosorum &c.

HISTORIA CONTROVERSIAE.

FEre Triennium est, cum per postam Hamburgensem literas acciperem à Pseudonymo ad me scriptas, & sigillo figuram confusam arabicis literis non multum absimilem representante signatas. Referebat in iis autor, quanti me & mea studia æstimaret, non tamen potuisse omittere ex amore virtutis & pietatis, quin me amicè admoneret de insigni & impio errore in Institutionibus Jurisprudentiæ divinæ à me commisso, utpote qui (in cap. ult. lib. 1. prioris, & cap. 1. lib. 2. præsentis editionis) negarem, cultum Dei externum ex jure naturæ esse demonstrabilem. Igitur orabat, ne ægrè ferrem, quod notas ejus ipsi in lectione libri mei ortas mecum communicaret, & me certiorem jubebat esse, quod nemo sciret quæ mecum ageret, cum in mei gratiam ipse manu propria omnia ista ad me scripserit, nec amanuensis sui opera voluerit uti. Insequebantur scholia ad dictum caput libri mei de officio hominis erga Deum, liberius & videlicet non ea deliberatione conscripta, quæ in epistola fuerat adhibita, cum eo tempore haud dubie non cogitaverat, quod ea aliquando mihi exhibere vellet. Summa eorum eo respiciebat, quod ea, quæ ibi dissero de insufficientia luminis naturæ ad demonstrationem cultus divini externi, eum

in

in ſenſum acceperat, acſi ex lumine naturæ negare voluiſſem Deum cultu externo eſſe honorandum, & quod reſponſiones meas & inſtantias ad argumenta, quæ quis forte pro aſſertione cultus externi formare poſſet, ita interpretatus erat ac ſi argumenta mea eſſent pro demonſtranda negatione cultus externi, quo pacto non poterat non ſententia mea ſana aliàs & innoxia, in peſtilentiſſimam ac planè impiam detorqueri, unde in ipſis ſubinde ſcholiis allocutiones ad me & adhortationes tanquam atheum & blaſphemũ legebantur. Claudebat literas iſtas Epilogus, in quo per mixturam blanditiarum & minarum me adhortabatur, ut ſcandalum publicè datum publica confeſſione & revocatione tollere, promittens, ſi id facturus eſſem, quod tum verum nomen ſuum profiteri vellet, quod ſi in impia ſententia eſſem perſeveraturus, publice eum me accuſaturum eſſe. Ego vero facilè errorem Autoris hujus ejusque originem detegens, cauſam mutandi ſententiam meam nullam videbam, ſimul miſerebar hominis, qui, quicunque etiam eſſet, toto literarum contextu ejusmodi animum proderet, qui ex præcipitantia, hypocriſi & pertinacia eſſet compoſitus. Lubentiſſimè reſpondiſſem, ſi ſciviſſem, cui literæ meæ inſcribendæ fuiſſent. Igitur inquirendo in autorem, monſtrabam aliquibus ex auditoribus meis illam Epiſtolam, & cum inter ipſos etiam Hamburgenſis aliquis eſſet, perſvadere is mihi conabatur, ductus literarum eſſe iis ſimillimos, quos Clarisſimus Placcius ſcribendo efformaret. Sed credere nolebam, partim quod mihi imaginari non poſſem, virum jam olim doctrinam de interpretatione præceptis includentem, tam inſignem agere verborum meorum cavillatorem, partim quod mores, qui ex literis ad me datis elucebant, non videbantur quadrare moribus, quos in Clarisſimo Placcio ante aliquot annos Hamburgi ipſe me obſervaſſe putabam, & quos de ipſo alii fando retulerant mihi. Interim cum aliter Pſeudonymo iſti ſententiam meam declarare non poſſem, & verò tum temporis videlicet *d. 4. April. 1691.* publica à me habenda eſſet diſputatio *de Nævis Jurisprudentiæ*

Romanæ ex Historia Juris ab ejectis Regibus ad duplicatas leges XII. Tabularum deductis, corollaria sequentia dictæ disputationi adjeci, quæ ob rationes mox dicendas hic apponam integra. I. *Omnis cultus religiosus ex revelatione ortus est, nec datur Religio naturalis, per ea quæ latius deduxi in Institut. Jurusprudentiæ Div. lib. 1. cap. ult.* II. *Cum officium JCti consistat in justa legum interpretatione, cavendum ipsi maximè est ab erroneis interpretandi regulis vulgò receptis, quæ vel obscuræ sunt, & ipsæ interpretatione difficillima habent opus, atq; sic magis asyla ignorantiæ & clypei sophistarum sunt, quàm arma, quibus JCtum decet esse armatum, vel apertè falsæ.* III. *Talis est illud brocardicum JCtorum & vulgaris cynosura interpretationis extensivæ & restrictivæ: Favorabilia esse extendenda odiosa restringenda: neque enim definiri potest, quid sit favorabile, quid odiosum.* IV. *Sequentes autem rivuli ex illo fonte deducti apertè falsi sunt. Scilicet: Leges pœnales & statuta particularia non admittere interpretationem extensivam, sed esse restringenda, quia pertineant ad odiosa.* V. *Item illud vulgare: Beneficia Principis tanquam favorabilia esse extendenda & latè explicanda. Quod tamen à regulis præcedentis numeri in eo differt, quod illarum saltem quædam exempla quamvis pauca, nec ad axioma inde formandum sufficientia dari possint, hujus verò, fremant omnes licet, hactenus ne unicum quidem exemplum verum & adæquatum reperire potuerim.* VI. *Talis etiam est ista communis regula, qua utuntur in interpretatione declarativa: Verba in dubio propriè sunt exponenda, nisi necessitas nos adigat ad interpretationem figuratam, vel ex propriâ significatione sequatur absurdum.* VII. *Uti denique & ista ex priori deducta: Testamenta non admittere acceptionem verborum impropriam seu figuratam.* Ex his corollariis, ut facilè intelligis, primum directè oppositum erat Pseudonymo isti, ut videlicet ipsi, cum aliter non possem, publicè declararem, quod hypocritica ejus epistola ad publicam, quam à me exigebat, revocationem me non movere potuerit, & ut ipsi indicarem, quod si me doctrinam meam non revocantem, secundum minas epistulæ, publicè accusare velit, id quantocyus facere possit. Reliqua

qua autem corollaria tùm quidem eâ occasione mihi enata erant. Tractaveram jam in prima editione Jurisprudentiæ meæ divinæ *lib. 2. cap. ult.* de falsitate regulæ vulgaris in doctrinâ de interpretatione receptæ: favorabilia esse extendenda, ooiosa restingenda. Tum vero de aliis similibus pseudoregulis non cogitaveram. At successu temporis deprehenderam adhuc alia vulgata juris brocardica non melioris momenti esse quam istam regulam. Igitur ur occasionem daren Consultissimis JCtis, quibus jam tum temporis municipium hoc abundabat, ut in majori froquentiâ mecum publicè opponendo conferrent, summatim istam doctrinam de pseudoregulis corollariis istis inclusi, putans fore, ut sententiam adeò paradoxam eo plures oppugnarent, quanquam ne unicus quidem opposuerit, sed vel od evidentiam assertionum mearum, vel aliis ex ratioeibus tacendo approbaverint. Sed ut ad Pseudonymum meum redeam, nihil post aliquod tempus, vel publicè quantum mihi constat ab eo editum fuit, quod meam sententiam publicè accusaret, vel per alias literas ad me scriptum, quod mihi patefaceret, quomodo persevarantia mea in doctrina semel proposita ipsi placeret. Sed ut causam tamen ipsi etiam redderem, quæ me moverit, ut per objectiones ipsius non comotus fuerim, simul vero fundamentum erroris ipsi placidè commonstrarem, totam doctrinam de officio hominis erga DEUM pubicè reassumendam, & ea, quæ Pseudonymo occasionem errandi, dare potuerant, sine ejus mentione tamen, clarius ponenda esse duxi. Unde quemadmodum quæ in corallariis reliquis de falsis interpretationis regulis succinctè asserueram, paululum distinctius posteà exposueram in *Praxi Germanicâ Logices, capite 3. §. 107. seq.* ita anno 1692. *in introductione Germanicâ ad Ethicam c. 3. n. 33. seqq.* ita tractavi & explicavi sententiam meam de cultu externo DEI ex solâ ratione non demonstrabili, ut putaverim, Pseudonymo isti jam ex asse esse satisfactum, & scrupulos omnes, quos prætendere poterat esse exemptos, Sed non sivit me diu manere in istâ opinione, quam

quam de ipso conceperam. Quin potius mox alias ad me, sed breviores literas dedit, cum prioribus & ductu literarum & sigillo omnino convenientes, nisi quod in posterioribus ex Pseudonymo se mutaverit in Anonymum. Placet autem epistolam illam secundam referre totam, si tamen epistola dicenda est, quæ nonnisi quæstionem continet: *J. N. J. C. Quæritur: Annon Clariss. Dn. Christianus Thomasius in Jurisprudentiâ suâ NB. divinâ inscriptâ, & introductione ad Philosophiam Moralem, Germanicè postmodum divulgatâ docens: DEUM quidem, ut Ens perfectissimum interno amore cultuque, ac paritione vi lucis naturalis venerandum agnosci: negans interim, pro summo Bono eundem habendum, vel externo cultu prosequendum ex eâdem posse perspici; participet de peccato Gentilium inexcusabili atque contradicat Apostolo: Rom. I. v. 21?* Videbam ex hac quæstione, Anonymum legisse cum cura introductionem meam ad Philosophiam moralem: Videbam, eum nihil deprehendere ibi potuisse, per quod objectiones suas primas sustinere valeret; sed interim tamen veritati cedere noluisse, verum objectionem aliquam satis inconvenientem illã quidem anxiè conquisivisse, ut impietatis notam mihi inureret, cum tamen apertè Apostolus dicto loco contrà eos disputet, qui cultum externum juri naturali etiam repugnantem adhiberent, & idololatria maximè irrationabili se commacularent. Quamvis autem objectio ista per modum nudæ quæstionis esset proposita, facilè tamen colligere licebat, quærentem non ea intentione quærere, ut ipsi responderetur. Quomodo enim responderetur anonymo, qui nec ubi degeret, in literis adnotaret? Accedebat, quod gravior aliqua suspicio scribentem oneraret, eum magis sollicitum esse, ut famæ meæ apud viros honestos detraheret, quàm ut inquireret veritatem, cum eandem omninò quæstionem & illud instar literarum ad Theologum aliquem pium & eruditum, cujus amicitiâ maximè delector, eodem die transmiserat, quod certè quâ intentione factum fuerit, quilibet non longè quæsitis conjecturis assequi potest. Publicaverat post ea anno superiori Clarissimus Placius opuscula

ſcula quædam Juridica, ſecundæ editioni de JCto perfecto adjecta, inter quæ ſextum in ordine refutando meo corollario de favorabilibus & odioſis deſtinatum videbam. Cui paulo poſt in quæſtionibus promiſcuis Hiſtorico-Philoſophico-juridicis modeſtè reſpondi. Repetiit quæſtionem iſtam meam Vir Clariſſimus non ita pridem, ac eamque annotationes quasdam imprimi curavit. Simul vero literas ad me dedit, quas ubi evolvi, ſtatim agnovi ductum literarum eundem cum eo, quem Epiſtolæ Pſeudonymi & Anonymi exhiberent, agnovii ſtylum ſimilem ei, quo prima epiſtola conſcripta erat, ſcilicet blandientem, meticuloſum & pacem ac pietatem ferè ubique ræ ſe ferentem. Jam quid facerem lector? Si ante aliquot annos talia mihi accidiſſent, fortè tali modo reſpondiſſem Clariſſimo Placcio, qui Pſeudonymo iſti & Anonymo diſplicuiſſet. Nunc cum alia mens ſit, & vanitatem vindicationum ejusmodi per DEI gratiam agnoſcam, nil mitius excogitare potui, quam ut Lectori quæſtionem iſtam meam cum ſcholiis Clarisſimi Placcii & ſuccinctis meis reſponſionibus, tum & ejus epiſtolam ad me ea propter ſcriptam communicem, non alium in finem, quam ut doctrina iſta de inanitate regulæ vulgaris de favorabilibus & odioſis modeſtè corroboretur, & ſi Anonymis iſte fortè ad alios de me ſic inſidiosè ſcribere vel loqui pergat, lector veram cauſam cognoſcat, cur mihi ſine cauſa lites iſtæ fuerint motæ. Ipſe vero Clariſſimus Placcius non ægrè feret hanc reſponſionem, præprimis ſi illud penſitaverit, quod ob multas rationes ex dictis non difficulter colligendas, inpoſterum ipſi nihil amplius ſim reſponſurus.

* Quæſtio mea à ſcholiis Clariſsimi Palccii, quia ſeparataeſt, facilè diſtingvi poterit. Reſponſiones autem meas ad iſta ſcholia, notatione alicujus literæ ex alphabetho ſcholi is Placcianis, brevioribus tamen lineis ſunt addita.

QUÆRO.

An Favorabilia & Odioſa * in doctrina de interpretatione definiri poſſunt? Non videtur.

I. N. J. C.

IN doctrina de interpretatione.) *Quorſum hæc* Status Controverſiæ immutatio? *a*) *Sane* in Corolla-

a) Ignoſcet mihi Clariſſimus Vir Statum Controverſiæ non mutavi. Hoc ſophiſtarum eſt. At vero verba diverſa idem ſignificantia in diverſis locis adhibere, vel certè talibus uti, quæ ex antecedentibus aut alibi dictis facilem interpretationem admittunt, ſi non incidant in manus interpretis præjuditio occupati, id non eſt ſiatum controverſiæ mutare. Egi in capite ultimo libri II. Inſt. Jurispr. divinæ de interpretationis regulis & ſubinde in tractatu iſto indicavi, quod putem easdem eſſe regulas interpretandi pacta, & leges, aut alia negotia hominum, in quibus voluntatem ſuam verbis declarant. Dixi *ibid.* §. *160. ſeqq.* quod falſa regula interpretationis ſit: favorabilia extendenda odioſa reſtringenda. Dixi *in* §. *169. ibid.* quod nullum negotium humanum reperiri poſſit, quod omni ex parte favorabile, aut odiſoum appellari posſit. Dixi *in* §. *170. ſeqq.* quod κριτήρια quæ Grotius de diſcernendis favorabilibus ab odioſis ſuppeditat, ſint inſufficientia. Ergo dum poſteà in corolla-

corollariis asserui, quod regula de favorabilibus & odiosis sit erronea in interpretatione juris vel legis, non mutavi statum controversiæ. Si enim est erronea in interpretatione in genere, etiam erronea erit in interpretatione juris.

rio (1.) restringebantur *hæc, ad doctrinam de interpretatione Jurius solam*; *b*) que nunc *ad omnem inter-*

b) Nollem hæc tanta fiducia assereret Vir Clarissimus, quæ apertè falsa sunt. An enim usquam corollario particulam restrictivam vel extensivam adhibui? An oblitus fuit Vir Clarissimus: Unius positionem non esse exclusionem alterius?

pretationem extenduntur, *c*) (2) Ceneratim *definiri posse*

c) Ergo hic nulla est extensio, sed potius propositio quæstionis, uti ab initio fuit proposita in Institutionibus Juris divini, quas se legisse Vir Clarissimus non potest diffiteri.

Favorabilia & *odiosa* negabatur. Nunc in doctrina de interpretatione sola. *d*) *Quod adeo nec satis assequi me fa-*

d) At in institutionibus §. *169*. 17*0*. ita perspicuè disserui, ut quilibet intelligere posset, me id velle, quod non habeantur definitiones tales favorabilium & odiosorum, ut in applicatione regulæ illius vulgatæ per eas favorabilia & odiosa discernere possimus. Si vero etiam in Institutionib9 mentem meã non ita explicuissem: Annon regula veræ interpretationis est: verba, etiam generalia, id est in præsenti negatio indefinitè posita, intelligenda esse secundum sudstratam materiam.

teor, qua mente fiat. e) *Certe vereor, ne ad alias, nec dum*

e) Homo suspicax sine justa suspicionis causa, aliis de se suspicandi occasionem præbet.

hactenus inter nos agitatas, & agitatu magis ambagiosas, & tortuosas quæstiones, hinc à prima, & unica mihi cum Cla-

rissimo Thomasio invide f) admodum agitari cœpta, auffera-

f) Sed quæ causa noluntatis ? Et quænam violentia aut necessitas Virum Clarissimum adegit, ut controversiam istam *p.269. de JCto perfecto & p. 186. Opusc. Jurid.* vel mihi moveret, vel circa eam litem publicè contestaretur ?

mur. g) Nempe (1) Annon bene, ac philosophice definita se-

g) Nulla vero causé, ut ividimus, verendi ista aderat, Nec sum ille, qui tortuosas & ambagiosas questiones amat. Certè has tres, quas ipse Vir Clarissimus hic excogitavit, ne quidem omnes intelligo.

mel: tam in doctrina de interpretatione, quam alibi, maneant bene definita? An (2) si definiri possint maxime favorabilia, & odiosa; in doctrina de interpretatione definiri queant: tum absolute, quod ad suam naturam; tum (3) respective, quod ad methodum docendi non violandam? &c.

§. I.

IN omnium ore sunt regulæ, dum de interpretatione pactorum & legum agitur: *Favorabilia esse latius, odiosa strictius interpretanda:* Item: *Favorabilia esse extendenda, odiosa restringenda,* quarum explicationem potissimum suscepit Hugo Grotius *in capite de interpretatione Libri II. de J. B. & P.* Intendi vero *in Institutionibus meis Jurisprudentiæ divinæ Lib. II. cap. 11. §. 160 usque ad 176.* ostendere, has regulas nullum habere usum in materia interpretationis, quin (*) potius aptas esse, ut sub earum prætextu interpretationes cavillatoriæ & ineptæ pssint salvari. Rationes ibi vide. Est vero inter eas non infima, quod obscurissimum sit, quid sit favorabile vel odiosum, cum omne, quod uni favorabile est, alteri odiosum sit, adeoque favorabilia & odiosa non possint describi. *vid.*

d. l. §.

d. l. §. 169. Postea cum Halæ Anno 1691. de nævis quibusdam Iurisprudentiæ disputarem, inter corollaria disputationis sententiam illam repetii: *Falsum esse Brocardicum JCtorum de favorabilibus extendendis & odiosis restringendis, neque enim definiri posse, quid sit favorabile, quid odiosum?*

Ad §. 1.

Potius aptas esse.) *Hoc commune habent cum omnibus rebus humanis optimis, quæ pravo usu pessimæ evadunt: per se interim nihilominus, ob usum optimum optimæ permanent, & excoluntur, ac æstimantur. b)*

b) Nescio, quid hac Glossa velit Vir Clarissimus. Dixi: regulas illas nullum habere usum, *quin potius* aptas esse ad salvandas ineptas interpretationes. Hic evidenter istud: *quinpotius* non est particula caussalis rationem reddens prioris assertionis, sed amplians & augens. At si glossa Viri Clarissimi me ferire debet, debuissem asserere: *ideo* inutiles esse *quia* aptæ sint &c. Ergo necesse est, ut Vir Clarissimus hic vel officium boni disputatoris vel officium boni interpretis neglexerit.

§. II.

Res autem ipsa ostendit, hic non agi 1. de definitione favoris & odii, sed de definitione favorabilium & odiosorum, (*) neque sequi, definiri posse favorem, ergo & favorabile, non magis quam definiri posse amorem, ergo & amibile. Etenim non sufficit dicere, quod favorabile &c. sit objectum favoris, (*) non enim quærimus notionem generalem conceptûs nostri de favorabili, sed de finitionem rei ipsius, ita ut per eam favorabilia ab odiosis in exemplis omnibus aut certe plerisque (*) discernere possimus. Deinde cum favorabile vel notet ens favore dignum aut favorem merens, vel

1 (line "odiosorum ... favorem,"); 2 (line "favorabile &c. ... quæ-"); 3 (line "que (*) discernere ...")

ens,quod pro favorabili ac hominibus habetur, quorum illud possis appellare favorabile juris, hoc favorabile facti; patet 2. favorabile juris pertinere ad Philo-
4 5 sophiam (*) moralem, & à præsenti quæstione (*) esse
6 alienum, cum interpretatio pertineat (*) ad Logicam, & quærat, non quid homines pro favorabili habere de-
7 beant, sed quid in pactis aut legibus pro favorabili (*)
8 habuerint. Nam interpretatio non quærit (*) primario, quid alter dicere debuerit, sed voluerit. 3. Adeo-
9 que ad favorabile facti (*) pertinere etiam id, de quo
10 agit Jus humanum. Quia legislatores non solum (*) non semper in legibus id observant, quod debebant, sed & quod leges humanæ versentur in rebus indifferentibus, ad utilitatem Reipublicæ pertinentibus, quæ utilitas cum variet, & res, quibus faveant in ferendis legibus, variare necesse est.

Ad §. 2.

1 Neque sequi.) *Imo vero* sequitur, *i*) *vel ex eo inter alia, quod Paronymorum, sicut in se alias ordinario; ita hic præcipue, tam affines sunt conceptus: ut vel pro iisdem l) habeantur; m) & Doctores tam* favorabilia *quam* favores *extendi, tam odia quam* odiosa *restringi, ut æquipollentia, dicant. n)*

i) E. peto à Viro Clarissimo ut det mihi bonam definitionem & perspicuam amabilis.

l) An ergo affines conceptus possunt esse iidem?

m) An quicquid qro eodem habetur, idem quoque est?

n) An quicquid Doctores dicunt, verum & rectè dictum est?

2 Non enim querimus.) *Ego vero non quæsivi*, nec quærendum *scivi* aliud *unquam nomine definitionis*, (*ne dum*

dum descriptionis , qua vel sola cotentus est Vir Clarissimus §. prox. precedente,) quidquam, præter conceptum generalem rei definitæ distinctum, o) id est, à confusione cum aliis notionibus p) mentes præmunientem.

o) Bene quod hanc vocem addat. At ita mihi non contradicit, qui dico, me non quærere notionem generalem conceptus nostri, hoc est, ut contextus ostendit, confusam nec distinctam.

p) Addendum erat : à confusione cum aliis *rebus* etiam mentes præmunientem. Quid enim juvaret notiones distinctas habere,res notionibus notatas non posse discernere.

Discernere possimus.) *Hoc genus* definitionis,*quod singulis exemplis, non aliunde realiter cognitis, inde solum discernendis sufficiat ; fateor me ignore :* illiusque exemplum *saltem unicum desiderare. Nec aliud enim à meis definitionibus, aut aliis philosophicis ullis habeo polliceri: quam ut exempla, sive singularia sub iisdem comprehensa, vitio confusæ notionis universalis, confundere probibeant, cum aliis æque notis singulariqus. E. gr. virtutem ac virtuosum definiendo, non id assequor, ut quemlibet hominem inspectum, nec aliunde notum, queam illico virtuosum, aut vitiosum pronunciare. Sed ne ob confusum conceptum virtutis, etiam probe cognitos virtuosos, eum vitiosis confundam, v. gr. prodigos cum liberalibus &c. q)* 3

q) Mirè hic ludit Vir Clarissimus, Finis omnis definitionis est ut res ita reddatur clara, mediante definitione ista possim omnia singularia sub ista definitione comprehensa ab aliis singularibus secerne. Et nescio, quid velit per suam cognitionem realem aliunde venientem, nisi fortè intelligit initium perceptionis,quod per sensus fit, de quo planè

plane hic ſermo non eſt. Ipſe ſuppono caſum interpreti ſatis eſſe cognitum & notum, & tamen nego, quod applicare ſtatim poſſit denifinitionem favorabilis aut odiſi ad iſtum caſum. At vero ſi virtutis aut vitii accuratam definitionem & claram poſſideam, neceſſe eſt, ut ea virtutem in virtuoſo ſecernere poſſim à vitio in vitioſo. Quod autem ait, per definitionem virtutis & vitii me non aſſequi, ut quemlibet hominem inſpectum nec aliunde notum queam illicò virtuoſum aut vitioſum pronunciare, in eo ſeipſum ferit, dum ad §. 1. dicerat ab unò Paronymorum ſequelam necti poſſe ad alterum. Videt adeò conceptus affines non eſſe eosdem ac Doctores favorem & favorabilia non benè pro iisdem reputare.

4 Moralem.) *Late ſumtam, ut omne Jus naturale, qua publicum, qua privatum complectatur. Quippe cujus etiam ex principiis, vel maxime favores, & publici, & privati, qua per ſe, qua ex ratione ſtatus multiplici, debent ſpeciatim deduci. r)*

r) Admitto hoc ſcholium.

5 Eſſe alienum.) *Non magis quam à ſtudio Juris, & interpretationis Juridicæ, ſtudium Philoſophiæ moralis. s)*

s) Qnalis cavillatio hæc eſt in voce *alieni*? Senſus eſt evidens. Quæſtio à me propoſita eſt Logica, favorabile juris autem pertinet ad Philoſopham moralem, ergo ab hoc loco eſt alienum, id eſt, in quæſtione non intelligitur, ſed favorabile facti. Longè alia quæſtio eſt, an ſtudium Philoſphiæ moralis ſit à ſtudio juris alienum?

6 Ad Logicam.) *Neque totam, neque ſolam; t) ſed maxime Juris interpretatio (de qua potiſſimum hic agitur, neque per mutatam initio Quæſtionem me abſtrahi nunc patiar) u) ex*

t) Imò. Dixi *in cap. 3. Praxeos Logicæ.*

u) Sed dicta lit. a. oſtendunt, iſtam mutationem eſſe merum ens rationis.

Jure

Jure atque Philsophia Practica sibi vendicat plurimum, vel Clarissimo Thomasio ipsomet alibi, si memini recte, sit docente. x)

x) Nil aliud docui, quam in interprete omni requiri notitiam ejus disciplinæ, ad quam interpretatio Logica debet applicari. At hoc Virum Clarissimum non adjuvat: Etsi enim v. g. ipsi cognitum sit, quid sit frumentum? quid exportare? Tamen exinde definire non poterit, an prohibita exportatio frumenti sit favorabile an odiosum?

Habuerint.) *Imo utrumque. y)* 7

y) Nego. Logtcus non quærit, quid alter velle debuerit hæc quæstio moralis est, sed quid voluerit. Loquor autem de Logicâ verâ, non de syllogisticâ.

Primario.) *Ergo saltim secundario. Quod tantisper* 8
mihi concessum hic suffecerit. z)

z) Nec hoc aliquid proderit Viro Clarissimo. Dum enim dico: Interpretationem non quærere *primariò*, quid alter dicere debuerit, per *primariò* intelligo, quatenus est Logica, utpote quæ species interpretationis *primaria* est, adeoq; hîc Logicam interpretationem oppono interpretationi Legali. *Vide omnino, quæ dixi d. c. 3. Prax. Log. §. 153. seq.* At interpretatio Legalis ad hanc quæstionem non pertinet. Ergo hoc non sufficiet pro Viro Clarissimo.

Pertinere etiam.) *Utique, sed non solum. a)* 9

a) Imò solùm: ob rationem quam do, quia utilitatas Reip. quam respiciant Leges humanæ, maximè variat, ad quam nihil respondet Vir Clarissimus. Unde non opus habeo, ad Scholion sequens aliquid addere.

Non semper.) *Attamen sæpe, imo qua possunt,* ut plu- 10
rimum. *Quod* in practicis solum habet locum. *Imo & in dubio, vel obscuro, præsumuntur id fecisse, donec contrarium probetur. Quibus ergo casibus omnibus,* Favorabile

Juris *philosophice definitum*, coincidet cum positivo, facti dicto *& neutiquam erit à præsenti quæstione alienum*.

§. III.

Quibus ita præmissis, ad oculum patet, sententiam meam à natura rei esse petitam. Ea, quæ facti sunt, non possunt definiri, quia infinitis modis variant affectus humani, neque certam normam sequuntur. Unde & laudabile, amabile, & favorabile, & in genere omnia affectuum humanorum objecta nullâ definitione possunt comprehendi, sed uti quid laudatur ab his, culpatur ab illis, ita & rei alicui favetur ab his, non favetur ab illis. Adde quod, cum dixierius, omne, quod in pactis & legibus uni favorabile est, alteri odiosum esse & vice versâ, & vero etiamsi concedamus, à potiori faciendam hic esse denominationem, tamen libra expendendi id, quod potius est, hîc deficiat; etiam inde illa impossibilitas definitionis elucescat, cum duo possint pro diversitate affectuum, unam eandemq; rem diverso favoris & odii gradu prosequi.

Ad §. 3.

1 *Ignoscat, quæso, Clarissimus Thomasius, si post tantam lucem, nobis in hoc argumento, de iis, quæ demonstrari, ac definiri possint, vel non possint, jam ab Aristotele in Analyticis olim accensam; & à Feldeno, (cujus operi illustrando hanc meam opellam nunc recusam præcipue, vel titulus, & tot hinc inde loca tam aperte præ se ferunt) illustratam: non cogitavi, quenquam unquam Professorem Philosophiæ fore, qui illa, quæ facti sunt meri, philosophice statueret definienda.* b)

b) Ignoscat Vir Clariss. quod ego non capiam, quomodo hæc lucis Aristotelicæ prædicatio me feriat. An ego, qui nego, ea, quæ facti sunt, definiri posse, unquam statui, quod possint definiri?

Unde

Unde in illam ſententiam detorquere generalem negationem definitionis, *(atque nunc etiam deſcriptionis) ejuſcemodi, favoralium & odioſorum*, contra communes nobis *inter nos* regulas interprerandi, non debui. *c) Interim*

c) Hoc *unde* planè non concludit. Inverto. Si non potuit cogitare Vir Clariſſimus, quenquam unquam Profeſſorem Philoſophiæ fore, qui illa, quæ facti ſunt meri, ſtatueret definienda, cogitare ſecundum communes interpretationis regulas debuit, eum qui favorabilia definiri poſſe negat, ita inteligi debere quod loquatur de favorabilib9 facti, quia in dubio ſequenda eſt interpretatio, nn ſequatur abſurdum. At abſurdum fuiſſet, ſi negaſſem definitionem favorabilium juris. Accedit, quod apertè in Inſtitutionibus Juris divini me ita explicuerim.

quoniam nunc *d*) *ita lubet, ſuam auctori mentem reſtringere* : lubens accepto. *Nec quidquam amplius inter nos hac in parte Controverſiæ, ſed omnis res in vado eſt : & veritas ut rinq; æque ac anmius pacis amantiſſimus, & quietis, ac bene potiſſimus meus erga Dominum Auctorem, conſpirat amice. Nem pe* de favorabilibus & odioſis facti, ſenſit ipſe. *Quod* ego non intellexi. *An mea, vel illius culpa; haud in magno equidem diſcrimine, certe non in lite ponam. Judicent lectores, e) ut volant, & valent.* De Favorabilibus & Odioſis Juris, ego præcipue ſenſi. *Quod* ipſe largitur, *initio § VI.* Itaque Pax inter nos eſto. *f*) *Quamquo forte minus velim prudnns violem : non deducam nunc, qualiter etiam circa ea, quæ meri ſunt facti, ſæpe numero ex mente, &* *volun-*

d) Hoc *nunc* cavillatori eſt ob dicta *ad tit. lit. a.*

e) Præprimis ex dictis hîc *lit. c.*

f) Sed an unquam bellum fuit ? An pro bello habet Vir Clarisſimus, ſi quis modeſtè ipſius ſententiæ contradicat ?

voluntate facientis declarata, (ut explicite sit vel inprimis in Jure, etiam mere positivo, nec moralis juris confirmatorio, per leges publicatas,) ad analogiam scientificarum definitionum procedi quandoque possit: g) saltim ne non possint describi, *h)*

g) Fateor, me hæc planè non intelligere. Aliàs quærerem ex Viro Clarissimo, *an* dum hæc scripsit, *cogitaverit, quenquam unquam Professorem Philosophiæ fore, qui illa, quæ facti sunt meri, philosophicè statueret definienda?*

h) Video valdè scandalizare Virum Clarissimum, quod descriptionem & definitionem secundum lucem Aristotelicam non distinguam. Sed hoc ideò fit, quod non curem subtilitates regularum Aristotelicarum de definitionibus, ut dixi *in introductione ad Logicam cap. 12. n. 42. 43. 48. 49. 50.* Unde licebit mihi aliquando cum pace Aristotelicorum descriptionem & definitionem synonymicè usurpare, quas aliàs & ipse evidenter distinxi. *d. l. n. 47. 48.*

quod §. 1. dicebat V. Cl. Donec ubi ne hoc quidem potest, historia mera incipiat: ubi Philosophia, & quidquid illi analogum est, desinit. Quæ tamen ipsa etiam historica notitia, non unam, ex philosophica præmissa, opem, interpretationi suæ sperare possit.

§. IV.

Quæ cum ita evidentissime se habeant, fateor, me mirari, quid moverit Clarissimum Placcium, ut in nova editione tractatus *de JCto perfecto*, *non solum capite IX. p. 269.* hoc corollarium meum notaret, sed est in adjunctis eidem Musis Juridicis huic corallario meo refutando peculiare opusculum in ordine sextum, cui titululus: *Idea Tractatus Juridici Methodici Theoretico- Practici de favorabilibus & odiosis in jure (*)* destinaverit, cum tamen nil minus ibi differuerit, quam quod sententiæ huic

meæ

meæ contradicat, ſeo revera aërem verberaverit, non meum corollarium. Age videamus. *Ego vero*, ait, *p. 177. Muſar. Jurid.* poſtquam corollarium meum recenſuiſſet, *jam dum ante annos bene multos Ideam hanc in chartam conjeceram, & cum auditorum meorum aliquibus, etiamnum eandem aſſervantibus, communicaveram, & ODII, autque FAVORIS affectus in Rhetoricis meis exceptis, quin & Ethices compendiolo ita definitos dederam, ut nihil inde facilius exiſtimarem, quam definitiones FAVORABILIUM & ODIOSORUM conficere, vel certè quod confici poſſint, videre. Neque ſine meis hiſce ſcriptis, vel ex Ariſtotele adeò, idem non confici etiamnum poſſe mediocri mediatione, putum. Et ſi quidem non poſſint talia definiri: de totius Ethices & Rhetorices optimis partibus ſcientificè tradentis deſperata res foret. Quippe quæ non minus facilium, definitu affectuum, diſtincta notitia & ſcientifica, ſine accuratis definitionibus nullo habenda modo, nituntur. Imò & de illâ ipſâ, quam vel præcipuè Vir Celeberrimus, ut ſibi primitus conſtitutam vindicat, latentes animi affectus & mores divinandi arte, conclamatum foret omninò.* Quid opus tot verbis in adſtruenda poſſibilitate definitionum favoris & odii? Quis eas negavit? Cur fluctus in ſimpulo movet Vir Clariſſimus? A favore autem & odio ad favoracile & odioſum jam uegavi conſequentiam §. 2. quam ſi non oſtendat, uti propter dicta §. (*) oſtendere nequit, verba illa omnia modò recenſita in caſſum ſunt prolata.

Ad §. IV.

Deſtinaverit.) *Nihil vere minus,* i) *Antequam Cla-*

i) Nimis audax hæc negatio. Cum iſtam non ſolum refellat iſtud; *quamobrem* quod legis *initio §. ſequentis* 5. Sed

& diserte istam destinationem confessus fuerit Vir Clarissimus initio dicti opusculi *p. 176. Ex dictis in JCto meo perfecto - apparet, quæ potissimum* causa hujus tractatus Ideam publicare *me præ alias - maximè nunc* impellat. *Nempe quod - Cristianus Thomasius &c.* Et tamen jam negat, se istud opusculum corollario meo refutando non destinasse. Quid ipse faceret Vir Clarissimus, si tam audacem facti mei negationem susciperem ego? Sed condono hæc cum reliquis ipsius affectui animum occœcanti.

rissimum Thomasium natum scirem, hujusce jam opusculi mihi fuisse conceptam Ideam, p. 269. JCti mei videre est. l)

l) Sed quo pudore hæc ad negotium præsens afferuntur? An ego hæc negavi? Annon assertionem eandem in §. ipso hoc quarto, ipsius verbis adductis fassus sum? An antequam natus essem ego, etiam destinavit eam, ut additamentum fieret secundæ editionis tractatus de JCto perfecto, & inter Musas ibidem Juridicas legeretur? Atqui de hoc mihi sermo erat.

Ostendere nequit.) *Imo* qui vit §. *II. n. 1. & seq. m)*

m) Imò nequivit *per dicta §. 2. lit. i. l. m. n.*

§. V.

Pergit: *Quamobrem operæ omninò pretium duxi, hæce meditamenta mea oppido quàm imperfecta modestè proponere, ut Practicæ Philosophiæ Rhetoricaque artis tam nobiles partes, æquè ac JCtorum tot numero tantæque autoritatis consensum, à suspicione tam indigna ipsis & noxia liberarem: aut certe in quonam illud ἀδύνατον definiendi tam obvia consisteret, amplius edocerer. Cui sanè rei sufficerit fortè meas definitiones vellicasse vel evertisse, si fieri qeat etiam, penitus: sed solidâ demonstratione ostendisse oportebit, meliores etiam & sufficientes, vel speciatim saltem explosis adeo novè, regulis*

lis interpretandi , iisdem ſuperſtructis ,nullas dari. *Quod qui fecerit, ne is erit mihi magnus Apollo, eque illi Minerval debere, nunquam diffiteor.* Equibem mihi nec cum Philoſophia Practica, nec cum Rhetorica hîc quicquam negotii (*) intercedit. Loquitur ipſum corollarium, quod 1
in regulis interpretandi aliquid moneam. Autoritatem tot JCtorum iſtam Pſeudoregulam adhibentium ſi defendere voluiſſet Vir Clariſſimus, non debuiſſet committere (*) aut affectare ignorantiam Elenchi. Vix enim 2
mihi imaginari poſſum , quod Vir Clariſſimus revera ignoraverit, de qua re agatur. Etſi enim objectiones ſuas ſaltem contrà corollarium direxerit, multas tamen rationes habeo , quæ mihi perſuadent , Inſtitutiones meas Jurisprudentiæ divinæ ab ipſo non obiter (*) fuiſſe 3
lectas. Ipſa (*) obliqua cenſura, qua *p.* 116. *in idea JCti* 4
Romano Germanici perfecti , quæ & ipſa pars eſt Muſarum juridicarum, doctrinam meam de Jure divino poſitivo univerſali notat, id abunde teſtatur. Inſpecie verò caput meum de interpretatione ipſi procè lectum eſſe, oſtendit cenſura ſimilis *in ipſo tractatu de JCto perfecto c. 2. p. 27.* Jam ſi legerat, quæ indicto capite de interpretatione §. *164. 169.* dixeram, cur favorabilia & odioſa definiri nequeant, rationes illas meas (*) aggredi, & Grotium, 5
contrà quem ibidem diſputo, defendere debuiſſet, non inanes querelas contra me movere. Definitiones ipſius non vellicabo, quia nihil ad me. Demonſtrationibus non amplius opus, quia (*) jam factæ ſunt. Et tamen nec 6
minerval exigo à Virgo Clariſſimo, nec ut me pro magno Apolline habeat, poſtulo contentus , ſi me ſinat eſſe Thomaſium, & monitiones hac meas, ut promiſit, non

ægrè

7 ægrè ferat, aut ad §. 3. hujus disputationis (*) respondere velit.

Ad §. V.

1 Intercedit.) *Imo vero* intercedit. *Nec enim sine his, Interpretatio Juris, (nedum, uti nunc Quæstio habet, Interpretatio in genere,) scientificæ artis & eruditæ, non plebeja, vel dialectica mere, unquam absolvetur. n)*

n) Respondi ad hoc Scholion jam *lit. s. & y. §. II.*

2 Aut affectare.) *istud* asperum nimis. Aliud lenius sodes! *Quid enim me, quæso, impulerit, affectare ignorantiam, ut Clarissimo, & Amicissimi Patris Amico Filio publice contradicerem, in hoc genere scribendi exercitatissimo: Me, tantopere ab hoc genere contentioso scribendi abhorrentem; ut hucusque viventium nulli me publice impetentium plurium, quidquam publici opponere scripti sustinuerim. o)*

o) Si id asperum nimis est, cogitare potest Vir Clarissimus, annon mihi magis asperum visum fuerit, dum legerem in literis Pseudonymi & Anonymi, me accusari impietatis, blasphemiæ, peccati inexcusabilis &c.? Et poterit Vir Clarissimus valde probabiliter impelli ad affectandam ignorantiam Institutionum mearum divinarum, ne videretur esse una persona cum isto Pseodonymo vel Anonymo,

3 Fuisse Lectas.) *Fuere lectæ utique p) Sed qua sum infelicitate memoriæ, toto tempore libri hujus mei reconcinnati, non fuisse me recordatum ejus loci, sancte testor. q) Quod ut*

p) Præter rationes, quas in thesi adduco, erant & illæ rationes conditionales, si Vir Clarissimus esset Autor iste Pseudonymus & Annonymus.

q) Credo tamen, quod Vir Clarissimus, quantâ etiam infelicitate memoriæ laboret, non oblitus sit doctrinæ meæ de officio hominis erga DEUM. Cur ergo memoria in una doctri-

doctrina mea retinenda felicior est, quam in altera? Et cur Vir Clarissimus, cum Institutiones meas de favorabilibus & odiosis legeret, quam lectionem fatetur, non scandalum inde sumsit, dum Ibid. *169. seq.* doceo, non reperiri negotium omni ex parte favorabile vel odiosum, nec dari criteria sufficientia favorabilia ab odiosis secernendi? Cur demum in lectione Corollariorum istorum assertio mea Viro Clarissimo affectum movit? Si idem est Vir Clarissimus cum Pseudonymo, meo & Anonymo, contra regulas bonæ interpretationis non peccabo, si istam conjecturam afferam, quod in corollariis istis primum, quo ibi posui de repetita assertione mea de officio hominis erga Deum, Viro Clarissimo ita animum commoverit, ut paradoxior ipsi apparuerit doctrina mea de favorabilibus, quàm apparuerat in Institutionibus Juris Divini. Accedit, quod, etsi infelicitas memoriæ Virum Clarissimum impedivarit, ut in lectione Corollariorum non recordatus fuerit loci illius, officium tamen boni Interpretis requisivarit, quærere doctrinæ in corollariis succinctè positæ uberiorem explicationem in tractatu, in quo non poterat non ignorare de interpretione ex professo à me tractari. (Adde notata *infrà ad §. 10. lit. s.*)

eo magis mihi accredatur: addo, etiam si ante oculos habuissem eum locum; cur quidquam debuissem immutare, nondum me perspicere. r)

r) Ergo meum est, ut operam dem, quò jam perspiciat. Si ante oculos habuisset locum *d. §. 169. sep.* vidisset Vir Clarissimus, quod agam de favorabilibus juris. Nec opus habuisset dicere, quod suprà ad §. 3. dicit. *De favorabilibus & odiosis facti sensit ipse, quod ego non intellexi.* Non opus habuisset de me suspicari, quod statum controversiæ mutaverim,

Obliqua censura.) *Si tamen τὸ ὠρέχειν est obliqua censura, s)*

 s) Hæc

s) Hæc sunt verba Viri Clarissimi *d. l. Id quod* (jus nempe divinum positivum merum ac indemonstrabile, attamen communiter obligans) *superioribus annis V. C. Christianus Thomasius editis peculiaribus Institutionum Juris divini cum naturali conjunctim uno quidem opere, at ab invicem planè tamen distinctum, repræsentare sategit. Cujus tamen satis nec dum assentientes etiam alios operæ pretium sit hic examinare, non modo antequam ipsius jurisprudentia divina prodiisset, verum & post illam editam scribentes. Ubi quidem omnis Quæstio, ni fallor eò recidet: Annon ea quæ pro communi jure merè positivo divino habentur à Clarissimo Thomasio, possint vel ad naturale vel ad Forense ac politicum Hebreis peculiare penitus revocari? Ut adeò tota illa species merè positivi communisque simul omni humano generi Juris divinitus sanciti in nihilum recedat? Quam hic deciden dam nobis NONDUM sumimus.* Atqui hoc *nondum* non est ἐπέχειν. Et si esset istud ἐπέχειν Rethoricum, non est ἐπέχειν morale. Quid si quis dicat v.g. *Multi de Titio loqvuntur quod hoc uel illud delictum perpetraverit. Quæstio omnis eo recidet: Annon Titii defensiones pro sua fama possint in nihilum redigi? quam nondum decidendam mihi sumo.* An putat Vir Clarissimus, hoc esse ἐπέχειν & non obliquam censuram? Judicent alii.

Aggredi.) *Id* superfluum *credidi, & adhuc credo,*
5 *intelligentibus ea, quæ per me dicta sunt hic, & antea dicta circa hæc, toto præcedente tractatu. Multo* minus ad me *quidquam* pertinet, Grotium, *quem ipse hac in parte neutiquamprobo*, contra *Clarissimum* Thomasium defendere.*t*)

t) Dixi: *Debuisset; si legerat.* Et tum omnino id superfluum non fuisse, ostendunt dicta *lib. q. & r.*

6 Jam factæ sunt.) *Ubi quæso? u*)

u) *d, §. seq. Instit. Jurispr. div.*

Respon-

Respondere velit.) *Factum puto, quantum opus, superioribus annotatis. x*) 7

x) Nihil factum esse, docent responsiones *meæ ad d.* §. *III. lit. b. c. d. e. f. g. h.*

§. VI.

Ergo transeant illa omnia, quæ Vir Clarissimus *pag.* *179. 180. 181.* de favoris & odii definitione, deque favorabilibus & odiosis in jure disserit, quippe quæ salvâ sententiâ meâ, vel rectè vel secus (*) se habere possunt. 1
Propius ad me pertinent (an orq me planè contra ipsum Virum Clarissimum faciunt?) quibus ideam hanc claudit. Ita enim in fit. *Quamvis autem ex hisce fundamentum peti possit omnium favorabilium & odiosorum juris: quia tamen 1. varia in eandem personam, rem, & actionem coincidere possunt, quorum alia sunt odiosa, alia favorabilia, 2. in actionibus plerisque plures personæ conveniunt, aut opponuntur, aliæ aliis minus odiosæ vel favorabiles. 3. varii sunt gradus favoris & odii, prout magis aut minus egent, ac morentur personæ vel earum actiones: Hinc multa adhuc meditatione in istis omnibus comparandis, ac decidendis, opus erit, ad specialia, imo specialissima, proindeque praxi circa singularia versanti demum maxime accammodata præcepta, methodicè scientificeque elaborata sistenda. Necesse namque fuerit, certas favorabilium singulorum propertiones, certa momenta sive pondera, & fortasſis horum iterum certos gradus constituere. Quod ipsum sanè perquam erit difficile, quemadmodum illud expertus est Claramontius, in causis moralis Semeiotices lib. 4. ponderandis.* Atqui hoc ipsum est, de quo *in Instit Jurispr. div. d. c. 11. lit. 2. §. 169* & *hic §. 3.* conquestus sum, nisi quod ego dixerim, talia definire esse impossibile, Vir Clarissimus

2 meus autem (*) difficile esse saltem judicet, Accedit, 3 quod (*) ego, ut dixi, loquar de favorabilibus facti, ipse autem apertè de favorabilibus juris differat. Unde novum meæ sententiæ accedit robur. Si enim Vir Clarissimus valde difficile esse confitetur definire favorabilia juris, quid dixisset, si perpendere voluisset, sententiam meam de favorabilibus facti esse conceptam, aut quid ipse asseruisset, si modo considerare voluerit illam 4 infinitam variationem favorabilium (*) facti?

Ad §. VI.

1 Se habere possunt.) *Accepto. Et multo minus, quam credideram, inter nos erit litis.y) Vide* supra *notata* ad §. III.

y) Atqui lis nunquam fuit, sed amica disquisitio.

2 Difficile esse saltim.) *An ergo hæc parum differunt? Quorum illud omnem, etiam idoneis, & pronis, ad superandæ difficultatis gloriam, spem successus adimit: quod expressius fit adhuc §. VII. Hoc vero etiam excitat, incrementa scientiæ interpretandi molituros.z)*

z) Melius excitaret, si Vir Clarissimus ipse hic aliquid auderet, nec, ut de se scribit *ad §. 7. n. 4. haberet causas sonticas, graves & bene multas, partim nec publicandas, quo minus id agere posset.*

3 Ego, ut dixi, loquar.) *Si nunc a) de illis solis:* Pax inter nos esto. *Vide* supra *notata ad* §. *III.*

a) Non nunc saltem, sed semper.

4 Facti.) *v. §. II. not. 3. b)*

b) Et vide ibi à me dicta *lit. q.*

§. VII.

§. VII.

Sed fortè novum argumentum adversus me desumi poterit ex illa norma, quam Vir Clarissimus suppeditat circa justam definitionem etsi difficilem favorabilium juris. Age ex ipsomet cgnoscamus. Ita enim suam hanc Ideam Tractatûs Juridici Methodici Theoretico-Practici de Favorabilibus & Odiosis in jure claudit: *Qua de causa lineolas hasce ulterius deductas, nedum coloribus suis vivis illustratas, dare nunc prohibemur: aliis otio & ingenia prævalentibus in laboris etiam relinqentes. Quam non parum sublevabunt collectanea tot ab aliis edita nec omnia æquè inordinata & confusa quin huic nostræ methodo satis facilè queant adaptari, tum de favorabilibus & odiosis in genere, tùm de personis & rebus actibusque certis variis speciatim, quæ ex Lipenii ali urumq; Bibliothecis, meisq; excerptis describere, ac disputationes non contemnendas, eodem pertinentes, ex mea etiam Bibliotheca illis adscribere, nunc non vacat. Usuro tamen cuiq;, & hoc opus aggressuro, non denegabo. Cui, ut quam optimè labor hic cedat susceptus, ex animo precabor etiam, & quapoße me siverit ipse, Deusq;, adjuvabo & lubens.* Mallem, talia non excidisse Viro Clarissimo. Mallem, considerasset, quod titulus opusculi promittat ideam tractatus de favorabilibus, adeoque Lectorem haud quaquam (*) spe in ani lactasset. Qui certè nil minus expectare potest in hac idea, quam generalia saltem & communia de favorabilibus in genere, de quibus nemo dubitat, sed titulum hunc legens, vel maxime expectat primas saltem lineas circa modos istam difficultatem definiendi favorabilia in specie. Ergo hic Rhodus erat. Quid dixisset Vir clarissimus, si ego ideam tractatus cujusdam

 (*) ad-

2 (*) adversus ipsum promisissem, & posteà ubi ad rem perventum esset, & potissima cepita, alios ad id opus conficiendum promissione libellorum meorum aut locorum communium, vel ablegatione ad Bibliothecam
3 Lipenii fuissem adhortatus? Hoc non est Ideam (*) justi tractatus delineare, sed alios ad formandam sibi aliquam ideam de re, cujus nos ipsos ideam non habere inviti profitemur, excitare. Ego verò suadeo illis, qui otio & ingenio abundant, ut ea non frustrà impendant, cum aperte videant, neque Lipenium, neque excerpta, neque disputationes. Viro Clarissimo quicquam profuisse, ut ipse sibi justam ideam de favorabilibus & odiosis for-
4 mare (*) fuerit ausus.

Ad §. VII.

Spe inani.) *Quia temere concepta: per adstringere volentem ad ideam justam, justi tractatus, illum, qui diserte fuerat præfatus, de* meditamentis oppido quam imperfectis, *nec unquam perficiendis sibi*, sed derelictis elaborationi volentis ac valentis ulteriori, (*quæ ipsius jam tituli verba sunt*,) Ideam *promisit solem. Quæ sane, quantumlibet rudis, & confusa; tamen ideæ nomen retinebat: ac adeo ne typum quidem delineatum, nedum characterem systematicum, multo minus his omnibus aliquid etiam perfectius, sperare jubebat. c)*

c) Fateor me non intelligere, quid sit Idea injusta & confusa Tractatus Juridici *methodici* &c. Et manet quæstio, an ideæ nomen mereantur generalia & communia, de quibus nemo dubitat?

Adversus ipsum.) *Pernego*, negatum *jam* supra
1 *not. 2. §. IV. d*)

d) Sed qua fronte, dixi ibidem *lit. 1. & . l.*

Justi

Justi tractatus.) *Nec hoc* promisi, *e*) *sed* contrarium 3
vid. not. 1. h. §.

e) Sed ita est titulus: *Idea tractatus Juridici Methodici Theoretico-Practici &c* Inter ejusmodi ideam & ideam justi tractatus &c. nullam scio differentiam, nisi quis tractatum Juridicum Methodicum Teoretico-Practicum injuste seu ἀμεθόδως elaborare vellet, quod absurdum foret.

Fuerit ausus.) *Non ad audendum vero, sed si auderem,* 4
quot non ausurum prædixeram, v. not. 1. h. §. ad perficiendum debebant prodesse f) *Nunc quo minus circa id occuper, causæ*

f) Confundit semper hic Vir Clarissimus ideam tractatus cum trectatu ipso. Hic debebat perfici & elaborari. At illa promittitur tanquam jam formata, & posteà non præstatur. Secundum hæc effugia titulus debuisset esse: *Idea ideæ tractatus Juridici &c.*

sunt sonticæ, graves, & bene multæ, partim nec publicandæ neque tamen eo minus Viro Clar. si tanti foret ea cognoscere, privatis ad eu limteris approbandæ.)

g) Mea non interest: At præstet saltem & exhibeat Vir Clarissimus publice *Ideam* discernendorum favorabilum ab odiosis, aut fateatur, se eam ipsummet ignorare. Quæ enim causæ sonticæ hic possunt esse, ut ideam istam, si haberet, publicè non declararet. Ferè enim moraliter impossibile est, ut per hanc propalationem aut religio, aut imperium Romano-Germanicum, aut civitas Hamburgensis, aut ipsius res familiaris possit damnum incurrere.

§ VIII

Quanquam & id monitum addere jubeat suprà §. 2. exposita negotii, de qua agitur, natura, Virum Clarissimum & in titulo & in operis delineatione non debitè (*) distinxisse favorabilia juris moralis, à favorabilibus juris positivi. Definitiones in delineatione traditæ pertinent 1

ad

adfavorabilia juris moralis. At quæ in tractatu *de JCto perfecto cap.9.p.269.seq.* prolixè de interpretatione favorabilium(*) collegit, ad favorabilia juris positivi pertinent.
2 *Ex mente itaque,* ait *p. 271. seu Justiniani, seu Triboniani, favorabilia sunt* &c. quæ nos meritò supra *d.* §.*2.* ad favorabilia facti (*) retulimus. Aliud enim est scire, quid Ju-
3 stinianus pro favorabili habuerit, aliud, quid pro favorabili habere debuerit. Favit Justinianus in favorem Conjugis sexui muliebri in mitiganda pœna adulterii, qui favor tamen non mágis ac error jus facit. Nec est, quod opponas, favorabilia tamen hæc, etsi facti, per dicta à nobis *d.* §.*2.* pertinere ad doctrinam interpretationis. Nam respondeo. Si ipsa lex dicit & inculcat, Justinianum rei
4 alicui in legibus favisse, interpretatio hujus legis (*) Grammatica est, non Logica, quam quærimus. Neque poterit iste favor in regulis interpretationis Logicæ adhiberi, si non velimus dare occasionem interpretationi calumnianti. Ita notum est, quàm ineptè, quàm impiè sæpius Pontificii, favorem, causarum piarum (quem & ipse Vir Clarissimus *p. 271.* in catalogo rerum favorabi-
5 lium refert,) adhibent ad extensiones nescio quas. (*) Ita rideretur, si quis seductus favore Justiniani erga sexum fœmineum, illum vellet adhibere ad mitigationem pœnæ de ictis aliis, &c.

Ad §. IIX.

1 Distinxisse.) *Non credidi, cuiquam hæc me scribere, qui Jus naturale & positivum sine me distinguere: ac intelligere, in utroque favorabilia, & odiosa fore memoranda, non valeret. b)*

b) Mira

h) Mira excusatio Ita omnis amethodia excusabitur, si quis dicat, se credidisse futurum lectorem tam methodicum fore, ut ipsi confusio ista non noceat.

Collegit.) *In exempla nempe, & documenta usus Philosophiæ Practicæ, & universalium suorum, in Jure Civili: vel in qorum exemplorum plerisq;, cum moralibus, & jure Naturæ cengruente.* 2

Retulimus. *Vide* supra *not 7. & seqq. §. II. i*)

i) Et responsiones nstras ibidem *lit. y. z. a.*

Grammatica est, non Logica.) *Imo & hujus generis, & Philosophica Practica esse queat, multis modis. l*) 4

l) Crederem, si probasset Vir Clarissimus. 5

Ita rideretur.) *Et* merito. *Nempe contra Reg. 119. m*)

m) Ego tot centurias regularum in interpretatione non agnosco, sed quinque saltem aut sex. Et ejusmodi ineptæ extensioni non oppono regulam. Sed dico saltem, eam esse irrationabilem, quia nulla nititur regula. Et quia regula non est: Favorabilia esse extendenda.

adhibens, loco affectuosæ interpretationis, rationabilem. Quod idem fieret, si favorabile Justiniano judicatum, ex opinione erronea, vel ratione speciali Politica, vel alia caussa, tanquam naturaliter & moraliter favorabile interpretaretur. Qua occasione id etiam, ad satisfaciendam, *si fieri queat, aliqualiter* postulato *n*) Clarissimi Amici §. *VII. vel saltim ad*

n) Ego vero nihil *in d.* §. 7. postulavi à Viro Clarissimo, sed saltem ostendi ipsius opusculum non convenire titulo. Unde ignoscet mihi, si non intelligam, quorsum ista, quæ jam seqvuntur in hac nota.

probandum *illi* desiderium *satisfaciendi, qua nunc licet, (non licet autem, nisi obiter, ac in transitu,) hoc addere lubet.*

bet. Quod ad Jus positivum Civile applicaturo *doctrinam*, *mihi* Philosophice *potissimum fere* delineari, tenuiter nimis (*fateor*) ac inperfecte *adhuc*, cœptam, de Favorabili & Odioso: sit observandum (*præter moraliter*, & *per omnes Juris naturalis partes, adeoque species consortiorum, & negotiorũ inibi definitas, talia,*) *Quid sit* favorabile & odiosum *habitũ* Legislatoribus Reip. Romanæ, *vel si malis nunc,* Romnno Germanicæ, à Jure *morali* & naturali diversum.

1. Ex politica speciali, *Reip. Imperii, ad Politicas rationes.*

2. Ex opinionibus *Legis latoris.*

3. Ex affectibus, *quo pertinet exemplum Clarissimi Auctoris.*

4. Ex consuetudine.

5. Ex vi *aliqua, & necessitate accidentaria : totidem inde mihi distinctis interpretationum speciebus nempe adjuvandis.*

§. IX.

Addo: neque cohærere regulas Viri Clarissimi de interpretatione favorabilium & odiosorum. Ex pluribus, quæ in honc rem afferri poterant, pace ipsius unum saltem exemplum affero. *P. 274.* dicit Vir Clarissimus: *Odiosa strictius esse interpretanda*, & inter odiosa ibidem refert *pœnarum inflictionem* earumque exasperationes, Ipse tamen *in Musis Jurid. opusc. 1. p. 27.* inter erroneas regulas refert illam: *pœnales leges non esse extendendas.* Scio quidem, ex communi sententia posteriorem hanc propositionem pertinere ad interpretationem extensivam, priorem ad declarativam (secundum Virum Clarissimum *Musar. Jurid. p. 94. 95. 96.* ad interpretationem hypercri-

percriticam electitiam internam perfectivam,) adeoq; non videri contradictionem subesse. Sed scio etiam, communiter doctores, qui statuunt pœnalia tanquam odiosa strictius interpretanda esse, dicere: Pænalia non esse extendenda, à quibus adeò Vir Clarissimus per istam distinctionem non bene videtur dissentire. Si enim (*secundum ipsum*) pœnales leges rectè extenduntur, multò magis (*contra ipsum*) eædem in laxiori significatione sunt explicandæ. Rem declaro exemplo. Lex pœnalis est: qvi frumentum exportat, puniendus est. Hæc lex qvamvis pœnalis, recte extenditur ad farinæ exportatores. Cur ergo eadem non etiam in lata acceptione esset explicanda, ut sub se omnes frumenti species comprehendat, si modo ratio legis non obstet. At si hæc obstat, tum stricta interpretatio certè non desumetur ab eo, qvod lex est odiosa,

Ad §. IX.

Per accidens in hoc exemplo *o*) *qvod* fit; *eo*, *qvia*

o) Miror, cur Vir Clarissimus saltem ad exemplum respondeat, taceat ad vim rationum mearum. Hoc est effugium utcunque quærere, ut non cogamur fateri, nos errasse.

sensus latior, & rationalior hic coincidunt: id ubi non accidet ens coincidere, (quod plerumque non fiet) aliter sese habebit; & distinctionem harum regularum evidenter necessariam probabit. p) E. gr. Lex pœnalis de fundente sanguinem innoxium,

p) Cur non & ipse unicum saltem exemplum affert, ubi regula de Odiosis restringendis genuinum usum habeat.

extendetur q) recte ad occidentem noxios, in quos ipsi nullum

q) Fortè non, prout erit ratio legis. Ergo regula de ratione legis definiet controversiam, non favor, non odium non lex pœnalis.

 erat

erat jus coercendi: at non recte sanguis lato sensu capietur, ut venæ sectionem quoque contineat: r) vel ipso Clarissimo Auctore alibi recte monente.

r) Sed non ob favorem, neqne ob odium, sed ob vitandam absurditatem. Ergo exemplum hoc valde quidem impertinens est, nec ullum usum præbet, nisi, ne Vir Clarissimus videatur nihil ad hunc §. reposuisse.

§. X.

Eadem observatio suppeditat adhuc aliud monitum
1 circa totum ejus tractatum. (*) Suggillat Vir Clarissimus
p. 27. tractatus & Dn. Pufendorffium & me, quod cum
meliora Grotio dare desperaverimus, ferè κατὰ πόδα
eum sequamur. Sit ita, quamvis adhuc non pauca adversus
hæc regerere possimus. Quæro ex Viro Clarissimo:
2 (*) Quem usum habeat ipsius tractatus de JCto perfecto,
3 seu de interpretatione Legum? Lego in indice (*) cen-
4 tum species interpretationis, (*) quas ipse excogitavit,
5 ad quas intelligendas (*) minimum anno opus est. Pu-
6 tatne Vir Clarissimus, (*) effictione terminorum novorum melius Grotio se illustrasse doctrinam de interpretatione? Putatne, meliores progressus facere juvenem, si discat: regulam eliquam pertinere ad interpretationem hypercriticam electitiam internam perfectivam, quam si notet secundum doctrinam communem, eam pertinere ad interpretrationem declarativam? Atqui
7 hoc est (*) rem intricare, non explicare. Porro regulas interpretationis in tractatu numerat omninò 344. Quanto tempore putat Vir Clarissimus opus esse, ut juvenis eas non dicam, intelligat, (nam pleræque nihil signi-

significant, & sunt meri (*) sine mente soni. (*) sed me- 8 9
moria teneat, & si teneat, cui usui? (*) Non jacto mea, 10
sed si quæ bene posui, divinæ gratiæ ea adscribo, si quæ malè, mihi. Interim ut paucis me expediam: Repetii post Grotius & Pufendorffium, Duumviros de interpretatione optimè meritos, doctinam meam de interpretatione *in Praxi Logices cap. 3.* Constai tota doctrina paucis pagellis, & regulis omnino quinque vel sex, ostendique ibidem, doctrinam de speciebus interpretationis rem obscurare potius. Jam suppeditet Vir Cla-
rissimus(*) exempla, quæ non æquè benè & longè faci- 11
lius ex paucis regulis meis quam ex suo apparatu tanto possint definiri, aut, si quæ sunt, quæ quis ex regulis
meis interpretari nequeat, quæ ex ipsius tractatu (*) re- 12
solvi possint? Quod si hæc facere nequeat, cogitet, quid
communes interpretes Juris de ipsius libro (*) dicturi 13
sint, contra quos *Musar. Jurid. p. 27.* sic disserit: *Nos hasce trieas, tanquam cruces ingeniorum superfluas & sine ratione excogitatas, meritò rejicimus: contenti, nostra præcepta suis fundamentis superstruxisse.*

Ad §. X.

Suggillat.) *Verbum meo facto* durius, *certe mea sen- 1
tentia. Si tamen ita velit vel alteruter vestrum, jam nunc* deprecor. (*

*) Verba Viri Clarissimi hæc sunt: *Propius ad Juris interpretationem Philosophicam accessit tandem incomparabilis Grotius, incomparabili de Jure belli & pacis scripto. Quem,* cum meliora dare merito desperaret, *apertius hic etiam atque in reliquis omnibus & κατὰ πόδα fere sequi si non dissimulat Pufendorfius & qui alicubi*

etiam refutando quasi deterit Grotiana Thomasius lib. 2. c. 11. (Et tamen non erubuit suprà ad §. 5. n. 3. asserere Vir Clarissimus: *Sed qua sum infelicitate memoriæ* toto tempore libri hujus mei reconcinnati *non fuisse me recordatum ejus loci sanctè testor.*) Deprecatione autem non est opus. Vota eruditorum in Republica literaria de scriptis aliorum sunt libera. Et si quis durius quid de altero pronunciet, non eum, contra quem dictum est, sed dicentem ista durities afficere censendum est.

2 Quem usum.) *Eum qui non assequitur, ex ipsa lectione totius operis, & præfationum; neque hic spes mibi est efficiendi ut assequatur: nisi quatenus sibi tantisper satisfieri patiatur annotationibus 7. 9. & 12. b. §. t)*

t) Videbimus & quæro hic usum talem, qui non æquè benè ex quinque vel sex regulis capi possit.

3 Centum species.) *Imo* nomina, *quæ vel dena, vel* plura uni speciei *possint applicari. u)*

u) Eo major ergo est confusio.

4 Quas ipse excogitavit.) *Imo vero* improbavit. *x*) explosit magnam partem earum, *y*) *certe* paucissimas *primus* denominavit ipse.

x) Ergo vero collectivè loquor, quod nemo hactenus qui de interpretatione scripsit, tot species vel specierum nomina effecerit.

y) Remanent tamen in indice plus minus sexaginta interpretationis species (ut ipse index nominat) Viro Clarissimo definitas & typo à speciebus Doctorum secretas.

5 Minimum anno.) *Neminem adhuc tam stupidum auditorem habui, quin* paucis horis, *z*) *me interprete, species à me excogitatas intellexerit omnes. Vid.* Mus. jurid. *p. 199. in fine.*

z) Non

z) Non equidem invideo: Quamvis allegata p. 199. Mufar. Jurid. quadrimeſtris ſpatii mentionem faciat. Sed repeto quæſtionem *lit. t.* cui uſui?

Effictione terminorum novorum.) *Illos vero me nemini obtrudere, diſſerte monui cap. IX. §. ult. nedum illi, qui anno opus habeat ad illos intelligendos. Is rem ipſam capiat, ſi capere poteſt. Relinquat terminos, ſoli expeditiori repetioni, vel communicationi, cum eosdem recipere volentibus, ſervituros. a*) 6

a) Repeto quæſtionem cui uſui?

Rem intricare.) *Vetus ea, & trivialis querela eſt illorum, qui accurrationem non ferunt philoſophicam, & vere artificialem: b) ſed ſola facilia, juvenibus, & feſtinantibus &c.* 7

b) Sed an accuratio philoſophica & verè artificialis eſt, quæ rem intricat, non explicat & nullius eſt uſus? Iſta accuratio philoſphica & verè artificialis effecit, ut ſapientiam veram & divinam & humanam amiſerimus, & faſtuoſi, invidi, rixatores, adulatores, hypocritæ &c. facti ſimus.

idonea, c) quando Philoſophi accurati, d) ſummam humanæ

c) At veritas ſola facilis & idonea ac utilis eſt. Quicquid difficile & nemini idoneum eſt, cur id diſcamus?

d) Quinam vero ſunt illi? Certè non ii, qui res in infinitum in intellectu diſtingvunt, ad agendum vero & utilitatem doctrinæ monſtrandam cauſas ſonticas & graves prætexunt.

naturæ poſſibilem in quoque porfectionem, e) etſi viris demum,

e) At ſumma humanæ naturæ perfectio non conſiſtit in abſtractionibus infinitis, ſed in reali uſu humani generis.

imo ſenibus, potiſſimâ ſui parte profuturam, f) querere la-

f) Sed quæro jam & quæſtionem ſæpè iteratam repeto: a l quid proſit Viro Clariſſimo jam viro vel ſeni intricata iſta de interpretatione doctrina?

borant.

borant. Unde tamen & juvenibus, imo vel pueris, & incapacioribus aliis, ob facultatem & voluntatem deficientem, sua cuique pars, ad captum & votum potest decerpi: docendo καθ' ἄνθρωπον, *introductiones, compendia, breviaria, typos, ideas g) denique ac elementa sola proponendo.*

g) Hoc nihil ad me: Et an fortè uſus in eo conſiſtet, ut diſtingvamus inter ideam juſtam & non juſtam aut confundamus ideam tractatus cum tractatu ipſo. *Vide notam ſuprà ad §. 7.*

8 Sine mente ſoni *) id vero* inopinatum plane, *atque* horrificum *auditu mihi accidere fateor: non* in me *ſolum, ſed in conſona meis dicentes* Imperatores, JCtos, Legislatores, Interpretes, *qua* veteres, *qua* novos *h*) pronunciatum! *Quos*

h) Sed quis horum dixit inderpretationem hypercriticam electitiam internam perfectivam & ſimilia?

uti copioſe ſatis ad pleraſque regulas margo inferior exhibet: ita infinito plures qumodo liceat coacervare, i) ac alias etiam

i) At coacervatio non eſt actio Philoſophi accurati ſed Sophiſtæ.

regulas pleriſque iisdem firmare, ſub finem prefationis poſterioris habeo commonefactum. Cum hiſce omnibus, imo vel cum ſolo Feldeno, damnari me à Clariſſimo Thomaſio, aunon glorioſum l) ſit aque, ac illi olim cum Phocione? Interim an-

l) Ergo quid queritur Vir Clarisſimus?

non hic verba ſua reddam Auctori *tempeſtive multum?* Mallem talia non excidiſſe Viro Clariſſimo. Mallem conſideraſſet, *quod favorabiles etiam ſint infortunati conatus, modo alias boni, nedum publice bene mereri occupati. m*)

m) At hoc in quæſtione eſt. Ego nihil agnoſco publicè eſſe bonum, quod non eſt publicè utile.

Et

Et quidem inscientia tanti momenti promovenda, n) *Unde*

n) Sed iterum in quæstione est, an scientia hæc tanti momenti tot inutilibus interpretationis speciebus & regulis promoveatur?

nil magis amovere meliores me possit, quam tot annorum labor tali contemtu o) exceptus. Sed ne favorabile hic etiam

o) Contemtus non est, si eum, qui tot annis sine fructu in labore aliquo est occupatus, admoneamus, ut ad utiliora se conferat. Misericordia est, officium humanitatis est. Sed ita comparatum est in vita humana, ut sincera admonitio pro injuria, blanditiæ & adulationes pro beneficio habeantur.

odiosum videatur, & inanium querelarum *denuo accuser, taceo.* Quamvis adhuc non pauca adversus hæc regerere possimus.

Sed memoria teneat.) *Nec illud exegi unquam ab iis, qui æque parum ad hoc, atque ego, vel à natura, vel ab artificio sunt instructi.* Sufficit, *si secretis* ad hoc *ipsum typo majori,* primariis regulis *vel horum saltim universalioribus, quousq;* memoriæ vis *unicuique permittit, procedant.* Specialiora, *quoties opus sit,* per caussas, *unde sunt demonstrata, speciali ipsimet* prompte deducere : vel *quoties nec hoc possint ; & tamen de applicatione sint specialiori dubii :* tanbuam Lexico. Philosophico, specialissimis *hic* demonstratis, (*& ut ulterius etiam, & exactius, ei usui deducantur, optatis,*) uti norint. *Ecce usum unum, ni fallor, satis illustrem, & magnum. p)* 9

p) Non verò operis quod melius Grotio doctrinam de interpretatione illustret, aut Jure Consultum perfectum reddat, sed Lexici varias variorum regulas de interpretatione coacervantis & subtiliier (sed absque usu in ipsa interpretationis applicatinne) distingueotis, & nomen adeo scientiæ interpretandi non merentis.

10 Non jacto mea.) *Annon suspecta hac sententia in propria causa absolutoria,q)ab accusatione, & lite nondum* mota,*nedum peracta?*

q) Sed quis pro sententia absolutoria venditavit? Assertio est,& vera assertio. Unde poterat cavillatione hac abstinere Vir Clarissimus.

11 Exempla.) *Ea vero non longe forent petenda.r*) *Suf-*

r) Cedo unum Vir Clarissime. Hic enim Rhodus. Aliàs quilibet præjudicio vacuus,legendo hoc scholion sibi persvadebit, quod nullum invenire potueris,& ita causa cecideris.

fecerint interpretationes meorum dictorum à Viro Clarissimo facta, & suorum, contraria meis, obtrusa. s) *Sed oporteret*

s)Hæc vero responsio nimis putida. Ostendunt id responsiones nunc meæ.

me omnem Prognosin Semeiodices moralis decoxisse, si huc prolaberer, t) *Vel sola hoc §. dicta ex adverso, amovent* manum de tabula.

t) Potius caveat Vir Clarissimus, ne lector putet, ipsum omnem verecundiam perdidisse, dum ad incitas redactus, veritatem tamen & humanitatem (cum errare humanum sit) confiteri non vult, sed potius omnia alia tentat, ut pertinatiam obtegat.

12 Resolvi possit.) *Siquidem vestram facultas, vel naturalis ingenii felicitate, vel exercitatione, vel utraque pollens,u*) *eo porrogatur usque ; ut ex quinqve vel sex illis regu-*

u) Minimè omnium, sed simplicitatem veritatis humiliter sequens,neque veritatem in subtili & fastuosa, inutili tamen accuratione quærens.

lis,nulli non x) *de hoc argumento aliquid ex professo molito-*

x) Atqui hoc ipsum angit Pseudo-Eruditos, quod veræ sapientiæ studiosi ex rebus vulgaribus, ac à Philosophis istis accuratioribus contemptim habitis utilia humano generi efficiant vel agant. Ignorantes videlicet, veritatem esse vulgare qvid & ubivis obvium.

rum

rum, inter alias memoratis, sine specialiori deductione, dextre positis obscuras leges omnes interpretari, gratulor. Nobis non datur esse tam beatis. Nedum ut erudite, id est, distincte, explicite, ordinate, scientifice, ad conscientiam non modo nostram, sed & aliorum convictionem, per suas causas possimus deducere, quare sic, & non aliter in quolibet casu interpretemur. Plebejum in morem confuse, vel dialectice saltim; imo & accedente ad naturalem ingenii præstantiam exercitatione longa, tandem soliditatem aliquam, sed implicitam tamen & confusam, nec satis ad redarguendos obloquentes semper valituram suppeditante, id agere; vel sine ullis adeo præceptis contigit aliis, item bonis, imo continget, taliter instructum à natura ingenium exercentibus, universis. Vid. Arist. Nic. VI. 8. & Metaph. c. 1. Quemadmodum in omni arte prius artifices, quam artis præcepta, satis illustres fuisse, notum est, & alibi etiam in hoc argumento monui diserte. Interim non hic magis, quam in omni alia Scientia, demonstrationum solidarum, & scientificarum usus erit frustraneus. y) Neque hæ ob-

v) Utinam Vir Clarissimus affectus seponere & considerare vellet, quantum sophistam hic agat, & quantam occasionem suppeditet omnibus, qui stultitiam vanæ Philosophiæ per divinam gratiam cognoscunt, ut ejus ex animo misereantur. Debeat exemplum suppeditare quod non ex simplicioribus & paucis illis regulis æquè benè si non melius resolvi possit ac ex ipsius farragine & lexico regularum. Nullum exemplum afferre potest. Ut vero non cogatur inanitatem Philosophiæ, cui insenuit, agnoscere, putat lectorem facilè occœcari posse, sit Aristotelem, si demonstrationes solidas & scientificas ac convincentes crepet, atque alios id quod ipse crepat, re ipsa præstantes plebejos, confusos, dialecticos & ita porro nominet. Ego repeto quæstionem sæpè factam. Cui usui Vir Clarissime

tam intricare doctrinam interpretationis simplicem & planam? Cedo exemplum. Aut si non potes, agnosce vanitatem Pseudo-Philosophiæ. Relinque Aristotelem, qui tibi in anxietate hac constituto nullam responsionem convenientem suppeditare potest, & reliquum quod Tibi restat temporis, ad utiliores meditationes etsi plebejas impende.

jectiones magis me, quam omnes circa interpretationem Juris, aut aliam, imo circa nullam non Scientiam Practicam fusius quid, & accuratius molitos premunt. z) Quarum nulla non,

z) Sed si æquè premunt ac te, nec melius inde se expedire possunt, mihi id non imputabunt, quod non fusius quid sed confusius, non accuratius quid, sed subtilius, sed inutile, sed sophisticum, sed miserandum moliti fuerint. Solamen miserum, socios habuisse malorum, in quæ ipsi nos propria culpa conjecimus, nec aliis admonentibus, inde nos extricare volumus.

paucis præceptis, imo nullis, at egregia natura, & experientia instructo, queat in laudabilem praxin deduci, Nec eo dein minus, si vel æque ac Poëtica, sint arte à natura cunctis suppeteret, interpretandi facultas. (Quemadmodum nimis multi male capiunt illud tritum, huo natura omnes judices fecisse perhibetur) verum manebit illud Ciceronis *pro Archia*: Cum ad naturam eximiam atqve illustrem, accessit ratio quædam, confirmatioque doctrinæ: *(quo scientifica magis, hoc confirmatiorem se probatura & suum etiam Discipulum redditura,)* tum illud, nescio quid præclarum, atque singulare solere existere. *Quod hic locus longius deducere nunc non permittit. a)*

a) Neque enim jam desideratur à Viro Clarissimo, ut locum hunc Ciceronis explicet. Desideratur, ut usum tra-

ctatus

ctatus sui de interpretatione ostendat, & exemplum aliquod, ut diximus, suppeditet. Atqui hoc non potest.

Dicturi sunt.) *Nempe alii alia, pro suo quisque captu,* 13
& affectu: Soli saniores, & intelligentes id, quod res est. Nempe illas tricas merito rejectas, ut earum loca scientifice demonstrata b) substituentur.

b) Sed nullum usum habentia.

§. XI.

Credo & spero, Virum Clarissimum responsiones hac meas atque brevia monita non ægre laturum, sed promissionis publicæ *Musar. Jurid. p. 178.* recordaturum esse. Rationes adhibui, non verba iniqua. Quodsi tamen & in ipsa veritate amarum quid propositum fuit, id tanquam præter intentionem factum deprecor, eumque invito & rogo: velit id, quod *Musarum Jurid. p. 116.* obliquè indicavit, proximè expedire, & rationes suas proponere, (*) per quas putet, demonstrationem juris 1
positivi universalis à me in stitutionibus Jurisprudentiæ divinæ tentatam, in nihilum redigi posse. Cedam semper rationibus firmis, ipsique valde obstrictus ero, si me errantem in veritatis semitam (*) reduxerit. 2

At. §. XI.

Per quas putet.) *Non* scripsi *c*) me *putare, sed ex-* 1

c) Benè. Non scripsit. Sed contextus tamen verborum *suprà ad* §. *5. lit. p.* recensitorum ostendit, quod ita senserit.

presse, decidendam hanc quæstionem mihi nondum sumere. *Quo jure ergo demonstratio à me exigatur? d)*

 d) Non

d) Non exigo, ſed invito & rogo. Intereſt Reipublicæ literariæ, ut, ſi iſta demoſtratio mea in nihilum redigi poſſit, id fiat, quia ab ea dependent multæ quæſtiones utilisſimæ & quotidiè obvenientes. Quod ſi ita honeſtè invitatus id detrectet præſtare Vir Clarisſimus, facile Lector ſuſpicari peſſet, iſtum Viri Clarisſimi locum ex jactantiæ affectu prodiiſſe.

2 Reduxerit.) *Hoc infeliciter, ut video, nimis tentatum ſemel, e) iterare publice, qui ſuſtineam? Quin potius grates*

e) Ubi Vir Clarisſime, & quando? Ego quidem non posſum non hæc aliter interpretari, quam quod ad literas Pſeudonymi & Anonymi reſpicias. Quod factum nollem. Nam iſtæ quidem in errorem me ducere voluerunt, ne quid acerbius dicam.

ſolennes hic & publicas ago: quod durius non ſim tractatus. f)

f) An conſcientia Virum Clarisſimum admonuit, quod Pſeudonymus & Anonymus duriora fuerit meritus? An ego is ſum, qui mecum controvertentes durius tractavi? Delicatis ingeniis & qui alios contradicentes ferre nequeunt omnis veritas dura eſt.

Obſtrictum etiam beneficio novo, & magno me habiturus: ſi ulterioris publicæ concrtationis onere, ac invidia exſolvar. g)

g) Per me quidem licebit. Et quis Virum Clarisſimum adegit, ut ſcholia hæc pararet? Non veritas, ut oſtenſum, ſed affectus & amor erga fœtum ſuum.

Ne non ut hactenus feci, pacate philoſophando, h) *circa tam*

h) An ipſi bellum intuli? An pacem ipſius turbavi?

multa etiamnum inelaborata, pro virili pergam. Quod ſane perquam honeſte fieri nunc poteſt. Poſtquam de principali quæſtione, in qua poſſim aggreſſor habitus eſſe, quantum exigebatur,

batur, concessi. i) Quod ad nova cœtera vero, etiam acer-

i) Scilicet cum ad ipsam rem ventum est, Philosophiam accuratam crepando, & plebejos animos ac fiducia ingenii fretos publicè prostituendo.

bius ingesta, non tam mea sit causa, quam communis tot aliorum. l) Quos me nominatim propungnatore publico nec egere

l) Nec hos timet veritas. Et poterat interim à tot aliis exemplum petere Vir Clarissimus, ad demonstrandum usum communis causæ.

puto præ aliis, nec an gavisuri sint, satis ausim polliceri. Privatim si qua de re mea expetetur sententia: quantum potuero, & ex amicitia nostra putavero, ad eandem apperiendam, semper, ut & ad omne aliud officiorum genus, me paratissimum exhibebo, m)

m) Ego vero & ad publica & ad privata officia me semper paratum fore publicè promitto, illud officii genus publicè repetens, ut Virum Clarissimum admoneam, velit tempus quod ipsi restat, studio & praxi veræ sapientiæ, relicta inani & inutili, impendere.

I. N. J. C.

I. N. J. C.

J. N. J. C.

INCLYTO
Varia Virtutis ac Eruditionis laude VIRO
CHRISTIANO THOMASIO
VINCENTIUS PLACCIUS
S. P. D.

DEstinaveram Tibi Exemplar JCti mei ligatum, una cum Epiſtola. Sed eluſit me lator earundem, abiens me inſalutato: non tam ſua culpa, quam caſu. Eo quod ruſticatum digreſſus ex Urbe, morbo corporis reditum ultra tempus conſtitutum diſtuliſſem. Vides fatum. Absq;quo ſi fuiſſet,credo ſcriptionis tuæ publicæ amarulentiam, quam ipſemet agnoſcis, ſed veritati, (eam quidem meo judicio non depoſcenti,) vis imputatam, deprecari opus non habuiſſes. Certe enim illis lectis, ignorantiæ me affectatæ nunquam incuſaviſſes. Multo minus Diſputatiunculæ illi noſtræ, litem novam totuplicem, imo de totius mei operis inutilitate, infamem mihi ſententiam impingere, publice unquam, credo, ſuſtinuiſſes. Quo ſane convitio, quid durius in me ſtatuere potuiſſes, ſi quam graviſſime Te antea offendiſſem, non video. Et vero ni multis jam abhinc annis, hoc omni cura egiſſem ſedulo; ne quis mihi ſenſus ad ejuscemodi ſupereſſet: erat hic mihi longe acerbiſſimus unus omnium facile futurus. Quo ne nunc quidem nullo penitus metangi, tanto diſſimulare

are debeo minus: quanto & Te, & candorem apertum deamo magis. Unde maluissem quoque hanc disceptationem privatis litteris, ut alias hactenus omnes, etiam publice mihi notas, componere: nisi non tam impetitum, quam impetiisse visum, offerente se provocato, pugnam detrectavisse nimis ignaviter, me judicatum iri a plerisque, prævidissem. Quam tamen, quanta depugnaverim moderatione, judicabis ipse. Certe ut facerem, non modo, quantum in me, conatus sum fideliter: sed adhibito etiam in consilium pari amicorum, facile hujus Civitatis, & in hoc genere studiorum, & pietate, ac modestia præ multis eminentium. Quos exoravi, ut quidquid in hisce meis extemporalibus Notis, vel minimæ offensiunculæ tuæ ansam præbiturum ullo modo suspicari possent, id, quanta vellent scrupulositate, scrutarentur. Neque vel subinnuere quidquam adeo minutum potuerunt: quin expungerem illico, aut, quoad ipsis probaretur, emollirem. Quamvis talia erant omnia, ut nondum putem eorum quidquam revera ægre te laturum fuisse. Quo certius nunc ab ingenuitate tua mihi promitto, imo spondeo, Te agniturum satis: quantum amicitiæ nostræ, & pudori tuo, ac opinioni maxime apud tuos Auditores, cui vel tantillum me nocere, summa mihi sit religio, parcitum iverim. Idque cum detrimento etiam certo famæ apud plerosque meæ. Qui non poterunt non palmam a me Tibi publice traditam judicare. Quandoquidem nullatenus, ut potuissem, ac vel tuo exemplo, debuissem, *in ipsa veritate amarum quid propositum* volui. Ostentando puta effugiorum illorum naturam, ac indolem, quibus uteris; Quando definitionem favorabilium, non nisi quatenus facti meri sunt, citra omnem universalis rationis respectum, vis negavisse. Quin imo tale genus definitionum exigis: *quale nec est, nec erit, dum res humana rotabit.* Hæc si ego Tibi affinxissem: quid diceres de mea interpretandi ratione, tam omnibus tuis & meis regulis adversante! Ne quid nunc addam de noviter motis a Te litibus. Quibus abstineri profecto præstitisset longe. Nec §. IX.

examinem, cujus exemplum ſane multum abeſt a recta interpretandi ratione, ſive extenſiva, ſive declarativa. Cujus adeo vi, vel capite plecti poſſit innoxius maxime. Ut alias, ſi expetis, privatim clariſſime demonſtrabo. Nam §. X. plane non tango: ne moveam Camerinam. Quam, ſicuti reliqua multa, preſſi etiam publice, quantum potui: ne quis facile vel ſubodoraretur. Nempe ad hoc unum omnia: ut pacem & quietem publicam quovis precio mercarer. Imo, ſi fieri poſſet, optima inter nos, ex hoc principio, etiam non nimis bono, familiaritas, ut ſœpe fit inter bonos, coiret: privato inter nos literarum commercio, rectius longe, ſi quid ſuper eſt, aut de novo naſcetur diſſenſionis (quod diſpariter tractantibus idem argumentum, non fieri non poteſt) compoſituris. Ad quod ipſum Te adeo quam humaniſſime nunc, & humillime invitatum volo. Vel ad hoc inprimis, ut ſi quid eſt, aut fuit aliquando a me factum, ſcriptum, aut dictum, quod Te offenderit, aut pro tali ad Te relatum ſit ab aliis: hoc prius, æque ac modo ipſe, quid in Te deſiderem, aperte des ſignificatum. Ne quid ulceris non expurgati utrinque remaneat. Crede mihi, privatim in me licebunt Tibi omnia, in Te mihi nihil, niſi quod voles. Cœteroqui, fateor, me non videre, quid disjungere animos noſtros vel minimum debeat, ſi vel maxime de multis philoſophicis diſſentiamus. Cum & tanto terrarum intervallo, & ratione docendi, ac ſcopo, & Auditorii natura ſimus tantopere ſeparati. Nempe ſubtiliſſimam ego, ſecundum Analytices præcepta, utique accurationem, ſenibus dignam, quæro. Tu Juventuti tuæ idonea, & ad praxin properantibus neceſſaria, quam ingenioſiſſime & jucundiſſime proponere allaboras. Euge! pergamus utrinque ἀνεμποδίστοι invicem inoffenſo pede: nec alter alterius detrahamus induſtriæ. Sine me ſaltim pacate tam infelicem eſſe, ut in hoc piſtrino, in quod divinitus ſum conjectus, inhonoratus, & obſcurus ſatis, ſine ulla remuneratione me fatigem; Dum ego Te ſino eſſe Thomaſium, ut poſcis; hoc eſt, ſummo cum fructu, applauſu, & lucro docere minus tetrica, & difficilia.

Hæ

Hæ si placent, uti spero, imo confido, pacis & amoris inter nos conditiones: erimus utrique magis quam omni alia ratione, hac in parte quidem, (quæ sane Tibi ex tuamet ipsius doctrina, facile humanarum omnium potissima est,) beati. Ego certe desideria tua, qua potero, implere, imo, si potero, superare fideliter annitar. Utere me, meisque meditationibus, ut lubet. Exige, postula ulteriores, quibus par esse queam. Videbo quantum in me sit, ne lactasse spe inani vota tua videar. Quod ne verbis solis, sed re ipsa vel extemplo faciam: Ecce adjuncta quæpiam Excerpta de Substantiæ & Accidentis natura, quam sollicite adeo indagas, prima & ultima doctissimarum tuarum Disputationum. Ea num aliqualiter tuæ satisfaciant voluntati, scire si me feceris: an publice sint proponenda, statuam. Poteruntq; tum hæ laciniæ, ni tenues nimis atque soloces videantur, assumenda fieri, cujuscunque tuarum texturarum volueris. Interim tamen ista premi rogo. Nec enim quidquam tam reformido, quam cruda huic arguto seculo propalare. Qualia mea omnia reputo, donec publicationi a memetipso sint præparata: quantumvis alias, Flacco monente, nonum in annum pressa. Quemadmodum sane illa, ex quibus hæc sunt Excerpta, Annotata Ethici Systematis mei plenioris, quorum margini nunc etiam tuarum Disputationum citationem apposui, uti vides, bis nonum annum, & amplius jam apud me latent. Hæc si non displiceant, addam proxime alia etiam plura: fortassis etiam, quæ petiisti, Exempla Interpretationum mearum: ac monita insuper sub finem hujus Disputationis, quæ cupis, alia super scriptorum tuorum philosophicorum locis diversis: Speciatim de Vanitatis quoque definitione, cujus indaginem peculiari Disputatione dignatus es, meam sententiam, si jubes, dabo: imo definitionem ipsam, plusculis jam abhinc annis conceptam, quanta licuit Analyticorum præceptorum Aristotelis observatione philosophica. In qua sola, & in nullo studiorum genere alio, patiar me cum eruditis aliis componi: nedum Tecum, cujus ego præ multis aliis

ingenium excellens, & industriam commendabilem *suspicio, venerorque lubens.* At enim cœtera omnia παρέργα mihi fuere mera: hoc ἔργον triginta nunc amplius annis. Postquam Feldenianis MSStis, & ipsius Textus Aristotelici Græci Analyticorum priorum & posteriorum resolutione accuratissima, Disciplinarumque Mathematicarum notitia nonnulla instructus, accessi ad hocce saxum. Quod volvendo nitens omnibus nervis, tam parum adhuc promoveo: ut plus mille definitionibus philosophice elaboratis, nondum eo rem perduxerim: quin reformare, vel reformari ab aliis earundem aliquas subinde optem; Examinari certè semper ab intelligente quovis, in lucro ponam. Tua melior longe sors est interim: tot aliis jucundioribus hoc, ut παρέργον, intermiscentis. Sed jamdudum ambigo, satisne recte hæc ad Te scribam. Quæ quo animo a Te legantur, fateor, me ope totius Semeiotices Moralis meæ, pro certo nondum definire posse. Hoc solum scio: sine ardentissimo amore Tui, & pacis, atque amicitiæ colendæ si foret; me tota hac scriptione supersessurum. Quæ ratione corporis, & animi, publice, privatimque nunc impedito magis, quam alio forte tempore, accidit laboriosa. Quo vehementius deprecor: ne saltim eo animo hæc accipias scripta, quo accepturus esses, si ego inutiles tuos labores, & plerosque nihil significantes, meros sine mente sonos scripsissem: quibus tamen Tute post Præceptoris tui professum publice ultra quinquaginta annorum laborem, supra tricesimum annum insudasses. Quod sane in te mihi cum nolles, an satis Christiane in me scripseris, Tibimet examinandum relinquo. Equidem haud invitus credo, Tibi ac tuis Auditoribus hæc inutilia maximam partem esse. Qui, quantum video, id non agitis: ut ad Analytices exquisitissimam accurationem resolvere, ac interpretari textum ullam ita contendatis: ne ulla mentis operatio, non ad præcepta, solide per suas caussas demonstrata, tanquam ad normam mathematicam examinetur, atque dijudicetur; qualis sit, an, quomodo, quare, quatenus cohœreat, nec ne. Ut reflexiva tali notitia quam plenissime

nissime, distinctissimeque, conscientiæ nostræ & alienæ satisfiat, caussis, quare satisfiat, scientifice reddendis. Quod tantum abest, ut ab omnibus, etiam eruditissimis alias, exigendum pronunciem: ut non nisi paucissimos id laboris vel tentare saltim debere, lubens concedam, imo sæpe contendam, defendam, semper. Interim illis, qui ad hoc divinitus sunt vocati pauci, tanto minus erat contemtu publico illudendum. Potius eorum labore, quem admodum Mathematicorum subtilissimorum, ad praxin omnigenam, erat utendum grato animo, erga ipsos, & magis erga Deum, datorem nobis eorum munerum, sine nostro tam scrupuloso, tetrico, scholastico, aut quocunque velis dicto labore: impendendo interim Tibi ut facilioribus, sic utilioribus ad multos, majori cum gloria, & lucro. Qualia proin deamantes præ meis, etiã Juvenes plerosque omnes, merito tuæ potius, quam meæ informationi commendo, & commendabo semper; modo ne mea interim publice dehonestare pergas. Vale, Vir Inclyte, ac imminentis anni novi Calendas auspicatissimas plurium auspicatissimorum anteambulones habe.

Dab. Hamburgi 1693.
d. 23. Decembris.

* Possem in singulis paginis observare atque ostendere, querelas Viri Clarissimi nullo fundamento niti, atque subinde sub mediis blanditiis, quibus Epistola hæc repleta est, me durius tractari. Sed nolo Virum Clarissimum ad omnem veritatem valde impatientem irritare. Condono publicè injuriam mihi in Pseudonymi & Anonymi Epistolis factam, & valde ipsius vices doleo, publicè confitentis, se in pistrino laborare, & saxum Aristotelicum per tot anorum spatium volvendo, tam parum adhuc promovisse, ut plus mille definitionibus philosophicè elaboratis nondum eò rem perduxerit, quin reformare vel reformari ab aliis earundem aliquas subinde optet. Doleo serio, quod pistri-

num hoc nihilominus pro accuratiore ſapientia ac Dei dono venditet, doleo, quod in id divinitus ſe conjectum prædicet. Precor animitus, velit Deus Optimus Maximus, qui veræ ſapientiæ & non Pſeudo-Analyticæ iſtius ac carnificinæ humani generis autor eſt, oculos mentis Viri Clariſſimi aperire, ut peſtem iſtam & animi & corporis abjicere, ex piſtrino Gentilis Philoſophicæ exire, & ad unicam, veram, humilem, perſpicuam, utilem, atque ſalutarem ſapientiam ſe convertere quàm proximè incipiat.

Exaudi me DEUS, qui ipſe ſapientia es.

Amen.

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ LIBRI III.

CAPUT I.

De *Officio Hominis erga ſocios in genere.*

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. 2. *Naturales ſocietates duplicis generis.* §. 3. 4. 5. 6. 7. *Non ex appetitu corrupto provenit, quod homo magis appetat ſocietatem nuptialem, quam civilem.* §. 8. 9. *Societates finibus diſcernuntur.* §. 10. *Fines trium ſocietatum ſimplicium,* §. 11. *à quibus Finis ſocietatis domeſticæ non differt realiter.* §. 13. 14. *Fines vici vel pagi,* §. 15. 16. *item civitatis.* §. 17. *Differentia communis inter vicum & civitatem examinatur.* §. 18.--32. *Societas gentium etiam eſt naturalis, & falſum, civitatem eſſe ſocietatum omnium perfectiſſimam,* §. 33. 34. *quod oſtendit etiam ſocietas*

cietas Fœderatorum. §. 35. 36. *Ratio methodi dicendorum* §. 37. -45. *Probatur, dari societatem Gentium,* §. 46. 47. 48. *eamque esse naturalem*, §. 49. 50. *nec confundendam cum societate mundi*, §. 51. *nec commodè dici universalem Rempublicam omnium hominum.* §. 52. *Societas Gentium est imperfectior civitate.* §. 53. *Dari posse societatem inter homines ignotos.* §. 54. 55. 56. *Præceptum officia sociorum in societate mixta in genere dirigens: HOMINI, CUI IN ISTA SOCIETATE COMPETIT IMPERIUM, PARE.* §. 57.--62. *Non omne imperium ex pacto est.* §. 63. 64. 65. *Aliud præceptum: FAC EA, QUÆ FINEM CUIUSQUE SOCIETATIS NECESSARIO PROMOVENT, ET OMITTE EA, QUÆ ISTUM NECESSARIO TURBANT.* §. 66.--70. *Tertium: SI CERTUM SIT, à PERSONIS, QUÆ SOCIETATEM INIRE VOLUNT, FINEM SOCIETATIS PRIMARIUM OBTINERI NON POSSE, NULLA ERIT SOCIETAS.* §. 71.--75.

§. 1.

CONsideravimus hactenus *a*) officium hominum quorumvis in quacunque societate viventium, jam pergendum ad præcepta dirigentia *societates singulas.*

2. *Quid* sit *societas* & *quotuplex*, initio exposuimus. *b*)

3. Ubi simul *species naturalium* societatum recensuimus, *nuptialem*, *paternam*, *herilem*, *domum*, *vicum*, *provinciam rempublicam*, denique *societatem gentium.*

4. Ex his quædam *naturales* dicuntur, quod homo à *naturâ*, etiam *citra voluntatem* suam in iisdem sit constitutus, talis est societas Gentium. Quædam verò sic appellantur, quod *natura* homi-

ad §. *1.* a) vide suprà lib. 2. c. 3. §. 1.
ad §. *2.* b) l. 1. c. 1. §. 91. seq.

hominem eò ducat per specialem instinctum, qui hominem ad eandem *ex voluntate* obeundam impellit.

5. Atque hic *instinctus* vel est *utrique statui* & integro & corrupto communis, quorsum pertinet societas *nuptialis* & *paterna*, vel *statui corrupto* proprius, quò spectant *herilis, vicus, municipium, provincia, respublica.* Quorum utrumque jam ab initio demonstravimus. *c)*

Quae in his 6. notatis SS. scriptura sacra de statu integro et corrupto immiscentur, omittenda sunt, tanquam aliena a disciplina iuris naturae.

6. Posses etiam priorem instinctum commodè vocare *internum*, cum à DEO homini sit concreatus, posteriorem vero *externum*, cum indigentia & metus periculorum eum potissimum elicuerit.

7. Atque ut hoc quidem fusius deducemus infrà, ubi de societate civili agendum erit, ita de priori non sinit dubitare historia sacra.

8. Ut adeò in divinum Numen & in historiam status integri maximè injurii essemus, si statuere vellemus, ex appetitu *corrupto* provenire, quod homines magis *societatem nuptialem*, quam civilem appetant, quasi nempe jucunda magis, quam honesta prosequantur. *d)*

9. Quod ipsum etiam Aristoteles, *e)* etsi Ethnicus, agnovit. *Homo*, ait, *magis ad conjugium factus est à naturâ, quam ad societatem civilem, & tanto quidem magis, quanto prior magisque necessaria est domus, quam civitas, quantoque filiorum procreatio animantium omni generi communior est.*

10. Quemadmodum vero in moralibus potissima ratio in *fine* negotiorum sita est, ita & *societates* inter se quam maxime à *finibus* discernuntur, certè discerni debent.

11. Ac de *tribus simplicibus* quidem nullum fere remanet dubium, *conjugalis* enim *liberorum procreandorum*, *paterna educandæ* *sobo-*

ad §. 5. c.) d. l. §. 95. 97.

ad §. 8. d) *Ita Alberti* P. 2. c. 10. §. 1. n. 2.

Ad §. 9. e) Nicom. VIII. 12. p. m. 269. edit. Rachel. *Provocat tamen ad hunc Philosophi locum Alberti d. l. Sed videtur deceptus esse ab iis, qua posuit B. Pater* Tab. 39. Phil. Pract. *quem adeo absq; judicio exscripsit.*

sobolis & herilis comparandarum rerum ad vitam necessariarum gratiâ initur.

12. De *compositis* videndum distinctius. Quod *domum* seu familiam attinet, non disquiremus prolixè, utrum *paterna* societas ad eandem requiratur, nec ne? Verius: ad perfectam familiam requiri triplicem conjunctionem Patrisfamilias cum uxore, liberis & servis. Deficiente ex his uno fieri imperfectam familiam magis aut minus, prout deficiens membrum magis aut minus est necessarium. *f*)

13. *Finis domus* dicitur esse *usus quotidianus* patrisfamiliâs, quo ipso vel idem finis, qui est in herili societate, intenditur, vel, quod probabilius, conjunctio trium finium, quos observant societates simplices; nam & generationem sobolis & educationem non male usum quotidianum patrisfamiliâs appellare possis. *g*)

14. Revera igitur novus finis intuitu domus non inculcatur, aut diversus à societatum fine simplicium.

Quæ §. 15 usq ad 32. de differentia vici, pagi & reipubl. disputantur, magis subtilia, quam utilia sunt in disciplina iuris naturalis, ut etiam ibi innuuntur, §. 32.

15. Sequitur *vicus* seu *pagus*. Etsi enim hæc duo secundum nonnullos ita differre dicantur, ut *vicus* sit, in quo nihil est, quam vicinitas incolarum sine ullo magistratu vel Rectore proprio, *pagus* vero certo regendi ordine consistat, *h*) tamen communi philosophantium usu hæ voces usurpantur promiscue, ut pro diversitate hypotheseos vel de vico affirmetur regimen, vel etiam id negetur de pago. *i*) 16. Con-

ad §. *12.* f) Conf. Patr. Tab. 37. Huber. de jure Civit. l. 2. c. 1. th. 17. 19. p. 353. Albert. c. 13. §. 1. In utramque partem sunt loca apud Aristotelem l. 1. Polit. c. 1. p. m. 4. & c. 3. p. 9. Edit. Conring.

ad §. *13.* g) *Non, quod quotidie obveniat, sed quod quotidie, id est tempore incerto, obvenire possit.* Conf. Patr. tab. 37. & disput. de minim. num. pers. famil. th. 6. seqq.

ad §. *15.* h) Huber. de jure civit. lib. 2. c. 12. n. 3. & 4.

i) Vide Patr. annot. 186. Conf. infrà §. 23. *Inquirendum tamen esset, annon antiquitus Græcis illa differentia fuerit inter pagum & vicum, ut vicus denotet* ein Dorff/ *pagus districtum*, eine Gow/ *& constaret ex pluribus vicis.* Vide Meursium de pagis Atticis. *Ita eodem sensu in antiqua Germania Historia vox pagi sumitur.*

16. Constituitur verò à Peripateticis *finis vici, usus non quotidianus;* scilicet, ut arceatur ab ovilibus *lupus*, & appellatur à tecto *fur nocturnus*, ut *incendia* restinguantur, & erigantur *sepes* vento dejectæ &c. *l*)

17. At *civitatis fines* duo proponuntur, *m*) unus ultimus, ἐυδαιμονία id est, vera beatitudo civilis, non uni homini sed toti populo insinuanda, subordinatus alter, ἀυτάρκεια sive bonorum & præsidiorum externorum sufficientia, ut scilicet paulo elegantius, quam in pago vivamus, nec furunculum modo nocturnum, sed & validam latronum manum arcere queamus.

18. Ex dicta itaque finium discrepantia oritur ipsis etiam differentia *materiæ* inter *vicum & civitatem. n*) Nempe *vici materiam* esse *familias una plures*, numero indefinito, quod nimirum ad usum non quotidianum sufficiant, *civitatem* vero constare ex *pluribus vicis*, cum plures utique familiæ hic requirantur, quam in vico, tam ad priorem finem, quia sine justa multitudine nec magistratus varii commodè haberi, nec legibus vis coactiva firmiter conciliari potest, tàm ad posteriorem, quia præter agricolas, qui pago utcunque sufficiunt, oportet esse mercatores, opifices, milites.

19. Nobis autem sententiam hanc profundius expendentibus, videtur eadem non omnibus carere dubiis. Initio enim non accuratè *terminis effertur ista finium differentia*, quoniam haud dubie etiam ἀυτάρκεια referri poterit ad usum hominum non quotidianum, ut adeò hac parte finis pagi à fine civitatis non tam specie quam gradu differat.

Deinde etsi regerere velis, in eo tamen manere ingentem differentiam, quod unicus vici finis sit, usus non quotidianus, at ἀυτάρκειαν esse saltem civitatis finem secundarium, adeoque hic magis ad beatitudinem civilem tanquam finem ultimum esse respiciendum, qui in vico non possit obtineri, quoniam in hoc, ut vicinus vicinum ex viro malo bonũ reddat, nulli vici-

ad §. *16.* l) Vid. Patr. tab 38. & d. disp. th. 46.

ad §. *17.* m) Pat. tab. 39.
ad §. *18.* n) Pat. tab. 38. 39.

qua talis conventione comprehendatur, *o*) tamen & hic quæ respondere possumus multa, suppetunt.

21. Uti enim per *beatitudinem civilem* nulla alia intelligi potest, quam pax & tranquillitas communis, quacunque etiam periphrasi ejus utaris, ita vel maximè tranquillitas hæc per præsidia externa contra violentiam ad turbationem ejusdem promovetur, quæ adeo magis ad εὐδαιμονίαν referre velim, quam ad αὐτάρκειαν; at & hæc suo modo obtinebitur in vico, quamvis impari rursus gradu, dum videlicet dicitur, ad finem vici pertinere propulsationem *furis nocturni*, ad civitatis, defensionem contra validam *latronum* manum. *p*)

22. Accedit, quod nec vici qua talis conventioni adversum videatur, *ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat.* Qui enim id adversum esse inculcant, præsupponunt, ad vici qua talis, constitutionem requiri, æquales esse vicinos, ut nulli in alterum jus competat puniendi. *q*)

23. Sed hæc quidem ratio non solum petit id, quod est in principio, sed & ipsum Aristotelem habet dissentientem, qui videlicet inculcat, *r*) *maximè ex natura pagum esse coloniam domus, ac uti domus omnis regatur ab eo, qui maximus natu est, ita & colonias regi propter cognationem*

24. Tertio quod exempla attinet, quibus à Peripateticis *usus non quotidianus* vici explicatur, videas & hic à nonnullis *s*) talia afferri, quæ nullam ferè, certè exiguam inter vicum & civitatem relinquant differentiam, dum eo referuntur *emere, vendere, pugnare, arare, mercari &c.* qui adeo supra *t*) memoratis, ad pagum solos *agricolas* requirentibus, satis apertè contradicunt.

25. Quar-

ad §. 20. o) Pat. tab. 39. lin. 30.
ad §. 21. p) Vide suprà §. 16. 17.
ad §. 22. q) *Vide omnino Patrem* annot. 176. ad philos. pract.
ad §. 23. r) I. Polit. 1. c. 1.
ad §. 24. s) Vid. Manitii disp. de societ. compos. th. 6. n. 2
t) §. 18.

25. Quarto, quinimo & ipsa exempla superius *u*) adducta, parum discernunt vicum à familia, præprimis si illa non sit redacta ad minimum personarum numerum. Cur enim *paterfamilias* aliquot servis instructus, non posset *lupum* arcere, *furem nocturnum* fugare, *incendium* obortum, cæteris paribus, extinguere, *sepes* erigere? &c.

26. Porrò ut ad *materiam vici & civitatis* pergamus, quemadmodum quintò non audent Peripatetici *minimum numerum familiarum* ad pagi constitutionem requirendarum exprimere, *x*) ita sextò id universale non erit, quod ad civitatem necessariò requirantur *plures vici*.

27. Quid enim obstat, quo minus in uno vico tot possint congregari familiæ, ex quibus quidam patresfamilias magistratuum vices gerant, alii agricolarum, mercatorum, opificum, militum &c. *y*)

28. Exemplo sit *Respublica Romana*, initio suo uno vico circumscripta, quam pro civitate qui habere nollet, is negaret civitatem, ubi esset respublica, hoc est essentiam rei, ubi adesset forma.

29. Hinc diximus supra, *z*) civitatem modo immediatè ex pluribus familiis, modo ex pluribus vicis, modo ex pluribus provinciis componi, indicio, *vicos* & *provincias* non tam à civitate differre specie ac finibus, quam ut partes à suo toto.

30. Prout enim civitas magna aut parva est, plures vel pauciores etiam partes habet, sicut quandoque eam in plures provincias, provincias in plures vicos, vicos in plures familias dispescere possis, quandoque etiam, si adhuc diffusius sit territorium, provinciæ in plures *diœceses* seu districtus, hi demum in plures vicos dividi possint. *a*)

ad §. *25.* u) §. 16.

ad §. *26.* x) Vid. Patr. dict. disput. th. 16. & 21.

ad §. *27.* y) Conf. Patr. annot. 157. n. 1. & annot. 173.

ad §. *29.* z) l. 1. c. 1. §. 97.

ad §. *30.* a) Conf. Huber. de jure civit. lib. 2. c. 12. n. 12.

31. Atque hæc etiam fortè fuit ratio, cur Aristoteles in politicis post considerationem trium simplicium societatum statim pergere ad tractationem de Republica, ac domus & vici saltem summatim & quasi obiter mentionem injiceret, *b*) nullam plane provinciarum, & quæ possunt aliæ esse magnarum civitatum particulæ, quoniam nempe hæ societates destituuntur *peculiari fine* à civitate diverso.

32. Igitur nec à nobis aliud expectabis, quam ut perpensis *officiis hominum in societatibus tribus primis*, statim pedem promoveamus ad *civitatem*.

Quæ sequuntur a §. 33. ad §. 45. et ipsa pertinent saltem ad disputationem adversus Peripateticos, et ostendendam connexionem capitum hic libro 3. tractatorum.

33. Et in hac quidem subsistunt communiter Peripatetici, ultra non pergentes ad *societatem gentium*, etsi & hæc, ut mox apparebit, ad societates naturales pertineat. Causam istam tradunt, quod *civitas sit societatum omnium perfectissima*, pro fine videlicet habens beatitudinem civilem, qui in aliis societatibus civitate majoribus non obtineatur. *c*)

34. Nos vero hac ratione non obstante tendemus ulterius, partim quod ea nihil firmi videatur inferre, partim quod adhuc dubium sit, civitatem in universum esse societatem perfectissimam.

35. Etsi enim facile mojorem perfectionem ei concedamus, quam societati gentium communi, propter modo dicenda, non tamen propterea omnibus societatibus majoribus præferenda est, certe non præferri meretur societati, quæ est inter *plures respublicas confœderatas. d*)

36. Fœdera enim plerumque ineuntur propter *commercia*, aut propter *auxilia bellica*. Ista αὐτάρκειαν intendunt, hæc εὐδαιμονίαν. Utraque declarant, civitates solas sæpius non ad finem suum consequendum, unde tum non erunt societates perfectissimæ.

37.

ad §. 31. b) l. 1. c. 1. & 2. Polit.

ad §. 33. c) Conf. Epstein ad Horn. p. 228. Patr. tab. 39. membr. 3. & lin. 33. annot. 157. n. 4.

ad §. 35. d) *Quod tamen putat Pater* d. annot. 157. n. 4. junct. n. 3.

37. Itaque etsi fœderatorum societas non sit naturalis, sed arbitraria, etsi novum finem præ civitate non intendat, quoniam tamen civitatis fines sæpius melius obtinet, & inter arbitrarias quam proxime ad naturales accedit, & *de fœderibus* post civitates quædam dicemus.

38. Neque supersedebimus adeò post fœdera *de officiis in societate communi gentium* differere, etsi hæc civitatis perfectionem non attingat, ista enim ratio, quod alterum erat, nobis non sufficit.

39. Nam aliàs nec de *societatibus simplicibus* aliquid dicendum foret.

40. Nec obstat, quod in *statu naturali* dicatur satis esse, si quis progrediatur usque ad perfectissimum. *e*) Jam enim suprà *f*) removimus Peripateticorum sententiam, quasi qui disciplinam aliquam traditurus est, ideam sibi formare debeat status cujusdam perfectissimi.

41. Majus dubium nobis, ut ab hujus societatis tractatione abstineremus, injicere poterat, quod eadem præ civitate novum finem non videatur habere, sed *solam tranquillitatem seu beatitudinem* intendat.

42. Sed salva res est. Aliud enim est *beatitudo civilis*, aliud *beatitudo communis* humani generis.

43. Hoc tamen diffiteri non possumus, talia *præcepta specialia*, quæ in reliquis societatibus simul occurrent, non expectanda esse in *societate gentium*, quoniam nempe hujus societatis finis est norma communis finium reliquorum in societatibus minoribus, unde, quæ hic valebunt axiomata *generalia*, necesse quoque est, ut valeant in reliquis societatibus.

44. Hæc vero nulla alia erunt, quam quæ jam *libro præcedenti* præoccupavimus.

45. Neq;

ad §. *40.* e) Pater annot. 157. n. 4. | f) l. 1. c. 4. §. 44. seqq. Conf. l. 1. c. 2. §. 47. 48.

45. Neque tamen & ſic ſterilis futura erit diſceptatio de *officio gentium inter ſe,* cum occaſionem nobiliſſimam ex præceptis iſtis generalibus concluſiones ſpeciales formandi, ſuppeditatura ſint duo capita Juris Gentium potiora, Legatorum inviolabilitas, & jus ſepulturæ. *)

Quae in 46. usq ad 56. disputantur de societate gentium. vid. amplius fundamenta, pag. 172. §. 5.

46. Aſt, inquies, fruſtrà hæc omnia diſputabuntur, *ſi non datur ſocietas gentium.* Ita eſt equidem, ſed *datur utique* ſocietas inter gentes, quia univerſum humanum genus natura unitum eſt ad certum aliquem finem. *g*)

47. De *fine* jam diximus, quod ſit pax communis & tranquillitas. *Unio* vero hominum quorumcunque ad hunc finem exinde demonſtrari poteſt, quod inter omnes homines ſit juris quædam ad iſtum finem obtinendum communio. *h*)

48. Videlicet ligat hanc ſocietatem gentium ſi non aliud, certè præceptum abſolutum de æqualitate conſervandâ & quatuor inde dependentia vincula, quæ præcedenti libro indicavimus.

49. Quæ quoniam ſunt abſoluta & omnem conventionem humanam antevertunt, ſimul innuunt, *ſocietatem inter gentes* vel maxime *naturalem* eſſe, non arbitrariam. *i*) Convenientiſſime adeo eam Grotius *l*) *ſocietatem rationis & ſermonis* appellat, & nos hactenus eandem ſub voce *ſtatus naturalis* ſimpliciter poſitâ, quatenus opponitur ſtatui civili, denotavimus.

50. Agnovit ea, quæ poſuimus, Camillus apud Livium, *m*) *ſibi cum Faliſcis eam eſſe ſocietatem* aſſerens, *quam ingeneravit natura,* & univerſi generis humani ſocietatem ex ſapientibus ſæpius inculcat Cicero. *n*)

51. Non

ad §. 45. *) *Diſputo ad hominem. Nam ex mea opinione non datur jus ſepulturæ,* vide cap. penult. hujus libri.

ad §. 46. g) *Atqui hæc erat definitio ſocietatis* l. 1. c. 1. §. 91.

ad §. 47. h) Conf. d. c. 1. §. 100. ſeq.

ad §. 49. i) *Diſſentit Boxhornius.* Vide Epſtein. ad Horn. p. 227.

l) Grotius III. 19. 1. Conf. Oſiandr. ad Grot. p. 238. ſeqq.

ad §. 50. m) l. 5. c. 27. Grot. d. l.

n) *Loca Ciceronis allegat* Epſtein. d. l.

51. Non confundenda tamen est hæc societas cum *societate mundi*, cujus plus una vice mentionem injiciunt Philosophi Gentiles, & Stoici potissimum, *o*) quippe quam adhuc latiorem esse societate gentium opinabantur, comprehendentem nimirum complexu suo Deos pariter & homines; Quod uti erroneum est, ita de societate hominis cum Deo, quantum ad jurisprudentiam divinam sufficit, pauca præsupposuimus, & fusius eandem explicavimus alibi *)

52. Neque convenienter locutos esse opinamur, qui hanc gentium societatem nomine *universalis Reip. omnium hominum* insigniverunt. *p*. Non est Resp. sine imperio, at Societas Gentium imperio caret humano, & sola inter naturales in statu post lapsum *æqualis* est. *q*)

53. Et vel ob hoc ipsum societas Gentium est *imperfectior civitate. r*) Etsi enim hæc societas libertatis nomine & immunitatis ab omni subjectione insigniter blandiatur, eadem tamen in hoc corrupto statu præ civitate plurima habet adjuncta incommoda, cum securitati parum ibi sit consultum. Ibi enim quisque propriis tantum viribus protegitur, in civitate omnium; ibi fructus ab industriâ suâ nemini certus, hic omnibus; ibi imperium affectuum, bellum, metus, ignorantia, feritas; hic imperium rationis, pax, securitas, scientia, benevolentia.

54. Nec est, quod dicas, *inter eos non esse societatem*, quorum unus alterum quoad faciem, vel famam, vel alio quocunque modo non novit; quales v. g. sumus nos & homines in Nova Zembla.

ad §. *51*. o) *Loca vide apud Patrem* ann. 157. n. ult. *Adde Horn.* de civit. II. 1. 15. 38. p. m. 193. *Confundit hæc duo Epstein* ad Horn. d. l. p. 227.

*) l. 1. c. 1. §. 92. seq. & conf. disp. nostr. de philos. juris.

ad §. *52*. p) *Quod facit Boxhornius* ap. Horn. p. 189. 192.

q) Suprà l. 1. c. 1. §. 98.

ad §. *53*. r) Conf. Epstein. d. l. p. 228.

s) Conf. Puf. de O. H. l. 2. c. §. 9.

55. Nam hæc objectio id ſaltem infert, in hâc ſocietate non ita *arctam eſſe amicitiam*, ut in aliis, ut plane nulla ſit ſocietas, non inde inferri poterit.

56. Si enim inter concives imperii, v.g. inter Saxonem & Bavarum, ſi inter concives unius Principis v. g. inter Lipſienſem & Dresdenſem, ſi inter concives municipii unius eſt ſocietas, uti profecto eſt, etſi neuter alterum unquam noverit, cnr non & inter homines iſtâ ratione non obſtante, ſocietas eſſe poſſet?

57. His ita præmiſſis, inquirendum nunc paucis *præcepta*, quæ *officia ſociorum in genere* dirigunt, ubi nullum quidem ſupereſſe arbitror dubium, ex iis, quæ *præcedenti libro* prolixius oſtendimus, omnia ac ſingula præcepta ibi inculcata obtinere etiam in ſingulis hominum ſocietatibus.

58. Preter ea, ante omnia reſpiciendum ad ſocietatis *diviſiones*, quâ ſuperius *t*) eam diximus eſſe vel *mixtam*, vel *æqualem*, (nam *inæqualis*, qualis eſt ſola inter Deum & homines, ad hunc librum nunc pertinet.) *u*) In *æquali* enim, ſeu ſocietate gentium iſta præcepta ſufficiunt.

59. At in *mixta*, quales ſunt naturales reliquæ, quatenus ea *imperium* in ſe continet, accedit prioribus præceptum aliquod ſpeciale, ad inferiores & ſubjectos pertinens: HOMINI, CUI IN ISTA SOCIETATE COMPETIT IMPERIUM, PARE.

Præceptum §. 59. fluit ex regulis justi de nemine lædendo, et in specie intuitu societatum reliquarum, excepta sola patria societate, ex præcepto de non violanda fide.

60. Fluit hoc non ſolum in genere ex *primo*, quod initio *x)* demonrſtavimus, *principio practico*, ſed in ſpecie ex *definitione ſocietatis mixtæ y*) quæ talis non eſſet, ſi imperanti à reliquis non foret præſtanda obedientia.

61. Tum & ex *cuſtodiâ ſocietatis*, quoniam pax & tranquillias humani generis nimium quantum turbaretur, ſi in ſocietatibus ſpecialibus humanis inferiores ſuperioribus nullam præſtarent

ad §. 58. t) vide c. 1. l. 1. §. 93.
u) *Præbet enim illa fundamentum omni Jurisprudentiæ divinæ, ut libro primo indicavimus.*

ad §. 60. x) l. 1. c. 3. §. 34.
y) *Quam vide* lib. 1. c. 1. §. 93. Conf. d. c. 3. §. 35.

rent obedientiam, cum ſic finis plerarumque z) iſtarum ſocietatum, de quo mox plura, in hoc corrupto ſtatu non poſſit obtineri.

62. Quid quod & præceptum *de pactis* ſervandis ſæpiùs hanc paritionem ex parte inculcat, quoniam imperia *plerumque* mediantibus pactis introducuntur.

63. Dico: *plerumque*. Hic enim vitanda erunt duo extrema, unum ejus ſententiæ quæ, ſtatuit, *omne imperiri oriri ex pacto*; alterum opinionis huic adverſæ: Omne imperium oriri *immediatè ex voluntate divina* circa pactum. *a*)

64. Nos vero quoddam *immediatè à DEO*, quoddam *mediante pacto*, (eo videlicet modo quo ſuprà aliquoties pactum ad productionem juris vel obligationis alicujus concurrere diximus) produci opinamur. Res optimè patebit ex dicendis in ſingulis ſocietatum ſpeciebus.

65. Sed iſtud tamen hâc occaſione ſimul notandum, non confundendam eſſe *originem legis*, quæ jubet, imperanti eſſe parendum, cum ipſa *imperii origine*. Lex enim hæc in univerſum naturalis eſt, & ex ratiocinatione cognoſcitur, citra revelationem, vel divinam, vel humanam. At imperium huic vel illi in ſocietate competere, non ſemper ratiocinatione aſſequi poteris, ſed quandoque erit, ut notitiam conventionis habeas, in quem videlicet per pactum imperium ſit translatum, ut in civitate, quandoque etiam revelationem divinam præſupponit & jus poſitivum univerſale, ut in ſocietate conjugali.

66. Porrò inter ſocietates mixtas tres *ſimplices*, & ex compoſitis *respublica* ſpecialibus gaudent finibus, ut hactenus demonſtravimus. Igitur harum ſingulis accedit præceptum ſpecialiſſimum Juris naturalis: FAC EA, QUÆ FINEM CUJUSQUE SOCIE- Eadem est ratio praecepti alterius nempe decori.

ad §. 61. z) Excipio enim ſocietatem conjugalem.

ad §. 63. a) Prima ſententia, ni fallor, Hobbeſii eſt, ad quam ferè inclinat Dn. Pufendorffius, Poſterior eſt Hornii.

SOCIETATIS NECESSARIO PROMOVENT, ET OMITTE EA, QVÆ ISTUM NECESSARIO TURBANT.

67. Aliàs enim *ſocietas non eſſet ſocietas*, qui finis eidem dat eſſentiam.

68. Aliàs peccaretur contra *primum principium Juriſprudentiæ divinæ*, quod DEO ſit parendum, qui ſocietatis alicujus autor eſt, aut etiam contrà præceptum de *pactis ſervandis*, quatenus ſocietates à pacto ſumſerunt originem, vel contrà aliud præceptum ſpeciale libri præcedentis, v. g. *de officiis humanitatis*, quatenus finis ſocietatis cujusdam in illo præcepto nititur. *b*)

69. Cum vero unius rei *plures* poſſint eſſe *fines*, & idem in ſocietatibus etiam obtineat, ut unus earum finis ſit principalis, alius vel alii ſecundarii, recta ratio dictitat, canonem noſtrum procedere de *fine primario*, quia ab hoc ſocietas ſpecificatur.

70. Unde & hic in concurſu cum finibus ſecundariis ſemper iis erit præponendus.

Quod §. 71. refertur axioma magis seu theorema est, quam praeceptum.

71. Quin & reſpectum conſtituendæ ſocietatis, SI CERTUM SIT, A PERSONIS, QUÆ SOCIETATEM INIRE VOLUNT, FINEM SOCIETATIS PRIMARIUM OBTINERI NON POSSE, NULLA ERIT SOCIETAS, neque ad mittenda eadem, etiamſi poſſit obtineri finis ſecundarius, ſi hic extrà ſocietatem illam aliàs non toleretur.

72. Dico: *ſi certum ſit.* Si enim ſpes adſit mediis naturalibus à perſonis ad tempus impeditis finem primarium aliquatenus poſſe obtineri, etſi melius ſit, ut perſonæ à ſocietate tunc abſtineant, admitti tamen eadem poterit.

73. Deinde loquor de *conſtituenda ſocietate.* Si enim à perſonis initio capacibus ſemel inita ſit ſocietas, non ſtatim ceſſabit eadem, etiamſi poſtea perſonarum una vel utraque fiat incapax, citra ſpem recuperandæ habilitatis, neque enim tum licebit in univerſum uni alterâ invitâ à ſocietate recedere, quin aliqando ob prohibitionem ſuperioris, non licebit utrisque conſentientibus.

74. *Uſus*

ad §. b) Ut de conjugali dicemus in cap. ſeq..

74. *Usus harum observationum* se passim exeret in singulis societatibus, maximè in conjugali.

75. In quibus adeò, quantum ad jurisprudentiam naturalem, nihil ulterius expectare debes, quam ut præcepta hactenus summatim exhibita, ad *easdem applicemus*, partim *speciales conclusiones* inde formando, partim *quæstiones* quasdam *controversas* ex iisdem definiendo.

CAPUT. II.

De

Officio Hominis Intuitu societatis conjugalis.

SUMMARIA.

Causæ difficultatis doctrinæ de societate congugali. §. 1. -- 4. *Hypotheses pertinentes ex superioribus repetita.* §. 5. -- 12. *Consensus Gentium non probat jus naturæ.* §. 13. -- 20. *Instinctus hominis ad conjunctionem cum sexu diverso, quatenus differat ab instinctu bestiarum,* §. 21. -- 37. *Et quam hic cæcuciat ratio sibi relicta.* §. 38. -- 41. *Instinctus hominis ad conjugium incundum.* §. 42. -- 46. *Unde primum præceptum : INEUNDUM ESSE MATRIMONIUM :* §. 47. -- 51. *quod ex natura sua non singulos, nec omni tempore obligat.* §. 52. -- 59. *Transitus ad definitionem matrimonii :* §. 60. *Fines matrimonii generatio sobolis & libidinis extinctio.* §. 61. - 64. *Prior est finis primarius, posterior secundarius.* §. 65. -- 73. *Quatenus mutuum adjutorium sit finis conjugii.* §. 74. 80. *Ex finibus formantur duo axiomata de matrimonio :* §. 81. 82. (I.) Societatem quæ generandæ sobolis gratia initur, esse nuptialem. *Ex quo deducitur* [*1.*] *Consensum facere nuptias,* §. 83. 84. *qui excludit metum,* §. 85. *dolum,* §. 86. *errorem, non tamen omnem.* §. 87. -- 97. [*2.*] *Abstrahendo à Lege positiva, uon minus fœminam quam marem posse*

sibi peculiariter sobolē quærere. §. 98. [3] *Ad eum vero finem obtinendum nec continuam cohabitationem, nec imperium unius conjugis in alterum necessario requiri.* §. 99. [4] *Neque adeò ad essentiam conjugalis pacti necessario requiri, ut fidem det viro fœmina, quod nemini præterquam ipsi corporis sui usuram velit concedere.* §. 100. 101. [5] *Aut ut uxor viro continuam cohabitationem promittat.* §. 102. 103. 104. [6] *Neque ex pacto matrimonii resultare marito imperium propriè dictum in uxorem.* §. 105 -- 110. [7] *Non obstare tamen aliquid quo minus per pactum possit imperium in maritum transferri.* §. 111. 112. 113. [8] *Maritum ex jure naturæ nihil habere potestatis in bona uxoris* §. 114. [9] *Non pertinere ad essentiam societatis conjugalis, ut ineatur ad dies vitæ.* §. 115 -- 122. [10] *Nullo tempore determinato nihil obstare, quo minus fine conjugii semel obtento, cojux à conjuge etiam invito recedere possit.* §. 123. -- 130. [11] *Pacto conjugali ad dies vitæ inito, licere tamen à societate abire ob malitiosam desertionem, & pertinacem debiti conjugalis denegationem,* §. 131. *aut, si fœmina contra pactum alteri copiam corporis fecerit,* §. 132. *aut, si sterilitate laboret conjux.* §. 133. *aut ob mores intolerabiles,* §. 135. 136. *neque hic cognitam esse separationem quoad thorum & mensam.* §. 137. (II.) Non habendam esse eam societatem pro nuptiali, quæ non intendit generationem sobolis. §. 138. *Unde hic agitur de moralitate libidinis,* §. 139. *quæ definitur,* §. 140. *& dividitur* §. 141. *in scortationem & concubinatum.* §. 142. *De quibus asseritur* [1] *scortationem non esse conjugium.* §. 143. [2] *Non tamen inde inferri posse eam esse societatem inhonestam* §. 144. [3] *nec hoc probari exinde, quod socialitas turbetur si scortationi unicè & semper operam dent homines.* §. 145. -- 150. [4] *Horrendum Sodomiæ crimen parū aptè exinde demonstrari, quod in eo applicentur membra contra naturam:* §. 151. 152. *Neque enim usum membrorum contrà naturam semper peccatum esse.* §. 135. -- 156. [5] *Idem crimen neque ex doctrina de pudore & dignitate hominis exactè oppugnari posse.* §. 157. 158. [6] *Neque posse ex sola ratione responderi Gentili, licentiam scortationis asserenti,* §. 159. -- 164. *aut in certo casu ejus hone-*

honestatem defendenti, §. 156. & à nobis permissam conjunctionem cum uxore gravida urgenti. §. 166. 167. [7] *Denique ex Lege naturæ non posse concubinatum oppugnari. §. 168.--172. Circa personas præceptum : EAS CONTRAHERE DEBERE CONJUGIUM PER QUAS GENERATIO SOBOLIS OBTINERI POSSIT. §. 173. 174. Ergo requiri marem & fœminam, §. 175. 176. & à matrimonio excludi infantes. §. 177. Eunuchos, §. 178. arctam, §. 179. (Respondetur ineptis defensoribus conjugii Eunuchorum. §. 180.--187.) non tamen inde planè arceri spadones, steriles, senes ac vetulas, §. 188. 189. nec improbanda esse conjugia in ultimo mortis articulo. §. 190. Ex hac tamen assertione nihil accedere sententiæ defendenti conjugia Eunuchorum. §. 191.-- 199. Ostenditur : Poligamiam non esse jure naturali prohibitam, neq; virilem, §. 200.-- 205. neque muliebrem. §. 206.-- 213. Resolvitur quæstio : An mero jure naturæ liceat inire matrimonium cum ea, quæ jam alteri nupta est, aut eo, qui jam uxorem habet? §. 214. 215. Quo respectu adulterium juri naturali repugnet? §. 216. 217. 218. an & lenocinium? §. 219, Incestum ex jure naturali non posse inpugnari. §. 210.-- 224. Ubi ostenditur : incestum parentum & liberorum vulgò malè impugnari, §. 225. ex ætatis disparitate, §. 226. ex confusione vocabulorum necessitudinis, §. 227. 228. ex communione sanguinis, §. 229, ex reverentiæ debito, §. 230. -- 237. & pudore naturali, §. 238.-- 246. multò minus incestum reliquarum personarum ex jure naturali posse oppugnari. §. 247. Matrimonii definitio. §. 248. Præceptum de officiis conjugum : FACIENDA ESSE AB UTROQUE CONJUGE EA, QUÆ PRUDENTIA DICTAT, AD PROPAGATIONEM SOBOLIS, ET POST HANC AD LIBIDINIS EXPLETIONEM ESSE APTA. §. 249. Unde deducuntur officia specialia mariti, §. 250. uxoris, §. 251. utriusq;. §. 252.*

§. 1. Inci-

§. 1.

INcipiemus autem à *simplicibus societatibus*, quoniam ex his componitur civitas. Inter eas maximè naturalis est *societas conjugalis*, *a*) quia communiter omnes homines in se deprehendunt *instinctum* ad eandem ineundam.

2. Cujus intuitu quodnam *officium* cuique incumbat, tanto *difficilius* est exponere, quanto intricatius hoc negotium reddidere illustres controversiæ à Theologis, JCtis, philosophis in utramque partem acrius sæpè & subtiliter magis, quàm perspicuè & distinctè ventilatæ.

3. Videtur verò ejus *difficultatis ratio* potissimum in eo sita esse, quod plerumque jura *divina humanis* fuerint mixta, & maximam partem jus *naturale* cum *jure positivo universali* ex ignorantia confusum, aut *eorundem separata tractatio* nonnunquam ex instituti ratione & operis argumento fuerit omissa.

de §. 3. et 4. vid. fundamenta pag. 173. et 174. §. 2. et 3.

4. Si enim fateri volumus, quod res est, nulla est ex humanis societas, quam divinum numen tot specialibus præceptis muniverit quàm conjugalis, quam adeò sedulo dabimus operam, ut à legibus naturalibus secernamus, *ab his initium facturi*, ut eò melius posteà declarare possimus, quid revelationi superaddat.

5. Repeto autem ante omnia ex *hypothesibus* hucusque demonstratis præcipuè istas. 1. Per *legem naturalem* nos haud aliam intelligere, quam eam quam superius *b*) definivimus, & cujus fundamentum demonstravimus situm esse in necessaria convenientia & disconvenientia cum natura hominis sociali, id est, pacifica. *c*)

6. 2. Conclusiones vel *quæstiones*, quæ hic occurrent, examinandas esse secundum ductum *axiomatum præcedenti* capitu indicatorum, quæ omnia ex fonte illo propullulant.

7. 3. Ex quo suâ sponte fluit, actuum hic tractandorum justitiam aut *injustitiam* ex istis regulis fore dijudicandam, illosque adeò, ad quos eædem plane non pertinent, abstrahendo à revelatione divinâ pro *licitis* esse habendas.

Quæ a §§. 5. usq. ad 20. posita ~~sunt~~, nun expungenda sunt quia quæ parte 1ma fusius diximus, ostendunt satis, nos nec socialitatem pro principio perspicuo et adæquato agnoscere, nec Jus Nat. amplius in stricto significatu pro solis præceptis iusti, sed in lato pro complexu præceptorum honesti, decori et iusti accipere.

8. 4. Hoc

ad §. 1. a) *Junge cum hoc capite Pufend.* lib. 6. c. 1.

ad §. 5. b) l. 1. c. 2. §. 97.
c) l. 1. c. 4. §. 64. & 69.

8. 4. Hoc tamen probe notandum erit, cum actionis *licitæ* vocabulum non sit absolutum, sed respectum ad legem habeat, denotetque eam, quæ nec lege præcepta est, nec prohibita, *d*) cavendum tibi esse, dum in priori hujus capitis parte terminum actum *liciti* audis, ne putes, eum omni juræ naturæ esse licitum, cum saltem jure naturæ loquamur, multa verò lege positiva severissime sint prohibita, ad quæ lex naturalis non artingit.

9. 5. Ulterius etsi ea, quæ *licita* dicuntur, inter præcepta & prohibita quasi *intermedia* jaceant, tamen istud *medium* non intelligendum esse in puncto, sed cum aliqua laxitate, ita ut modo prohibitioni, modo præceptioni sit propinquior, ferè ut Peripatetici mediocritatem suam virtutis explicant.

10. Nam duæ socialitatem aut finem societatis alicujus etsi non nessario, *promovent*, sed *per accidens*, à *præceptis* propius absunt, quæ è contrario *turbant per accidens*, *prohibitioni* propiora sunt, adeoque abstrahendo à revelatione divina, laudabilius committuntur, hæc omittuntur. Igitur & hic *gradum licentiæ* simul adjiciemus.

11. 6. Non mirari tamen debes, si *posterior pars* ostenderit, etiam ea, quæ mero jure naturæ *preceptis propiora* videbuntur, à DEO lege positiva esse prohibita. Non enim metienda est divina prudentia secundum regulas prudentiæ humanæ, & sufficere nobis debet, quod actus ejusmodi ad socialitatem non sit necessarius, præprimis cum sæpius accidere possit, ut in uno actu plures occurrant circumstantiæ, quarum una magis ad promotionem, altera magis ad turbam pacis communis inclinet, quo pacto, si absque revelatione divina foret, fluctuaret profecto ratio nostra sæpius, utrum laudabilius esset, ejusmodi actionem committere an omittere.

12. Neque illud 7. omittendum, quod supra *e*) inculcavimus; non valere *istam illationem*: Hic actus in sacris literis præ-

ad §. 8. d] vide lib. 1. c. 1. §. 146.
ad §. 12. e] lib. 1. c. 2. 2. §. 70.

ceptus aut pro hibitus, etiam *à Gentilibus* fuit pro honesto vel turpi agnitus, ergo ejus *determinatio à lege naturali* provenit.

13. Unde non sine causa commendatoribus suis vapulat Grotius, quod *ad probationem juris naturæ* putaverit *f*) *adhibenda esse testimonia Philosophorum, Historicorum, Poëtarum, Oratorum.* Etsi ipse hoc argumentum pro demonstrativo aut quod indiscretè adhibendum sit, non ventilet.

14. Nam quod ait: *Ubi multi diversis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debere, quæ in quæstionibus juris alia esse non possit, quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens; aut communis aliquis consensus; illam jus naturæ indicare, hanc jus gentium, quorum tamen discrimen non ex ipsis testimoniis, sed ex materiæ qualitate intelligendum sit;* id plures meretur observationes.

15. Initio enim id valde dubium restat, quod dicit: *affirmationem multorum diversis temporibus & locis factam à causa quadam universali oriri.* Per istos enim *multos*, per Philosophos, Historicos, Poetas, Oratores ad quos provocat, haud dubiè intelligit scriptores Græcos aut Romanos. At horum consensus si alia argumenta deficiant, ut causæ universali adscribatur, nulla persuadebit ratio, quoniam isti populi haud longâ terrarum intercapedine à se invicem discreti ex perpetuo commerciorum usu belli pacisque publicis negotis & vitæ quâdam atque morum convenientiâ facile in quasdam conditiones tacito consensu transire potuerunt. *g*)

16. Deinde dum Grotius causas universales testimonia Gentium elicientes recenset, insufficientem earum enumerationem tradit, dum saltem ad *dictamen rectæ rationis & communem consensum* provocat, sui videlicet ipsius oblitus, quod initio eruditi sui operis inter leges universales totum humanum genus adeoque & gentes obligantes, etiam recensuerat *legis divinæ voluntariæ aliquam*

ad §. 13. f] In Proleg. n. 40.
ad §. 15. g] Vid. Henniges ad Grot. d. l. p. 37.

quam speciem, quam neque ad illationem ex naturæ principiis, neque ad communem consensum gentium referre poterit ipse.

17. Atque hanc plus una vice causam fuisse testimoniorum à Philosophis gentilibus petitorum, simul ostendimus superius. *h*)

18. Ubi simul rejecimus, *i*) *jus gentium proprie dictum à jure naturali specie differre*, quare non opus est, ut adversus id quidquam urgeamus amplius, quod porrò Grotius de *consensu & jure gentium* hic immiscet.

19. Denique ipse Grotius fatetur, non tam ex testimoniis Gentilium quam ex *materiæ qualitate* dijudicandum esse, quid sit juris naturalis, quid non, quo pacto evidens evadit, tutius isto argumento de consensu Philosophorum Gentilium hic abstineri.

20. Et ista quidem vel ideò paulo fusius hic fuerunt monenda iterum, quod sæpius scriptores, qui officia conjugalia exponere aggressi sunt, in definiendis controversiis difficilioribus, dum actum aliquem jure naturali prohibitum esse asserunt, nullam prohibitionis rationem tradunt, sed quasi re bene gestâ, loco *rationis* exhibent *testimonium Philosophi gentilis*.

21. Jam ad rem. Quilibet homo, dum seposita revelatione naturam suam meditatur, deprehondit in se *occultam quandam propensionem & acres stimulos ad conjunctionem cum individuo diversi sexus*, cujus & ipsius inclinationes si inquirat, cognoscit, affectum istum à DEO, ut *mutuum* utrique sexui inditum esse. *l*)

22. Cognoscit ulterius, stimulos istos magis *à dispositione corporis quam animi* ortum suum ducere, non solum, quod sæpè eos alia omnia cogitando sentiat, aut plerumque cogitationes suas antevertere & excitare percipiat, sed & quod similes ejusmodi stimulos inveniat in *bestiis*, unde occasionem nanciscitur hoc passu naturam suam conferendi cum bestiarum structura. *m*)

Quae a §. 21. usque ad §. 41. posita sunt observationes de natura hominis, intuitu amoris personarum diversi sexus, et[…] iam quidem videntur esse otiosa[…] aut superfluae possunt tamen re[…]tineri, si modo §. 40. et 41. ex[…] iungantur.

ad §. 17. h] l. 1. c. 2. §. 70.
ad §. 18. i] l. 1. c. 1. §. 104.
ad §. 21. l] Puf. §. 2.
ad §. 22. m] Conf. Cumberland. de LL. Naturæ. p.m. 119.

23. *Has* equidem videt *certis anni temporibus* à ſtimulis iſtis actos conjungi, eamque conjunctionem naturaliter *ad generandum ſui ſimile* eſſe deſtinatam. Eâ vero peractâ videt maſculum ferè derelinquere fœmellas, hasque ſolas poſteà *onus edendi fœtus*, editumque *nutriendi* ferre.

24. *Suas* vero propenſiones *non limitatas* eſſe ſentit ad certa anni tempora, ſed quodammodo perpetuas, conſiderat *ſanguinis ſui* partes agiliores, & majorem vim *vaſorum ſuorum*, deſtinatorum tamen etiam *ad ſobolem* per ſimilem conglutinationem *generandam. n*)

25. Ulterius penſitat, cum inclinatione iſta *in ſe* conjunctum eſſe *affectum beſtiis incognitum, amorem* videlicet, vi cujus etiam citra corporum communicationem in benevolentiâ certæ cujusdam perſonæ majorem felicitatis ſuæ partem poſitam eſſe credit quàm in benevolentia aliorum, ob odium verò aut averſationem ejusdem contriſtatur, ipſius delectationibus ferè magis afficitur quam propriis, doloresque ejusdem graviter ſentit ipſe.

26. Porro cum beſtiæ nullum diſcrimen faciant *individuorum*, in *ſe* deprehendit homo nimium *variantes inſtinctus*, quorum cauſas plerumque reddere non novit, *o*) ut nimirum erga unum individuum vel nullos planè, vel adverſos etiam ſentiat amoris ſtimulos, eosdem viciſſim magis ad hanc quàm ad iſtam perſonam inclinantes.

27. Præterea & *maſculi* in ſe detegunt ſingularem quandam *Inclinationem in ſobolem* à fœminâ *conceptam* pariter *& editam*.

28. Denique in *ſe* communiter utriusque ſexus homines *peculiarem ad concubitum ſtimulum* ſentiunt, etiam quando ſobolem per eum generare aut concipere non poſſint, ut ſi fœmella jam ſit gravi-

ad §. 24. n] Cumberl. d. l. p. 152.

ad §. 25. o] *Hunc pertinet illud Poëtæ* : Non amo te Voluſi &c. *quamvis arbitremur, illam ignorantiam inde provenire, quod non non ipſos nec affectus noſtros cognoſcamus. His cognitis cauſam amoris facile reddi.*

gravida, aut ubi vitæ civilis vel tranquille vivendi ratio non ferat, ut ſocietatem generandæ ſobolis gratia ineant, ſentiunt utique & ſingulariſſimam in generationis actu *delectationem*, quæ fere iſtius iritamenti primariò movens cauſa eſt, *p*) quæ omnia ſi exactè rem penſitent, *in beſtiis aliter ſe habere* cognoſcunt.

29. Nam & difficulter mutum animans *poſt conceptionem* ingreſſorem admittit, & beſtias *nulla vitæ civilis* aut tranquille vivendi *ratio*, utpote quâ deſtituuntur omniò, *impedire poteſt*, ut inſtinctum naturalem generandi traducant in actum.

30. Et ſi loqui volumus, quod res eſt, *nullam* proprie percipiunt beſtiæ *delectationem* ex congreſſu, quoniam videlicet ratione & ſenſu inter eaſdem deſtitui ſuprà diximus ſed *ſimulacra* ſaltem ut rationis, ita ejusmodi *delectationis* in beſtiis apparent. *q*)

31. Quilibet enim propriâ experientiâ in ſe deprehendere poterit, *delectationem eſſe cogitationem* vel ſimplicem vel cum meditatione conjunctam, *voluptatis* vel *præſentis*, vel *præteritæ*, vel *futuræ*. Neutrum *de beſtiâ* prædicare poteris, quia eadem nullo modo cogitat vel meditatur.

32. In eo tamen inter has *tres* delectationis ſpecies eſt differentia, *præſens* voluptas miris modis hominem præ aliis afficit, ſuique recordationem ſpecialem phantaſiæ & memoriæ hominis imprimit, quâ dum *præteritam* voluptatem profundius cogitat, ſæpius etiam abſente objecto vehementer appetendum de novo irritatur, & ad cogitationes prolixiores *futuræ* delectationes diſponitur.

33. Qnod ſi vel maximè delectionem *hominis* hac parte cum delectationis ſimulacro, quod in *beſtiis* deprehenditur, comparare velis, deprehendes, *actum* ex quo delectatio illa oritur, ita *communem eſſe homini cum beſtiis*, ut rationis (quæ hominem alias à brutis ſecernit) imperium quam maximè excutere nitatur idem, & ſæpiſſime excutiat.

 34.

ad §. *28.* p] *v. g. ſi libros & uxorem quis non poſſit alere, ſi quis jam laboret abundantia liberorum, ſi quis concubitum appetat cum uxore gravida vel aliena &c.*

ad §. *30.* q] Cof. Puf. §. 2.

34. Quemadmodum enim *bestiæ* ita fortiter stimulis generandi aguntur, ut, si acrius iisdem sint commotæ, vix verberibus aut vi majori, faciliùs aliàs ipsorum inclinationes reliquas regrimente, retineri possint ; Ita profectò in *hominibus* momentum præsentaneæ jucunditatis tam suaviter ideam ejus homini repræsentat, ut nullum majus in isto momento bonum concipere valeat, etsi mox ratio à delinimentis liberata, contrarium evidentissime eidem demonstret

35. Quin & *frustratum* diutiùs *conjunctionis desiderium* ita aliquoties homines extrà se rapuit, ut res nunquam aliàs committendas perpetraverint,

36. Nam etsi & *aliorum affectuum* excessus subinde homines ad actiones, quæ cum rationis dictamine pugnant, abripiant, tamen istius rei ratio vel pravæ educationi aut consuetudini, vel certè peculiari alicui circumstantiæ, quam facilè homo minimum aliquo ante excessum tempore reprimere poterat, describi potest.

37. Ast *libidinis œstrum* [de quo hactenus *r*) locutissimus] ita *commune* est omnibus hominibus, ita aliquando *homines bene educatos* & *ratione suâ rectè utentes*, à rationis tramite avertit, ut parum à *furore* differat.

38. *Originem* vero hujus rei homo revelatione carens ignorat, *s*] unde non poterit non, si ratiocinatione sola hic uti velit, inferre *Physicam libidinis* uti *furoris* esse causam.

39. Quid quod, cum sentiat *furorem* à rationibus specialioribus provenire. *libidinem* vero omnium hominum naturæ cohærere, istam inter hæc duo necessariò faciet comparationem, ut *furorem* pro accidente præter vel cortra naturali, libidinem pro naturali affectu habeat.

40. Denique cum sciat, hominem non habere naturam suam à seipso, uno absurdo admisso id ex consequentiarum connexione sequetur, ut putet, *conditores hominis* ipsi hunc affectum tribuisse. 41. Vi-

Hi duo §§. debent expungi, utpote qui eo tendunt, ut ostendant necessitatem legis positivæ in causis matrimonialibus! E. eorum loco sequentem insertum aliæ meditationes sunt ponendæ. vid. fundamenta pag. 174. §. 6.

ad §. 37. r] à §. 28,

ad §. 38. s] *Quia ignnorat statum integritatis, ut lib. 1. probavimus.*

41. Vides ergo, quantum *ratio nostra lumine scripturæ destituta cæcutiat*; Unde jam non difficulter præsumere poteris, an semper solidi quid sperare debeas, si meditationes præcedentes, quarum veritatem cuilibet proprius demonstrabit sensus, conferas *cum præceptis juris naturalis ejusdem* hactenus expositis. vid. fundamenta pag. 1 §. 7.

42. Equidem si initio *officium hominis circa ineundum conjugium* consideres, non aberrabit adeo à voluntate divinâ ratio tua, quatenus adhuc recta est, si eam sequaris. Dictabit enim *discrimen sexus & naturalis facultas* hominibus indita commixtis corporibus sese propagandi, *voluntatem creatoris esse*, ut hanc potentiam naturalem traducant in actum. *t*)

43. Idque eò magis, quo *majorem in se præ bestiis agnoscit esse sexuum in se invicem propensionem* mutuam, simulque ardentissimum *in prolem affectum*, cujus rationem iter alia & in eo sitam esse videt, ne fortasse per incuriam aut ob molestias partus vel educationis, & quia liberi sæpe materiam dolendi, semper laborum & curarum præbent, nobile istud opus omitteret, citra, quod mortalium genus durare non poterat.

44. Ut itaquæ circa alia, ad quæ *naturali appetitu* homo fertur, ut est *conservatio sui* ipsius, *amor & educatio sobolis*, jus naturale præcepta cordibus hominum inscripsit, ita & iidem sentiunt circa *generationis actum obligationem* quandam sibi esse inditam.

45. Neque enim putandum est, in his & similibus actibus lege non fuisse opus, cum jam antea *instinctus & appetitus sensitivus* in talia sat valide propellat; quin potius invertenda erit ratiocinatio, naturam ista, utpote incolumitatem generis humani immediate conservantia, quam accuratissime voluisse observari, dum velut diffisa soli rationis dictamini eidem succenturiari jussit instinctum ita vehementem, ut difficulter admodum homo in contrarium niti queat.

46. Secernendi tamen hic probe sunt *instinctus*, ne quis nobis affingat, ac si indistinctè ab instinctu hominis metiremur ejusdem obligationem. Qui *incolumitatem humani* generis non inten-

ad §. 42. t] *Ad hunc & seqq.* §§. *vide Puf.* §. 2. 3.

intendunt, qui ex *facto aliquo illicito* oriuntnr, qui *pugnant cum lege naturali* jam demonſtrata, ut vides, ab intentione noſtra alieni ſunt. Unde fruſtrà nobis oppones *inſtinctum matris ad prolem interficiendam* ex metu & fuga infamiæ ortum. *u*)

47. *Primum* itaque præceptum, officia hominis circa ſocietatem nuptialem dirigens erit iſtud : INEUNDUM ESSE MATRIMONIUM.

Rationes præcepti de ineundo matrimonio, quas dedit Thomasius §. 48. et seq. videntur nimis longe quæsitæ, et aliquo modo contortæ. Quare melius res procedet, si id deducas ex regulis honesti, et decori, videlicet ex Partis primæ Cap. 6. n. 46. 47. item n. 60.

48. *Generalis* ejus *ratio* conſiſtit in præcepto de *cuſtodienda ſocialitate*. Cum enim ſocialis vitæ fundameutum ſit matrimonium, homines quoque ad idem obligabuntur, prout tenentur ad omnia, quæ ad eum finem neceſſario faciunt. *x*)

49. In *ſpecie* autem preceptum de cuſtodienda *æqualitate* illam obligationem elicit, *y*) Uti enim unum par hominum ad vitam in hoc ſtatu tranquille agendam non ſufficit, ſed multiplicatione generis humani ad eam obtinendam eſt opus, qua obligatione inducti noſtri (quicunque & quotcunque ſimus) parentes noſmet generarunt ; ita æqualitatis ſtudium nos impellit, ut & nobis & ſociis noſtris de futuris iterum proſpiciamus ſociis, cum alias, quotidie aliis poſt alios per mortem abreptis, facile evenire poſſit, ut omnium longævilſimi vitam ducerent miſerrimam.

50. Simul vero hæc ratio oſtendit, ad quam claſſem præceptorum ex axiomate iſto genenrali æqualitatem inculcante, præceptum noſtrum referri debeat, nempe ad legem illam, quæ *exhibitionem officiorum humanitatis* inculcat, quia per ſobolis generationem indiſtincte & etiam citra pactum *aliis* proſumus.

51. Neque illis ſolummodo, qui nobiſcum jam *ſocietate aliqua* juncti ſunt, ſed & ipſis *poſteris noſtris*, in lumbis noſtris adhunc conſtitutis, nam & hi, ſecundum regulam vulgatam, quoties de ipſorum commodo quæritur, habentur pro jam natis.

52. Indicant autem rationes allatæ, præceptum noſtrum ad *inde-*

ad §. 46. u] *Obſcurius ad hanc objectionem reſpondet Puf.* d. §. 3. *ad* §. 48. x] Puf. §. 7.

ad §. 49. y] *Hanc rationem omiſit Dn. Pufend.*

indefinita & *indeterminata* pertinere, quæ non *singulos* neceſſario & *quovis tempore* obligant. *z.)*

53. Nam non ſolum *in genere* præcepta *affirmativa* ad ſui impletionem requirunt occaſionem, ſed & in ſpecie hic repetenda ſunt ea, quæ ſupra de *præſtatione officiorum humanitatis*, quod eadem obligent imperfectè & cum reſpectu ad commoditates proprias, diſtincte inculcavimus. *a)*

54. Hinc *matrimonii contrahendi occaſio*, non ex ſola ætate aut generandi aptitudine metienda eſt, ſed ut copia quoque ſit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem naſcituram, ac ut mas quoque ſit idoneus ad gerendum partes patrisfamilias. Aliquando etiam præſentium temporum & incumbentis functionis conditio de matrimonio cogitare non patitur. *b)*

55. Igitur non modo non eſt neceſſarium, ſed ſtultum inſuper, *juvenes animum ad uxores applicare*, qui ſibi ſuisque nil niſi ſtrenuam eſuritionem poſſint polliceri, ac civitatem mendicabulis ſint impleturi, aut qui ipſi ſuprà pueros parum ſapiunt.

56. Imo recte faciunt, *qui matrimonium differunt*, quo commodius per cœlibatum animum excolant, ac ad præſtanda egregia ſocietatis humanæ miniſteria ſeſe praparent, id quod uxoratis per mores civitatis aut genium fœminarum non ita licebit.

57. Nec reprehendendus erit illorum *cælibatus*, qui probabiliter prævident, ſeſe in cœlibe vita, ad quam per continentiam exigendam habiles ſe deprehendunt, plus humano generi aut civitati ſuæ utilitatis poſſe præſtare, quam uxoratos, qui adeò ne-

Lll quid

in hoc §. 53. expungenda est ratio ab officiis humanitatis desumta, cum illa sola sufficiat quæ a natura omnium præceptorum affirmativorum desumta sunt. vid. Part. I. Cap. 6. n. 68. 69. etc. Cap. 5. n. 47. 48. 49. item § 54. et 55.

ad §. 52. z.] Puf. d. §. 7.

ad §. 53. a] *Priorem rationem tradit Dn. Puf.* d. l. *de qua ſuprà egimus etiam* lib. 1. *Poſteriorem omiſit.* vide l. 2. c. 6. §. 17. ſeqq.

ad §. 54. b] *Ad hunc* §. *usq. ad* §. *60.* conf. Puf. §. 7. *Huc refer dictum ſanè explicatum, Virum Politicum carere debere uxore,* & *inſtitutum primorum Chriſtianorum, quo non quidem interdicebatur ſacerdotibus conjugium, ſed pro præſtantiori tamen vita habebatur, ſi quis abſtineret.*

quidquam putandi ſunt per naturam obligari, ut omnino præclaris ſuis conatibus per muliebres illecebras velut remoram injiciant.

58. Multo minus reprehenſio metuenda eſt illis, qui cum ex priori matrimonio liberos habeant, hiſce prægravem *novercam aut vitricam ſuperinducere nolunt*, quanquam propterea *ſecundæ nuptiæ* non ſint habendæ pro illicitis, cum non ſemper malè per eas liberis prius genitis conſulatur.

59. Hæc omnia tamen ſic intelligenda ſunt, ut *non turbetur humanitas*, ut non turbentur *fines* matrimonii.

60. De quibus adeo ordo poſtulat, ut jam diſpiciamus. Non enim ſufficit, ut ſciamus, præceptum eſſe de ineundo matrimonio, niſi etiam cognoſcamus, *quid ſit matrimonium*. Hujus autem, ut in aliis ſocietatibus fieri diximus, *eſſentia* dependet *à fine*. +

+ finis conjugii, in hoc §. est generatio sobolis honesta, et decora.

61. Jam conſtat, inter gentes communiter nomine *matrimonii* venire illam *ſocietatem, qua concumbendi gratia* initur. Itaque quos *concubitus fines* eſſe natura dictitat, ſequetur etiam, *matrimonii fines* eſſe habendos.

62. At jam ſupra diximus, *duplicem* ob cauſam hominem ad appetendam conjunctionem ferri, ut *generetur ſoboles*, ut *libido reprimatur*.

63. Horum utrumque homo ſibi relictus pro *naturali* habet. *Illum*, quoniam videt, ſeminis humani nullum alium eſſe uſum, quam ut ex eo formetur fœtus. *Hunc*, quoniam communiter omnes homines inſtinctu intrinſeco ad voluptatem illam capiendam ferri, per experientiam docetur.

64. Unde ſequitur, ut idem iſtos duos fines pro *veris* matrimonii finibus habeat. *d*)

65. At plerumque evenit, ut in veris finibus uno pluribus unus magis intendatur, aut intendi debeat, quàm alter, quorum ille finis *principalis* appellatur, hic *ſecundarius*, ergo

ad §. *62.* c] §. 21. ſeqq.

ad §. *64.* d] *Non pro fine per accidens, ut dicemus de mutuo adjutorio,*

ergo & de hoc discrimine in istis duobus matrimonii finibus nunc inquirendum erit.

66. Si ex sola comparatione naturæ humanæ cum bestiali *obiter* inspectâ res definienda foret, videri posset, *sedationem libidinis matrimonii finem primarium* esse, quoniam supra *e*) diximus, procreationem sobolis homini cum brutis esse communem, libidinis irritamentum homini ferè proprium.

67. Verum non patiemur, ut hæc caligo lumen veritatis obnubilet. Nam initio simul supra ostendimus, in bestiis, etsi non sit libido propriè dicta, esse tamen eidem valde affine libidinis simulacrum. *f*)

68. Quod simulacrum uti ibidem *g*) hanc similitudinem cum libidine hominum habere asseruimus, ut libido fere rationis imperium excutiat, ita id, *quod magnopere rationi adversatur, non poterit societatis rationalis esse finis primarius*.

69. Quapropter & communiter non solum latino, sed & aliorum populorum idiomate, vel eminentiores concubitus mere libidinosi, vel in genere omnes, *bestialitatis* nomine audiunt.

70. Denique in quæstionibus juris naturalis definiendis non respiciendum est primario ad secundarias & accidentales essentiarum inter hominem & bestias differentias, sed ad *primariam*, quæ consistit in *ratione*, ratio in *socialitate*, socialitas in *tranquillitate*, hæc in *præceptis* generalibus hactenus expositis.

71. Quæ omnia cum colliment *in utilitate communi humani generis*, secundum quam utilitates singulorum erunt ordinandæ, simul necessario sequetur, *sobolis generationem matrimonii principalem* esse finem, *libidinis extinctionem secundarium*.

72. Nam *illa* generi humano prodesse studet, *hæc* singulis seorsim.

73. Cui & hoc adde, quod *generatio sobolis simul extinguat libidinem*, non vice versa *omnis libidinis extinctio generet*. Igitur

 ille

ad §. *66.* e] §. 28. seqq.
ad §. *67.* f] §. 33. 34.
ad §. *68.* g] vide §. 33.

ille actus magis naturalis erit, quam hic, cum in eo & communis & singulorum utilitas sit conjuncta.

74. Præter hos duos conjugii fines commodi eruditorum consensu, additur *tertius*, *mutuum* nempe *adjutorium*, quod ut rectius intelligas, notandum, societatem nuptialem vel considerari *in se*, absque respectu ad alias societates, vel *in ordine ad familiam*, cujus pars est.

75. *Priori* modo duobus istis finibus absolvitur. *Posteriori* intendit simul mutuum adjutorium in familia.

76. Sed hic iterum *mutuum* istud *adjutorium* distinguere posses in *ordinarium*, quod semper in familia societatis nuptialis proprium est, & *extraordinarium* seu subsidiarium, quod supplet defectum alterius societatis.

77. *Ordinarium* illud voco, dum amor adjutorium præbet marito in educandâ sobole, regendis servis, acquirendis vel conservandis bonis.

78. *Extraordinarium* est, si paupertate v. g. laboret paterfamilias, ut servos & ancillas alere non possit, tum enim ob defectum *societatis berilis* necesse erit, ut maritus servi vices gerat, uxor ancillæ.

79. Puto autem ex dictis apparere, *utrumque* hoc mutuum adjutorium inter *secundarios* conjugii fines esse numerandum, *prius*, quod afficiat matrimonium in relatione ad extra, *posterius*, quod præsupponat defectum.

80. Hoc tamen jam velut obiter notes, per *mutuum adjutorium* communiter à scriptoribus indicari aliquid à prioribus finibus duobus distinctum.

81. Cum igitur societates humanæ specificentur à finibus primariis, & vero hactenus demonstratum sit, generationem sobolis esse finem primarium societatis nuptialis, inde facile sequens axioma conficitur: **Societatem, quæ** honestæ et decore **generandæ sobolis gratiâ initur,** ~~abstrahendo à re-~~ esse societatem nuptialem, vela-

velatione) eſſe ſocietatem nuptialem. Itemque: **Non habendam eſſe eam ſocietatem pro nuptiali, quæ non intendit generationem ſobolis**, honestam, et decoram.

82. Antequam itaque ad præcepta conjugibus obſervanda progrediamur, neceſſe erit, ut oſtendamus *concluſiones*, quæ per optimam conſequentiam ex iſtis duabus poſitionibus inferri poſſunt.

83. *Affirmativam* quod concernit, initio ex doctrina de ſocietatibus in genere id apertum eſt, *eſſentiam* ſocietatis nuptialis *non incipere ab adimplemento finis*, & ipſo actu conjunctionis, ſed hic valere regulam vulgatiſſimam; finem eſſe primum in intentione, ultimum in executione, adeoque *ſtatim poſt conſenſum interpoſitum de hoc fine impetrando ſubſiſtere nuptias.*

84. Atque huc pertinet aſſertio communis JCtorum: *Conſenſus, non concubitus facit nuptias*, quâ tamen non ſolum id, quod modo diximus, innuitur, ſed & quod *concubitus absque conſenſu* pro ſocietate conjugali haberi nequeat, quoniam tum videlicet non conſtat, utrum primario cum intentione x honeste, et decore, procreandæ ſobolis, an ſaltem libidinis extinguendæ gratia factus fuerit, de quo mox in expoſitione poſitionis poſterioris negativæ videbimus. *h*)

85. Porro quæ ſupra quoad naturam pactorum in univerſum de conſenſu notavimus, ea quoque hic in conſenſu de ſocietate nuptiali erunt repetenda, quapropter in contrahentibus debet *ſufficiens uſus rationis* adeſſe, nec minus abeſſe debet *metus* ab alterutra parte injuſte incuſſus. *i*)

86. Eadem erit ratio *doli mali*, *l*) ut abſtrahendo à revelatione divina & moribus gentium, non diſtinguamus, an dolus inci-

 cide-

ad §. *84.* h] *Ad hunc & præcedentem* §. *vide Pufend.* §. *14.*

ad §. *85.* i] Puf. §. *26.*

ad §. *86.* l] *Dolum ab errore ſeorſim hic non conſiderat Pufend.*

ciderit in essentiale conjugii, an in ea, quæ vocantur accidentalia, ut si persvaserit una pars alteri, se esse *divitem, nobilem, virginem &c.* Nam ut de iis nullum est dubium, quin nulla sit societas nuptialis, ita quoad hæc ad definitionis identitatem nos ducit regula suprà exposita, *m)* quod nunquam dolus prodesse debeat lædenti, sed quod in arbitrio læsi sit, utrum negotium rescindere, an ad supplementum læsionis alterum adigere velit.

87. Nec circa *errorem* mutamus quicquam, quatenus nempe dolo contradistingvitur. Diximus enim ibidem, *n)* Errorem in dubio semper nocere debere erranti, nisi circumstantia illa, in qua erravit, expresse promisso per modum conditionis fuerit adjecta.

88. Ex hoc inferimus: *o) Errorem circa personam,* si *dolus* unius ex contrahentibus interveniat, quidem nullum reddere matrimonium, quale quid contingebat Jacobo, sed si *hic absit,* subsistere matrimonium, ut si quis v. g. Titiæ promittat nuptias, quam putet esse Cajam, modo non dixerit, quod velit cum ipsa tanquam cum Cajâ contrahere.

89. Deinde *errorem circa virginitatem,* si sponsus de eâ in promisso non injiciat sermonem, mero jure naturali non præjudicare conjugio. *p)* nisi sponsa se pro virgine gesserit: tunc enim in dolo est, et sponsus conditionem virginitatis tacite præsupposuit.

90. Aliud, si erratum fuerit in *sexu* vel *generandi potentiâ,* quia sic non potest finis conjugii obtineri, adeoque hæ duæ qualitates semper adhærent promisso per modum conditionis.

91. Quod si circa *pulchritudinem, nobilitatem, divitias &c.* erratum fuerit, si quis non expresse v. g. de certâ dote convenit, sed tacitâ duntaxat spe sponsæ suæ opes non investigatas devoravit, non licebit ei dissolvere nuptias, vel earum ritè pactarum consummationem detrectare.

92. Si

m) Vide lib. 2. cap. 7. §. 49. seqq.

ad §. *87.* n] d. c. 7. lib. 2. §. 40. seq.

ad §. *88.* o] *Dn. Pufend.* §. 26. *indistinctè errorem circa personam dicit vitiare matrimonium.*

ad §. *89.* p] *Videtur dissentire Pufend.* d. §. 26.

92. Si vero *per modum conditionis* & has qualitates quis pacto matrimoniali inseruerit, jure naturali nihil obstabit, quo minus errore deprehenso retractari possit societas inita, ut si dixerit; *repudiabo te*, si tantum dotis mihi non attuleris.

93. Ita si quis promisso hanc clausulam expresse addiderit, eâ lege sibi aliquam *fore uxorem*, si nobilis sit genere, si tantum dotis attulerit, utique non prius ad matrimonium consummandum tenebitur, quàm illa conditio appareat.

94. Quin & si quis neglectâ inquisitione in conditionis istius existentiam, matrimonium consummaverit, non videbitur tacite isti conditioni renunciasse; adeoque si, quæ sperabantur, deinceps non repræsententur, putarem, sufficientem divortio præberi causam. *q)*

95. Neque enim regulariter *renunciationes* tanquam odiosæ ita facilè præsumuntur, neque inter pares *negligentia* poterit aliquem jure alias competente privare, præprimis si eadem *dolo* alterius fuerit elicita, qui hic fere abesse non poterit, si conditiones istæ pacto fuerint additæ.

96. Neque obstabit etiam, in dato casu non ita fuisse contractum; *repudiabo te*, si tantum dotis non attuleris; sed ita: *non ducam te*. *r)* Nam & hoc ultimum sufficiet, quia & hoc modo deficiet consensus, si illa tantum dotis non attulerit.

97. Atqui, inquis, *consummavit tamen matrimonium*, dum concubuit. Fuit inquam, non vera consummatio, quia modo notavimus, concubitum absque consensu non facere nuptias. *s)*

98. Porrò cum *pacta*, quibus societatem aliquam inimus, nullam aliam *essentiam* ex naturâ rei habeant, quam *quæ dependet à fine societatis* utpote hujus essentiam absolvente, constabit, si inter homines in naturali æqualitate & libertate constitutos matrimonium

Quae a §§. 98. usq. ad §. 104. dicta sunt, ita quidem se habent si ius naturae metians ex solis [...]lis justi, et finem conjugii ex [...] generatione sobolis. vid. fundament. pag. 176. §§. 14.

ad §. 94. q] *Dissentit Dn. Pufend.* d. §. 26.

ad §. 96. r] *Quam objectionem urget Dn. Pufend.* d. l.

ad §. 97. s] vide modò §. 84. & Puf. ipsum §. 14.

nium ineatur, contingere posse, ut *non minus fœmina t) quàm mas sibi peculiariter sobolem cupiat quærere*, in quam ipsa jus obtineat. Cui fini necessarium est, ut pactum inter marem & fœminam ineatur *de præbendo invicem corpore.*

99. Hoc pactum itaque si simplex tantum fuerit, solam *procreationem* respiciens, & non conjunctam habeat conventionem circa *continuam cohabitationem*, neque uni in alterum *imperium* conferet, & neutri in alterum quicquam juris erit, præterquam ad præbendum corpus procreandæ sobolis gratiâ.

100. Ex quo sequitur, mero jure naturæ *ad essentiam conpacti* non requiri, ut ante omnia *fidem det viro fœmina, quod nemini præterquam ipsi, corporis sui usuram velit concedere. u)*

101. Nam etsi afferre velis, conditionem humanæ naturæ exactius examinanti videri, utriusque *sexus indoli* magis congruere, ut pactum connubiale *à viro incipiat*, adeoque vir quærat uxorem, non uxor virum; ex quo pateat, *virum sibi quærere sobolem propriam*, non supposititiam aut adulterinam; vereor tamen, ut quæ de *initio pacti conjugalis* à maribus faciendo adducta sunt, ex *natura sexus* demonstrati queant, & non potius moribus gentium, educationi fœminarum, aut aliæ causæ ex revelatione hauriendæ sint adscribenda.

102. Neque istud *ad essentiam pacti* connubialis naturaliter requiri arbitror, *ut uxor viro continuam cohabitationem* promittat, eidemque domicilii constitutionem liberam relinquat; adeoque non possit *uxor invito marito peregrè abire aut secubare. x)*

103. Nam sicut hæc assertio aliquatenus â priori hypothesi dependet, ac si naturaliter maritus uxorem in suam adsciverit familiam, non vice versâ, cujus ille utique caput & director existat; ita præter ea, quæ modo regessimus, maritus *non à naturâ familiæ caput* est, sed aliunde.

104. Ita-

ad §. *98.* t] *Quoad hunc & seq.* §. conf. Puf. §. 9. *ubi exempla de Thalestri, Regina Sabæ, & Amazonibus.*

ad §. *100.* u] Dissent. Puf. §. 10. *cujus objectionem recenseo* §. seq.

ad §. *102.* x] Dissent. Pufend. §. 10. *ob rationes, ad quas respondeo* §. 104.

104. Itaque etsi non diffiteamur, à *decoro ordine* multum abhorrere vitam vagam ac desultoriam, incerto lare, nulla fortunarum sede; tum communis sobolis educationem commodissimè institui posse conjunctis utriusque parentis operis, ac prætereâ cohabitationem continuam plurimum continere jucunditatis inter conjuges benè compositos; tamen hæc omnia saltem ostendunt *perfectius esse pactum*, ubi hæc promittuntur, præ altero simplici, simplex istud naturæ adversum esse non ostendunt; ac prætereà rationes has vir non solum adversus uxorem urgere poterit, sed & sibi easdem dictas esse arbitrabitur.

105. Deniq; mero jure naturæ ex principali pacto matrimonii perfecti non resultat *imperium proprie dictum in uxorem, y)* etiamsi concederemus, uxorem à naturâ obligari ad fidem marito dandam de corporis usu alii non concedendo, & continuâ cohabitatione.

106. Nam non statim imperio alterius est subjectus, qui incerto actuum genere ipsius voluntatem sequi tenetur. Inde, utut in negotiis matrimonio peculiaribus uxor ad voluntatem mariti se componere teneretur, non tamen statim quoad alias quoq; actiones imperium huic in illam necessariò competeret.

107. Deinde *matrimonii finis* non, uti civitatum, est defensio & securitas hominum, quæ sine imperio non poterunt obtineri, neque adeo civitates sine imperio intelligi, sed propagatio generis humani, quæ solo pacto & amicitiâ *citra imperium* contineri posse videtur.

108. Id tamen, si ad præcedentia ista duo uxorem obligari à natura statuamus, sequetur, pactum conjugale naturam *fœderis inæqualis* æmulari, in quo uxor marito observantiam maximè, hic illi protectionem debeat.

109. At cum & illa rejecerimus, consequens est, ut asseramus etiam, *istam inæqualitatem*, non à natura provenire, sed abstrahendo à revelatione dependere à liberâ pacifcentium voluntate.

Mmm 110. Ne-

ad §. *105*. y) Consent. Pufend. §. 11.

110. Neque licebit ad *naturalem prærogativam sexus* hic provocare. *z*) Nam etsi & hæc foret; produceret saltem majorem aptitudinem in marito ad recipiendam observantiam, obligationem in fœmina, ut marito per pactum observantiam promitteret, non operaretur. *a*) Jam autem valde vereor, ne communiter philosophi, qui sexui masculino prærogativam naturalem attribuunt, vel laboraverint ignorantia historiæ sacræ de lapsu primorum parentum, vel iterum educationem communiter à gentibus receptam, quæ genuina causa imperfectionum est in sexu muliebri, confuderint cum natura sexus.

111. Ergo mediâ viâ hic incedentes, non putamus tamen jure naturali quicquam obstare, quo minus uxor etiam *per pactum* propriè dictum *imperium* mariti subeat.

112. Nam istud argumentum, *b*) *quod uxor non habeat potestatem maritalem*, ergo per pactum etiam non possit eandem in maritum transferre, jam sæpius ab aliis est excussum.

113. Scilicet vulgatus canon: *Quod quis non habet, in alium transferre nequit;* valet tantummodo in juribus quæ terminantur *in rebus. c)* Nam si de iis quæ *in personis* terminantur, quale est imperium, eundem velis intelligere, infinitæ dari possent instantiæ, *d)*

114. Si igitur maritus à naturâ non habet imperium in personam uxoris, multò minus quicquam potestatis *in bona uxoris ipsi*

ad §. *110.* z) *Quod facit* Dn. Puf. d. §. 11.

ad. §. *112.* b) *Quod urget Hornius ap. Pufend.* §. 12. *ubi & eidem respondet, quamvis paulo aliter ac nos.*

ad §. *113.* c) *Neque tamen & hic in omnibus. Ita res propria nemini servit, & tamen jus servitutis per consensum meum in alium transfero. Valet ergo potissimum in translatione dominii.*

d) *De omni jure ad petendum factum. Nemo enim à seipso potest factum petere. Ita consensus sponsæ, patris, sacerdotis dant jus concumbendi cum sponsa, quod non habent sponsa, pater, sacerdos. Ita singuli non habent Harmoniam, & tamen ex collatione vocum ea oritur.*

ipsi à natura competet, sed itidem hoc punctum ex conjugum conventione aut legibus positivis dependebit.

115. Porro nec minus acriter disceptatur hæc quæstio, an jure naturæ matrimonium sit *societas solubilis?* ubi duo momenta videntur secernenda esse, *e*) initio an lex naturæ dictitet, *ad essentiam societatis nuptialis* pertinere, ut eam contrahentes pactum ineant, quod velint in illa *ad dies vitæ* permanere? deinde; an non posito, quod ejusmodi pactum iniverint, possint justæ quædam existere causæ, quarum intuitu non obstante isto pacto una pars possit ab altera *invita facere divortium.*

116. *Prius* quod attinet, id equidem moribus communibus omnium gentium receptum est, ut *momentanea* quasi *cohabitatio* unius saltem conjunctionis causa facta pro matrimonio nusquam fuerit habita, videlicet, quod, & si etiam in ista unica conjunctione congredientes procreationem sobolis intenderint, certi tamen esse nequeant, an finem conjugii unica ista corporum communicatione obtinuerint, sed hæc res longius aliquod temporis spatium, & sæpius frequentatam conjunctionem desideret.

117. Cui accedit, quod in genere, quamcunque societatem respicias, ea vix societatis nomen mereatur, si saltem ob consortium momentaneum facta sit, unde forte & Ulpianus dubitavit. an contractum societatis admitteret inter eos, qui communi consensu rem emerunt, ut statim eandem dividerent *f*)

118. Non tamen exinde opus est, ut in alterum dilabamur extremum. Haud quicquam enim ita procedit illatio, societas conjugalis non potest esse momentanea, ergo debet esse perpetua; sed potius mero jure naturali societatis conjugalis nomine non indigna erit illa societas, ubi paciscentes *post conceptam sobolem recedunt iterum,* obtinuerunt enim societatis finem.

119. Neque enim putandum est; legem naturalem homines obligare, *ut in infinitum procreent sobolem.* Nam si certis ca-

ad §. 115. e) *Quæ non ita expressè secernit Dn. Puf.* §. 10.
ad §. 117. f) l. 31. ff. pro socio.

ſibus, quos ſupra enumeravimus licite facit, qui planè hanc ſocietatem non init, poterunt quoque caſus exiſtere, quo quis legi naturæ ſatisfecit, ſi unicam prolem generavit, adeoque etiam pro ſocietate nuptiali habenda erit, quæ in hunc ſaltem finem initur.

120. Deinde, etſi quis indiſtinctè obligaretur ad multiplicationem generationis, non tamen lex naturæ dictitat eam eſſe præciſe cum uno individuo iterandam; ergo poſſet hoc non obſtante vir aut mulier poſt finem illum primum intentum novas nuptias cum aliâ perſonâ inire.

121. Quod ſi igitur liceret à ſocietate, tam cito recedere, multo magis, pro ſocietate nuptiali habenda eſſet *cohabitatio viri & uxoris continuata, donec proles edita ſit*, & adhuc magis, *donec eadem ſit educata*, omnium tamen maximè, *ſi ad dies vitæ matrimonium ineatur.*

vid. fundamenta pag. 177. §. 17.

122. Ergo differrent quidem ex ratione naturali iſtæ ſocietates, variis modis initæ, *gradibus perfectionis*, neutra tamen habenda eſſet pro irrationabili. i.e. quod repugnat regulis iusti.

123. Quo præſuppoſito vel vir & uxor initio ſocietatis initæ *determinaſſent tempus*, quamdiu in eadem permanere velint, vel non determinaſſent.

124. Hoc ſi factum fuiſſet, nullam ſufficientem rationem obſtare video, cur non licere debuiſſet uni conjugum ex mera ratione naturali, *fine conjugii vel ſemel obtento*, etiam *ab invito* altero recedere. *g*)

125. Nam etſi objicias; id habere quodvis pactum ut una pars *ab eodem non poſſit diſcedere*, niſi alterius conſenſu aut pacto ab altera parte violato; ergo hoc utique juri naturali repugnare, ſi unus conjugum ab altero invito diſcedat, ubi ab hoc nullum caput pacti matrimonialis fuerit violatum, tantum ut meliorem ſibi conditionem paret, aut quia ſic placet; reſponderem tamen, obje-

ad §. *124.* g) *Exempla Gentium hæc ita obſervantium vide apud Puſend.* §. 10. p. m. 784. *ubi & illas rationes profert, ad quas reſpondemus* §§. 4. ſequentibus.

objectionem istam à diversis inferre, cum conjux in casu prout à nobis formatus est ab altero invito discedens, non recedat à pacto suo, sed recedat saltem à societate, ad quam perpetuo continuandam nunquam se obligavit.

126. Quod si forte contingat, ut per illam societatis renunciationem alteri conjugi damnum inferatur, præceptum quidem de non lædendis aliis obstringeret renunciantem ut alteram partem indemnem præstet, ad omittendam renunciationem tamen non obligaret.

127. Ulterius, quamvis in matrimonio utrique conjugum in alterius corpus jus fuerit quæsitum, nemini vero invito jus suum auferri debeat, in quæstione tamen hoc loco versatur, an jus istud fuerit perpetuum, an temperarium vel revocabile?

128. Denique si afferres, ne quidem consensu mutuo matrimonia dissolvenda esse citra gravissimam aliquam causam, quoniam id indecens & noxium sit, cum sc. per ejusmodi divortiorum licentiam non possint non & familiæ & publicus civitatum decor gravissime convelli, regererem, nos jam sollicitos esse de justo non de decoro.

129. Item nos jam occupari in expositione societatis nuptialis abstrahendo à statu civili, adeoque interesse civitatis, ad quod respiciendum est in legibus civilibus, non miscendum cum fine societatis nuptialis, de quo nunc agimus. *h)*

130. Eadem porro dicenda esse ad interesse familiæ, quæ etiam est societas separata à conjugio, ad quam directè non pertinet finis conjugii primarius, *i)* quanquam necdum evidens sit, in quo familiæ decor per istud divortium, quod bona gratiâ fit, detrimentum capiat.

131. Nunc de *posteriori* membro videndum, si videlicet vir ad dies vitæ se fœminæ, ac hæc ipsi obligasset, aut alio modo determinatio temporis facta fuerit, annon ab hoc pacto ex justis

 causis

ad §. 129. h) *Quæ duo distinxit ipse Dn. Puf. §. 11. vide quæ ex eo adduximus suprà §. 107.*

ad §. 130. i) *Conf. quæ suprà de mutuo adjutorio diximus.*

causis una pars posteà recedere potuisset. Ubi quidem mero jure naturali *l*) alter conjugum vinculo pacti haud dubie liberaretur propter *malitiosam* alterius *desertionem*, ut & pertinacem atque ultroneam *debiti conjugalis denegationem*, quoniam ad finem conjugii obtinendum necessaria est corporum præbitio, & hoc omnibus aliis pactis inter pares commune est, ut ubi illorum capita saltem primaria ab altero fuerint violata, pars læsa nanciscatur facultatem ab iisdem discedendi.

132. Eadem ratio suadet, ut, si vir cum fœmina convenerit, *m*) ut ipsi prolem tollat, non adulterinam, item ut & extra procreationem sobolis & nave jam onerata vectores non admittat, pro justâ causâ divortii habeatur, si uxor *alteri ultrò & non coactè corporis sui copiam* faciat.

133. Cæterum cum in omnibus societatibus personæ eadem ineuntes pacta ad societatis finem dirigant, inerit quoque pactis jure naturali exceptio tacita, *si finis obtineri non possit*, inde putarem abstrahendo à lege positivâ etiam *infœcunditatem* aut sterilitatem alterutrius, qui alias ad copulam idoneus est, sufficere ad *divortium. n*)

134. Nam etsi fœcunditatem præstare penes hominem non sit, ex eo tamen sequitur saltem, quod sterili nulla culpa sit imputanda, sed infœcunditas pro casu haberi debeat. At casum regulariter is sentire debet, quem proximè afficit; neque adeo posset postulare conjux sterilis, ut alter consecutione finis, quem frustra in illâ societate quærit, defraudetur, nec aliunde eum ipsi invenire liceat.

135. Quod si ulterius, *o*) ut naturaliter fieri solet, cum procreatione sobolis, personæ matrimonium ineuntes, stipulentur fami-

ad §. *131.* l) Puf. §. 21.

ad. §. *132.* m) *Nam modo demonstravimus* §. 98. seq. *à natura rei has conditiones pacto non inesse.*

ad §. *133.* n) Dissent. Dn. Puf. d. §. 21. *ad cujus rationem respondeo* in §. seq.

ad §. *135.* o) Puf. *quamvis paulo aliter* §. 22. *quem & confer* ad §§. *duos seqq.*

familiarem & amicam converſationem, jure naturali propter *intolerabiles mores ſævamve tractationem*, liceret vinculum conjugale plane abrumpere, neque neceſſe eſſet, cohabitatione continua & familiari ceſſante, propagationem ſobolis continuare.

136. Etſi enim in genere, ſi pactum ineatur pluribus capitibus conſtans, eidem clauſula addi poſſit, ut, licet ab uno fuerit diſceſſum, in cæteris explendis pergatur, adeoque licet uxor ad cohabitationem continuam importunis moribus ſe reddiderit ineptam, præſtationem ejus debiti, quod ad prolem procreandam pertinet, continuare poſſit; tamen quia non eſt probabile, ad hoc debitum ſe ſat commodam præbituram, cujus converſatio fuit intolerabilis, aut aliquem non penitus adverſaturum corpus, in quo tam tetricus hoſpes ſtabulatur, cum vix quiſpiam optet prolem tollere ex ea quam odit, inde in ejusmodi pactis ubi ſimul de præbendo corpore & familiari converſatione conventum eſt, hæc duo ita mutuo velut implicita judicari debent, ut cum uno quoque alterum ſimul abrumpi videatur.

137. Inde Juri naturali repugnat ob mores intolerabiles & nimiam ſævitiam conjuges ſeparare *à conſortio menſæ thorique*, ſalvo tamen vinculo matrimonii, quo de alia conditione ſibi proſpicere prohibeantur; niſi fortè ad tempus & in vicem caſtigationis ea ſeparatio ſit injuncta frangendæ pertinaciæ, & ut penitius exploretur, an aliqua morum emendandorum ſpes ſit.

138. Venio ad alteram poſitionem, eamque negativam, quam ſupra *p*) ex doctrina de fine ſocietatis nuptialis formavimus: *eam conjunctionem corporum, quæ non fit propagandæ ſobolis gratiâ, haud eſſe pro ſocietate conjugali venditandam.*

139. Cæterum cum conjunctionis ejusmodi nullus alius poſſit eſſe finis, quam expletio libidinis, ut ex ſuprà *q*) deductis conſtat, inde jam ad difficillimam quæſtionem prolapſi *de moralitate libidinis* ex dictamine rationis abſtrahendo à revelatione di-
Mutatio in hunc sensum est facienda: Libido est vel simplex, vel coniuncta cum iniustitia. vid. §. 27. in fundamentis pag. 179. vina

Discursus de moralitate libidinis a §. 139. usq ad §. 172. iam plane est mutandus, partim quia Autor respexit hic iterum ad solas regulas iustitiae, tum quia neq scortationis neq concubinatus iustas definitiones tradidit.

ad §. *138.* p) §. 64.
ad §. *139.* q) §. 21. ſeq.

vina deducendæ, operam dabimus, ut nos breviter, ſuccinctè tamen expediamus.

140. Itaque per *libidinem* intelligimus deſiderium primario delectationem percipiendi ex actu venereo.

141. Quæ adeò erit *duplex*, vel ut planè *non intendatur* ſobolis generatio, vel ut ea *intendatur* quidem, ſed *per accidens*.

142. Unde melioris diſtinctionis gratia actum illum, qui libidinem *prioris* generis intendit, vocabimus *ſcortationem*, (voce hic late accepta, ut ſodomiam, ſtuprum, & fornicationem aliasque ſpecies ſub ſe comprehendat, *r*) qui *poſteriorem* pro fine habet, appellabitur *concubinatus*. De *ſcortatione* vero faciemus initium.

143. Atque hic pro ejus turpitudine demonſtranda non ſufficit, ſi dixerimus, eam non dirigi ad finem conjugii primarium; non tam ex ratione ea, quod jam ſupra oſtenderimus, extinctionem libidinis etiam eſſe finem conjugii, quamvis ſecundarium, quam quod illa ratio ſaltem inferat, *ſcortationem non eſſe conjugium*; non vero inde concludi poſſit, omnem actum vel omnem ſocietatem, quæ non eſt conjugium eſſe ſocietatem inhoneſtam.

144. Porro id quidem non erit diffitendum, ſi in univerſum reciperetur, *s*) ut omnes ſibi membra generationi deſtinata SOLI libidini exercendæ data crederent, eique uſui UNICE applicarent, decoram inter homines & tranquillam ſocietatem ſubſiſtere non poſſe; ſed an hæc ratio ſufficiens ſit ad probandum, jure naturali eas *libidines in univerſum* prohiberi, plures rationes ſunt, quæ id tuto affirmari poſſe mihi quidem diſſuadere videntur.

145. Nam ratio prioris aſſertionis, haud dubie in eo fundatur, quod ſi SOLI extinctioni libidinis UNICE vacarent homines, peccaretur contra præceptum ſuperius traditum, quod inculcat, ineun-

ad §. 142. r) *Ita uſurpat etiam hanc vocem Lambertus Velthuyſius de Principiis juſti decori, & peculiari tractatu de ſcortatione.*

ad §. 144. s) *Qua ratione utitur Pufend.* §. 4. p. 753.

ineundum esse conjugium; at hoc periculum non est timendum, si *quandoque* saltem quis libidinem suam expleat.

146. Deinde jam supra notavimus, esse illud præceptum indeterminatum & generale, quod non *perpetuam & continuam* obligationem intendat, sed cujus effectus nonnunquam cessent.

147. Ulterius idem præceptum deduximus ex fonte de exhibendis officiis humanitatis, quæ si in universum cessarent, turbaretur quidem tranquillitas humana, non autem, si remittatur earum præstatio ad tempus.

148. Igitur sive res *licitas*, sive *praceptas* jure naturali considéres, videtur istud axioma: *Quicquid turbat societatem humanam, si ei soli & unice homines incumbant, id in universum est prohibitum*; multas pati instantias. *t*)

149 Ita v. g. aliquam ex cibo & potu capere jucunditatem, lucrum aliquod per mercaturam acquirere, ludere &c. rebus indifferentibus facile annumerabuntur, etsi societas humana haud dubiè damnum pateretur, si illis rebus solis & unicè homines darent operam.

150. Ita defensor libidinis, facile spicula adversus nos ipsos retorquens, procreationem sobolis, quam præceptam tamen esse demonstravimus, eodem argumento ut turpem impugnare posset, quia profecto nimium quantum turbaretur tranquillitas humani generis, si nihil aliud agerent homines, quam ut genus suum propagarent.

151. Neque magis dubitationem omnem tollunt, quæ communiter pro demonstrandâ injustitiâ flagitiosæ illius fœditatis, quâ quidam in *brutorum* corpora aut *parem in sexum* feruntur, solent afferri. Summa eo redit: Reliquas libidinis species minori gradu esse peccaminosas, quoniam membra ibidem adhibeantur *præter finem* à naturâ destinatum, ad hoc crimen nefandum

Nnn omnem

ad §. *148.* t) *Adducit quidē Puf.* in N. Edit. p. 835. *sententiam Cumberlandi, sed ea huc non pertinet, quia non continet istud UNICE & SOLI. Deinde Cumberlandi proposito est affirmativa, Dn. Pufendorffi negativa.*

omnem excedere turpitudinis notam, quia in eo applicentur membra *contra naturam. u*)

152. Nam etsi ut plurimum de hujus rationis veritate non inquiramus, quoniam videlicet de conclusionis assertione sumus convicti, reverâ tamen erudito homini multum interest, ut veram assertionem non deducat ex falsis præmissis, tum ne ipse à regiâ veritatis inquirendæ viâ in devia seduci se patiatur, atque sic admisso uno absurdo involvatur pluribus, tum ne ab hominibus impiis, quaslibet veritates hodiè oppugnare paratis, ad eas angustias redigatur, ut, si præconceptam opinionem dimittere nolit, quod tunc quidem non adeò decorum foret, cogatur in quibuscunque distinctionibus reverâ nihil significantibus & apud eruditos, qui neutrarum sunt partium, prostituentibus ipsum, *x*) miserum ignorantiæ suæ effugium quærere.

153. Igitur inquirendum, *an usus membrorum contra vel præter naturam semper peccatum sit*, & tale quidem, quale nefandum istud esse perhibetur? *y*) *Os* & *stomachus*, *gula* & *œsophagus* facta sunt ad hominem nutriendum, & nos docent & ducunt ad sumenda alimenta per os, & ad ea deglutienda & demittenda in stomachum: Sed an ideò tantum nefas est hominem nutrire per clysteres, quemadmodum medici quidam in magnis morbis talem clysterum usum commendant? Aut an peccatum contra naturam esset, infusione lactis in venas hominum nutrice & recreare, quia natura alia nutritionis & sangvificationis organa fabricavit.

154. Fa-

ad §. 151. u) *Conf. Pufend.* §. 4. initio, *ubi exempla Gentium, quæ hoc crimen admiserunt.*

ad §. 152. x) *Quales sunt pleraque in controversia de prohibitione polygamiæ à nostratibus adhibita, & propterea acriter exagitata à Theophilo Alethæo in Polygamia Triumphatrice.*

ad §. 153. y) *Quæ sequuntur* usque ad §. 158. *desumta sunt ex Velthuysio* de scortatione p. 197. 199.

154. Fabrica humani corporis talis eſt, ut cibus per os ſumtus & in ſtomachum demiſſus per *alvum* excernatur. Eſtne tantum crimen deſtinato vomitu illum rejicere per os?

155. *Lingua* homini data ad exprimendos animi ſenſus, *manus* ad machinationes & artes. An itaque is peccatum contra naturam committit, qui manibus vice linguæ utitur ad ſua cogitata proximo declaranda?

156. Quamvis vero aliqui, ut has objectiones evitent, reſpondere ſoleant, exempla hæc ab inſtituto eſſe aliena, quia *ad Venerem* non pertineant, revera tamen horum reſponſio eſt obſcurior, quamdiu rationem diſparitatis claram & diſtinctam non proferunt, cur in actionibus venereis iſte canon ſaltem procedat, fallat in reliquis.

157. Quod ut faciant, ſolent provocare in genere ad *pudorem* homini inditum & *dignitatem hominis*, addentes: uſurpationem partium naturalium alienam à primo ſuo uſu, cujus in exemplis modo memoratis facta eſt mentio, non eſſe ponendam in vitio, quia in illâ nihil committatur contra pudorem naturalem; neque aliquid in eâ culpandum eſſe, ſi oſtendi non poſſit eâ hominis dignitatem naturalem imminui. Aliam rationem eſſe, delictorum Venereorum, utpote quibus vel peccetur contra *pudorem*, quo referunt *pudendorum revelationem* & *inceſtum*, vel certè contrà *dignitatem hominis*, quod & fieri ſtatuunt per *ſcortationis* genera & *polygamiam*.

158. Verum quemadmodum iſta quidem methodus demonſtrandi à pudore & dignitate hominis deſumta, multa mihi videtur petere concedenda, quæ ſunt in principio, & arripere multas aſſertiones pro veris, quas magis per aſſvefactionem, aut aliorum perſvaſionem imbibimus, quam ut demonſtrationis trutinam ſuſtineant, adeoque ſi erudita analyſi in ejusdem hypotheſes inquiras, non adeò firmo eædem intantur fundamento; ita forte facilè oſtendi poſſet, ſaltem ad hominem diſputando, vomitum per os factum & contra pudorem naturalem eſſe & dignitati hominis repugnare.

159. Itaque vulgatæ rationes, quæ ſcortationi objiciuntur, vereor ut Gentilem Terentianâ ſententiâ imbutum, quâ, non eſſe turpe adoleſcentulum ſcortari ſtatuit, convincere valeant, timendum potius, ne perſonam reſpondentis hactenus non malè non ſuſtinens eò audaciæ progrediatur, ut ex reſpondente fiat opponens.

160. Quid enim, inquiet, rationi adverſaretur omnis libidinis extinctio? cum *affectum iſtum omnibus hominibus inditum* eſſe cognoſcam, z) quomodo verò inditum eſſe poterit ejusmodi quid, quod cum ratione, hoc eſt cum eſſentiâ hominis pugnet.

161. Nec eſt, quod dicas (ita perget) inſtinctum iſtum tendere ad procreationem ſobolis, ergo huic eundem eſſe ſubordinandum, cum ipſe ſuprà a) conceſſeris, ſentire homines ſtimulos iſtos acriter, etiamſi certum ſit, non poſſe per concubitum procreationem ſequi, aut ubi civilis ratio non ferat ut conjugium ineat; cum conceſſeris, b) hoc ultimo caſu non obligari hominem ad ineundum matrimonium; An igitur his ſaltem caſibus legi naturali quid adverſum committet homo, ſi impetum non peculiarem, qui â perverſa educatione oriri poterat, ſed communem humano generi, & ipſos etiam homines juſtiſſimos agentem, ſequatur, & voluptatem aliquam ex eo, ad quod natura ipſum fert, capiendo, Veneris œſtrum reprimat.

162. Quod ſi urgeas, dictare rationem tamen, turpe id eſſe, cui adeò obſecundandum non ſit, quod ſæpius homines *extra ſe rapiat*, ut actus alios legi naturæ vetitos committant, c) regeret, effectus hos non tam affectui ipſi & inclinationi, ſed pertinaciæ, quod homo iſtam inclinationem reprimere conatus fuerit, eſſe adſcribendos, adeoque invertendam potius eſſe illationem, ac vel ideò in tempore laxandas eſſe habenas ſtimulis urgentibus, ne rationem de throno turbare queant.

163. Ita

ad §. *160.* z) *Conf. ſuprà* §. 28.
ad §. *161.* a) d. l §. 28.
b) §. 35. ſeq.
ad §. *162.* c) Conf. §. 35.

163. Ita *cupido* naturalis, sic illustrabit sententiam suam, *edendi & bibendi* naturalis est, neque lege naturæ prohibita, at si cibum & potum non suppedites stomacho, fames inde orietur & sitis, sæpius homines eò adigens, ut æque magna, si non majora, scelera perpetraverint.

164. Ergo *tum demum*, inferet, *scortatio legi naturali adversa erit*, si per eandem quis bona sua corporis aut animi destruat, si contumeliam alteri aut aliam læsionem inferat, si pacta violet.

165. Quo pacto parum aberit, quin progrediatur ulterius, & quam modo pro indifferente & licitâ saltem venditavit, *honestatis specie* commendare audeat. Quid si enim ad officia humanitatis provocet, & *teneram proponat virginem*, ex defectu concubitus graviter ægrotantem & *vitæ periculum* subeuntem? Quid si ad utilitatem reipublicæ provocet, *cujus intersit lupanaria erigi*, ut matronarum ac virginum honestarum pudicitia paucioribus insidiis foret obnoxia. *d*)

166. Addet denique per modum corollarii quæstionem; an putemus, *concubitum mariti cum gravidâ esse peccatum rationi adversum*? petetque ut ex ratione ipsi demonstremus, cur hic actus, etsi pro fine habeat solum extinctionem libidinis, mediis adscribi mereatur, neque id tamen extendi debeat ad actus alios similes.

167. Hic profecto sentiant alii quod velint, & Philosophi nomine me judicent indignum, cogor fateri, rationem meam, omnibus licet disputandi regulis, omnibus ratiocinandi principiis suffultam, succumbere, & nescire quomodo ex hoc labyrintho se expedire queat, nisi filium Ariadneum ipsi suppeditet Jurisprudentia Christiana.

168. Unde facile jam prævidere poteris, quæ de *concubinatu e)* ex legibus naturæ dicenda restent. Denotat is regulariter consortium viri & mulieris continuatam libidinis explendi gratiâ, ita tamen, ut generatio sobolis non excludatur, quod adeò à matrimonio strictè sumto maximam partem duratione differt, quod hoc

ad §. 165. d) Conf. Pufend. §. 4. in fine.

ad §. 168. e) Conf. suprà §. 142. Puf. §. 36.

hoc ſit perpetuum, illud quandocunque contrahentibus placuerit, diſſolubile, & quod in concubinatu præſumptio ſit, eum principaliter propter ſtupri conſvetudinem contrahi, in matrimonio contra ſit præſumptio, in principaliter iniri ſobolis generandæ gratiâ, etſi reverâ ſæpius conjuges primariò intendant expletionem libidinis.

169. Quod itaque *diſſolubilitatem concubinatus* concernit, cum ſuprà *f*) dixerimus, lege naturæ ad matrimonium individuam vitæ conſvetudinem non requiri, patet, etiam hac parte in concubinatu vitium ex rationis dictamine demonſtrari non poſſe.

170. At quod *intentionem primariam libidinis explendæ attinet*, peccabitur utique à concubinariis, quod ductum naturæ ejusq; fundatoris invertant, & cum conjunctionem ſuam ad procreandam pariter ſobolem & extinguendam libidinem dirigant, illam tamen ſecundario ſaltem & per accidens deſiderent, cum tamen ſciant ex ductu rationis, eam eſſe finem matrimonii primarium.

171. Cæterum cum hic magis peccetur intentione quam actu exteriori, inde ſimul patet, quod abſtrahendo â revelatione, hoc delictum magis violet præceptum primum Jurisprudentiæ divinæ in genere, & *officium hominis erga Deum*, quàm ut pertineat *ad Jurisprudentiam naturalem* ſtricte dictam, actiones externas hominis erga hominem potiſſimum reſpicientem. *g*)

172. Solet & *concubinatus* nomen aliquando uſurpari pro matrimonio ſecundario, *h*) in quo vel uxori vel liberis non tanta relinquuntur bona, aut tam abundantia alimenta ſuppeditantur, quanta alias ipſorum conditio vel dignitas requiſiviſſet, quam legi naturali non eſſe adverſam, non niſi ab hujus diſciplinæ imperitis dubitari poteſt.

173. De

ad §. *169.* f) §. 115. ſeq.

ad §. *171.* g) *Adde elegantem locum Auguſtini adductum* in diſp. de crim. bigam. §. 34.

ad §. *172.* h) Puf. d. §. 36.

173. De fine conjugii hactenus plus satis diximus. Sed cum in qualibet societate præter finem etiam *personæ* considerationem mereantur, restat, ut de his quoque dispiciamus, ita tamen ut & hic utroque oculo ad finem conjugii adhuc respiciamus, quia commune dicterium Philosophorum est, secundum fidem dirigendam esse societatum materiam; ita enim personas appellant

174. Adeoque Thesis primaria hic erit: EÆ PERSONÆ SOCIETATEM CONJUGALEM CONTRAHANT, PER QUAS GENERATIO SOBOLIS OBTINERI POTEST. ×honeste et decore Fluit ea exinde, quod hæc sit finis principalis nuptiarum, in capite vero præcedenti *i)* jam adstruxerimus, ab hoc fine in societatibus personarum electionem dependere.

175. Ergo requiruntur *mas* & *fœmina*, non *masculus* & *masculus*, neque *fœmina* & *fœmina*, nam hæ quidem generare sobolem nequeunt.

176. Nisi forte statuere velis, fœminas per fortem imaginationem concipere posse, aut absque semine maris, quorum utrumque absurdum est.

177. Porrò necesse est, ut fœminæ pariter & mas *habilitate generandi* polleant. *l)* Unde excluduntur *infantes*, qvi nondum ad annos pubertatis pervenerunt.

178. Neque conjugium est cum *Eunucho*, cui nempe vel membrum generationi destinatum planè est ademtum, vel quem vasa seminaria deficiunt, quorum illud apud populos Orientales, hoc apud Europæos magis receptum est.

179. Neque cum *arcta*, quæ scilicet tali corporis vitio laborat, ut congressum maritalem, ob nimiam angustiam, planè non admittat.

180. Ac de hac quidem ut & Eunuchis orientalibus nullum est dubium, quoniam neque ad generationem, neque ad libidinis expletionem apti sunt.

181. At de *Eunuchis Europæis* sæpius acriter disceptatum fuit, *m)* quo-

ad §. 174. i) cap. 1. §. 72.
ad §. 177. l) Puf. §. 25.

m) quoniam hi, etsi ad prolis generationem sint inepti, tales tamen plerumque sunt, ut custodia Gynæcei ipsis commendari tuto non possit, strenui videlicet scortatores & pseudo adulteri.

182. Mihi secundum ductum præcedentium id quidem demonstratum esse videtur, conjunctionem eorum cum fœminis neque ex dictamine solius rationis *pro matrimonio* esse habendam, ob deficientiam finis primarii.

183. Quod vero in contrarium à quibusdam affertur, sufficere eosdem *ad libidinis extinctionem*, initio à multis in dubium vocatur, prætendentibus, siccis ejusmodi congressibus libidinem excitari magis quàm extingui, quamvis mihi quidem contrarium videatur verius.

184. Demus ergo dissentientibus, hæc ita esse, an unicum societatis exemplum afferre poterunt, quæ aperte deficiente fine primario à secundario denominationem admiserit.

185. Et mirandum profectò, qvod scortationem aut stuprum iidem non habeant pro matrimonio, quoniam & hic libido expletur.

186. Magis ridiculum est, quod ad *mutuum adjutorium* provocent, in gubernatione puta familiæ & curâ corporis; quasi matrimonium foret, si mas cum masculo, aut fœmina cum fœmina, hujus rei gratiâ inierint societatem.

187. Alia quæstio est, *an jure naturali societas Eunuchi cum fœmina ideò, quod nuptialis esse non potest, plane non sit toleranda*. Ubi repetenda erunt, quæ modo de libidine disseruimus in genere, & reliqua quæstionis hujus decisio ad sequens caput erit differenda.

quia est inhonesta et decora, et libidinem irritans non exprimens.

188. Restant *spadones*, *steriles*, *senes* itidem ac *vetulæ*, quorum conjugia cum admittant mores nostri, & de his quædam dicenda erunt, præprimis cum Patroni Eunuchorum inde sententiæ suæ nimium qvantum accedere, arbitrentur.

vid. fundamenta pag. 179. §. 30.

189. Nam

ad §. 181. m) *Vide responsa varia in hac materia de conjugio Eunuchi, collecta ab Hieronymo quodam Delphino.*

189. Nam si his, ajunt, conjugia permittuntur, etsi in universum nec ipsi propagent sobolem, etsi senes ne quidem ad libidinis extinctionem apti sint, sed solum mutuum adjutorium utcunque obtinere queant, cur Eunuchi præcludendi forent, qui præter adjutorium delectationi ex asse satisfaciunt. *n*)

190. Fateor, multos exercuisse speciem hujus objectionis, præprimis cum simul viderint, comunibus Gentium moribus admitti *conjugia in ultimo mortis articulo* celebrata, præprimis in legitimatione liberorum naturalium, ubi tamen similiter ob proxime instantem alterius mortem neque procreatio sobolis, neque ullus conjugii finis obtineri potest.

191. Unde nonnulli isto responsionis medio se liberare conati sunt, *o*) consensum in extremo mortis articulo declaratum, non quidem ad præsens matrimonium pertinere, quasi nunc demum incipiat esse matrimonium, sed testari saltem de affectione, quæ retrò fuit, facereque præsumtionem pro matrimonio.

192. Sed quemadmodum ista quidem responsio videtur adversari communi gentium intentioni, & ex eadem illud insuper inconveniens sequeretur, eum, qui extra matrimonium liberos generavit, & postea ex accidenti Eunuchus factus fuerit, posse in ultimo mortis articulo matrimonium cum concubina celebrare liberorum legitimandorum gratiâ; ita nec in universum ad omnia ejusmodi matrimonia applicari eadem posset, cum multa fiant, etiam ubi nulli liberi, qui legitimentur, adsunt, etiam cum eâ, cum quâ quis nunquam antea consvevit.

193. Igitur ut uno ictu hæc omnia tollantur, ita breviter dicendum: Ea *Spadonum, sterilium, senum, in ultimo mortis articulo hærentium* conjugia ideo tolerari, quia in his omnibus *spes est, naturaliter ab iisdem generationem sobolis obtineri posse.*

164. *Spadones* enim dicuntur, qui morbo aliquo impediuntur,

ad §. 189. Puf. §. 25.

ad §. 191. o) *Id facit Strauch.* in Exercit. Justin. IV. th. 7. *ubi vide quæ disserui ibidem* in notis, & *junge quæ hic respondeo* in §§. seqq.

m) quoniam hi, etsi ad prolis generationem sint inepti, tales tamen plerumque sunt, ut custodia Gynæcei ipsis commendari tuto non possit, strenui videlicet scortatores & pseudo adulteri.

182. Mihi secundum ductum præcedentium id quidem demonstratum esse videtur, conjunctionem eorum cum fœminis neque ex dictamine solius rationis *pro matrimonio* esse habendam, ob deficientiam finis primarii.

183. Quod vero in contrarium à quibusdam affertur, sufficere eosdem *ad libidinis extinctionem*, initio à multis in dubium vocatur, prætendentibus, siccis ejusmodi congressibus libidinem excitari magis quàm extingui, quamvis mihi quidem contrarium videatur verius.

184. Demus ergo dissentientibus, hæc ita esse, an unicum societatis exemplum afferre poterunt, quæ aperte deficiente fine primario à secundario denominationem admiserit.

185. Et mirandum profectò, qvod scortationem aut stuprum iidem non habeant pro matrimonio, quoniam & hic libido expletur.

186. Magis ridiculum est, quod ad *mutuum adjutorium* provocent, in gubernatione puta familiæ & curâ corporis; quasi matrimonium foret, si mas cum masculo, aut fœmina cum fœmina hujus rei gratiâ inierint societatem.

187. Alia quæstio est, *an jure naturali societas Eunuchi cum fœmina ideò, quod nuptialis esse non potest, plane non sit toleranda*, quia est in honesta et decora, et libidinem irritans non exprimens.
Ubi repetenda erunt, quæ modo de libidine disseruimus in genere, & reliqua quæstionis hujus decisio ad sequens caput erit differenda.

188. Restant *spadones*, *steriles*, *senes* itidem ac *vetulæ*, quorum conjugia cum admittant mores nostri, & de his quædam dicenda erunt, præprimis cum Patroni Eunuchorum inde sententiæ suæ nimium qvantum accedere, arbitrentur.

vd. fundamenta pag. 179. §. 30.

189. Nam

ad §. 181. m) *Vide responsa varia in hac materia de conjugio Eunuchi, collecta ab Hieronymo quodam Delphino.*

189. Nam si his, ajunt, conjugia permittuntur, etsi in universum nec ipsi propagent sobolem, etsi senes ne quidem ad libidinis extinctionem apti sint, sed solum mutuum adjutorium utcunque obtinere queant, cur Eunuchi præcludendi forent, qui præter adjutorium delectationi ex asse satisfaciunt. *n*)

190. Fateor, multos exercuisse speciem hujus objectionis, præprimis cum simul viderint, comunibus Gentium moribus admitti *conjugia in ultimo mortis articulo* celebrata, præprimis in legitimatione liberorum naturalium, ubi tamen similiter ob proxime instantem alterius mortem neque procreatio sobolis, neque ullus conjugii finis obtineri potest.

191. Unde nonnulli isto responsionis medio se liberare conati sunt, *o*) consensum in extremo mortis articulo declaratum, non quidem ad præsens matrimonium pertinere, quasi nunc demum incipiat esse matrimonium, sed testari saltem de affectione, quæ retrò fuit, facereque præsumtionem pro matrimonio.

192. Sed quemadmodum ista quidem responsio videtur adversari communi gentium intentioni, & ex eadem illud insuper inconveniens sequeretur, eum, qui extra matrimonium liberos generavit, & postea ex accidenti Eunuchus factus fuerit, posse in ultimo mortis articulo matrimonium cum concubina celebrare liberorum legitimandorum gratiâ; ita nec in universum ad omnia ejusmodi matrimonia applicari eadem posset, cum multa fiant, etiam ubi nulli liberi, qui legitimentur, adsunt, etiam cum eâ, cum quâ quis nunquam antea consvevit.

193. Igitur ut uno ictu hæc omnia tollantur, ita breviter dicendum: Ea *Spadonum, sterilium, senum, in ultimo mortis articulo hærentium* conjugia ideo tolerari, quia in his omnibus *spes est, naturaliter ab iisdem generationem sobolis obtineri posse.*

164. *Spadones* enim dicuntur, qui morbo aliquo impediuntur,

ad §. 189. Puf. §. 25.

ad §. 191. o) *Id facit Strauch.* in Exercit. Justin. IV. th. 7. *ubi vide quæ disserui ibidem* in notis, *& junge quæ hic respondeo* in §§. seqq.

tur, ut actu non statim generare possint, multi tamen sublato isto impedimento generarunt.

195. Ita in *sterilibus* causæ sterilitatis latent absconditæ, & non desunt exempla, fœminas steriles etiam à medicis ut incurabiles derelictas sobolem edidisse.

196. Quod *senes* attinet & *vetulas*, etsi à Physicis masculis pariter & fæminis certum annorum spatium assignetur, quo generare & concipere desinant; ejus tamen determinatio ab eo, quod plerumque fieri solet, desumta est, & quotidina docet experientia, senibus nasci sobolem.

197. Nec est, qvod objicias, incertum esse, annon aliorum industria hic cooperaverit; nam præterquam, quod adversum ista valeat præsumtio, quemlibet vivere honestè, cui non demonstratum est contrarium; ita pro ipsis validas conjecturas suppeditant historiæ experientiâ corroboratæ, & *vetulas* parere. Quod itaque in uno sexu sperare licet, cur non & liceat sperare in altero?

198. Quanquam non sit diffitendum, melius obtineri conjugii finem per juvenes, aut personas nondum senectute laborantes, unde nec malè legibus quibusdam civilibus cautum fuit, mulierem quinquagenaria & virum sexagenario majorem nuptias inire non posse. *p*)

199. Denique & in iis, qui *in ultimo mortis articulo* sunt constituti, spes superest, posse omnes conjugii fines obtineri, siquidem per hunc non intelligendum est ultimum momentum, quo anima â corpore abit, sed illud spatium inter vitam & mortem, quo homines rationibus Medicorum subnixi, de salute ægroti jam desperant. Quod enim & hic referri possent, qui desperationem istam medicam evaserint?

200. Perduxit nos ordo ad illam quæstionem: an ad generationem sobolis obtinendam requirantur unus mas & una fœmina? seu: *an Polygamia sit jure naturali prohibita?*

De Polygamia virili autor statuit, eam non quidem pro inhonesta plane et indecora habendam esse, melius tamen esse et honestius, et magis decorum si more populorum occidentalium unus jungatur uni feminae. Confer §. 213

201. Fuit

ad §. *198.* p) Conf. Strauch. diss. II, th. *9.*

201. Fuit ea hactenus acriter ventilata, postquam quidam homines fanatici anxiè defendere conati sunt, polygamiam unius viri cum pluribus fœminis esse lege divinâ præceptam, magistratusque Christianos peccare graviter, si eam subditis non permittant.

202. Ubi non diffitendum, ex variis scriptoribus illos, qui ex dictamine rationis monstrum istud opinionis suffocare intenderunt, ansam dedisse, ut potius illud spiritus sumpserit, & magno impetu imbecilles hos aggressores prostraverit.

203. Scilicet, sicut alibi jam ostendimus, *q)* non poterit *polygamia virilis* ex lege naturali impugnari, quia tantum abest, ut per eam directò turbetur *socialitas humani generis*, aut generatio sobolis impediatur; ut potius rationi sibi relictæ eadem multum facere videatur ad multiplicationem generis humani. *r)*

204. Rationes verò ab aliis versus eandem adductæ, de Zelotypia, de discordiis domesticis, de odiis novercalibus in ipsâ prole continuandis, & quæ sunt alia incommoda domestica, jam sæpius à multis sunt rejectæ. *s)*

205. Quod si præcedenti argumento à priori desumto, rationem à posteriori adversus Christianos valituram velis superaddere, eandem optimè suppeditabit *dispensatio divina*, *t)* qua DEUS in veteri testamento populo Judaico, vel certè Patribus eandem permisit, quin & inter *beneficia Davidi præstita* recensuit, quod ipsi plures uxores dederit. Quis enim putaret, DEUM id inter beneficia referre, quod essentiam hominis turbat ac jure naturali prohibitum est?

206. De *muliebri Polygamia*, seu unius fœminæ cum pluribus viris conjunctione, major equidem consensus est eruditorum, eam juri naturali adversari, quoniam videlicet pugnet cum 1. pro-

Polygamia muliebris non repugna[t] regulis iustitiæ, est tamen parum decora, et inhonesta. vid. §. 211. et exemplis huius Polygamiæ licere d[...] hic dubitare homini genuinis iusti[tiæ] vera fundamentis imbuto.

 crea-

ad §. 203. q) De crimine bigamiæ §. 24.
r) *Facit huc, quamvis tectè Puf.* §. 16. 17. 18. 19.
ad §. 204. s) Conf. Puf. d. §. 17.
ad §. 205. t) Dict. disput. §. 24.

creatione sobolis, 2. mutuo adjutorio, 3. imperio maritali, 4. per eam sola libidinis expletio intendatur, 5. DEUS vero nunquam eandem admiserit, quæ rationes si quid valent, valebunt etiam contrà *communionem uxorum*. Quare & quæ nos dicemus, ad communionem uxorum erunt extendenda.

207. Sed quid rationes istæ in recessu habeant, partim ex hactenus dictis facile occurrere potest, partim de singulis alibi prolixius ostendi. *u)*

208. Ex quibus non difficile erit respondere ad argumenta secundaria; *x*) si polygamia muliebris aut communio uxorum admittatur, multas rixas esse orituras inter mares circa formosas fœminas; magnam imbecillitatem prægnantis fœminæ & alieni auxilii indigentiam esse futuram, neminem vero marium opem laturam esse, nisi ex se prægnantem norit, quod in ista communione fieri nequeat; tum partus educationem, quam nemo ex maribus ex identitate rationis suscepturus sit, fœminæ unicè laboriosam nimis ac sumtuosam futuram, ita ut eidem vix suffectura sit; denique isto casu, nullas cognationes sat distinctas, nulla quoque patrimonia posse existere, quibus tamen sublatis magna pars commodorum, quibus vita humana sustentatur, aut exornatur, peritura sit.

209. Quod si vero nihil aliud haberemus, quod argumentis istis objicere possemus, sufficeret, eas desumtas esse ferè ab incommodis domesticis, quibus alia ratione facilè occurri posset, & quæ ex accidenti saltem advenirent, adeoque hic repetenda essent ea, quibus responderi solet ad incommoda polygamiæ virilis *y*)

210. Taceo, quod Stoici tradiderint, uxores apud sapientes communes esse debere, ut quilibet illi congrediatur, quæ sibi prior occurrit; Fore enim sic, ut omnes patrum instar æquâ caritate sobolem

ad §. 207. u) Dict. disp. §. 25. 26. Adde Pufend. §. 5. & 15.
ad §. 208. x) Desumta ex Pufend. §. 5.
ad §. 209. y) Conf. §. 204.

bolem diligant, utque tollatur adulterii suspicio Zelotypia; & quod Plutarchus naturali & civili rationi convenientissimum judicaverit, si aliquibus casibus communes cum aliis habeantur uxores. z)

211. Id tamen operabuntur rationes contrà *polygamiam muliebrem* adductæ, potissimum ea, quod per illam non ita benè sobolis procreatio & generis humani multiplicatio possit obtineri, ut appareat, eandem *infimum gradum licentiæ obtinere & prohibitioni propriorem esse* quam præcepto; secus atque conjugium unius cum unâ, aut polygamiam virilem. *a*)

212. Inter has vero conjunctionis species, si in gradus licentiæ velis inquirere, & utra ex iis pro magis decorâ & perfectâ conjugii specie habenda sit, ex ductu rationis sibi relictæ definire, valde vereor, ne *polygamia virilis* plurimos in suas partes tractura sit, cum, ut dixi, finis primarius conjugii per eam magis promoveri videatur, quam per monogamiam, & quies ac tranquillitas domestica â populis polygamiâ hâc utentibus satis benè fuerit obtenta, ac denique Zelotypia fœminarum ferè præsupponat jus aliquod ex consensu acquisitum, adeoque si acquisitio ista cesset, necesse sit, ipsam valdè diminui, præprimis si talis sit populus, ubi non obnoxii nimis mariti uxoribus vivunt, quique educationem fœminarum sic temperet, ut ne erecta nimis evadunt illarum ingenia. *b.*)

213. Quo pacto tamen *monogamia* haud quaquam juri naturali adversari putanda erit, sed medio quasi loco inter utramque polygamiam posita esse à ratione censebitur, *c*) vel ut exactius loquar, se ad præceptum habere, ut v. gr. numerus quinarius ad septenarius, polygamia virilis contra ut senarius, & muliebris ut binarius.

214. Simul verò à dictis dependet decisio quæstionis, *an mero jure naturæ liceat inire matrimonium cum ea, quæ jam alteri nupta est,*

ad §. *210.* z) Puf. §. 15. p. 774.
ad §. *211.* a) Conf. suprà §. 9. 10.

ad §. *212.* b) Puf. §. 17. p. 776.
ad §. *213.* c) Dissent. Puf. §. 18.

est, aut eo, qui jam uxorem habet? Nam si vir & fœmina sibi mutuò fidem dederint de perpetua cohabitatione, corpore alii non communicando, haud dubiè quæstio neganda est, quia aliàs peccaretur contra præceptum legis naturalis, quod fidem datam servandam esse vult. *d*)

215. Quod si istud pactum abfuerit, aut una ex polygamiæ speciebus sit recepta, nullam poteris afferre rationem, quâ, solâ ratione utentem, convincere possis de istius actionis turpitudine.

216. Igitur vides, quo respectu *adulterium* juri naturali repugnet; sive enim id describas cum Romanis per violationem tori conjugalis, sive cum hodiernis JCtis per conjugalis fidei violationem, utrobique persona conjugata notam legis naturalis, quæ pacta servari jubet, incurret, ibi sola fœmina, cum maritus saltem apud Romanos haberet jus tori, hic uterque, propter fidem mutuam.

217. Solutus autem & soluta, quæ cum conjuge alieno rem habet, adversus innocentem peccabit, quod violet præceptum de non lædendis aliis.

218. Quin etsi alteruter ex conjugibus consentiat, ut alter corporis sui copiam alii faciat, quomodo velles ostendere, tum nihilominus communicationi huic inesse naturalem turpitudinem Sane quilibet juri suo ex pacto quæsito renunciare poterit, ni obstet præceptum superius, quod hactenus in ratione frustrà quæsivimus.

Quod Lenocinium contra tradita §§. 218 seq. iam omnino pro vitio, et inhonesto, et indecoro habendum sit, quia id irritat libidinem personæ cum alio concumbentis, et quamcunque passionem animi irrationalem lenocinium committentis. Quia nemo enim frustra leno est.

219. Hinc difficillimum foret, *lenocinii* turpitudinem vel certè multarum ejus specierum ex eâ disciplinâ, ubi solam rationem sequimur ducem, demonstrare. *e*)

220. Restat, ut videamus, an personæ, inter quas est necessitudo sanguinis vel alia huic affinis, naturaliter ad societatem conjuga-

De §. 220. vid. amplius fundamenta pag. 100. §. 37. et 38.

ad §. 214. d) Puf. §. 27.

ad §. 219. e) *Fit enim lenocinium vel propter quæstum, vel propter honorem, vel propter famem se-dandam. De quæstu dispiciendum foret, an hæc res apta nata sit, ut naturaliter recipiat commercium.*

jugalem aptæ sint? *seu: an incestus quidam juri naturali adversetur.*

221. Etsi igitur apud omnes gentes, *f*) quibus morum aliqua est cultura, communi persvasione receptum deprehendatur, â quarundam personarum nuptiis esse abstinendum; ejus rei tamen solidam rationem, & quæ ex sociali hominis naturâ, uti reliqua præcepta, liquido fluat, assignare, oppidò quàm difficile est.

222. Nonnulli hic simpliciter ad *abhorrentiam humanorum affectuum* confugiunt, quasi omnes, qui per pravam educationem aut vitiosum habitum non sunt corrupti, in ipsis sensibus deprehendant aliquid tali commixtioni repugnans, id quod claro sit indicio, eandem naturali jure prohiberi.

223. Sed his satisfecerunt jam alii. *g)* Plutarchi vero ratio *de latius spargendis amicitiis* per diffusas affinitates, non tanti est ponderis, ut quod contra fiat, irritum aut illicitum censeri debeat, etsi eandem sequatur Augustinus.

224. Res omnium optimè procedet, si separemus *incestus species;* est enim alius, qui committitur ratione *consanguinitatis*, alius cum personis *affinibus*; Uterq; vel in *linea recta* vel in *collaterali.*

225. De eo qui inter *consangvineos lineæ rectæ* committitur, ante omnia dispiciendum. Nam consanguinitas est affinitatis præsuppositum, linea recta verò est fundamentum lineæ collateralis.

226. In illorum ergo conjugio sapientissimus Socrates nihil aliud culpandum invenit, præter *ætatis disparitatem,* unde sequatur aut sterilitas, aut male conformata soboles, quod profectò oppidò quàm jejunum est.

227. Alii ejusmodi conjunctionum fœditatem inde ostendere voluerunt, quod per eam diversa planè *necessitudinum vocabulum confundantur.* Sed hi nescio, cur res ex vocabulis metiri voluerint,

ad §. 221. f) Puf. §. 28.
ad §. 223. g.) Puf. d. §. 28. Conf. Grotium II. 5. 12.

luerint, obliti vulgati axiomatis, rerum gratia inventa esse vocabula, haud quaquam res propter voces. *h*)

228. Accedit, quod nullo jure, quantum constat, prohibitum sit conjugium filii cum novercæ matre, etsi hic filius fiat socer patris & novercæ vitricus, noverca vero privigni privigna & matris suæ socrus &c.

229. Qui vero nihil aliud hic afferunt, *i*) quam, quod Jure naturali matrimonia adscendentium in infinitum sint prohibita *propter communionem sanguinis*, quæ in prioribus gradibus omnino detur, illi nodum arctant, non solvunt; obscurissimum siquidem est, quomodo communio sanguinis physica possit producere effectum moralem.

230. Restant duæ rationes, quæ plus in recessu videntur habere, *reverentiæ debitum & pudor naturalis*. Nam nec maritum, ajunt, qui superior est lege matrimonii, eam *reverentiam* posse præstare matri, quam natura exigit, nec patri filiam, quia, quanquam inferior ea sit in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducere societatem, quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. *l*)

231. Sed non desunt, quæ adversum ista reponi possunt. Si enim *reverentiam à pudore* abstrahas, non adeò videtur adsurdum esse, matrem cum filio sui juris jungi, cum non repugnet, maritum uxori ob virtutem, sapientiam, aut nobilitatem reverentiam exhibere; multò magis cum obsequio conjugali etiam filialem reverentiam patri marito filiam uxorem exhibere posse, ni pudor obstet, *m*)

232. Ac poterit hæc assertio omnium optimè declarari exemplis. Majorem utique, quam liberi parentibus, reverentiam debent *subditi imperantibus*, & hoc non ostante tamen haud quicquam

ad §. *227.* h) Quoad hunc & præced. §. conf. Puf. §. 32.

ad §. *229.* i) *Ut Alberti* cap. 10. §. 11.

ad §. *230.* l) Grotianus II. 5. 12. & Alb. d. l.

ad §. *231.* m) Puf. §. 32.

quicquam juri naturali adversari videtur conjugium *principis cum subdita, reginæ cum subdito*, etsi utrobique uxor & maritus characterem subditorum retineant, adeoque illa marito, hic reginæ uxori reverentiam illam exhibere teneantur.

233. Fuit nihilominus, cum putaverim, *n) reverentiam* esse prohibitionis causam in lineâ rectâ; neque feriri hanc sententiam ab instantiâ allatâ, quoniam à reverentiâ ex facto humano ortâ, adeoque dispensabili, ad reverentiam à naturâ immediatè debitam & irremissibilem non valeat consequentia.

234. Sed re penitius exacta, ista quidem responsio objectionem non tollit, non quod falsum sit, reverentiam subditorum mediante facto humano oriri, (quæ quidem communis est opinio, de quâ infrà suo loco) adeoq; reverentiæ Principibus debitæ cum reverentia, qua parentibus obstricti vivimus, eadem sit ratio, sed, quod non omnino veritati videatur esse consentaneum, *reverentiam erga parentes esse irremissibilem*.

235. Etsi enim, ubi ad societatem paternam pervenerimus, demonstraturi simus, quamdiu liberi à parentibus educantur, necesse omninò esse, ut reverentiam iisdem exhibeant, cum sine reverentia obsequium, sine obsequio educatio non possit intelligi, & ita parentes ad educationem obstricti reverentiam iisdem remittere haud possint; simul tamen ex ibi dicendis patebit, post educationem absolutam obsequio cessante, solam remanere reverentiam in memoriam pristini beneficii parentibus exhibendam, cui ipsi quia in parentibus merum jus absque concomitante obligatione respondet, non video, cur non eidem etiam parentes renunciare, illudque liberis remittere possint, præprimis cum in honesta familiaritate nulla sit turpitudo.

236. Ita videmus, sæpius partem etiam honesta in conditione positum cum filio adulto judicio pollente & bonis moribus prædito amica & tali conversatione uti, cujus exempla rarius inter homines æquales allegare possis; neque tamen propterea quisquam eos criminis adversus rectam rationem commissi insi-

ad §. *232.* n) In disp. de Philos. juris §. 49.

mulat; ut taceam, frequentissimas familiaritates matrum cum filiabus nuptis.

237. Accedit, quod, quantum ad nuptias filii cum matre, jam suprà ostenderimus, *reverentiam marito à conjuge* ex lege naturali non deberi, adeoque, etiamsi reverentiam filialem irremissibilem statueremus, quod obstaret tamen, quo minus mater in pacto conjugali reverentiam exigendi jus, quod jam habet, sibi etiam in posterum reservaret?

238. Sequitur ut in *pudorem* inquiramus, ad quem jam suo ævo respexit Paulus JCtus, *contrà pudorem esse asserens, filiam suam uxorem ducere. o)* Atque hic quidem vel ut *communis* causa producitur, cur nuptiæ inter personas cognatas & affines sint interdictæ, vel *in specie*, quod conjunctioni parentum & liberorum obsit.

239. *Priorem* opinionem attentius discutere prolixum nimis foret, quare repetenda solum hic erunt ea, quæ suprà *p)* occasione scortationis de eâ monuimus.

240. Quà *posteriorem* præsupponitur, *q) pudoris* circa partes genitales actumque *generationis duplicem* causam esse. *Primo*, quia istæ vicinæque partes tetram materiam ac fœtidam ejiciunt, unde ne ista imbecillitatis indicia ullatenus pateant, solicite superbam hominis indolem ac gloriæ decorisque cupidam cavere solere.

241. *Deinde*, quia affectibus per lapsum corruptis prava libido per eas partes magno velut cum impetu erumpere arrideat, & verò cardo quasi omnis decori ordinis in societate humanâ in hoc vertatur, ut propagatio sobolis sanctis legibus circumscribatur; igitur dignitati suæ conservandæ studentem naturam istum pudorem commentam esse, quo & sollicitè ista membra tegerentur, ne oculis semper exposita irritarent libidinem quovis tempore paratam, & eò magis Venere illicita abstineretur, quod

ad §. 238. o) L. Adoptivus §. serviles de R. N. Grot. II. 5. 12.
ad §. 239. p) §. 159.

ad §. 240. q) *Recensetur hic & in* §§. *duobus sequentibus sententia Pufendorffii* ex §. 31.

quod & legitimam non nisi tectè & remotis arbitris obire pudoris teneritas subigeret.

252. Istum porrò *pudorem insigniter intendi* adversus illas personas, quibus natura *reverentiam* quandam debemus, aut adversus quos *gravitatem* quandam præ nobis ferre debemus, quales præcipuè sunt *parentes* & *liberi*, ita ut, qui per eundem non reprimatur, quo minus in familiarem istam corporum commixtionem descendere non vereatur, effronti prorsus ingenio, &, qui nullum aliud facinus sit formidaturus, judicetur; quare propter hunc potissimum pudorem jure naturæ inter ascendentes & descendentes in recta linea connubia censeri prohibita.

243. Hic ut nihil dicam; *pravam libidinem*, quæ potissimum fundamentum pudoris verè ponitur, ex rationis ductu vix esse demonstrabilem, istud maximè considerandum videtur, quod ratio prohibitionis in *pudore & reverentia* conjunctim quæratur.

244. Nam uti de *reverentia sola* sejuncto pudore modo fusius disseruimus, r) ita, si de *pudore solo* sequestrata reverentia sermo foret, videretur sequi, nulla conjugia esse admittenda, cum omnes homines causam pudoris in se deprehendant, pudoremque adeo inter se sectari teneantur.

245. At, etiamsi *pudorem* cum *reverentia conjungas*, vereor, ne recurrat responsio, quod parentes reverentiam istam possint *remittere*, ne urgeat iterum instantia de *connubio principum cum subditis*.

246. Igitur mallem & hic *imperfectionem rationis* nostræ agnoscere & asserere, connubia parentum & liberorum non esse objectum legis naturalis, sed alterius legis divinæ.

247. Unde & de *reliquis personis*, cum quibus *incestus* hodiè committitur, facilè judicandum erit, incestum illum lege naturali non determinari, quod jam alii demonstrarunt prolixius, s) & à multis jam, relictâ priori sententiâ, quasi connubia fratrum & sororum etiam contra naturalem legem essent, est receptum.

Ppp 2 248. Si

ad §. 244. r) Conf. Puf. §. 32. *ad* §. 247. s) Puf. §. 34. seq.

248. Si itaque hactenus dicta in summam velimus contrahere, ista quidem *conjugii*, quatenus ex lumine rationis cognosci potest, *definitio* oriretur, quod sit *societas maris & fœminæ generandæ sobolis gratiâ*.

249. *Officia conjugum* verò quod concernit, includuntur ista præcepto unico: FACIENDA ESSE AB UTROQUE CONJUGE EA, QUÆ PRUDENTIA DICTAT AD PROPAGATIONEM SOBOLIS, ET POST HANC, AD LIBIDINIS EXPLETIONEM ESSE APTA.

250. *Maritus* igitur obligabitur, ut, quantum ad conceptionem opus est, cum uxore concumbat, neque conceptionem per nefarios amplexus impediat, tum ut libidinem uxoris pro viribus restinguat, sic tamen, ut hic caveat, ne proli conceptæ per istud opus damnum aliquod inferatur.

251. *Uxoris* autem similiter officium est, ut corporis communionem marito præstet, non solum ad procreationem liberorum, sed etiam extinctionem libidinis.

252. Quare *uterque* graviter adversus suum officium peccant, si poculo *sterilitatis* conceptionem fœtus impediant, aut concepto *abortum* procurent.

Caput. III.

De
Legibus Positivis officia conjugalia concernentibus.

SUMMARIA.

Connexio §. 1. *Deus conjugium ab initio humani generis munivit legibus positivis*, §. 2. 3. *non ubique verbis expressis, sed & facto institutionis declaratis*, §. 4. 5. 6. 7. *quarum* I. *CRESCITE ET MULTIPLICAMINI*, §. 8. *per quod tamen lex naturalis non*

non aucta sed saltem repetita fuit. §. 9. *Unde malè ita circumscribitur*: matrimonium ab omnibus hominibus esse ineundum, §. 10. *aut exinde deducitur, quod is qui facultate generandi pollet, mortaliter peccet, si non uxorem ducat.* §. 11.--19. *In conjugii institutione Deus respexit etiam ad generationem sobolis*: §. 20. *an etiam extinctionem libidinis?* §. 21.-- 27. *Post lapsum tamen hic finis à Deo toleratur.* §. 28. *Mutuum adjutorum, qui hodie est tertius finis, in institutione conjugii sub verbis mutui adjutorii non intelligitur.* §. 29.30. *Jus divinum quoad doctrinam de metu, dolo vel errore nihil immutavit*, §. 31. *& distinctio inter substantialia & accidentalia conjugii hic adhibita à Lege humana est*, §. 32. 33. *aut distinctio, utrum sponsus aut sponsa coacta sit.* §. 34. II. *QUÆLIBET UXOR MARITO SUBJECTA ESTO*, §. 35. *quæ lex in statu integritatis non fuisset* §. 36.-- 46. *est tamen hodiè universalis.* §. 47. 48. III. *CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS.* §. 49. *Ostenditur fundamentum hujus legis.* §. 50. 51. 52. *Ejus exceptiones*, §. 53. *circa quas dissensus Judæorum ob diversè expositam legem Mosaicam recensetur*, §. 54. 55. *definitus à Christo in disputatione cum Pharisæis.* §. 56. 57. *Sed circa hanc definitionem miræ contentiones iterum inter Christianos ortæ sunt, quarum historia recensetur & indefinita relinquitur.* §. 58.--70. IV. *OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA.* §. 71. *Unde profluit prohibitio scortationis simplicis, bestialitatis, stupri, concubinatus*, §. 72. 73. 74. *Concubitus cum uxore menstruata.* §. 75. V. *OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA.* §. 76. *Ostenditur fundamentum hujus prohibitionis esse in institutione primæva conjugii*, §. 77.-- 90. *à qua lege Deus in Veteri fœdere dispensavit totam populum Judaicum.* §. 91. 92. 93. *Igitur lege divina latius extensus fuit conceptus adulterii, quam jure naturæ*, §. 94. 95. 96. *ex dispensatione vero apud Populum Judaicum iterum suo modo restrictus.* §. 97. VI. *LENOCINIUM NON COMMITTE.* §. 98. VII. *quoad incestum: ABSTINE à CONJUNCTIONE PARENTUM ET LIBERORUM*,

RUM FRATRUM ITEM ET SORORUM, ET QUI TIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, QUIQUE DICTIS RESPECTIBUS TIBI SUNT AFFINES §. 99. *Circa quam tamen multa sunt litigia. Supponitur* [1] *eam esse positivam*, §. 100. [2] *universalem* §. 101. [3] *nihil interesse, utrum in statu integritatis etiam obtinuisset.* §. 102. [4] *Quæstionem hic præjudicialem esse: an prohibitio Dei etiam pertineat ad personas in prohibitione non nominatas?* §. 103. *Ad cujus decisionem notatur: omnem legem admittere regulam de extensiva interpretatione ob identitatem rationis*: §. 104. *rationem legislatoris præferendam rationi interpretis*: §. 105. *& rationem Dei rationibus hominum*, §. 106. *etiam Rabbinorum.* §. 107. *Recensentur rationes Rabbinorum*, §. 108. 109. *& refutantur prolixius.* §. 110.-- 127. *Explicatur præceptum memoratum distinctè. Per* conjunctionem *intelligi etiam scortatoriam.* §. 128. *Rationem legis divinæ communem à Deo ipso poni in proximitate*, §. 129 *hanc tamen non opponi debere rationibus specialibus*, §. 130. *sed hactenus valere tamen, ut, ubi eadem sit sangvinis proximitas, ibi quoque sit eadem prohibitio.* §. 131. *Computatione graduum hic non esse opus*, §. 132. *nec inquisitione in rationis rationem.* §. 133.-- 135. *Initium probibitionis sumi à conjugiis parentum & liberorum* §. 136.-- 138. I. *regulam specialem esse: JURE DIVINO IN LINEA RECTA NUPTIÆ SUNT PROHIBITÆ IN INFINITUM.* §. 139.-- 143. *Respondetur dissentientibus* §. 144.-- 147. II. *IN LINEA COLLATERALI ÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER FRATRES ET SORORES.* §. 148. 149. *Ostenditur: Jure divino etiam prohiberi conjugium cum comprivigna, si frater communis adsit.* §. 150.-- 171. III. *IN LINEA COLLATERALI INÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER EAS PERSONAS, QUÆ SIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, ETIAM EX UNO LATERE IN INFINITUM* §. 172.-- 183. IV. *QUÆCUNQUE PERSONÆ RATIONE CONSANGUINITATIS CONJUGIUM SUNT*

INTER-

INTERDICTÆ, ILLÆ ETIAM PROHIBITÆ SUNT ALTERI CONJUGI PROPTER AFFINITATEM. §. 184.-- 210. *Controversia de conjugio cum defunctæ uxoris sorore summatim proponitur.* §. 198.-- 204. *Jus Divinum ignorat tria genera affinitatis*, §. 211. 212. *nec prohibet conjugium vitrici cum privigni vidua aut privigni cum vitrici vidua, quod fusius ostenditur, & dissentientibus respondetur.* §. 213.-- 224. *Princeps non potest aliquid permittere vel dispensare, quod est contra leges has divinas.* §. 225.-- 232.

§. 1.

DEmonstravimus hactenus, quantum ex solo lumine naturæ de officiis conjugalibus doceri possit, unde non mirari debemus, si videamus, sæpius Gentiles in deducendis assertionibus, quarum ratio à nobis, qui Christiani sumus, evidentissime reddi potest, fluctuaverint, & ad jus aliquod non scriptum, vel connatum, aut aliud quid simile, obscuro sensu provocaverint.

2. Nimirum noluit divina Sapientia, hominem societatem hanc maxime naturalem & seminarium humani generis, secundum ductum solius rationis inire, ne quidem in statu integro, sed statim conditis primis parentibus ipsa matrimonium instituit, idque certis *legibus* munivit *positivis* omnes homines obligaturis, quibus postea & in statu post lapsum alias superaddidit, officia conjugum concernentes.

3. In rationem verò hujus divini instituti, & cur DEUS etiam in *statu isto perfecto* leges positivas legibus naturalibus superaddiderit, ut inquiramus, à nobis non expecta, utpote quibus debitum submississimæ reverentiæ erga DEUM summum inculcat, noxiè curiosas ejusmodi quæstiones, in rationes factorum divinorum, quas Creatori revelare nobis non placuit, otiosè inquirentes omittere. Sufficiet, eas quas ipsius Benignitas legibus promulgatis addidit, pie ac devotè speculari, quatenus iis ad interpretationem, qua declaratiuam, qua extensivam & restrictivam, est opus.

4. Sem-

4. Semper autem hic ad ea, quæ ſuprà poſuimus *legis poſitivæ divinæ requiſita* reſpiciemus, & quod Rabbinorum traditiones attinet, ita verſabimur, ut eas quidem non plane ſimus rejecturi, perpetuo tamen easdem ſubordinaturi ſcripturæ.

5. Porrò cum leges divinæ duplici quaſi modo publicatæ ſint, *verbis expreſſis* in ſcripturam redactis, tum & *facto inſtitutionis divinæ*, de illis quidem, quin genus humanum obligent, nullum reſtabit dubium, de his verò præſupponendum eſt, quod latius demonſtrare ſolent Theologi, *omnem divinam inſtitutionem ſimul eſſe divinam legem.*

6. Utque de *inſtitutione conjugii* eo minus dubium reſtare poſſit, eam vim legis obtinere, ipſe Salvator optimus & authenticus legum divinarum interpres ſæpius ex primæva illa inſtitutione tanquam ex lege controverſias matrimoniales definivit, *a*)

7. Fortè igitur non inconveniens foret, ſi *leges has divinas* ſecundum ordinem temporis proponeremus, ab illis videlicet, quæ ſtatum *integrum* comitatæ ſunt, incipiendo, ac inde progrediendo ad leges *lapſum* inſecutas; quoniam tamen de nonnullis dubium eſt non parvum, ad alterutrum hominum ſtatum earum promulgatio referenda ſit, ut fortè monebimus ſuo loco, & præterea timendum, ne animus ſtudioſi, cui primario ſcribimus, diſtrahatur, ſi alia methodo hic incederemus, quam capite præcedenti factum fuit, ſequendum potius eſſe iſtum ordinem judicavimus, perluſtraturi adeo, in quantum præcepta juris naturalis à DEO aucta fuerint, & actus quidem lege naturali indifferentes lege poſitiva præcepti fuerint vel prohibiti.

8. Ergo quod initio præceptum naturale de ineundo matrimonio concernit, *b*) repetiit illud DEUS in prima benedictione, verbis; CRESCITE ET MULTIPLICAMINI, quæ non nudam facultatem hominibus tribuunt, ut ſubſequentia, *& Dominamini ſuper terram*, ſed haud dubie obligationem ſimul adjunctam habent.

9. Quo-

ad §. *6.* a) Conf. diſp. noſtr. de crim. bigam. §. 37.

ad §. *8.* b) Conf. cap. præced. §. 47. Albert. cap. 10. §. 4. p. 171.

9. Quoniam autem DEUS ibidem *legem naturalem saltem repetiit*, &, facile consentientibus omnibus, ejus obligationem non auxit, aut hominum libertatem arctius, quam jam per dictamen rationis factum erat, stringere voluit, inde necessario sequitur, ea, quæ superius *c*) præcepto de ineundo matrimonio per modum explicationis & limitationis addidimus, hic quoque esse repetenda.

10. Hinc vereor, ut rectè vis & efficacia voluntatis divinæ circumscribatur: *d) Matrimonium ab omnibus hominibus esse ineundum:* Nam, etsi dictamen rationis de conjugio ineundo indefinite universum humannm genus obliget, tamen minus accuratè præcepta de præstandis officiis humanitatis, quorsum & hoc præsens retulimus, *e*) applicantur distributive ad singulos homines. Nam v. g. etsi indefinite homines obligentur ad dandas *eleemosynas*, incongruè tamen loqueretur, qui vellet: ab omnibus hominibus dandas esse eleemosynas.

11. Ulterius, quia omnia præcepta affirmativa ad sui adimpletionem requirunt occasionem commodam, ideo nimis crasse loquuntur, qui vulgo tantum hujus præcepti obligationem esse volunt, ut is, *qui facultate generandi pollet, mortaliter peccet*, si non uxorem ducat. *f*)

12. Quasi DEUS velit, ut juvenes, qui sæpius ultrà pueros sapiunt parum, & ad personam patrumfamilias gerendum sunt inepti, animum ad uxores applicent, aut qui sibi suisque nil nisi strenuam esuritionem possunt polliceri: civitatem mendicabulis impleant. *g*)

13. Quæ sententia fortè originem sumsit ex Doctrina *Rabbinorum, h*) docentium, ex præcepto illo divino, crescite & multipli-

ad §. *9.* c) d. §. 47. seqq.

ad §. *10.* d) *Ita circumscribit Alberti* d. l.

e) d. c. præced. §. 50.

ad §. *11.* f) *Vide Schwertneri dissput. an Politicus debeat carere religione, pudore, uxore?*

ad §. *12.* g) Conf. cap. præced. §. 54. 55.

ad §. *13.* h) Vide Pufend. §. 6.

tiplicamini, omnes masculos teneri, ut ante expletum annum vigesimum uxorem ducant, nisi aut assiduo legis studio quis incumbat acriori libidinis stimulo immunis, aut partium, quibus viri sumus, defectu, generationi sit impar.

14. Et hanc conjecturam juvat valdè, quod vulgo easdem limitationes soleant addere, *i)* quas Rabbini addebant, nullum hominem subterfugere licitè conjugium, nisi obstet præceptum superius, de vocatione nempe divinâ ad *donum continentiæ* servandum, aut *imponentiæ*, quasi res sit conclamata, si modò hæ duæ limitationes observentur.

15. Nam uti de *impotentibus* nullum est dubium, quin ad matrimonium sint inepti, uti etiam cœlibatus eorum, quibus donum continentiæ divinitus indultum est, non solum pro actu licito, sed & maximè pro justo est habendus; *l)* ita praxis totius Christianismi repugnat, quod ii omnes peccent, qui *donum continentiæ non habentes post annos pubertatis,* vel etiam annum vigesimum *uxores non ducunt.*

16. Cum enim exempla horum, qui ante vigesimum annum uxores ducunt, sint rarissima, sequeretur profectò, *enormia peccata ab omnibus Christianis Principibus cujuscunque religionis tolerari;* sequeretur, insigniter peccari à *Theologis & concionatoribus,* quod Politicis non persuadeant, quò per leges pænales omnes puberes ad matrimonia sine discrimine mediorum sustentandi & commoditatis ineunda compellantur.

17. Neque dicere poteris, homines nostros prærogativam habere præ Gentilibus, eosque omnes aut plerosque, qui à matrimonio abstinent, habere donum continentiæ quippe non solum vita communis, & subsequentia quotidie conjugia contrarium evincunt, sed & Theologi inculcare solent, *donum continentiæ* hodiè inter rarissimè contingentia esse referendum, adeoque præsumi non debere. *m)*

18. Sed

ad §. *14.* i) Vide Alb. d. c. 10. §. 4.

ad §. *15.* l) Vide Havemann. Gamol. p. 370. seq.

ad §. *17.* m) Vid. Alberti, §. 5.

18. Sed, inquies, vel ideo omnes ac singulos homines ad degerandum aptos stringet præceptum de ineundo conjugio, quia est affirmativum, *n*) *affirmativa autem præcepta æquè ac negativa obligant semper & pro semper*, hoc est, omni loco & tempore, solamque hanc admittunt exceptionem, si obstet præceptum superius.

19. Hic vero regeram ego, falsum esse, quod hic asseritur, & vel ex instantia de lege divinâ, *quæ orandum esse præcipit*, (quoniam hæc ut divinum cultum concernens superius præceptum non habet) refutari potest. Etsi enim Apostolus inculcat, orandum esse sine intermissione, quis tamen inde inferret, orandum esse omni loco & tempore, ita ut peccet, qui orationem intermittat per aliquot momenta, ut corpus modicè refocillet, aut functiones alias honestas impleat.

20. Pergo nunc ad ipsius matrimonii considerationem, cujus finem duplicem superius demonstravimus, sobolis procreationem & extinctionem libidinis. *o*) *Illam præ hâc principaliter etiam à DEO intentam* esse in institutione conjugii, ostendunt verba historiæ sacræ, quibus indicatur, *ob mutuum adjutorium Deum condidisse Evam, quoniam ex bestiis nulla Adamo adjutorium præstare poterat*, hoc est, non sufficiebant bestiæ ad sui simile procreandum, etsi sufficiant eædem ad extinctionem libidinis.

21. An verò & *in statu integro* extinctio libidinis finis conjugii secundarius fuerit, difficile dictu est. Sunt enim, qui putant *p*) libidinem omninò à statu integro abfuisse, sunt tamen qui arbitrantur, Adamum, etiamsi mansisset integer, magnam delectationem ex congressu conjugali sensurum fuisse, ac cum uxore gravida fuisse concubiturum. *q*)

ad §. 18. n) Ita Alb. d. §. 4.

ad §. 20. o) Vide cap. præced. §. 64. seqq.

ad §. 21. p) Vide Albert. cap. 10. §. 26. p. 184.

q) Vide, Velthuys. de scortatione.

22. Nobis hic videtur ſeparanda eſſe ſignificatio *libidinis phyſicæ*, quæ conſiſtit in declaratione tactus venerei, à *morali*, cujus deſcriptionem ſuprà dedimus. *r)*

23. *Illa eſt actus indifferens*, & non magis exulaſſet à ſtatu integro, quam honeſta delectatio eſum & potum comitans, vel alia hominis ſenſoria afficiens; fluit enim illa ex diſpoſitione & ſtructurâ mirandâ corporis, quæ eadem fuit in ſtatu perfecto atque eſt hodie, cum jam Theologi oſtenderint, peccatum non affeciſſe ſubſtantiam hominis.

24. *Hæc vero peccatum eſt*, & peccati originalis non minima particula, quæ non ſolum à genuino fine, cur inſtinctum ad uninonem corporum homo ſentiat, aberrat, ſed rationi quam maxime repugnat & refragatur, unde non potuit adeſſe in primævo ac beato ſtatu.

25. Nunquam enim ad ſolam delectationem protoplaſti uſu fuiſſent cibo ac potu, ergo multo minus re venerea.

26. Accedit, quod maxime in præſenti vita libidinem augeat abundantia ſeminis orta ex luxuria & intemperantia edendi ac bibendi: At in ſtatu integro omnis quoque luxuria exulaſſet.

27. Quæ omnia conjunctim cum & maritum impellant ad congreſſum cum uxore gravidâ, non probabile eſt, protoplaſtos poſt conceptionem factam fuiſſe concubituros.

28. At *in ſtatu poſt lapſum* DEUS hunc finem in matrimonio ut ſecundarium tolerat. *s)*

§. 28. notandum est: tolerantiam finis secundarii sic esse explicandam, ut non intelligatur libidinis adimpletio, sed repressio. Hoc vero pacto finis ille non tam ad ea, quae tolerantur, pertinet sed ad praecepta finis naturalis in sacris litteris repetita.

29. Duobus his finibus addidimus etiam *t) mutuum adjutorium in negotiis domeſticis*, quod uti haud dubiè in ſtatu poſt lapſum inſtitutioni divinæ non repugnat, ita mirandum, inter Chriſtianos reperiri, qui id ipſum etiam in ſtatu integro per verba: *Faciamus homini mutuum adjutorium*, fuiſſe à DEO intentum opinantur. *u)*

20.

ad §. *22.* r) Cap. 2. §. 140.

ad §. *28.* s) *Inculcat enim Paulus:* ob ſcortationem quemlibet habere debere uxorem propriã.

ad §. *29.* t) cap. 2. §. 74. ſeqq.

u) Vide Dn. Becman. Medit. Polit. diſſert. 7. th. 9.

30. Quasi non ipsa sobolis generatio in illis verbis denotaretur, *x*) & quasi opem Evæ desiderasset Adam ad acquirendas & conservandas opes, ad regendos servos, educandam sobolem, utpote quos actus omnes ignorasset status primævus.

31. Porro quæ supra *y*) fusius disseruimus de *consensu per metum, dolum vel errorem* impedito, iis nihil novi adjecit jus positivum universale, sed relinquit legibus humanis augendæ tranquillitatis civilis gratia specialiora superaddere.

32 Unde ortum suum traxit distinctio inter *conjugii substantialia* & *accidentalia.* Nam jus divinum universale nulla substantialia conjugii novit, quam quæ ad sobolis generationem faciunt.

33. Hinc etiam est, quod leges civiles in determinatione substantialium sæpius varient. Nam jus Canonicum *virginitatem* negat esse qualitatem essentialem, pro tali vero eam habent mores nostri, haud dubie ad jus Forense Mosaicum respicientes, utpote quo, si quæ pro virgine se gesserit, post deflorata fuerit deprehensa, non tantum licite repudiabatur, sed & pœnæ insuper erat obnoxia. *z*)

34. Quorsum etiam pertinet, quod legibus Ebræorum civilibus id peculiare quoad metum erat, ut si sponsa *vi aut metu* coacta fuisset, irrita forent sponsalia, non item, si sponsus coactum se diceret, quoniam neque de vi eidem illata, neque de ipsius metu æque præsumebatur, & repudiare eandem pro arbitrio poterat, si conditio displiceret. *a*)

35. Venio *ad imperium mariti*, quod citra consensum uxoris ex dictamine rationis demonstrari non posse satis, ut puto, deduximus: *b*) sed hic superaddit lex divina universalis præceptum: QVÆLIBET UXOR MARITO SUBJECTA ESTO.

Preceptum de imperio mariti non est lex positiva sed regula recti juris naturalis

ad §. *30.* x) Conf. §. 20.
ad §. *31.* y) Cap. 2. §. 85. seqq.
ad §. *33.* z) Puf. §. 26.
ad §. *34.* a) Puf. d. §. 26.
ad §. 35. b) Cap. 2. §. 105. seqq.

36. Extat hæc lex inter *pœnas lapſus*, ſimile quid in *ſtatu integritatis* à DEO fuiſſe conditum, ſcriptura non revelat, ergo cur nos tale quid fingeremus?

37. Præprimis cum mox ab initio docuerimus, *c*) non ſvadere rationis dictamen, DEUM in ſtatu integro Evam ſubjicere voluiſſe Adamo, quoniam communis cauſa imperii inter homines eſt *imperfectio*, quæ Evæ tum temporis tribui non poterat.

38. Quod argumentum tamen, ut vides, ſaltem eò tendit, quod imperium mariti ex ratione demonſtrari non poſſit, non verò, quod idem rationi ſit àdverſum.

39. Unde nos nequaquam feriet, ſi quis daturus ſit inſtantiam *de Angelis, d*) tanquam in quos nulla cadat imperfectio, cum tamen hoc non obſtante inter ipſos ſit regimen & ſubjectio, quoniam Dominationum & poteſtatum titulos de iis prædicat ſcriptura.

40. Nam etſi hic reſponſi loco afferre poſſemus, adhuc eſſe dubium, an hæc nomina ſint ſolius ordinis, an & imperii ſimul; foret tamen evidentior reſponſio, rationis dictamen nullam cauſam ſuppeditare ut inter angelos imperium aſſeramus, neque tamen rationi id repugnare omnino, ergo cum id ſcriptura nobis inculcaverit, credi à nobis, non ſciri; ſimile quid verò de imperio mariti dici non poſſe.

Quaestio §. 41. de Conditione foeminae in statu integritatis jam quidem sequestranda est ob rationes nempe praecedentis §§. sed tamen a §. 41. usque ad §. 46. autor nil mutat.

41. Itaque cum in rebus à revelatione divina dependentibus nihil temere debeamus fingere, fortè non ſine cauſa quis in admirationem rapi poſſet, quî evenerit, ut communiter ſcripturæ interpretes ſtatuerint, *Evam marito etiam ante lapſum fuiſſe ſubjectam*, & ſaltem iſtam ſubjectionem poſt lapſum in pœnam ejus fuiſſe auctam, ut cum antea ſe ſponte directioni mariti ſubmiſiſſet, poſteà cum retinentia & dolore animi id fieret, cum tamen expoſitionem hanc & textus & prægnans deſtituat ratio.

42. Sed

ad §. 37. c) l. 1. c. 2. §. 29.

ad §. 39. d) *Quæ inſtantia nobis data fuit ex* Col. 1. Epheſ. 1. *à Theologo quodam venerando, cum quo meditationes noſtras communicaveramus.*

42. Sed videlicet caussam huic opinioni videtur præbuisse insignis aberratio à regulis analyseos Logicæ, cum nempe legerunt *ab Apostolo* docente, e) quod *non conveniat, ut uxores imperent maritis*, duas addi huic doctrinæ rationes, unam, *quod Adamus prius creatus fuerit Evâ*, alteram, *quod non Adamus, sed Eva fuerit à serpente seducta*.

43. Quippe si ex rationis ductu resolvere doctrinam Apostoli velis, ista quidem evadet periphrasis. *Non convenit, ut uxores imperent maritis, sive statum integritatis respicias, sive consideres statum post lapsum. Ibi enim, quo jure prætendere potuisset imperium fœmina* (posito quod imperium fuisset in statu integro) *cum tamen Adamus in summâ libertate à DEO fuerit conditus, & posteà nihil commeruerit, ut Creator ipsum libertate privaret suâ, ac Eva ex ipso Adamo fabrefacta subjiceret, sed potius convenientius fuisset, si ex conjugibus unus in illo quidem statu alteri debuisset subjici, ut Eva tanquam posterius creata, neque adeo ante Adamum libertate omnimoda pollens regimini mariti fuisset addicta. At in statu post lapsum tantum abest, ut uxor vindicare sibi imperium debeat in maritum, ut potius eadem propterea, quod prius se seduci passa fuerit, in pœnam commissi criminis mariti imperium agnoscere fuerit coacta. &c.*

44. Illi vero contra præcepta Logicæ & contra intentionem Apostolicam, statum controversiæ seu thesin Apostoli mutarunt, & quas ipse *contrà imperium uxorum* adduxit rationes, ac si *pro imperio mariti* stabiliendo ab ipso allatæ fuissent], interpretati sunt, eo modo, ut per posteriorem probaretur imperium mariti in statu post lapsum, per priorem vero in statu integro eidem assereretur, quam expositionem haud dubie promovit, quod viderent posteriorem rationem in utriusque assertionis comprobationem valere, unde putarunt idem procedere in priore.

45. Ostendit autem simul periphrasis nostra, non frigere illationem Paulinam, etsi ultra nostram interpretationem non extendatur, adeoque exinde facile satisfieri posse objectioni, si quis afferre

ad §. 42. e) 1. Tim. II. v. 13.

afferre velit, nullam esse sequelam; Adam prius creatus est, non Eva, ergo uxor marito imperare non debet; nisi ex illa prioritate, ad quam Spiritus digitum intendit, de imperio judicandum esset.

46. Quod si ulterius instare velis, non sine Mysterio Evam nonmodò non ante Adamum, *sed nec cum eo esse conditam*, ut nimirum nec ipsi imperaret, nec par & æqualis ipsi sed subjecta foret, responderem, committi fallaciam non causæ, ut causæ, & valere hoc saltem argumentum ad illustrationem assertionis de imperio mariti jam demonstratæ, non valere ad solidam ejusdem probationem. *f.*)

47. Ergo maneamus inconcussi in doctrinâ nostrâ, pertinere hoc præceptum solum ad statum lapsus, quo pacto tamen nihilominus erit *positivum universale* omnes uxores afficiens, quemadmodum pœna Adamo dictata afficit omnes masculos.

48. Simul illud exinde inferimus, quoniam hæc subjectio à DEO fœminis injuncta fuit non in favorem & præmium mariti, sed in *odium & pœnam sexus fœminei*, cujus quasi executor saltem maritus à DEO est constitutus, igitur non esse in mariti arbitrio positum, vel per pacta connubialia vel per tacitam conniventiam imperii domestici habenas relinquendi uxori, *g*) sed qui hoc faciunt, non minus peccare ac v. g. magistratus inferiores, pœnas delinquentibus non inferentes, & jus aggratiandi, quod soli Legislatori relinquendum est, sibi arrogantes.

49. Rursus, quod quæstiones *h*) de *dissolubilitate conjugii* concernit, noluit divinum numen ejus decisionem relinquere ratioci-

Hic §. expungendus est, quia falso supponit imperium mariti esse poenam proprie dictam. Quin potius natura, et scriptura dictant, imperium maritale minus rigidum esse debere, ac imperium paternum et herile.

Quae Autor disputavit a §. 49. usq. ad §. 71. circa intricatam quaestionem de prohibitione divortiorum etc. ea iam in plerisque mutanda erunt circiter in hunc sensum. vid. fundamenta §. 17. et seqq. pag. 183.

ad §. 46. f) *Huc pertinet aliorum observatio: Evam non creatam esse ex capite Adami, ne prætenderet imperium, neque ex pedibus, quia non fuerit subjecta viro, sed ex femore utpote sociam.*

ad §. 48. g) *Neque tamen amor conjugalis per illam legem est sublatus. At amor coactionem excludit. Igitur distingue. Peccat maritus, si uxori imperium tradat, non peccat, si illud in morigeram non exerceat.*

ad §. 49. h) *Quas ventilavimus* in §. 115. seqq.

ratiocinationi humanæ, ſed obicem eidem poſuit promulgando legem poſitivam: CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS.

50. Publicata fuit lex iſta *i) in Conjugii inſtitutione*, etſi verbis diſertis eadem à Moſe non ibidem memoretur, ſed latet tamen in iſtis verbis inſtitutionis: *Propterea deſeret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.*

51. Etſi vero non negemus, varia argumenta eaque non inerudita afferri poſſe, ſi quis ſecundum regulas *interpretationis doctrinalis* ex iſtis verbis argumentum contra divortiorum licentiam velit extruere, præciduntur tamen omnia uno ictu, quod Salvator noſter in diſputatione adverſus Phariſæos ex illis verbis concluſionem iſtam intulerit: *l) Itaque jam non ſunt duo ſed una caro. Quod ergo Deus copulavit, homo ne ſeparet.*

52. Nam interpretatio authentica, qualis eſt illa Chriſti, non adſtringitur regulis interpretationis doctrinalis.

53. Quemadmodum autem leges poſitivæ ſubjacent limitationibus & diſpenſationibus legislatorum, ita & præſenti *limitationem* indulſit clementiſſimum numen, de cujus tamen expoſitione maximè variant ſcriptores, in tantum, ut eam quæſtionem pro latebroſiſſima jàm ſuo tempore agnoverit Auguſtinus. *m)*

Quod Augustinus jam suo tempo[re] secundum §. 53. hanc quaestio[nem] pro latebrosissima agnoverit, i[d non] obscuritati scripturae, sed perver[so] modo Patrum disputandi [illegible] adscribendum est.

54. Nimirum cum Moſes in legibus forenſibus conceſſerit Judæis, ut uxoribus ob cauſam turpitudinis *libellum repudii* darent, de ſenſu legis hujus ſtatim ortæ fuerunt diſſenſiones, cum alii putaverint, *cogi maritum*, ut in cauſâ adulterii uxorem dimittat, alii contra *licentiam* ſaltem indultam eſſe docuerint. *n)*

ad §. 50. i) Vide diſput. de crimin. bigam. §. 40.

ad §. 51. l. Matth. XIX. 3. ſeq.

ad §. 53. m) Vid. Strauch. tit. 35. Jur. publ. p. 176. Locum Auguſtini refert Seldenus *de Uxore Hebraicâ* l. 3. c. 31. p. 447. quem *ad hunc & ſeqq.* §§. *usque ad* §. 72. *conf.* etiam d. l. 3. â cap. 18. usque ad finem libri, & diſput. Linckii de divortiis.

ad §. 54. n) Vide diſput. de crim. bigam. §. 38. in fine.

55. Iterum Schola Schammæana per turpitudinem à Mose intelligi tantum *adulterium* voluit, Hilleniana verò de *quavis causa*, ob quam mulier viro non placeat, legem dictam exposuit, quæ posterior sententia etiam magis à Judæis videtur in praxi fuisse observata. *o*)

56. Quare omnino ad istam litem videntur respexisse Pharisæi, Christo quæstionem proponentes. *p*) *an liceat divortium facere ab uxore, qualibet ex causa?* &, cum Christus negative responderet, atque ad primam conjugii institutionem eos remitteret, simul ad legem antiquam, quod nempe *jusserit* Moses dare libellum repudii, provocantes.

57. Ipse vero Salvator non obscurè Schammæanam doctrinam ibidem probat, asserendo, omnem qui uxorem suam dimittat, excepta causa *fornicationis*, & aliam ducat, committere adulterium, alteramque sententiam de *jussu* legis Mosaicæ tacitè improbat, ostendendo, quod Moses saltem repudium ipsis ob cordis duritiem permiserit.

58. Non minor autem quoad *interpretationem verborum Christi* ortus est dissensus, cum initio nonnulli fuerint, qui putaverint, ea, quæ Redemtor ibidem cum Pharisæis disputat, pertinere *ad solos Judæos*, Christianis verò non licere repudium dare, ne quidem ex causa fornicationis. *q*)

59. Alii contrà id quidem *licere* arbitrati sunt, non autem *præceptum* esse, quod posterius tamen etiam, qui defenderent non defuerunt, fuit siquidem ea de re sententiarum divortium, inter *Hieronymum & Augustinum*. *r*)

60. Porrò alii, qui licentiam divortii Christianis ex causa adul-

ad §. *55.* o] d. disp. ibid. *Vid. Seldeni* Uxor Ebr. lib. 3. c. 20. p. 325. seqq. *ubi dicitur, quod secta Hilleliana per filiam vocis fuerit confirmata.*

ad §. *56.* p] d. Matth. XIX. 3. seq.

ad §. *58.* q] Vide Pufend. §. 23. in fine, *ubi citat Buxtorffium. Ambrosium citat Lincke* d. disp. p. 30.

ad §. *59.* r] Vide Havemann. Gamol. l. 3. tit. 6. n. 3. & 4.

adulterii indulſerunt, non convenerunt, *utrum maritus vivâ adulterâ aliam ducere poſſet, nec ne. s*)

61. Denique etſi in eo conveniant ferè ſcriptores, à Chriſto ſententiam Hillelis & adeò divortiorum laxitatem fuiſſe improbatam, id tamen adhuc acriter diſputari poteſt, an ſub voce πορνεία, [*fornicatio*] ſolum delictum *adulterii* vel *concubitus illiciti*, an vero & *alia delicta* majora intelligantur, quæ aliàs in ſcripturâ ſacrâ vocabulo fornicationis denotari ſolent. *t.)*

62. Quibus poſſet & iſtam controverſiam addere, *an licentia divortii ob adulterium etiam ad fœminas pertineat?* Sane Juſtinus narrat, de muliere Chriſtianâ, quæ pietatis causâ marito infideli & flagitioſo Anno Chriſti 150. repudium dederit, adducunturque ſimilia exempla Teclæ & Fabiolæ. *u)*

63. Sed non minimum ſcrupulum injicit lex Conſtantini M. quâ licentiam divortii coarctat, ut *fœmina marito* ob ſolum *homicidium, crimen medicamentarium x*) *& ſepulcrorum diſſolutionem, maritus* verò *fœminæ* tantùm *moechæ, medicamentariæ & conciliatrici y)* repudium dare poſſit. Vides enim in cauſis, ob quas fœmina maritum dimittere poterat, *non eſſe adulterium. z*)

64. Et tamen non prætereundum eſt, cum iſtam legem promulgaret Conſtantinus, patres Nicænos pleroſque in vivis fuiſſe, eique in rebus Chriſtianiſmi â conſiliis, quin & clerum apud eum ita gratiâ ſub id tempus polluiſſe, ut Epiſcoporum judicio, ac ferme ſoli, cauſas undiquaq; omnimodas permiſerit. *a*)

65. Neque illud omittendum, dubium antehac fuiſſe, quî Paulus, præter adulterium, & *malitioſam deſertionem* admittens, cum Chriſto conciliaretur, quâ in re tamen propè conſpirant, Chriſtum loqui de cauſis, ob quas divortium fieri poſſit, Paulum

 vero

ad §. *60.* s] Seldenus. l. 3. c. 31. p. 441.
ad §. *61.* t] Seldenus d. l. 3. c. 28. & 31.
ad §. *62.* u] Strauch. d. l. p. 173.
ad §. *63.* x] *Veneficii crimen.*
y] *Lena.*
z] Seldenus l. 3. c. 28. p. 412. ſeqq.
ad §. *64.* a] *Seldenus* d. l.

vero non de causis repudii mittendi, sed de tuendâ libertate conjugis innocentis, â quâ alter injustè fecit divortium.

66. Istæ autem controversiæ docebunt, non adeò mirandum esse, quod ex JCtis etiam nostratibus, quidam magnæ autoritatis, defenderint, *adhuc hodiè in arbitrio potestatis publicæ esse, plures causas, præter adulterium & desertionem* præscribere, quibus divertere liceat, causâ tamen in judicio cognitâ. *q)*

67. Nec adeò levis & de nihilo judicanda sententia *Militonii, c)* etsi passim vapulet, defendentis, etiam per principia religionis Christianæ *mores intolerabiles* ac *disparitatem & renitentiam animorum* inter conjuges sufficientem esse divortii causam, imò si qui tam malè comparati deprehendantur, omnino separari debere.

68. Etenim quæ *de disparitate animorum* ipse affert, *d)* non magnam discussionem mereri videntur, cum ipse nescio quam ideam mulieris, viri sapientis & literati genio potissimum congruentis, formet, quæ studiorum sese consortem ferre queat, aut meditationibus fessum argutis jocis recreet, curisque ac tristitia correptum eleganti oratione erigat, quo pacto pauca invenies matrimonia virorum sapientum, quæ ex eâ causâ non possent dissolvi.

69. At quod de *moribus intolerabilibus* asseruit, etsi rationibus non omnino justis propugnaverit, videntur tamen pro eo paucis afferri posse, quod, ut modo diximus, nondum determinatum sit inter Christianos, *utrum Christus in disputatione contra Pharisæos solum adulterium excipere voluerit, nec ne? e)*

70. Quod si hoc maximè concedas, posses tamen fortè *à malitiosa desertione* argumentum pro ipso afferre. Quoniam enim passim Consistoria desertioni isti æquiparant *pertinacem debiti conjugalis denegationem, f)* videndum erit, annon regulariter cum mori-

ad §. *66.* b] Strauch. d. l. Jur. publ. p. 176.

ad §. *67.* c] Vide Pufend. §. 24. Conf. Linkii disp. de divortiis.

ad §. *68.* d] Vide Puf. d. l.

ad §. *69.* e] Puf. d. l. Conf. §. 61.

ad §. *70.* f] *Ita respondit Consistorium Lipsiense anno 87.* Adde Linck. disp. de divortiis.

moribus ejusmodi intolerabilibus denegatio debiti ſit conjuncta, aut an debitum conjugale â perſonâ, cujus mores intolerabiles ſunt, honeſtè exigi poſſit?

71. Sed litem tot ſeculis actam, ego quidem non definio, pergo potius *g)* ad *moralitatem libidinis* ſecundum doctrinam legis poſitivæ, quæ id præceptum addit: OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA.

72. Ubi repetendum, quod paulò ante oſtendimus, *libidinem in ſtatu integritatis* non fuiſſe, ſed ſequi vel concomitari eandem peccatum originale. Quare non poterit non concubitus, qui ſolam libidinis extinctionem intendit, eſſe peccaminoſus, quoniam ſic peccatum in actum deducitur, unde non ſolum *ſcortationis ſimplicis & ſtupri*, ſed & maximè *beſtialitatis* turpitudo dependet.

73. Et ne dubium remaneat, non ſolum Deus in ſpecie criminibus, quibus gentes ſe conſpurcaſſe dicuntur, accenſet *utriusque generis ſodomiam, h)* indicio, hoc delictum initio vel per *inſtitutionem primævam* conjugii, vel in aliis legibus Adamo vel Noacho publicatis eſſe prohibitum, ſed & ſæpius inculcat, *ſcortatores* & *adulteros* non perventuros eſſe in regnum cœlorum.

74. Porrò, quoniam Apoſtolus docet, propter *evitationem ſcortationis quemlibet habere debere uxorem propriam & vice verſa*, adeoque ſolum matrimonium remedium uſtionis DEUS eſſe voluit, inde fluit, quod & *ſtuprum*, in quo per accidens intenditur ſobolis generatio & *concubinatus* jure divino ſint interdicti.

75. Quin & id præſumendum eſt, *concubitum cum uxore menſtruata i)* primis temporibus fuiſſe interdictum; non ſolum, qvod iterum gentes dicantur ſe hoc crimine polluiſſe, ſed & quod ejusmodi concubitus primariò non obtineat generationem ſobolis,

ad §. 71. g] Vid. cap. præced. §. 140. ſeqq.

ad §. 73. h] Lev. 18. v. 22. ſeq.

ad §. 75. i] *Omiſit hoc præceptum Seldenus & in libris* de Uxore Hebraica, *& in libris* de Jure Naturæ & Gentium ſecundum diſciplin. Hebræorum. *Confer tamen Daſſov.* in Coll. MSC. ad Levit. c. 18. v. 19.

ſed ſalten per accidens. Huc pertinet, quod quidam referant, *l*) Hebræorum legibus patri fœtus, qui mutilus] erat editus,! pœnam lapidationis fuiſſe dictatam, tanquam qui ab uxore immundâ abſtinere non potuiſſet.

vid. fundamenta pag. 180 §. 34. et 35. ubi de polygamia virili et muliebri plura differuntur: vid. etiam pag. 184. §. 23. et seqq.

76. Jam *polygamiam* tangit ordo, quam ſuperius, *m*) ſive ſit virilis, ſive muliebris, ex Jure naturali demonſtrative oppugnari non poſſe, oſtendimus; Alia eſt ratio legis poſitivæ univerſalis, quæ dictat: OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA, quoniam DEUS in conjugii inſtitutione, quæ vim legis habet, unum uni fœminæ junxit, ergo ſimul prohibuit polygamiam utramque.

77. At, inquies, *n*) ſi inſtitutionem conjugii ad polygamiæ prohibitionem extendimus, ſequeretur, hominibus & *alias circumſtantias*, quæ in primæva inſtitutione affuerunt, per modum legis eſſe obſervandas v. g. quod protoplaſti *nudi* fuerint, quod inſtitutio facta fuerit *ſub dio*, quod à *DEO ipſo*, *ſine ſacerdotis interventu*, ſine *præſentia parentum & cognatorum*, ſine *hoſpitibus*, ſine *muſica*, ſine *cibo & potu*, ſine *arrba & annulis* &c. quæ ſingula ſi hodiè in matrimoniis vellemus obſervare, non ſolum foremus ridiculi, ſed & peccaremus in quibusdam contra dictamen rectæ rationis. *o*)

78. Ut hoc dubium removeatur, ſolent aliqui inter *eſſentialia* conjugii & *accidentalia* diſtinguere; ita ut argumentatio de vinculo inſtitutionis primævæ locum habeat quidem in conjugii eſſentialibus, *materiâ* nempe ejusdem, ſeu perſonis contrahentibus.

l] P. Ærod. rer judic. f. 86.

ad §. 76. m.] vid. cap. præced. §. 200.]

ad §. 77. n] vid. diſp. de crim. bigam. §. 41. 42. 43. 44. *ex quibus excerpti ſunt h. l.* §. 77. ſeq. usque ad §. 90. *Habes hic ſummam tot librorum hoc ſeculo pro licentia Polygamiæ & contrà eam ſcriptorum, Lyſeri modo ſub Sinceri Wahrenbergii, modo ſub Theophili Alethæi, modo ſub Athanaſii Vincentii, modo ſub alio nomine latentis, Muſæi, Chriſtiani Vigilis ſive Geſenii, Feltmanni, Diecmanni, Brunſmanni, aliorumque.*

o] *e. g. ſi quis vellet nuptias ſine conſenſu Parentum inire.*

tibus, & *forma*, seu indivulso maris & fœminæ vinculo, at non procedat in accidentibus id concomitantibus, de quibus formata sit objectio. Sed ostendimus jam alibi, hanc responsionem implicare magis, quam ut nodum solvat.

79. Quare potius dicendum, *omnes circumstantias negotii à DEO instituti hominibus per modum legis esse observandas & pro essentialibus habendas, modo appareat, DEUM in iisdem singulare quippiam & ad negotium ipsum pertinens intendisse, aut easdem ex post facto non iterum sustulisse.*

80. Jam igitur constat, DEUM primum par protoplastorum eum in finem creasse, ut per ipsos medianre matrimonio genus humanum propagaretur. Quod si itaque voluisset permittere, ut una fœmina pluribus viris vel unus vir pluribus fœminis posset in conjugio jungi, haud dubie plures masculos aut plures fœminas creasset, præprimis cum ab initio multiplicatione generis humani, quam potissimum urgent polygamiæ virilis defensores, magis quam hodiè fuerit opus.

81. Infero exinde, per hanc circumstantiam *unius maris* & *unius fœminæ* DEUM *singulare quid* ratione ipsius conjugii intendisse, adeoque eandem ad essentiales circumstantias esse referendam.

82. Nec obstat, quod defensores polygamiæ dicant, ideo DEUM unum tantum par hominum creasse, qvod voluerit, ut ab *uno sanguine* omne genus hominum descenderet. Quemadmodum enim hæc assertio nobiscum non pugnat, cum unius circumstantiæ DEUS potuerit plures habuisse rationes, & præterea hæc rario etiam singulare aliquod circa ipsum conjugium intendat, quod nobis sufficit, ita nescio, an exinde firmum aliquid inferre possint.

83. Etsi enim statuant, hunc finem non fuisse obtentum, si DEUS plures fœminas creasset, easque Adamo junxisset, vereor tamen, an hæc sententia demonstrari queat, cum non solum verior nobis videatur Physicorum opinio, statuentium, ex semine masculino saltem prolem generari vel certè vivificari, sed & ipsa scriptu-

ſcriptura frequentius phraſi iſta: Hominem generari *ex ſanguine maris*, utatur, & in Jurisprudentia etiam fratres, qui ab uno patre deſcendunt, conſanguinei non ſine ratione dicantur.

84. Jam quod inſtantias polygamorum concernit, quis non videt, *nuditatem* primorum parentum circumſtantiam eſſe, quæ non ſpecialiter ad ipſum matrimonium pertinet, ſed & haud dubie, ſi homo manſiſſet integer, etiam in cœlitibus habuiſſet locum, ut taceam, ipſum DEUM nuditatem primorum parentum poſt lapſum obtegiſſe eamque ſuſtuliſſe.

85. Quod *ſub dio* primum conjugium fuerit celebratum, iterum ad ipſum conjugium in ſpecie nihil facit, cum tum temporis nulla fuerint ædificia, & præterea circumſtantia loci fere ſemper inter accidentales referri debeat.

86. Ipſum vero *DEUM* nolle conjugia hodierna hominum copulare, exinde conſtat, quod non ita nobiscum, ut cum Adamo DEUS converſetur.

87. Denique, quod de *Sacerdote, parentibus, hoſpitibus* & *reliquis circumſtantiis* urgetur, nihil adverſus nos facit, cum aſſeruerimus ſaltem, nullam circumſtantiarum, quæ in inſtitutione negotii alicujus à DEO facta, affuerunt, homini eſſe omittendam, non vero, nullas alias eſſe addendas; poſſunt enim accedere & aliæ decoris in vita humana obſervandi gratia, modo per eas primævæ non tollantur. *p*)

88. Sed quid opus diſputatione prolixiore ex regulis interpretationis doctrinalis deſumtæ? Ipſe Chriſtus, cujus explicatio utique pro authentica haberi debet, in diſputatione cum Phariſæis ſuperius recenſita clariſſime oſtendit, bigamiam utramque & muliebrem & virilem in inſtitutione primæva eſſe prohibitam, dum ad inſtitutionem conjugii provocat, dicens: *Initio non erat ſic. q*)

89. Quam-

ad §. *87.* p. *Simile quid obtinet in adminiſtratione ſacramentorum.*

ad §. *88.* q] Conf. hujus cap. §. 49. ſeqq.

89. Quamvis enim de Polygamia diſputatio iſta non fuerit inſtituta, licebit tamen ex ejus aſſertione firmiſſimè theſin noſtram per argumentum deducere. Nam ſi fœmina, quam vir tamen dimiſerat, nubendo alii adulterium committit, multo magis adultera erit, quæ non dimiſſa à priore marito alium aſſumſit. Quod ſi mœchatur, qui dimiſſa priore uxore ſeu invita ſeu volente, aliam ducit, multo magis mœchabitur, qui retentâ priore ſeu volente ſeu invita ſuperinducit alteram.

90. Connexio tam firma eſt, ut ulteriorem probationem non admittat. Et quamvis mirè ſudent polygamiæ amaſii, ut eam infringant, quam ob rem aſſerunt: Adulterium, in dicto loco Chriſti, non committi per ductionem alterius, ſed per ipſum repudium, commenti tamen hujus vanitatem jamdudum commonſtrarunt alii. r)

91. Jam facilis eſt reſponſio *ad exempla* polygamiæ virilis, de cujus *licentia* potiſſimum diſceptatur in *populo Judaico*. Qui polygamiam ex Jure naturali impugnant, neceſſe habent, aut diſpenſationem admittere in Jure naturali, aut aſſerere, DEUM toleraſſe ſaltem polygamiam, non approbaſſe.

92. Neutrum procedere commodè poteſt. Jam enim ſupra s) oſtendimus, jus naturale non admittere *Diſpenſationem*. *Tolerantiam* autem DEI nudam præter alias rationes impugnat, quod DEUS inter beneficia Davidi præſtita numeret, quod ipſi plures uxores dederit. Ut taceam, non præſumendum eſſe, quod patriarchæ & viri reliqui ſancti veteris teſtamenti vixerint in peccato continuo.

93. Quapropter cum horum tantum intuitu ſpecialis diſpenſatio facta eſſe nunquam legatur, mallem dicere, DEUM ab obſervatione legis hujus poſitivæ univerſalis per modum *diſpenſationis* exemiſſe *totum populum Judaicum*, ſed usque ſaltem ad adventum Salvatoris.

ad §. *90.* r] *Muſæus contra Lyſerum* à §. 18. ad 52. *Diecm.* in Brev. Exam. & in vindic. iterat. §. 28. 29, 30.

ad §. *92.* s] Lib. 1.

§§ hi expungendi sunt, quia ibi supponitur, ac si Christus in disputatione cum Pharisaeis per πορνείαν intellexerit adulterium stricte dictum, et novum conceptum adulterii, iuri naturali incognitum, tradere voluerit, quod saepius refutatum est.

94. Ex dictis vero apparet, quod lex positiva divina *extendat conceptum adulterii*, eujus turpitudinem secundum ductum solius rationis supra *t*) deduximus saltem ex eo, quod sit contra præceptum de fide data servandâ & præceptum de non lædendis aliis.

95. At ex lege divina etiam pro adulterio habendum erit, si quis potestatem cum alio vel alia concumbendi *per pactum sibi reservare voluerit*, aut concubitus fiat *consentiente* altero conjuge. quia tunc videlicet peccatur contra præceptum de *libidine & polygamia* vitandis.

96. Simul illud patescit ex lege institutionis primævæ, adulterium *tam à marito*, etiamsi *cum soluta* rem habeat, quam ab uxore committi posse, unde huic maximè convenit definitio adulterii à nostratibus recepta, quod sit violatio fidei conjugalis.

97. Denique & ratio non est occulta, *cur apud Judæos pro adulterio saltem fuerit habitum, cum qvis cum uxore aliena concumberet*, non si soluta concumberet cum marito, *u*) quia nempe polygamia viris erat indulta. Neqve adeo mirandum, eandem definitionem adulterii â Romanis fuisse retentam, qvia hi à Græcis leges suas habuerunt, Græci multa acceperunt mediante philosophia Barbariâ ex moribus Judæorum.

Vid. fundamenta pag. 180. §. 36.

98. Igitur & ea lex divina ex prohibitione polygamiæ & libidinis per modum conclusionis deducitur *x*) LENOCINIUM NON COMMITTE. Scilicet & vulgare illud, & qvod in specie à conjugibus, marito maxime, patrari solet.

Vid. §. 37. in fundamentis pag. 180. et vid. pag. 185. §. 35.

99. Ultimo loco & de *incestu* videndum. *y*) Atqve hunc qvidem disertissimè prohibuit lex divina universalis, cujus dispositionem his verbis summatim circumscribimus. ABSTINE

ad §. *94.* t] vid. cap. præced. §. 216. seqq.

ad §. *97.* u] Adde Levit. 18. v. 20.

ad §. *98.* x] vide cap. præced. §. 219.

ad §. *99.* y] Conf. cap. præced. §. 220. seqq.

STINE A CONJUNCTIONE PARENTUM ET LIBERORUM FRATRUM ITEM AC SORORUM ET QVI TIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, QVIQVE DICTIS RESPECTIBUS TIBI SUNT AFFINES.

100. Qvæ dispositio, si ulla, multis litigiis fuit & est subjecta. z) Ut ordine procedamus, probamus initio, eam *ad legem positivam*, quia suprà demonstravimus, ex ratione naturali turpitudinem ne quidem intuitu lineæ rectæ ostendi posse.

101. Spectat autem non ad ceremonialem & forensem, quia Deus satis manifestè dixit, contra prohibitiones istas peccasse Ethnicos, quibus adeo necesse est, legem istam fuisse promulgatam, quod vel *per Noachum* vel *per Adamum* factum fuit.

102. Cæterum an eædem prohibitiones obtinuissent *in statu perfectionis* & integro, nos non tangit, qvi qvæstionem hanc pro merè curiosâ habemus, cum DEUS sapientissimè ejus decisionem non revelaverit nobis; veremur tamen, ne multum hic sit sudandum iis, qvi statum integrum normam faciunt corrupti, si rationibus & non autoritate humanâ velint agere.

103. Jam qvid velit ipsa lex, dispiciendum. Deus uni regulæ, qvod nos fecimus, prohibitionem non inclusit, sed *varias personas* enumeravit, â qvarum conjugio sit abstinendum: Unde origo dissensionum circa *personas ibi non expressas*, ad qvas tamen ratio prohibitionis pertinet, ut & de *rationibus* ipsis.

104. Nos præsupponimus, omnem legem admittere præter interpretationem declarativam etiam restrictivam

ad §. *100.* z] Conf. Havemanni Gamol. l. 2. tit. 5. posit. 6. p. m. 233. seqq. *Huc pertinent omnia scripta in controversia hoc seculo acriter ventilatâ de conjugio cum uxoris sorore, inter Strauchium, Bucholzium, Havemannum &c. Item responsa Theologorum & JCtorum in causa Oettingensi.*

& *extensivam*, si modo constet de ratione legis, & Legislator extensionem fieri non prohibuerit. Fluit hoc ex iis, qvæ suprà in cap. de interpretatione demonstravimus.

105. Deinde & illud postulatum suâ radiat luce, præferendam esse *rationem* qvam *Legislator ipse* legibus suis apposuit, rationi qvam suppeditant *interpretes*. Quia omnis interpretationis finis est assequi voluntatem Legislatoris, qvæ ubi obscura est, conjecturis est opus; quod si ergo voluntas est aperta, cessant conjecturæ, neqve conjecturæ valent, qvæ non sunt ad mentem Legislatoris.

106. Ergo multo magis, qvas Deus rationes legis suæ suppeditat anteponendæ erunt iis, qvas homines, cujuscunqve alias sint autoritatis, omnes tamen in relatione ad divinam sapientiam fatui, inculcarunt.

107. Quodsi hæc notassent & adhuc in universum notarent illi, qui causis matrimonialibus dijudicandis præsunt, facilè cessarent erroneæ assertiones ex hoc primo falso, qvod *tradita Rabbinorum* prælata fuerint *verbo Dei*, copiose ortæ, facile tolleretur dissensus, etiam inter eos qvi uni religioni addicti sunt frequens.

108. Nempe *Ebræi veteres a) duas* potissimum rationes allegant nuptiarum in Levitico interdictarum, unam desumtam â *naturali pudore*, qvi non sinat autores ortus seu parentes cum sua sobole aut in se ipsis, aut etiam per personas sangvine aut nuptiali commixtione proximè cohærentes misceri.

109. *Alteram* inde deducunt, ne qvorundam personarum *convictus qvotidianus* & inobservatus stupris & adulteriis ansam daret, si tales amores nuptiis possent conglutinari, unde v. g. inferunt, interdictum esse matrimonium *amitæ*, non vero *filiæ fratris*, quia nempe viri juvenes assiduè freqventant domos avorum & aviarum, aut etiam in iisdem simul cum amitis habi-

ad §. *108.* a] Puf. ex Grotio §. 35. p. m. 813. Conf. Seldenum de J. N. & G. l. 5. c. 10. p. m. 617. seqq.

habitant, ad domos vero fatrum minus freqvens ipsis est aditus nec ibi tantundem habent juris.

110. Jam cum *ipsi Rabbini* rationibus istis & aliis levioribus *non multum innitantur, b)* & disertè fateantur, magistros traditionum nihil certi ea de re accepisse, mirandum, qvod plurimi ex Christianis, *c)* iis plus justo tribuant, qvasi ingens sapientiæ thesaurus inibi lateat. Nobis vero, qvid eædem veri contineant, eò distinctius videndum, quod istis prostratis conclusiones multæ â vera expositionè legis divinæ recedentes, utpote quæ, si accurate in earum fundamenta inquiras, huic fulcro vel unicè vel certè maximè superstructæ sunt, sua sponte corruant.

111. Initio vero id velut obiter notamus, seqvestarari â Rabbinorum sectatoribus ferè rationem omnibus prohibitionibus communem, de quà mox, qvæ tamen his specialioribus erat omnimo præmittenda, cum ex generalioribus in moralibus

ad §. *110*. b] vid. Selden. d. p. 619.

c] *Ut faciunt omnes qui defendunt conjugium cum sorore uxoris & quod lex divina non debeat extendi ad personas ejusdem gradus in lege non nominatas.* Conf. omnino Brunneman. in jure Ecclesiastico, Pruckneri decisiones matrimoniales. *Grotius* lib. 2. c. 5. §. 14. *eas vocat rationi consentaneas. Pro non absurdis habet Dn. Pufend.* p. 813. *cum vero evidenter ostenderim, istas rationes omnino & regulis bonæ interpretationis & rationi à Deo in prohibitione dictæ apertè repugnare, rogo omnes defensores adversæ sententiæ sive Theologos, sive JCtos, sive Singulos, sive Collegia integra velint vel ratione has meas refutare, vel in honorem Dei errorem fateri, & ita præcavere, ne ab omnibus Divinum verbum & veritatem amantibus atque timentibus pro iis habeantur, qui propter vanos honores aut lucellum verbum Dei & veritatem produnt. Convertat eos Deus atque à spiritu ambitionis atque avaritiæ liberet. Ego adjuvante divina Gratia semper paratus ero, ad honorem Dei veritatem hanc calamo, ore, voto defendere.*

bus ſpecialiora limitationem vel interpretationem accipiant. Sic enim duæ rationes ſecernebantur, ut *prior* magis ad lineam rectam, *altera*, ad collateralem pertineret.

112. Jam qvod *priorem* concernit, vel præcedens caput *d*] oſtendere poterit, qvantum robur inſit argumento à pudore deſumto, ſi exinde turpitudinem naturalem conjunctionis perſonarum in lineâ recta demonſtrare velis.

113. An autem Deus eandem ut rationem *arbitrariam* legis arbitrariæ in prohibitione conjunctionis inter parentes & liberos ſimul reſpexerit, videbimus ſtatim.

114. Ergo de priore nihil adjiciemus amplius. *Poſterior* non ita leviter nobis dimittenda erit, qvia manifeſtam *abſurditatem*, multorum errorum fontem continet, ſive ipſam *in ſe* conſideres, ſive ejus *applicationem ad perſonas in prohibitione expreſſas* ſive *concluſiones* inde deductas *de perſonis non expreſſis*, ſive denique *deducendas*, qvas tamen ipſi hujus rationis amaſii habent haut dubiè pro abſurdis.

115. *In ſe* ſpectata tolerari fortè poſſet ea ratio, ut ſecundaria, cur Deus in perſonis collateralibus ibidem prohibitis, commixtionem corporum noluerit admittere, ſi ſubordinaretur rationi generali, *in proximitate ſangvinis* conſtitutæ, non ſine cauſa à divino numine etiam in perſonis collateralibus repetitæ, *e*) ut omnis excludi debeat cavillatio; Aſt cum huic communiter opponatur, ita ut ratio à DEO exhibita cedere debeat huic humanæ, id eſt, ut eæ perſonæ pro prohibitis non ſint habendæ, in quibus etiamſi eadem adſit proximitatis ratio, ceſſet tamen iſta de convictu qvotidiano cauſa, id vero eſt, ſapientiam divinam velle corrigere, id eſt, committere abſurditatem Chriſtiano homini non condonandam.

116. Deinde *applicatio ejusdem* ſatis quidem benè procedit inter *fratres & ſorores* cujuscunque generis ſive germanas ſive unilaterales, qvia hi ſimul habitant & communi conver-

ver-

ad §. *112.* d] cap. præced. §. 237. ſeqq. & §. 159.
ad §. *115.* e] Levit. XIIX. v. 12. 13.

versatione utuntur. At qvod *amitam* & *materteram* attinet, maximè hic claudicare incipit ista Rabbinorum ratio.

117. Nam quod *cohabitationem* concernit, uti apud alias gentes, ita & apud Hebræos, nisi fallor, vel ipsis morum Judaicorum scriptoribus consentientibus, prærogativa non una *agnationis* fuit præ *cognatione*, cui illud accenseri solitum fuit, ut post mortem parentum filiæ innuptæ magis apud *fratres* quam *sorores* fuerint educatæ, quo pacto sæpius quidem contingere potuit, ut *juvenes* cohabitarent cum *amitis*, quam cum *materteris*, adeoque, si DEUS in promulgatione prohibiti incestus conversationem quotidianam primariò respexisset, omnino discrimen inter materteram & amitam æque fuisset observandum, atque illi inter amitam & fratres filiam observatum fuisse volunt.

118. Huic scrupulo, ut se explicent Hebræi, nova effugia quærunt, in *frequenti visitatione familiæ avitæ* à viris juvenibus institutæ, quasi nempe, cum ab his æque avi materni atque paterni ædes frequentatæ fuerint, vel ob hanc causam materteræ pariter & amitæ conjunctio fuerit interdicta. Sed videamus an hæc panacea & reliquas absurditates sit sanatura.

119. Mox enim prohibetur concubitus *cum patrui uxore. f)* Cedo rationem, qui sputa Rabbinorum lingis. An putas patruum una cum uxore in *avi domo*, quam ita frequenter adiisse fratris filium arbitraris, *habitasse*? Non arbitror. An vero *viduam patrui apud socerum degisse opinaris*? Id adhuc minus probabile, si quis communia odia inter socrum & nurum reputet. An denique *fratris filium frequenter ivisse ad patruum dices?* qui ne quidem fratrum conversationem pro frequenti habes.

120. Eadem est ratio prohibitæ *uxoris fratris.* Nam nec hanc poterunt in domo soceri commode collocare, nec metum stupri adeo conversatio quotidiana injicere poterit, si in mentem revocent, quod docuerunt, ad domos fratrum minus frequentem fuisse aditum, nec ibi tantundem eos, ut apud avos habuisse juris.

121.

ad §. 119. f) Levit. XIIX. v. 14.

121. Sed fortè effugium quærent in eo, quod diximus, fratres & sorores post parentum mortem apud fratres & agnatos fuisse educatos, ergo omninò ob hanc conversationem interdicendum fuisse conjugium cum uxore fratris & patrui, quoniam non rarò evenerit, ut frater aut nepos ex fratre ibi habitaverint. Benè, inquam ego, sed si vos tot effugia pro demonstranda ratione personarum expressarum in prohibitione quæritis, cavete ne ansam mihi suppeditetis ostendere absurditatem, quam committitis in deducendis conclusionibus de personis ibi non expressis. Æquum enim est, ut libertatem, quâ utimini, & mihi indulgeatis viventi vobiscum in literariâ Republica, in qua omnes æquales sunt.

122. Nam ut de *fratris filia* incipiam, cui cum patruo nuptias interdictas haud esse adstruebatis, *g*) initio quærere liceat, quâ ratione nitatur assertio ista, quod ad fratrum domos minus frequens juvenibus fuerit aditus, quam ad domos avorum, nec ibi tantundem habuerint juris. Sanè repugnant mores omnium populorum, neque de Judæis quicquam peculiare hac parte ex Historiis ostendi poterit.

123. Scio equidem indulgentius communiter haberi pueros solere ab avis, quàm à fratribus, sed procedit id in infantibus aut infantiæ proximis. In puberitus, ad quos maximè legislator respexit, alia est ratio. Etsi enim & hi blandius, quàm fortè a parentibus, tractentur ab avis, non tamen quicquam solidi adduci poterit, cur frequentatio ædium fraternarum ipsis jam ex magna parte educatis reddi debeant odiosæ. Quin & propè dixerim juvenes lubentius conversari in familia fratis quam avi, quoniam quantumcunque benignitatis gradum observent parentes secundi gradus, conjuncta tamen est ista conversatio cum magna reverentia ipsis debita, quæ in ista ætate magis magisque se exerit. At hæc reverentia ut exhibeatur fratribus etiam natu majoribus, nulla causa postulat. Ubi verò major æqualitas, ibi major amicitia, ibi major societatis appetitus.

ad §. *122.* g] vide supra §. 109.

124. Verum demus ipsis & hoc paradoxum. Parum lucrabuntur, si & nos utamur illô effugiô, quod non raro liberi fratrum à patruis fuerint educati. *h*) Ergo & hic quotidiana conversatio patrui cum fratris filia postularet prohibitionem.

126. Aut, si neque hoc placeat, annon juvenculæ æquè ut juvenes visitarunt avos aviasque, ac ita occasionem habuerunt patruis familiariter utendi? Annon sæpius accidit, ut avi educarent neptes ex filio? Certè nihil frequentius est, quàm ut aviæ neptes suas amore ad excessum usque prosequantur, easque multum frequentata conversatione dignentur.

126. Eadem suo modo & ad *sororis filiam* applicari possunt, ut de aliis personis non expresis jam non sim prolixior.

127. Quin imò, si DEUS ad personarum quarundam convictum quotidianum & in observatum in lege hac respexisset, necesse fuisset etiam prohibere conjugia inter *duorum fratrum aut sororum liberos*, certe inter *liberos fratrum*, quoniam & hi vel apud avos non raro educabantur, aut aliàs ibi occasionem familiariter conversandi habebant, aut quia, ut diximus, fratris filius patre mortuo apud patruum tanquam agnatum proximum educabatur. Breviter si ob familiarem conversationem prohibita fuit patrui uxor, ob eandem causam æquè & imò magis interdicendæ fuissent nuptiæ cum filia patrui. At horum conjugia lege divina prohibita non esse patet ex sequentibus.

128. Ergò nos potius, relictis istis rationibus haud genuinis, maneamus in revelatione divinâ, & in illâ solâ, utpote hac parte maximè perspicuâ, demonstremus legem de incestu, prout eam supra formavimus. Notanter verò diximus: abstinendum esse à CONJUNCTIONE cognatorum & affinium, prohibetur enim ibi non solum concubitus matrimonialis societatem nuptialem intendens, sed & vel maximè concubitus fornicatorius, cujus malitia incestu gravatur.

129. Deinde non sine ratione DEUS prohibitionibus specialibus generalem præmittit: *i*) *Neminem debere concumbere cum*

Ttt *ea,*

ad §.*124*. h) vide §.121. *ad* §.*129*. i) Levit. 18. v. 6.

ea, quæ ipsi sanguine proxima est, ut ostendat, ad hanc legem tanquam generalem homines in dubio, tanquam ad rationem communem in interpretandis prohibitionibus specialibus recurrere debere.

130. Dico in dubio. Unde si leges sequentes specialiores *l)* apertè suppeditant novam rationem, quæ à proximitate sanguinis abit, communia principia bonæ interpretationis dictitant, iis potius esse inhærendum, easque extendi debere ad personas, in quibus non est eadem sanguinis proximitas.

131. Operabitur tamen ista generalis ratio perpetuò, ut ubi eadem est sanguinis proximitas, ibi eadem quoque sit prohibitio etiam in personis non expressis. Etsi rationes specialiores indicaturæ sint, in quibus casibus ultra proximitatem sanguinis prohibitio locum sibi vindicet. Breviter: valebit argumentatio ex ista ratione affirmativè non negativè.

132. Quare non opus erit, ut, quod multi faciunt, prolixè inculcemus doctrinam de computatione graduum, quoniam rationes à DEO nobis traditæ ostendent, sensum prohibitionum commodè absque mentione certorum graduum posse exponi.

133. Quod si quæras, quænam sit rationis ratio, & cur Deus ob proximitatem sanguinis conjugia quædam interdicere voluerit, respondebo, id ut inquiramus non esse necesse, quia non interpretamur legem humanam, in qua communiter scrutari solemus utilitatem Reipublicæ, quam Princeps in legibus suis respicere debet, sed divinam, cujus rationes non indicatas subtilius inquirere velle, pugnat cum reverentia ipsi debita.

134. Quin &, si non omnium, quæ legibus civilibus constituta sunt, dari potest ratio, & multò minus rationis ratio sed sæpius lex etiamsi dura, tamen quia scripta est, observanda est à subditis, multò magis homines rationem suam compescere debent in revelationibus divinis, ut non tendant plus ultra, cum certissimum sit, DEUM omnia sapientissimè agere, etiamsi rationes sapientiæ ejus capiamus.

135.

ad §. 130. l) *Ut sit in prohibitionibus lineæ rectæ & collateralis inæqualis.*

135. Etsi nisi me omnia fallunt, potentissimum Numen in verbis, quæ legi isti generali addidit: *Nam sum Jehovah Dominus tuus*, præter alia, quæ per eadem innuuntur, etiam curiositatem humanam præscindere voluit, ut non ulterius de ratione prohibitionis hujus philosopharentur, sed id saltem cogitando, esse DEUM Optimum Maximum, qui hæc velit, sancto terrore pruritus ulteriorum meditationum compescant.

136. Ergo nunc ad specialia, Dixi prohibitam esse conjunctionem PARENTUM ET LIBERORUM. De *consangvinitate* enim incipiendum est, & ab hac pergendum ad *affinitatem*, utpote quæ est conjunctio personarum cognatarum cum cognati conjuge. Inter cognatos *linea recta* præcedit collateralem, itaque prius videndum de parentibus & liberis, & ab his etiam ipse Deus incipit.

137. Prohibet vero concubitum *cum patre & matre, item cum filii aut filiæ filia*, m) istam rationem suppeditans intuitu matris; *esse illam matrem, ac propterea nuditatem ejus non esse detegendam*; intuitu liberorum; *quod sit propria parentum nuditas*, quo ipso, ni fallor, divinus legislator innuere voluit, ob *reverentiam* parentibus à liberis debitam, quæ perpetua est, hos abstinere debere à concubitu cum parentibus, cum pater & mater maneant pater & mater, etiamsi liberi maximè sint adulti, illos contra propter *pudorem* debere abstinere ab incestuosâ commixtione, quoniam maxime impudicum habetur, si quis propriam nuditatem detegat.

138. Sentio autem quid velis. Id scilicet mones, quod capite præcedenti rationes prohibitarum nuptiarum in lineâ rectâ à *reverentia* & *pudore* desumptas rejecerim. Ita est. Sed rejeci saltem sub ea limitatione, quod hæ rationes non inferant demonstrativè, abstrahendo à revelatione, nuptiarum illarum prohibitionem ex lege naturæ. Recordari ergo debuisses, nos jam occupatos esse in legibus positivis, quæ uti præter rationem quid jubent aut prohibent, ita regulariter rationes iis adjunctæ sunt præ-

ad §. 137. m) Levit. 18. v. 7. & 10.

ter dictamen naturale. Non tamen statim, quod præter rationis dictamen est, est etiam contra illud.

139. Ex ista itaqve prohibitione speciali formo primam regulam: JURE DIVINO IN LINEA RECTA NUPTIÆ SUNT PROHIBITÆ IN INFINITUM. Qvod sint prohibitæ, nullus dubitat. Probandum igitur solum, qvod hæc prohibitio tendat *in infinitum*.

140. Probo 1. ex *terminis*. Voces *patris* & *matris*, *filiæ* item & *filii* in legibus etiam ex idiomate Hebræo sumuntur, vel latè, vel strictè. Hoc modo pro solis parentibus & liberis primi gradus. Illo pro gradu qvocunqve in infinitum. Media acceptio, ut forte gradum tertium aut qvartum saltem cum exclusione ulteriorum denotent, non datur. Necesse igitur erit, ut alteruter horum significatuum & hic subintelligatur.

141. At stricta acceptio huc non qvadrat, tum qvia hac parte consentiunt omnes interpretes Christiani, proavos & abavos interdicto contineri, tum quod quæ DEUS de *filiæ filiâ* addit, ex necessitate relationis evincunt, sub patre etiam avum comprehendi. Seqvitur igitur, ut DEUS latiorem acceptionem intenderit.

142. Probo 2. ex *ratione legis*, sive eam secundum interpretationem nostram spectes, sive etiam in verbis hæreas. Nam avia tua etiam in decimo gradu *mater tua est*, qvoniam ex ejus sangvine es natus, & neptis tuæ in decimo gradu constitutæ nuditas *tua nuditas* est, qvia & hæc de sangvine tuo participat.

143. Porro qvo magis ascendis, eo majorem *reverentiam* debes ascendentibus tuis, qvoniam his & qvi intermedii sunt, reverentiam debent omnes, tu verò insuper & intermediis omnibus. Et qvo magis descendis, eò major est pudendi ratio, utpote quæ reverentiæ cohæret.

144. Dissentiunt ab hac regula pauci, *n)* in linea recta ultra *abaviam* & *abneptem* nuptias non prohiberi asserentes, ineptè, cum ferè loco rationis à DEO expressæ fundamentum qværant in mixtura

ad § *144.* n) *Thomas Anglus* in statera morum. *Ex Pontificiis Bellarminus vel Baronius.*

tura Physica quatuor temperamentorum, aut elementorum, aut participatione de identitate essentiæ, vel alia simili.

145. Rectius isti, *o*) qui tradunt ita in infinitum hic esse prohibitas nuptias, ut nec *Adamus*, si resurgeret, ullam ex hominibus in uxorem ducere posset.

146. Sed iste quidem dissensus est curiosus magis, quam ad applicationem utilis. Neque enim Adam eum in finem resurget, neque hodie casus accidet, ut vel effœta atavia atnepotis sui concubitum vel matrimonium appetat, aut atneptis consuescat cum atavo.

147. Ergo relictâ lineâ rectâ transeo ad collateralem, & initio quidem ad FRATRES & SORORES. Prohibet inter has personas DEUS incestum apertissimè; *ne quis detegat nuditatem sororis suæ, quæ patris ipsius aut matris est filia, domi vel foris edita. p*)

148. Hinc oritur secunda Regula: IN LINEA COLLATERALI ÆQVALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER FRATRES & SORORES. Ipsa propositio demonstratur per verba legis divinæ modò adducta. Exclusiva regulæ adjecta, inde deducitur, quia in lineâ collaterali æquali post fratres & sorores sunt fratrum & sororum liberi, de quibus nulla extat prohibitio. Et quamvis Jus humanum Ecclesiasticum etiam inter Christianos circa licentiam *conjugii consobrinorum* aut *fratrum patruelium* maxime variaverit, nemo tamen unquam defendit, ista conjugia esse contra legem divinam, exceptô solô Ambrosio, qui tamen assertionis suæ nullum attulit fundamentum. Neque enim habuit. *q*)

149. Cæterum fratres sunt vel germani, vel unilaterales, illique vel uterini, vel consanguinei. De singulis perspicuè loqui-

Ttt 3 tur

ad §. 145. o) *Quod etiam defendit Alberti* in Compendio.

ad §. 147. p) Levit. 18. v. 9.

ad §. 148. q) *Vide omnino Sharrok*, judicia de variis incontinentiæ speciebus p. m. 186. seqq. & maximè p. 207. *Ita jure Saxonico conjugia hæc quidem sunt interdicta, sed princeps tamen dispensat in iis.*

tur lex divina. Sororem germanam intelligit per eam, quæ *domi nata* est, unilateralem, quæ *foris*, id est ex alio conjugio, uterinam, *quæ est matris tuæ filiæ*, consangvineam, *quæ patris r*)

156. Transirem ad aliam legem specialem, nisi iterata prohibitio ulteriorem meditationem postularet. Mox enim DEUS subjicit: *Non deteges turpitudinem filiæ uxoris patris tui, genitæ patri tuo, & ita sororis tuæ. s)* In hunc sensum reddidit Lutherus & ferè reliquæ versiones. Et communis horum verborum est expositio, quod hic iterum interdicatur conjugium cum sorore consangvinea.

151. Sed fuerunt tamen, quamvis pauci, alia omnia hac prohibitione subintelligi opinantes, & nempe vetari *conjugium cum comprivignâ*, cujus mater peperit patri meo. *t*)

152. Rationes, quas afferunt, potissimum duæ sunt, 1. communem expositionem esse otiosam, quia hoc pacto committeretur tavtologia, utpote cum modo in præcedentibus soror consangvinea inter reliquas satis distinctè fuisset prohibita. At Spiritum Sanctum non esse tavtologum.

153. 2. In lingva Sancta extare *Moledeth*, non *Muledeth*. Istud esse participium activæ significationis, hoc passivæ. Male igitur secundum passivum significatum vocem accepisse versiones communes, cum potius ita fuisset reddendum; *Non deteges turpitudinem filiæ uxoris patris tui* (id est comprivignæ tuæ) *postquam ea* (noverca) *peperit patri tuo* (sororem vel fratrem tibi cum comprivigna communem) *& ita* (comprivigna mediante istô fratre communi) *soror tua facta est.*

154.

ad §. *149.* r) *Alii ita explicant: Domi, quæ in conjugio, foris, quæ extrà conjugium.*

ad §. *150.* s) Levit. 18. v. 11.

ad §. *151.* t) *Ut Antonius Matthæi, Samuel Bohlius*, vide Havemanni Gamol. p. 307. seqq. *Nuper Elias* Schneegaß *seu Antonius à Maria* de conjugio comprivignorum *hanc sententiam defendit, sed apertè jus naturæ & divinum positivum aliaque multa miscens, eamque prohibitionem per fictionem ad alia conjugia extendens, contra quam sententiam disputamus infrà* §. 213. seq.

154. Quamvis verò multi hoc dogma tanquam novum, ut fieri solet, refutare aggressi fuerint, *u*) si tamen fatendum est, quid sentiam, non responderunt ex asse ad illa duo argumenta.

155. Quin & plerique vel ex hoc fundamento istam opinionem destruere sunt conati, quod comprivigni neque cognati sint neque affines, neque cognatio inter eos aut affinitas per nativitatem fratris communis oriatur, quod facile ex definitionibus cognatorum & affinium omni Jure receptorum demonstrant.

156. Sed hoc, ni fallor, est leges humanas normas facere, ex quibus debeat interpretatio Juris divini sumi, cum tamen potius res sit invertenda. Esto, Jure humanô tantum prohiberi propter cognationem & affinitatem nuptias, an propterea DEO ligandæ sunt manus, ut prohibitionem suam non possit extendere ulterius?

157. Quin imò & leges humanæ *x*) ob alias quoque rationes civiles conjugia interdicunt præter cognationem & affinitatem; annon idem liceret DEO?

158. At, inquies, DEUS in istis prohibitionibus, quas inter controversa hæc ferè medio in loco collocata est, continuâ serie agit de interdictis ob promiximitatem sanguinis, hoc est, ob consanguinitatem & affinitatem. Ergo inconveniens foret istam legem de alia causâ velle interpretari.

159. Admittam & hoc, sed tum urgebo, ipsum satis apertè asserere in hoc casu proximitatem sanguinis (sive affinitatem eam velis appellare, sive consanguinitatem, sive ex horum utroque aliquid mixtum) ortam ex generatione fratris communis: ut nempe illa, quæ cum fratre meo proximitatem sanguinis habeat, habeat

ad §. 154. u) *Vide Havemannum* d. l. *& scripta varia Bohlii & contrà eum edita. Ex hodiernis JCtis plerique contrà Bohlium disputant, nisi quod Magnif. Dn. Ordin. noster* in notis ad Instit. *Bohlii sententiam sequatur, quamvis in notis* ad Brunnem. Jus Ecclesiast. p. 638. *controversiam solùm narret.*

ad §. 157. x) *Ut tutoribus, præsidibus, senatori, raptori &c.*

habeat intuitu hujus medii & mecum, & adeo fiat mea soror, quoniam fratris mei soror est.

160. Nec obstat, quod hunc modum, consanguinitatem & affinitatem augendi ignorent leges, & quod consanguinitas atq; affinitas sint termini technici. Nam hic iterum committitur μετάβασις. Permitte illis, ut in sua arte loquantur, ut velint. Annon DEUS autor sermonis potestatem habebit, in suâ arte significationem vocis extendere ad eum casum, quem alia disciplina ignorat?

161. Ita non raro evenit, ut inter homines unus artifex vocabulô utatur in alia significatione, quam alter, qui diversam artem profitetur. *y*)

162. Imo sæpius unam artem excolentes terminis utuntur diversimodè.

163. Quare potius aberrarunt homines, quod in hoc casu nullam sanguinis proximitatem admiserunt, quam tamen perspicue pro tali habuit DEUS.

164. Eadem prohibitionis ratio obtinebit in casu simili, si *noverca mea*, quæ nullam comprivignam ad patrem meum attulit, peperit tamen patri meo, posteà eô mortuô, ad alia vota transiens *filiam* edat. Ergo nec hanc ducere potero. *z*)

165. Quod si autem noverca patri meo partum non ediderit, possem *a*) ejus filiam ab altero marito, cui post mortem patris mei nupsit, conceptam matrimonio mihi jungere, etsi hæc filia

ad §. *161.* y) *Exemplo* mortis, *quæ aliter sumitur in philosophia, aliter in jure.*

ad §. *162.* z) *Ita dictum textum de hoc casu exponere jus Canonicum* C. si qua mulier 3. C. 35. q. 10. *notat Dominus Ordinarius* ad Brunnem. p. 638. *verba Canonis ex Romana Synodo hæc sunt:* Si qua mulier ad secundas nuptias transierit, & ex eis sobolem genuerit, nullo modo potest ad consortium cognationis viri prioris pertingere.

ad §. *165.* a) *Et de hoc casu loqui Jus Canonicum, notat Dn. Ordin.* d. l.

filia nata sit, postqvam noverca cum patre meo una caro facta erat, nam lex divina rationem prohibitionis non in unione carnis ponit, sed in partu fratris communis.

166. Igitur & valeret conjugium cum comprivigna, si noverca sobolem ex patre meo non edat, qvia & tum deficeret medium nos uniendi.

167. Sed qvid si hoc casu, postqvam jam qvis duxit comprivignam, nascatur frater & soror communis. An posteà conjugium bene formatum erit rescindendum ob metum incestus? Non arbitror.

168. Adeoqve simul notabis *differentiam inter hanc prohibitionem & reliqvas omnes*. In reliqvis incestuosis nuptiis separatio omnino facienda, qvoniam omnes commixtiones sunt incestuosæ. At hic non sunt.

169. Scilicet in *incestu* respicitur ad *initium* commixtionis, si hæc incestuosa sit, & reliqvæ omnes pro talibus habendæ, sin minus, nec reliqvæ vitium contrahent, etiamsi circumstantia superveniat, qvæ si ab initio adfuisset, fecisset incestum.

170. Ita si frater tuus misceatur cum tua uxore aut vidua, qvia primus fratris tui concubitus est incestuosus, & reliqvi omnes erunt.

171. At si tu adulterium & incestum condones uxori, absqve incestu cohabitare porrò ei poteris, etiamsi jam cum fratre tuo sit una caro facta, qvia initio conjugium tuum incestu erat vacuum. qvod idem incestuosum fuisset, si jam eo tempore, qvo tu id contrahebas, frater tuus cum istâ fœminâ rem habuisset. Et ita in cæteris.

172. Jam ad lineam collateralem inæqvalem, ubi incipit controversiarum & dissensionum fertilitas. Nos viæ cœptæ insistemus. Iuterdicit Deus *revelationem nuditatis amicæ tuæ, eo qvod patris tui proxima consangvinea sit, itidem & materteræ, utpote matri tuæ proximæ b)*

ad §. *172*, b] Levit. 18. v. 12. 13.

173. Hinc formo tertiam regulam: IN LINEA COLLATERALI INÆQVALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER EAS PERSONAS, QVÆ SIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, ETIAM EX UNO LATERE IN INFINITUM.

174. *Parentum loco* dicuntur esse omnium ascendentium meorum fratres & sorores. *Liberorum loco* omnes fratrum vel sororum mearum liberi. Ideò verò hæ personæ ad invicem parentum & liberorum loco esse dicuntur, qvia post parentes proximi sunt in consanguinitate, ad qvos adeo parentibus mortuis communiter onus transit educandi & qvandoqve alimentandi liberos fratrum.

175. Etsi itaqve Deus mentionem saltem in prohibitione faciat *amitæ* & *materteræ*, tamen *ratio divina* satis clarè ostendit, respexisse Deum ad istum qvasi respectum parentelæ & filiationis, ut inde rectè inferatur, cuilibet prohibitum esse conjugium cum iis, qvi parentibus ejus in latere proximi sunt.

176. Ergo in linea collaterali ascendente prohibitæ erunt nuptiæ cum *patruo & avunculo*, cum *amita* & *matertera*, in descendente cum *fratris* aut *sororis filio* aut *filiâ*.

177. Ulterius *in infinitum* se extendit ista prohibitio, qvoniam in toto hoc capite, ut suprà inuimus, vocabulum patris & matris accipitur in lato significatu pro omnibus adscendentibus. Igitur si hoc loco strictè supponeretur, haud dubie id Deus expressisset.

178. Accedit, qvod ratio divina, à *proximitate attinentiæ ad personas parentum* desumpta, si jungatur cum ratione, cur nuptiæ in lineâ rectâ sint interdictæ, id velit, qvod qvemadmodum inter adscendentes & descendentes nuptiæ propter *reverentiam* & *pudorem* cessare debent, ita & ob eandem *reverentiam* fratrum liberi debent abstinere à connubiis patruorum aut amitarum &c. & ob eundem *pudorem* avunculi aut materteræ inter vetita numerare matrimonia cum neptibus aut nepotibus ex sorore &c.

179. Qvoniam igitur hæc ratio augetur in avorum, proavorum & ita in infinitum fratribus aut sororibus, necesse erit, ut & prohibitio in infinitum extendatur.

180. Deniqve dixi in regula, qvod hæc lex divina spectet etiam ad fratres & sorores *unilaterales* parentum, qvia non solum in præcedentibus fratrum & sororum termini ita latè fuerunt usurpati, unde & hic eadem præsumenda est vocabulorum significatio, sed &, qvia ad hos æqvè qvadrat ratio divina, sunt enim & ipsi proximi parentum nostrorum, nisi qvis afferre velit, qvod Jure Saxonico fratres unilaterales censeantur uno gradu remotiores, qvam germani, qvod tamen profectò hic esset argumentari à baculo ad angulum. c)

181. Qvi dissentiunt, illi partim negant prohibitas esse nuptias inter *patruum* & *fratris filiam*, item inter *sororis filiam & avunculum*, partim indulgent nuptias *nepotum* aut *neptum fratris*, cum *avi & aviæ sororibus & fratribus*, partim arbitrantur prohibitionem regulæ nostræ saltem pertinere ad fratres & sorores parentum *germanas*.

182. Sed hi omnes nituntur solùm isto *fundamento*, qvòd prohibitio divina non sit extendenda ultra personas hic expressas, qvodqve ante legem Mosaicam nuptiæ in linea collaterali non fuerint interdictæ, & qvod adeò lex ista, tanqvam corrigens & restringens libertatem præcedentem, pro odiosa haberi debeat, qvæ non admittat extensionem.

183. Qvod non solum paulò ante destruximus in hoc capite, sed & suprà, ubi de interpretatione tractabamus, ostendimus, leges corrigentes perperam haberi pro odiosis.

184. Major dissensus est circa prohibitionē intuitu *affinitatis*, ubi dixi, qvod illorum omnium, qvi hactenus DICTIS RESPECTIBUS INTER SE SUNT AFFINES, matrimonia non procedant. Verba legis divinæ eò tendunt: *Non deteges nuditatē uxoris patris tui, qvia est nuditas patris tui. Non deteteges nuditatem uxoris patrui tui, qvia*

 est

ad §. *180.* c) Vide Dn. Ordin. ad Brunnem. Jus Eccles. p. 618. seqq. *ubi habebis dissentientes.*

est affinis tua. Non revelabis turpitudinem nurus tuæ, est enim uxor filii tui, qvare non revelabis ejus nuditatem. Non deteges nuditatem uxoris fratris tui, qvia est nuditas fratris tui. Non revelabis turpitudinem uxoris tuæ & filiæ ejus, filiam filii ejus & filiam filiæ ejus non sumes, ut reveles ignominiam ejus, qvia caro illius sunt, & talis concubitus scelus est.

185. EX his verbis struo ultimam regulam: QVÆCUNQVE PERSONÆ RATIONE CONSANGVINITATIS UNI CONJUGUM SUNT INTERDICTÆ, ILLÆ ETIAM PROHIBITÆ SUNT ALTERI CONJUGI PROPTER AFFINITATEM.

186. Planissimè enim ad hanc regulam ducunt rationes, qvas Deus in legibus recensitis prohibitioni addidit: qvæ etiamsi aliqvantum varient, cum modò dicat, *qvia est nuditas patris item fratris tui*, modò: *qvia est affinis tua*, modò, *qvia est affinis tua*, modò *qvia est uxor filii tui*; modò, *qvia est caro (vel proxima) uxoris tuæ*, tamen re ipsâ coincidunt.

187. Nam duplici intuitu qvis affinis dici potest, unô, respectu *consangvineorum* uxoris suæ, alterô, respectu *uxorum*, qvæ nupserunt consangvineis ejus.

188. Ad *priorem* respectum pertinent interdicta conjugia cum *marito* & *privigna*. Hic verò ratio est, *qvia privigna est proxima uxoris tuæ*, hoc est, qvemadmodum uxor tua non poterit misceri cum carne sua, ita tu, qvi factus es una caro cum uxore, non poteris te conjungere cum ejus carne.

189. Ad *posteriorem* respectum pertinet prohibitio *novercæ* item *fratriæ*; ubi iterum additur ratio, *qvia est nuditas patris & fratris tui*, hoc est, qvemadmodum tu non poteris jungi adscendentibus & sorori, ita nec poteris ducere eam, qvæ propter unitatem per nuptias cum patre & fratre facta est mater & soror tua.

190. Evidentior res est in ratione, qvæ apponitur prohibitæ conjunctioni cum uxore patrui, *qvia ex affinis tua*. Lutherus reddidit: Denn sie ist deine Wase: Alii: *qvia est amita tua*. Ut sensus sit: Qvemadmodum nuptias inire neqvis cum amita, ita nec cum uxore patrui, qvæ ob unionem cum patruo æstimatur ac si sit amita.

191.

191. Itaqve jam subsumimus. *Inter affines in linea recta nuptiæ sunt prohibitæ in infinitum.* Nam uti *patris* vocabulum omnibus adscendentibus est commune, ita vox *filii* denotat iterum omnes descendentes

192. Qvare ex *una parte* prohibitæ sunt nuptiæ in linea *adscendente* cum *vitrico* aut *novercâ*, in descendente cum *generô* aut *nuru*, qvia horum nuditas est patris tui vel matris, item filii tui vel filiæ. Et ita in *provitrico* & *progenero* in infinitum.

193. Ex *alterâ parte* interdicta est conjunctio cum *socero* vel *socru*, cum *privigno* vel *privigna*, qvia hi sunt caro mariti aut uxoris. Et ita in *prosocero* & *proprivigno* in infinitum.

194. Atqve de harum personarum prohibitione non credo esse dubitatum, nisi ab his, qvi prohibitionem ratione consangvinitatis ne qvidem in lineâ rectâ ultra qvartum gradum volebant extendi debere, ergo multò minus admittent prohibitionem propter affinitatem ultra gradum qvartum.

195. Porrò inferimus. *In lineâ collaterali æqvali nuptiæ sunt prohibitæ inter eas personas, qvæ se habent in affinitate, ut frater & soror.*

196. Atqvi tales sunt ex *unâ* parte *Levir* & *Fratria*, ex *altera Sororius* & *uxoris soror.*

197. De *priori* nullum est dubium, propter expressa legis divinæ verba.

198. De *posteriori* acriter, ut notum, disceptarunt inter se Theologi & JCti, *an qvis possit in matrimonium ducere defunctæ uxoris sororem? d)* Ne verò tædium sustineas magna volumina perlegendi, momenta utrobiqve sunt ista.

199. Qvi licentiam hujus conjugii asserunt, fundantur iterum in doctrina Rabbinica, qvasi leges hæ divinæ non valeant *in personis non expressis.*

ad §. *198.* d) *Vide notata suprà* ad §. 100. 110. lit. z. &c. *Confer omninò* le Journal du Palais Part. 9. à Paris 1684. p. 119.--154. *ubi deprehendes collectanea eleganter hac pertinentia.*

200. Qvi pro turpi verò habent istam conjunctionem, magnam occasionem litigandi suppeditarunt, qvod probationem assertionis suæ qvæsiverint in *verbis expressis* legis divinæ, ubi Deus disponit, *qvod nemo debeat ducere sororem uxoris suæ, ut ipsâ invitâ & vivente revelet turpitudinem ejus.*

201. Ut enim taceam, hic disceptatum fuisse non sine rationibus, utrum per *sororem uxoris* intelligatur ejus consanguinea, an qvælibet gentilis, uti sæpius in jure Mosaicô per fratrem denotatur qvilibet judæus; istud sane integer contextus ostendit, in illo loco principaliter disponi *de polygamia.*

202. Adeoqve sensum esse vel istum (si per sororem qvælibet Judæa intelligitur,) qvod in polygamia virili hactenus qvidem dispensatum sit in Veteri Testamento, modo ne qvis uxore invita aliam superinducat.

203. Vel istum (si denotetur cognata uxoris,) polygamiam virilem hactenus permitti, ut aliam uxorem priori qvis etiam invitæ addere possit, modo non sit uxoris soror.

204. Igitur cum in defendenda qvacunqve doctrina qvilibet operam dare debeat, ut stringentes rationes afferat, etsi paucas, maneamus potius *in ratione divinæ legis.* Sororius non poterit ducere sororem uxoris, qvia ea est caro uxoris seu ejus proxima. Et soror uxoris non potest nubere sororio, qvia nuditas hujus est nuditas sororis ejus.

205. Deniqve concludimus. *In lineâ collaterali inæqvali nuptiæ sunt interdictæ cum cognatorum, qvi sunt parentum & liberorum locô, maritis & uxoribus, & cum cognatis, qvi ad alterum conjugem respectum parentum & liberorum habent.*

306. Id est, ex *una parte* non valet conjugium cum *patrui* & *avunculi* aut *propatrui* & *proavunculi* & ita porro in infinitum *uxoribus*, tum & cum *amitæ* & *materteræ*, & ita porro, *maritis:* in linea descendente, cum *uxore fratris filii*, vel *sororis filii* & ita porro aut cum *marito neptis ex fratre vel sorore.* Ratio est, qvia nuditas eorum est nuditas proximorum tuorum.

207. Ex *altera parte* illicita sunt matrimonia cum *uxoris* aut

mariti

mariti tui *amita* & *matertera*, *patruo* aut *avunculo* & ita porrò, item cum *eorum fratris aut sororis filia & filio*, ac ita deinceps. Ratio iterum est, qvia sunt proximi mariti vel uxoris tuæ.

208. Dissentientes saltem concedunt prohibitionem inter *uxorem patrui* & *mariti fratris filium*, inter *uxorem avunculi* autem & *mariti sororis filium*, item inter *amitæ & materteræ maritos* atqve *uxoris fratris aut sororis filias* nuptias haud qvaqvam interdictas esse arbitrantur.

209. Multò minus vero admittunt extensionem prohibitionis ad *gradus ulteriores*, unde nec interdictas ajunt nuptias inter *mariti fratris nepotem* & *uxorem propatrui*.

210. Qvoniam autem hic *nihil novi* afferunt, sed solum rationibus aliqvoties memoratis innituntur, non opus erit, ut & nos qvicqvam responsionis addamus.

211. Istud verò non omittendum, qvod ut notum, Jus Canonicum faciat *tria genera* affinitatis, ita ut genus affinitatis mutetur, qvoties personæ affini accedit alia persona diversi sexus per nuptias. Ita privigni uxor est affinis vitrico mariti in secundo genere. Ita eadem uxor privigni est in tertio genere affinis illi fœminæ, qvam postea mariti vitricus duxit in matrimonium.

212. Hæc generum variatio *Juris Canonici figmentum* est, inventa etiam ad augendum fiscum Pontificium. Eam verò ignorat Jus Divinum, & hactenus adducta ostendunt, nullam personarum secundo aut tertio affinitatis genere aliam attinentium in lege divina memorari: qvamvis non improbandum sit, si magistratus civiles publici decori causa prohibitionem ad secundum genus extendant, moderate, qvod faciunt leges nostræ.

313. Igitur etiamsi *illæ* non admittant conjugia inter *vitricum* & *privigni viduam* aut inter *privignum* & *vitrici viduam*, etiamsi ejusmodi conjunctiones etiam à *Jure Romano* improbentur, non tamen deduci poterit ista prohibitio ex *lege divina*, qvamvis non defuerint viri eruditi, qvi id asseruerunt. e)

214. Qvi qvidem non contemnendam rationem pro sua senten-

ad §. 13. e) Vide Havem. Gamol. p. 302. 303.

ſententia attulerunt, qvod nempe *extenſiva eorum interpretatio iisdem regulis utatur, qvibus nos uſi fuimus* in deductione, qvod prohibitio legis divinæ ſpectet ad perſonas in lege non expreſſas. Sicuti enim nos intulimus, v. g. conjugia cum uxoris ſorore, aut cum avunculi uxore eſſe interdicta, qvod vel nos cum uxoribus noſtris, vel uxores alienæ cum cognatis noſtris factæ ſint una caro per concubitum, adeoqve ex rationis identitate verba legis ad caſus ſub verbis non comprehenſos extendimus, ita & ipſi ex *identitate rationis* theſin ſuam derivant.

215. Qvemadmodum enim, dicunt, vitricus haud dubie privignam non poteſt ducere, qvod vitricus ſit una caro cum matre privignæ, & privigna ſit proxima uxoris vitrici, & iterum noverca non poteſt nubere privigno ex iisdem rationibus; ita nec vitricus poterit matrimonium inire cum privigni vidua, qvoniam hæc vidua erat una caro cum privigno, neqve privignus cum vitrici vidua, qvia hæc erat una caro cum vitrico, adeoqve iſta carnis unio facta per concubitum id operata eſt, ut ibi privigni vidua repræſentat privignam, hic vitrici vidua haberi debeat pro noverca.

216. Non diffitemur itaqve, *ſpeciem habere* iſtud argumentum, ſed qvæ facilè repelli poterit, ſi modò exactè attendas ad *naturam interpretationis extenſivæ.* Si illa locum habere debet, poterit qvidem extenſio fieri ad *caſum ſimilem* ſub verbis non comprehenſum, modo maneat identias rationis, qvæ ſi & ipſa extendatur ad caſum, qvi habet ſaltem *ſimilem rationem*, non eadem, vitioſa fiet interpretatio. *f*)

217. Et nos qvidem, ut puto, perpetuo in hoc capite regulam bonæ interpretationis obſervavimus. Nam v. g. ideò diximus à conjugio cum uxoris ſorore aut cum avunculi uxore eſſe abſtinendum, qvia evidens erat, *eandem rationem*, qvam DEUS qværebat in unitate carnis, qvæ conjugibus intercedit, & proximitate ſanguinis, qvæ eſt inter unum conjugem & ejus cognatos, ut adeo nullum ſit dubium, qvod qvemadmodum frater fratri pro-

ad §. 216. f) Vide ſuprà lib. 2. cap. ult. §. 89.

propinqvus eſt, & uxor fratris una caro eſt cum marito, ita & eodem modo ſoror ſorori propinqua eſt, & maritus ſororis eſt una caro cum uxore ſua, item, quod quemadmodum nepos ex fratre proximitate attinet patruum, & patrui uxor unita eſt cum patruo, ita idem proximitatis genus eſt inter nepotem ex ſorore & avunculum, eadem carnis unio inter avunculum & uxorem ejus.

218. At in iſto diſſentientium argumento non *evidens eſt applicatio rationis* ad vitrici aut privigni viduam. Etſi enim vitricus erat una caro cum matre privigni (à qua tanquam à conſanguinea proxima privigni, ut ſemper fit in affinitate, prohibitio transferebatur ad vitricum, ut is v. g. non poſſet ducere privignam) tamen non evidens, ſed valde dubium eſt, *an vitrici vidua ſit una caro cum matre privigni*, & in altero caſu, *an privigni vidua ſit proxima conſanguinea uxoris vitrici.*

219. Quodſi dicas, dubium hoc facilè tolli poſſe, ſi à *patre argumenteris*, ut quemadmodum vitricus eſt una caro cum matre privigni; ita & vidua vitrici ſit una caro cum vitrico, & quemadmodum privignus eſt proximus conſanguineus uxoris vitrici, ita & privigni vidua ſit una caro cum privigno; reſpondebo, apertum jam eſſe, non ſubſumi à diſſentientibus caſum ſimilem ſub eadem ratione legislatoris, ſed *extendi rationem legislatoris* ad aliam rationem ſimilem.

220. Ideò enim DEUS prohibet conjugium inter vitricum & privignam, *quia nuditas vitrici eſt nuditas matris privigni*, & *quia privigna eſt proxima uxoris vitrici*: At diſſentientium ratio ſe ita habet: *quia viduæ vitrici nuditas eſt nuditas vitrici*, & *quia viduæ privigni nuditas eſt nuditas perſonæ uxori vitrici proximæ*; quæ à priori in hoc diſcrepat, quod ibi DEUS nolit, ut quis *conſangvineorum conjuges* & conjugum *conſangvineos* ducat, hic vero interdicatur conjugium cum *affinium conjugibus*, & conjugum non conſanguineis, ſed horum *conſangvineorum* rurſus *conjugibus*.

221. At facilè, inquies, poſterior hæc ratio poterit reſolvi, ut ſit eadem cum ratione divina. Nam vel ideo quod nuditas viduæ vitrici eſt nuditas ipſius vitrici, & nuditas vitrici eſt nuditas

matris prævigni, nuditas viduæ vitrici erit simul *nuditas matris privigni*, cujus revelationem privigno vetabat lex divina. Et vel ideò, qvòd viduæ privigni nuditas sit nuditas privigni, privignus autem sit proximus uxoris vitrici, vidua qvoqve privigni erit *proxima uxoris vitrici*, cujus nuditatem DEUS retegere prohibebat vitrico.

222. Sed facile etiam, respondebo, hæc resolutio poterit rejici, qvoniam procedit non ex rei veritate, sed per *fictionem*. Siqvidem revera vidua vitrici non est una caro cum ejus priore uxore, sed per imputationem saltem duplicis conjugii.

223. Neqve juvabit qvicqvam, si ad DEUM provoces, etiam ipsius rationem, dum dicit, novercæ nuditatem esse nuditatem patris &c. respicere ad *fictionem* seu imputationem moralem.

224. Nam hic non solum obstat istud, qvod *fictio hominis* neqvaqvam operetur illud, qvod seqvitur ex *fictione legislatoris*, sed & opponi poterit vulgatus canon JCtorum; non admittendam esse *fictionis fictionem*, qvod tamen in ista argumentatione fiebat.

225. Cum verò ea, de qvibus hactenus disseruimus, pertineant ad legem DEI positivam qvidem, sed universalem & qvæ omnes homines stringit, hinc facilè patet, qvæ sit potestas relicta *legislatoribus humanis intuitu conjugii*. Nimirum ea, ut qvæ DEUS præcepit, non possint prohibere, qvæ prohibuit, non possint admittere, sed circa res & actus medii saltem generis boni ac decori ordinis gratiâ in civitate speciales contrahendi matrimonii regulas ferre.

vid. fundamenta §. 34. pag. 106.

226. Qvare, uti injustum foret, si legislator distinctè omnes homines sine consideratione facultatum & conditionum vellet *ad conjugium adigere*, uti stolida insuper esset lex, qvæ omnibus civibus *matrimonio vellet interdicere*, ita nihil videtur obstare, qvo minus per legem civilem *cœlibes* tantùm *ad munus aliqvod* in civitate, qvod longè commodius illi, qvam conjugati obire possunt, *admittantur*, modò tanta sit copia ejusmodi hominum, qvibus castam agere vitam concessum sit, qvam ad illud munus reqviritur.

Ita

Ita licebit lege civili *tempus ætatemque & statum* connubio jungendorum definire. *g*)

227. Deinde ex suprà *h*) dictis jam inferre licet, peccare principem Christianum, si per legem *maritos imperio uxorum subjicere aut uxores saltem eximere à subjectione maritorum* velit; simul alia disputatio superius *i*) instituta ostendet, quare in altera controversia, *an princeps ultra malitiosam desertionem & adulterium adhuc alias quasdam divortii causas admittere valeat?* judicium nostrum suspenderimus.

in hoc §. frustra disputatur casu non dabili. vid. §. 36 in fund. pag. 106.

228. Porrò non poterit princeps permittere publicè *concubitus libidinosos*, *l*) quo pacto legi divinæ est adversum habere *lupanaria publica*. Alia quæstio est, *an princeps omnem libidinem gravibus pœnis coercere & in clandestinam libidinem exactè inquirere teneatur?* quæ ex infra dicendis in capite de pœnis est definienda.

229. Ulterius pugnat cum Christianîsmo si admitteretur *polygamia utraque simultanea m)*

230. Denique quod *incestum* attinet, *in gradibus lege divina prohibitis princeps non poterit* dispensare, multò minus per leges quicquam, quod cum jure divino hac parte pugnat, disponere. Unde etsi Papa, ut Pseudovicarius DEI, ferè potestatem hic dispensandi sibi vindicet, non immerito tamen, etiam ab ipsis Principibus Pontificiæ religioni addictis, potissimum in Gallia, hæc potestas dispensandi in dubium fuit vocata. *n*)

ad §. 226. g) *v. g. ne nobilis plebejam, senator libertinam, civis peregrinam ducant, quamvis opera danda sit legislatoribus ne rationes ejusmodi prohibitionum positæ sint in vana ambitione.*

ad §. 227. h) Vide suprà §. 48. i) Vide maximè §. 67. seqq.

ad §. 228. l) Ob dicta §. 72. seqq.

ad §. 229. m) Ob §. 77. seqq.

ad §. 230. n) *Vide Librum suprà* ad §. 198. lit. d. *citatum, &* Lucien Soefvè dans le nouveau recucil des Arrests *passim.*

de hoc §. 231. et 232. vid. fund. pag. 1029. §. 49.

231. Cæterum in gradibus à DEO prohibitis non solum impediendum est matrimonium contrahendum, sed etiam *dirimendum est semel contractum.* Quod non solum ex verbis legis divinæ, quæ vult, *ut extirpentur personæ incestuosæ,* clarum est, sed vel maximè ex *natura incestus* demonstrari potest, quippe incestus fit per conjunctionem carnis cum persona prohibita. Tot ergo in matrimonio incestuoso occurrunt actus incestuosi, quot concubitus. Ergò si Princeps Christianus non dirimeret conjugium cum persona prohibita initum, reverà vindicaret sibi potestatem dispensandi in lege divina.

232. Unde non difficile est perspicere, quid sentiendum sit de sententia quorundam scriptorum, aut de observantia quorundam judiciorum, ubi, si vel insciis Magistratibus in gradu divinâ lege prohibitô, matrimonium contractum sit, aut à Magistratibus malè informatis, aut dolosè inductis illud permissum sit, asseritur, non posse post consummatum matrimonium, aut celebratas nuptias tales conjuges dirimi, extra casum connubii inter adscendentes, quia scandalum majus postea inde nasceretur, & conscientiæ conjugum gravissimè læderentur, &c. *o)*

CAPUT

ad §. 232. o] *Vide Havemanni* Gamol. p. m. 281. seqq. *Huc pertinet quæstio à Schiltero ventilata* Exercit. 36. ad Pand. th. 45. seqq. *utrum conjugium incestuosum in linea recta affinitatis sit dirimendum?*

Caput. IV.

De Officiis Parentum & Liberorum

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. *Variè dissentiunt Dd. in deducendo jure Parentum,* §. 2. *& prærogativa eorum quoad exercitum illius juris.* §. 3. *Methodus dicendorum.* §. 4. *Sola societas paterna inter humanas sine directo consensu mutuo initur.* §. 5.--9. *Etiam sine tacito consensu infantum.* §. 10.--27. *Finis primarius societatis paternæ est educatio sobolis, imperium parentum & obsequium liberorum finis secundarius.* §. 28.--30. *Unde primum præceptum: PARENTES LIBEROS SUOS EDUCENT,* §. 31. 32. 33. *profluens ex lege de præstandis officiis humanitatis,* §. 34.-- 44. *& secundum: LIBERI, QUAM DIU IN SOCIETATE PATERNA VIVUNT, PARENTIBUS OBTEMPERENT.* 45. *Quomodo differant obsequium & reverentia?* §. 46.--50. *Duratio societatis paternæ.* §. 51.-- 59. *Finita ea cesset obsequium, manet reverentia.* §. 60.--63. *Quæstiones de officiis liberorum resolvi in duo tempora.* §. 64. 65. *Resolutio quæstionum specialium* 1. *Cui ex parentibus principaliter competat potestas in liberos, matri an Patri?* §. 66. 67. 68. 2. *An potestas patria se etiam extendat ad bona liberorum?* §. 69. 70. 71. 3. *An per alium parentes officio suo possint satisfacere?* §. 72. 73. 74. 4. *An reverentia parentibus perpetuò debita, magis ex generationis quam educationis beneficio dependeat?* §. 75. 5. *An liberis liceat nuptias contrahere invitis parentibus?* §. 76.--79.

§. I.

POst societatem conjugalem, considerationem meretur ea, quæ est *inter Parentes & Liberos*, quæ communiter *societas paterna* appellari consuevit. Intenditur siquidem, ut diximus, liberorum procreatio in conjugio: Hanc comitatur societas paterna.

2. Maximè autem variare solent scriptores in *deducendo jure Parentum in liberos*; aliis ad *generationem* hic provocantibus, *a)* aliis id derivantibus ex *voluntate divinâ, b)* aliis ad *legem naturalem* provocantibus & *consensum tacitum. c)*

3. Similis dissensus est de prærogativa parentum, quoad exercitium juris istius, quibusdam primario *ad patrem* hic respicientibus, *d*) quibusdam primas partes indulgentibus matri. *e)*

4. Nobis, ut negotium tractetur ordine, initio, in *differentiam generalem* hujus societatis à reliquis naturalibus, inquirendum videtur, tum de *fine* ejusdem erit dispiciendum, ex quibus rectè cognitis *quæstiones occurrentes* suâ sponte resolvi poterunt. Deinde perpetuò operam dabimus, ut separemus hic jus naturale à lege positiva.

5. Ergo cum in confesso sit, *esse quandam societatem inter parentes & liberos*, & nulla gens sit tam barbara, quæ eandem non agnoscat, id præprimis animadversione dignnm est, quod, cum reliquæ societates omnes, *consensum personarum* in societate illâ viventium præsupponant, etiam conjugalis, quamvis à Deo ipsô sit instituta; sola *societas paterna* sine *directo & speciali consensu mutuo* ineatur.

6. Nam initio, quod *parentes* concernit, etsi illi quodammodo in hanc societatem *consentire* videantur, dum scientes & volentes *generationi* liberorum dant operam, dum consentiunt in

ad §. 2. a) *Ut Grotius.* Puf. Lib. 6. c. 2. §. 1. *quod caput totum cum hoc nostro conferendum est.*

b) *Ut Hornius.*

c) *Ut Pufend. ipse. §. 4. item Hobbesius.* Puf. §. 2. & 3.

ad §. 3. d) *quod facit iterũ Hornius*

e) *quæ Hobbesii doctrina est.*

in *nuptias*, qvarum finis est sobolis procreatio, tamen consensus iste *immediatè* tendit ad societatem nuptialem, à qva societas paterna specie est diversa, & præposterè ex consensu in *generationem* deducitur consensus in societatem paternam, qvamdiu non demonstratum est, qvod generatio sit fundamentum patriæ societatis.

7. Qvare nec obstabit regula vulgata, *qvod qvi vult antecedens, velit etiam necessarium conseqvens*, qvippe jam qværimus, qva ratione societas paterna pro necessario conseqventi societatis nuptialis vel generatæ sobolis haberi debeat.

8. Deinde, etsi daremus, consensum adesse ex parte parentum, nulla tamen societas ex consensu orta dici potest, ubi non adest *mutuus* consensus, qvi ex parte *infantum* deficit.

9. Qvoniam enim societas paterna mox post partum editum incipit, qvomodo infans posset consentire, qvi ad edendum ullum *actum animæ rationalis* est incapax.

10. Simul verò necesse est, ut corruat *consensus infantum tacitus*, qvoniam suprà ostendimus, nullum esse posse consensum tacitum ejus, qvi expresse consensum suum non valet declarare. *f*)

11. Unde, qvi fundamentum juris patrii qværunt *g*) in pactô tacito infantum, qvasi nempè infans propter latitantem adhuc rationis usum reciproca officia parentibus expresse qvidem non possit promittere, ex ipsa tamen parentum operâ obligationem erga eos non minus contrahat, qvam si expressus ipsius consensus accessisset: (præsumi enim, si usum rationis eo, qvo sublatus est, tempore habuisset, ac perspexisset, vitam sese citra parentum curam junctumqve illi imperium servare non posse lubenter ipsum in idem consensurum, comodamqve educationem sibi ab iisdem fuisse stipulaturum, qvi consensus cum ratione præsumtus pro expresso valeat, non secus ac in legibus Romanis consensus præsumptus ejus, cujus *absentis & ignorantis negotia gesta sunt*;) illi apertè satis loco consensus *taciti* suppeditant consensum præ-

ad §. *10*. f] vide lib. 2. c. 7. §. 19. seqq.

ad §. *11*. g] *Qvod facit Dn. Pufend.* §. 4.

præsumtum, quem à tacito multis modis differre, ibidem ostendimus. *h)*

12. Quos inter & iste erat, quod *consensus præsumtus* non sit *propriè* dicti consensus species.

13. Facit maximè ad sententiam nostram confirmandam, quod à *domino negotii gesti* ad infantes inferebatur, nam negotiorum gestionem, cum omnibus quasi contractibus, ad exempla taciti consensus, non referri debere simul notavimus.

14. Sed & illa ratio videtur ostendere, societatem paternam ex consensu deduci non posse, quod *consensus*, quocunque titulo veniat, seu expressus seu tacitus, locum habere propriè ut *origo obligationis* non possit, nisi *in actionibus ante consensum liberis*. Atqui nec patri liberum est nec filio educationis jura cum annexo cuique debito declinare. *i)*

15. Neque hanc rationem puto destrui, si quis fortè adversus eandem excipit; *l)* non repugnare sibi, aliquid oriri *ex præcepto legis naturalis* & *oriri ex consensu tacito*. Sanè enim, homini non esse liberum, DEO non parere, & tamen DEUM à fidelibus obsequium fœdere stipulari voluisse. Sic civem utique munia militaria debere Reipublicæ, & tamen cum miles scribitur, consensum ejus accedere & sacramentum. Sic quare dici non possit, infantis consensum tacitum intelligi, dum parens actu ejus educationem suscepit, cujus hic sit effectus, ne querendi causam habeat, quasi imperium paternum invito sibi & frustrà sit impositum. Nam adversus istam exceptionem multa possent in medium afferri.

16. Initio per *originem juris vel obligationis* hic non intelligi *originem ultimam*, quam suprà suo loco semper in lege quærendam esse declaravimus, sed *immediatam*, quæ nonnunquam etiam, imò sæpius *ex consensu* derivari poterit, & hactenus non erit dubium, quod

h) d. l. 2. c. 7. §. 24. seqq.

ad §. 14. i) *Hanc rationem Dn. Puffendorffio objecit B. Pater* in disput. de patria potestate §. 49.

ad §. 15. l) *Ita excepit Dn. Puf.* d. §. 4. in nova edit. p. 908.

qvod repugnantia non ſint, aliqvid oriri ex præcepto legis naturalis & oriri ex conſenſu tacito.

17. Sed ut *obligatio* dicatur *immediatè oriri ex conſenſu*, neceſſe eſt, ut ea ante conſenſum vel *plane non* affuerit, vel non affuerit intuitu *certæ perſonæ*, aut in *eodem obligationis genere*.

18. Ita citra conſenſum ſubjectionis *non ſum* obligatus, ut ulli homini ſervitia præſtem, qvare *obligatio ſervi* rectè ex conſenſu oriri dicitur.

19. Ita & obligatio, qvæ *inter conjuges eſt*, conſenſui originem debet, qvia ante conſenſum in utriusqve libertate erat poſitum, *cui perſonæ* fidem conjugalem promittere vellet, etſi jam adeſſe poterat obligatio *ad ineundum matrimonium*.

20. Ita *ſi pauperi dives centum promittat*, utiqve dives rectè ex conſenſu obligatus dicitur, etſi ante conſenſum obligatio ad promittenda centum adeſſe poterat, ſed ea qvidem *imperfecta*.

21. Qvodſi verò vinculum præexiſtentis obligationis per conſenſum ſive expreſſum ſive tacitum in *eodem obligationis genere* ſaltem duplicetur, non videtur, abſtrahendo à legibus civilibus, *origo* obligationis iſtius *conſenſui accuratè loqvendo adſcribi poſſe*. Sed tum conſenſus ſaltem ad conteſtandam promptitudinem ſatisfaciendi obligationi, aut ad majorem ſecuritatem alterius adhiberi ſolet.

22. Ita, ſi v. g. *in fœderibus* nihil aliud promittatur, qvam ad qvod paciſcentes jam anteà ex lege naturali erant obſtricti, obligatio non commodè ex fœdère iſto orta eſſe dicitur, qvin & iſtæ pactiones vix fœderum nomine dignæ cenſebuntur. *m*)

23. Ita ſi promiſſum jam antea, firmem *juramento*, obligatio neqvaqvam ex juramento oritur, ſed ex promiſſo.

24. Eadem eſt ratio exemplorum allatorum. *Fideles* ante ſtipulationem Deo jam ſunt obſtricti, *cives* ante ſacramentum militare Reipublicæ debent munia militaria. Itaqve his obligationibus qvidem ſtipulatio vel conſenſus *accedit*, ita tamen, ut exinde obligatio *ortum* non ducat.

ad §. 22. m) *Vide ipſum Dn. Puf.* l. 8. c. 9. §. 2.

25. Deniq; consensus tacitus infantis in societate paterna videtur esse necessarius ad alium effectum *ne querendi causam habeat*, quasi imperium paternum invito sibi & frustrà sit impositum, quia & citra eundem liberi causam querendi non habent.

26. Nam *multa sunt obligationes*, quæ homines *invitos* obligant, quales sunt omnes illæ, quæ ex præceptis absolutis libro secundo expositis descendunt. Neque *superior* opus habet ad introducendam obligationem consensu subjecti.

27. *Frustrà* verò non esse imperium patris filio impositum, ostendent modò dicenda.

28. Nam *finis* societatis paternæ communiter ponitur in *educatione sobolis, n)* cui, etsi addere velis *imperium parentum*, mox tamen collatio utriusque finis ostendet, *educationem sobolis* esse finem *primarium*, imperium parentum, & quod illi correspondet, *obsequium liberorum*, finem *secundarium*.

29. Haud dubiè enim is finis pro primario erit habendus, qui *perpetuò* in societate attenditur, quique est *norma* alterius, & quo obtento societas solet *desinere*.

30. Sed *educatio* sobolis *statim* post partum editum se exerit, antequam liberi obsequii sint capaces: Ipsum imperium patris nil aliud est, quàm *medium*, sine quo educatio obtineri nequit; educatione absolutâ *naturaliter solvitur* societas paterna.

31. Ergò primum præceptum in hac societate dirigit officium Parentum erga liberos: PARENTES LIBEROS SUOS EDUCENT.

32. *Educatio* hoc loco nihil est aliud, quàm sobolis à primâ infantiâ ad maturitatem tum corporis tum animi conveniens perductio. *o)*

33. Continet igitur sub se *duas partes*, *alimentationem*, quæ ad *corpus* infantis pertinet, & *doctrinam*, quæ *animum* ejus respicit.

34. Fluit hoc præceptum ex lege *de præstandis officiis humanitatis*. Quod ita demonstro.

35. Dum

ad §. *28.* n) vid. Patr. Phil. Pract. Tab. 36.
ad §. *32.* o) Pater d. Tab. 36.

[Handwritten marginal note:] Praeceptum Juris Naturalis de officio educationis in hoc §. 31. fluit partim ex regulis honesti, quia plus quam bestialis ignaviae, superbiae et avaritiae indicium esset, si parentes vellent ab hoc officio abstinere, partim ex regulis decori, quia haud dubie factum eminenter inhumanum, quod et bestiae ignorant, vel liberos denegatione alimentorum et educationis morti exponere, vel cupiditatibus suis relinquere.

35. Dum *infantes* in hanc lucem eduntur, haud dubiè constat eos esse *homines*. Etsi enim philosophi & moderni & antiqvi de initio humanitatis, qvam diu infans est in utero dissenserint graviter, & adhuc dissentiant, qvibusdam, qvi traducem defendunt statim ad conceptionis tempus respicientibus, qvibusdam, qvibus hodie infusio animorum placet, incertum qvoddam intervallum, ex qvo fœtus animatus esse incipiat, constituentibus, qvibusdam, ut olim Stoicis, planè animam humanam in partu demum supervenire defendentibus, in eo tamen consentiunt unanimiter, qvod infantes recens nati hominibus sint accensendi.

36. Qvia igitur homines sunt, necesse est, *ut jurium, qvæ hominibus competunt*, & ex statu humanitatis in libro secundo deducta sunt, qvantum admittit ipsorum conditio, *sint participes*.

37. Unde adversus præceptum de *vitandâ superbiâ* in ipsos aliqvatenus peccari potest, si qvis eos nimis contemptim habeat; & qvamvis, præter corporis bona, bonis omnibus & animi & fortunæ destituantur, saltem illorum respectu *lædi possunt*.

38. Igitur parentes, qvi liberos *interficiunt*, aut alia bona corporis iis *corrumpunt*, non tam in specie contra officium parentibus peculiare peccant, qvàm id violant, qvod ipsorum liberis alii etiam, & qvod ipsi vicissim omnibus hominibus debent, qvamvis qvalitas parentum augeat ejusmodi delicta, utpote qvi non solùm non lædere debebant liberos, sed & insuper commoda ipsorum qvàm maximè promovere.

39. Etenim non solum præcepta *negativa* intuitu infantum sunt observanda, sed & *affirmativa*; Et istud qvidem, qvod *pacta servare* jubet, non adeò magnum hic exerit usum, quoniam infantes, ut diximus, pacti sunt incapaces, nisi qvatenus alii homines ipsorum personas hac parte repræsentant, ut sunt in civitate tutores & curatores. Ast præceptum de *exhibendis humanitatis officiis* potissimum hic observari meretur.

40. Nam cùm certum sit, si nemo infantes alimentis sustentet vel doctrinis imbuat, fame interituros eos esse, aut

eorum vitam beſtiis non fore abſimilem, neceſſe eſt, ut alii homines eorum *commoditates* hactenus promoveant, ut & *vivant* & *cum ratione vivant*.

41. Etſi verò aliàs obligatio ad exhibenda humanitatis officia *indefinitè omnes homines* ſtringat, qvoniam tamen educatio liberorum pertinet ad officia, qvæ *impensâ* & *operâ laboriosâ* conſtant, & vulgari adeò humanitati non adſcribenda eſt, ſed inter beneficia caput exerit, *p)* & præterea *periculum hic eſt in morâ*, cùm liberi ipſi aliorum opem implorare neqveant, neceſſe fuit, ut lege naturali *certæ perſonæ* ex genere humano determinentur, qvi ſtatim ſciant, præ reliqvis ſibi hoc beneficium incumbere.

42. Atqvi cum communiter ad exhibenda alteri beneficia unus homo majori gradu obſtrictus ſit qvàm alter, & multum contribuat *proximitas* ad obligationis argumentum, ſua ſponte fluit, qvod *parentes*, utpote qvi propter generationem proximi ſunt, & qvibus adeò, qvod infantes vitam ſemel acqviſiverint, præ reliqvis hominibus maximè imputari poteſt, hoc munus in ſe ſuſcipere debeant.

43. Qvod ergo *alimentorum* ſuppeditationem attinet non opus erat, ut in liberis obligatio peculiaris correſponderet, cum jam inſtinctus naturalis eos, qvà animalia ſunt, ad eadem recipienda impellat, & qvæ hoc paſſu ipſis incumbit obligatio, ex regulis communibus officia hominis intuitu ſui ipſius dirigentibus dependeat.

44. Alia ratio eſt *doctrinæ*, qvæ qvoniam in hominibus adultis vix, in infantibus verò ne vix qvidem ſine diſciplina & jure coercendi concipi poteſt, ſeqvitur, ut parentibus jus competat cum *coercitione dirigendi*, actiones liberorum.

45. Habes hoc pactô ſecundum præceptum hujus ſocietatis, exponens officium liberorum erga parentes: LIBERI QVAMDIU IN SOCIETATE PATERNA VIVUNT, PARENTIBUS OBTEMPERENT.

vid. fund. pag. 190. §.6.

46. *Obſeqvium* eſt vinculum libertatis, vi cujus homo obligatio-

Obedientia

ad §. 41. p) Conf. lib. 2. c. 6. §. 47.

gationem in ſe deprehendit, ut actiones ſuas, externas potiſſimum, ſecundum voluntatem ejus, qvi ſuperior eſt in ſocietate, inſtituat.

47. Cum autem obſeqvium, ut omnis obligatio, ſimul cum metu pœnæ conjuncta ſit, ſi contra voluntatem ſuperioris qvid fiat, & verò hic metus inter eos, qvi familiares invicem ſunt, eſſe non poſſit, neceſſe eſt, ut familiaritas ille in ſocietate paternâ ceſſet, qvæ ceſſatio in parentibus *gravitas*, in liberis *reverentia* appellatur.

48. Vides adeò, *obſeqvium & reverentiam* iſtam eſſe qvidem conjuncta, non tamen eadem. Unde poterit qvidem obſeqvium non eſſe ſine reverentia, reverentia tamen poterit eſſe abſqve obſeqvio.

49. Scilicet *reverentia* in ſe eſt actus, qvo qvis actionibus externis ſponte & citra juſſum ſpecialem declarat, eum, cui actum iſtum exhibet, à ſe æſtimari ut ſui ſuperiorem.

50. Cum ergo *ſuperioritas* alia ſit *imperii*, alia *beneficii*, alia *dignitatis*, alia *ordinis*, q) tot etiam erunt *reverentiæ* ſpecies, qvot ſuperioritatis, qvare & nobis erit opera danda, ut ne iſtas ſpecies inter ſe confundamus.

51. Debent autem liberi obſeqvium cum reverentia parentibus, *qvamdiu ſocietas paterna durat*, tantiſper enim imperium parentum qvoad actiones liberorum vires ſuas exerit.

52. Neqve enim ſocietas paterna eſt *indiſſolubilis*, ut conjugalis, ſive jus naturale, ſive legem poſitivam univerſalem ſpectes, ſed hic valet regula vulgata: ceſſante fine ceſſat actio, ceſſat adeò & ſtatus ex pluribus actionibus compoſitus.

53. Qvare *naturaliter expirare debet ſocietas paterna*, cum liberi ipſi capaces ſunt de alimentis ſibi proſpicere, & educatione amplius non habent opus.

54. Qvæ *duo conjunctim* reqviro, reqviruntur enim regulariter conjunctim *ad fundandam* ſocietatem paternam.

 55. De-

ad §. 50. q) Conf. lib. 1. c. 1. §. 30.

55. Deinde etsi demus, aptos esse liberos, ut de *alimentis* sibi prospiciant, aut aliunde jam habere, unde se sustentent, sed multa adhuc desiderari in *gubernatione* actionum propriarum, necesse erit, ut duret societas, qvoniam hujus respectu parentibus primariò competit imperium.

56. Contra si liberi ipsi qvidem capaces sint ad *dirigendas actiones* proprias, non verò possint *alimenta* sibi comparare, etsi hic videbatur imperio nullo esse opus, qvasi cessante fine imperii, qvoniam tamen regulariter, qvi beneficium mihi præstat, exigere à me potest jure suo, ut durante beneficiò actiones meas secundum ipsius placitum, sub pœna beneficii admittendi, instituam, necesse est, ut & hanc potestatem concedamus parentibus.

57. Accedit, qvod, cum vivamus in statu imperfecto, in qvo mores humani perpetuo augmentum assumunt, vel eô habent opus, abstrahendo à legibus civilibus, nullis regulis certis determinari possint fines & termini bonæ educationis, sed hæc res relinqvi debeat arbitrio & conscientiæ patris, tanqvam naturâ prudentioris.

58. Qvare & hoc exinde seqvitur, r) in statu naturali *patrem posse filium desidem & immorigerum etiam invitum ejicere* ex familia, si ad annos discretionis pervenerit, etsi modò pater ipse non defecerit in educationis officio.

59. Sed *filius* contra non poterit regulariter *recedere à societate invitô patre*, nisi evidentissimis argumentis iniqvitatem paternam & virtutes proprias demonstrare valeat.

ad §. 59. notandum, pro evidentissimis argumentis in statu etiam naturali haberi, si in sensus aliorum incurrant actiones filii virtuosae, et quod aptus sit ad separatam oeconomiam Confer §. 78.

59. Ulterius si maximè societas paterna est finita, remanet tamen perpetuo in liberis *debitum reverentiæ* ob *beneficia* scilicet alimentationis & educationis exhibita, qvæ semel facta non poterunt unqvam infecta fieri. s)

61. Sed *imperium* tum cessat, qvod probè notandum, qvoniam plerumqve scriptores hæc duo confundunt.

62. Hoc

ad §. 58. r] Ad hunc & seq. §. Conf. Puf. §. 13.
ad §. 60. s] Puf. §. 10.

62. Hoc eſt, liberi obſtricti ſunt eo tempore, ut parentibus ſigna honoris exhibeant, & actiones, quæ aliquod momentum afferunt ad familiam paternam, ex parentum conſiliô & beneplacito, ſi fieri poteſt, ſuſcipiant, tum & beneficia ipſa beneficiis compenſent, in tantum, ut graviter peccent, ſi id facere negligant.

63. Quod ſi tamen id facere detrectent, parentibus nullum amplius competit jus cogendi liberos ad actiones iſtas, quin imò, ſi parentes tum per evidentem iniquitatem conſenſum ſuum denegerit, liberos absque vitio actiones ipſas non commodè differendas ſuſcipere poſſe arbitror.

64. Ex his patet, in liberis, cum de officio ipſorum erga parentes quæritur, regulariter ſpectari *duo tempora*, dum ſunt in poteſtate parentum, & dum ſunt eâdem liberati, etſi alii *tria* conſtituant, *t)* prius videlicet ſubdividentes in tempus *imperfecti judicii* & *judicii perfecti* liberorum adultorum, in familiâ tamen paternâ conſtitutum.

65. Quæ diviſio quamvis tolerari poſſit, neſcio tamen an magnam ſit uſum præbitura, cum illa tempora judicii *perfecti & imperfecti* differant ſolum ratione *gradus, educandi & imperandi*, qui major eſt in infantibus, ut quorum actiones minima emendatione opus habent, quam in adultis, de quo ferè non eſt dubium.

66. Ex dictis jam facilè definiri poſſunt *controverſiæ* ſpeciales, I. *Cui ex parentibus principaliter competat poteſtas in liberos, matri an patri?* Reſpondemus enim, ex merâ ratione naturali competere *utrique*, quoniam ad fundamentum hujus poteſtatis concurrunt uterque, niſi ipſi parentes in ſocietate nuptiali convenerint aliter. *u)*

67. At ſi *legem divinam poſitivam* ſpectes, potiores haud dubiè erunt partes *patris* quam matris, cum iſte & matris actiones ad utilitatem familiæ dirigere valeat.

Decisio hujus quaestionis nunc mutanda est, et patri etiam ex mera ~~[illegible]~~ ratione naturali assignandas esse partes principales imperii in liberos, nec amplius opus esse ut recurramus ad leges positivas divinas.

68. Niſi

ad §. 64. t] ut Grotius. Vide Pufend. §. 7.

ad §. 66. u] Conf. §. 41. 42. *Adde Pufend.* §. 1. 2. 3. 4. 5. *ubi diſputat prolixè contrà Hobbeſium, qui eam matri tribuit.*

68. Nisi pater præcipiat ea, qvæ jam lege divina, vel alius superioris sunt interdicta, tum matris jussus erit præferendus, qvi tamen tunc propriè non consideratur ut jussus matris.

de §. 69. vid. fundamenta pag. 190 §. 9.

69. II. *An potestas patria si etiam extendat ad bona liberorum?* Qvod regulariter *negandum*, cum educatio tendat ad actiones liberorum, non ad res, alimentatio verò sit onus, non titulus, aut modus acqvirendi.

70. Igitur parentes in liberis primæ ætatis, *x)* qvidem prospicient, qvid utile sit iis, ut acqvirant, qvid non, & ipsorum personas in acqvisitione & administratione repræsentabunt, adultis verò leges acqvisitionis præscribere poterunt, ut tamen utrobiqve filio dominium acqviratur.

71. Qvoniam tamen parentes jure strictô non tenentur alimenta exhibere liberis, si ipsi possideant bona ad sustentationem sufficientia, non peccabunt, si vel alimenta desumant ex bonis liberorum vel aliqvatenus lucrum ex operis & bonis liberorum alimentationi respondens capiant.

72. III. *An per alium parentes officio suo possint satisfacere? y)* Qvod *affirmandum*, non solum, qvod sæpe accidat, ut finis educationis & alimentationis aliter obtineri neqveant, sed &, qvod morali æstimatione idem habeatur, si qvis per alium agenda peragat, qvoties industria personæ non est electa, qvod hic dici neqvit, qvoniam generatio, ut fundamentum obligationis paternæ, nullam peculiarem parentibus præ aliis industriam tribuit.

73. Ergo parentes non solum *præceptoribus* idoneis filii informationem rectè committent, sed & eundem alteri *adoptandum* dare possunt, siqvidem exinde in filium aliqvod emolumentum sit redundaturum. Et, si nulla alia ratio sit prolem alendi, potius qvam inopia extinguatur, parentes eum *oppignorare* aut *vendere* in tolerabilem servitutem possunt, saltem sub lege retractus, ubi parentes ad lautiorem fortunam pervenerint aut qvispiam ex cognatis istum redimere velit.

74. Qvod

ad §. 70. x) Pufend. §. 8. *ad §. 72.* y) Puf. §. 9.

74. Quod si verò parentes per inhumanitatem prolem *exposuerint* & *abjecerint*, is qui eandem sustulerit atque educaverit, in parentum quoque jus succedet, ita ut iste alumnus educatori suo filialem observantiam & obsequium debeat.

75. IV. *An reverentia & observantia, quæ parentibus perpetuò debetur magis ex generationis quàm ex educationis beneficio dependeat?* Ubi præter rationes ab aliis fusius adductas vel superius dicta junctis iis, quæ modo notavimus, ostendunt, magis pro *educatione* esse pronunciandum. z)

76. V. *An liberis liceat nuptias contrahere invitis parentibus?* Ubi distinguendum a) erit inter liberos, qui in *patria potestate* vivunt & eos, qui *ex familia paterna* exierunt. *Illi* jure obsequii consensum requirere debent in tantum ut citra eundem putem nuptias esse ipsô jure nullas, quoniam hic actus est maximi momenti, & simul interesse parentum potissimum respiciens, quibus alias vel invitis accresceret onus alendi personam adductam, vel auferretur invitis jus patrium.

77. Quod si verò liberi jam se *separaverint* à parentibus, in reverentiæ debitum peccant, si conjugium ineant insciis parentibus, ipsum tamen conjugium non erit nullum; Quin &, si parentes consensum suum rogati sine justa causa denegent, sine violatione observantiæ istius consummare idem poterunt liberi.

78. Denique si liberi jam educati & adulti matrimonium contrahere cupientes *parati sint exire* familiâ paternâ, parentes vero ob duritiem & morositatem evidentem nec eos dimittere nec in matrimonium consentire velint & tum liberos, salva in reliquis pietate & reverentiâ sibi prospicere poterunt.

79. Hæc tamen omnia, quæ hactenus in hoc capite disseruimus intellige de officio parentum & liberorum abstrahendo à *legibus civilibus*; quare si his aliud quid sit constitutum, id neque à nobis hoc locô impugnatum esse, neque nobis contradicere arbitrare.

ad §. 75. z] vide Puf. §. 10. Adde §. 60. j. §. preced.

ad §. 76. a] *Aliter paulo distingvit Dn. Puf.* §. 14.

Caput. V.

De Officiis Dominorum & Servorum.

SUMMARIA.

Societatis Herilis ortus §. *1. 2. 3. & finis.* §. *4. Requiritur ad eam consensus mutuus.* §. *6. Ex fine profluit imperium & subjectio,* §. *6. 7. 8. non tamen jus vitæ & necis.* §. *9. 10. 11. Præcepta duo. 1. PRÆSTA DOMINO OPERAS PROMISSAS. 2. EXHIBE SERVO CONVENTAM MERCEDEM.* §. *13. 14. 15. Servus non potest vendi.* §. *16. 17. 18. 19. Alia servitus juris Gentium, quæ à societate herili, quatenus juris naturalis est, in quibusdam differt* §. *20. -- 31.*

§. 1.

Societatem herilem a) in *statu integritatis* non obtinuisse demonstravimus librô primô.

2. Quin & in statu *post lapsum* nullus fuit locus huic societati, quamdiu obtinuit communio bonorum & dominia non fuerunt distincta. *Indigentia* enim hujus societatis ultima est origo. At ubi bona omnia sunt communia, non dominus esse potest, qui peculiariter sibi præ reliquis acquirere studeat, nec servus, qui sustentandi sui gratiâ alterius dominio se subjiciat.

3. At *post distinctionem dominiorum*, cum quilibet paterfamilias necesse habuerit de acquirendis opibus ad sustentationem familiæ facientibus tum & de administrandis iis & conservandis prospicere, alius vero opibus destitutus, & ad acquirendas easdem ex

ad §. *1.* a] *Cum hoc capite junge Puf.* de J. N. lib. 6. c. 3. & de O. H. l. 2. c. 4.

ex ingenio proprio fuerit ineptus, necesse fuit, ut ille *servum* sibi quæreret, quo tanquam instrumentô domesticô uteretur, hic sibi circumspiceret de *domino*, à quo alimenta pro operis expectaret.

4. Adeoque *finis* societatis herilis ex parte *domini* est *acquisitio & conservatio divitiarum*, ex parte *servi sustentatio vitæ per alimenta*.

5. Etsi verò *indigentia* ista *mutua* homines ad ineundam societatem herilem impellat, requirit tamen eadem ordinarie *consensum mutuum* ad sui existentiam.

6. Ipse autem finis, quem dominus intendit, ostendit, ipsum consensum in societatem herilem naturaliter ex parte servi includere *subjectionem*, ex parte domini *imperium*.

7. Nam acquisitio & conservatio opum ob infinitam circumstantiarum varietatem infinitis modis variat, quare illi modi in pacto societatis determinari nequeunt, sed relinquendi sunt determinationi futuræ unius ex contrahentibus toties exponendæ, quoties est opus.

8. Ergo cum dominus hac parte principalis causa sit & servus instrumenti vices gerat, necesse est, ut *dominus* dirigat actiones servi.

9. Et quidem, si à legibus civilibus abstrahas, cum *coërcitione*, quantum ad istum finem obtinendum est opus, quoniam sine ea directio actionum esset frustranea.

10. Hæc tamen regulariter ad *gravem corporis afflictionem*, multo minus ad *mortem* propria autoritate sumendam procedere nequit; quoniam his pœnis finis societatis herilis non obtinetur, neque ea servorum negligentiam in opere exequendo expellunt, neque mores ad decus & tranquillitatem familiæ componunt.

11. Quod si *atrox delictum* servos admiserit, si in alium extra familam, expelli inde poterit, idque ei, qui læsus est, ertra civitatem sufficiet, si in ipsam familiam, dominus id per extrema in servo vindicare poterit, non quidem ut servo, sed ut hoste.

12. Ergo officium *servi* summatim istô præcepto continuetur: PRÆSTA DOMINO OPERAS PROMISSAS, & vice

versa *Domini*: EXHIBE SERVO CONVENTAM MERCEDEM.

13. Cæterum, prout indigentia aut hebetudo ingenii major vel minor est, vel in perpetuum servitium quis sese addicere solet domino, vel ad breve & determinatum tempus, quandoq; etiam ad determinatas operas.

14. *Hic* utrobique convente merces & opera præstanda sunt: *Ibi* dominus perpetua alimenta & quæ alia vitæ necessaria sunt, servus perpetuas operas, quascunque dominus præscripserit præstare debet, & quicquid ex illis provenit, domino fideliter consignare.

15. In imponendis tamen operis dominum virium & dexteritatis servi humaniter rationem habebit, ne vires ipsius excedentem laborem cum asperitate exigat.

Hoc præceptum pertinet ad regulam decori!

16. Non tamen *invitus alteri vendi poterit servus perpetuus*, quia ultro hunc & non alium dominum adscivit, & ipsius interest utri serviat. *b)*

Servus quidem perpetuus non poterit domino duriori vendi ex regulis decori, quod si tamen id fecerit, non peccat contra regulas iusti dominus, interesse servus iste perpetuus poterit sibi cadere caverit. vid. §. 6. 7. 8. & 9. infund. pag. 192.

17. Accedit, quod consenserit saltem in *imperium* & hactenus adhuc personæ vicem sustineat, alienatio vero, præsupponat *dominium* rerum. *c)*

18. Denique alienatio nihil facit ad obtinendos *fines* societatis herilis.

19. Alia ratio erat *liberorum*, utpote quorum societas cum parentibus non oriebatur ex consensu, & ubi alienatio obtinebat sæpius finem istius societatis, neque liberorum intererat, à quo educarentur.

20. Et

ad §. *16*. b] Puf. de J. N. §. 7.

ad §. *17*. c] *Unde hoc est inventum morum humanorum: quod servi habeantur pro mortuis, pro rebus, quod non habeant statum, quæ ultra effectus civiles non sunt extendenda. Unde & quatenus jus naturæ aut jus divinum positivum universale in ipsis læditur, ipsis injuria fieri dicitur*, §. 2. ad §. 18. d. Inst. de his qui sui vel al. jur. sunt, *quatenus injuriarum actio juris civilis remedium est, servis non fieri injuria asseritur*. §. 3. Inst. de injuriis.

20. Et hæc obtinent in *societate herili naturaliter* conſideratâ. Aliam *ſervitutem* introduxerunt *mores* quarundam *Gentium* in *bello captis*, ut ii, quibus vita donata eſſet, ſervitia perpetua pro alimentis exhiberent.

21. Et in iſtos quidem ſervos à plerisque *durius* agi cœptum, quod hoſtilis adhuc iræ quid in eos ſupereſſet, & quia ipſi extrema nobis noſtrisque fortunis intentaverant. Quamprimum tamen inter ejusmodi victorem victumque mutua fides circa conſociationem in familiam interceſſit, omnis antegreſſa hoſtilitas remiſſa cenſetur.

22. Et tunc utique *injuriam* etiam taliter adquiſito ſervo facit *dominus*; ſi vel neceſſaria ad victum non ſuppeditet, vel citra rationem in eum ſæviat, multoque magis ſi citra condignum delictum eundem occidat.

notandum, quod solus istis observationibus tamen remanet ius vitae et necis. Confer §.4. pag. 191.

23. Circa illos qvoq; ſervos, qvi bellicâ vi in eam conditionem fuerunt abſtracti, receptum, ut non ſecus ac *aliæ res noſtræ* in quemcunque placeret transferri, & ad inſtar mercium venire poſſent. Sic ut ipſum corpus ſervi domini eſſe intelligeretur.

24. Ubi tamen humanitas jubet, ut nunqvam obliviſcamur, ſervum utiqve hominem eſſe; adeoqve neqvaqvam eum ita tractemus, velut alias res noſtras, qvibus pro lubitu uti abutiqve, easqve deſtruere poſſumus. Et ubi talem ſervum alienare placet, ne iis datâ operâ aut præter meritum addicatur, apud qvos in humana ipſum tractatio eſt manſura.

25. Denique id paſſim receptum, ut, qvæ ex ſervis parentibus naſcitur *proles*, ſervilis & ipſa ſit conditionis, pertineatqve tanqvam mancipium ad dominum matris.

26. Id qvod iſthoc argumento defenditur, qvod cujus eſt corpus, ejus qvoqve par ſit fructum eſſe, qvi ex eo corpore provenit. Et qvia iſta proles naſcitura planè non erat, ſi dominus jure belli in parentem uſus fuiſſet.

27. Qvibus adde, qvod parentes ejus nihil habeant proprii, unde nulla ratio prolem ejusmodi alendi ſupereſt, niſi ex

 bonis

bonis herilibus. Cum igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi proli diu ante, quam ipsius opera utilis esse qveat, & seqventes operæ sui temporis alimenta non multum ferè excedant; effugere eidem servitutem invitô dominô non licebit.

Cadit conclusio §. 28. vid. notam infer. pag. 192. §. 11.

28. Manifestum tamen est, cum ejusmodi vernæ nullâ suâ culpâ in servitutem perveniant, nullum esse prætextum qvare isti durius debeant tractari, qvàm conditio *perpetuorum mercenariorum* admittit.

Cadit etiam assertio §. 29. vid. pag. 192. infer. §. 12.

29. Cæterum ista servitus etsi non æqvè naturalis sit, ut præcedentes duæ species, qvæ conditionem communem humanæ naturæ seqvuntur, non tamen est adversa dictamini rationis, qvin potius, si aliter mihi ab hoste cautum esse possit, *d)* ex ejusdem dictamine rectè deducitur.

30. Nempe ut *licita* & jure exercita, non ut præcepta, unde nec peccaverunt gentes, apud qvas illa servitus rursus *exolevit*, ut inter Christianos.

31. Qvi tamen nec ipsi peccarent, etsi eandem rursus etiam inter se *introducerent*, qvoniam videlicet ista servitus neqve cum lege positiva universali pugnat, neqve regulis Christianismi est adversa. *e)*

CAPUT

expungenda e nota d), quia hostis hostem, salvis regulis justitiæ, semper in servitutem redigere potest, non vero semper salvis regulis decori. At hæ obligant saltem in statu libertatis intrinsece.

vid. §. 15. infer. pag. 193.

ad §. 29. d] *Sed videndum an casus sit dabilis hujus conditionis. Vel enim hostis extremè malus est, tum nec per servitutem illam gentium mihi cautum est, vel fiduciam habeo, quod se emendaturus sit, tum sufficiet illa servitus naturalis.*

ad §. 31. e] *De hoc tamen cogitandum foret ulterius. Certè inter eos qui utrobique veri Christiani sunt casus non est dabilis. Ergo quæstio eò rediret: An Christianus cum Pseudo Christiano salvis regulis Christianismi bellum gerens, possit salvis regulis Christianismi hunc Pseudo Christianum devictum adigere ut pactum ejusmodi cum ipso ineat.* Conf. Albert. c. 12. §. 8.

CAPUT. VI.

De *Officiis Viventium in Civitate.*

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. *In statu integritatis non fuisset Respublica.* §. 2. 3. *Fines civitatum: beatitudo civilis & omnium rerum sufficientia.* §. 4. *Forma ordo imperantium & parentium.* §. 5. *Unde oritur Civitatis definitio.* §. 6. *Etsi civitas sit societas naturalis, falsum tamen, hominem à natura appetere societatem civilem.* §. 7.--11. *Metus est causa primaria impulsiva constituendarum civitatum.* §. 12.--17. *Metus tamen iste non confundendus cum vehementi terrore animi.* §. 18. 19. *Indigentia non est causa civitatis.* §. 20. *Necesse fuit, ut homines in civitatem coirent.* §. 21. -25. *Ad constitutionem civitatis requiruntur pacta duo & unum decretum* §. 26.--31. *A forma regiminis civitates dividuntur in regulares & irregulares.* §. 32. *Regulares vel monarchiæ vel Aristocratiæ vel Democratiæ.* §. 33. *Civitates sunt vel sanæ vel morbidæ.* §. 34. *Vitia seu morbi sunt vel hominum,* §. 35. *vel status.* §. 36. 37. *Respublicæ irregulares sunt infinitæ.* §. 38. 39. *Omnes irregulares respublicæ sunt morbidæ vitia status.* §. 40. *Ostenditur latius, non peccari in officium boni viri, vel boni civis, si quis rempublicam aliquam ostendat esse morbidam vel irregularem.* §. 41.--56. *Dantur etiam Systemata civitatum.* §. 57. *A nostra divisione rerum publicarum quatenus abeat vulgaris divisio.* §. 58.--61. *Civitas constituta* §. 62. *definitur.* §. 63. 64. *Civium vox ambigua.* §. 65. *Majestatis causa immediata non est Deus.* §. 66.--88. *Modi imperium acquirendi* §. 89.--92. 1. *Occupatio* §. 93.--103. 2. *Electio.* §. 104. --107. *Unde regnum vel electivum vel successivum.* §. 108. *Successivum certis regulis non nititur,* §. 109.--114. *Majestatis definitio.*

tio. §.115. *Poteſtas ſumma quid?* §.116.--119. *Monarchomachi.* §.120.121. *An dari poſſit Monarcha temporarius?* §.122.--126. *Majeſtas vel abſoluta,* §.127.128. *vel limitata* §.129. *per leges fundamentales.* §.130.131. *Regnum vel Patrimoniale vel uſufructuarium.* §.132.--141. *Majeſtatis partes ſeu regalia ſunt vel immanentia vel tranſeuntia,* §.142. *ſecundum alios vel majora vel minora.* §.143. *Aliorum diviſio à finibus rerump.* §.144.--155. *Habitudo religionis ad remp.* §150.--153. *Reſpublica mixta eſt reſpublica morbida* §.156.--160. *Præcepta hic reſpiciunt vel imperantem,* §.161. *ubi primum:* *DISCE QUÆ AD PLENAM COGNITIONEM OFFICII BONI PRINCIPIS PERTINENT:* §.162. *Secundum: SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO,* §.163.164. *vel ſubditos.* §.165. *Horum officium generale conſtat præceptis tribus:* §.166. *Primo: RECTORIBUS CIVITATIS PRÆSTA REVERENTIAM, FIDELITATEM ET OBSEQUIUM* §.197. *Secundo: SALUTE ET INCOLUMITATE TOTIUS CIVITATIS NIHIL HABE CARIUS* §.168. *Tertio: CUM CONCIVIBUS VIVE AMICE ET PACIFICE* §.169. *Commune præceptum circa officia ſpecialia: NON AFFECTA, NEC SUSCIPE OFFICIUM IN REP. AD QUOD TE INEPTUM DEPREHENDIS* §.170. *Specialia tot ſunt, quot ſunt officia* §.171.

§. I.

DE Officiis viventium in civitate *a*) facilis eſſet diſcurſus, niſi qvoad theoriam ipſius ſocietatis civilis, ſine qua fruſtra de officiis diſſeritur, difficultates multas nobis peperiſſent nimia adoratio dictorum Ariſtotelis, vel potius interpretum, ejus mentem non rectè percipientium, tum ſtudium erroneè ſentientibus, rationibus undecunque conqviſitis, contradicendi, locorum itidem ſcripturæ contra regulas bonæ interpretationis & præcepta logica facta expoſitio, & deniq; medi-

ad §.1. a] *Junge cum hoc* §. *ſeqq.* Puf. lib. 7. c. 1.

meditationes hominum inutiliter curiosorum, statum integritatis tam profunde rimantium, ut illi nescio qvas societates elegantiæ gratiâ affingerent.

2. Non futuras fuisse *respublicas* & civiles societates in isto *perfecto statu* demonstravimus libro primo, *b*) unde pro flosculo rhetorico haberem ad persvadendam plebem apto, si quis afferret civitatem cum *perfectissima* sit societas *perfectissimum* statum dedecere non potuisse. *c*)

3. Uti enim istud dogma Peripateticorum de *Civitate societate perfectissima* jam *supra d*) expendimus, ita ad istam allusionem idem haud dubiè responderem, qvod mihi responsuri sint alii, si simili modo assererem ædificia perfectissime structa, cibum delicatissimum, vestes pretiosissimas, medicamenta saluberrima perfectissimum istum statum dedecere non potuisse.

4. Jam ut ulterius progrediamur, tentabo annon ex *concessis* possim disputare cum Peripateticis. Nam in eo consentimus, *e*) Finem civitatis esse duplicem *principalem* & ultimum εὐδαιμονίαν, id est veram *beatitudinem* civilem, non uni homini, sed toti populo insinuandam, & *subordinatum* alterum αὐτάρκειαν seu omnium rerum & bonorum externorum sufficientiam, qvippe jam supra *f*) observavi, præsidia externa contra violentiam magis pertinere ad εὐδαιμονίαν quam ad αὐτάρκειαν, cum beatitudo civilis sine pace & tranquillitate communi non possit concipi.

5. Consentimus & in eo: quod *forma* civitatis sit respublica, hoc est, ordo imperantium & parentium, item summi imperantis & inferiorum magistratuum. *g*)

ad §. 2. b] l. 1. c. 2. §. 37. seqq.

c] *Qua Philosophia Albertina est* c. 14. §. 1. p. 209.

ad §. 3. d] L. 3. c. 1. §. 36. seqq. Phil. Pract.

ad §. 4. e] vide Patr. Tab. 39. Phil. Pract.

f] L. 3. c. 1. §. 21.

ad §. 5. g] vid. Tab. 39. & 42. Phil. Pract.

6. Unde videtur suâ sponte fluere *definitio civitatis* à formâ & fine: Civitas est societas naturalis summum imperium continens, omnis sufficientiæ & beatitudinis civilis gratiâ. *h*)

7. Neqve enim & illud negamus, *i*) civitatem esse *societatem naturalem* aut cujusqvam absurditatis arguimus Aristotelem, qvod dixit hominem φύσει esse ζῶον πολιτικὸν sed exinde tamen non seqvitur, quod interpretes Aristotelici postulant, hominem non ferri solùm natura ad civitatem, *sed rapi* ita ut *natura sit principalis causa impulsiva* ineundæ civitatis, reliquæ omnes, & inter eas quoque indigentia & metus, pro causis saltem secundariis & accidentalibus sit habendæ.

8. Nam verbi gratia *societas herilis* nihilominus naturalis est, etsi homines propter indigentiam eam invenerint. *l*)

9. Denide, dum qualitas aliqua creaturæ *naturâ inesse* aut illa ad aliquid *apta nata* esse dicitur, per illam locutionem quandoque notatur aliquid *actu inesse* rei cuipiam per naturam, citra omne antegressum ipsius aut alterius factum quo sensu v. g. piscis aptus natus est, ut natet, avis ut volet, quercus ut glandes ferat.

10. Interdum autem notatur alicui rei inesse *Aptitudinem* seu habilitatem recipiendi perfectionem quampiam per culturam & disciplinam, quæ ut ipsi insit, natura intendit, aut saltem tanquam sibi congruum & non repugnans approbat: quo sensu natura aptus est v, g. equus, ut gressus superbos glomeret, id quod, asino negatum, psittacus ut garriat, ager ut frumentum, collis ut ut vitem ferat, ipse homo ut sermocinetur, ut varias artes & scientias addiscat.

11. Atque hoc sensu *hominem* etiam τῇ φύσει esse ζῶον πολιτικὸν, vel certè non indistinctu intrinseco naturæ, sed *ex-trin-*

ad §. *6*. h] *Addit. Pater* immediatê composita ex pluribus vicis. *Sed cur ea verba omiserimus, patet ex dictis* l. 3. c. *1*. § 30.

ad §. 7. i] *Ad hunc & seqq.* §§. Puf. §. 2. 3.

ad §. *8*. l] *Conf. supra* lib. 3. c. 1. §. 4. *5*. 6.

trinseco impulsu potissimum ferri ad societatem civilem jam demonstravimus, etsi de genuino sensu phraseos Aristotelicæ, quæ & ipsa forte non incommodè pro nostrâ sententiâ explicari poterit, nullam litem sectatoribus ejus moturi simus, utpote quibus magis curæ est quid Aristoteles dicere debuerit, quam quid dixerit.

12. Statuimus igitur, non instinctum aliquem naturæ intrinsecum ut in societatem nuptiali & paterna fiebat, sed *ab extra metum malorum quæ homini ab homine imminent,* esse causam principalem, quæ homines ad societatem civilem impulit, indigentiam verò bonorum ad vitam sustentandam necessariorum esse causam secundariam.

13. Prius probamus inde, quia *si naturali instinctu* homines ferrentur ad Remplicam necesse foret, ut etiam *in statu integritatis* Reipublicæ æquè ut conjugium & paterna societas futuræ fuissent. At hujus contrraium jam evicimus,

14. Nec est quod ad *naturam corruptam* provocare velis, sive enim intendas *corruptionem hominis moralem*, & ex hujus instinctu civitatem deducas, sequeretur, civitatis appetitum esse peccaminosum, sive ad imbecillitates *naturales* respicias, haberem quod volo, quia indigentia & metus illarum imbecillitatum notæ sunt. *m*)

15. Et quid multis est opus? vel *ex finibus* civitatis sententia nostra firmari potest. Suprà *n*) ostendimus causam impulsivam & finalem actionis alicujus sibi invicem esse oppositas, unde, quicquid reluctentur Peripatetici, necesse est, *metum esse causam primariam* impulsivam ad civitatem ineundam, quia huic correspondat finis primarius, tranquillitas communis, & *indigentiam causam secundarium*, quia opponitur huic omnium rerum sufficientia ut finis secundarius.

 16, Et

ad §. *14.* m] *Indigentia quidem imbecillitatem corporis, metus imbecillitatem animi denotat.*

ad §. *15.* n] l. 2. c. ult. §. 70. seq.

16. Et quod *metum* attinet, de quo potiſſimum lis eſt, ſi ſtatuant diſſentientes citra eundem etiam civitatem concipi poſſe (quod neceſſe eſt, ſi metus foret tantùm cauſa ſecundaria) inde ſeqveretur, ut aut fruſtrà qvis appeteret civitatem, qvi jam in tranquillitate eſt conſtitutus, aut appeteretur civitas ſine tranquillitate.

17. At utrumqve hoc vel ex ipſorum doctrina abſurdum eſt: qvippe non ſolùm; *ceſſante fine ceſſat actio*, ſed & civitas ſine fine primario eſt non ens, qvippe cum fateantur, ſocietatum differentias dependere à fine.

18. Repetenda verò hic ex iis qvæ docuimus librô ſecundô *o*) *diſtinctio metus*, qvoniam per eum hic non intelligimus vehementem animi terrorem ob intentatum grave malum, ſed ſuſpicionem læſionis futuræ & diffidentiam.

19. Qvo ipſo eluditur qvorundam argumentum, qvi objecerunt, *p*) tantum abeſſe ut metus cauſam civitatibus conſtituendis dederit, ut potius, ſi homines mutuò ſe metuiſſent, *ne conſpectum qvidem mutuum potuiſſent ferre*, ſed dum unus hac, alius alia ſeſe proripit, perpetuò ſeparati manſiſſent. Nam ii apertè ſatis metum in priore acceptione ſupponunt, & cogitare debuiſſent, quod & hoc ſit metuentis, providere ne probabilem metus cauſam habeat.

20. Uti verò qvi doctrinam Ariſtotelis ſeqvuntur, de indigentia, qvod illa ſit cauſa civitatis ſecundaria, litem nobis non movent, ita adverſus alios tamen, qvi homines ut in civitatem coirent, per indigentiam fuiſſe motos arbitrantur, *q*) tenendum, id qvidem certum eſſe, vix miſerius fore animal homine, ſi ſinguli ſolis ſibi relinqvantur citra ullam ab aliis hominibus accedentem opem, & nec illud qvidem negari poſſe, ad delicias usqve vitam humanam excoli cœptam, poſtquam in civitates fuit conceſſum, interim tamen nec illud negari poterit, jam ante civitates, quando adhuc per familias ſegreges diſperſi

ad §. 18. o] l. 2. c. 6. §. 53. ſeqq. *ad §. 19* p] vide Puf. §. 7. p. 950. *ad §. 20.* q] Puf. §. 6.

ſperſi agebant homines, ſatis conſultum fuiſſe neceſſitatibus vitæ, inventa agricultura & pecuariâ, viniculturâ, veſtiariâ aliisqve artibus, unde patribus familias, qvi affatim agri, pecorisqve ac ſervorum poſſident, nihil deeſt ad tolerandam hanc vitam, aut ſi qvid deſit, per commercia id ſuppleri poterit.

21. Illuſtrari dicta maximam partem poterunt tum ex *conſideratione conditionis humanæ*, qvatenus eadem cum vita civili comparatur, tum ex *meditatione ſtatus naturalis* & ejus incommodorum. *Illa* firmabit, qvod homo natura non appetat ſocietatem civilem; *hæc* oſtendet, cur metui iſti ingruentium homini malorum ab aliis hominibus citra civitatem non potuerit ſatisfieri.

22. *Homo* per inclinationes congenitas fertur, ut nemini ſubjectus eſſe & omnia ſuô agere arbitrio velit, & vix per metum pœnarum ad id adigi poterit, ut imperantibus obſeqvium præſtet; & ferociam, ac in plurima vitia, qvorum nec ſimulacra in beſtiis deprehenduntur, proclivem animum deponat.

23. Qvi verò *civis* fit, liberatis naturalis jacturam facit & imperio alieno, qvod jus vitæ & necis complectitur, & cujus juſſu plurima facienda, abs qvibus qvis alias abhorrebat. *Bonus* verò *civis* ille dicitur, qvi juſſis imperantium promptè paret & ad bonum publicum omnibus viribus nititur, etiamſi id à bono proprio videat diſcrepare.

24. Porrò, etſi lex naturalis præcipiat, ut ab omnibus injuriis inferendis homines abſtineant, etſi eadem ſatis inculcet, non impune laturos, qvi alios injuria affecerint, tamen *ejus legis reverentia id præſtare non poteſt hominibus*, ut in libertate naturali ſatis tutò degere qveant, qvia magna ibi hominum turba datur, qvibus omne jus civile eſt, qvoties ſpes lucri arriſerit, & fiducia propriarum virium aut ſolertia qva repellere aut eludere læſos ſeſe poſſe ſperent; neqve metus divini numinis neqve conſcientiæ morſus ſat validam deprehenduntur vim habere qvorumvis hominum malitiæ coercendæ, cum multi præſentibus tantùm immineant, futurorum parum curioſi ac non niſi iis moveantur, qvæ in ſenſus incurrunt.

 25. Quod-

25. Quod si urgeas, hominis naturam non considerandam esse, prout *corrupta*, est, sed in sua *perfectione*, respondebo, non solùm jam in libro primo *r*) explosum esse dogma, quod inculcat, disciplinas & scientias tradendas esse secundùm ideas status alicujus perfectissimi, etiamsi ille non existat, sed & parum per hanc objectionem te esse lucraturum, cum jam toties dictum sit, nec in naturâ perfecta ob summam perfectionem, fuisse Respublicas futuras.

26. Excussa igitur causa, quæ homines ad ineundam societatem civilem movit, proximum est, ut investigemus, *qua ratione civitates sint extructæ. s)* Ubi illud quidem manifestum est, adversus mala ab hominum pravitate imminentia singulis hominibus neque *locum* aliquem, neque *arma*, neque *animantia bruta* commodum satis & efficax præsidium posse suppeditare: sed ad id necesse esse alios homines eosque *conjunctos*, neque paucos, sed *insignem hominem multitudinem*, neque subito & inconsiderato coeuntes aut sententiis distractos tendentes in diversa, sed *consentientes circa adhibenda media ad eundem finem idonea*, & *in consensu isto perseverantes*.

27. Cum verò isti fini obtinendo in hominibus multis sui juris & à se invicem non dependentibus duo potissimum vitia obstent: unum *diversitas inclinationum & judicii*, *hebetudo* itidem ingenii, & *pervicacia* propria placita mordicus defendendi; alterum *torpor* & *aversatio* ultrò faciendi quod in commune utile, sed cum labore conjunctum est, necesse est, ut istis vitiis occurratur, *priori* quidem unitis in perpetuum voluntatibus omnium, quod fit, si unusquisque suum voluntatem voluntati unius hominis, aut unius concilii subjiciat, *posteriori* verò, si constituatur aliqua potestas, quæ præsens & in sensus incurrens malum infligere possit communi utilitati reluctantibus, quod fit, si omnes & singuli se obligaverint, quod eo modo vires suas sint applicaturi sicut illa voluerit.

28. Ubi

ad §. 25. r] l. 1. c. 4. §. 44. 45.
ad §. 26. s] Hic incipit Pufend. l. 7. c. 2. de J. N ee O. H. l. 2. c. 6.

28. Ubi igitur voluntatem & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum validissimum corpus, *civitatem* nimirum animatur.

29. Ex dictis patet, regulariter ad coalitionem civitatis requiri *duo pacta* & *unum decretum*. *Primum pactum* ineunt multi in libertate naturali hactenus constituti, inter se singuli quod unum & perpetuum cœtum coire & concives mutuo fieri velint; in quod pactum *omnes & singuli*, ut consentiant necessum est, nam qui non consenserit, is extra futuram civitatem manet.

30. Post hoc pactum oportet, ut *decretum* fiat, qualis forma regiminis sit introducenda.

31 Post decretum circa formam regiminis *altero pacto* opus est, *t*) quo constituuntur ille vel illi, in quem vel quos regimen nascentis civitatis confertur, quo quidem pacto hi ad curam communis securitatis & salutis, reliqui ad obsequium his præstandum se obstringunt, suasque voluntates & vires illius vel illorum voluntati & directioni subjiciant.

22. Cum verò à *forma regiminis* ipsæ civitates dividantur, hæ *divisiones* paucissimis erunt tradendæ, *u*) sunt enim formæ civitatum vel *regulares* vel *irregulares*. *Regulares* sunt, ubi imperium summum in uno subjecto ita est unitum, ut illud in divisum & inconvulsum ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia sese dispenset. Ubi hoc non deprehenditur, irregularis forma civitatis erit.

33. *Civitatis regularis* tres sunt formæ; aut enim regimen collatum est in unum hominem, qui dicitur *monarcha*, & civitas *monarchia*, aut in concilium, & hoc quidem vel ex selectis civibus seu *optimatibus* constans, & vocatur *aristocratia*, vel ex *universis* patribus familias seu populo, & est *democratia*.

34. Con-

ad §. 31. t] *Dissentit Hobbesius, qui nullum pactum inter imperantes & subditos agnoscit, cui fusius respondet Puf.* §. 9. 10. 11. 12.

ad §. 32. u] *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 5.

34. Contigit verò sæpius ut regimen alicubi *benè*, alicubi *pravè* & imprudenter administretur. Unde fit, ut aliæ civitates *sanæ* aliæ *morbidæ* & corruptæ dicantur, etsi propter istiusmodi morbos peculiares formas aut species rerumpublicarum comminisci necessum non sit, sicuti nec homo sanus ab ægroto differt specie.

35. Eorum autem morborum, quibus civitates infestantur, alii in *hominibus*, alii in *ipso statu* hærent. *Vitia hominum* sunt, si qvibus imperii administratio incumbat, ad id munus gerendum sint inepti, vel officiô suô negligente aut pravè fungantur, & si cives, qvibus sola obsequii gloria relicta est, frenum mordeant.

36. *Vitia status* sunt, ubi leges aut instituta civitatis non sunt attemperata ad genium populi aut regionis, aut ibi eadem cives disponunt ad turbas internas, aut ad justa vicinorum odia incurrenda; aut si eosdem ineptos reddunt ad obeundas functiones, quæ Reipublicæ servandæ sunt necessariæ, aut si leges fundamentales ita sint dispositæ, ut per eas negotia publica non possint non tardè & difficulter expediri.

37. *Morbidis* ejusmodi Rebuspublicis multi peculiaria qvoqve vocabula applicant: ita ut vitiosa monarchia vocetur *tyrannis*; vitiosus status paucorum obligarchia; vitiosus status popularis *ochlocratia*. Etsi frequenter contingat, ut multi per isthæc vocabula non tam morbum Reipublicæ, quam suum affectum aut displicentiam in præsentem statum, imperantesve exprimant.

38. *Respublica irregularis* est, in qua non ita perfectè unio illa, in qua essentia civitatis consistit, deprehenditur; idque non per modum morbi, aut vitii in administratione Reipublicæ hærentis: sed ut publica lege aut consuetudine ea velut legitima sit recepta.

39. Cum autem aberrationum à rectitudine *infiniti esse modi* queant, non possunt etiam irregularium Rerumpublicarum certæ & definitæ species constitui. Indoles tamen ejus ex uno aut altero *exemplo* plane potest intelligi, v.g. si in aliqua Republica senatus & populus summo utrinq;jure negotia publica tractent, ita ut neuter alteri obnoxius sit. Aut si in regno aliquo procerum poten-

potentia ita invaluerit, ut regi deinceps non alio modo quam inæquales fœderati ſubſint.

40. Cæterum vel deſcriptio Reipublicæ irregularis oſtendit, ſi præcedentem diviſionem Rerumpublicarum, ſecundum quam aliæ ſanæ erant, aliæ morbidæ, huc applicare velis, irregulares morbidis eſſe accenſendas, non quidem vitio imperantium tales, ſed vitio ſtatus. *x)*

41. Equidem vulgus impium planè & injurium eſſe putat, ſi quis certum rempublic. aliquam pro irregulari & morbida prædicet, tanquam hoc pacto contra reverentiam ſummis poteſtatibus debitam & contra boni civis officium peccetur, utpote qui optimè de republica, in qua degit, ſentire, & mutationem nullam eidem inferre vel deſiderare debeat.

42. Sed hi profectò ſophiſticè diſſerunt, ne quid dicam gravius. Initio quippe *morbidum* eſſe in ſe haud quaquam *contumelioſum* eſt, aut, quod ſemper culpam ejus, qui morbo laborat, importet, quippe cum ſæpius diſpoſitio imbecillis ſtructuræ corporeæ, aut conditio vivendi honeſta & neceſſaria &c. morborum cauſæ exiſtant; ita v. g. vita ſedentaria eruditorum multorum morborum occaſionem præbet.

43. Similiter & in rebuspublicis morbidis, etſi vitia quædam comitentur *ſtatum*, iſta tamen nequaquam imputari debent ipſis *imperantibus* aut parentibus, ſed ſi non ſemper, certè ſæpius, neceſſitas ingens Reipublicæ, puta, v. g. pacis & tranquillitatis turbatæ iterum recuperandæ ſtudium, illum morbum in ſtatum introduxit.

ad §. *40.* x] *Notam eſt, Monzambanum Remp. Romano-Germanicam habere pro irregulari. Hic cum Dn. Pufendorffius Monzambanum defendens inter alia ab adverſariis inculparetur, quod haberet eam pro morbida, in reſponſionibus ſuis ſubinde diſtingvit: aliud eſſe morbidum, aliud irregulare. Nos concedimus, in hac materia morbidum & irregulare idem eſſe, at negamus, crimen eſſe, ſi quis Remp. ſub qua vivit, morbidam eſſe aſſerat.*

44. Et quamvis, ut diximus, naturalis Reipublicæ ortus pacto & consensui libero ineuntium rempublicam debeatur, unde videbatur dicendum esse, quod vitia status imputari quoque debeant ipsis civibus; rarius tamen evenit, ut prima origo Reipublicæ alicujus nobis nota sit, in mutationibus vero ejusdem sæpius unius partis voluntas non ita est libera, sed à multis exterioribus turbis graviter inclinatur. Quin imò non putandum est, vitia status *ab initio* statim formatæ Reipublicæ adfuisse, sed pleraque rempublicam jam constitutam *sensim* invaserunt.

45. Quemadmodum ergò per declarationem morbi, utpote rei per se non contumeliosæ, in reventiam reipublicæ & imperantibus debitam non peccatur, ita non omnis, qui *morbidi* terminum de aliquo prædicat, id *animo contumelioso*, qui injuriam importet, facere censendus est, quid? quod sæpius peccaret contra officium suum, *si morbum dissimularet*.

46. Exemplo sit in corpore humano *Physicus* & *Medicus*, quibus non solum vitio verti non poterit, si morbum homini aperiant, sed &, ut ignorantia aut malitia imputaretur, si corpus morbidum tanquam sanitate perfecta præditum sit, deprædicarent.

47. Eandem rationem esse puta *Doctoris* & *Consiliarii* in morbis Reipublicis. Peccaret *Doctor*, *y*) si rempublicam pro sanâ venditaret, quæ talis non est, non solum, si à Principe ea de re quæratur, sed &, si à quovis alio, cui veritatem profiteri ex pacto vel aliàs obstrictus est, quemadmodum peccaret *Physicus*, qui à discipulo interrogatus, tertium ægrotantem defenderet esse sanum. Peccaret *Consiliarius*, si Principem quærentem remedia conservandæ Reipublicæ persuaderet, nullius remediis esse opus.

48. An verò officium boni civis esse putas, ei, cui veritatem loqui obstrictus sum, falsum dicere, hoc est mentiri?

40. Sed fortè toleras ista, si quis ea loquatur intra privatos parietes, & peccatum in eo quæris, quod quis opinionem suam publicè

ad §. 47. y] *Doctores comparo Physico, Consiliarium Medico.*

publice divulget. hoc enim pertinere ad contemptum Reipublicæ, cum potius nævi domestici sint dissimulandi.

50. Quasi ea *prudenter dissimulemus*, quæ omnium oculos incurrunt, quæque publicis legibus exponuntur omnium scientiæ, quasi *Medicus* pro contemptore & irrisore habeatur, qui sæpius publicè exempla personarum môrbô aliquô periculosô laborantinm dducit, quatenus nempe morbi sunt, qui ægrotis non imputantur.

51. Denique sicut istud axioma, quod *omnis mutatio Reipublicæ sit pernitiosa*, infinitis limitationibus & declarationibus est obnoxia, ita potissimum id intelligendum est de mutatione in personis imperantibus.

52. At hanc quidem non intendit, qui *Doctoris* munus gerit, sed saltem morbum declarat, curam ejus relinquendo aliis.

53. Qui & ipsi tamen peccarent contra regulas prudentiæ & pietatis, si posito & cognito Reipublicæ morbo, *consilia* suppeditarent de tollendis imperantibus, quemadmodum stultus pariter & injustus esset *Medicus*, qui cognito morbo hominis, medicamenta eidem suppeditaret, caput, animæ sedem, corrumpentia.

54. Quin potius uti officium boni *Medici* sæpius est, in corpore multis impuritatibus repleto, camarinam medicamentis plane non movere, ne totus homo destruatur, sed potius suppeditare confortantia partes maximè vitales, sic *Consiliarii* sæpius erit, morbum, qui in Republica altas radices egit, tolerare inconcussum, & saltem consilia eò dirigere, ne latius serpat malum.

55. Neque tamen cuilibet erit integrum, *privato consilia sua* hac parte sponte offerre Reipublicæ, cum omnino pro vitio (etsi satis obvio) haberi debeat, si quis talia tentet, sed pro vitio magis *imprudentiæ* quàm *injustitiæ*, quale nempe est vitium ejus, qui non vocatus ab ægroto, medicamenta sua eidem offert.

56. Sed vereor ut & isti, qui publicè declamant in assertores Rerumpublicarum irregularium & morbidarum, à simili in-

eptitudinis vitio se liberare possint, cum sane non rogati *vindicationem honoris & reverentiæ Reipublicæ debitæ sibi arrogant*, quasi ipsis incumbat Atlas curandæ tranquillitatis publicæ, principe interim quieto, & istos togatos milites vano conatu hostes sibi fingentes, & stramineis armis oppugnantes, ridente.

57. Cui controversiæ Politicæ cognitæ sunt, digressionem hanc nostram fortè non judicabit intempestivam. Jam in viam. Cum istis, quas huc usque recensuimus formis rerumpublicarum non confundenda sunt *Systemata Civitatum*, ubi nimirum plures perfectæ civitates aliquo peculiari vinculo vel communis regis vel perpetui fœderis ita connectuntur, ut ipsarum vires fere pro unius civitatis viribus haberi queant.

58. Cave vero *divisionem hanc formarum* Reipublicæ eandem esse arbitreris cum ea, quæ communiter proponitur. Nam *primò* doctrina de *systematis civitatum* planè negligitur, quæ, si comparando ad reliquas terminis distinctis circumscribere velis, fortè appellare posses *respublicas compositas*, illas vero *simplices*.

50. Non tamen puta, ac si *secunda* distinctio hæc in *simplices* & *compositas* coincidat cum divisione commune Reipublicæ in *simplicem & mixtam*. *Mixtam* enim vocant, quam nos *irregularem* dicimus, etsi nec dum terminus mixtæ Reipublicæ exhauriat ambitum Reipublicæ irregularis. z)

60. *Tertio* nos Rempublicam irregularem *morbidis* accensuimus, illi mixtam suam omni præconio extollunt; quam bene, mox dicemus.

61. *Quarto* illi divisionem Reipublicæ in *rectam* & *corruptam* habent pro divisione in species; quamvis hoc leve sit.

62. Diximus hactenus de *constitutione civitatis*. Civitas *constituta* admodum unius personæ concipitur. unoque nomine ab omnibus

ad §. 59. z] Quia respublica mixta tantum dicitur quæ composita est ex Monarchia, Aristocratia & Democratia: At irregularis etiam denotat compositam v. g. ex Monarchia & Systemate Civitatum.

omnibus particularibus hominibus diſtinguitur atque dignoſcitur, habetque peculiaria jura ac res proprias. *a)*

63. Unde jam *civitas* plenius *definiri* poteſt, quod ſit *perſona moralis compoſita, cujus voluntas ex plurium pactis implicita & unita, pro voluntate omnium habetur, ut ſingulorum viribus & facultatibus ad pacem & ſecuritatem communem uti poſſit.*

64. Non verò difficilè eſt concipere, quomodo *voluntas* civitatis ſe exerat, quoties penes *unum* hominem regimen civitatis eſt. Verùm ubi id eſt collatum in *concilium* plurium hominum, regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod conſenſerit *major pars concilii,* quoniam commodior alia litium & diſſenſuum evitandorum ratio haberi non poteſt, niſi expreſſe ſtatutum ſit, quota pars concilii conſentiens requiratur ad repræſentandam voluntatem univerſitatis.

65. Civitate ſic conſtituta, ille, in quem imperium eſt collatum, *Imperantis* nomine gaudet, reliqui *ſubditi* audiunt vel *cives,* quamvis & in lata acceptione *civium* vox utrumque ordinem ſub ſe comprehendat.

66. Poteſtas verò imperantis in civitate uno vocabulo *Majeſtas* appellatur, de qua profectò magnos in ſimpulo fluctus excitarunt, qui *ejus cauſam immediatam DEUM eſſe defenderunt. b)*

67. Scilicet, ut ſæpius contingit, falsâ aliquâ ſententiâ ortâ, ut eam refutare aggrediantur Viri docti pariter & ſemi-docti, ſolidis iſti rationibus adverſarios impugnantes, hi ineptis & ridiculis; ita & evenit, cum *Machiavelli* ſcripta de Principe, in quibus Autor vel impius vel ſatyricus principem omnia ex utilitate propria metiri, callidè tamen & clandeſtinè jubebat, avide legerentur, ut inter eos, qui huic doctrinæ ſe opponebant, aliqui in alterum extremum prolapſi, qui communiter *Monarchomachorum* appellatione veniunt, docerent; principem ita teneri ad procurandam utilitatem publicam, ut ſi ſecus faceret, populo ad rationes reddendas, quin & ad pœnam eſſet obſtrictus.

ad §. 62. a) Conf. Puf. de O. H. & C. lib. 2. c. 6. §. 10. ſeq.

ad §. 66) *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 3

68. Sed hos quidem uti solidè ex genuinis principiis politicis refutarunt Viri quidam celebres, *c*) ita non defuerunt tamen, qui in novum extremum ruentes, nimium quam sobriæ Politicæ adversus tradita Monarchomachorum accedere putarent, si thesis ista *quod DEUS sit causa immediata majestatis*, omnibus viribus *d)* propugnaretur.

69. Quare & in *Gallia* aliquando à certa ordinum classe propositio ista ut in publicis comitiis approbaretur, & autoritate regia confirmaretur, fuit postulatum, tanquam sine qua tranquillitas publica in regno non sit speranda. Sed res effectu caruit, reliquis ordinibus demonstantibus, in ea salutem Galliæ non esse sitam, sed controversiam istam cathedris scholasticis esse relinquendam. *e)*

70 In *Germania* verò simile quid vel tentatum saltem esse, non meminimus, sed affectui magis suo quam veritati indulsisse arbitramur, qui publicæ traditionis autor fuit: *f*) *Non tutam fuisse Germa-*

ad §. *68.* c) Puf. d. l. §. 3. & 4.

d) *Non prævidere tamen poteram, dum ista scriberem, eventurum esse, ut aliquot annis post Hector Gottofredus Masius ignem Carnificis Hafniensis ad defendendam istam sententiam absurdam sit adbibiturus. Nollem factum, non mei gratia, utpote cui vis ista vana nec in bonis corporis, nec in bonis animi, nec in bonis fortunæ nocuit, sed Optimi Regis intuitu, cujus Nomine & Autoritate Masius hac parte fuit abusus, imo ipsius Masii & Ministri Regii Masium adjuvantis gratia, ut qui hac carnificis flamma indelebilem malitiæ an stultitiæ maculam famæ propriæ apud posteritatem & meliorem hujus seculi partem inusserunt: quasi scilicet veritas à carnifice possit extingvi. Det Deus, ut Masius stultitiam hanc agnoscat & ad sanam mentem redeat. Quamvis id quidem sit optandum magis quam sperandum.*

ad §. *69.* e) *Vide Grammond.* Hist. Gallic. lib. 1. *Conf. quæ dixi* in Cogit. jocoser. anni 88. mense Decembr, p. 771. seqq.

ad §. *70.* f) *Scilicet J. F. Hornius in præfat. ad lib. de civitate. Quodsi fortè Hornius ad Constitutionem de anno 1338 respexerit, quam refert Goldastus lib. 2.* der Reichs-Satzungen/ *& ad hanc respondi.* d. mens. Dec. p. 773. seqq.

Germaniam Galliamque, antequam solennibus comitiis sanciretur: Deum esse solam causam Majestatis, qui aliter doceret, castigandum deportatione. g)

71. Ergo vanum istud terriculamentum cerebrinæ alicujus deportationis non terrebit, quin sententiam nostram de *causa Majestatis* aperiamus liberè, *h*) de qva *tres* præcipuæ sunt opiniones. *Una, populum* regulariter consensu suo in reges transferendo imperium *Majestatem producere, DEUM* verò salubre hoc hominum institutum probare. *i*)

72. *Altera*, illa eminentium Monarchomachiæ sectæ oppugnatorum: *l*) *DEUM* non solum esse autorem & *originem* Majestatis, sed & ejusdem *causam immediatam*; non solum in primis & antiquis Rerumpublicarum temporibus, sed & hodiè semper, quotiescunque Princeps aliqvis vel consensu populi, vel vi bellica, sive justa sive injusta, regnum nanciscitur; nam consensum populi & reliquos modos esse quidem media ad acquirendam majesta-

g) *Similis, ut videtur, opinio Masii; Non tutam fore Daniam antequam solenni edicto sanciatur: Deum esse solam causam Majestatis, qui aliter doceat, ejus scripta castiganda per ignem carnificis, aut pasquillos Siegfriedi cujusdam Benzenii vel similis furfuris Pseudo-Ministrorum verbi.*

ad §. 71. h) *Neque hodiè terret vanius adhuc terriculamentum Masii, quo minus hanc doctrinam repetamus. Carnificem agat & Pasquillantem, quotiescunque ipsi liberit, mille scurras Benzenium æquantes vel superantes contra me excitet; ipse Benzenius vel sub suo nomine publice in famam meam grassetur, vel sub larva cujusdam Ehrenholdii aut alterius nominis fictic alumnias atrocissimas evomat. Ego quidem per istas vanitates non moveor, neque tranquillitas animi mei, etiamsi rumpantur, per hæc inania nequaquam turbatur. Deum potius precor, ut ipsis ignoscat, quia nesciunt quid faciant, ita affectu ambitionis, invidiæ, adulationis, & furentis iracundiæ abrepti sunt.*

i) *Quæ est Grotii.* vid. Puf. §. 2.

ad §. 72. l) *Ut Hornii, Commentatorum Grotianorum & communiter Theologorum Lutheranorum, unde & Masius eam tanquam nostræ religioni præcipuam commendavit.*

majestatem, non verò causas medias, & v. g. populum quidem eligere principem, huic verò lecto majestatem immediatè conferri à DEO, &c.

73. Nobis *tertia* eaque media placet opinio *m*) statuentium; revera *DEUM antecedenter* præcepisse hominibus, ut societates civiles instituantur, quoniam sine iis pax & tranquillitas humani generis subsistere non potuit, adeoque DEUM rectè dici *autorem* imperii in civitate seu Majestatis, non demum ex postfacto illud probasse, & ita *originem* Majestatis ad DEUM utique pertinere, tanquam ad autorem legis naturalis.

74. Sed ut imperium *immediatè* in civitate producatur, *proximè* ex *pactis*, per quæ civitas coalescit, & quæ hactenus exposuimus, promanat, dum nempe populus vires suas & voluntatem principi submittit, princeps verò istam subjectionem acceptat.

75. Et hinc est, quod *unus Apostolorum n)* Imperium politicum vocat *ordinationem divinam*, respiciens ad divinam ejus originem, *alter o*) id refert ad ordinationes humanas, referens se ad ejusdem ortum specialem.

76. Sed fortè scire cupis, quibus rationibus illi, qui DEUM immediatam causam faciunt, sententiam suam defendant? *Omnino nullis*, nisi imbecillibus maximè, & ad quæ tyro facilè respondere possit, quare nec memorabimus quidem.

77. Ergo opus fuit, ut defectum *rationum* specie *pietatis* supplerent, coacervando multa *scripturæ dicta*, de divina Majestatis *origine* quidem testantia, sed de *immedietate* nihil firmantia, nisi fortè apud vulgus & logicæ imperitos homines.

78. Ad quos alliciendos maxime conducere videbatur dictum Apostoli: *Non est potestas nisi à DEO, ubi verò est potestas, à DEO est.* Quid enim? dixerunt, annon satis apertum est, Apostolum hic utramque assertionem nostram probare, & quod Majestatis origo sit à DEO, & quod nullam aliam causam agnoscat

præter

ad §. *73*. m) Dn. Pufend. d. §. 2.

ad §. *75*. n) *Paulus* ad Rom. XIII, 1, seq.

o) *Petrus* I. 2. v. 13.

præter DEUM; adhibet enim particulam *nisi*, quæ exclusiva est, & omnes alias causas præter DEUM excludit. Necesse verò est, ut quæ causa sola sit, sit etiam immediata.

79. Quo pacto parum abfuit, ut non simul se egregiè præcepta ratiocinandi observasse gloriati sint cum analysis logica doceat, propositionem exclusivam in se continere duas propositiones communes, unam affirmativam, alteram negativam.

80. Sed ad hoc quidem *sophisma* facillima est responsio. Nam initio *contextus* ostendit, Apostol. ibi per potestatem intelligere non solum summam illam, quæ majestas dicitur, sed & *subordinatas* omnes quæ magistratibus competunt. Si ergo locutione ista: *non est potestas, nisi à DEO* voluisset innuere: DEUM esse causam immediatam potestatis illius, de qua loquitur, sequeretur etiam illud absurdum, quod DEUS sit causa immediata potestatis in quocunque magistratu etiam infimo. At hoc nec ipsi dissentientes admittunt.

81. Deinde commiserunt insignem errorem logicum & in doctrinam de *æquipollentiis*, & in caput de *propositionibus exclusivis*, dum istam propositionem: *Non est potestas, nisi à DEO*, quæ nulli alii æquipollet quam illi: *Non datur potestas, quæ non sit à DEO*, seu: *Omnis potestas est à DEO*; habuerint pro exclusiva: ac si Apostolus dixisset: *Potestas est non nisi à DEO*. Nam hæc verè exclusiva esset, illi æquipollens: *Potestas est tantum seu immediate à DEO*.

82. Res ita clare est, ut puderet, ulterius quid addere, nisi hic impegissent sæpius homines non de turba. Ergo liceat illud insuper paucis monere, non solum Apostolum perspicuè periphrasin priori phrasi omnis dubii tollendi gratiâ adjecisse, dum statim subjicit: *Ubi vero est potestas à DEO est*, cùm alias dicere debuisset, *ubi vero est potestas, tantum à DEO est*, sed & veritatem dictorum illustrari posse simili exemplo.

83. Ita rectè dico: *Non est homo, nisi ab Adamo (à DEO)* sed hæc profectò propositio non æquipollet illi: *Homo est non nisi ab Adamo (à DEO)* quæ simul etiam falsa est.

84. Vides adeò, eos, qui cum ejusmodi armis Monarchomachos aggrediuntur, *bonam causam malè defendere*. Nam uti sine hoc somnio iidem difficulter vinci possunt, ita fallor, annon ex eadem hypothesi *Monarchomachi* spicula possint retorquere adversus suos aggressores.

85. Cum enim illi statuant, omni principi, etiamsi in justissimè v. g. per regicidium ad regnum pervenerit, à DEO immediatè majestatem infundi, sequitur ex communi Politicorum hypothesi (quod majestas non solum in monarchia, sed in Aristocratia & Democratia locum sibi vindicet,) idem dicendum esse de populo regem suum injuste de solio deturbante & Monarchiam transmutante in statum democraticum.

86. Quid si itaque urgeant Monarchomachi, etsi majestas sit immediatè à DEO, exinde tamen nequaquam sequi, injustum esse, ut populus regem potestate divinitus concessa abutentem deponat & puniat, quinimo, dum DEus rege fortè interempto *majestatem ab ipso in populum transferat*, vel ex hoc clarum esse, quod *interemptio regis non sit injusta. p)*

87. Nisi forté illud absurdum admittere velint isti Anti-Monarchomachi; *DEUM esse*; non dicam causam peccati, sed quod majus est, *peccati*, qua talis, ut ita dicam, *præmiatorem*.

88. Ex his angustiis, quomodo se extricare velint, equidem non video, nisi refugium quærant in distinctionibus nihil signi-

ad §. 86. p) *Commune argumentum Theologorum nostratium contra Monarchomachos est: Quicunque potestatem suam immediatè habet à Deo, illis homines non possunt eam auferre per pœnam. Atque Reges &c. E Quidsi igitur Monarchomachus 1. responderet negando majorem, & det instantiam de sacerdote delinquente, qui haud dubie juste deponitur in pœnam, etsi ex communi etiam plurimorum Theologorum sententia potestatem suam immediatè à Deo acceperit? Quidsi 2. opponat: Quicunque post depositionem regis à Deo immediate majestatem accipit, ille non injustè regem deposuit. Atqui invasor regni ex vestra hypothesi &c. E, Hic mallem scire, quid responsuri sint defensores communis sententiæ.*

ſignificantibus, aut ad vanum terriculamentum autoritatis propriæ provocent, oſtendentes videlicet barbam & pallium.

89. Cæterum etſi conſenſus populi, ut hactenus diximus, ad imperium legitimè acquirendum requiratur, *modi* tamen, quibus iſte conſenſus elicitur, variant, unde jam ordo poſtulat, ut pauca de *modis acquirendi imperii* differamus. *q.*)

90. Cum autem in diſquiſitione, quo quis modo imperium acquiſiverit, regulariter præſupponatur, diverſum eſſe eum, qui imperium dicitur acquirere, ab illis, à quibus vel in quos idem acquiritur, & verò in *monarchiis* iſtud diſcrimen longè clarius ſe pandat, quam in Ariſtocratia & Democratia, de *monarchia* hic potiſſimum erimus ſolliciti, à quâ poſteà ad Ariſtocratiam & Democratiam ſuo modo facilè poterit fieri applicatio.

91. Etſi enim *ſucceſſio* rarius in *Ariſtocratiâ*, nunquam in *Democratia r*) habeat locum, ad hanc etiam nec *electio* propriè accommodari poſſe videatur, tamen ad utramque ſpeciem poterit accomodari diſtinctio inter modum acquirendi *violentum* & non *violentum*.

92. Nam ſi per ſeditionem pulſis optimatibus & rege *Democratia* conſtituitur, etſi populus regem ejiciens, non poſſit dici violento modo imperium in ſeipſum coſtituiſſe, cum in Democratia imperantes & ſubjecti non phyſicè ſed morali ſaltem reſpectu diſtinguantur, revera tamen violento modo regi vel optimatibus imperium abſtulit, *s*) quod hic ſufficit.

93. Imperium igitur *monarchicum* vel acquiritur per *violentiam*, vel *ultroneo* populi conſenſu. *Violentia* vel *juſta* eſt vel

 injuſta.

ad §. *89.* q] *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 7.

ad §. *91.* r] *Nam qui in Democratia ſenatores ſunt, non habent majeſtatem, ſed ejus ſaltem exercitium. Totus vero populus, qui hic majeſtatem habet, ſemper idem eſt, etſi ſinguli ſuccedant in locum ſingulorum. Succeſſio vero & electio præſupponunt diverſa ſubjecta.*

ad § *92.* s) Diſſent. Dn. Pufend. §. 1. & Conf. §. 5. n. 3. *ubi tractatur quando populus libertatem conſequatur hoc pacto.*

injusta. Per quamcunque imperium acquiratur, modo iste appellari solet *occupatio*, quæ cum illa occupatione, quâ res domino vacuæ per solam apprehensionem dominio nostro subjiciuntur, non est confundenda.

94. *Justa violentia* imperium acquiritur, si quis justa bellandi causâ subnixus, favente vi armorum & fortunâ populum aliquem eo redigit, ut ipsius deinceps imperio se subjicere cogatur.

95. Ergo non statim post victoriam imperium habet in victos, ita ut consensum subjugatorum non expectare debeat, quomodo enim ex statu belli in pacem poterit descendi sine *interveniente pacto?*

96. Illud duntaxat habent justo bello victores, ut consensum devictorum non per ambitum aut preces eblandiri necesse habeant, sed eundem per intentata extrema mala possint *extorquere*.

97. Idque *duplici* ex fundamento. Nam *primò* victor, si rigore belli voluisset uti, vitam planè victis adimere potuisset, atque sic, dum minore istos incommodo defungi patitur, clementiæ insuper laudem nanciscitur.

98. *Secundò*, qui cum altero in bellum descendit, quem ipse antea læserat, & cui æquam satisfactionem præbere renuit omnes suas fortunas aleæ Martis exponit, sic ut jam in antecessum quasi tacite consenserit in quamcunque conditionem, quam eventus belli ipsi sit assignaturus.

99. Quod *invasorem injustum* concernit, prius discernendum est, au per vim *democratiam* verterit in monarchiam, an *monarcha* ejecto in ejus locum se immiserit.

100. *posteriori* casu obligatio *restituendi* non prius exspirat quam aut expulsus rex ipsiusque hæredes, quibus ad regnum jus quæsitum fuerat, sint extincti, aut ipsi pro derelicto id habuerint.

101. Interea tamen temporis, etiam quamdiu adhuc invasoris conscientia laborat, *subditos* post consensum suum fides data

data validè stringit, siquidem tunc demum eandem dederunt, quando pro expulso rege, *t*) quicquid ab ipsis postulari potuit, fecerunt.

102. Circa *priorem* casum probabilissimè videtur dici, cum populus æquè in monarchia quam democratia felix esse queat, facilè esse, popularis libertatis desiderium digeratur, si rempublicam novus iste Rex bene gubernaverit, id quod etiam ex modici temporis patientia atque assuetudine præsumi potest. Et hoc facto acquisitionis vitium purgatum intelligitur.

103. Quod si autem aliquis post mutatam violenter rempublicam cives miseris modis habeat, vitium ejus ne diuturnitate quidem temporis purgabitur, quia diuturna possessio hic nihil aliud erit, quàm diu continuata injuria.

104. *Ultroneo* autem consensu populi paratur regnum interveniente electione, qua populus *constituendus* aut jam *constitutus ultro* certum hominem suo judicio imperii capacem designat, cui quando decretum populi fuerit significatum, idque ille acceptaverit, promisso populi obsequio imperium confertur.

105. Dixi *ultro*: id est, non adigente ad id populum eo per vim majorem, qui regnum adipiscitur. Cæterum ad hanc classem referri meretur, sive populus ex solo studio commoditatis suæ promovendæ & *instinctu* quodam quasi *intrinseco* alicui transferat imperium, sive ad id compulsus fuerit *necessitate quadam extrinseca*, metu nempe vis majoris ab alio imminentis, fame &c. Ostendet tamen hæc instinctus diversitas mox *u*) suum usum, ubi ad affectiones imperii civilis pervenerimus.

106. Dixi: electionem fieri à populo vel *constituendo* vel *constituto*. Posterior præ priore id habet peculiare, quod susci-

 piatur

ad §. 101. *t*] *Ap. Puf.* §. 4. *in utraque editione legitur*: ex pulsum regem, *quod arbitror esse sphalma*.
ad §. 105. u) §. 139.

piatur rege priore defuncto & tunc regulariter illam antecedat *interregnum*.

107. In *interregno* licet ad imperfectam formam recidat civitas, dum cives primo tantum pacto inter se connectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc addit nomen & affectus communis patriæ, civiumque plerorumque fortunæ isti loco fere affixæ; quæ bonos cives subigunt, ut ultro tantisper pacem inter se colant, & quantocyus ad plenum imperium instaurandum incumbant. Etsi magnopere ad incommoda ex interregnis oriri apta, evitanda faciat, si in antecessum constituantur, penes quos solio vacante interim Reipublicæ administratio esse debeat.

108. Cæterum alicubi quidem singulis monarchis defunctis nova instituitur electio. Alicubi autem regnum eâ lege in alterum confertur, ut citra novam intervenientem electionem in alios per successionem transeat. Illud si fiat, vocatur regnum *electivum*, si hoc, *successivum*.

109. Jus autem *successionis* constituitur vel arbitrio *regis*, vel arbitrio *populi*, prout nempe regnum est vel *patrimoniale* vel *usufructuarium*, de qua distinctione mox *x*) plura.

110. Horum uterque si voluntatem suam manifestaverit *expressè*, bene est, quod si id non fuerit factum, difficillimæ ibi oriuntur controversiæ, quoniam deficiente voluntate expressa recurrendum est ad voluntatem *tacitam*.

111. Cujus certæ quædam exactæ regulæ tradi non possunt, non solùm, quod *voluntas humana*, si ullà in re, certè in translatione bonorum suorum infinitis modis *variet*, sed & quod, si ad *æquitatem* fortè respicere velis, nullus facilè reperiatur modus succedendi ab intestato receptus, qui non aliquam æquitatem secum habeat. *y*)

ad §. *109.* x] §. 132. seqq.

ad §. *111.* y] *Declaratum hoc exemplo parentum & fratrum defuncti in successione concurrentium, intuitu Juris Romani antiqui, novi, & Juris Saxonici.*

112. Neque verò illa conjectura hic obtinet, quod in *regnis* eadem *successio* debeat observari, quæ recepta est in *bonis privatorum*, ob magnam differentiam inter regna & hæc bona.

113 Igitur in similibus controversiis sæpius inter principes ortis, ut facile est conjecturas reperire conjecturis contrarias, cum fundamentum conjecturandi sit lubricum, ita ingenio saltem opus est, ad jura principis hac parte defendenda, ut non mirandum sit, si in tali negotio quatuor diversissimæ partes vel plures jura sua publicis scriptis deducere fuerint ausæ, &, si unquam axioma aliquod firmitatem obtinuit, certè hic obtinet vulgatum istud: *Beati possidentes*.

114. Si tamen controversiæ dijudicandæ sunt secundum id, quod *plerumque fieri* solet, z) non diffitemur, præivisse hâc parte Viros Celebres, qui fusè regulas quasdam suppeditant, quibus instar normæ plerumque uti solent scriptores de quæstionibus ejusmodi disceptantes.

115. Definitur a) vero *imperium* in civitate, quod unô vocabulô *majestas* dicitur, de cujus origine & modis acquirendi hactenus disseruimus, quod sit *summa potestas dirigendi actiones civium, & cum iis qui extra rempublicam sunt, nomine civitatis negotia pacifica pariter & bellica suscipiendi, ad obtinendos civitatis fines.*

116. Dico: *potestas summa*, id est, in sui exercitio à nullo homine tanquam superiore dependens, sed ex propriô judicio sese exserens, sic ut ejusdem actus à nemine tanquam superiore queant irriti reddi.

117. Inde etiam est quod idem imperium sit ἀνυπεύθυνον, seu nemini mortalium obstrictum ad reddendas rationes, eo cum affectu, ut si eas alteri non adprobaverit, pœnis humanis aut coercitioni, velut à superiore profectis, eò nomine sit obnoxium.

118.

ad §. 114. z] *Sed hic modus argumentandi est probabilis, non demonstrativus.*

ad §. 115. a] *Hic incipit. Puf.* lib. 7. cap. 6.

118. Cui conjunctum eſt, ut idem ſummum imperium *legibus humanis* & civilibus ut talibus ſit *ſuperius*, iisdemque adeò directè non obſtringatur. Iſtæ enim leges à ſummo imperio tam in origine quam in duratione dependent. Inde fieri non poteſt, ut per iſtas idem obligetur; cum alias idem ſeipſo ſuperius foret.

119. Neque ulterius concipi commode poterit ſummitas imperii, niſi ſimul conjunctam eidem eſſe arbitremur pecualiarem *ſanctimoniam*, *b*) ut non ſolum ejus juſſis legitimis reſiſtere nefas ſit; ſed & ejusdem aſperitas non ſecus atque à probis liberis parentum moroſitas, à civibus ſit patienter ferenda. Quin & ubi atrociſſimas injurias intentaverit, ſinguli potius fuga ſibi conſulent, aut quantamcunque calamitatem ſuſtinebunt, quam ferrum in durum quidem, ſed tamen parentem patriæ ſtringent.

120. Ergò cum ſanctimoniam hanc impugnent *Monarchomachi*, inepta ſecta, & ab aliis jam dudum profligata, neceſſe eſt, ut eorum rationes ſimul ſummitatem tollant, utque adeò majeſtas, quam ipſi regibus tribuunt, talis non ſit.

Quorſum etiam pertinet ipſorum diſtinctio *Majeſtatis* in *realem* & *perſonalem*.

122. Occaſione autem *ſummitatis*, quæ Majeſtati cohæret, politici quæſiverunt: *an dari poſſit monarcha temporarius?* hoc eſt, cujus imperium certo ac definito temporis ſpatio ſit adſtrictum, ut finitò eô iterum privatus fieri debeat, & ad id jure cogi poſſit?

123. Mihi videtur quæſtio *affirmanda* eſſe, quia *ſummum* eſſe, & *temporarium* eſſe non implicant, & ſi illorum principum poteſtas revera pro majeſtate habenda eſt, qui ſponte abdicarunt imperium, & vitam privatam amplexi ſunt, nulla ratio videtur obſtare, cur non iſtorum, de quibus loquitur quæſtio.

124.

ad §. 119. b) *Hic incipit. Pufend.* lib. 7. cap. 8.

124. Nam etsi hi ad depositionem jure cogi possint, coactio autem justa repugnet summitati, non tamen antè locum habet coactio, quàm tempore finito, quo potestas eorum cessavit summa esse.

125. Modo ejusmodi monarcha temporarius non sit obstrictus, ut deposito imperio *rationes reddat* populo, aut *pœnæ* ob rem male gestam sit obnoxius. Nam tum imperium ejus non est *ἀνυπεύθυνον*, ergò nec summum, sed potius habendus erit pro magistratu aliquo majore.

126. Alia controversia est, ub de dictorum applicatione est quæstio, ut dum quæritur; *an Dictator Romanus habuerit verum majestatem?* Hic enim præsupposita ista ad circumstantias factorum ex historiis eruendas debent accommodari, quod hujus loci non est.

127. Porrò neque cum summitate *imperii* pugnat *restrictio* ejusdem, quin potius idem in monarchiis potissimum & aristocratiis dividi potest in *absolutum* & *limitatum*.

128. *Absolutum* imperium monarcha habere dicitur, qui illud administrare potest proprio ex judicio, non ad normam certorum ac perpetuorum statutorum, sed prout præsens rerum conditio videtur exigere, quique adeò proprium ad arbitrium salutem Reipublicæ, prout ejusdem tempora postulaverint, procurat.

129. Verùm quia unius hominis judicium ab erroribus non est immune, & voluntas in prava flexilis, in tanta cumprimis libertate; quibusdam populis consultum visum, ejus imperii exercitium *certis limitibus* circumscribere.

130. Id quod factum, dum ad *certas leges* circa administrationem *partium* imperii in delatione regni regem adstrinxerunt; & si quando negotia summam rerum spectantia, quæque in antecessum definiri nequeunt, inciderent, voluerunt ea suscipi non nisi *præsciente* & *consentiente* populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occasio regi præbeatur à salute regni aberrandi.

131. Vocantur autem istæ leges, quæ potestatem principum ita limitant, *leges fundamentales*, voce legis impropriè & abusivè acceptâ, cùm potius sint *pacta. c*)

132. Denique Rex cum summo imperio aut habet etiam potestatem *alienandi regnum idque dividendi* pro lubitu, aut eadem *destituitur*.

133. Priora regna melioris distinctionis gratia Grotius vocavit *Patrimonialia*, posteriora *Usufructuaria*, quoniam nempe usufructuarius rem, in qua usumfructum habet, alienare non potest, qui in pleno patrimonio potest.

134. Meminisse ergò debeant ii, qui hanc divisionem Grotii impugnarent, denominationem istam non extendendam esse ultra *tertium*, in quo Grotius quærebat similitudinem; & adeò recordari vulgati proverbii, quod *omne simile claudicet*.

135. Quamvis non diffitendum sit, commodiorem fore denominationem regnorum posterioris classis, si locô usufructuariorum vocarentur *fideicommissaria*, quod & alicubi facit Grotius.

136. Cæterum cum à priori quæritur, quænam regna pro usufructuariis habenda, quænam in patrimonio? sic tenendum: Si populus in pactis, quibus consensum suum declaravit, *potestatem alienandi transtulit* in regem, tum haud dubiè regnum erit in patrimonio.

137. Quod si id factum non fuerit, pro *patrimoniali tamen* habendum erit illud, quod *armis* sibi quæsivit rex, aut quod rarò contingit, ubi *suum sibi populum ipse fecit*, exemplo Romuli.

138. Ex illis verò, quæ *ultroneo consensu* in principem translata sunt, pro *usufructuariis* habenda erunt, quæ populus *noluit esse succesiva*, cum eo ipso satis declaraverit, se nolle alienationem principi concedere, cum ne quidem ad progeniem ejus regnum transire voluerit.

139. In *succesivis* (aut ubi dubitatur, an regnum sit electivum an successivum) illa pro *usufructuariis* (& *electivis*) haberem, *d*) ubi

ad §. 131. c) *Inde dicitur in simili*: pacta *dare* legem *contractui*.

d) ubi populus instinctu quasi *intrinseco* solo motus, absque impellente gravi necessitate exteriore regem elegit, ista pro *patrimonialibus*, (*& successivis*) ubi necessitas gravis *exterior* populum ad quærendum sibi regem impulit.

140. Nam si de hac quæstione ab initio delati regni mentio fuisset injecta, præsumendum est, in priori casu regem accepturum fuisse regnum adempta ipsi alienandi & succedendi potestate, in posteriori populum assensurum fuisse regi potestatem alienandi & successionem postulanti.

141. Regulariter enim in contractibus leges præscribit alteri, cujus minus interest, contractum fieri, is verò conditiones quamvis duras acceptat, ad quem major ex contractu redundat utilitas. Ad si populus nulla ad id necessitate adactus sibi regem eligat, majus interesse regis est, quàm populi; sin necessitas gravis populum urgeat, magis populi interest quàm regis.

142. Exerit autem se majestas, ut in definitione *e*) diximus, non solum in *relatione ad subditos*, sed & in *ordine ad partes* extra rempublicam, unde *particula* summæ potestatis, quæ communi nomine *regalia* dici consveverunt, commodè dividi possunt in regalia *immanentia*, ubi prior respectus attenditur, & *transeuntia*, ubi posterior. *f*)

143. Nam divisio alia, quâ regalia dividuntur in *majora & minora*, uti multis tricis est obnoxia, ita magis usum præbet in controversiis ex jure humano, cui etiam eorum debet, definiendis, quam in jurisprudentia naturali, ubi minora æque ad obtinendos fines reipublicæ requiruntur atque majora.

144. Majorem cum primâ divisione convenientiam habet ea, quæ à *finibus* rerumpublicarum est desumpta. Promoventur enim illi tum, si omnia bene & ordine gerantur *in republica*

Dddd 2 &

ad §. *139*. d) *Conf. suprà* §. 139.
ad §. *142*. e) 115.
f) *Ita & dividit Pater in Tabb. Phil. Pract.*

& cives à vi intrinseca reddantur securi, tum, si defendantur adversus *vim extrinsecam* tempore belli. *g)*

145. Itaque regalia vel diriguntur *primario ad unum* horum modorum promovendi fines Reipublicæ, vel inserviunt *communiter utrique. h)*

146. Ad *pacis* tempora pertinet quam maximè *potestas legislatoria, i)* qua imperantes civibus significant, quæ ipsorum circa negotia ad salutem civitatis facientia sit voluntas, cui se cives in pacto constituendæ civitatis submiserunt.

147. Eodem pertinet *potestas pœnas sumendi*, qua intenditur, ut cives tuti sint adversus damna & injurias, quæ à concivibus invicem inferri possunt & solent, & sine qua potestas *legislatoria* foret frustranea.

148. Tum & potestas judiciaria, qua deciduntur controversiæ super rectâ legum applicatione ad facta singularia & factis civium contra leges ortæ. Unde inservit hoc regale potestati *legislatoriæ* & juri *puniendi*.

149. Denique cum singulorum actiones à sua cujusque opinione regantur; plerique autem de rebus ita soleant judicare, prout assveverunt, & prout communiter judicari vident; paucissimi proprio ingenio vera & honesta dispicere queant, inde civitati expedit, ut publicè ejusmodi doctrinis personet, quæ cum recto fine & usu civitatum congruunt, simulque animi civium à puero istis imbuantur. Ejusmodi igitur doctrinas, qui doceant publice, summi imperii est constituere. Quare huc pertinet jus erigendi *Scholas* & *Academias*, item *jus circa sacra* strictè sic dictum.

150.

ad §. *144.* g) *Huc pertinet* princ. procem. Inst. *Hic incipit Pufend.* lib. VII. cap. 4.

ad §. *145.* h) *Quæ respiciunt tempus pacis, sunt immanentia, quæ tempus belli, partim immanentia (v. g. jus conscribendi militem) vel transeuntia, (v. g. jus belli gerendi.) Communia sunt iterum immanentia.*

ad §. *146.* i) *Pertinet potestas legislatoria etiam ad bellum sed secundario dum leges militares constituuntur. Cum illis enim, quibus hæ leges dantur, certè pax est.*

151. Cujus adeo habitudo ad religionem est ista, ut *religionis* debeant dirigi *secundum utilitatem singularum rerumpublicarum.* Hæc enim esset cavillatoria explicatio verborum nostrorum, qui de *fine communi* civitatum loquimur.

151. Cujus adeò habitudo ad religionem est ista, ut *religio* illa *falsa* habeatur, quæ apertè *pugnat* cum tranquillitate rerumpublicarum, quoniam DEUS nunquam voluit ejusmodi doctrinis imbui homines, neque etiam voluisse potuit, quia est autor rerumpublicarum, nec adeo potuit voluisse contradictoria.

152. Sed quoniam unius finis obtinendi plura poterunt esse media, non valet inverso ordine argumentatio; *hæc religio congruit fini civitatis, ergo est vera:* quoniam suprà *l*) ostendimus, ad veram religionem requiri, ut sit à DEO revelata.

153. Id tamen exinde sequetur, principem, qui religionem falsam in republicâ tolerat, quæ tamen non repugnat fini civitatis, non peccare contra *jus naturale* & officium boni principis, sed contra legem divinam *positivam universalem* & officium boni Christiani: Quare Jurisprudentiæ Naturalis defectum hic supplere debet Theologia.

154. Ad tempora *belli* spectat jus belli & pacis, itemque fœderum feriendorum, *m*) quo pertinent jus legendi, armandi & uniendi milites & similia.

155. Utrique tempori æqualiter inserviunt *jus magistratuum constituendorum & indicendi tributa.*

156. Sunt autem istæ partes summi imperii naturaliter ita *connexa*, ut siquidem regularis forma civitati constare debeat, omnes & singulæ penes unum *n*) radicaliter esse debeant. Nam si una vel altera planè *abfuerit*, mancum erit imperium, nec ad finem civitatis procurandum idoneum.

ad §. *152.* l) l. 1. c. ult.

ad §. *154.* m) *Dantur quidem fœdera in pace, sed hæc sunt fœdera non inutilia quidem, non tamen etiam necessaria.*

ad §. *156.* n) *Sive unum hominem, sive unum collegium.*

157 Sin autem istæ *dividantur*, ita ut quædam radicaliter sint penes unum, reliquæ penes alium, irregularem rempublicam & male cohærentem emergere necesse est, quoniam non solum tum una potestas orto dissidio aut inanis erit aut alterius ministra, sed & deficiente hoc pacto voluntatis unione, quæ est anima Reipublicæ, in statu hoc corrupto maxima occasio datur bellis civilibus. *o*)

158. Hæc quanquam manifestissima sint, dantur tamen non pauci, qui divisionem partium summi imperii propugnent, ut exinde *respublicas mixtas* concinnent, quæ, ubi rite temperatæ fuerint, felicissimam, si diis placet, rempublicam producere sint aptæ.

159. Cui fini quidem *Aristotelis p*) autoritatis ne quidquam imploratur, qui de longè diversa mixtura, quàm quæ ad divisionem partium summi imperii spectet, loquitur.

160. Quemadmodum autem *non impossibile* est, dari ejusmodi Respublicas irregulares seu mixtas, *q*) ita, si dantur, necesse est, ut eadem morbidis annumerentur, & frustra se torquent Peripatetici, hac in parte nimium quantum inter se diffidentes, ut mixturam aliquam comminiscantur, quam expetendam atque exoptandam esse jactare possint.

161. His præmissis exponendum nunc paucis erit *officium imperantium & parentium. r*) Quibus præceptis officium summorum *imperantium* constet, ex indole ac fine civitatum, nec non expensis summi imperii partibus perspicuè colligitur.

162. Quemadmodum verò nemo, in quocunque statu vivat, officio suo satisfacere potest, si non exactam obligationis suæ notitiam habeat; ita principi vel maximè incumbit, ut hoc præ-

ad §. *157*. o) Puf. §. 9. 10. 11. 12. 13. 14.

ad §. *159*. p) IV. Polit. c. 8. & 9. *Vide Patr.* Tab. 43. lin. 44. & Tab. 49. membr. 3. *Conf. Puf.* §. *13. 14. ubi de sententia Grotii.*

ad §. *160*. q) *Quod quidem latè defendere vult Hornius* de civitate.

ad §. *161*. r) *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 9.

præceptum ante omnia observet: DISCE, QVÆ AD PLENAM COGNITIONEM OFFICII BONI PRINCIPIS PERTINENT.

163 Tum generalis lex summorum imperantium est hæc: SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO. Ea enim intentione in istos imperium est collatum, ut per id procuraretur finis, ob quem civitates sunt institutæ. Inde credere iidem debent, nihil sibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

164. Ad hunc finem dirigendum est exercitium particularum summi imperii. Hoc est: *Cives bonis moribus imbuendi; Commodæ leges ferendæ; Eadem executioni dandæ. Pœna rectè temperandæ; Injuriæ civium mutuæ prohibendæ; Idoneis & probis ministris utendum; Tributa rectè exigenda & collocanda; Facultates civium promovendæ; Factiones prohibendæ; Adversus invasiones exterorum vires parandæ.*

165. Officium *subditorum s*) est vel *generale*, vel *speciale*. *Illud* oritur ex communi obligatione, qua isti imperio civili sunt subjecti. *Hoc* verò ex peculiari munere & functione, quæ per summum imperium singulis est injuncta.

166. Officium *generale* respicit vel *rectores civitatis*, vel *totam civitatem*, vel *concives*.

167. Unde præceptum *primum*: RECTORIBUS CIVITATIS PRÆSTA REVERENTIAM, FIDELITATEM ET OBSEQUIUM.

168. *Secundum:* SALUTE ET INCOLUMITATE TOTIUS CIVITATIS NIHIL HABE CARIUS.

169. *Tertium:* CUM CONCIVIBUS VIVE AMICE ET PACIFICE.

170. Circa *specialia* officia commune præceptum est: NON AFFECTA NEC SUSCIPE OFFICIUM IN REP. AD QVOD TE INEPTUM DEPREHENDIS.

171. Quod *singulas* officiorum partes attinet: qui *consilio* suo rectoribus civitatum assistunt; qui publicè constituti sunt ad *sacra*

ad §. 163. s) *Huc pertinet Puf. de O. H.* l. 2. c. 18.

sacra obeunda; queis publicè injunctum, variarum rerum *scientia* animos civium imbuere; qui *juri dicundo* præficiuntur; quibus *armorum* cura commissa; qui ad *militandum* conducti; quorum opera civitas apud *exteros* utitur; qui *opibus civitatis* colligendis aut dispensandis præsunt, illi omnes actiones suas eò dirigere debent, ut *tranquillitas publica* tam intra quam extra civitatem conservetur, & *opum abundantia* comparetur, hoc verò potissimum fieri sibi persvadebunt, si præscriptam hac parte ab imperantibus normam observent.

CAPUT. VII.

De
Officiis Viventium in Civitate Circa Pœnas.

SUMMARIA.

*C*ONNEXIO. §. 1. *In difficili doctrina pœnarum separandæ ante omnia quæstiones otiosæ* §. 2. 3. 4. *Per pœnam hic non intelligitur conventionalis* §. 5. *sed quæ ob delictum infertur invito.* §. 6 *In qua vel respicitur persona* 1. *ad id quod infertur* §. 7. *quod vel est ablatio lucri* §. 8. *vel positio damni* §. 9. *vel positio damni in bono corporis vel honore*, §. 10. *vel* 2. *ad personam inferentem, quæ vel Deus* §. 11. *vel homo quicunque* §. 12. *vel superior* §. 13. *vel* 3. *ad intentionem inferentis. quæ vel respicit damnum illatum* §. 14. *ut aut reparetur*, §. 15. *vel malum futurum, in aliis ut assecurentur, in delinquentibus ut emendentur* §. 16. *unde quatuor sunt fines pœnarum* §. 17. *& pœna hoc intuitu sumitur tripliciter.* §. 17. 18. 19. *Ex prima classe huc pertinet positio damni in bonis quibusvis* §. 20. 21. *Ex secunda ea, quæ infertur à superiore* §. 22. 23. *Ex tertia, quæ intendit primariò emendationem* §. 25. 26. 27. *Quibus notatis formatur definitio pœnæ* §. 28. *& ad aliorum defi-*

definitionem respondetur §. 29. 30. *Parem non posse puniri à pari* §. 31. *Ostenditur: emendationem esse primarium pœnarum finem,* §. 32.-- 44. *& sub ea reliquos fines comprehendi* §. 45. *Differentiæ accuratæ pœnæ & vindictæ* §. 46.47. 48. 1. *intuitu status* §. 49. 2. *intuitu personæ inferentis* §. 50. 3. *intuitu intentionis* §. 51. *Et pœna & vindicta vel justa est, vel injusta* §. 52. 53. 54. *Pœna propriè dicta medicinalis est* §. 55. *An detur planè officium hominum intuitu pœnarum?* §. 56. *Non posse hanc quæstionem deduci ex statu integritatis.* §. 57. 58. *Resolvitur quæstio in partes.* I. *An detur officium punientis?* §. 59. *Princeps obligatus est ad pœnam inferendam* §. 60. *non tamen debet pœnam illi qui deliquit* §. 61. 62. *sed obligatus est Reipublicæ* §. 63. *Laxior est obligatio Principis quàm magistratus,* §. 64. *Nec obstat, quod princeps habeat jus puniendi, quia hoc jus habet intuitu delinquentis* §. 65. 66. II. *An detur officium puniendi? Delinquens debet pœnam* §. 67. *scilicet pati* §. 68. *Quid hic denotet pœnam pati* §. 69.--77. *scilicet teneri ad actus pœnam antecedentes vel concomitantes peragendos, & ad solvendam mulctam pecuniariam* §. 78. 79. *Respondetur dissentientibus ob rationes: quod nemo obligetur ad impossibilia,* §. 80. 81. *quod delinquentes vinculis constringantur* §. 82.-- 85. *quod inutilis sit conventio de non resistendo in pœna* §. 86.--96. *quod pœna debeat inferri invitis,* §. 97. 98. 99. *Præcepta. Unum respiciens delinquentem; PERFER POENAM à SUPERIORE INFLICTAM* §. 100. *Generale respiciens punientem: PUNI DELINQUENTES, QUANTUM AD UTILITATEM REIPUBLICÆ OPUS EST.* §. 101. *Speciale primum: PUNI ACTUS, DAMNUM REIPUBLICÆ INFERENTES ET EMENDABILES.* §. 102. *Unde non puniendi actus merè interni* §. 103. 104. *lapsus minutissimi,* §. 105. 106. *actus, quorum contrarii coactionem respuunt,* §. 107. *delicta leviora.* §. 108. *res obscurissimæ disceptationis* §. 109. *vitia animi omnibus hominibus communia* §. 110. 111. *inolita mala, quæ tolli nequeunt* §. 112. *Hæc omnia obtinere regulariter & pati exceptiones* §. 113.--117. *Præceptum speciale secundum: PUNI*

NI, QUANTUM AD EMENDATIONEM COMMUNEM EST OPUS. §. 118. *Pœnæ debent esse proportionatæ delictis* §. 119. 120. *Quænam requirantur ad proportionem illam inveniendam* §. 121. -- 128. *Præceptum juris Divini positivi: IN HOMICIDIUM ET ALIA DELICTA LEGE DIVINA EXPRESSA POENA CAPITALI ANIMUM ADVERTE* §. 129. -- 131. *Unde Princeps in iis non potest dispensare* §. 132. *sed tamen certis casibus pœnam differre* §. 133. *Quænam sint illa delicta?* §. 134. -- 140.

§. I.

DIspiciendæ nunc forent in specie *partes* summi imperii, & quæ circa ea peculiariter observanda occurrerent. Sed quoniam hic quidem non adeò magnæ aut difficiles ortæ sunt controversiæ, & quæ hac parte notanda veniunt, jam aliis *a*) exposita sunt fusius, atque distincte, quibus, quod addamus nihil superest; ista quidem transeant.

2. Non ita transire patiemur illam partem, quæ in *pœnis* inferendis est occupata, quoniam circa eandem multæ quæstiones se offerunt intricatæ, & in quarum expositione sudarunt excellsissima ingenia. *b*)

3. Ubi tamen mox separandæ erunt quæstiones *otiosæ* ab iis, quarum non pudere debeat eum, qui veram, non umbratilem sectatur sapientiam.

4. Ad *otiosas* refero illam, *ad quam justitiæ speciem pœnarum irrogatio pertineat*? Ubi variè diffident; aliis ad justitiam universalem, aliis ad commutativam, aliis ad distributivam, aliis denique ad tertiam aliquam justitiæ particularis speciem, cum quibus & nos

ad §. 1. a) *Vide Puf.* lib. 8. cap. 1, 2, 4, 5. 6. seqq.

ad §. 2. b) *Caput de Pœnis uti in Grotio est prolixissimum, ita & circa singulas ferè lineas, quod ibi taxent, invenisse se putant Commentatores Grotiani. Dn. Pufendorffius doctrinam hanc tractavit* d. l. 8. Cap. 3.

& nos facimus, provocantibus. Sed cui usui? cum suprâ totam hanc justitiæ divisionem ut inutilem rejecerimus. *c*)

5. Quod *reliqvas* attinet, præmuniendus anteà intellectus est distinctô *conceptu pœnæ*, quoniam vocabulum hoc multis *ambigutatibus* est obnoxium. *d*)

6. Id maximè indubium est, per pœnas hic intelligi aliquid, quod *hominibus propter delicta* & *invitis* quidem accidit, unde sequitur, *pœnam conventionalem*, à qua stipulatio pœnalis denominatur, hujus loci non esse.

7. Eorum autem, quæ hominibus delinquentibus accidunt, varia sunt genera, sive ipsum *id, quod* propterea infertur delinquentibus, respicias, sive *personam* inferentem, sive inferentis *intentionem*.

8. Intuitu *ejus, quod* infertur delinquentibus; Pœna I. dicitur *latè*, ut sub se comprehendat *ablationem lucri*, quod delinquens revera habet, vel quoad rem ipsam vel ejus æstimationem, vel certè habuit, si eandem consumserit aut perdiderit vel donaverit. Ita dicitur: *lucra delinquentibus in pœnum esse auferenda*.

9. II. *Strictè* pro *positione solum damni*, quando delinquenti bonum aliquod aufertur, in quo lucrum ex delicto non habuit, sive id bonum sit bonum fortunæ, sive bonum corporis: Ad illa refer divitias & honorem, ad hæc sanitatem (per quam non tam intelligo absentiam morbi quàm doloris) membrorum integritatem, vitam. *Ita pœna opponitur reparationi damni.*

10. III. *Strictissimè* pro *positione damni in bono corporis vel etiam in honore*, & ita pœna pecuniaria *mulcta* dicitur & sæpius pœnæ opponitur.

ad §. 4. c) *L. 1. c. 1.* §. 106.

ad §. 5. d) *Mihi quidem videtur neglectus homonymiæ in vocabulo* pœnæ & vindictæ *præcipua causa esse tot & tantarum collisionum, quæ eruditis in hac doctrina acciderunt, quas omnes, ut spero, facillimè evadere ac observare poteris, si modo ea, quæ hic à* §. 6. ad 27. & à § 46. ad 54. *notavimus, probè concoquas.*

11. Intuitu *personæ* inferentis itidem pœna supponitur I. *Latè* pro illa etiam, quæ à *DEO* hominibus ob quævis delicta infertur, sivè id fiat immediatè, sive mediantibus hominibus. Ita *morbi* & alia *mala*, quæ casibus annumerare solemus, pœnarum nomine veniunt, quatenus nempe DEUS per eadem delicta nostra punit. Sic item *vulnerationes* & *incendia*, aut *rapinæ* ab hominibus illatæ pœnæ sunt, quatenus DEUS his instrumentis utitur.

12. II. *Strictè* pro ea, quæ ab *homine* infertur homini, sive ille inferens sit *par*, sive *superior*. Ita *vindicta* & *pœna* sæpius sumuntur promiscuè.

13. III. *Strictissimè* pro ea, quæ à *superiore* dictatur delinquenti subjecto. Et tum *pœna vindictæ* opponitur.

14. Denique intuitu *finis*, quem intendit inferens, pœna variè accipitur; quod, ut rectius intelligatur, notandum, hoc passu vel respici ad malum *preteritum*, vel ad *futurum*.

15. *Præteritum* vel est *damnum illatum personæ læsæ*, ut illud *reparetur*, vel est delictum ipsum & *contemptus superioris*, ut *expietur*.

16. *Malum futurum* vel consideratur in *læso* & *aliis*, qui iterum vel similiter lædi possunt, ut *assecurentur*, vel in *delinquente & aliis*, qui iterum vel similiter peccare possunt, ut *emendentur*.

17. Habes adeò *quatuor* fines, quos intendere possunt, qui delinquentibus aliquid inferunt, *reparationem*, *expiationem*, *assecurationem* & *emendationem*. Horum respectu *pœna* accipitur I. *latè*, ut omnes hos *quatuor* fines sub se comprehendat & ita etiam *reparationem*.

18. II. *Strictè*, ut reparationi opponatur, & reliquos *tres* saltem fines intendat: Sic tamen, ut ex istis vel *principaliter* intendatur *assecuratio* vel *emendatio*.

19. III. *Strictissimè* pro ea, quæ solam *expiationem* intendit.

20 Jam videndum, quænam ex tot acceptionibus sit *hujus* loci. Ex *prima* classe hic exulat *ablatio lucri*, ut quæ est pœna impropriè dicta, & pertinet ad caput libri secundi de non lædendis aliis. Unde & in jure separantur actiones *rei persecutoriæ à pœnalibus*.

21. Dein-

21. Deinde etsi pœna, quæ *bonis corporis vel honori* infertur, haud dubiè sit nobilior species pœnæ quam *mulcta*, tamen hoc loco sub pœna etiam comprehendimus mulctam.

22. Ex *secunda* classe aliena à nostro instituto est pœna latè accepta, quia de jure *DEI* in homines hoc loco non agimus, sed de officiis hominum inter se, & quia tractatio de pœna divina non pertinet ad ICtos, sed Theologos.

23. Iterum huc non quadrat, quæ infertur ab homine *pari*, quia jam occupati sumus in exponenda particula majestatis, quæ locum habet in civitate inter imperantes & parentes, & quia id quod inter pares infertur propter delictum, magis vindicta est quam pœna.

24. Ex *tertia* classe pœna, quæ tendit ad *reparationem* damni, est improprie dicta, quia & hæc pertinet ad caput de non lædendis aliis.

25. Illa verò pœna, quæ solum tendit ad *expiationem* propter delictum tantum, ad species pœnarum divinarum pertinet, quia homo nunquam debet in puniendo spectare solum malum præteritum, sed semper reflectere ad bonum aliquod futurum.

26. Denique quæ magis intendit *assecurationem* præ emendatione, potius vindicta est quam pœna.

27. Igitur remanent ex tot significatibus & quidem ex classe *primâ* pœna, quatenus infert *propositionem mali cujuscunque*, ex classe *secunda* pœna, quæ à superiore dictatur inferiori, ex tertiâ pœna, quæ intendit primario *emendationem*.

28. Ex his jam formamus *definitionem pœnæ*, quod sit *positio mali seu dolor, quem propter delictum infert superior inferiori invito, in emendationem communem civium.*

29. Alii ita definiunt, *e*) quod sit *malum passionis, quod infligitur ob malum actionis*: contra quam definitionem varii varia afferunt, alii, quod pœna aliquando consistat in *actione* delinquentis, alii, quod non omne delictum sit *actio*. Sed ad ista quidem facilis est responsio, & poterunt ea omnia evitari, si istam definitionem

 tionem

ad §. *29*, e) *Ut Grotius & Pufendorffius.*

tionem brevi & succincta periphrasi circumscribas, quod faciunt alii: *pœna est dolor illatus propter delictum. f)*

30. Nos verò ideò ab ista definitione abstinemus, quoniam omittit mentionem *personæ* pœnam inferentis & *finis*, quam princeps in pœnis intendere debet: per quæ tamen requisita pœna quàm maximè differt à vindicta. Ad vindictam autem poteris applicare præcedentem pœnæ definitionem.

31. Quod *personam* pœnam inferentem concernit, notum quidem est, quod Grotius *pari* quoque tribuat potestatem pœnæ inferendæ illi nimirum, qui simile delictum non admisit. Sed quemadmodum Vir summus per *pœnam* sæpe nihil aliud intelligit quàm *coercitionem verbalem*, deceptus forte, in eo quod hæc, ut pœna nostra intendat emendationem, quæ tamen in se admonitio potius est, quam pœna aut pœna non nisi impropriissimè dicta *g)* ita arbitratur, quasi per vitam à delictis abstinentem homo nanciscatur *superioritatem* aliquam in alterum hominem, cum tamen hic non sufficiat superioritas qualiscunque, sed requiratur superioritas imperii.

32. Pœnarum *finem* quod attinet, multifariæ sunt Doctorum, qua veterum qua recentiorum dissensiones, *h)* in eo tamen ferè conveniunt, *reparationem & restitutionem damni* proprie hujus loci non esse.

33. Sed quod *expiationem*, *assecurationem & emendationem* concernit, duo hic probanda erunt, initio, quod ex his *emendatio* & quidem non delinquentis sed *communis civium* sit *primarius* pœnæ proprie dictæ finis, deinde, quod sub hoc fine *reliqui secundariò* lateant.

34. *Prius* non melius demonstrare possumus, quàm si reliquos fines à classe finis primarii removeamus. *Expiationem* quod concernit, poterit equidem *DEUS*, ut creator hominis, multa in hominem

f) *Ut Dn. Becmannus* in Meditation. Polit.

ad §. *31.* g) *Unde & nos hunc pœnæ significatum omisimus.*

ad §. *32.* h) *Quas recensent Grotius & Pufendorffius.*

nem, quæ homini non licent. Et uti nullum est dubium, quin potentissimum numen, salvâ suâ sanctitate creaturas possit in nihilum redigere, ita multo minor ratio dubitandi est, quin possit in pœnis delinquentium intendere primario solam expiationem.

35. Et profectò nullus alius est finis *pœnæ æternæ*, quippe qua post hoc ævum neque ad assecurationem neque ad emendationem est opus.

36. Homo autem id facere *nequit*, tum quoniam deficit ratio, quâ mediante concipimus, quod DEUS sine contradictione morali hunc finem possit intendere; Neque enim homo hominis creator, neque inter hominem & hominem tam infinita essentiarum distantia est, quæ est inter DEUM & hominem. Et jam supra inculcavimus, quod nulla sit societas hominum verè inæqualis, sed omnes sint mixtæ.

37. Quare cum *summus princeps* etiam subditis suis teneatur ad officia humanitatis, *inhumanum* esset, si ob solum malum præteritum homo vellet afficere hominem præprimis pœnitentem & veniam commissi postulantem.

38. Accedit, quod jus puniendi *sit particula majestatis*. At verò has, diximus jam, subordinari debere tranquillitati reipublicæ tanquam bono futuro.

39. Unde non mirare, quod si homo in pœnis tantum respiciat malum præteritum, id ad vitia spectet, & *crudelitatis* nomine insigniatur, sin Deus id faciat, vitium non sit, quia cum Deus homo non sit, neque id omne quod inhumanum est, contradictionem in Deo involvit.

40. Restat *assecuratio* & *emendatio*. *Utramque* equidem princeps in pœnis intendit, ut mox dicemus, sed *magis tamen emendationem* quam assecurationem, quia hic quærimus potissimum finem, qui distingvat *pœnam à vindicta*, at assecuratio etiam in vindicta locum habet.

41. Scilicet *emendatio assecurationem* sub se comprehendit, non vice versâ assecuratio emendationem.

42. Nem-

42. Nempe *par* tuetur saltem *libertatem suam* adversus parem & tranquillitatem propriam, quâ si fruatur, ipsius non interest, bonus sit iste, cum qvo vivit in hoc orbe, an malus; at in *Republica princeps* studet *bonos* efficere suos cives propositione præmiorum & pœnarum.

43. Denique quod *emendationem* attinet, illa est vel *delinquentis*, vel *aliorum*, qui similiter delinquere poterant. *Prior sæpe* intenditur, *posterior semper* in pœnis à republica inflictis, quia nempe in emendatione communi latet etiam emendatio delinquentis, non vice versâ. Facit quod omnia regalia magis respiciant utilitatem communem quam singulorum.

44. Docet hoc exemplum *pœnarum capitalium*, in quibus nullô modô respicitur ad emendationem delinquentis.

45. Jam facilè patet, etsi *emendatio* communis sit finis primarius pœnarum, quod tamen eadem sub se comprehendat & *expiationem* & *assecurationem*. Nam si v. gr. homicida capite puniatur, finis pœnæ est, ut alii delinquentes *exemplum inde capiant* & peccare dediscant; quod si fiat, communiter simul *assecurantur* cives, ut ipsi sint de tali crimine securi, principi autem pariter de *contemptu* delinquentis, quantum fieri potest, *satisfit*.

46. Ostendamus modò, quomodo à *pœna* differat *vindicta*, cujus tot propè sunt acceptiones quàm pœnæ, quia vindicta & pœna sæpius promiscuè usurpantur à scriptoribus. *i)*

47. Quamvis verò non facilè apud scriptores antiquos deprehenderim, *vindictæ* vocem usurpari de eo actu, qui tendit ad *propulsationem injuriæ imminentis*, ex modernis tamen nonnulli hoc vocabulum eo extendunt, sed abusive puto.

48. Cæterum uti iterum non subest dubium, quin hujus loci non sit *vindicta divina*, de qua Theologi plura docent, ita quod *humanam* concernit, differentiæ vindictæ à pœna optimè apparebunt ex illius definitione. Est enim *vindicta* propriè dicta *positio mali*

ad §. 46. i) *Vide omnino, quæ prolixæ de vindicta disserit & cum Struvio controvertit Dn. Henniges* in comment ad Grotium, *quæ controversia tamen fortè notata vindictæ homonymia tolli posset.*

mali, quæ infligitur delinquenti à pari, quem læsit in statu naturali, cum in finem, ut ipsi læso in posterum caveatur.

49. Ergò *pœna* 1. locum habet in *statu civili*, *vindicta* inter eos, qui degunt in *statu naturali*.

50. 2. *Pœna* infertur ab *imperante* subdito, *vindicta* pari à *pari*.

51. 3. *Pœna* primariò intendit *emendationem communem vindicta assecurationem propriam* læsi. Nam etsi in statu naturali quilibet pro se actiones suas dirigere debet, ut non lædatur tranquillitas communis, tamen nullus habet potestatem eo dirigendi actiones aliorum, quippe ad quod requiritur imperium.

52. Utrumque vocabulum & *pœnæ & vindictæ* ex eorum genere est, quæ à justitia & injustitia abstrahunt, unde & pœna & vindicta dividuntur in *justam* & *injustam*. Nos utrobique *justam* definivimus tanquam analogatum nobilissimum.

53. Nam quod *pœnam* attinet, illa *injustitiæ* notam contrahit, si eam inferre velit *par*, aut si superior inferat eandem ob *solam delectationem*, propter contemptum sibi illatum &c.

54. *Vindicta* autem *injusta* est, si *par in civitate*, ubi locus judiciis est, se vindicare velit, aut ubi par in statu naturali in vindictâ intendat primariò *emendationem delinquentis vel aliorum*, aut *assecurationem communem* aliorum.

55. Appellatur verò *pœna* propriè dicta, quam definivimus, communi Politicorum stylo *pœna medicinalis* eleganter & apposite, quia ut medicus adhibendo medicamenta intendit sanitatem individui humani ægrotantis; ita Princeps adhibendo pœnas intendere debet rectitudinem corporis moralis, id est, reipublicæ laborantis morbis moralibus.

56. Et profectò si ulla doctrina moralis illustrari potest simili physico, certè doctrina de pœnis potest, in tantum, ut nulla ferè quæstio sit pœnas concernens, in qua non officio boni Medici ad officium punientis aptissimè institui possit argumentatio, modò *quæstionem præjudicialem* difficilem illam & intricatam: *an detur*

plane officium hominum intuitu pœnarum? excipias, utpote quæ aliunde quæsita argumentorum pondera requirit.

57. Id tamen exinde jam apparet, si jus pœnarum & quæstiones circa idem occurrentes *ex statu integritatis* vellemus deducere vel formaliter vel normaliter, æquè nos ineptos fore, ac si remitteremus medicum de officio suo sollicitum ad statum illum perfectum morbis & vitiis carentem.

58. Quin & fictionem committeremus Christiano homini parum convenientem, si ex isto fortè præsupposito, quod in statu integro omnes actiones Magistratus in commodum subditorum directæ fuissent, aliquid ad quæstiones de pœnis faciens vellemus inferre, quia aliquoties jam demonstravimus, in statu integritatis nullas futuras fuisse Respublicas.

59. Ad rem: quæstio: an detur aliquod officium hominis intuitu pœnarum? in *duas* partes dividenda est, quarum *prima* quærit *de officio punientis*, *altera de officio puniendi.*

60. Quod priorem attinet, assero; *superiorem in Republica obligatum esse ad pœnam inferendam.* Hujus assertionis veritas perspicua erit, si modo declaraverimus, cui superior obligatus sit & quodnam sit fundamentum obligationis.

61. Vulgaris locutio est: *pœnam deberi illi, qui deliquit. l*) Quæ tamen locutio planè est *ἄκυρος*. Nam cui proprie debetur aliquid, is in debitorem jus habet, ut debitum illud ab ipso possit exigere. Quis autem dixerit delinquentem jus habere, ut à magistratu pœnam sibi infligendam postulare queat?

62. Neque tamen propterea arbitrarer, sensum locutionis esse istum, *m*) quod magistratus à sontinus pœnam legibus definitam jure suo possit exigere. Nullum enim fortè poterit exemplum dari locutionis similis, per quam qualitas aliqua activa per contrariam circumscriberetur; quin potius id putarem indicari per illam locutionem: *Magistratum alii debere, ut pœnam inferat delinquenti.*

63. Ne-

ad §. *61.* l) Vid. Puf. §. 5. p. 1155. N. Edit.

ad §. *62.* m) *Quod putat Dn. Puf.* d. l.

63. Neque enim valet illatio, pœna non debetur delinquenti, ergo superior nemini obstrictus est, ut eam exigat. Cui ergo tenebitur? Haud dubiè *Reipublicæ.* Probationem pete ex capite præcedenti, ubi ex lege generali officia summi principis concernente: *Populi salus suprema lex esto*, mox deduximus *n*) officium speciale *de pœnis rectè temperandis.* Sine pœnarum enim irrogatione salus publica non potest consistere.

64. Quoniam verò determinatio salutis publicæ in Republica pertinet ad principem, non ad privatum, & quia princeps in republica superiorem non habet, magistratus verò inferior est sub principe, inde sequitur, *laxiorem* esse obligationem *principis* quàm *magistratus.* *Illius* quidem cum potestate aggratiandi quandoque conjunctam (de qua mox) & imperfectam, *hujus* autem perfectam & potestate veniam concedendi destitutam.

65. Nec obstat, si dicere velis, *superiorem* habere tamen *jus* ad pœnam inferendam, ergo respectu unius ejusdemque actus citra fugam contradictionis eum non posse *obligatum* esse. Nam ista contradictio saltem apparens est, quoniam hæc duo prædicata non ad idem referuntur. *Jus* habet superior intuitu *delinquentis* & aliorum, qui ipsum in exercitio hujus actus impedire volunt; *obligatus* est intuitu *DEI* & *Reipublicæ.*

66. Ita *pater jus* habet coërcendi & emendandi *filium*, & tamen *DEO & Reipublicæ tenetur*, ut hoc jus traducat in actum. Ita *minister publicus jus* habet faciendi, quod Princeps ipsi præcepit, sed nihilominus *Principi tenetur* ad factum præstandum.

67. Id tamen, ut ad alteram quæstionis partem veniam, ex ista objectione firmissimè poteris inferre: *delinquentem propriè teneri ad pœnam*, seu: *à delinquente deberi pœnam. o)* Nam si superior habet jus erga delinquentem ei inferendi pœnam, necesse est, ut huic juri in delinquente correspondeat obligatio, quia jus & obligatio sunt correlata, quorum unum sine altero existere nequit.

Ffff 2 68.

ad §. 63. n) *Et quidem ex ipso Pufendorffio.* Vid. cap. præced. §. 163. 164.

ad 67. o) *Dissent. Puf.* §. 4. p. 1048. Ed. prim.

68. Imo hoc ipsum jus suo modo nos ducet ad declarandam obligationem delinquentis ad pœnam. Nam quia jus superior *habet ad inferendam* pœnam, delinquens obligatus erit non nisi ad pœnam *patiendam*.

69. Sed *pati pœnam* est phrasis ambigua. Etsi enim pœnam definiverimus per positionem mali vel doloris, tamen *pœnæ executio* sub se comprehendit *plures actus* alios antecedentes proximè illationem doloris, quare & pœna hoc loco sumitur pro complexu illorum actuum omnium & *malum immediatè inferentium*, & *proximè antecedaneorum*.

70. Ad *antecedentes* illos actus refer, v. g. adscensionem scalæ ad patibulum ducentis, porrectionem colli ad pœnam gladii, vel ad circumdandum laqueum, haustum veneni.

71. Actus verò, qui *immediatè dolorem* inferunt & ita formale quasi pœnæ continent, vel sunt ita comparati, ut *naturæ hominis animali* repugnent, vel ita, ut dolorem in homine excitent, *quatenus homo est* & à bestiis differt.

72. Ad *priorem classem* refer eos, qui vitam tollunt & structuram ac cohærentiam partium corporis, qua internarum, qua externarum, solvunt & destruunt.

73. Ad *posteriorem* pertinent illi, qui hominem privant divitiis & honore, *mulcta* nempe & *infamia*.

74. Etsi vero utrobique homo *repugnantiam* aliquam sentiat, dum alterutro modo pœna ipsi infertur, ibi quidem *per instinctum physicum* & animalem, hic per *inclinationem communem* hominum famam & divitias conservare studentium, tamen hæc repugnantia est ejusmodi, ut homo recta ratione utens & se debito modo præparans, utrobique eandem vincere possit, modo *dolor* non sit *nimis acutus* & *durabilis*.

75. Ergo *pati pœnam* vel denotat *non resistere potestati publicæ, dum ipsum dolorem ipsi infert*, vel denotat *non resistere potestati publicæ, sed potius sponte quasi peragere actus pœnam proxime aut antecedentes vel concomitantes*.

76. Prior

76. *Prior* significatus hujus loci non est. Nam etsi, ut diximus, homo ad istos patienter ferendos natura sit aptus, tamen rarissima sunt hominum ejusmodi exempla, ut adeò legislatores communiter non censeantur voluisse subditos suos ad hunc gradum patientiæ obstringere, tum quia princeps in imponenda obligatione subditis suis regulariter, & ubi summa necessitas & utilitas Reipublicæ non exigit contrarium, non eam perfectionem exigere debet, cujus homo in idea quasi perfectus capax est, sed memor esse humanæ imbecillitatis, tum quia hæc obligatio nullam utilitatem afferret Reipublicæ, & imò finem communem, pœnarum nempe emendationem communem non adeò commodè assequeretur, si non delinquentes in ipso actu ultimo pœnæ aliquam repugnantiam declararent; tum quoniam non rarò per pœnas inferuntur dolores acuti & durabiles, ad quos patienter perferendos ne quidem Stoicorum aut Epicuri sapiens esset sufficiens.

77. Excipiendam tamen esse arbitror ab hac pœnarum classe *mulctam pecuniariam*, utpote in qua cessant rationes memoratæ. Neque enim ad eam patienter ferendam requiritur tolerantia extraordinaria, sed communis, neque ipsa ad emendationem ut forte aliquod remedium adhibetur, sed est infimus pœnarum gradus.

78. Ergo dum diximus, delinquentem esse obligatum ad pœnam patiendam, *hic sensus est*, teneri eum *ad peragendos actus immediatè* pœnam *antecedentes, vel eandem concomitantes*, per quos tamen ipse dolor immediate non producatur, aut teneri *ad solvendam mulctam pecuniariam.*

79. Nec obstat, quod videatur appetitus humanus ex natura sua etiam illos actus abhorrere, quos certo secuturos esse scit malum aliquod dolorem inferens, quippe observationem hanc multas pati instantias, vel exemplo vitiorum hominum declarari potest; & nota est historia de eo, cui sub metu visus amittendi Medicus vinum interdixerat, poculum nihilominus maximo appetitu arripiente & exclamante: Vale amicum lumen.

80. Jam paucis respondendum est ad erudita dubia, quæ contra opinionem nostram proponi solent. Nam initio illud afferri posset; supra *p)* nos dixisse, rempublicam naturaliter originem debere pactis populi cum rege, ex natura verò *pactorum* constare, quod *ad impossibile* nemo se obstringere valeat, *q)* jam autem mortem, vulnera vel alia corporis damna ferre, & ei inferenti non resistere homini esse impossibile, cum hæc mala necessitate naturali, quantum possit, fugiat, nec aliter facere possit. *r)*

81. Sed, uti jam diximus, non videri absolutè rem humana constantia majorem, *s)* mortem citra reluctantiam admittere, ita simul concessimus, cum ut plurimum ea res constantiam mortalium vulgarem superet, non præsumi hominem ultrò per pactum suum sese ad tale quid voluisse adstringere. Quippe cum non minus leges humanæ ferri quam pacta iniri debeant cum sensu humanæ imbecillitatis.

82. Deinde quod affertur, *t)* ei, *qui pacto* tenetur, *credi*, ad *supplicium* autem, qui dicuntur, eos *vinculis* constringi aut satellitibus custodiri; indicio, quod non videantur pactis ad non resistendum *satis obligati esse*, ad id varia regeri poterunt.

83. Nam *primò* mutatur controversiæ status. Quæritur, *an quis se pacto ad pœnam ferendam obligare possit*? Alia est quæstio: *an per pactum delinquens satis obligatus esse credatur?* Prior ex natura pactorum & hominum in statu corrupto quidem, sed quatenus adhuc rectus est, viventium deducenda est, posterior respicit ad homines corruptos qua tales.

84. *Secundo* multæ dari possent instantiæ, si quis ex eo, quod vinculis constringantur delinquentes, inferre velit, quod non satis se obligare potuerint per pacta. *u)* Nam in genere illis, qui revera

ad §. 80. p. Hoc libro 3. cap. 6.

q) Per dicto libro 2. cap. 7.

r) *Vide quæ ex Hobbes. refert ex Puf.* III. 7. 5 p. 360. seqq.

ad §. 81. s) *Dn. Puf.* d. l. p. 361. seq.

ad §. 82. t) *ap. Dn. Puf.* d. l. p. 362. *ex Hobbesio.*

ad §. 84. u) Puf. d. p. 362.

revera mediantibus pactis tenentur, non ita absolutè creditur, quin violenta sæpius præsidia cautè disponantur prohibendæ ipsorum perfidiæ.

85. *Tertiò* vinculis constringuntur delinquentes, non tam propter actus antecedentes proximè pœnam aut concomitantes, sed propter fugam naturalem actuum immediatè dolorem ponentium.

86. Ulterius solet distinctio inter modos paciscendi afferri; x) Sic *frequenter pacta* iniri, *nisi constituta die hoc fecero, interfice*, id est, jus habebis capitale supplicium à me exigendi, nisi hoc fecero. At tale pactum: *Nisi fecero, interficienti non resistam*, iniri, & *inusitatum* esse & *inutile*, sive duo *concives* ita paciscantur, sive *civitas* cum cive, sive duo, qui in *libertate naturali* vivunt.

87. Etenim *concives* inter se ita pacisci non posse, quia jus interficiendi in civitatibus privato concedi non potest. Ut *civitas cum cive* tale pactum ineat, inutile esse, sufficere enim, ut ipsa possit nocentibus pœnam infligere, si singuli cives fidem dent, quod non velint eum, à quo supplicium sumendum, per vim defendere. Iis qui in *libertate naturali* vivunt, itidem tale pactum inutile esse. Nam in statu merè naturali, si occidere cupias, jus habere ex ipso statu, unde hic ne quidem pacto opus esse, ut interficere liceat, nisi præcesserit pactum de non interficiendo ante præstitutum diem. Quin nec cum pacti hujus efficaciam aliquam se exerere, quoniam si præstitum non sit die veniente, non obstante hoc pacto, redeat status hostilis, in quo omnia licent, adeoque & resistere.

88. Hic fateor equidem suô modô vera esse: quod si ita pactum fuerit; *interfice me, si hæc non præstitero, inutile esse* alterum pactum; *nisi hæc fecero, interficienti tibi non resistam*, quatenus nimirum inutile accipitur pro *superfluo* & quod non novum producit effectum. Nam, ut modo diximus, eo ipso, dum in alterum jus

ad §. 86. x) Quoad hunc & seq. §. vide iterum doctrinam Hobbesii ap. Dn. Pufend. d. p. 362. *unde etiam petiimus, quæ habentur* §. 89. 90.

jus seu potestatem me interficiendi sub certa conditione transfero, eo ipso promitto, quod ipsi jus suum exercenti nolim resistere, quia jus ridiculum est, quod non possum securè in actum deducere, & simile aliàs foret hæc translatio potestatis inteficiendi invitationi illius, qui hospites convocabat, & claudebat fores.

89. Ergo quemadmodum in statu naturali *omnium pactorum* vis huc redit, ut non solum *intrinsecam necessitatem* afferant conventa præstandi, sed & utrique *jus dent* recusantem vi compellendi malo aliquo ipsi intentato: adeoque in hunc sensum pacta in genere resolvuntur: *spondeo me tibi hoc præstiturum, ni fecero, habebis potestatem vi & malo intentato me compellendi*; ita in genere pactis ejusmodi, ut aliud superaddatur de non resistendo illud malum intentanti, per quod priora firmarentur, inutile esset & absurdum.

90. Nam si in priori non satis cautum esset paciscenti, nec per hoc posterius cautum magis foret; quin potius hoc iterum alio pacto pœnali foret sanciendum hoc modo: si tibi vim inferenti restitero, tunc aliquo malo me multandi habebis potestatem. Ex quo manifestè apparet, per alterum pactum primo nihil esse additum. Nam jam ex primo licebat pacti violatorem malo multare, & eadem facilitate posterius pactum violaretur, quàm prius. Quid ergo opus esset, unum pactum per aliud velle fulcire, cum non difficilius sit decem, quàm unum perrumpere.

91. Si verò, ut ex objectione apparet, ea sit intentio *pactum de non resistendo* ita esse *inutile*, ut omninò *nullum effectum* producat, & quod eo non obstante liceat resistere; tunc non difficiles equidem erimus in assensu præbendo, quod *privatos concives* hôc modô paciscentes attinet, ob rationem adductam. Alia verò omnia arbitramur de pacto ejusmodi à duobus viventibus in *naturali statu*, & à *civitate cum cive* inito.

92. *Priores* quod concernit, ratio quæ in contrarium afferebatur de statu hostili, hypothesin sapit jam diu explosam, quin potius ex dictis inferimus; *Omne pactum affert intrinsecam necessitatem conventa præstandi, ergo & hoc pactum de non resistendo,* sive *expresse*

fuerit

fuerit promissa non resistentia, sive simpliciter *præstatio rei cujusdam alicui sponsa fuerit*, quia & hoc in se continet tacitè clausulam, quod tunc alter debeat habere potestatem vi me cogendi. Nam & ista, puto, quæ tacitè pactis insunt, necessitatem intrinsecam conventa præstandi (quod hôc locô per non resistentiam fit) afferunt.

93. Idem ergo de *civitate* dicendum erit, quatenus pactum init cum futuro suo cive, quoniam & hic tempore pacti hujus adhuc in libertate naturali est, & civis futurus saltem. Præterea tamen etsi ipsum pactum ejusmodi expressum inter civitatem & civem celebrari pro *superfluo* habeamus, effectum tamen pacti illius seu obligationem ad non resistendum pro *superflua & inutili* in civitate habere non possumus.

94. Quod enim dicebatur, *sufficere* civitati, ut ipsa possit nocentibus pœnam infligere, si *singuli cives* fidem dent, quod non velint eum, à quo supplicium sumendum, *per vim defendere*, id equidem parum securitatis afferet principi, qui hoc modo cogeretur ipse suam vitam exponere in periculum, pœnam exigendo à delinquentibus.

95. Sed forte plus senserunt dissentientes, putantes, *sufficere* civitati, si *singuli cives* fidem dent, quod velint *vires suas conjungere* adversus delinquentem ad sumendum supplicium. Hi certè speciosior fit objectio, non tamen verior. Nam quid si *ingens multitudo* aut *magna pars populi* deliquerit, quod nonnunquam contigit. Hic sanè non ita sufficiens est remedium ad reducendam tranquillitatem civium reliquorum assistentia adversus delinquentes *de justitia resistentiæ suæ persvasos*, quam si iidem vanâ istâ persuasione vacui, & stimulis conscientiæ turbati, vel *timidius resistant*, vel *sponte pœnis se subjiciant*.

96. Quod si nobis regeras, vel ex nostra tamen ipsorummet doctrina non obligari delinquentes ad patientiam actuum immediate mortem vel vulnera inferentium, ergo & ex nostra hypothesi non ita benè promoveri tranquillitatem Reipublicæ, responderem; sufficere ad illam beatitudinem, si modo delin-

quentes non resistant in actibus pœnæ illationem proximè vel remotè etiam antecedentibus. Nam tum delinquens turbare pergit pacem communem, si capere eum volentibus armata manu resistat, si tempore executionis appropinquantes violenter se liberare tentet. Quod si jam gladius collum feriat, si laqueo guttur sit obstrictum, resistentia ejus non præjudicat Reipublicæ.

97. Ultimò & illud proponitur, y) propriè dici non posse ad pœnam aliquam teneri, *quia pœna significet aliquid, quod invito est imponendum*, & voluntatis aversionem ab illa involvit. At verò ad quæ propriè tenemur, talia esse intelligi, ut ad eadem præstanda *ultrò & libenter* moveri debeamus.

98. Etsi enim sæpius etiam in rebus reliquis præter pœnam homo, qui ante volens se obligavit, posteà ex malitia fit invitus, & hæc ejus voluntas ipsum ab obligatione non liberet, ratio tamen haud dubiè tunc illa subest, *quod debeat hic velle.* Sed in pœnis *non debet velle*, sed nolle, cùm aliàs pœna non foret pœna, nec emendaret, si non imponeretur invito.

99. Hæc omnia concedimus, si de *actibus ultimis pœnæ* sermo sit. Hi inferuntur invitis. Ergo ad hos delinqvens non est obligatus. In antecedentibus & concomitantibus aliud est, quia ad hos quidem definitio pœnæ non quadrat.

100. Facilè jam judicari potest, quibus præceptis includatur *officium civium* intuitu pœnarum; *Delinquentis* unicô absolvitur; PERFER POENAM A SUPERIORE INFLICTAM. Ita ægroti unicum officium est, applicare sibi medicamenta à Medico præscripta.

101. *Principis pœnam inferentis* officium respicit præceptum *generale:* PUNI DELINQVENTES, QVANTUM AD UTILITATEN REIPUBLICÆ OPUS EST. Ita *Medici* officium est, medicamenta præscribere ægroto, quantum ad obtinendam sanitatem est opus.

102. Fluunt ex hoc præcepto *duo specialia*, unum respiciens *actus*

ad §. 97. y) *à Dn. Pufend.* VIII. 3. 4. p. 1048.

actus puniendos, *alterum* puniendi modum. *Prius est:* PUNI ACTUS DAMNUM REIPUBLICÆ INFERENTES ET EMENDABILES. Ita *Medicus* non propter omnem aberrationem medicamenta præscribit, sed propter eam, quæ morbum parit & medicamentis tolli potest.

103. Inde pœnis humanis regulariter eximuntur *actus merè interni*, i.e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, desiderium, destinatio citra effectum; etsi postea per subsequentem confessionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interno nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis interest, ut ob eundem quispiam puniatur.

104. Ita *Medicus* ordinariè non medicamenta adhibet ad coercendam inclinationem hominis ipsum moventem ad excessum in cibo & potu, si modo ipse homo inclinationem istam superet.

105. Durum quoque nimis foret, pœnis humanis subjicere *minutissimos lapsus*, quos in istac naturæ conditione non datur effugere, quantamcunque attentionem quis adhibere instituat.

106. Ita *Medicus* modicam aberrationem à diæta etiam frequentatam non statim medicamentis corrigere satagit.

107. Præterea dissimulant leges humanæ multos actus, *quorum contrarii splendidiores futuri sunt*, si non ex intuitu pœnæ videantur suscepti, ut in virtute liberalitatis & officiis humanitatis, quemadmodum *medicus* etiam ad enormem aberrationem à diæta non statim medicamenta applicat.

108. Ulterius, sicut multi sunt *levissimi morbi*, ubi operæ pretium non est Medicum inquietari, ita multa sunt *delicta leviora*, ubi operæ pretium non est inquietari judices.

109. Iterum si res *obscurissimæ sit disceptationis*, sæpius à pœnâ abstinendum est, sicuti *medicus* à medicamentis abstinere solet, si incertissima adsunt morbi indicia.

110. Deinde ob defectum *emendabilitatis* à pœna humana eximi necesse est illa *vitia animi* ex corruptione mortalium communi resultantia, quæ ita *frequentia* reperiuntur, ut de futuri es-

ſent, quibus imperaretur, ſi ſeveris iſta pœnis plectere velis, quousque in enormes actus non eruperunt; uti eſt *ambitio*, *avaritia*, *inhumanitas*, *ingratus animus*, *hypocriſis*, *invidia*, *ſuperbia*, *iracundia*, *ſimultas & ſimilia*.

111. Ita nunquam officium *medici* eò eſt extendendum, ut intendat tollere imbecillitatem ſtomachi naturalem, cauſam plurium morborum, ſed ſufficit, ſi eam temperet, ne in morbos erumpat.

112. Quin & ſi *inolitum planè malum* citra convulſionem totius civitatis tolli nequeat, puta, ſi tanta ſit multitudo peccantium, ut ſuppliciis civitas exhauriretur, fruſtrà pœnas adhiberet princeps, uti fruſtrà medicamenta adhiberet *medicus* in inveteratô morbô, & qui tales radices egit, ut citrà præſentaneum vitæ periculum expelli nequeat. Sed utrobique ſufficiet, ſi princeps & medicus legibus & medicamentis vitium & morbum coerceant, ne latius ſerpant.

113. Quæ tamen hactenus diximus, intelligenda ſunt obtinere *ordinariè & regulariter*: quia poſſunt circumſtantiæ occurrere, ut ea ſe quandoque habeant aliter. Ita v. g. *cogitationes*, quatenus in notitiam pervenerunt, aliquando puniri poſſunt, v. g. in crimine læſæ majeſtatis; Ita ſi neceſſitas & utilitas reipublicæ ſuadeat, princeps edictis pœnalibus ad exercenda *officia humanitatis* poteſt adigere, non aliter ac *medicus* nonnunquam medicamenta adhibet ad expellandam inclinationem nimiam ad vorandum & helluandam, ſi videat eam ex pravâ diſpoſitione oriri, ac multò magis poſt craſſiores aberrationes à diæta medicamenta ad corrigendum ſtomachum ſuppeditat non raro.

114. Vice verſa & in iis, quæ propter periculum in *emendabilitatis* pœnæ non videbantur obnoxia, quandoque regula fallit, ſi æquale aut gravius ſubſit periculum, ſi pœna omitteretur. Unde non deerunt exempla, quod v. g. in rebellionibus aliquot hominum centuriæ trucidati per modum pœnæ fuerint. Sicut *medicus* enſe reſcindit partes humani corporis notabiliores etiam cum periculo aliquo mortis, ſi majus citra reſciſſionem ſit periculum, ut pars ſincera trahatur.

115. Neque etiam putandum eſt, ſemper *neceſſe eſſe pœnam* exigi, quoties adſunt *peccata patrata pœnis humanis idonea*; Sed uti bonus *medicus* præter conſiderationem morbi reſpicit ad naturam & conſtitutionem patientis, neque adeo v. g. ruſtico, febre laboranti, applicat ſtatim medicamenta, quæ fortè præſcriberet homini imbellici, item ad alias circumſtantias, v. g. an morbus duret, an verò ſponte ceſſaverit? an indicia adſint, eum ſponte ceſſurum eſſe? &c. ita & princeps, qui in pœnis ſemper ultimò reflectitur ad *utilitatem Reipublicæ*, ſimiles circumſtantias ponderat.

116 Inter quas ſunt, *ſi fines pœnarum in certo caſu non videantur neceſſarii*, aut *ſi venia majorem quàm pœna producere utilitatem ſit idonea*; aut, *ſi fines pœnarum alia via commodius obtineri poſſint*. Item *ſi, qui deliquit, alleget ſua aut ſibi conjunctorum eximia in rempublicam merita, peculiari præmio digna*, aut *ſi ab alia quapiam re inſigni commendetur*, puta, à raro aliquo artificio; aut, *ſi ſpes ſit fore, ut peccatum illud egregiis factis eluatur*: præſertim, ubi aliqua ignorantia, licet non planè inculpabilis, intervenerit, aut, *ſi particularis ratio legis in aliquo facto ceſſaverit*.

117. Quare conſtat, erroneum eſſe paradoxon Stoicorum, *nunquam licitum eſſe* ſtatuentium, *ignoſcere aut veniam dare*. Eorum enim argumentis ex dictis facilè ſatisfieri poteſt. z.

118. Venio ad puniendi modum, ubi præcipitur: PUNI QVANTUM AD EMENDATIONEM COMMUNEM EST OPUS; Quod enim pœnæ genus & quantum præcisè ſingulis peccatis ſit infligendum, jus naturale non determinat, ſed ſummo imperio civili definiendum relinquit, quod hic unicè utilitatem reipublicæ præ oculis habere debet, uti medicus ſanitatem corporis curandi.

119. Unde fieri poteſt & ſolet, *ut eadem pœna imponatur duobus delictis inæqualibus*. Nam quæ æqualitas judicibus circa reos obſervanda præcipitur, illa intelligenda eſt de reis, qui idem ſpecie delictum commiſerunt hactenus, ut quod in uno vindicatur deli-

ad §. *11.* z) *Vide omninò Dn. Pufend.* VIII. 3. 15.

delictum, alteri citra graviſſimam cauſam condonari non debeat. Ita *medicus* ſæpè unum medicamentum adhibet ad expellendos duos morbos diverſos.

120. Quamvis igitur exactiſſimæ regulæ propter infinitas circumſtantias tradi nequeant, ſumma tamen eò redit, quod princeps *in pœnarum irrogatione proſpicere debeat, ut pœna adhibeantur proportionatæ delictis*, hoc eſt, ut illæ tantæ ſint, quantæ ſufficiunt ad reprimendam libidinem mortalium, qua feruntur in peccatum, nam & medicus medicamenta adhibet proportionata morbis.

121. Ut hoc autem commodè fieri poſſit, æſtimanda eſt *gravitas ipſius delicti*, tum & reſpectus habendus *ad perſonam delinquentem*, quia & *medicus* in præſcribendis medicamentis eadem & ad morbum & ad patientem accommodare debet.

122. *Gravitas delictorum* æſtimatur ex *objecto*, *effectu* & *frequentia*, uti gravitas *morbi* ex loco quem occupavit, ex ſymptomatis & ex diuturnitate.

123. *Ex objecto* in quod peccatum fuit, prout illud nobile & pretioſum habetur, graviora ſunt delicta, quæ lædunt DEUM, tum quæ imperantes, inde quæ pares quoad vitam, honorem, bona &c.

124. *Ex effectu*, prout multum aut parum damni in rempublicam inde redundat.

125. Ex *frequentia*, ſi leviores pœnæ malum non extirpent; nam tunc vulgatum obtinet: creſcentibus delictis creſcunt pœnæ.

126. *Perſona delinquens* conſideranda eſt, tum quoad *habitudinem ad delinquendum*, tum quoad *applicationem pœnæ*. Ita & *medicus* in partibus corporis humani ſæpius perpendit earum proclivitatem ad morbum & diſpoſitionem ad recipiendum medicamentum.

127. *Habitudo ad delinquendum* ex pravitate intentionis judicatur. Hæc verò ex variis indiciis colligitur, puta ſi facile potuit reſiſtere cauſis, quibus quis ad peccandum fuit impulſus; aut ſi præter communem rationem peculiaris quædam acceſſit, quæ à pec-

à peccando debebat absterrere, aut ubi circumstantiæ singulares factum aggravant, aut si animum quis habuerit idoneum ad resistendum peccatorum illecebris. Sed & considerari solet, primus quis, an aliorum exemplo seductus, semel, an sæpius, & post consumtas frustra admonitiones quis peccaverit.

128. *Habitudo ad recipiendum dolorem* judicatur ex qualitatibus, quæ sensum pænæ augere & minuere possunt, quales sunt ætas, sexus, status, opes. vires & similia.

129. Restat, ut ostendamus, quid præceptis Juris naturalis in doctrina pænarum addat *lex divina*. Addit verò aliquid præcepto illi *officium principis* dirigenti quoad *modum* puniendi: IN HOMICIDIUM ET ALIA DELICTA LEGE DIVINA EXPRESSA POENA CAPITALI ANIMADVERTE.

130. Voluit enim DEUS certis de causis *quorundam delictorum pœnas ipse determinare*, cui adeo tanquam sapientissimo, & cui interesse Rerumpublicarum optimè cognitum est, obsequium præstare tenentur principes, voluntatis divinæ hac parte executores. Uti haud dubie tenerentur *medici*, si DEUS medicamentum aliquod generi humano revelasset, ad certam morbi speciem expellendam idoneum.

131. Sed potuit tamen etiam DEUS in ista determinatione non præcise respexisse ad tranquillitatem generis humani, *sed ad alias rationes nobis incognitas*, quamvis id certum sit, DEUM, ut generis humani & rerumpublicarum autorem, nihil ibi determinasse, quod generi humano noxium sit.

132. Fluunt ex ista observatione *duæ illationes*. *Primò*, quod princeps, etsi aliàs jus aggratiandi & mitigandi habeat in pœnis, si aliqua Reipublicæ utilitas, quamvis in spe & aliquatenus incerta, id suadeat; tamen in *delictis jure divino notatis aggratiandi & mitigandi jus in ejusmodi casibus citra peccati labem exercere nequeat*, quoniam utilitas incerta Reipublicæ debet cedere voluntati divinæ certæ.

133. Quod si tamen *circa certissimum Reipublicæ periculum pœnam jure divino dictatam exequi non valeat, non peccabit, si eandem omittat,*

omittat, aut certè differat. Huc pertinet exemplum Davidis intuitu Joabi.

134. Tantum in *recensione ejusmodi delictorum* difficultas oritur. De *homicidio* non sinunt dubitare expressa scripturæ verba, quibus voluntatem suam Noacho & ejus liberis significavit Deus. *a*) *Quisquis effuderit sanguinem hominis, sanguis ejus iterum effundendus est,* quæ verba non solum comminationem, sed approbationem, non factum nudum, sed jus continent. *b*)

135. Per *reliqua delicta* intelligo illa, quæ in *Levitico* recensita sunt cum declaratione, quod per istas abominationes polluerint se *Gentiles*, & quod, qui ea facit, *extirpari debeat de populo suo. c.*)

136. Sunt verò 1. omnes *incestus* species supra *d)* expositæ. 2. *concubitus cum menstruata.* 3. *adulterium.* 4. *immolatio seminis Molocho facta.* 5. *sodomia.*

137. Dissentiunt equidem communiter Doctores in *adulterio* & *plurimis incestus speciebus*, determinationem pœnæ principi relinquentes, *concubitum vero cum menstruata* planè negligentes, *e*) ac scio etiam, ita communi Christianorum praxi observari. Sed jam quidem non exponimus, quid fiat, sed quid DEUS fieri velit.

138. Clara verò & perspicua sunt legis divinæ verba: *Quicunque istas abominationes perpetrant, eorum animæ extirpari debent ex populo suo. f*)

139. Quæ pro lege saltem *forensi* haberi non poterunt solos Judæos spectante, quia præcesserat de gentibus, quod propter illa crimina DEus easdem extirpaverit, & quod similiter ob eadem velit extirpare populum Israeliticum: neque DEUS dicit: de populo *tuo*, vel *vestro*, sed: de *suo.*

140.

ad §. *134.* a) Gen. IX. 6.

b) Confer. Grotium lib. 1. cap. 2. §. 5. & ibi commentatores.

ad §. *135.* c) Vide Levit. cap. 18. & 20.

ad §. *136.* d) Hoc libro cap. 3.

ad §. *137.* e) *Imo quibusdam circumstantiis Medici Christiani concubitum ejusmodi svadent Theologis tacentibus.*

ad §. *138.* f) Levit. 18. v. 29.

140. Nec est, quod putes, quasi antiquitatum Judaicarum ignarus non intelligam, quid velit phrasis: *extirpare de populo*. Notum enim probè est, quid Rabbini de *extirpatione* illa & *excisione*, tum & de phrasibus parallelis g) *portatione peccati*, *morte sine liberis* &c. somnient, sed notum etiam est, somnia illa fundamento destitui & repugnare contextui & locis parallelis. h)

CAPUT. VIII.

De Officiis Fœderatorum.

SUMMARIA.

DEfinitio Societatis fœderatorum. 1. -- 7. *Unicum hic præceptum: SERVA, QVOD IN FOEDERE PROMISSUM EST.* §. 8. *Fœderum divisio varia* §. 9. -- 27. *Non omne fœdus inæquale summum imperium diminuit.* §. 20. 21. *Distinctio fœderum in realia & personalia pertinet potissimum ad monarchiam* §. 22. -- 25. *& est distinctio æqvivoci* §. 26. *In dubio fœdus pro reali habendum* §. 27. *Differentia inter fœdera & sponsiones.* §. 28.

§. 1.

SOcietas fœderatorum est *societas plurium Rerumpublicarum, certæ cujusdam utilitatis causa.* a)

2. Dico *plurium Rerumpublicarum*, nam si duo *privati* utilitatis

ad §. 140. g) Levit. 20. v. 19. 20. h) *Vide Selden.* de J. N. & G. l. 7. c. 9. p. 872. *Havemann.* Gamol. p. 257. seqq. *Tenzelii* menses Germanicos de anno 1690. mense Decemb p. 1085. *Dassov.* Coll. MSC. ad Levit. c. 20. sect. 2. *Ita quidem tum. Jam mallem sententiam illam Rabbinorum pro somniis non habere, vel propter unicum locum* Gen XVII. 14. *ubi eadem phrasis occurrit, & tamen non potest pœna capitalis intelligi. Igitur meretur hæc controversia ulteriorem disquisitionem.*

ad §. 1. a) *Junge cum hoc cap. Puf.* lib. 8. c. 9. & de O. H. lib. 2. c. 17.

litatis causa inter se conveniant, pactum est seu contractus, non fœdus. Eadem ratio est conventionis inter *principem* & *privatum* sive suæ, sive alterius Reipublicæ.

3. Quin etsi *princeps cum principe* paciscatur utilitatis privatæ gratiâ & non *Reipublicæ* nomine, pactum potius est, quam fœdus.

4. Sed meminisse etiam debebis, quod vocaverim *societatem* Rerumpublicarum, non pactum. Nam etsi societas fœderatorum semper pactum præsupponat, aut fœdus sit species pacti Rerumpublicarum; non tamen omne pactum Rerumpublicarum societatem producit, nec adeo omne earum pactum est fœdus.

5. Scilicet *pacta Rerumpublicarum* possunt etiam fieri de re statim expedienda, ut si una respublica alteri qvid vendat; at fœdera requirunt unionem voluntatum inter duas respublicas longiori aliquo temporis spatio duraturam.

6. Quod tamen ex natura fœderum communi indefinitum est, ita ut ejus duratio relinquatur conventioni partium, nec adeò requirat *unionem perpetuam*.

7. Deniqve dixi, fieri fœdera *certæ utilitatis gratia*, per quæ verba differt societas fœderatorum à *systemate civitatum*, qvæ indefinitæ utilitatis communis causa fiunt, & simul regulariter tendunt ad unionem perpetuam. *b*)

8. Dirigit hanc societatem unicum præceptum: SERVA, QVOD IN FOEDERE PROMISSUM est, idqve tanqvam conclusio ex præcepto generali de pactis servandis deducitur, nec aliter potest, quia fœdera diximus esse pactorum species. Unde nec est, ut quicquam addamus.

9. Nisi *divisiones fœderum* & *differentias eorum à sponsionibus*, *Fœdera* intuitu *materiæ* possunt dividi in ea, quæ constituunt de aliqvo officio invicem præstando, quod jam antea *lege naturali* præcipiebatur; &, quæ officiis legis naturalis aliqvid *superaddunt* aut saltem eadem, ubi indefinita videntur, ad *certi* qvid *determinant*.

10. Prio-

ad §. 7. b) *Dissentire videtur Pufend.* de O. H. d. c. 17. §. 6.

10. *Priora* vel respiciunt *complexum præceptorum* juris naturalis, ut quibus simplex duntaxat amicicia, citra peculiarem præstationem sancitur, vel *certam solum juris naturalis regulam.*

11. Et vel *de noxa non inferenda,* vel de *simplici duntaxat humanitate* exercenda, quorsum pertinent ea, quibus simplex jus hospitii aut commerciorum, quatenus id jure naturali debetur, stabilitur.

12. Ex his *tribus speciebus prima & secunda* vix merentur fœderum nomen, quia non producunt novum finem, qui ante fœdus non jam adfuisset, unde nec hodie sunt adeò in usu, olim verò ob vanam persuasionem, qua Ethnici licitum putabant in non fœderatos latrocinia exercere, non erant infrequentia.

13. *Tertia* verò, quæ de præstandis officiis humanitatis initur, eum saltem effectum producet, ut, cum ante fœdus non liceret denegatum ejusmodi officium bello vindicare, id jam liceat post fœdus.

14. Sed & his tamen nobiliora sunt *posterioris classis fœdera,* quæ iterum sunt vel *æqualia* vel *inæqualia.* Illa sunt, quæ utrinque eodem se modo habent, seu quando non solum æqualia utrinque promittuntur, simpliciter aut observata proportione virium; sed & æquali modo, ita ut neutra pars præ altera sit deterioris conditionis aut alteri obnoxia.

15. Et potissimum ineuntur vel ad *commertia* vel ad *communitatem* belli seu auxilia mutuò præstanda in bello offensivo aut defensivo, vel ad *alias res,*

16. Fœdera æqualia *circa commercia* varia esse possunt, puta si conveniatur, ne cives utriusque fœderati alterutrius terras aut portus accedentes ullum vectigal solvant, aut non plus quam in præsens solvitur, aut ne supra certam quantitatem, aut ne plus quam cives vel alii socii solvant &c.

17. Circa *societatem bellicam,* si conveniatur, ut utrinque paria præstentur auxilia militum, navium, aut alterius apparatus bellici, idque vel utroque tempore, sive bello alteruter invadatur, sive alteri bellum velit ipse inferre, vel si alteruter bello impetatur. Quandoque etiam auxilia promittuntur ad certum dun-

taxat bellum, aut contra certos hoſtes, aut contra omnes quidem, ſed exceptis utriusque fœderati ſociis.

18. Denique æqualia fœdera circa *alias res* ſunt, ne in confinio alterius alter arces habeat, ne ſubditos alterius defendat aut recipiat, aut, ut comprehenſos alteri transmittat, ne iter alterius hoſti præbeat, & quæ ſunt alia.

19. Poterit tamen hæc fœderum æqvalium diviſio applicari etiam ad *inæqualia*, qvæ ſunt, qvando vel inæquales præſtationes invicem exhibentur, vel altera pars eſt deterioris conditionis. Promittuntur autem inæqualia vel à *fœderato digniore*, vel à *minus digno*. *Prius fit*, ſi potentior promittat alteri auxilia, nec reſtipuletur, aut ſi majori proportione qvàm alter promittat. Poſterius contingit, ſi fœderatus inferior plura teneatur præſtare quàm ab altero recipit.

20. Eorum, qvæ à *fœderato inferiore* præſtantur qvædam ſunt conjuncta cum immunitione ſummi imperii; puta ſi conventum ſit, ne inferior ſocius partem aliqvam ſummi imperii exerceat, niſi cum conſenſu ſuperioris. Quædam autem ſummum imperium non diminuunt, licet adjunctum habeant aliquod *onus tranſitorium*, ſeu qvo ſimul & ſemel licet defungi puta ſi ex fœdere pacis alter teneatur ſtipendium ſolvere alterius militibus, belli ſumptus reſtituere, certam ſummam pecuniæ ſolvere, mœnia diruere, obſides dare, naves, arma tradere &c.

21. Imo nec qvævis *perpetua onera* ſummum imperium diminuunt. Qualia ſunt; eosdem cum altero amicos & hoſtes habere, ſed non reciproce; ne liceat certis locis munitiones extruere, ne ad certa loca navigare. &c. Item ſi unus ſociorum alterius ſocii majeſtatem comiter teneatur colere, ſeu reverentiam qvandam ipſi exhibere, & ſeſe ad ejusdem placitum modeſtè attemperare.

22. Celebratur etiam communiter diviſio fœderum in *realia* & *perſonalia*, qvorum hæc ſunt, qvæ cum rege intuitu perſonæ ipſius ineuntur, eoque defuncto ſimul exſpirant. *Illa* verò ſunt, quæ non tam ipſius regis ut talis, qvam reipublicæ & regni intuitu contrahuntur, ac perdurant, iſtis licet mortuis, qvi eorundem autores fuerant.

23.

23. Ex definitione verò utrorumque apparet, dictionem hanc non pertinere ad omnes Reipublicæ formas, sed maximè ad *Monarchiam.*

24. Nam quod democratiam concernit, parcissimus ejus est usus, quia populus non interit, nec successorem habet, sed semper morali æstimatione est idem. Eadem dicenda sunt de statu Aristocratico.

25. Quin etsi status Reipublicæ democraticæ aut aristocraticæ mutetur in monarchicum, fœdus mansurum est, republica licet mutata, quia & hic idem populus manet.

26. Porrò quod monarchiam attinet, magis hanc distinctionem haberem pro distinctione *æquivoci,* non pro divisione vera, quia quod *personale* fœdus vocavimus, magis *pactum* est quàm *fœdus* per dicta superius. *c*)

27. Quo pacto non opus habemus ad cognoscenda κριτήρια, quæ secernant fœdera realia à personalibus, quæ à variis proponuntur variè. *d*) Nam cum Rex in dubio, quæ agit, præsumatur agere ut rex seu caput Reipublicæ, in dubio quoque pacta regum pro fœderibus realibus erunt habenda, nisi verbis expressè aliud fuerit conventum, aut natura negotii ostendat aliud. *e*)

28. A *fœderibus* differunt *sponsiones*, *f*) quæ propriè vocantur ista pacta, quæ à ministro summæ potestatis circa negotia ad eandem spectantia sine ipsius mandato ineuntur. Quibus uti summus imperans non tenetur, nisi postquam eadem rata habuerit; ita si minister easdem absolutè contraxerit, & rati habitio secuta non fuerit, ipse viderit, quomodo satisfaciat illis, qui ejus fidem secuti inanibus pactis decepti sunt.

ad §. 26. c) h. c. §. 3.
ad § 27. d) vid. Puf. d. l. 8. c. 9. §. 7. & 8.
e) *Ut si rex in fœdere alteri promittat filiam. Hoc enim non promittit ut Rex, sed ut Pater.*
ad §. 28. f) Conf. disp. nostr. de sponsione Caudina §. 47. seq.

Caput IX.
De
Officiis Erga Legatos.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. 2. *Legatorum homonymia & species.* §. 3.--8. *Variæ distinctiones hic considerandæ* §. 9.-- 13. *Officium erga Legatos consistit vel in admissione, vel inviolabilitate.* §. 14. *De admissione præceptum;* LEGATI SINE CAUSA JUSTA NON SUNT REIICIENDI. §. 15. *Fluit ex debito officiorum humanitatis.* §. 16. *pertinet & ad legatos, qui ab hoste mittuntur,* §. 17. *& ad tertium, cujus fines legatus peragrat.* §. 18. *Ob Legatum non admissum non oritur justa belli causa.* §. 19. *Causæ justæ rejiciendi Legatum,* §. 20, 21. *inter quas an sit, quando Legatus ideò rejicitur, quod veniat ab hoste armato,* §. 22. 23. *aut, quod sit atheus vel hæreticus?* §. 24. *An hodiernæ Legationes assiduæ residentium possint rejici? quod affirmatur & respondetur dissentientibus.* §. 25.--32. *Definitur inviolabilitas Legati.* §. 33. 34. 35. *Præceptum circa eam:* LEGATOS INNOCENTES, IMO ET REGULARITER NOCENTES NON LÆDE. §. 36. *Inquiritur in rationem hujus præcepti distinctè,* §. 37. *circa Legatum innocentem rogatum,* §. 38. 39. *& sagatum, tùm antè admissionem* §. 40. --42. *tùm post eam.* §. 43.--46. *Quid adeò observandum sit Legato sagato, si inviolabilitatem prætendere velit?* §. 47.--50. *Circa Legatum nocentem distingvitur,* I. *Si delinquat ipse Legatus solus* §. 51. *ubi quæritur* (a) *Quibus delictis excidat Legatus sanctimonia?* §. 52. *Ubi quidam statuunt ex omni,* §. 53. 54. *quidam ex nullo,* §. 55. *quidam verius distingvunt:* §. 56. *ut excidat ex delicto manifesto & atroci.* §. 57. --60. *Criteria delicti lævis & atrocis.* §. 61.--64. (b) *Quales tum Legato possint opponi vindiciæ?* §. 65.-- 72. II. *Si delinquat jussu Principis sui.* §. 73.-- 76. III. *Si delinquat Princeps inscio legato.* §. 77.-- 81. *Inviolabilitas legati intuitu Comitum.* §. 82.--85. *ubi & de jure asyli* §. 86. *item intuitu rerum ejus mobilium* §. 87. 88.

§. I. Restat

§. 1.

Restat *societas Gentium*, in qva jam suprà *a*) diximus neqve novum finem neqve nova præcepta esse expectanda, sed solùm applicationem præceptorum communium librô secundô expositorum ad duo Juris Gentium capita potiora de *legationibus* & *jure sepulturæ*.

2. Neqve enim hic opus erit ad jus quoddam *voluntarium humanum* recurrere, qvia ab initio mox demonstravimus, Jus Gentium ad jus voluntarium non pertinere, sed esse speciem Juris naturalis.

3. Res ipsa verò loqvitur, dum de societate Gentium jam sumus occupati, de *legatis b*) loqvi nos velle *diversarum rerumpublicarum*, non de legatis, qvi connectunt societatem Dei cum hominibus, aut hominum in societate civili viventium, aut singulorum hominum in diversis rebuspublicis. *c*)

4. Qvare & exulare debet *legatio titularis* eorum, qvi privati tantum negotii causa in aliam Rempublicam discedentes favoris & honoris ergo cum titulo legati, sed absqve ullo Reipublicæ ad alteram mandato dimittuntur.

5. Rursus eorum, qvi ab una Republica ad aliam rempublicam mittuntur, alii vel *repræsentant* per fictionem rempublicam ipsam, à qva sunt missi aut ejus Principem, qvi *legati* simpliciter & strictè dicuntur, vel *sine charactere isto* mandatum publicum exeqvuntur.

6. Tales hodie sunt, qvos *Agentes*, vel *Agendarios* vocant, qvi rebus pacatis, *Heraldi* item, *Tubicines* ac *Tympanotribæ*, qvi turbatô ferè ac bellicô statu adhibentur. *d*)

7. *Priores* legati moribus nostris sunt vel *temporarii* seu *extra-*

ad §. *1*. a) *lib*. *3*. *c*. *1*. §. *46*.

ad §. *3*. b) *Junge cum hoc capite Grotium & ejus commentatores* lib. 2. c. 18. *Patrem* disput. pecul. de Legat. inviolab.

c) *Pater* §. *7*. seqq.

ad §. *6*.) *Conf*. ad §. 4. 5. 6. *Patrem* d. l §. 11. 14. 15.

extraordinarii, ſtylo publicô *Ambaſſatores*, vel *perpetui*, ſeu *ordinarii* qvi *Reſidentes*. e)

8. De *utriusqve generis f) legatis* dicemus, & de iis, qvi characterem principis gerunt, & qvi eo deſtituuntur, potisſimum tamen de illis, qvia ſunt ſpecies nobilior.

9. Qvi adeo duplici modo conſiderari poſſunt, ſemel ſub *principis ſui*, iterum ſub *ſua perſona*. g)

10. Qvin &, ſi nexum ſpectes, qvi ipſi cum comitibus ſuis, familia item ac rebus intercedit, poterit legatus concipi vel ut *totum phyſicum*, hoc eſt, in ſua ſolius perſona, qvæ tamen hic principis imaginem non excludit, vel ut *totum morale*, ſimulqve adeò in iis, qvæ ipſi connexa ſunt. h)

11. Porrò legati in genere reſpectu mittentis vel *ab hoſte* veniunt, vel *ab amico* principe, qvo nomine & is cenſetur, qvi non eſt hoſtis, & qvi bellum ſaltem ſub conditione indici curat, ſicut is hoſtis etiam eſt, qvi conſilia pacis proponat. Illum *ſagatum* appellare poteris, hunc *togatum*. i)

12. Denique Legatus vel referri poteſt ad *mittentem*, vel ad eum, *ad qvem eſt miſſus*, vel ad illum, *cujus fines peragrat*. l]

13. *Prima* relatio huc non pertinet, quia cum eo, qvi legatum miſit, Legatus vivit in ſocietate civili, non gentium. Reliqvæ duæ hujus loci ſunt, potisſimum tamen ſecunda. m)

14. Officium verò erga Legatos potisſimum in *duobus momentis* n] conſiſtit, in *admisſione*, & *inviolabilitate*. *Admisſionem* hic tam latè uſurpo, ut audientiam & dimisſionem ſub ſe comprehendat.

15. De *admisſione* illud eſt præceptum: LEGATI SINE JUSTA CAUSA NON SUNT REJICIENDI. o)

16. Ra-

ad §. 7. e) *Pater* §. 47. ſeqq.

ad §. 8. f) *Pater de poſterioribus planè non tractavit.* Vide §. 14.

ad §. 9. g] *Pat.* §. 35.

ad §. 10. h) *Pat.* §. 40.

ad §. 11. i) *Pat.* §. 43. 44.

ad §. 12. l] *Pat.* §. 35. ſeq.

ad §. 13. m) *Pat.* § 37. & 38.

ad §. 14. n] *Grotius* §. 3. *Pat.* §. 61. & ibi lit. p.

ad §. 15. o) *Grot.* § 3.

16. Ratio dependet à præcepto de *præstandis officiis humanitatis.* p) Quoniam enim & rebuspublicis inter se invicem mutua commercia intercedunt, & officiorum communicationis, & his alendis necessarium est, ut altera alteri voluntatem significet suam, id verò non commodè per colloquia ipsorum principum, neque adeò bene etiam per literas semper, commodissimè verò per nuntios expediri potest, peccaret in officiis humanitatis, qui legatos sine justa causa rejiceret.

17. Quod & ad eos extendo, qui *ab hoste* ad hostem mittuntur. Nam & in medio statu belli, humanitas postulat cogitare de pace & audire alterius pacis consilia.

18. Similiter præceptum nostrum etiam ad *tertium* pertinet, cujus fines legatus peragrat, quatenus & is obligatus est mutua aliorum humanitatis officia humanitate sua promovere, cujus respectu tamen præceptum hoc magis pertinebit ad Legatum, qui ab amico mittitur, quàm qui ab hoste tertii.

19. Illud verò ex ratione præcepti illius fluit, quod tantùm ob non admissum Legatum non oriatur *justa belli causa*, nisi legationem extorserit extrema necessitas. Ita enim suprà demonstravimus, ob violata humanitatis officia regulariter alterum bello peti non posse.

20. Cæterum diximus *sine justa causa*: Harum autem uti infinitæ sunt, quæ in genere aliquem à præstatione officiorum humanitatis excusare poterunt, ita & hic eædem certis regulis includi nequeunt, sed potius cujuslibet conscientiæ propriæ atque prudentiæ erunt relinquendæ.

21. Tales sunt *q*) v.g. si certum sit, Legatum non super pace aut negotiis publicis, sed ad seditionem concitandam civiumque sollicitandos animos venisse, si non Legatus, sed explorator, si ad tempus extrahendum, eâque morâ rebus domini sui consulendum, & alteri, ad quem missus est, nocendum venerit. Si simili fallaciâ jam sæpe aliis illusit, aut aliis modis Legati ingenium suspectum sit

ad §. *16.* p) *Conf. Patr.* §. 1. 2. 3.
ad §. *21.* q) *Hennig.* ad Grot. p. 783.

22. Illa verò causa *in universum* justa non est, si quis velit legatum repudiare eò, quod veniat *ab hoste armato*, *a*) qvia neqve pax neqve induciæ neque ullæ aliæ conventiones inter belligerantes inire facilè possunt, nisi per Legatos. Hos ergo qvi ex isto solum prætextu respueret, omnem tolleret reconciliationis & pacis reparandæ spem.

23. Dico *in universum.* Unde neqve factum Periclis statim culpare vellem, *s*) qvo autore Melesippus Lacedæmoniorum Legatus dimissus est extra fines agri Attici, qvòd ab hoste armato veniret. Nam quemadmodum aliàs in statu pacis non peccat, qvi, cum ejus non in pari gradu intersit, contractum celebrari, alteri paciscі volenti leges qvasdam pacti & conditiones præscribit, ita & qui bello superior est, cæteris paribus non peccabit, si alterius de pace tractare cupientis Legatum non antea admittat, quam ipse arma deposuerit.

24. Porrò uti in universum propter *solum atheismum aut hæreseos labem Legati* non videntur esse rejiciendi, quia jus Gentium pertinet ad officia populorum qvà talium, non qvà Christiani sunt aut Ethnici, ita tamen rursus nollem taxare factum Lysimachi, qvi audire noluit Theodorum, qvi *ἄθεος* vocabatur, à Ptolomæo ad se missum. Qvia regulariter alteri cui aliquid nunciari volo, liberum est, cum quo nuncio negotium tractare velit. *t*)

25. Id verò rectè asseri arbitror: Optimo jure rejici posse, qvæ nunc in usu sunt, *Legationes assiduas residentium*, non qvidem ex ea ratione, qvod mos antiqvus, cui illæ ignoratæ sint, ostendat, qvod ipsis non adeò sit opus, qvoniam officia humanitatis non solum necessitatem, sed & utilitatem aliorum promovent. *u*)

26. Sed

ad §. *22.* r) *Ziegl.* ad Grot. p. 412.
ad §. *23.* s) Grot. 3.
ad §. *24.* t) Grot. §. 3. *Ziegl.* p. 413. *Henn.* p. 784.
ad §. *25.* u. Grot. §. *3. in fine.* *Ziegl.* d. p. 413. *Kulpis.* de Legationibus p. 30.

26. Sed vel maximè ideò, quod tales Legationes magis ad expiſcanda alterius reipublicæ ſecreta, quàm pacis cauſa in aliquo loco hæreant, adeoque ſint honeſtæ explorationes eorum, quæ in alia Republica geruntur. Miſera enim eſſet conditio principum, ſi unus alterum cogere poſſet ad explorationem hanc patiendam. *x*)

27. Quare cum earum admiſſio magis ex mera ejus, ad quem mittuntur, indulgentia dependeat, citra violationem ullius juris, ſi amplius eas permittere videatur incommodum, denegari poterunt, ſi modò quis pati velit, ut ſui pari modò tractentur, nam ſi quis aliorum reſidentes admittere nollet, ipſe verò ſuos aliis obtrudere, is apertè peccaret in præceptum de cuſtodienda æqualitate & vitanda ſuperbia. *y*)

28. Qui in contrarium, nec hujusmodi legationes ſine alia juſtâ cauſa rejici jure poſſe, inclinant, *z*) ad *exempla* provocant & *judicia imperantium*, tanquam ex quibus conſenſus Gentium eliciatur, & unicè æſtimationem ſuam conſequatur, ita ut poſtquam paulatim gentes mutuis factis comprobaverint ejusmodi legationes, & reſidentes in conſortium cæterorum Legatorum admiſerint, iisdemque juris Gentium privilegia applicaverint, paulò arctiùs ſeſe adſtrinxiſſe videri debeant, ut quod anteà beneficii & mutuæ voluntatis fuerit, poſteà converſum ſit in mutuas præſtationes vim juris habentes.

29. Unde id concedunt, initio, cum introduceretur iſta conſvetudo, liberiorem fuiſſe Regum ac Principum facultatem deliberationemque ſuper iſta admiſſione.

30. Sed hæc profectò diſcuſſione prolixa non habent opus, cum præſupponant, jus Gentium eſſe ſpeciem juris humani voluntarii, quod ſuprà fuſius rejecimus.

31. Accedit quòd *judicia Principum* hic jure ſint ſuſpe-

 cta,

ad §. *26*. x) *Puf.* II. 3. 22 p. 197. *Ziegl.* p. 413.
ad §. *27*. y) *Puf.* d. p. 197.

ad §. *28*. z) *Kulpis* d. l. p. 31. ſeqq. Conf. eund. ad Grot. hic.

ćta, *a)* cum ipsi non possint esse testes in causâ propriâ, & unius principis magis intersit has legationes admitti, qvàm alterius.

32. Id tamen non diffiteor, uti in omni rejectione Legatorum togatorum, ita hic maximè cautè esse procedendum, ne rejectio fiat *cum contumelia* vel Legati, vel Principis, qui Legatum misit, quia tum peccaretur in præceptum de *vitanda superbia* & justa proinde belli causa oriretur. Quin potius facienda est rejectio cum contestatione perennis benevolentiæ.

33. Pergo ad *inviolabilitatem*, per quam intelligo debitum Legato præstandum, quod expletur actu non lædendi. *b)*

34. *Læsionis* voce hic utor in lata acceptione, ita ut sub se etiam comprehendat contumeliam, & quatenus alias fit vel inferendo alicui malum, vel auferendo, quod habebat, bonum.

35. Etsi verò aliàs communiter læsio dicatur de *innocentis* violatione, in materia tamen Legatorum eadem tam latè supponitur à scriptoribus, ut extendatur quandoque etiam ad vim *justam*, quæ infertur homini nocenti & delinquenti.

36. Quo pacto tale evadet præceptum, quod Legatorum inviolabilitatem concernit: LEGATOS INNOCENTES, IMO ET REGULARITER NOCENTES NON LÆDE.

37. Sed in exponenda ratione genuina hujus præcepti & declaranda ejusdem ampliatione scriptores non conveniunt. Nobis videtur, adhibendas esse distinctiones 1. inter Legatos *innocentes & nocentes* 2. inter *togatos* & *sagatos* 3. inter eum *ad quem* Legatus mittitur & *tertium*.

38. Quod Legatos *innocentes* eosque *togatos* attinet, illorum inviolabilitas haud dubie munitur præceptis communibus juris naturalis de *vitanda superbia & non lædendis aliis*, sive eum principem consideres, *ad quem* Legatus missus est, sive *tertium*; ejusmodi enim inviolabilitas indistinctè debetur omnibus homini-

ad §.31. a) *Ita provocat Dn. Kulpisius* p. 31. *ad declarationem Regis Galliæ.*

ad §.33. b) *Pater* §. 57.

minibus, adeoque hac parte in Legatis nihil est peculiare, neque opus est, ut quantum privilegium eorum contra vim injustam attinet, hic refugium quæramus in majestate principis, quem repræsentant. *c*)

39. Neque adeò dubium est, si innocentibus legatis ab amico missis, contumelia vel damnum datum fuerit, justè id *vindicari per bellum*, eoque pertinet exemplum Legatorum Davidis.

40. Legatorum *Sagatorum*, qui ab hoste veniunt, securitas *ante dimissionem* dependet à solo præcepto de *præstandis officiis humanitatis*. Cum enim regulariter hostis hostem lædere possit, semper verò, etiam abstrahendo à promisso, in medio bello officium humanitatis utrumque hostem inclinare debeat ad studium pacis, inde hoc casu princeps sive *tertius*, sive is, *ad quem* Legatus mittitur, si Legatum admissum interficiat, præceptum de non lædendis aliis, qvod inter hostes non observatur, haud violat, sed violat saltem humanitatis officia.

41. Adeoque hoc passu *novam causam justi belli* non præbet, sed *veterem tantùm*, *si anteà justa fuerit*, firmat.

42. Dico *si anteà justa fuerit*, nam si anteà fuerit injusta, hoc est, si is, qui legatum mittit, alteri, ad quem legatus mittitur, injuriam intulerit, ne quidem violationem Legati putarem belli justitiam ab una parte transferre in alteram, *d*) nisi fortè lædens per legatum obtulerit conditiones pacis, hoc est satisfactionem de injuria illata. *e*)

43. *Post admissionem* verò Legatorum securitas firmatur insuper pacto, tam intuitu ejus *ad quem* missus est, quàm intuitu *tertii*, quod ipsum, si innocenter vivat, lædere nolint.

ad §. *38.* c) *Quod facit Hornius cujus locum vide ap. Hennig.* d. l. p. 777.

ad §. *42.* d) *Quia officia humanitatis producunt saltem jus imperfectum.*

e) *Quia tum officia humanitatis obligant perfectè, si quis in extrema necessitate est constitutus, quod tum dicendum est, quia pax sine legatis non potest fieri.*

44. Rarius tamen hoc pactum *expressis verbis* initur, sed plerumque tacitis pactis annumerandum est, & exinde colligitur. Quoniam ut diximus, etiam in bello de negotiis pacis sine internunciis tractari non potest, & verò sine inviolabilitate *Legatorum* negotium vel non haberet *initium*, quia nemo facilè sub hoc periculo susceptrurus esset legationem, neque Respublica etiam homines bene meritos (qui maximè ad legationem requiruntur,) honestè ad eam cogere posset; *f)* vel *nullum* haberet *exitum*, si *Legatus* impunè posset interfici, vel certè *difficilem*, si impunè posset vexari; igitur positis his circumstantiis, & quia pacta tacita frequenter se in eo fundant, quod *qui concedat finem, concedat etiam media ad obtinendum finem ducentia*, semper verò inferunt, quod in dubio homines etiam facta pro ejusmodi signis usurpare velint, qualia ea esse voluerint communiter alii homines, quilibet homo recta ratione utens ita concludit; Admisit *Legatum*; ergo securitatem promisit.

45. Loquor verò de pactis *tacitis*, non de *præsumptis*, de quorum differentia latius egi libro secundo. Neque enim obligatio post admissionem alium fontem habet quàm consensum verum, neque citra consensum alia lex principes obligat ad inviolabilitatem, quam illa saltem de præstandis humanitatis officiis.

46. Igitur hoc pactum tacitum *novum tamen effectum producet*, ut si Legatus innocens violatus sit post admissionem, justa belli causa oriatur, vel certè à lædente ad principem læsi transferatur, qvia pacta transferunt jus perfectum.

47. Fluit ex dictis, quod Legatus *Sagatus* tom demum inviolabilitatem stricto jure prætendere possit, si à principe altero fuerit *admissus*, certè nullam conquerendi causam habet, si prohibitus accedere venerit tamen, nisi in quantum tunc officia humanitatis Principem alterum ligant. *g)*

48. Quin

ad §. 44. f) *Pater* §. 90.
ad §. 47. g) *Pater* 113.

48. Quin imò si Princeps Legatum sagatum non admittat, nisi *sub hac conditione* expresse, ut libertatem lædendi ipsum sibi reservet, putarem & tunc per læsionem violari saltem principis, cujus est Legatus, jus imperfectum. Neque enim ex admissione poteris consensum tacitum principis inferre ob regulam vulgatam, quod frustrâ quæramus de consensu tacito, quoties constet de expresso contrario,

49. Et hoc insuper ex dictis deduci potest, quod Legatus, Sagatus maximè, maturè personam præmisso ministro vel alio signo à Gentibus recepto *significare alteri* debeat, *h)* quoniam citra hanc significationem, princeps tertius vel ad quem mittitur, est in justa ignorantia, nec poterit accuratè dici, quod Legatum admiserit.

50. Denique & hactenus dicta eò extendimus, ut procedant etiam in Legato, *qui finiendæ pacis & indicendi belli causa missus est*, quoniam moribus gentium per præconem aut legatum facta belli indictio, fuit & est tacita quædam professio, ejus ex præscripto rectæ rationis, hoc est, cum intentione pacifica gerendi. *i)* Quapropter è contrario bellum prorsus implacabile significaturi *ἀκήρυκτον* illud vocabant, id est, non denunciatum. Adde quod Legatus hoc ipsum munus pacatè exequatur, hoc est, verbis innocentibus, non armis pugnacibus, quo respectu salvari potest sententia Torquati Tassi, dicentis, omnem Legatum pacis virum esse.

51. Hactenus de Legatus innocentibus. Restant *nocentes*, quorum noxa tribus modis considerari poterit. *l)* Vel enim deliquerunt *ipsi* citra jussum principis sui, vel *exequuntur* delictum, quod *princeps* eorum jussit, vel agitur de imputando ipsis delicto *solo principis* ipsorum.

52. *Primam* classem quod attinet, duo quærenda sunt. *m)*

Quibus

ad §. *49*. h) *Conf. Patr.* §. 112.
ad §. *50*. i) *Pater* §. 92. 93.
ad §. *51*. l) *Omittit hanc distinctionem Pater. Confer tamen* §. 128. & 132.
ad §. *52*. m) *Pater* §. 127.

Quibus delictis excidat Legatus sanctimonia? Deinde *quousque excidat?* seu quæ vindiciæ delictis ejus opponi jure possint?

53. De *priori tres* sunt sententiæ, quarum *una* ex *omni* cujuscunque formæ delicto privilegium securitatis abjudicat Legato, *altera* ex *nullo*, *tertia non ex omni* tantum. *n*)

54. *Prima* fortè procedet o) in *nunciis* personam principis non referentibus, propter mox dicenda, vel etiam in Legatis *ab hoste* missis, non solum, quia, qui alteri dat damnum, qua talis non poterit petere officium humanitatis, sed &, quia ratio, ex qua ex admissione Legati sagati intulimus *p*) pactum tacitum de concedenda securitate, tantum valet pro innocentibus, non pro nocentibus.

55. *Secunda* verò omnino iniqua est, *q*) deteriorem faciendo conditionem principis quam Legati, adeoque peccans in præceptum custodiendæ æqualitatis, fontem reliquorum omnium, quæ homo homini debet.

56. *Tertia* verò securè inter duas extremas mediô locô incedit, nec omni delicto jus tutæ legationis perimi, nec ullo. Non *omni*, ne legatum detrudamus ad scabella vulgarium peregrinorum: Neque *nullo* tamen, ne cuivis flagitio aperiatur fenestra. *r*)

57. Quo ergo? Brevissime, 1. *manifesto*. 2. *atroci*.

58. Considerandum enim esse diximus Legatum eminenter ita dictum, ut repræsentet personam principis sui, igitur quod delictum *principi* suo non condonandum foret, neque ipsi ignoscendum & vice versa.

59. Propterea si *non manifestum* est crimen, non poterit lædi Legatus, quia non est subditus alterius, ut in ipsum inquisitio possit institui. *s*)

60. Quin & si manifestum sit, non *atrox* tamen, sed leve, condonandum potius est, & dissimulandum, quoniam ita dissimula-

ad §. 53. n) *Pat.* §. 128.
ad §. 54. o) *Hoc notare omisit Pater.*
p) §. 44.

ad §. 55. q) *Pater* §. 131.
ad §. 56. r) *Pat.* §. 135
ad §. 59. s) *Pater* §. 138.

mularet ex legibus amicitiæ princeps, si ab ipso ejus principali tale quid fuit admissum.

61. Sed nova hic se aperit difficultas definiendi delicti *levis* & *atrocis*. Neque enim consentire possumus illi descriptioni, *t*) quod atrox delictum sit illud, quod lex naturæ capitaliter punit; Leve, quod mitius, quia jam supra *u*) diximus, legem naturæ nullam pœnam dictare.

62. Forte commodius ita dicemus, illa delicta esse *atrocia*, quæ tendunt ad turbandum statum publicum, qui vitam subditis Principis, apud quem Legatus, auferunt, aut alias eosdem in honore & bonis enormiter lædunt, præprimis si sint personæ principi caræ.

63. Unde jam facile patet, quæ delicta habeam pro *levibus*, inter quæ etiam refero aliqua in ipsum principem admissa, v. g. si speculatorem agat, si lingua procaciter abutatur ad maledicta leviora, aut minas. *x*)

64. Quamvis neque displiceat sententia eorum, qui statuunt, *dissimulandum* esse delictum leve in *privatum* cnmmissum; si in *Principem, finibus jubendum excedere* Legatum, & sine responsione dimittendum. *y*)

65. In *altera* quæstione: *Quales Legato crimen atrox & manifestum patranti opponi possint vindiciæ?* distinguo an crimen illud directo statum aut dignitatem *principis* lædat, an *privatum z*)

66. *Illo* casu delictum sive inerme sit, sive armatum, hoc est, sive ad seditionem inclinet animos subditorum, aut conjuret ipse, aut conjurantibus consilio adsit, sive cum rebellibus aut hostibus gladium educat, aut comites suos contra statum publicum armet, vindicari poterit, etiam per *internetionem* Legati, non quidem ut

Kkkk subditi,

ad §. *61.* t] *Quam dat Pater* §. 139.

u] cap. præced. de pœnis.

ad §. *63.* x] *Pater* §. *148. quamvis loquatur de maledictis in genere.*

ad §. *64.* y] *Pater* §. 147. 146. 150.

ad §. *65.* z] *Pat.* §. 152.

subditi, sed ut *hostis*, quia nec ipse princeps ejus si talia tentaret, melior tractationem expectare deberet. *a*)

67. Neque refert, conjurationem illam adhuc esse inermem, nisi putemus, nefas quoque esse dormientem hostem opprimere, aut inter molimina certa deprehensum prævenire.

68. Quod si contigerit, ejusmodi Legatum incolumem evadere, poterit peti à principe ejus, ut *dedatur*, neque hic se liberare poterit, si ad ejus pœnam se offerat, quia tum Legatus se gessit ut hostem; at hostes non puniuntur à tertio, sed coercentur ab eo, cujus hostes sunt. *a*) Adde quod hic pœnarum finis cesset.

69. Hoc verò casu si crimine atroci *privatum*, non statim pro hoste principis, ad quem missus est, haberi debet, sed quemadmodum ipse ejus princeps, si tale quid admitteret, antequam bellum liceret ei decernere, compellandus prius esset de satisfactione spontanea, ita eadem ratione æquius hic est, ut Princeps, apud quem delictum commisit, eum cum elogio, ad suum principem remittat, & aut *deditionem* ejusdem, aut *pœnam* ab illo demandet. *c*)

70. Ita tamen, ut *Dominus Legati electionem* habeat, an punire, an dedere velit. Vergeret enim in contemtum Domini, si Princeps alter ipsum punire velet, qui tamdiu personam domini sui repræsentatat, quamdiu apud alterum est, eam vero deponit demum, si ad principem suum redierit. Quare, cum ob dictam rationem forum delicti commissi hic locum sibi non vindicet, contentus erit privatus iste cæsus fore domicilii, vel certè fingendum est, ac si Legatus demum post reditum in domicilio delictum commiserit. *d*)

71. Dixi *remittendum* esse Legatum. Etsi enim etiam Princeps, in cujus territorio peccatum est, possit sontem tenere in vinculis,

ad §. *66.* a] *Pat.* §. 769. 167. & (*ad* seq. §.) §. 168.

ad §. *68.* b] *Aliam rationem suppeditat Pater* §. 169.

ad §. *69.* c] *Pat.* §. 162.

ad §. *70.* d] *Ita malo dicere cum Bidino ap. Patrem* §. 161. *quam asserere* cum ejusdem §. 156. *Legatum, delinquentem in privatum, fieri subditum.*

culis, donec alter vel eum avocet ad panem, vel hunc ſubditum abdicare ſe teſtetur, remiſſio tamen non ſaltem eſt modus civilior, ſed etiam magis alendæ paci facere videtur. *e*)

72. Iſta enim detentio non ſolum declararet aliquam diffidentiam erga Dominum Legati, ſed & vergeret in contemtum ipſius principis, cujus characterem adhuc Legatus gerit. Adde, quod regulariter, qui non habet jus puniendi, non habeat etiam jus apprehendendi.

73. De *ſecunda* claſſe *f)* delictorum à *Legatis* commiſſorum ex ſui *Principis juſſu* eædem definitiones erunt repetendæ, quas hactenus recenſuimus, quia & hactenus Legatum conſideravimus, ut characterem principis ſui gerentem, niſi forte dicere velis, tum Legatum privatum atrociter lædentem ad principem ſuum imprudenter remitti, quoniam princeps illius, ut delicti conſors neque probabiliter puniturus Legatum, aut deditu rus ſit.

74. Ergo hic putarem, tamdiu Legatum vinculis conſtringi poſſe, donec ipſius dominus ſatis caveat de ſatisfactione tam ob injuriam à Legato, quàm à ſe illatam.

75. Communes verò *nuncii* & qui perſonam principis non gerunt, ut tubicines, nullam conquerendi cauſam habent, ſi v. g. ob verba contumelioſa juſſu domini ſui in alterum effuſa ſtatim interficiantur.

76. Illud autem abſurdum eſt, quod quidam arbitrantur. *g) impune licere Legato* exequi, quicquid ſibi à principe eſt mandatum, delictum verò ſoli principi imputandum eſſe. Nam hôc pactô Legato plus liceret in alieno ſolo, quam ipſi ejus, ſi adeſſet, Principi, & contra minus poſſet in ſua ditione princeps, quàm in domo ſua Paterfamilias.

77. Circa *ultimam* claſſem, *h*) & ſi *princeps* Legati inſcio Legato delictum commiſerit in alterum principem, diſtinguendum

 erit,

ad §. 71. e] *Pat.* §. 164.
ad §. 73. f] vide ſuprà §. 51.
ad §. 76. g] *Pat.* §. 131. 172. 173.

ad §. 77. h] *Pat.* §. 192. ſeqq. *ubi tamen paulò aliter.*

erit, quid liceat læso intuitu *Legati*, & quid liceat intuitu *principis lædentis*.

78. Intuitu *principis* lædentis equidem hactenus licebit legatum lædere, quatenus mutua delicta non solum in privatorum actionibus, sed etiam in bellis principum compensationi locum faciunt.

79. Sed tamen erit hæc licentia *imperfecta*, quia neutrum reddit securum in conscientia, sed uterque autori juris naturæ pœnas debet, qvemadmodum privati mutuis delictis non possunt compensare pœnam à principe inferendam.

80. Intuitu igitur *Legati* dicendum est, *illicitam* plane esse ejus læsionem, qui character principis, quem gerit, privilegium ipsi affert, non adeo invertendus in ejus damnum, & quia alias, accuratè loquendo, neque subditorum peccata principi, neque principis subditis, si modo cætera sint paria, debent imputari.

81. Unde non solum crudelis foret princeps, si *legatum* innocentem *trucidaret* eò, quòd Dominus Legati Legatum ejus innocentem interfecerit, sed & eos à crudelitatis nota absolvere nolim, qui *tubicines* v.g. literas contumeliis plenas, quarum tamen contenta ignorabant, afferentes, trucidarunt.

82. Consideravimus, *i*) inviolabilitatem Legati in ipsius persona, non omittenda etiam illa, quæ Legato connexa sunt, puta *comites* & *res* ejus mobiles.

83. *Comites l*) inviolabiles sunt accessorie & proinde quatenus legato videtur. Itaque si qvid gravius deliquerint in privatos, postulari à Legato poterit, ut eos dedat.

84. Quod si *dedere* nolit, vi non erunt abstrahendi, sed eadem hic erunt adhibenda, quæ de delicto ipsius Legati diximus.

85. Sed quid si Legatus comites suos ipse *punire* velit? Præjudicium est: An Legatus jurisdictionem habeat in familiam suam? Quod putamus ex concessione pendere ejus, apud quem agit.

86. A

ad §. *82.* i] vide suprà §. 10. *ad* §. *83.* l] Grotium §. 8.

86. A qua itidem pendet, *an jus asyli sit fugientibus in domum Legati? m)*

87. *Res mobiles* habentur etiam accessio personæ Legati. Itaque invito Legato pingnoris causa ad solutionem debiti capi non possunt, nec per judiciorum ordinem, nec manu regia, quia hoc tenderet in contemtum domini ejus. *n)*

88. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res soli eo in loco nullas posideat, ipse compellandus erit amicè, si detrectet, is qui misit, ita ut extremum usurpentur ea, quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

CAPUT X.
DE
Officio Erga Mortuos.

SUMMARIA.

PLatonis justitia etiam circa defunctos se exerit. §. 1. *Unde videtur ortum duxisse obligatio ad sepeliendos mortuos* §. 2. 3. *& doctrina de jure sepulturæ, quod tamen nec ad jus Gentium voluntarium nec ad jus naturale referri potest* §. 4. 5. 6. *Mortuis alii homines non sunt obligati.* §. 7. *Neque debetur sepultura mortuorum aliis viventibus* §. 8. seqq. *Sepulturæ definitio* §. 9. 10. *Respondetur dissentientibus.* §. 11. — 18. *Neque sepultura à lege divina universali præcepta est* §. 19. *sed non repugnat tamen juri naturæ* §. 20. *& dependet ab arbitrio principis* §. 22. 23. *Frustrà disputatur: an jus supulturæ debeatur hostibus & facinorosis?* §. 24. 25. 26. *Neque datur justa belli causa ob denegatam sepulturam* §. 27. 28. 29.

ad §. 86. m] *Vide disputationem nostram* de jure Asyli Legatorum ædibus competente.

ad §. 87. n] *Grotius* §. 9.

§. I.

PLato *justitiæ* tria statuit genera, primum circa Deos, alterum circa homines, tertium circa *defunctos*. Nam & qui sacra secundum leges facunt, sacrarumque rerum curam habeant, religiosi in Deos ac pii sunt. Qui verò mutua & deposita restituunt, justi erga homines sunt. Qui autem vita functis justa persolvunt, tertiam illam justitiæ partem exequuntur. *a)*

2. Haud dubiè verò philosophus iste officium erga mortuos deduxit ex illa opinione, quod putaret, *animas hominum* esse *partes divinæ essentiæ*, easque separatas à corpore de rebus humanis curam habere, quin & virorum honoratiorum animas *dæmones* effici, quorum sepulchra sint colenda & adoranda. *b)* Et notum, à Romanis etiam sepulcra ad res *divini juris* fuisse relata.

3. Unde non raro lex de sepeliendis mortais à Gentilibus Lex *divina* & νόμ☉ δαιμόνων dicitur. Nam & cultum sepulcrorum ab oraculis repetebant, *c)*

4. Nobis verò istæ Ethnicorum nugæ seponendæ, & videndum adeò, *an aliunde officia erga mortuos deduci possint.* Plerumque jus sepulturæ dicitur esse pars *juris Gentium voluntarii. d)* Sed jus Gentium voluntarium non agnoscimus. Alii ex præcepto *juris naturalis de officiis humanitatis* idem deducunt, ita tamen, ut principaliter illud referant ad capita juris naturalis, quod officia hominum in *societate gentium* dirigat *e)*

5. Sed neque hoc nobis videtur accuratè dictum esse, quia nullum est dubium, quin æqualiter ac fortè magis homines *in societate civili viventes* sepeliant mortuos, ergo potius debitum sepulturæ, si debitum est, pertineret ad præcepta absoluta, & quæ in

ad §. 1. a) *Anton Matth.* Proleg. de crimin. c. 3. §. 5. *ex Diog. Laertio.*

ad §. 2. b) *Vide Platon.* lib. XI. de LL. f. m. 973. & lib. 5. de Rep. f. 661.

ad §. 3. c) Grot. II. 16. 1. sect. 2. 3. Plato d. f. 662.

ad §. 4. d) *à Grotio & Kulpisio ad Grotium* d. l.

e) *Ut plures apud Grotium* d. §. 1. n. 4. *Puf.* II. 3. 22. p. 197.

in omnibus ſocietatibus ſunt obſervanda, quam ad *ſocietatem gentium* in ſpecie.

6. Deinde, quod *officia humanitatis* attinet, obſcurius obſtendi ſolet quomodo ex præcepto de officiis humanitatis deducenda ſit concluſio de ſepeliendis mortuis, unde nimium quantum hic variare ſolent, *f*) aliis ad humanitatem, alias ad manſuetudinem, ad miſericordiam aliis, item ad religionem, pietatem vel juſtitiam aliis provocantibus, qvibusdam aſſerentibus, hoc officium non tam homini, quam humanitati, id eſt, non tam perſonæ, quam naturæ humanæ præſtandum eſſe. *g*)

7. Nos ut ex his fluſtibus emergamus, putamus initio, verum eſſe, quod, *mortuis ipſis* alii homines jure naturali non ſint obligati. Vel enim ſpectas cadaver, vel animam ſeparatam. Hoc, ut res inanima, nullius nec juris nec obligationis eſt capax. Animam ſeparatam ratio ſibi relicta ignorat, ſed quicquid hac de re ſcit, id ex revelatione habet, Dico *quicquid ſcit*, unde non curo argumenta ſcholaſticorum, vel ravelationem rationi miſcentium, vel falſis & ineptis demonſtrationibus hac parte utentium.

8. Ergo ſi quæ ſubeſt obligatio ſepeliendi mortuos, ea talis eſt in ordine *ad alios homines viventes.*

9. Præſuppono autem, quod per *ſepulturam* hic intelligatur aſſervatio capaveris humani in peculiaribus terreſtribus locis, ita ut idem non relinquatur paſtui avium ferarumque, neque etiam devoretur à viventibus.

10. Quo pacto tamen ſumitur iterum vel *latè*, quatenus præcedentem corporum concremationem præſupponit, ut apud Romanos, vel *ſtrictè*, quatenus eandem excludit, ut aqud nos Chriſtianos.

11. Quocunque modo ſepulturam conſideres, non poteris officium illud ex præcepto *legis naturalis* officia hominum inter ſe dirigentis demoneſtrare.

12. Qui

ad §. *6.* f) *Grot.* §. 1. ſect. 4.
g) *Ut Kulpis* p. 95.

12. Qui enim ideo hoc debitum à natura repetunt, quod *hominis corpus ex terra ortum habeat ac terræ iterum debeatur*, quod DEUS Adamo edixit, *h*) ii profectò non utuntur ratione à naturâ hominis petitâ, sed ex revelatione divina, cum homo sibi relictus nesciat, quid DEUS Adamo dixerit, ac, etsi apud Ethnicos similia reperiantur dicteria, jam aliquoties monuimus, multa hausisse Gentiles ex conversatione cum Jsraëlitis.

13. Eandem confusionem admittunt illi, *i*) qui sepulturam deberi mortuis *ob spem resurrectionis* putarunt. Quandam & hic nulla subsit necessitas consequentiæ. Quid enim? annon putandum est & homines ab anthropophagis deveratos, aut à bestiis dilaceratos resurrecturos esse?

14. Quamvis igitur his simplicius sit, asserere, cum homo cæteris anmantibus præstet, indignum visum esse, si ejus corpore alia animantia pascerentur, quare inventam sepulturam, ut id, quantum possit, caveretur; vel etsi tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, quod alienum maxime sit ab hominis *dignitate*; quo pacto sanè demonstrata videtur esse conclusio hæc ex præcepto de præstandis humanitatis officiis; tamen nec hæ rationes ad probabilitatem, tantum abest, ad domonstrationem, sufficiunt.

15. Quæ enim de *dignitate* hominis hic afferuntur, quemadmodum petunt id, quod est in principio, cum jam suprà *l*) in quæstionibus conjugalibus istam methodum demonstrandi à dignitate hominis vel pudore desumptam, quatenus non nititur peculiari aliquo juris naturalis præcepto, rejecerimus; ita & multa alia afferri possunt, quæ ostendunt, dignitati isti vel veræ vel fictæ neque per sepulturam consuli.

16. Quid enim an indignius putas, *m*) cadavere humano pasci *aves* & quadrupedes, quàm si *vermes* illud devorent aut *ignis* absumat? An indigniores creaturæ sunt aves & feræ quam vermes

ad §. 12. h) *Conf. Grot.* §. 2 sect. 2.

ad §. 13. i) *Grot.* d. l. sect. 3.

ad §. 15. l) lib. 2. cap. 2. §. 159.

ad §. 16. m) *De Persarum Magis vide Ziegl. ad Grot.* p. 424.

mes, ignis aut terra? An vero illi populi dictamen juris naturalis observarunt, qvi cadavera condivere? Romani & Christiani non observarunt?

17. Et mallem audire, si ex dignitate naturæ humanæ res foret decidenda, quomodo anthropophagis respondere velles, sæpè gloriantibus, & alios populos irridentibus, quòd non *dignius sepulchrum* noverint, quam si mortuos suos in succum & sanguinem redigant. Quis verò non commendat factum *Artemisiæ?*

18. Porrò si sepulturam latè & strictè dictam inter se comparare velis, utrum dignius est, cadaver in *terra* putrescere, quam per *ignem* redigi in cineres? Sanè præstantius elementum ignis à multis statuitur præ terra.

19. Sed fortè lex *divina positiva* præceptum de sepeliendis mortuis inculcavit. *n*) De particularibus seu forensibus seu ceremonialibus inquirere hujus loci non est. *Universalis* nulla extat. Neqve enim ista pœnæ dictatio, quod Adamus debeat redigi in pulverem terræ, unde ortum sumpserit, præceptum sepulturæ continet.

20. Quid ergo tandem dicemus? Statuimus sepulturam á *Christianis* usitatam juri naturali *non repugnare*, & *tutissimè* ab iisdem retineri, quoniam in Historiâ sacrâ vident, à primis orbis conditi temporibus homines terræ fuisse mandatos. *o*)

21. Neque tamen *alias gentes*, qvibus alia sepulturæ ratio arrisit, in leges divinas universales peccasse.

22. Quin & in Republica Christiana ad *Principem* pertinere, modum & ceremonias præscribere in sepulturis adhibendas, easque absque peccato *mutari* posse, quod non solum de legibus à Principe expresse latis intelligo, sed de ceremoniis moribus utentium & tacitô Principis consensu introductis.

ad §. *19.* n) *Grot.* §.4. *Conf. Selden*, de J. N. & G. p. 783.

ad §. *20.* o) *Conf. Ziegl.* ad Grot. p. 419.

23. Quare ſive diurno ſive nocturno tempore, ſive cum concionibus, ſive absqve iisdem, ſive cum comitatu, ſive absqve eodem cadaver terræ mandetur, legibus qvidem divinis adverſum aliqvid committi dici non poterit, ſi qvis rationibus magis quam ex affectu veiit diſſerere.

24. Unde jam facilè patet, multa hic ab iis, qui jus ſepulturæ ex lege vel naturali vel gentium deducunt, fruſtrà diſputari, potiſſimum, an jus ſepulturæ *hoſtibus* debeatur, & inſigniter *facinoroſis?*

25. Quod *hoſtes* attinet, uti benè facit, qui iſtos ſepultutæ mandat, ita nullô argumentô demonſtratum fuit peccaſſe, qui eos reliquerunt inſepultos. Neque teſtimonia Gentilium hic curamus, quorum falſam hypotheſin deteximus initio. *p*.)

26. De *facinoroſis* ſtatuere principis eſt, quinam ex iis ad emendationem aliorum ſepultura carere debeant, neque lex divina aut gentium huic poteſtati refragatur, aut principi in determinatione hujus pœnæ regulas præſcribit. *q)*

27. Illud verò planè pro injuſto habeo, *r*) ſi quis ob denegatum ſepulturam alterum *bello petere* velit etiamſi daremus, ex lege humanitatis deduci poſſe aliquod ſepeliendi officium; nam officia humanitatis producunt jus imperfectum.

28. Qvod autem legitur, olim à Græcis nonnunquam bella ex hac cauſa orta fuiſſe, nobis non obſtat, qui non exemplis judicamus, ſed ratione.

29. Ut taceam, Græcos ex falſa perſuaſione, ac ſi ex lege divina & præcepto religionis jus ſepulturæ deſcendat, forte ad id fuiſſe commotos. *s*)

Caput

ad §. 25. p) *Grot.* §. 3. *Textor* de jure Gent. 15. n. 26. ſeqq.

ad §. 26. q) *Ziegl.* ad Grot. p. 420. *Kulp.* pag. 95. *Diſſent. Grot.* §. 4. & 5.

ad §. 27. r) *Quod putat Grotius* §. 5. in fine *Kulpis* d. p. 95.

ad §. 29. s) vid. Grot. §. 1. n. 3.

Caput XI.

De
Applicatione Legum Divinarum.

§. 1.

Diximus initio, duas partes Jurisprudentiæ Judicialis esse, leges interpretandi & eas applicandi. De prudentia *interpretandi* hucusqve egimus, *a*) restat, ut qvædam dicamus de prudentiâ *applicandi*, sed paucis.

2. Siqvidem interpretatio legum divinarum qvidem in multis differt ab interpretatione legum humanarum, *b*) sed applicatio utrobiqve est eadem.

3. Sumitur verò *applicatio* vel pro habitu *intellectus*, vel pro habitu *voluntatis*.

4. Pro habitu *intellectus* vel pro habitu *aptè* & *justè* accommodandi leges divinas.

5. Utrumqve reqviritur tum in *Advocato*, tum in *judice*.

6. Ut *aptè* fiat, necesse est, ut ex facto, qvod defendendum vel judicandum est, eruantur omnes circumstantiæ, etiam minimæ, qvia minima circumstantia variat jus.

7. Etiam eæ, qvæ factum antecedunt & conseqvuntur, qvatenus & hæ sæpe momentum aliqvod ad ipsum factum afferunt.

8. Media ad eruitionem facientia in factis antiqvis sunt historicorum lectio, in recentibus testes & documenta.

9. Atqve per hæc media *advocatus* non tantum sibi factum proponit, sed & de ejus circumstantiis *judicii* vel *arbitrio* fidem facit, hic autem an rectè an secus adhibita fuerint, judicat.

10. Qvam ad rem qvidem non subtili aliqva prudentia est opus qvoniam plerstmqve demonstratio talis adhibetur, qvæ in sensus incurrit.

ad §. *1.* a) Conf. l. 1. c. 1. §. 160, 161. & c. 3. §. 1. seqq.
ad §. *2.* b) l. 1. c. 4. §. 80.

11. Nisi fortè per argumenta artificialia probatio sit instituta, aut testes & documenta sibi contradicant.

12. Ibi enim *judex* instructus esse debet prudentiâ benè ratiocinandi, & peritiâ illius disciplinæ, ex qua argumentatio est petita.

13. Hic verò naturalis aliqua vivacitas requiritur ex falso eruendi verum, ad quam augendam multum conducit lectio historiarum de judicibus prudentibus, & meditatio ingeniorum humanorum, tum & instructio, quam communiter, qui de processu inquisitorio scripserunt, dant judicibus, circa formandos articulos inquisitorios.

14. Quod si probationes sunt maximè intricatæ, in dubio pronunciandum erit pro reo vel possessore.

15. Ut *justè* fiat applicatio, jam ab aliis fusius est expositum, qui de officiô & conscientia judicis vel Advocati scripta prodiderunt.

16. Ad applicationem pro habitu *voluntatis* acceptam reqviritur experientia, ut quis sæpe & aptè & justè leges divinas applicet ad facta obvenientia.

17. Neque tamen hic expectare quis debet, donec à partibus rogetur, ut eis patrocinium aut arbitrium præstet, quia ex historia antiqua tàm sacra quàm profana multa facta prostant, in quibus ingenium exercere possit. Specimen dedimus in dissertatione de Sponsione Romanorum Caudina.

Finis Libri Tertii.

(o)

CHRISTIANUS THOMASIUS
DISPUTATIONES PUBLICAS,
SUPER THESIBUS, EXCERPTIS
EX
INSTITUTIONIBUS JURIS-
PRUDENTIÆ DIVINÆ,
IN DIALOGO DE DEFINITIO-
NE SUBSTANTIÆ
INTIMAT.

DE DEFINITIONE SUBSTANTIÆ DIALOGUS.

COLLOCUTORES

CARTESIANUS. PERIPATICUS. PHILALETHES. TIRO.

CARTESIANUS. Acceſſimus ad Te, Domine, ut de ſponſione, qvam iniimus, ſis arbiter. Dum heri colloqueremur de variis eruditis, inter elia etiam ſubſtantiæ injecta fuit mentio, & qvæſtionis Tuæ, qvid ſit ſubſtantia? Putavit præſens Dominus, quod jocatus ſaltem fueris nec ſeriò promiſeris, te aliam dare velle ſuſtantiæ definitionem, cum ipſe certus ſit, nullam aliam dari poſſe. Ego vero contrarium ſuſtinui, teqve defendi, quod haud dubiè aliam definitionem ſcias. Certavimus ſponſione. Præmium victor auferet 6. cantharos vini Rhenani optimi, cum victo tamen ebibendi. Tu, Domine, Hoſpes eris, ſi & perſpicuè oſtenderis, unter ex nobis pro veritate certaverit. PHILALETHES. Percepi veſtram mentem, honoratiſſimi Domini Percepi dignam veſtro charactere, veſtraqve Philoſopia ſponſionem. Ignoſcetis vero, quod nec feſtro petito, nec invitationi ſatisfacere queam. Vos Bacchus decet. Ego Philoſophiam aqueam ſorbeo. Scitis inſuper quod in propoſitione quæſtionis meæ promiſerim, quod velim informationem aliorum expectare per annum, ac tum demum tentare, utrum veram, perſpicuam & diſtinctam ſubſtantiæ definitionem tradere poſſim? Accedit, quod nec aptus ſim ad controverſiam veſtram dirimendam, Lis eſt, ut audio, an aliam definitionem *ſciam*? Atqui hoc ipſe ego neſcio. Promiſi me *tentaturum*, an dare poſſim? Vides Domine Carteſiane, quod qui tentare vult, ipſe de ſuis viribus dubitet. Expectate, donec annus elapſus ſit, tum ipſimet de tentamine meo, & uter ve-

ſtrum

ftrum victor sponsionis sit, judicate. Interim, si placet, poteritis mecum aquam potare, ut posteà vinum eò melius sapiat.

PERIPATETICUS. Nonne prædixit Tibi, Amice, quod talem responsionem accepturi simus. Omnium Novatorum mos est, ut eludant ejusmodi dilationibus eruditos alios. Elapso anno ipsi alia effugia non deerunt. Credisne, si meliorem definitionem substantiæ haberet, quod tamdiu ipsam celare posset. Abeamus & nugas has non audiamus amplius. PHILALETHES. Equidem, Vir Clarissime, quod mihi, quamdiu annus iste obndum præteriit, irasceris, causam non video. Levia illa sunt dubia, quæ hactenus proposui. Si ista non potestis concoquere, quid fiet, si graviora propositurus sim? Quid si dicam, me nescire, quid sit Corpus? quid Spiritus? Sane quod de corpore dicitis, esse ens extensum, non satisfacit. Si enim extensum esse, est habere partes extrà partes, seu unam partem extrà aliam, totum & extensum non different, adeoque extensum esse erit affectio entis in genere, etiam spiritus, & igitur à spiritu non secernet corpus. Quod si secundum Philosophiam Cartesii corpus est ipsa extensio, neque corpus erit substantia, quia extensio est actio, actio est accidens, neque differet amplius actio à passione, quod est omnes disciplinas subvertere, cum sublata differentia actionis & passionis corruat physica, mathesis, Philosophia moralis, medicina, Jurisprudentia, Theologia. Spiritum vero quod attinet, quid illud est, quod Peripatetici dicunt, spiritum esse substantiam incorpoream? Hoc est iterum dicere, quid res non sit, cum tamen definitio debeat explicare rei essentiam. Vestra vero Cartesianorum opinio, quod spiritus sit substantia cogitans, partim eodem dubio premitur, quod modo circa definitionem corporis attuli, quod, dum spiritum dicitis esse ipsam cogitationem, non potestis non eum inter accidentia collocare, partim in eo egregie fallitur, quod putet, cogitationis conceptum in homine existere sine reflexione ad corpus, partim spiritum cum mente, & mentem cum spiritu confundit, cum sint spiritus, qui non sint

Mmmm 2 mens,

mens, & mens à reliquis spiritibus creaturarum inferiorum nobiliori actione quam cogitatione differat. Quod si itaque neque corporis, neque spiritus claram & distinctam cognitionem habeamus, quid restat in philosophia, cujus claram & distinctam cognitionem habere possimus, cum spiritus & corpus sint primæ substantiæ species, cum quibus uti tota substantiæ categoria corruit, ita iis sublatatis quid est in toto terrarum orbe, quod remaneat, quippe cum accidentia sine substantiis non subsistant, & sublatis rebus rerum quoque modi sublati censeri necessario debeant?

CARTESIANUS. Atqui hoc pacto dilabemur in Scepticismum. Caveas igitur Domine, ne teipsum facias Scepticum, qui nuper & Cartesianam & Aristotelicam Philosophiam plusquam Scepticas asseruisti. PHILALETHES. Non meo periculo ista dissero, sed vestro, nec ex mea sententia, sed ad hominem disputo ex hypothesibus vestris. Quod si enim non aliam corporis & spiritus definitionem exhibeatis, tentabo similiter, ut in substantia, annon alio modo & evidentius longè & verius corpus & spiritus possint definiri? CARTESIANUS. Sed quis credet, nisi prius fidem tuam liberes proponendo aliam substantiæ definitionem. Age igitur & non diutius nos & alios plures in spe ista dubia atque incerta detine. Licebit anticipare terminum præfixum. Nec melius evitare poteris aut avertere suspitionem Peripateticorum aliorumque, quasi Scepticismo, & pejor fortè Philosophia sub doctrina tua lateat. PHILALETHES. Ego vero parum curo, quid alii odio aut aliis præjudiciis excœcati de me sentiant. Ipsam vero substantiæ definitionem quod attinet, velim expendatis, eam non ita difficilem esse, uti arbitramini. Dabit eam, qui præsens est Tiro in Philosophia. Quærite ex ipso. Per me licet.

PERIPATETICUS. Abeamus amice, nec amplius sustineamus, ut nugis iste suis abutatur patientia nostra. Quid enim istud novæ rei est, quod nos ad tirones ableget? An existimationi

tioni nostræ & autoritati conveniens esse ducis, ut qui docendo hactenus longissimi temporis possessione insenuimus, nunc demum à tirone philosophiæ parum subtilis disceamus? CARTESIANUS. Conveniens tamen erit, ut examinando Tironem illum adversarium nostrum confundamus. Certus enim sum, quod nihil solidi aut veri simus à juvene illo audituri, contrà quod non infinitas dare queamus objectiones, si à regia illa & hacten9 recepta substantiæ definitione recedere aut novam proponere audeat. PERIPATETICUS. Placet consilium. Tu igitur Juvenis ornatissime accede, & desideratam definitionem substantiæ exhibe.

TIRO. Facerem lubenter, Viri Plurimum Venerandi, nisi certus essem, vosmet ipsos jam scire satis, quid sit substantia. PERIPATETICUS. Mali corvi malum ovum. An & tu nobis illudere vis? Si sciremus, non qværeremus ex te. TIRO. Mihi vero facile videtur ostendi posse, vos scire definitionem snbstantiæ, & saltem ob præjudicia qvædam à Vobis amata ignorare, quod sciatis. PERIPATETICUS. Deliras Juvenis. Sunt enim contradictoria, scire aliquid, & ignorare tamen, quod sciamus Unde argumentor: Quæcunque sunt contradictoria non possunt esse in uno subjecto simul. Atqui scire & ignorare sunt contradictoria, Ergo non possunt esse simul in uno subjecto. Assume argumentum. TIRO. Non opus videtur in re clara. Uti enim homines sæpè plus de opibus suis sperant, quam possident, ita & sæpè ignorant divitias suas, quas possident. Ita & intellectus humanus præjudiciis fascinatus sæpè veritates quas possidet, ignorat. PERIPATETICUS. Eja, hoc non est formaliter disputare. Responde ad argumentum. TIRO. Non est opus, cum alio modo vos de veritate asserti mei convincere possim. Quid enim? An non certó persvasi estis, hunc canem esse substantiam? CARTESIANUS. Cave ne Sopistam agas, mi Juvenis. Misces personas. Nos sumus quærentes, tu nobis respondere debes, haud quaquam

nos tibi. Tuum est, suspicionem Scepticismi quàm maximè evitare. Scepticorum est, semper quærere, nunquam respondere. Ita & Socrates vester agebat, perpetuo videlicet aliorum objectiones vel quæstiones suis quæstionibus eludens. Igitur omitte quæstiones illas & da nobis desideratam definitionem substantiæ. Tum nostrum erit judicare, an eandem jam ipsi possederimus, & uter ex nobis. Nos vel Doctor tuus præjudiciis laboremus? TIRO. Injustam suspicionem de me fovetis. Nulla alia intentione quæstionem hanc proposui, quàm ut vobis ostenderem, nos minimè esse Scepticos, cum Vobiscum asseramus, entia quædam esse substantias. Simul vero leges bonæ disputationis à vobis hactenus observatas & præscriptas & ego observere volui, jubentes, ut quæstioni quid si res? præmittatur quæstio an sit? Igitur ut ordine procedat disputatio nostra peto saltem à Vobis ut exempla quædam enumeretis ex Entium classibus, quæ pro substantiis habeatis, ut vidiamus, an in iis conveniamus, ut adeo de iisdem rebus quæramus definitionem substantiæ, an vero opus sit, ut prius conveniamus in istis exemplis, ad quæstionem an sit? pertinentibus, circa quæ fortè dissensio aliqua inter nos esse potest. Tum etiam, si occurret in discursu nostro terminus Philosophicus in cujus expositione variare solent Doctores, similiter mihi non vertetis vitio, si, ut omnis ambiguitas tollatur, quæsiverim, quo sensu illum accipiatis. Si illa saltem mihi licebunt, tum amplius desiderium vestrum non frustrabo sed suppeditatis exemplis statim exhibebo definitionem substantiæ. CARTESIANUS. Non videntur, Collega honoratissime, desideria Juvenis esse injusta, igitur, si consentias, dabimus exempla substantiarum.

PERIPATETICUS. Id vero facillimè fieri poterit. Ecce, nominabo tot quot volueris. Deus, Angelus, Homo, Canis, Planta, Lapis, Ignis, Aer, Aqua, Terra. Visne plura? TIRO. Equidem Vir honoratissime benignitate Tua me obruis. In istis autem

autem exemplis, nisi grave erit, separemus exempla perspicua & certa à dubiis, ut eò melius posteà ex definitione exemplorum certorum judicare possimus, utrum illa dubia sint substantiæ nec ne? PERIPATETICUS. Recte mones, si enim & procedit Philosophus, dum *lib. 7. Metaph. cap. 2.* antequam definitionem tradat, supponit, dari substantias, & exempla manifestissima ex corporibus exhibet, ut animalia, plantas & earum partes, ac naturalia corpora, ut ignem, aquam, terra, cæterorum quoque singula & quecunque aut horum partes aut his sunt, aut partibus aut omnibus, ut cœlum & ejus partes, sydera, Lunam & Solem. Tum subjungit, quod qudem corporis terminos, ut superficiem, lineam, punctum & uniratem substantias esse, & magis quam corpus & solidum putaverint. Item alios præter sensibilia non putasse aliquid esse substantiam, quosdam plura & quæ magis sempiterna sunt, (sicutiPlato fecerit, cujus opinionem quod ideæ sint substantiæ refutat *eod. Lib. 7. cap. 14.*) & ipsas species & mathemathica duas substantias asseruisse, tertiam; vero sensibilium corporum substantiam. Speusippum vero etiam plures substantias fecisse, ab uno extendisse substantias ad principia cujusqve substantiæ, quorum aliud sit numetias ad principia cujusque substantiæ, quorum aliud sit numerorum, aliud magnitudinum, aliud animæ. Deniquæ qvosdam fuisse qui species & numeros, non autem lineas & superficies, neque cœlum & sensibilia habuerint pro supstantiis. Igitur necesse est, ut & nos conveniamus, quænam habeamus pro substantiis. Miroror vero, quod exempla certa desideres, cum ego, Philosophum secutus certissima deperim, nempe corpora naturalia. Neque credo, Deum eegabis esse substantiam, quem & inter substantias statim memorat Philosophus *lib. 7. Matmph. c. 1.* At vero si Deum substantiam esse asseris, cur de Angelo qui æque spiritualis naturæ est, dubitares? An vero fortè statuis, angelum esse accidens? TIRO. Non tam quærendum est, quid non statuamus, quam de quo dibitent alii, qui & ipsi substantias dari asserunt. Credo enim, quod quæratis definitionem substantiæ,

quæ

quæ non ſit tantum ad guſtum noſtrum, ſed & quæ approbari debeat à Philoſophis hodiernis reliquis, qui de ſubſt antiis loqvuntur. Quærenda igitur erunt exempla talia de quibus alia non dubitent, ut horum definitione tradita poſteà de illis circa quæ dubitatur, judicium procedat. Uti vero hodie neminem ſcio, qui neget ſenſibia eſſe ſuſtantias, aut affirmet entia mathematica eſſe ſubſtantiam, ita de DEO & Angelis adhuc dum abſtrahamus, partim quia DEUS eſt incomprehenſibilis, partim, quia inter Philoſopos hodiernos diſceptatur, utrum DEUS ſit in prædicamento ſubſtantiæ, nec ne; partim quia ſpiritualia, quod tamen cum venia Domini Cartheſiani dictum ſit, difficiliora cognitu & magis dubia corporalibus eſſe; tecum, Vir honoratiſſime & cum Philoſopho ſentio. Æque de igne abſtrahamus, quæ ſcis, Helmontium, ni fallor aſſeruiſſe, ignem eſſe accidens. Aeris eadem erit tatio, quia videtur & Ariſtoteles quæſtionem hanc inter dubias retuliſſe, quia in loco à te modò ex *Lib. 7. Mettaph. c. 7.* adducto ignem aquam & terram quidam inter ſubſtantias recenſet, aerem vero omittit. Igitur niſi grave erit. retineamus exempla de ſubſtantiis aqueis & terreſtribus. Atque ut eo clairius evadat mens noſtar ac conſenſus de exemplis, uti aſſumo, hominem, animal, plantam &c. eſſe ſubſtantiam, ita tamen liceat quærere, an putetis hanc plantam, & hunc hominem, an vero plantam, & hominem, quâ genera vel ſpecies ſunt, eſſe tales ſubſtantias, quarum definitionem quæritis?

CARTESIANUS. Quæſo tu, Vir Excellentiſſime, & pro me reſpondeas. Cum enim ſubtibiſſimus Carteſius in doctrina de ſubſtantia nihil innovaverit, tu vero tradita Ariſtotelis melius noveris quam ego hac, vice quidē in Tuos diſcurſus compromitto.
PERIPATETICUS. Cum ſecundum Philoſophum Univerſalia non ſint ſubſtantiæ, *d. l. 7. Metaph. c. 13.* intelligo hoc animal, hunc hominem, hanc plantam &c. Neqve adeò quæro quid ſit notio

anima-

animalis hominis, plantæ, quæ ſunt nomina rerum in mente ab entibus realibus abſtractarum, ſed quæro, quid ſit res ipſa extra mentem, quæ ſemper exiſtit ut res ſingularis? TIRO. Ergo de hoc convenimus. Videamus & de aliis. Non aſſeris haud dubiè. Vir Honoratiſſime, hunc acervum lapidum eſſe ſubſtatiam? PERIPATETICUS. Minimè. Nam ſubſtantia eſt unum per ſe, at acervus lapidum eſt unum per accidens. Acervus lapidum non eſt ſubſtantia, ſed ſubſtantiarum cumulus. TIRO. Ergone hanc domum habes pro ſubſtantia? PERIPAT. Neque hanc, nam & domus eſt unum per accidens, conſtans ex pluribus ſubſtantiis, lignis, lapidibus &c. TIRO. Quid de duobus aſſeribus conglutinatis ſentis? PERIPAT. Non ſunt ſubſtantia, ſunt enim unum per accidens. TIRO. Peto haud gravatim, ut illud unum per ſe & per accidens diſtinctius explices. Cum enim hunc lapidem habeas pro uno per ſe, & vero hic lapis æque partes ſimilares habeat, ex quibus ſit compoſitꝰ, uti corpus ex pluribus aſſeribus conglutinatis conſtans, videbatur etiam hoc eſſe unum per ſe, aut danda eſt inter hæc duo differentia. PERIPAT. At vero gluten eſt diverſæ naturæ uniens aſſeres. TIRO. Ita tamen & forma lapidis uniens partes illas materiæ lapideæ eſt diverſæ naturæ à partibus ipſis. PERIPAT. At gluten tamen eſt ipſa materia, formæ vero ſubſtantiales unientes partes ſubſtantiæ materialis ſunt principium à materia diſtinctum. TIRO. Vereor hunc diſcurſum placere Domino Cartheſiano, obſervavi enim, quod rugas in fronte contraxerit, auditis formis ſubſtantialibus. Sed tranſeant hæc. Sufficit mihi, quod & in hoc conſentiamus, corpora naturalia eſſe unum per ſe, artificialia unum per accidens, adeoque illa, non hæc prtinere ad claſſes ſubſtantiarum. PERIP. Rectè. TIRO. Audivi antea ex Ariſtotele fuiſſe relatum, partes animalium & plantarum eſſe ſubſtantias. Putasne igitur manum meam eſſe ſubſtantiam? PERIP. Nequaquam, quia ſubſtantia eſt totum quid. Ergo manus non eſt ſubſtantia, ſed pars ſubſtantiæ. Quod autem philoſophus dicat, partes animalium & plantarum eſſe ſub-

ſtantias, intelligendum eſt, quatenus partes illæ ſunt à toto ſeparatæ. TIRO. Igitur manus ideo non erit ſubſtantia, quia non eſt à corpore ſeparata? PERIP. Ita. TIRO. At video tamen ſeparatim à corpore reliquo figuras pollicis, digitorum &c. PERIPAT. Sufficit, quod non videas circumcirca terminos figuræ manus. Poſtquam autem ſeparata eſt, vides circumcirca terminos. TIRO. Igitur ſi ita lapidem verbi gratia dividam in duas partes, ut partibus iſtis prope invicem poſitis diviſionem non videat alius, labis iſte in duas partes diviſus adhuc remanebit una ſubſtantia, an evadent duæ? PERIP. Haud dubiè ſingulæ partes erunt ſingulæ ſubſtantiæ. Etſi enim tunc terminos circumcirca non videas, ſufficit tamen quod terminos circumcirca habeat, nec amplius ſit cum ſuo toto unita. TIRO ſed an aquam habes pro ſubſtantia? Aqua enim terminos circumcirca non habet, ſed continetur termino alieno. PERIPAT. At vero ſubſtantia erit, modo terminos circum circa habeat, ſive proprios ſive alienos. Vides enim guttam aquæ, dum v. g. in terram dedicit, eſſe unum quid terminos circumcirca habens. TIRO. Igitur guttam aquæ habes pro ſubſtantia? PERIPAT. Quis dubitat? TIRO. Sed an etiam pro ſubſtantia habes ſi eſt in vitro aqua pleno? PERIPAT Non, nam tùm iterum eſt pars ſubſtantiæ. TIRO. Cujus? Vitri? PERIP. Nugæ. Aquæ vitro contentæ. TIRO. Ergo aquam vitro incluſam pro ſubſtantia habes? PERIPAT. Habeo. TIRO. At non ſubſiſtit per ſe, quia eſt in alio, nempe in vitro. PERIPAT. Sed non tanquam in ſubjecto. Cum enim habeat partes unitas circumcirca terminantes circa vitri interiores ſuperficies, habet etiam ſubſiſtentiam circa vitrum. Sed quando abſolves hæc dubia puerilia? Da definitionem ſuſtantiæ promiſſam.

TIRO. Dabo. Subſtantia eſt ens per ſe ſubſiſtens PERIP. An hæc nova definitio eſt? Hæc noſtra eſt à Tuo Doctore rejecta. TIRO. Imo verò non eſt veſtra. Aut ſi veſtra eſt, non eſt à Doctore meo rejecta. Non negavit Doctor meus. ſubſtantiam eſſe ens per ſe ſubſiſtens, negavit, explicationem veſtram

τȣ per se subsistere aptam esse definitionem substantiæ, cum explicueritis conceptum positivum rei positivæ per conceptum negativum. Debuissetis igitur vel τὸ per se subsistere exponere per conceptum positivum clariorem, vel istam expositionem clariorem loco novæ definitionis suppeditare. PERIPAT. Tu ergo, si vir es, istud præsta, & jactatam illam τȣ̃ per se subsistere expositionem positivam, aut clariorem istam definitionem suppedita. TIRO. Ego juvenis sum, non Vir. Vos viri estis, vos ipsi dedistis, & adeo valde miror, quod adhuc dum ignoretis ea, quæ scitis. PERIPAT. At quando dedimus? TIRO. Modo Vix momentum elapsum est. PERIPAT. Impudentiam Juvenis! An oblitus sum eorum, quæ mihi nunquam venerunt in mentem? Audivistine collega Honoratissime, quod dederim definitionem substantiæ? CARTES. Nunquam. Ipse jam suspicari incipio, quod Juvenis nobis illudat. TIRO. Absit. Satim ex vestro discursu dispersam substantiæ definitionem colligam atque ita in unam summan computabo, id unicè adhuc permittens, ne in voce definitionis scrupulus remaneat: An putetis, ea quæ faciunt, ut substantia sit substantia, & quæ eam à non substantiis secernunt, pertinere ad definitionem? PERIPAT. Quidni? explicat enim definitio quid res sit?

TIRO. Ergo ita assero vobiscũ: **Substantia est ens per se seu naturaliter unitũ, terminos circum circa habens.** Assero vobiscum, hoc esse per se subsistere. Assero vobiscum, hanc definitionem esse maximè perspicuam, quia quilibet concipit, quid sit unum naturale? quid sit terminos circumcirca habere: PERIP. Istam quidem tu asseris. Atvero nos nunquam diximus, istis assertionibus absolvi definitionem substantiæ. TIRO. Sed dixistis, ideo lapidem substantiam esse, & ab acervo lapidum & asseribus conglutinatis, à domo item atque non substantiis differre. Ideó dixistis manum separatam à corpore substantiam esse, jun-

tam non item Ideò dixiſtis, guttam aquæ ſeparatam, item aquam in vitro eſſe ſubſtantiam. Denique modo dixiſtis, ea quæ faciunt, ut ſubſtantia ſit ſubſtantia, & ab aliis, quæ non ſunt ſubſtantia, ſecernatur, dare definitionem rei.

CARTESIANUS. Verè illudimur à Tirone. Tu Domine, approbasne hanc ejus audaciam, approbasne hanc ejus Pſeudo-definitionem ſubſtantiæ. PHILALETHES. Cur non approbem definitionem, quæ cum re evidenter convenit & quam ipſi ſubpeditaſtis? PERIPAT. Quid? audesne & Tu ſusſtinere, quod hanc definitionem dederimus? Abſit. Abſit. Aliud eſt aſſertio ſimplex aliud eſt definitio. Falſiſſima eſt illa ſubſtantiæ definitio, quia ſequeretur exinde, neque Deum, neque ignem, neque aerem, neque ſpiritum eſſe ſubſtantias, ſequeretur, Reverendos Theologos vanam litem cum Flacio inſtituiſſe in quæſtione: an peccatum ſit ſubſtantia? Sequeretur, Patres Ecslefiæ ſanctos ſine juſta cauſa pugnaſſe pro conſubſtantialitate. Alia abſurda ut jam taceam. PHILAL. Ipſi videritis. Si hæc abſurda ſunt & ex illa definitione ſequuntur, cur non meliorem ſuppeditaſtis? Me vero quod attinet, dico, quædam ex iſtis non eſſe abſurda, quæquam exinde non ſequi. Dico: diviſionem in ſubſtantiam & accidens non eſſe entis in genere, (uti nec e. g, totum & pars ſunt affectiones entis in genere,) ſed eſſe diviſionem aut potius diverſos conſiderandi modos in corporibus terraqueis. CARTES. PERIPAT. Quæ novitates? Corrueret tota Philoſophia noſtra, notionibus ſubſtantiæ & accidentis tanquam notionibus generalismis ſuperſtructa, ſi hæc admitteremus. PHILAL. Rectè facis Domine Carteſiane, quod hac parte te jungas Ariſtotelicis nam definitio iſta etiam mundum tuum vel efficiet finitum, vel efficiet, ut non ſit ſubſtantia. PERIPAT. Igitur reſponde objectionibus noſtris. Negamus enim & pernegamus iſtam eſſe ſubſtantiæ definitionem. PHILAL. Ignoſcetis Domini, quod hac vice ob alia negotia petito veſtro ſatisfacere nequeam. Obtinuiſtis ea cujus gratia huc veniſtis. Jam poteſtis ipſimet judicare, uter veſtrum ſit victor in ſponſione quam

feci-

fecistis. Quodsi tamen alia occasione velitis dubia vestra proponere, mihi id gratimum erit. Et offeret quidem se mox occasio talis, cum constituerim Deo dante post finitas nundinas Lipsienses, singulis diebus Jovis horis antemeridianis à decima ad duodecimam Respondentibus quibusdam Juvenibus Nobilissimis, Theses, quas simul Vobis exhibeo ex Jurisprudentia Divina excerptas publicè disputare. Poteritis igitur cum aliis Viris Honoratissimis, qui in veritatem thesium istarum opponendo inquirent, dubia vestra etiam circa definitionem hanc substantiæ, & quæ alia in discursu hoc à me fuerunt asserta, proponere. Atque id quidem Vobis magis gloriosum erit, si de me publicè triumphaveritis. PERIPATET. CARTESIANUS. Accipimus conditiones. Non emanebimus. Interim Vale.

TIRO. Vidistine Domine, observationem de notione substantiæ, quam Vir Celeberrimus Dn. G. G. L. actis Lipsiensibus mense Martio hujus anni inseri curavit? PHILALETHES Vide. Et mallem ut dedisset Vir Celeberrimus suam de notione substantiæ definitionem. Interim valdè gavisus sum, dum ejus asserciones de vi activa & nisu legi, cum penè similes hac hyeme habuerim, ut ex dictatis meis in historiam Ecclesiasticam observationibus Tibi constabit. Verè enim vis activa ex accidentium & qualitatum classe eximenda est, cum ab ea dependeat essentia omnium corporum. Id tamen scire mallem à Viro Celeberrimo, si occasionem cum ipso conferendi nacturus sim, an putet: Materiam & corpus esse unum idemque? An putet: illam vim agendi inesse ipsi materiæ? Nisi enim cautè hic processerimus, utilissima illa dynamices scientia, quam pollicetur, fundamento destituetur. Scis enim, quod hactenus in dictis lectionibus ostenderim, materiam omnem esse ens mere passivum, Vim agendi autem ipsam spiritus essentiam, adeoque omne corpus constare ex materia & spiritu. Tu vero, facies quod commendavi. Id est, inquires, cum odium erit: utrum volam aut vestigium deprehendere

 possis,

possis, quod ullus Philosophus Græcus essentiam & substantiam diviserit; & quando apud Lationos ista divisio inceperit? inquires item; quænam sit differentia in Patrum scriptis & veterum Philosophorum inter hypostasin & substantiam seu essentiam? Multa enim hæc conducunt ad hisstoriam Ecclesisticam rectè atque aliter acvulgo fieri solet, cognoscendam. TIRO. Faciam.

Quæro: Quomodo differt in loco Aristotelis in dialogo adduncto puctum ab unitate? An aliquid in corpore minus est puncto?

THESES

THESES XLVIII
EX
INSTITUTIONIBUS JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ
EXCERPTÆ,

ET IN

UNIVERSITATE ERIDERICIANA

SUB PRÆSIDIO

CHRISTIANI THOMASII,
JCti & P. P.

DISPUTATIONIBUS XII.

ANNO M. DC. XCIV.

PUBLICE PROPOSITÆ.

DISPUTATIO I.

RESPONDENTE

Dn. GUSTAVO GRANATENHIELM,

Eqvite Sveco.

Thes. 1. Omnes habitus theoretici, qui pro fine tantum habent speculationem, etiamsi multas veritates ostendant, ad Stultitiam pertinent, non ad sapientiam. *Dissentiunt.* communiter Philosopli. v. Lib. I. C. 1. §. 2. 3. seqq.

2. Lex non est dictamen rectæ rationis sed jussus imperantis, obligans subjectos &c *Dissent.* Scholastici vid. l. 1. 28.

3. Pactum nunquam obligat sine Lege. *Dissent.* Hobbesius, fontem obligationis ex Pactis deducens. Vid. l. 1. 29.

4. Deus non agit secundum Legem & Lex æterna est Figmentum Scholasticorum. *Dissent.* Scholastici. vid. I. 1. 31.

DISPUTATIO II.

RESPONDENTE

Dn. CHRISTIANO ALBERTO Richter/

Soraviense Lusato.

1. Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, etiam Chiliogonon Carthesianorum, etiam Spiritus, etiam Deus *Dissent.* communiter, quia ignorant, quid sit corpus, quid sit Spiritus, quid sint ipsi? vid. I. 1. 15.

2. Error in dubio semper debet imputari erranti. *Dissent.* JCti communiter, variis distinctionibus doctrinam de errore involventes, rem obscurantibus, non evolventibus. vid. I. 1. 72. II, 39.

3. Dispu-

3. Disputationes de justitia commutativa & distributiva, universali & particulari sunt grilli inutiles. *Dissent.* communiter, vid.l.1.107.
4. Datur dominium eminens, *Dissent.* Wittebergenses abqve ulla ratione. vid.I.1.125.

DISPUTATIO III.

RESPONDENTE
Dn. BARTHOLOMÆO Wagner/
Noribergo - Fürthensi.

1. Saqientia una est, ejusque partes ita cohærent, ut una abque altera esse non possit. Consistit ea in quatuor momentis, in notitia hominis, Materiæ, Spritus, Dei. Quilibet ad hæc cognoscenda vocationem habet. Quod autem in Academiis quatuor Facultates distinctæ sint, id saltem ex ea ratione factum est, ne turbetur ordo in Lectionibus publicis. *Dissent.* communiter. confer I.1.164.seqq.
2. Divisio Legis divinæ in moralem, ceremonialem & forensem obscura est, & communiter cum Lege morali confunditur jus Naturæ & Decalogus. *Dissent.* communiter Theologi vid.I.2.3.
3. Jus naturæ etiam à voluntate Dei non à Sanctitate ejus antecedenter ad voluntotem ortum habet. *Dissent.* Scholastici. vid.I.2.7.
4. In statu integritatis uxor non fuisset sub imperio Mariti. *Dissent.* communiter Theolog. vid.I.2.29. conf.III.3.4.seqq.

DISPUTATIO IV.

RESPONDENTE
Dn. HENRICO OTTONE Vogel/
Herfordia - Westphalo.

1. In statu integritatis non fuisset Respublica. *Dissent.* cum aliis Bœderus & D. Valent. Alberti. I.2.37.

2, Infantibus non inſunt prima Principia Practica per modum Habitus connati. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. l. 2. 67.

3. Inepta eſt aſſertio, quicquid Gentilis ſciverunt eſſe juſtum vel injuſtum, id pertinet ad jus naturale. *Diſſent.* communiter. vid. l. 2. 70.

4, Omnes actiones ſua natura ſunt indifferentes, nec datur actio antecedenter voluntatem divinam honeſta vel turpis, neqve obligatio in jure Naturæ ex objecto ſe diffundit in Præceptum. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. l. 2 74.

DISPUTATIO V.

RESPONDENTE

Dn. HENRICO OTTONE Vogel/ Herfordia-Weſtphalo.

1, Lex Gentium actiones Gentium inter ſe dirigens, non eſt ſpecies juris voluntarii humani, ſed juris naturalis. *Diſſent.* Grotius & Rachelius. vid. l. 2. 104.

2. Datur jus divinum poſitivum univerſale. *Diſſent.* Hieronymus Brucknerus. vid. l. 2. 119.

3. Unum eſt Principium Theoreticum, unum etiam Practicum, ſed hoc illi ſubordinatum. *Diſſent.* communiter, potiſſimum D. Valentinus Veltheim l. 3. 26.

4. Via perfectionis & Negationis in Pneumatica Scholaſticorum confundit animum de Deo meditantem. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. l. 3. 54.

DISPUTATIO VI.

RESPONDENTE

Dn. ENGELBERTO Düntze / Salis-Ufflenia Lippiaco.

1, Primum Principium juris naturalis quod malè confunditur cum primo Principio Practico, neque ex convenientia cum Sanctitate divina, neque ex convenientia cum Statu integrita-

gritatis, sed ex sola socialitate deducitur. *Dissent.* communiter Scholastici, Alberti. Veltheim. &c. vid. I. 4.

2. Poterit Lutheranus salva Religione talia fingere, quæ Deus nobis revelavit aliter. *Dissent.* Alberti. vid. I. 4. 35.

3. Homo ex Ratione sibi relicta non potest demonstrare, Deum externo cultu esse prosequendum *Dissent.* communiter, potissimum Veltheim & Clar. Placius vid II. 1. & append. ad Lib. II.

4. Non omnis avtochiria juræ naturæ est prohibita. *Dissent.* communiter. vid. II. 2.

DISPUTATIO VII.

RESPONDENTE

Dn. JOHANNE JACOBO Reich/ Kronweissenburgo-Palatino,

1. Nec ob Transitum negatum, nec ob Commercia interdicta, nec ob denegata Matrimonia justa Causa belli est. Unde Raptus Sabinarum defendi non potest. *Dissent.* communiter. vid. II. §. 35. 44. 45.

2. Nemo obligatur injuste metum incutienti. *Dissent.* JCti, Grotius, Uffelmann, vid. II. 7. 60.

3. Falsiloquio, simulatione, dissimulatione uti aliquando licet, imò præceptum est. *Dissent.* communiter vid. II. 8. 47.

4. Ex juramentis nova obligatio non oritur, neque enim hic Deo quid promittitur. *Dissent.* Grot. vid. II. 9. 47.

DISPUTATIO VIII.

RESPONDENTE

Dn. GEORGIO GRIM, Saxa-Hohnsteinensi.

1. Fuit olim Communio primæva, neque Adamus dominium accepit à Deo, neq; bona inter liberos divisit, neq; Noachus

Gentes & Insulas. *Dissent.* communiter & Potissimum Alberti vid. II. 10. §. 58. 61. 105. 111.

2. Usucapio est etiam modus acquirendi juris Gentium, eaque sola derelictione præsumta nititur. *Dissent.* communiter JCti. vid II. 10. 191.

3. Interpretatio genuina paucis atque perspicuis regulis nititur, ac vitio Doctorum multis inutilibus & falsis Regulis obscuratur, quales sunt: Favorabilia esse extendenda, Odiosa restringenda: Beneficia Principis esse latè explicanda, Statuta verò & Leges pœnales strictè: Verba in dubio, potissimum in testamentis esse propriè accipienda &c. *Dissent.* communiter Theologi, JCtis, Clar. Placcius. vid. II, 12. & append. ad Lib. II. confer. Praxin Logicæ c. 3.

4. Præceptum de conjugio ineundo & jure Naturæ, & Jure divino positivo omnes quidem homines indefinitè, sed non singlos obligat & cœlibatus conjugio sanctior status est. *Diss.* communiter. Vide III. 2. 52. seq. & III. 3. 10. seq.

DISPUTATIO IX.

RESPONDENTE
Dn. MATTHIA Holsklau.
Siega Nassovio.

1. Consensu dolo elicito jure Naturali matrimonium nullum est, sive dolus afficiat matrimonii substantialia sive accidentalia, cum hanc distinctionem Jus Naturæ & in genere Jus divinum in hac quæstione ignoret. *Dissent.* communiter. Vide III. 2. 86. & III. 3. 31. seqq.

2. Mero

2 Mero Jure Naturæ ad conjugii essentiam non requiritur, ut uxor viro continuam cohabitationem promittat, aut mariti imperio subjecta sit. *Dissent.* communiter. Vide III. 2. 99. seqq. III. 3. 35. seq.

3. Mero Jure Naturæ ad essentiam conjugii non requiritur, ut ad dies vitæ ineatur, jus vero divinum positivum postulat, ut conjugium regulariter sit societas indissolubilis. *Dissent.* quoad prius communiter. Vide III. 2. 116. III. 3. 49.

4. Etiamsi fides in conjugio ad dies vitæ data sit, mero tamen Jure Naturæ divortia possunt fieri ob mores intolerabiles, & separatio quoad thorum & mensam perpetua solvo vinculo rationi repugnat. Neque jure divino positivo hic quicquam mutatum est. *Dissent.* commmuniter Theologi & JCti, Vide III. 2, 135. seqq. & III. 3. 67. seq.

DISPUTATIO X.

RESPONDENTE

Dn. CHRISTIANO SIGISMUND Richter/
Soravia Lusato.

1. Meris rationibus naturalibus non potest demonstrari omnem concubitum libidinosum, etiam ad bestialitatem qui pertinet, aut concubinatum aut lenocinium esse prohibitum. Jus tamen positivum universale hæc omnia prohibet. *Dissent.* quoad prius communiter. Vide III. 2. 143. seq. 219. III. 3. 71. seq. 98.

2 Concubitus cum uxore menstruata æque horrendum crimen est ac Sodominia, *Dissent.* communiter. Vide III. 3. 75.

 3. Poly-

3. Polygamia & Virilis & Muliebris mero jure naturæ non est interdicta, Jure tamen divino universali, quod & Principicipes stringit, graviter prohibita est. *Dissent.* communiter quoad prius membrum & pauci quoad posterius Vide III. 2. 200.seq.& III.3.76.seq.

4. Evnuchi non contrahunt conjugium eorumq; conjunctio juri naturæ repugnat, non ita conjugium senum, spadonum, sterilium, item cojugium in ultimo mortis articulo, *Dissent.* multi Theologi & JCti. Vide III.2.178.seqq.

DISPUTATIO XI.

RESPONDENTE

Dn. WILHELMO LUDOVICO MASCOSKY

Göppinga Würtenbergio.

1. Nullus incestus juri naturæ requgnat. *Dissent.* communiter Theologi & JCti. Vide III.2.220.seqq.

2. Jure dvino universali prohibitus est incesstus in linea recta in infinitum, in collaterali inter fratres & sorores, in linea collaterali inter personas quæ parentum & liberorum loco sunt, in infinitum. In Affinitate eadem prohibitio est, quæ in consangvinitate. *Dissent.* communiter Theologi & JCti asserentes ex falsa sententia Rabbinorum, prohibitiones Levitici non esse extendendas ad personas ibi non nominatas. Vid.III.3.96.seqq.

3. Conjunctio cum comprivigna, cujus mater peperit patri tuo est incestus jure universali prohibitus. *Dissent.* communiter Theologi & JCti. Vide III. 3. 150. seqq.

4. Jus Divinum non nisi unum affinitatis genus agnoscit, neque con jugium vitrici cum privigni vidua juri divino repugnat. *Dissent.* multi ex Thologis, Vide III. 3. 213. seq.

DISPU-

DISPUTATIO XII.

RESPONDENTE

Dn. MATTHIA Holtzklau/

Siga-Nassovio.

1. Patria potestas quatenus juris naturalis est, nec ex jure sangvinis nec expacto tacito oritur, nec jus in bona liberorum infert. *Dissent.* communiter. Vide III. 4.
2. Non natura sed ambitio & metus sunt causæ constituendæ civitatis. Neque Deus est causa majestatis immediata. *Dissent.* communiter & Philosophi & Theologi. Vide III. 6. 12. seqq. & 66. seqq.
3. Delinquens obligatur ad pœnam patiendam. *Dissent.* Dn. Pufend. Vide III. 7. 67. seqq.
4. Sepeliendos esse mortuos nec jure divino universali, nec, jure naturali præceptum est, nec Christianismus ad id nos obligat. *Dissent.* communiter Theologi & JCti. Vide III. 10. Sepeliri tamen mortuos in templis Juri-Naturali repugnat. *Dissent.* communiter.

FINIS.

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MIDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Thomasius, Christian,

Institutionum iurisprudentiae divinae libri tres

Halae 1702

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- 4 Stw 1519
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11224615-6
VD18 10382275-ddd